

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ
(LATİN DİLİ VE EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

ESKİ YUNAN VE ROMA DÖNEMİNDE KAPPADOKİA BÖLGESİ

DOKTORA TEZİ

CEMİL KOYUNCU

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Ü. FAFO TELATAR

ANKARA-2015

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖNSÖZ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
HARİTALAR LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ.....	1
1 KAPPADOKİA SİYASİ TARİHİ	5
1.1 Pers Egemenliği Öncesinde Kappadokia Tarihi.....	5
1.2 M.Ö. VI. Yüzyıl: Kroisos ile Kyros Savaşı	8
1.3 Pers Egemenliği'nde Kappadokia Satraplığı	13
1.3.1 Pers Döneminde Kappadokia Bölgesinde Görevlendirilen Satraplar.....	16
1.3.2 Kappadokia Satraplığının İkiye Ayrılması.....	18
1.3.3 Pers Egemenliği'nin Son Bulması.....	21
1.4 Yunan Egemenliği'nde Kappadokia Strategiası.....	22
1.4.1 I. Ariarathes Dönemi.....	25
1.4.2 Eumenes Dönemi	30
1.4.2.1 I. Diadokhlar Savaşı ve Nora Kuşatması.....	33
1.4.2.2 II. Diadokhlar Savaşı ve Eumenes'in Ölümü.....	37
1.4.3 Nikanor Dönemi	38
1.4.4 III. Diadokhlar Savaşı.....	40
1.4.5 II. Ariarathes (M.Ö. 301-280?) ve Yunan Egemenliğinin Son Bulması	42
1.5 Kappadokia Krallığı'nın Kurulması	45
1.5.1 II. Ariaramnes (Ἀριάρμης) Dönemi (M.Ö. 280?-230?)	45
1.5.2 Kappadokia'nın İlk Kralı III. Ariarathes Dönemi (230?-220).....	47
1.6 Roma Döneminde Kappadokia Krallığı	49

1.6.1	IV. Ariarathes (Eusebes) Dönemi (M.Ö. 220-163)	49
1.6.1.1	Magnesia Savaşı (M.Ö. 190-189) ve Kappadokia Bölgesi Üzerindeki Etkileri	51
1.6.1.2	Anadolu'da Roma Hakimiyeti'nin Başlaması	55
1.6.2	V. Ariarathes Εὐσεβῆς Φιλοπάτωρ (Eusebes, <i>Philopator</i>) Dönemi (M.Ö. 163--130).....	59
1.6.3	Orophernes Nikephoros Dönemi (M.Ö. 159/8-157)	67
1.6.4	VI. Ariarathes (<i>Epiphanes Philopator</i>) Dönemi (M.Ö. 130-116).....	70
1.6.5	VII. Ariarathes (<i>Philometor</i>) Dönemi (M.Ö. 116-101)	72
1.6.6	VIII. Ariarathes Dönemi (100?-?).....	75
1.6.7	IX. Ariarathes (Eusebes, <i>Philopator</i>) Dönemi (M.Ö. 101-87)	76
1.6.8	Kappadokiahlıların Özgürlüğü Reddetmesi	78
1.6.9	I. Ariobarzanes (<i>Philoromaos</i>) Dönemi (M.Ö. 96-63)	80
1.6.10	II. Ariobarzanes (<i>Philopator</i>) Dönemi (M.Ö. 63-52)	102
1.6.11	III. Ariobarzanes (Eusebes <i>Philorhomaeos</i>) Dönemi (M.Ö. 52-42).....	106
1.6.12	X. Ariarathes (Eusebes, <i>Philadelphos</i>) Dönemi (M.Ö. 42-36).....	124
1.6.13	Kappadokia'nın Son Kralı Arkhelaos Dönemi (M.Ö. 36 – M.S. 17).....	127
1.7	Roma Egemenliği Altında Kappadokia Eyaleti.....	148
1.7.1	Tiberius Dönemi ve Kappadokia'nın Eyalet Haline Getirilmesi	148
1.7.1.1	Kappadokia'nın Eyalet Haline Getirtmesinin Sebepleri	150
1.7.1.2	Roma Komutanı Germanicus'un Doğu Seferi ve Kappadokia Eyaletinin (Provincia Cappadocia) Kuruluşu	154
1.7.1.3	Tiberius Döneminde Kappadokia Eyaletinin Askeri Durumu	156
1.7.1.4	Tiberius Döneminde Kappadokia Eyaletinin İdari Durumu	158
1.7.2	Caligula Dönemi (M.S. 37-41)	160
1.7.3	Claudius Dönemi (M.S. 41-54)	163
1.7.4	Nero Dönemi (M.S. 54-68)	168
1.7.4.1	Nero Döneminde Kappadokia Eyaletinin Askeri Durumu.....	178

1.7.4.2	Nero Döneminde Kappadokia Eyaletinin İdari Durumu	181
1.7.5	Flavianuslar Döneminde Kappadokia Eyaleti.....	183
1.7.5.1	Vespasianus Dönemi (M.S. 69-79).....	184
1.7.5.2	Titus Dönemi ve (M.S. 79-81) Vespasianus Politikasının Devamı	193
1.7.5.3	Domitianus Dönemi (M.S. 81-96) ve Kafkasların Kontrolü	195
1.7.6	Marcus Cocceius Nerva Döneminde Kappadokia Eyaleti.....	202
1.7.7	Traianus (Döneminde (M.S. 97-117) Kappadokia Eyaleti	203
1.7.7.1	Traianus Döneminde Kappadokia'nın Askeri Durumu	204
1.7.7.2	Traianus Döneminde Kappadokia Eyaletinin İdari Durumu	208
1.7.8	Hadrianus Dönemi (M.S. 117-138)	211
1.7.8.1	Hadrianus Döneminde Kappadokia Bölgesinin Askeri Durumu	214
1.7.8.2	Hadrianus Döneminde Kappadokia Bölgesinin İdari Durumu	219
1.7.9	Antoninus Pius Dönemi (M.S. 138-161)	221
1.7.9.1	Antoninus Döneminde Kappadokia Eyaletindeki Askeri Durum	221
1.7.9.2	Antoninus Pius Döneminde Kappadokia Bölgesindeki İdari Durum ...	222
1.7.10	Marcus Aurelius (M.S. 161-180) ve Kardeşi Lucius Verus (M.S. 161-169) Dönemi	223
1.7.11	Commodus Dönemi (M.S. 180-193)	228
1.8	M.S. III. Yüzyıl ve Severus Hanedanlığı Döneminde Kappadokia Eyaleti.....	229
1.8.1	Septimius Severus Dönemi (M.S. 193-211)	229
1.8.2	Caracalla Dönemi (M.S. 198-217).....	232
1.8.3	Macrinus Dönemi (M.S. 217-218)	233
1.8.4	M.Aurelius Severus Aleksandros Döneminde (M.S. 222-235) Kappadokia Eyaleti	236
1.8.5	Diocletianus'a Kadar Olan Dönemde (M.S. 235 - 284) Kappadokia Eyaleti	238
2	KAPPADOKIA BÖLGESİNİN TARİHİ COĞRAFYASI	251
2.1	Kappadokia Bölgesinin Genel Coğrafi Konumu ve Sınırları.....	251

2.2	Kappadokia Bölgesinin Sınır Komşuları.....	258
2.2.1	Pontus ve Amasia (Kuzey Sınırı)	258
2.2.2	Phrygia ve Halys (Kızılırmak) (Batı Sınırı)	260
2.2.3	Galatia ve Tatta Gölü (Batı Sınırı)	262
2.2.4	Lykaonia / Koropassos (Güney Batı Sınırı)	265
2.2.5	Armenia Maior ve Minor (Doğu Sınırı)	266
2.2.6	Kilikia (Güney Sınırı).....	269
2.2.7	Kommagene, Syria ve Eupharates (Güney Doğu Sınırı)	271
2.3	Kappadokia Bölgesinde <i>Strategia</i> (Eyalet) Örgütlenmesi.....	273
2.4	Kappadokia Bölgesinin <i>Strategiai</i>ları ve Şehirleri.....	276
2.4.1	Melitene <i>Strategiası</i>	282
2.4.1.1	Melitene	285
2.4.1.2	Dagusa /Daskousa	289
2.4.1.3	Siniscolonia.....	292
2.4.1.4	Kiaka (Khiaka)	293
2.4.1.5	Leugaisa.....	294
2.4.1.6	Karmala	294
2.4.1.7	Arka	295
2.4.1.8	Semisos.....	295
2.4.2	Kataonia <i>Strategiası</i>	296
2.4.2.1	Kabassos	300
2.4.2.2	Tynna	302
2.4.2.3	Tirallis.....	303
2.4.2.4	Kybistra	303
2.4.2.5	Kastabala.....	305
2.4.2.6	Claudiopolis/Claudias	305
2.4.2.7	Dalisandos (Koropissos)	306

2.4.2.8	Podandos.....	307
2.4.2.9	Kappadokia Komanası.....	311
2.4.2.10	Tanadaris.....	318
2.4.2.11	Mopsukrene	318
2.4.2.12	Leandis.....	319
2.4.2.13	Arabissos.....	320
2.4.2.14	Siricis (Sirica)	320
2.4.2.15	Sarikha ya da Siricha.....	320
2.4.2.16	Badimon	321
2.4.2.17	Thebe.....	322
2.4.3	Kilikia <i>Strategiası</i>	322
2.4.3.1	Moustilla	323
2.4.3.2	Siva ya da Seiva.....	323
2.4.3.3	Kampae.....	324
2.4.3.4	Mazaka/ Caesarea.....	325
2.4.3.5	Kuzistra	339
2.4.3.6	Ebagena veya Sebagena	340
2.4.3.7	Arkhalla.....	340
2.4.3.8	Sobara/Sorpara.....	340
2.4.3.9	Ariaramneia	341
2.4.3.10	Saccasena	342
2.4.4	Tyanitis <i>Strategiası</i>	342
2.4.4.1	Tyana	343
2.4.4.2	Bazis	352
2.4.4.3	Dratae (Tracias?).....	352
2.4.4.4	Bagadonia	353
2.4.4.5	Andavalis	355

2.4.5	Garsauria <i>Strategiasi</i>.....	355
2.4.5.1	Phreata.....	357
2.4.5.2	Arkhelais.....	358
2.4.5.3	Nanessos.....	361
2.4.5.4	Diocaesarea.....	361
2.4.5.5	Salambria veya Sarabraka	362
2.4.5.6	Tetrapurgia	363
2.4.5.7	Argustana	364
2.4.5.8	Chusa	364
2.4.5.9	Arianzus.....	364
2.4.6	Laviansene <i>Strategiasi</i>	365
2.4.6.1	Korne	368
2.4.6.2	Metita	369
2.4.6.3	Klaudias/Klaudia/Kaloudia	369
2.4.6.4	Barsalium	370
2.4.6.5	Kaparkelis	370
2.4.6.6	Zizoatra.....	370
2.4.6.7	Sabus	371
2.4.6.8	Aran	371
2.4.6.9	Varsapa.....	372
2.4.6.10	Evgoni.....	372
2.4.7	Sargarausene <i>Strategiasi</i>	373
2.4.7.1	Phiara.....	374
2.4.7.2	Sadagena.....	375
2.4.7.3	Gauraina.....	375
2.4.7.4	Sabalassos	376
2.4.7.5	Ariarathira/Ariaratheia	376

2.4.7.6	Moraga.....	377
2.4.7.7	Armaksa	378
2.4.8	Khammanene/Khamennesia <i>Strategiası</i>	378
2.4.8.1	Zama	381
2.4.8.2	Andraka.....	382
2.4.8.3	Gadiana.....	382
2.4.8.4	Ouadata (Vadata)	383
2.4.8.5	Sarvena	383
2.4.8.6	Odogra	384
2.4.8.7	Parnassos	385
2.4.8.8	Mokissos / Iustinianopolis	387
2.4.9	Saravene <i>Strategiası</i>	389
2.4.9.1	Iulipolis	390
2.4.9.2	Barzalo.....	390
2.4.9.3	Serastere	391
2.4.9.4	Lakriassos.....	392
2.4.9.5	Entelea	392
2.4.9.6	Adattha	392
2.4.9.7	Basilika Therma.....	392
2.4.9.8	Sibora.....	393
2.4.9.9	Korniaspa	393
2.4.10	Morimene <i>Strategeiası</i>	393
2.4.10.1	Zoropassos	395
2.4.10.2	Ochrai.....	395
2.4.10.3	Nyssa/Nysa	396
2.4.10.4	Arasaksa veya Araksata	397
2.4.10.5	Karnalis veya Komaralis	398

2.4.10.6	Venasa	398
2.4.10.7	Zela veya Ziela.....	401
2.4.10.8	Soanda.....	401
2.4.10.9	Ozizala.....	402
2.4.10.10	Matiane	403
2.4.10.11	Sasima	404
2.4.10.12	Limnae	405
2.4.10.13	Malakopia-ea	406
2.4.11	Antiokhiana <i>Strategiası</i>	406
2.4.12	Pontus Galaticus ve Pontus Polemoniacus <i>Strategiaları</i>	410
2.5	Kappadokia'nın Ekonomik Kaynakları.....	414
2.5.1	Maden Kaynakları	423
3	KAPPADOKIA BÖLGESİNDE TOPLUM, DİL VE KÜLTÜREL YAŞAM	435
3.1	Yunanca ve Latince Metinlerde Kappadokia Halkı.....	435
3.1.1	Kappadokia İsminin Kökeni	440
3.1.2	Syrialı/Assyrialı/Leukosyrialı/Arami Kappadokialılar	442
3.1.3	Kappadokialı Henetler.....	454
3.1.4	Persli Kappadokialılar	455
3.2	Kappadokia Halkının Genel Özellikleri	461
3.3	Kappadokia'da Dil ve Kültürel Yaşam	466
3.3.1	Helenistik Dönem Öncesi Dil ve Kültürel Yaşam	467
3.3.2	Helenistik Dönemde Dil ve Kültürel Yaşam	471
3.3.3	Roma Döneminde Dil ve Kültürel Yaşam.....	475
3.3.4	Yunanca ve Latince metinlerde Kappadokia Diline Ait Bazı Sözcükler ..	487
3.3.4.1	Ambrosia	487
3.3.4.2	Asbamaevs (Özgün)	487
3.3.4.3	Δακιηου (Yunanca).....	488

3.3.4.4	Dathusa	489
3.3.4.5	Desanaeus (Latince).....	489
3.3.4.6	κόνδου	489
3.3.4.7	Mazaka	491
3.3.4.8	MYΛITTA veya Melita (Asurca):.....	491
3.3.4.9	Μωλυ (πήγανον ἄγριον) (Özgün)	491
3.3.4.10	Νάβλα (Özgün)	492
3.3.4.11	Πλίκιον (Özgün).....	493
3.3.4.12	Χιλιοδύναμο, Πολεμώνιον veya Polemonia	493
3.3.4.13	Νηξις (Neeksis) (Özgün)	494
4	KAPPADOKIA BÖLGESİNDE DİN, İNANIŞ VE TAPINILAN TANRILAR	495
4.1	Kappadokia Bölgesinde Din ve İnanış	495
4.2	Tanrıça Ma ve Komana Tapınağı	500
4.2.1	Tanrıça MA'nın İkonografisi.....	503
4.2.2	Tanrıça Ma Kültü.....	506
4.2.3	Komana Tapınağı ve Özellikleri	514
4.2.4	Komana Tapınağı Rahipleri.....	518
4.2.5	Komana Tapınağı Köleleri (<i>hierodouloi</i>)	525
4.2.6	Komana Tapınak Devlet Yapısının Kökeni	529
4.3	Bünyan Ateş Sunağı ve Pyraethlar (Maglar) ve Ateş Kültü.....	534
4.3.1	Maglar ve Özellikleri	538
4.4	Anaitis.....	546
4.5	Mithras	549
4.5.1	Mithras'ın Özellikleri	553
4.6	Apollon.....	558
4.7	Zeus.....	562
4.7.1.1	Zeus Megistos ve Ouranios	567

4.8	Athena.....	568
4.9	Herakles.....	574
4.10	Asklepios.....	574
4.11	Tykhe	576
4.12	Tanrı Pylon.....	579
4.13	Argaios/Zeus Kültü.....	580
4.13.1	Argaios ve Helios	590
4.14	Men	593
4.15	İmparatorluk Kültü.....	594
4.16	Hypsistarii Dini.....	595
4.17	Kappadokia Bölgesinde Hristiyanlık.....	597
5	SONUÇ.....	600
	BİBLİOGRAFYA.....	606
A.	Antik Kaynaklar.....	606
B.	Modern Kaynaklar	611
C.	Elektronik Kaynaklar	628
	ÖZET.....	629
	ABSTRACT	630

ÖNSÖZ

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi'ne Öğretim Görevlisi olarak atandığım dönemde Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Latin Dilinde Edebiyatında Doktora öğrencisiydim. Derslerimi tamamlayıp doktora yeterlik sınavını geçtikten sonra, çalıştığım üniversitesinin bulunduğu coğrafya ile ilgili bir konuda tez hazırlamak istedim. Kaynak taraması yaptığımda Kappadokia bölgesinin ülkemizde yeterince araştırılmadığını belirledim. Bu konudaki çalışmalarımı derinleştirdim ve Lisans ve Lisanüstü eğitimimin sağladığı Yunanca ve Latince bilgimle antik yazarların bölge hakkında görüşlerini inceledim ve konuyu yeterince açıklığa kavuşturmaya karar verdim. Bölüm başkanımız Sayın Prof. Dr. Neşe Atik'in kararımı desteklemesi benim bu konudaki çalışma isteğimi artırdı ve bu yüzden kendisine teşekkür etmeyi borç bilirim.

Tez çalışmam boyunca, beni yönlendiren deneyimi ve bilgisiyle yardımlarını esirgemeyen danışmanım Sayın Prof. Dr. Fafo Telatar'a emekleri için sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca tezim için bana gerekli desteği sağlayan eşim Ayşe Koyuncu'ya teşekkür ederim.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3-1: Behistun rölyefindeki Kappadokialılar.....	460
Şekil 3-2: Behistun yazıtındaki Kappadokialılar	460
Şekil 4-1: I. Pharnakes dönemine ait, Pontus'dan ele geçen bir sikkede Tanrıça Ma olduğu düşünülen bir sikke.....	504
Şekil 4-2: I. Mithridates dönemine ait arka yüzünde Ma'nın resmedildiği sanılan bir sikke	504
Şekil 4-3: Helenistik döneme ait Kataonia'lı Ma'yı resmettiği düşünülen bir bronz levha. (P. Debord, 2005).....	505
Şekil 4-4: Bünyan Sunağı. (Ş. Karagöz)	536
Şekil 4-5: Apollon'un yer aldığı Traianus dönemine ait bir sikke	561
Şekil 4-6: Apollon'un yer aldığı Traianus dönemine ait bir sikke	561
Şekil 4-7: Apollon'un yer aldığı Severus Alexandrinus dönemine ait bir sikke.....	562
Şekil 4-8: I. Ariobarzanes dönemine ait Athena'nın resmedildiği bir sikke	569
Şekil 4-9: V. Ariarathes dönemine ait Athena Nikephoros sikkesi.....	570
Şekil 4-10: X. Ariarathes dönemine ait Athena Nikephoros sikkesi.....	570
Şekil 4-11: VI. Ariarathes dönemine ait üzerinde Athena Nikephoros sikkesi	571
Şekil 4-12: VII. Ariarathes dönemine ait Athena Nikephoros sikkesi.....	571
Şekil 4-13: VI. Ariarathes dönemine ait bir sikke.....	571
Şekil 4-14: IX. Ariarathes dönemine ait ve arka tarafında zafer tutan Athena'nın yer aldığı bir sikke	572
Şekil 4-15: Arka yüzünde Athena'nın ayakta durur bir şekilde resmedildiği Roma İmparatoru Domitianus dönemine ait bir sikke.....	572
Şekil 4-16: Kappadokia'nın son Kralı Arkhelaos dönemine ait bir sikke.....	573
Şekil 4-17: Athena ve Argaios dağının yer aldığı bir sikke	573
Şekil 4-18: Athena sikkesi.....	574
Şekil 4-19: Asklepios sikkesi	575
Şekil 4-20: Claudius dönemine ait bir Tykhe sikkesi	578
Şekil 4-21: Traianus dönemine ait bir Tykhe sikkesi.....	578
Şekil 4-22: Tykhe sikkesi.....	579
Şekil 4-23: Argaios dağının yer aldığı bir sikke	583
Şekil 4-24: Zeus ve Argaios dağının yer aldığı bir sikke	584

Şekil 4-25: Ön yüzünde Tiberius arka yüzünde Argaios dağının üzerinde elinde dünyayı tutan Helios yer alan bir sikke.....	584
Şekil 4-26: Claudius dönemine ait bir sikkede Argaios dağı bir figürün altında durmaktadır	585
Şekil 4-27: Marcus Antonius dönemine ait bir sikke	585
Şekil 4-28: Lucius Verus dönemine ait bir sikke	586
Şekil 4-29: Lucius Verus dönemine ait bir sikke	586
Şekil 4-30: Macrinus dönemine ait bir sikke	587
Şekil 4-31: Marcus Aurelius dönemine ait bir sikke.....	587
Şekil 4-32: Severus Alexanderos dönemine ait bir sikke.....	588
Şekil 4-33: Julia Domna'ya ait bir sikke	588
Şekil 4-34: Severus Aleksandros dönemine ait bir sikke	589
Şekil 4-35: Commodus dönemine ait bir sikke	589
Şekil 4-36: Argaios-Helios sikkesi.....	592
Şekil 4-37: Argaios-Helios sikkesi.....	593

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1-1: M.Ö. 412-323 yılları arasında Anadolu'nun siyasi haritası.....	15
Harita 1-2: Anadolu'daki Helenistik Krallar.....	48
Harita 1-3: Traianus döneminde Roma Eyaletleri.....	211
Harita 1-4: Diocletianus döneminde Roma Eyaletleri.....	248
Harita 2-1: Asia Minor.....	253
Harita 2-2: Kappadokia'nın <i>Strategiaları</i>	280
Harita 2-3: Batı Kappadokia ve Şehirleri.....	281
Harita 2-4: Doğu Kappadokia ve Şehirleri.....	282
Harita 2-5: Kilise Babaları zamanında Kappadokia Bölgesi.....	400

KISALTMALAR

<i>AE</i>	<i>L'Année épigraphique.</i>
<i>Amm. Marc.</i>	Ammianus Marcellinus
<i>ANRW</i>	<i>Aufstieg und Niedergang der römischen Welt</i> (1972-)
<i>Anat. St.</i>	<i>Anatolian Studies</i>
<i>App.</i>	Appianus
<i>B civ.</i>	<i>Bella civilia</i>
<i>Mith.</i>	<i>Mithridateios</i>
<i>Syr.</i>	<i>Syriaca</i>
<i>Apul. Met.</i>	Apuleius <i>Metamorphoses</i>
<i>Arr.</i>	Arrianus
<i>Anab.</i>	<i>Anabasis</i>
<i>Peripl. M. Eux.</i>	<i>Periplus Maris Euxini</i>
<i>Parth.</i>	<i>Parthica</i>
<i>Tact.</i>	<i>Tactica</i>
<i>Succ.</i>	<i>Historia Successorum Alexandri</i>
<i>Ath.</i>	Athenaeus
<i>ayrc. bkz.</i>	ayrıca bakınız
<i>Aur. Vict. Caes.</i>	Aurelius Victor, <i>Caesares</i>
<i>Bell. Alex.</i>	<i>Bellum Alexandrinum</i>
<i>BMC</i>	<i>British Museum Catalogue</i>
<i>CAH</i>	The Cambridge Ancient History
<i>Cass. Dio</i>	Cassius Dio
<i>Chron. Pasch.</i>	<i>Chronicon paschale: ad exemplar vaticanum.</i>
<i>CIG</i>	<i>Corpus Inscriptionum Graecarum</i> , ed. by A.Boeckh, cilt I-IV, Berlin, 1828-1877.
<i>CIL</i>	<i>Corpus Inscriptionum Latinorum.</i> (1902- Leipzig-Berlin).
<i>Cic.</i>	Cicero
<i>Ad. Att</i>	<i>Epistulae ad Atticum</i>
<i>Ad. Fam.</i>	<i>Epistulae ad familiares</i>
<i>Div.</i>	<i>De Divinatione</i>
<i>Deiot.</i>	<i>Pro rege Deiotaro</i>

<i>Red. Sen</i>	<i>Post Reditum In Senatu</i>
<i>Cod. Theod.</i>	<i>Codex Theodosianus</i>
<i>Columella, Rust.</i>	<i>Columella De re rustica</i>
<i>CRAI</i>	Comptes rendus de l'Académie des inscriptions et belles-lettres (Paris, 1908)
<i>Curt.</i>	Q. Curtius Rufus
<i>Cypr. Ep.</i>	Cyprianus <i>Epistolae</i>
<i>Dig.</i>	<i>Digesta</i>
<i>Diod.</i>	Diodorus
<i>Diog. Laert.</i>	Diogenes Laertius
<i>EA</i>	<i>Epigraphica Anatolica</i>
<i>EAM</i>	<i>Epigraphes Ano Makedonias</i>
<i>Eur.</i>	Euripides
<i>Euseb.</i>	Eusebius
<i>Hist. eccl.</i>	<i>Historia ecclesiastica</i>
<i>Chron.</i>	<i>Chronica</i>
<i>Eutr.</i>	Eutropius
<i>FGrHist Die</i>	<i>Fragmente der griechischen Historiker</i> , von F. Jacoby, Bd. I-XV, Berlin-Leiden, (1923–)
<i>Frontin. Str.</i>	Frontinus <i>Strategemata</i>
<i>Greg. Naz.</i>	Gregorius Nazianzus
<i>Hesiod.</i>	Hesiodos
<i>Theog.</i>	<i>Theogonia</i>
<i>Hom.</i>	Homeros
<i>Il.</i>	<i>Ílias</i>
<i>Od.</i>	<i>Odysseia</i>
<i>IG</i>	<i>Ínscriptionum Graecarum</i>
<i>IGR</i>	<i>Inscriptiones graecae ad res romanas pertinentes</i>
<i>IK</i>	Inscriften griechischer Stadte aus Kleinasien (1972-)
<i>ILS</i>	<i>Inscriptiones latinae selectae</i>
<i>Itin. Ant.</i>	<i>Itinerarium Antonini Augusti</i>
<i>Itin. Burdig.</i>	<i>Itinerarium Burdigalense</i>
<i>IRT</i>	<i>Inscriptions of Roman Tripolitania</i>

<i>Ibid.</i>	<i>Ibidem</i>
Joseph.	Josephus
<i>AJ</i>	<i>Antiquitates Judaicae</i>
<i>BJ</i>	<i>Bellum Judaicum</i>
Just. <i>Epit.</i>	Justinus, <i>Epitome</i> (Trogus)
Juv. <i>Sat.</i>	Juvenalis <i>Saturae</i>
Ksen.	Ksenophon
<i>An.</i>	<i>Anabasis</i>
<i>Kyr.</i>	<i>Kyropaedia</i>
Liv. <i>Perioch.</i>	Livius <i>Periochae</i>
Luc.	Lucanus
Lucian.	Lucianus
<i>Syr. D.</i>	<i>De Syria Dea</i>
<i>Macrob.</i>	<i>Macrobian</i>
Mart.	Martialis
Max. Tyr. <i>Diss.</i>	Maximus Tyrius <i>Dissertationes</i>
<i>mp</i>	<i>milia passuum (passus)</i>
Nep.	Nepos
<i>Dat.</i>	<i>Datames</i>
<i>Eum.</i>	<i>Eumenes</i>
<i>Not. Dign. Or.</i>	<i>Notitia dignitatum in partibus orientis</i>
<i>OCD</i>	<i>Oxford Classical Dictionary</i>
<i>OGIS</i>	<i>Orientis Graeci Inscriptiones Selectae</i>
Oppian, <i>Cyneg.</i>	Oppianus <i>Cynegetica</i>
Org. <i>Contr. Cels.</i>	Origenes <i>Contra Celsum</i>
Petron. <i>Saty.</i>	Petronius <i>Satyricon</i>
Pers. <i>Sat.</i>	Perseus <i>Saturae</i>
Philostr.	Philostratus
<i>VA</i>	<i>Vita Apolloni</i>
<i>VS</i>	<i>Vitae Sophistarum</i>
<i>PIR</i>	<i>Prosopographia Imperii Romanii</i>
Plaut.	Plautus
<i>Mil.</i>	<i>Miles gloriosus</i>

<i>Curc.</i>	<i>Curcilio</i>
Plin.	Plinius
<i>HN</i>	<i>Naturalis Historia</i>
<i>Epist.</i>	<i>Epistulae</i>
Plut. Vit.	Plutarkhos <i>Vitae Parallelae</i>
<i>Eum.,</i>	<i>Eumenes</i>
<i>Luc.</i>	<i>Lucullus</i>
Phil.	<i>Philopeomen</i>
<i>Pomp.</i>	<i>Pompeius</i>
<i>Sull.</i>	<i>Sulla</i>
<i>Sert.</i>	<i>Sertorius</i>
<i>Them.</i>	<i>Themistokles</i>
Polynaëus, <i>Strat.</i>	Polynaëus, <i>Strategamata</i>
Polyb.	Polybios
Procop.	Procopius
<i>Aed.</i>	<i>Aedificiis</i>
<i>Bell. Pers.</i>	<i>Bellum Persicum</i>
Ptol.	Ptolemaeus mathematicus
<i>Geog.</i>	<i>Geographia</i>
<i>Tetr.</i>	<i>Tetrabiblos</i>
<i>RIC</i>	<i>The Roman Imperial Coinage</i>
<i>S.H.A.,</i>	<i>Scriptores Historiae Augustae</i>
<i>Aurel.</i>	Aurelianus
<i>Cari</i>	Carus
<i>Comm.</i>	Commodus
<i>Gor.</i>	Gordianus
<i>Hadr.</i>	Hadrianus
<i>M. Ant.</i>	Marcus Aurelius Antoninus (Caracalla)
<i>Probi</i>	Probus
<i>Sev.</i>	Severus
<i>SEG</i>	<i>Supplementum Epigraphicum Graecum (1923-)</i>
Sen.	Seneca
<i>Nat. Quast.</i>	<i>Quaestiones naturales</i>

Sil., <i>Pun.</i>	Silius Italicus <i>Punica</i>
Sozom.	Sozomenos
Stat.	Statius
<i>Silv.</i>	<i>Silvae</i>
<i>Theb.</i>	<i>Thebais</i>
Steph. Byz.	Stephanos Byzantios
Strab.	Strabon
Suet.	Suetonius
<i>Calig.</i>	<i>Caligula</i>
<i>Dom.</i>	<i>Domitianus</i>
<i>Tib.</i>	<i>Tiberius</i>
<i>Tit.</i>	<i>Titus</i>
<i>Vesp.</i>	<i>Vespasianus</i>
<i>Tab. Peut.</i>	<i>Tabula Peutingeriana</i>
Tac.	Tacitus
<i>Hist.</i>	<i>Historiae</i>
<i>Ann.</i>	<i>Annales</i>
Tert. Ad. Scap.	Tertullianus <i>Ad Scapulam</i>
Theph. <i>De Lap.</i>	Theophratos <i>De lapis</i>
<i>TIB</i>	<i>Tabula Imperii Byzantini</i>
Vell. Pat.	Velleius Paterculus
Vitr.	Vitruvius
<i>De Arch,</i>	<i>De architectura</i>
Zos.	Zosimus

GİRİŞ

Kappadokia, antik kaynaklarda genel olarak Halys ırmağı kavisinin içerisinde yer alan ve kuzeyde Karadeniz dağları (Kuzey Anadolu Dağları), güneyde Tatta (Tuz) gölü ve Kilikia Pylae ile doğuda ise Euphrates (Fırat nehri) nehri arasında kalan bölgedir. Kappadokia, Anadolu'nun merkezini teşkil etmesi sebebiyle, her dönemde Anadolu'nun tarihinde ve kültürel yaşamında önemli bir yere sahip olmuştur. Çalışmamızda coğrafi bir mekan olarak Kappadokia bölgesi ele alındı ve bölgenin, yaklaşık M.Ö. 334 yılında İskender'in Anadolu'ya gelişi ile başlayan Yunan dönemi ile yaklaşık M.S. Dördüncü yüzyıla kadar olan Roma döneminde, siyasi tarihi, tarihi coğrafyası ve ekonomik, sosyal, kültürel yaşam ile din alanındaki gelişmeler detaylıca incelendi.

Antik Kappadokia bölgesi, Pers döneminde, M.Ö. IV. Yüzyılın ortalarından sonra Pontus Kappadokia'sı ve Büyük Kappadokia olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Karadeniz'e yakın kısma Pontus Kappadokia'sı, denizden daha içeri kısmına ise Büyük Kappadokia veya Kappadokia denilmiştir. Tezimizin konusu Büyük Kappadokia ya da Kappadokia olarak adlandırılan Anadolu'nun bu iç kısımdaki bölgedir.

Kappadokia bölgesinin arkeolojisi ve sanat eserleri hakkında bilgi veren çalışmalar fazla olmasına rağmen, bölge halkının tarihi ve kültürel yaşamını inceleyen Türkçe çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Kappadokia bölgesine ilişkin Türkçe ilk çalışma *Küçük Asya -Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi* adlı bir çeviridir ve Fransız arkeolog ve gezgini Charles Texier'in (1802-1871) Anadolu'da gerçekleştirdiği gezi ve buna dair incelemeleri kapsar. Daha sonra bir bütün olarak Antik Kapadokia'yı anlatan ilk Türkçe eser 1951 yılında yayınlanan Şemsettin Günaltay'ın *Yakın Şark IV- Romalılar Zamanında Kapadokya, Pont ve Artaksiad Krallıkları*dır ve derleme olan bu eserde Kappadokia'nın krallık tarihi anlatılmıştır. Evren Şar'ın 2004 yılında, *Antik Kaynaklarda Kappadokia Bölgesi* adlı yüksek lisans çalışması da Kappadokia'nın tarihi ve coğrafyası hakkında bilgi vermektedir. Öte

yandan D. French ve S. Mitchell'in Kappadokia bölgesinde bulunan yazıtlar üzerindeki çalışmaları da bölge hakkında bilgileri arttırmaktadır.

Bu çalışmadaki amacımız, Eski Yunan ve Roma döneminde, Kappadokia Bölgesi hakkında bilgi veren Yunanca ve Latince yazılmış metinlerin Türkçeye çevrilmesi ve bunlar üzerinde kapsamlı analizler yaparak yeni yorumlar içeren bilimsel bir çalışma yapmaktır. Bu amaçla, yöntem olarak, bu dönemlere ilişkin Yunanca ve Latince eserler orijinal dillerinde incelendi ve Türkçeye çevirileri yapıldı. Bölge ve bölgeye ilişkin epigrafik ve nümizmatik çalışmalarla birlikte değerlendirildi. Ardından orijinal kaynaklarda verilen bilgiler değerlendirildi.

Kappadokia bölgesi hakkında, klasik yazarların aktardığı bilgi ve yorumların bir araya getirilerek yapılan bu çalışmada Kappadokia bölgesi bir bütün olarak ele alınmaktadır. Böylece bölgedeki siyasi, coğrafi, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeler arasındaki bağlantılar, olayların neden-sonuç ilişkisi ve Yunan ve Roma dünyasının bölge üzerindeki etkileri kapsamlı bir şekilde ortaya koyabilmesi açısından bu çalışmanın önemli bir kaynak oluşturduğu düşünülmektedir.

Bu tez çalışmasında Kappadokia hakkındaki bilgiler titizlikle incelenerek dört ana bölüme ayrıldı: Kappadokia Siyasi Tarihi, Kappadokia Tarihi Coğrafyası, Kappadokia'da Toplum, Dil ve Kültürel Yaşam ile Kappadokia'da Din, İnanış ve Tapınılan Tanrılar.

Farklı dönemlerde meydana gelen siyasi ve politik gelişmeler Kappadokia bölgesinde çeşitli değişimlere sebep olmuştur ve bu sebeple, incelemeye Kappadokia'nın siyasi tarihinden başlamak daha uygun görüldü. "Kappadokia Siyasi Tarihi" başlıklı birinci bölümde, bütünlük sağlanması açısından Kappadokia'nın tarihine ilişkin ilk Yunanca kaynakların bulunduğu yaklaşık M.Ö. VI. yüzyılın ortalarına kadar olan bilgiler de dâhil edildi ve yaklaşık olarak M.S. 4. Yüzyıla kadar Kappadokia bölgesini etkileyen siyasi olaylar üzerinde kapsamlı bir şekilde duruldu. Bu bölümde Kappadokia krallarının hayatları ve dönemlerinde bölgeyi etkileyen siyasi gelişmeler hakkında bilgi veren tüm metinler kronolojik olarak değerlendirildi.

Helenistik dönemde krallar tarafından yönetilen Kappadokia, Roma döneminde M.S. 17 yılında Tiberius tarafından Roma'nın bir eyaleti haline getirildi. Kappadokia, artık Roma askerlerinin doğuya yapacağı seferlerde askeri üs ve geçiş yolları olarak kullanıldığı için, Roma tarihi içerisinde yer alarak bu tarihin önemli bir parçası oldu. Kappadokia, tüm imparatorların askeri politikalarını şekillendirmelerinde önemli rol oynadı. Bu yüzden bu çalışmada her İmparatorun genel olarak Kappadokia'yı etkileyen dış siyaseti, kısaca değerlendirildi ve bu dönemlerde yaşanan önemli olaylar incelendi ve yorumlandı.

Latince ve Yunanca kaynaklarda yer alan Kappadokia bölgesinin Yunan ve Roma dönemlerine ilişkin bilgilerin birçoğu oldukça dağınık olduğu için, Strabon'un verdiği bilgiler hariç diğer yazarların verdiği bilgiler arasındaki kopukluğun giderilmesi ve bunların daha kolay anlaşılmasının sağlanması gerekiyordu. Öyle ki Roma döneminde, Roma'nın Armenia ve Parthia ve Kafkasya ile olan ilişkilerinin doğrudan Kappadokia bölgesini etkilediği anlaşılmaktadır. Bu yüzden gerekli görüldüğü yerlerde bu dönemdeki bu ilişkiler üzerinde detaylıca duruldu ve böylece olaylar arasındaki bütünlük sağlanmaya çalışıldı.

İkinci bölümde Kappadokia bölgesinin coğrafi konumu ve şehirleri üzerinde Latince ve Yunanca edebi kaynakların yanı sıra geç dönemlerin önemli kaynakları olarak nitelendirilebilecek kilise kayıtları, imparatorluk haritaları, *Tabula Peutingerina* ve *Itenerarium Antonini*'den de faydalanıldı. Bölgedeki yerleşimler üzerinde antik kaynaklara dayanarak tek tek duruldu. Daha önceden lokalizasyonu yapılmış yerleşimler üzerinde yeni bir tartışma açılmadı ancak bazı lokalizasyonları kesin olamayan yerleşim yerleri için edebi ve arkeolojik kaynaklara dayanarak tahminler yapıldı. Kappadokia'nın idari yapısı olan *strategiae* yönetim sistemi de bu bölümde anlatıldı. Son olarak Kappadokia'nın ekonomik kaynakları araştırıldı.

Üçüncü bölümde Kappadokia halkı ve genel özellikleri ile toplum ve kültürel yaşamı hakkında tarihsel olaylar da göz önüne alınarak değerlendirildi.

Dördüncü ve son bölümde ise Yunan ve Roma döneminde bölgedeki dinsel yaşam ve tapınım gören tanrılar üzerinde detaylı biçimde tartışıldı. Ayrıca Helenistik dönemde yaşanan köklü kültürel değişimler ve bunların bölgedeki etkileri araştırıldı.

Metindeki kısaltmalar için Oxford Classical Dictionary'deki kısaltmalar listesinden yararlanıldı. Bu çalışmada kullanılan antik metinler için Loeb edisyonlarının bulunmadığı durumlarda, Yunanca metinler *Theasarus Lingua Graecia*'dan, Latince metinler için ise Packard Humanities Institute'den, (PHI) <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/> ve [www. latinlibrary.com](http://www.latinlibrary.com) internet adreslerinden faydalanıldı.

1 KAPPADOKİA SİYASİ TARİHİ

1.1 Pers Egemenliği Öncesinde Kappadokia Tarihi

Kappadokia bölgesi siyasi tarihine ait ilk yazılı kaynaklar “Asur Ticaret Koloni Çağı”na aittir. II. binde Asurlular Anadolu’da ve özellikle Kappadokia bölgesinde çok sayıda ticaret kolonileri kurdu. Asurluların kendi vatanları Mezopotamya’dan merkez Anadolu’ya kadar olan bir alanda kurdukları ticaret kolonilerinin sayısının, yazılı kaynaklardan, yirmi bir tane olduğunu biliyoruz. Ancak bunlardan bugüne kadar üç tanesini yeri belirlenmiştir. İki tanesi Kızılırmak (Halys) yayının içerisinde olan Hattuşaş ve Alişar’dır. Diğer ise, yapılan kazı çalışmalarından yaklaşık 11 bin tabletin çıkarıldığı Kanesh, Nesa ya da Kültepe’dir.¹ Bugünkü Kayseri’de bulunan Kültepe, bilindiği gibi, Pers ve Helenistik dönemlerde “Mazaka” ve Roma döneminde “Caesarea ” olarak adlandırılan Kappadokia’nın en kalabalık kenti ve başkenti olmuştur.

Kültepe’den çıkarılan bu tabletlere göre; Asur Ticaret Koloni çağında, Orta Anadolu’nun yerleşik krallar tarafından paylaşılmış bir şekilde yönetildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan Hatti krallıkları Kızılırmak yayının içerisinde yer alıyordu, Wahsusana ise muhtemelen Niğde tarafında hüküm sürmekteydi ve Burushattum’da önemli ticaret yolları üzerinde bulunan ve bugünkü Aksaray’ın 6 km kuzeyinde bulunan Acemhöyük yıkıntılarının sahibi olan krallıktı. Bir diğeri Zalpa krallığı da muhtemelen Pontus bölgesinde hüküm sürmekteydi.²

Asurluların Anadolu’dan ayrılmasından sonra, M.Ö. 1620 civarında Anadolu’da ilk kez geniş çaplı siyasal birliği kuran Hitit imparatorluğunun ana çekirdeği Kappadokia ya da Kızılırmak kavisiydi. M.Ö. XIV ve XIII. yüzyılda gücünün doruğuna ulaşan Hititler, Anadolu’da yayılmaya başladılar ve batıda Ege sahillerinden Kuzey Syria’ya, doğuda Euphrates ırmağına kadar egemenlik alanlarını

¹ Trevor Bryce, *The Kingdom of The Hittites*, Oxford, 2005, s. 23

² *Ibid.*, s. 24

genişletmişlerdir. Geniş bir coğrafyaya yayılmasına rağmen, imparatorluğun çekirdeği ya da dini ve idari yönetiminin merkezi Hattuşa oldu. Halys ırmağı imparatorluğun ana merkezini sınırlandırmıştı. Hitit krallığının nihai çöküşü geleneksel olarak deniz kavimleri denilen kavimler göçü ile ilişkilendirilir. M.Ö. XII. Yüzyılın başlarında yaşanan bu göç tüm Anadolu, Syria, Filistin ve Mısır'ın karşısındaki Doğu Akdeniz kıyılarındaki medeniyetleri silip süpürdü ve sonunda Mısır'da durdu.³

Geç Hitit Devletleri, yıkılan Büyük Hitit Devleti'nin siyasal ve kültürel mirasçılarıdır. Bunların içinde en batıda yer alanı ise Tabal'dır. Tabal'ın sınırları, Helenistik ve Roma dönemine yakın bir şekilde kuzeyde Kızılırmak'tan güneyde Aladağlar ve Bolkar Dağları'na, batıda Tuz Gölü'nden, doğuda Gürün'e dek uzanır.⁴ Asur kralı Tiglat-Pilaser (M.Ö. 1115-1077) Muşki'lerin Kommagene (Kummukh) eyaletini yaklaşık 20.000 kişi ile istila ettiklerini yazar. Bunların güneydoğuya doğru ilerlediklerini belirtir. Bu kaynaklarda, Muşki ordusunun beş kral ve en az beş ayrı halk tarafından sevk edildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Phrygia imparatorluğu, bir bütün olarak birkaç halktan oluşan bir federasyon şeklinde örgütlenmesi mümkündür. Bunun içerisinde başkenti Gordion olan Phrygia batılı unsur iken, doğulu unsur ise başkenti Mazaka olan ve Eusebius'a göre Kappadokialıların atası Mosokhlardan türeyen Muskhi (Muşki) ve Tabal'dır.⁵ Tabal, ülkesi 24 kraldan oluşan⁶ bir Geç Hitit Devletidir ve Asur kaynaklarında Bit-Burutaş olarak geçer. Tabal krallığı dönemine dek gelen yazıtlar Kayseri, Karaman, Aksaray, Niğde, Nevşehir'den ele geçmiştir. Asur kaynaklarında, Tabal'dan hediye olarak at istendiği görülmektedir.⁷ Daha geç dönemlerde, Kappadokia'dan vergi olarak at istenmesi göz önüne alındığında, Tabal ve Kappadokia Krallığı'nın aynı coğrafyada yerleştiği

³ *Ibid.*, s. 333-334

⁴ T. Yiğit, Tabal, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40, 3-4 (2000), 177-189

⁵ CAH., 2.2 s. 421; Eus. *Ecc. Hist.* 9 12; 1, 7, 303; *Gen.* 10. 2; *Ezek.* 27. 13, ve 32

⁶ T. Yiğit, 2000

⁷ T. Yiğit, 2000 s. 185

düşünülebilir. Tabal kralları daha sonra, Asur yerine Urartu'nun korumasını seçmişlerdir ve gönüllü olarak onların etkisine girmişlerdir.⁸

Kuzey'den gelen Kimmerler'in VIII. Yüzyılda Anadolu'ya akınlar gerçekleştirdiği tahmin edilmektedir. Muhtemelen ilk olarak Gamir kentinde Urartularla M.Ö. 707 yılında savaşp, yenmişlerdir. Bu savaş Kappadokia'nın doğusunda Gurania'da (Gürün-Tohma su) yapılmıştır. Daha sonra Asur sınırlarına yaptıkları saldırılarda büyük kayıplara uğramışlardır. Kimmerler, Kappadokia'yı, Paphlagonia'yı ve Yunan kenti olan Sinope'yi ele geçirdiler. Urartu kralı II.Rusa ile birleşerek Phrygia'yı işgal ettiler.

Kimmerler, Lydia kralı Gyges tarafından M.Ö. 663 yılında yenilmesine rağmen, sonunda Lydialıların başkenti Sardes'i ele geçirdiler ve Anadolu'da artık güçlerinin doruğuna ulaştılar. Kimmerlerin Anadolu'da hakimiyetleri uzun süre sürmediği için başarılı olamadı. Daha sonra Herodotos'a göre Lydia kralı Alyattes, Kimmerleri Anadolu'dan çıkardı.⁹ Aslında Kimmerler Anadolu'dan tam olarak çıkmamış ve Kappadokia'ya ve Kilikia'ya doğru yönelerek Asur sınırlarını tehdit etmeye başladılar. Kimmerlerin yıkılışını Kimmerlerle Asurluların son karşılaşması olan M.Ö. 635'den kısa bir süre sonra ya da M.Ö. 635 ile 625 arasında bir tarihte gerçekleşti. Bu savaşta Kimmerler Asur Kralı Asurbanipal tarafından yenildi ve tarih sahnesinden çekildiler. Bazı bilim adamları Kimmerlerin yıkılışını M.Ö. 604 ile 560 tarihleri arasına yerleştirmesine rağmen, Kimmerler muhtemelen Kappadokia'da kaldıklarını gösteren kanıtlar vardır. M.Ö. VIII. Yüzyılın sonlarında Asur kaynaklarında II. Sargon'un Urartuları yenilgiye uğrattığı ve Kimmerlerin toprağı olarak geçen Gamir muhtemelen Doğu Kappadokia'daydı.¹⁰ Dahası da Armenia dilinde Kappadokia'ya Kimmerlerin varlığına işaret eden eden Gamirq

⁸ CAH., 2.2 s. 423

⁹ Herodotos, 1.16

¹⁰ CAH., 3.2. s. 558

denilmiştir.¹¹ Syncellus, Kappadokialıların kurucu atasının Gamer olduğunu yazar: “α ’ Γάμερ, ἐξ οὗ Καππάδοκες.”¹²

Kimmerlerin ardından Anadolu’ya giren İskitler, Herodotos’un anlattığına göre Medleri yenerek 28 yıl Anadolu’ya hakim olmuşlardır.¹³ Strabon’a göre¹⁴ Persli generaller, Herodotos’a göre ise Medli Kyaksares tarafından Kappadokia’nın Zela (Zile) kentinde bir şölen sırasında İskitler büyük bir yenilgiye uğratılmış ve Halys’un doğusunu eline geçirmiştir. Aynı şekilde bu bilgi Herodotos tarafından da doğrulanır:

“Οἱ δὲ Καππαδόκαι ὑπὸ Ἑλλήνων Σύριοι ὀνομάζονται· ἦσαν δὲ οἱ Σύριοι οὗτοι τὸ μὲν πρότερον ἢ Πέρσας ἄρξαι Μήδων κατήκοοι, τότε δὲ Κύρου.” (Herodotos, I.72)

(Kappadokialılar Hellenler tarafından Syrialılar diye adlandırılırlar. Bu Syrialılar, Perslerin eline düşmeden önce Medlere bağlı idiler, o zaman da Kyros’un.)

Sonuç olarak artık Lydialılar egemenliğini Kappadokia bölgesine doğru ilerletmeye başladılar. Lydialılar Anadolu’da önemli bir güç haline gelirken, doğuda Asurluları yıkan¹⁵ Medler Armenia’yı ele geçirdikten sonra Kappadokia’ya doğru ilerlemeye başladılar.

1.2 M.Ö. VI. Yüzyıl: Kroisos ile Kyros Savaşı

Kappadokia bölgesi ile ilgili antik kaynaklar artık VI. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başlamaktadır. Kappadokia bölgesi tarihi açısından bu yüzyılın en önemli olaylarından biri Kroisos ile Kyros arasındaki savaştır.

¹¹ CAH, 3.2. s. 559

¹² Syncellus, *Chronographia*, s. 91; Josephos, *AJ* 1.23’de Japethos’un yedi oğlundan birisi olan Gomar’ı Gomarların (Galatların) kurucusu olarak gösterir.

¹³ Herodotos, 1.106; 4.1

¹⁴ Strab., 11.8.4

¹⁵ M.Ö. 605

Antik kaynaklara göre Kappadokia bölgesinde detaylıca kayıt altına alınan ilk büyük savaş Lydia kralı Kroisos ile Pers kralı Kyros arasındadır. Birçok yazar bu savaş hakkında bilgi vermiştir. Medleri yıkan Persler ile Lydialılar arasında yaşanan olayların anlatıldığı bu pasajlarda Kappadokia tarihine ilişkin bilgilere de ulaşabiliyoruz. Bunlar içerisinde en önemlisi savaşın gerçekleştiği tarihe yakın bir çağda yaşamış olan Herodotos’a aittir ve ona göre, Halys ırmağı, geleneksel olarak Medlerin egemenliğindeki Kappadokia ile Lydia yönetimi arasında sınırdır:

“ Ὁ γὰρ οὖρος ἦν τῆς τε Μηδικῆς ἀρχῆς καὶ τῆς Λυδικῆς ὁ Ἄλυσ ποταμός,”¹⁶
(Herodotos, 1.72)

(Çünkü Med yönetimi ile Lydia yönetimi arasındaki sınır Halys ırmağıdır.)

Herodotos, Medlerle Lydialıların beş yıl savaştığını belirtir. Ancak Med kralı Kyaksares komutası altında Medler ile Lydialılar M.Ö. 28 Mayıs 585 yılında savaşırken, Thales’in önceden hesapladığı güneş tutulması nedeniyle her yer karardı ve iki komutan anlaştılar.¹⁷ Artık Halys ırmağı her iki krallık arasında sınır olarak kabul edildi ve Kappadokia Medlere bağlı kaldı.

Kyaksares’in oğlu ve Medlerin son kralı Astyages Pers kralı Kyros tarafından devrilmesinden sonra, Kappadokia bölgesi M.Ö. 550 civarında Perslerin egemenliğine geçti Persler yayılmacı bir politika izlediler. Perslerin, Kappadokia’daki varlığı imparatorluğun batıya doğru genişlemesinde son derece önemli bir rol oynuyordu.

Kappadokia’nın önemini anlayan Lydia kralı Kroisos, Perslerin kalabalıklaşması nedeniyle gelişip büyük bir devlet olmadan önce onları durması gerektiğine inanıyordu.¹⁸ Bu yüzden Delphoi’daki Apollon rahibinin kehanetini

¹⁶Ayr. bkz. Herodotos, 1.28;1.103;1; Arr., *Per.*, *Eux.*, 15

¹⁷Herodotos, 1. 74

¹⁸ Herodotos, 1.46

yanlış yorumlayarak¹⁹ Perslerin yönetimini yıkmak için hızlıca Kappadokia bölgesine sefere çıkmıştır:

“Κροῖσος δὲ ἁμαρτῶν τοῦ χρησμοῦ ἐποιέετο στρατήϊν ἐς Καππαδοκίην, ἐλπίσας κατατρίψειν Κῶρόν τε καὶ τὴν Περσέων δύναμιν.” (Herodotos, 1.71)

(Kroisos ise kehaneti yanlış yorumlayarak, Kyros’u ve Perslerin hakimiyetini yıkacağını umarak Kappadokia’ya bir sefer düzenledi.)

Herodotos’a göre, Kroisos’un bu savaşı başlatmasındaki gerçek neden yeni topraklar kazanmak istemesidir, fakat *casus belli* ise Kyros’dan Astyges’in intikamını almaktır:

“Ἐστρατεύετο δὲ ὁ Κροῖσος ἐπὶ τὴν Καππαδοκίην τῶνδε εἵνεκα, καὶ γῆς ἱμέρῳ προσκτήσασθαι πρὸς τὴν ἑωυτοῦ μοῖραν βουλόμενος, καὶ μάλιστα τῷ χρηστηρίῳ πίσυνος ἑὼν, καὶ τείσασθαι θέλων ὑπὲρ Ἀστυάγεος Κῶρον.” (Herodotos, 1.73)

(Kroisos, Kappadokia’nın üzerine sefere çıkıyordu çünkü kendi payına toprak eklemek arzusundaydı ve özellikle de kehanete güvendiği için Astyges’in öcünü Kyros’dan almak istiyordu.)

Fakat Kroisos bu hamlesi ile M.Ö. 585 yılında varılan anlaşma gereğince Lydia’nın yayılma alanı Halys ırmağının ötesine geçmeme anlaşmasını bozmuş bulunuyordu.²⁰

Bu savaşta, Phrygia ile birlikte, Kappadokia kralı Aribaios da altı bin atlı askeri ve otuz binden az olmayan peltast ile Lydia kralı Kroisos’un tarafında yer

¹⁹Kahinlerin her zaman ikircikli konuşmalarına örnek olarak, Kroisos’a “Eğer Perslerin üzerine sefere çıkarsan büyük bir krallığın yıkılacaktır” cümlesi gösterilebilir.

²⁰ P. Briant, *From Cyrus to Alexander A History of the Persian Empire*, Eisenbrauns, 2002, s. 35

almıştır. “...Ἀρίβαιον δὲ τὸν τῶν Καππαδοκῶν βασιλέα ἱππέας μὲν ἑξακισχιλίους, τοξότας δὲ καὶ πελταστὰς οὐ μείους τρισμυρίων,....”²¹

Kyros bu savaşta bütün gücüyle Kappadokia geçitlerinde beklemiş ve Kroisos’a teslim olmasını ve bir köle gibi af dilemesi şartıyla Lydia’nın satrapı olmasını teklif etmiştir:

“Ὅτι Κῦρος ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς παραγεννηθεὶς μετὰ πάσης δυνάμεως εἰς τὰ τῆς Καππαδοκίας στενά, ἀπέστειλε κήρυκας πρὸς τὸν Κροῖσον τὴν τε δυναστείαν αὐτοῦ κατασκευομένους καὶ δηλώσοντας ὅτι Κῦρος αὐτὸν ἀφήσει τῶν πρότερον ἁμαρτημάτων καὶ Λυδίας καθίστησι σατράπην, ἂν ἐπὶ θύρας γενόμενος ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ὁμολογῇ δοῦλος εἶναι.” (Diod., 9.31.3)

(Pers Kralı Kyros, bütün gücüyle birlikte Kappadokia geçitlerine gelince, Kroisos’a kendisinin gücünü iyice tartmasını ve Kyros’un daha önceki suçlarını affedeceğini ve onu başkaların yaptığı gibi o da kapısına gelerek bir köle olduğunu kabul etmesiyle Lydia’nın satrapı atanacağını bildiren elçiler gönderdi.)

Kroisos, Kyros ile çarpışmaktan çekinmiyordu. Bu savaş için Delphoi’daki kehanete başvurmuş ve oradan “eğer Perslere saldırırsa büyük bir imparatorluğu yok edeceği” kehanetini almıştı.²² Bu ikircikli cevap üzerine, Kroisos, Syrialıların yaşadığı Kappadokia bölgesinin en güçlü kenti olan Pteria’yi²³ yağmalayıp, buradaki suçsuz insanları yurdundan etmiştir:

“Κροῖσος δὲ ἐπεῖτε διαβὰς σὺν τῷ στρατῷ ἀπῖκετο τῆς Καππαδοκίης ἐς τὴν Πτερίην καλεομένην (ἥ δὲ Πτερίη ἐστὶ τῆς χώρας ταύτης τὸ ἰσχυρότατον, κατὰ Σινώπην πόλιν τὴν ἐν Εὐξείνῳ πόντῳ μάλιστα κη κειμένη), ἐνθαῦτα ἐστρατοπεδεύετο φθειμένων τῶν Συρίων τοὺς

²¹ Ksen., Kyr., 2.1.5.5; ayr. bkz. I.5.2-3: “τὸν Λυδῶν βασιλέα καὶ πρὸς τὸν Καππαδοκῶν καὶ πρὸς Φρύγας ἄμφοτέρους καὶ πρὸς Παφλαγόνας (Lydia, Kappadokia, her iki Phrygia ve Paphlagonia kralına karşı)

²² Herodotos. 1.53

²³ Pteria, M.Ö. 6. Yüzyılın ortalarına ait arkeolojik kalıntı bulunamamasına rağmen muhtemelen Kerkenez Dağıdır. Bkz. C.T. Draycott, G. Summers, *Kerkenes Special Studies I*, Chicago, 2008

κλήρους. Καὶ εἴλε μὲν τῶν Πτερίων τὴν πόλιν καὶ ἠνδραποδίσατο, εἴλε δὲ τὰς περιοικίδας αὐτῆς πάσας, Συρίους τε οὐδὲν ἔόντας αἰτίους ἀναστάτους ἐποίησε.” (Herodotos, I.76)

(Kroisos ordusuyla birlikte Kappadokia’dan ayrılıp Pteira denilen yere vardı (Pteria bu bölgenin en güçlü yeridir ve Karadeniz’deki tanınmış Sinope civarındadır.), burada ordugah kurdu ve Syrialıların mal-mülklerini yağmaladı. Pterialıların şehrini aldı ve onları köleleştirdi ve bu şehrin civarındaki köyleri de yağmaladı, kendisine hiçbir zararı dokunmamış olan Syrialıları yurdundan etti.)

Kyros, birlikleriyle Pteria’nın çevresine konuşlanmıştı ve burada yapılan savaştan bir sonuç alınamadı. İki ordu üç aylık bir ateşkes anlaşması yaptı. Kroisos sayıca azdı ve müttefiklerden adam toplamak için geri çekilip kış geçtikten sonra büyük bir orduyla bahar aylarında Kyros’un üzerine saldırmayı planlamıştı. Fakat işler istediği gibi gitmedi, çünkü Kyros geri dönmemişti ve kendisini takip ederek Sardes’e kadar ilerlemiş ve bu kenti kuşatmıştı. Kuşatmanın on dördüncü gününde Sardes düşmüş ve ardından Kroisos da esir alınmıştı.²⁴

Ksenophon, bu savaştan sonra, Kyros’un Sardes’den Babylon’a dönüşündeki bir dizi fetihlerini anlatır. Bu savaş sonunda, Lydia Kralına destek veren Kappadokia ve Phrygia’yı da egemenliği içerisine kattı:

“Προῖὼν δὲ τὴν ἐπὶ Βαβυλῶνος κατεστρέψατο μὲν Φρύγας τοὺς ἐν τῇ μεγάλῃ Φρυγίᾳ, κατεστρέψατο δὲ Καππαδόκας, ὑποχειρίους δ' ἐποίησατο Ἀραβίους.” (Ksen. Kyr., 7.4.16)

(Babylon’a gitmek için yola çıkan Kyros, Büyük Phrygia’daki Phrygleri boyunduruk altına aldı, Kappadokialıları da boyunduruğa aldı, Arabialıları ise kontrolü altına aldı.)

Sonuç olarak, M.Ö. 546 yılında, Kyros’un Lydia kralı Kroisos’a galip gelmesiyle, tüm Anadolu ve Kappadokia bölgesi İskender’in gelişine kadar Perslerin egemenliğinde kalmıştır.

²⁴ Herodotos, 1.86

1.3 Pers Egemenliği'nde Kappadokia Satraplığı

Antik kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilere göre²⁵ Kappadokia Bölgesi'nin, Pers egemenliği döneminde, Pers Kralı'na bağlı bir satraplık olarak yönetildiği anlaşılmaktadır. Kyros Anadolu'yu beş satraplığa ayırdı ve Ksenophon'a göre, Büyük Kyros, Babylon'dan döndükten sonra yakın arkadaşlarından satraplık görevini yapmaya yetenekli kişileri seçerek buralara atadı. Bunlardan birisi olan Artabatas'ı M.Ö. 546 civarında Kappadokia satraplığına seçmiştir.

“...ἔπεμπε σατράπας εἰς Αραβίαν μὲν Μεγάβυζον, εἰς Καππαδοκίαν δὲ Ἀρταβάταν, εἰς Φρυγίαν δὲ τὴν μεγάλην Ἀρτακάμαν, εἰς Λυδίαν δὲ καὶ Ἰωνίαν Χρυσάνταν, εἰς Καρίαν δὲ Ἀδούσιον, ὃν περ ἤτοῦντο, εἰς Φρυγίαν δὲ τὴν παρ' Ἑλλήσποντον καὶ Αἰολίδα Φαρνοῦχον. Κιλικίας δὲ καὶ Κύπρου καὶ Παφλαγόνων οὐκ ἔπεμψε Πέρσας σατράπας ὅτι ἐκόντες ἐδόκουν συστρατεῦσαι ἐπὶ Βαβυλῶνα· δασμοὺς μέντοι συνέταξεν ἀπο φέρειν καὶ τούτους. ” (Ksen., Kyr., 8.6.7)

(....Arabia'ya Megabyzos'u, Kappadokia'ya Artabatas'ı, Büyük Phrygia'ya Artakamas'ı, Lydia'ya ve İonia'ya Khrysantas'ı, Karia'ya ise Adosios'u ki onu Kariyalılar istiyordu, Hellespontes tarafındaki Phrygia'ya ve Aeolia'ya ise Pharnokhos'u satrap olarak gönderdi. Kilikia, Kypros ve Paphlagonialılara Pers satrapları göndermedi çünkü onların Babylon'a isteyerek sefere çıktıklarını düşünüyordu. Bu ülkelerin vergi ödemesini de emretti.)

Darius, döneminde, Hindistan'ı fethettikten sonra veya muhtemelen daha önceki bir zamanda Pers İmparatorluğu yirmi dört satraplığa veya eyalete ayrıldı ve bu bölgeler kral tarafından atanan satrap veya valiler tarafından yönetildi. Pers yönetimi bu satrapları egemen olduğu devletleri yönetmesi, onlardan vergi alması ve diğer bütün işleri idare etmesi için valileri görevlendirmişti. Bu geniş eyaletlerin yanı sıra, satrapın altındaki yöneticiye daha küçük bölgeler de tahsis edilmiştir. Satrapların atanması ve eyaletleri organizasyonu Kyros ve Kambyzes zamanına kadar gider. Bunlar içerisinde Kappadokia bölgesi, Behistun yazıtında, Darius'un kontrolü altında bulunan Anadolu halklarından birisidir ve burada Katpatuka olarak

²⁵ Strab.,11.13.8

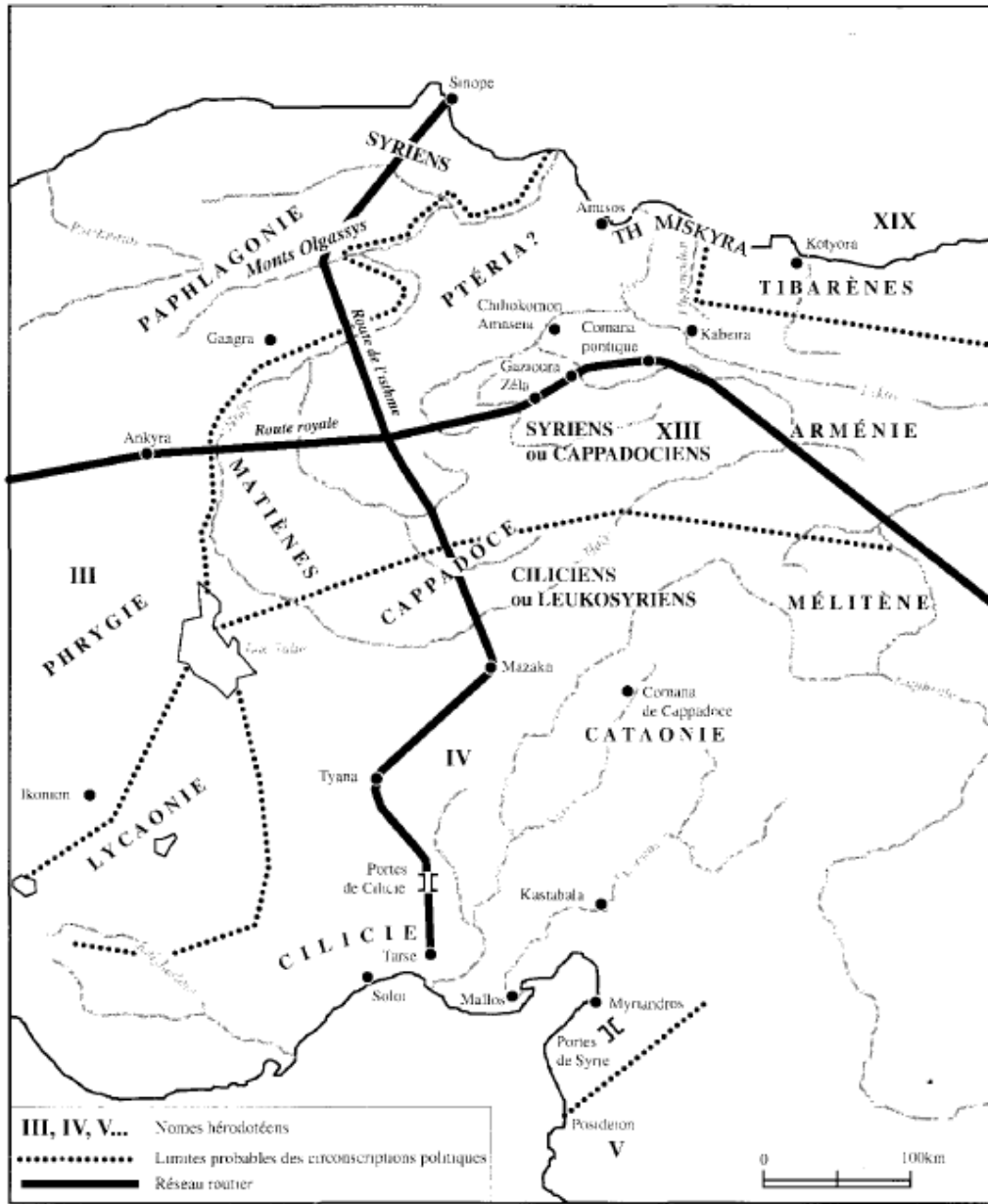
geçer.²⁶ Bu eyaletler, merkezi yönetime yıllık olarak vergi veya hediyeler verirler. Herodotos, Perslere vergi ödeyen halkları sayarken, üçüncü grupta yani Hellespontes'in güneyindekiler arasında Phrygia'dan sonra Syrialılar denilen Kappadokialılar der.²⁷ Pers imparatorluğu hazinesi için, bu eyaletlerden yıllık vergiler toplanıyordu. Strabon'da Kappadokia satraplığının 360 *talentum* gümüş paraların yanı sıra yıllık, 1500 at, 50 bin koyun ve 2000 katır vermekle yükümlü olduğu belirtilmektedir.²⁸

²⁶ CAH., 4. s.213; ayr. bkz. P. Briant, 2002, s.173'de yazıttada Kappadokia bölgesi geçmektedir.

Armenia'dan hemen sonra Kappadokia ve daha sonra Sardes gelir.

²⁷ Heredotos, 3. 90

²⁸ Strab., 11.13.8

Harita 1-1: M.Ö. 412-323 yılları arasında Anadolu'nun siyasi haritası

1.3.1 Pers Döneminde Kappadokia Bölgesinde Görevlendirilen Satraplar

Antik kaynaklardan, Pers yönetimi tarafından Kappadokia bölgesine atanan satraplar hakkında da bilgi edinebiliyoruz. Buna göre, Kappadokia bölgesinin yönetiminde bulunan satrapların, aynı zamanda, askeri olarak da görevli oldukları ve gerekli durumlarda bölgenin askeri gücünü kullanarak Pers yönetiminin batıya yaptığı seferlerde destek sağladıkları anlaşılmaktadır.

Kappadokia'nın antik kaynaklarda bilinen ilk satrapı Ariaramnes, (M.Ö. 515-513) I. Dareios'in (M.Ö. 522-486) emriyle yaklaşık olarak M.Ö. 513 yılında,²⁹ Dareios'un generali ve Kappadokia satrapı olarak İskitler üzerine başarılı bir sefere çıkmıştır.³⁰ Herodotos'a göre, Dareios'un bu sefere çıkma nedeni, İskitlerin Anadolu'yu işgal etmelerinin cezasını vermektir.³¹

Ariaramnes'in bu başarılı seferinden dolayı Kappadokia'nın önemli bir donanma gücüne sahip olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan, Kappadokia bölgesinin, Pers askerlerinin batıya yaptığı seferlerde toplanma yeri ve ana merkez olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Babası Dareios'un Yunanistan seferini tamamlamak isteyen ve bunun için M.Ö. 480 yılının bahar aylarının başlangıcında Yunanistan'a geçmeye hazırlanan Pers kralı Kserkses'in askerlerinin yürüyüş güzergahında toplam yedi kent vardır.³² Bunlar arasında Kappadokia'nın Kritalla kenti de bulunur, hatta burası askerlerin toplanma yeri olmuştur.

“Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι τὸν προκείμενον πόνον ἐργάζοντο, ἐν τούτῳ ὁ πεζὸς ἄπας συλλελεγμένος ἅμα Ξέρξης ἐπορεύετο ἐς Σάρδεις, ἐκ Κριτάλλων ὁρμηθεὶς τῶν ἐν Καππαδοκίῃ.”
(Herodotos, 7.26)

²⁹ P. Briant, 2002, s.142

³⁰ Ktesias, (M.Ö. 5. Yüzyılda yaşamış Yunanlı yazar ve doktordu. Artakserkes'in yanında sefere katılmıştır.) frag. 13 krş. Photius, Persica 20

³¹ Herodotos, 4.1; 7.20

³² Kserkses'in geçtiği şehirler Kappadokia'nın Kritalla kentinden başlayarak, Celaenae, Anaua, Colossae, Cydrara, Callatebus, ve son olarak Sardes'e varır. (Herodotos, 7.26- 31) ayr. bkz. Vivienne, J. Gray, *Oxford Reading Classical Studies, Xenophon*, Oxford, 2010, s.385

(onlar burada önlerinde duran zahmetli işi yapıyorlardı, burada toplanan bütün kara ordusu Kappadokia'daki Kritalla'dan yola çıkan ordu, Kserkses'le birlikte Sardes'e doğru ilerliyorlardı.)

Peleponneios savaşı sırasında, Pers kralı II. Darius Atinalılara karşı savaşı sonuçlandırmak istediği için Spartalıları güçlü bir şekilde destekledi. Bunu da başarmak için oğlu Kyros'u Lydia, Büyük Phrygia, Kappadokia ve Batıdaki tüm Pers güçlerinin komutanı olarak atadı.

“ἐπεὶ δὲ κατεπέμφθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς σατράπης Λυδίας τε καὶ Φρυγίας τῆς μεγάλης καὶ Καππαδοκίας, στρατηγὸς δὲ καὶ πάντων ἀπεδείχθη...” (Ksen. Anab., I.9.7)

(Kyros babası tarafından Lydia, Büyük Phrygia ve Kappadokia satrapı olarak gönderildikten sonra, hepsinin komutanı olarak kabul edildi.)

Kappadokia'nın antik kaynaklarda bilinen ilk satrapı Ariaramnes'den sonra Kappadokia'nın başına kimin geçtiğini kaynak yetersizliğinden dolayı net olarak bilemiyoruz. Fakat bazı antik kaynaklardan Kappadokia bölgesinde görevlendirilen satraplar hakkında bilgi sahibi olabiliyoruz. Buna göre, Darius'un oğlu I. Kserkses'in (M.Ö. 486-465) Yunanistan'ı işgal ettiği sırada M.Ö. 480 yılında, Syrialılar ya da Kappadokialılar Kserkses'in üvey kardeşi Gobryas'ın komutası altında savaşa katıldılar.³³ II. Dareios'un oğlu Kyros, Kappadokia, Lydia ve Phrygia satrapı oldu. Ksenophon, *Anabasis* eserinde M.Ö. 400 yıllarında Mithridates ismine Kappadokia ve Lykaonia'nın satrapı olarak değinir: (Ἀρχοντες δὲ οἵδε τῆς βασιλείας χώρας ὅσῃν ἐπῆλθομεν. Λυδίας Ἀρτίμας, Φρυγίας Ἀρτακάμας, Λυκαονίας καὶ Καππαδοκίας Μιθραδάτης, Κιλικίας Σνέννεσις, Φοινίκης)³⁴

Kappadokia satrapları arasında en fazla bilgi edinebildiğimiz satrap Datames'dir. Mag'ı öldüren yedi kişiden birisi Anaphas'ın torunu olan Datames,³⁵ Kappadokia satraplığını yaklaşık olarak M.Ö. 370 ile 360 yılları arasında elinde

³³ Herodotos, 7.72

³⁴ Ksen., *Anab.*, 7.8.25

³⁵ Datames, Karia doğumludur ve anne tarafından Skythia'lıdır.

bulundurmıştır. Datames'in babası Kamissares, Cadusii'lerle yapılan savaşta ölünce, Kilikia eyaleti ile birlikte Kappadokia satraplığı başarılarından dolayı Datames'e verilmiştir.³⁶ Nepos, Datames'den övgüyle bahseder ve onu Hamilkar ile Hannibal'dan sonra barbarların en cesur komutanı olarak gösterir.³⁷ Datames, önce kralın emirlerine uymayan Paphlagonia satrapı Thuys'u ³⁸ daha sonra büyük krala giden her şeye el koyan ve komşu eyaletlere de saldırıda bulunan Kataonia³⁹,³⁹ nin yöneticisi Aspis'i başarıyla ele geçirmiştir.⁴⁰

Datames yaşadığı dönemde, yenilenen saldırılarla ve haydutluklarla bölgesi zarar görmesine rağmen öldürülünceye kadar satraplıkta kalmayı başarabilmiş ve güçlü bir yönetici olduğunu kanıtlamıştır.

Pers egemenliği altındaki Kappadokia Satraplığı'nın son satrapının ise Mithrobazanes olduğu yine antik kaynaklardan anlaşılmaktadır.⁴¹

1.3.2 Kappadokia Satraplığının İkiye Ayrılması

Pers döneminde de Anadolu'nun egemenliği tam olarak sağlanamamıştır ve çeşitli eyaletlerde ayaklanmalar baş göstermiştir. Datames, başarılarına rağmen, kral ve çevresindekiler tarafından fazla değer görmediğini anlayınca, kendi başına hareket etmeye karar verdi ve Anadolu'daki birçok eyalet yöneticisinin katıldığı ve Orontes'in başkanlığında gelişen satraplar ayaklanması olarak adlandırılan bu dönemde (M.Ö.367-360) krala karşı ayaklananlar arasında yer aldı. Datames, Kilikia ve Kappadokia ve Paphlagonia bölgesini elinde bulunduruyordu. Bu ayaklanmaya karşı çıkan Pisidia satrapı Artabazos bir orduyla Datames'in üzerine yürüyerek Kappadokia'yı işgal etmeye yönelmiştir. Ancak Datames, süvari birlikleri ve

³⁶ Nep., *Dat.*, 4

³⁷ *Ibid.*, 1.1

³⁸ *Ibid.*, 4

³⁹ Kappadokia'nın en verimli bölgesidir.

⁴⁰ Nep., *Dat.*, 4; Bu dönemle ilgili olarak bkz. *CAH.*, 6

⁴¹ Arr., *Anab.*, 1.16.3

topladığı yirmi bin ücretli askeriyle Artabazos'un karşısında güçlü bir şekilde durabilmiştir.⁴²

Daha sonra kral tarafından Sardes'den gönderilen Lydia satrapı Autophrodates, büyük bir çoğunluğu Anadolu'daki satraplıklardan da sağlanan ve içinde de sekiz bin Kappadokialı askerin de bulunduğu büyük bir orduyla (*praeterea Cappadocum VIII milia, Armeniorum X milia, Paphlagonum V milia, Phrygum X milia, Lydorum V milia*) Datames'e saldırdı fakat büyük kayıplar verdikten sonra Phrygia'ya çekilmek zorunda kaldı.⁴³ Datames'i savaş meydanında yenemeyeceğini anlayan kral Artakserkses, bu işi bir hain tutarak bitirmeyi düşündü ve bunun en uygun kişi olarak Ariobarzanes oğlu Mithridates'i buldu. Mithridates, krala karşı büyük bir ayaklanma gerçekleştirecek gibi görünerek Datames'i çağırdığı bir toplantıda haince sırtından bıçakladı ve öldürdü.⁴⁴ Bu ayaklanma başarısızlıkla sonuçlandı.⁴⁵

Bu satraplar ayaklanmasından sonra Kappadokia bölgesi ikiye ayrılmıştır. Bunun nedeni satraplar ayaklanması sırasında Datames'in büyük askeri gücü olabilir. Bu bölünme yaklaşık olarak M.Ö. 360 yılında gerçekleşmiştir.

Strabon'a göre de Kappadokia, Makedonialılar gelmeden kısa bir süre önce iki bölgeye ayrılmıştı.

“τὴν δὲ Καππαδοκίαν εἰς δύο σατραπείας μερισθεῖσαν ὑπὸ τῶν Περσῶν παραλαβόντες Μακεδόνες περιεῖδον τὰ μὲν ἐκόντες τὰ δ' ἄκοντες εἰς βασιλείας ἀντι

⁴²Diod.,15.9: “ὁμοίως δὲ τούτῳ καὶ κατὰ τὴν Καππαδοκίαν ἐγένετο προδοσία, καθ' ἣν ἰδιόν τι καὶ παράδοξον συνέβη γενέσθαι. Ἀρταβάζου γὰρ τοῦ βασιλέως στρατηγοῦ μετὰ πολλῆς δυνάμεως ἐμβalόντος εἰς τὴν Καππαδοκίαν, ὁ μὲν ταύτης τῆς χώρας σατράπης Δατάμης ἀντεστρατοπέδευσεν αὐτῷ,” (Aynı şekilde, Kappadokia'da (burada) da hainlik oldu ve orada beklenmedik ve değişik bir şey meydana geldi. Kralın Komutanı Artabazos Kappadokia'ya büyük bir orduyla girdi, bu ülkenin satrapı Datames, onun karşısında ordugah kurdu.) ayr. bkz. Front., *Strat.* 2.7.9

⁴³ Nep., *Dat.*, 8

⁴⁴ *Ibid.*, 11; Polynaesus, *Strat.*, 29

⁴⁵ Diod.,15. 90

σατραπειῶν περιστᾶσαν: ὧν τὴν μὲν ἰδίῳς Καππαδοκίαν ὠνόμασαν καὶ πρὸς τῷ Ταύρῳ καὶ νῇ Δία μεγάλην Καππαδοκίαν, τὴν δὲ Πόντον, οἱ δὲ τὴν πρὸς τῷ Πόντῳ Καππαδοκίαν.” (Strab., 12.1.4)

(Persler tarafından iki satraplığa ayrılmış olan Kappadokia’yı ele geçiren Makedonlular, bir kısmını isteyerek bir kısmını da istemeyerek satraplık yerine, krallığa bağlamayı uygun gördüler. Bunlardan birisini Tauros’a bakan Kappadokia ve Tanrı aşkına Büyük Kappadokia, diğerini ise Pontus diye adlandırılrsa da bazıları Pontus Kappadokia’sı diye isimlendirdiler.)

Pers yönetimi altındaki Kappadokia bölgesi, yaklaşık IV. yüzyılın ortasında Persler tarafından Pontus Kappadokiası (Pontus) ve Büyük Kappadokia olmak üzere iki bölgeye ayrılmıştır. Polybios da aynı şekilde eskilerin Kappadokia bölgesini ikiye ayırdığını belirtir:

“ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑ καλοῦσι δὲ οἱ παλαιοὶ μεγάλην τε καὶ μικρὰν Καππαδοκίαν, μεγάλην μὲν τὴν ἀπὸ Καισαρείας τε καὶ τοῦ Ταύρου καὶ ἕως τῆς Ποντικῆς θαλάσσης, ἣν διορίζει Ἄλυσ μὲν ποταμὸς ἐκ δυσμῶν, Μελιτηνὴ δὲ ἐξ ἀνατολῶν. καὶ αὕτη μὲν ἡ μεγάλη Καππαδοκία. καὶ τούτων μάρτυς Πολύβιος, ὁ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν γεγραφώς, ὃς διορίζει τὴν Καππαδοκίαν ἀπὸ τε Ταύρου καὶ Λυκαονίας καὶ ἕως τῆς Ποντικῆς θαλάττης. καὶ αὕτη γὰρ ἡ Νεοκαισάρεια ἢ τε Κολώνεια καὶ ἡ Μελιτηνὴ σύμπασα Καππαδοκία λέγονται.” (Polyb., 54)

(Eskiler büyük ve Küçük Kappadokia olmak üzere ikiye ayırırlar, Büyük Kappadokia, Caesarea ’dan ve Tauros’dan başlayarak Pontikos Denizine kadar uzanır. Batıdan Halys ırmağı doğudan ise Melitene sınırlandırır. Bu büyük Kappadokiadır. Bunların tanıdığı Roma tarihini yazmış olan Polybios, Kappadokia’yı Lykaonia’dan ve Tauros’dan Pontus denizine kadar sınır çizer. Neocaesarea, Koloneia ve Melitene’nin Kappadokia’a ait olduğu söylenir.)

Ancak bu konuda bir tartışma vardır. Çünkü edebi kaynaklar böyle söylerken, nümizmatik kaynaklar bize bölgenin tek bir satrap altında olduğunu göstermektedir. Örneğin Datames, Tarsos’dan Sinope’ye kadar sikke basmıştır, Kappadokia krallığının kurucusu I.Ariarathes daha sonradan Pontus krallığı olarak adlandırılan

bölgenin önemli kenti olan Gazioura’da sikke basmıştır.⁴⁶ Tarihçi Appianos’un, Kappadokia’nın Yunanlıların (Makedonluların) gelmesinden önceki yönetimi konusu net bir bilgisi yoktur. Çünkü Kappadokia’nın kendisi bağımsız bir krallık mı olduğu yoksa doğrudan Dareios’a mı vergi ödeyen bağımlı bir yönetim olduğu konusunda bir karar verememiştir:

“Καπαδοκίας δὲ πρὸ μὲν Μακεδόνων οἵτινες ἤρχον, οὐκ ἔχω σαφῶς εἰπεῖν, εἴτε ἰδίαν ἀρχήν, εἴτε Δαρείου κατήκουον· Ἀλέξανδρος δὲ μοι δοκεῖ τοὺς ἄρχοντας τῶνδε τῶν ἐθνῶν ἐπὶ φόρῳ καταλιπεῖν, ἐπειγόμενος ἐπὶ Δαρεῖον. φαίνεται γὰρ καὶ Ἀμισόν, ἐν Πόντῳ πόλιν Ἀττικοῦ γένους, ἐπὶ δημοκρατίαν, ὡς πάτριόν σφισι πολιτείαν, ἀγαγόν. Ἱερώνυμος δὲ οὐδ’ ἐπιπαῦσαι τῶν ἐθνῶν ὅλως, ἀλλ’ ἀνὰ τὴν παράλιον τῆς Παμφυλίας καὶ Κιλικίας ἐτέραν ὁδὸν ἐπὶ τὸν Δαρεῖον τραπέσθαι.” (App. Mith. 12. 8)

(Kappadokia’yı Makedonlardan önce kimler yönetti bunu net bir şekilde söyleyemiyorum, ya bizzat kendisi bir devletti ya da Dareios’a boyun eğiyordu. Bence İskender, kendisi Dareios’u hızlıca izlerken, bu halkın yöneticilerini vergi ödemeleri şartıyla ardında bırakmıştı. Attik orijinli Pontus kenti Amisos’u atadan kalma eski yönetim şeklini olan demokrasiye yeniden getirdiği görülüyor. Hieronymos ise, İskender’in bu ülkeye hiçbir şekilde girmediyi ve Dareios’u yenmek için başka bir yoldan Pamphylia ve Kilikia kıyıları üzerinden gittiğini söyler.)

1.3.3 Pers Egemenliği’nin Son Bulması

M.Ö. 334 yılında Makedonia birlikleri, İskender’in Yunanistan anakarasında barışı sağlamasından sonra, Hellespontes’i geçerek Anadolu’ya girdiler.⁴⁷ III. Dareios (M.Ö. 336-331) döneminde İskender Anadolu’yu işgal etmiştir ve Anadolu’daki satraplar da bu işgale cevap verememişlerdir. İskender ile Persler arasında, Granicus’da (Biga çayı) yapılan savaşta İskender Persleri yenilgiye uğratmış ve burada Persler tarafından atanan Kappadokia’nın son satrapı Mithrobazanes öldürüldü: (M.Ö. 334)

⁴⁶ C. E. Ghita, *Achaemenid and Greco Macedonian Inheritances in the Semi-Hellenised Kingdoms of Eastern Asia Minor*, Exeter, 2010, s. 59

⁴⁷ Diod., 17. 17.1-4

“ ἔπεσον δὲ καὶ ἡγεμόνες τῶν Περσῶν Νιφάτης τε καὶ Πετήνης καὶ Σπιθριδάτης ὁ Λυδίας σατράπης καὶ ὁ τῶν Καππαδοκῶν ὑπαρχος Μιθροβουζάνης καὶ Μιθριδάτης ὁ Δαρείου γαμβρὸς καὶ Ἀρβουπάλης ὁ Δαρείου τοῦ Ἀρτοξέρξου παῖς καὶ Φαρνάκης, ἀδελφὸς οὗτος τῆς Δαρείου ὑ γυναικός καὶ ὅτῳν ξένων ἡγεμῶν Ὡμάρης. ”(Arrian., Anab., 1.16.3)

(Perslerin yöneticileri, Niphates, Petines ve Lydialı satrapı Spithridates ve Kappadokialıların satrapı (ὑπαρχος) Mithrobouzanes ve Dareios’un damadı Mithridates ve Artakserkses oğlu Darius’un oğlu Arbupales, Darius’un karısının kardeşi Pharnakes ve yardımcı (yabancı) birliklerin önderi Omares öldüler.)

Diodorus da bu konuda aynı bilgiyi aktarır:

“ μετὰ δὲ ταῦτα καὶ τῶν ἄλλων ἐπιφανῶν ἡγεμόνων παρ’ αὐτὸν ἐν τοῖς Πέρσαις ἔπεσον πλείους, ὧν ἦσαν ἐπιφανέστατοι Ἀτιζύης καὶ Φαρνάκης ὁ τῆς Δαρείου γυναικὸς ἀδελφός, ἔτι δὲ Μιθροβουζάνης ὁ Καππαδοκῶν ἡγούμενος. ” (Diod., 17.21)

(bundan sonra da, Persler arasından ona karşı savaşan başka ünlü komutanların çoğu öldü; bunları en ünlüleri ise, Atizyes ve Darius’un karısının kardeşi Pharnakes ve de Kappadokialıların önderi Mithrobouzanes.)

1.4 Yunan Egemenliği’nde Kappadokia Strategiası

İskender’in Persleri yenmesinden sonra satraplıklar krallıklara dönüştüler. Kuzeyde Pontus krallığı kurulurken, Güneyde ise Kappadokia ya da Büyük Kappadokia’nın, bölgenin soyluları olan Ariarathis ailesi tarafından yönetildiği anlaşılmaktadır.

İskender, Granicus’daki savaştan sonra önemli kazanımlar elde etti ve Perslerin kalbi olan Sardes bölgesini ele geçirerek Perslerin Anadolu’daki egemenliğine büyük bir darbe vurmuş oldu. Daha sonra Batı Anadolu’daki kıyı kentlerinin de egemenliğini aldı. Buradaki Pers satraplar yerine Makedonialı yöneticileri başa geçirdi fakat yerel yönetimin yapısında herhangi bir değişiklik

yapmadı.⁴⁸ İskender, İonia'dan ayrılarak güneye doğru Pisidia ve Phrygia bölgelerinden geçerek yoluna devam etti. Galatia'da Ankyra'ya gelen İskender burada, Paphlagonialılardan kendisine elçiler geldi ve onlar İskender'in ülkelerini işgal etmediği sürece kendisine teslim ve müttefik olacaklarını bildirdiler.⁴⁹ İskender de onlara Phrygia satrapı Kalas'ın emirlerine uymasını bildirerek buradan ayrıldı ve Halys'un ırmağının öbür tarafındaki bütün halkları boyunduruk altına aldıktan sonra Kappadokia'ya ulaştı. III. Darius'ün ölümünden önce Sabiktas'ı Kappadokia'nın güneyinin satrapı olarak kendisi atadı:

“Αὐτὸς δὲ τῇ ὕστεραίᾳ ἐπ' Ἀγκύρας τῆς Γαλατικῆς ἐστέλλετο· κάκει αὐτῷ πρεσβεία ἀφικνεῖται Παφλαγόνων, τό τε ἔθνος ἐνδιδόντων καὶ ἐς ὁμολογίαν ζυμβαίνοντων· ἐς δὲ τὴν χώραν ζῦν τῇ δυνάμει μὴ ἐσβαλεῖν ἐδέοντο. τούτοις μὲν δὴ προστάσσει Ἀλέξανδρος ὑπακούειν Κάλᾳ τῷ σατράπῃ τῷ Φρυγίας. αὐτὸς δὲ ἐπὶ Καππαδοκίας ἐλάσας ζῦμπασαν τὴν ἐντὸς Ἄλνυος ποταμοῦ προσηγάγετο καὶ ἔτι ὑπὲρ τὸν Ἄλυν πολλήν· καταστήσας δὲ Καππαδοκῶν Σαβίκταν σατράπην αὐτὸς προῆγεν ἐπὶ τὰς πύλας τὰς Κιλικίας.” (Arr., Anab., 2.4.2)

(Kendisi ise ertesi günde Galatia kenti Ankyra'ya doğru yola çıktı. Orada ona Paphlagonialı elçiler geldi ve halklarının boyun eğdiğini ve anlaşılmaya uyacaklarını söylediler. Ancak ülkeye ordusuyla birlikte girmemesi gerekiyordu. İskender, bunlara, Phrygia satrapı Kalas'a boyun eğmesini emreder. Kendisi de ordusunu Kappadokia'ya sürerek, Halys ırmağının iç tarafındaki (diğer yanındaki) her yeri Halys'un uzak tarafındaki birçok yeri de ele geçirdi. Kappadokialıların başına satrap olarak Sabiktas'ı geçirerek, kendisi de Kilikia geçitlerine doğru ilerledi.)

“ Calas huic regioni praepositus est: ipse adsumptis, qui ex Macedonia nuper advenerant, Cappadociam petiit” (Curt., 3. 1.24)

(Kalas bu bölgenin başına getirildi: bizzat kendisi (İskender) Makedonia'dan yeni gelenleri de toplayarak Kappadokia'ya ilerledi)

Ancak Curtius Rufus, İskender'in Kappadokia yöneticisi olarak atadığı kişinin Abistamenes olduğunu yazar:

⁴⁸ F. Chamaoux, *Hellenistic Civilization*, Blackwell, 2002, s.14

⁴⁹ Arr., Anab., 2. 4.

“Interea Alexander Abistamene Cappadociae praeposito Ciliciam petens cum omnibus copiis <in> regionem, quae castra Cyri appellatur, pervenerat.” (Curt., Ruf., 3.4)

(Bu arada, İskender, Kappadokia'nın başına Abistamenes'i yerleştirerek, bütün ordusuyla Kilikia'ya saldırmak istediği için, Kyros'un garnizonu denilen bölgeye ulaştı.)

Sabiktas muhtemelen Kappadokia'nın yerel bir ileri geleniydi. İskender onu ne yapması gerektiği konusunda görevlendirdikten sonra güneye doğru ilerledi. Muhtemelen İskender Kappadokia'nın kuzeyine uğramadan yoluna devam etmişti. Çünkü Bu dönemde Kappadokia'nın kuzeyinde yani Pontus Kappadokia'sında I. Ariarathes yönetimdedir.⁵⁰

İskender Anadolu'da Hellespontes, Lydia, Karia ve Lykia bölgelerini kesin olarak fethetmiş, Pisidia ve Phrygia bölgelerini de dönüştürmesine rağmen Kappadokia, Paphlagonia ve Armenia ise onun ilgilenmediği ya da fethedemediği bölgeler olarak duruyorlardı.⁵¹ Bunun sonucu olarak, güneye doğru ilerleyen İskender ile Darius arasında M.Ö. 333 yılında gerçekleşen ve İskender'in galibiyeti ile sonuçlanan İssos (Payas/Deliçay) savaşından kaçan Pers komutanları Kappadokia ve Paphlagonia'yı ele geçirebilmiştir. Hatta buradan topladığı birliklerle, Perslerin kaybettiği toprakları geri almak ve böylece Anadolu'dan İskender'e takviye gönderilmesini engellemek için, M.Ö. 332 yılında Lydia satrabı Antigonos'a saldırabilmişlerdir. Bu dönemde Anadolu'da kayıtlara geçen Perslerin tek karşı saldırısıdır fakat yapılan üç savaşta da Kappadokia ve Lydia'dan gelen genç askerler başarısız olmuşlardır:

“Darei praetores, qui proelio apud Isson superfuerant, cum omni manu, quae fugientes secuta erat, adsumpta etiam Cappadocum et Paphlagonum iuventute Lydiam recipere temptabant. Antigonos, praetor Alexandri, Lydiae praeerat: qui quamquam plerosque militum ex praesidiis ad regem dimiserat, tamen barbaris spretis in aciem suos

⁵⁰ CAH., 4, s.366

⁵¹ Richard A. Billows, *Antigonos the One-Eyed and the Creation of the Hellenistic State*, University of California Press, 1997, s.41

eduxit. Eadem illic quoque fortuna partium fuit: tribus proeliis alia atque alia regione commissis Persae funduntur.”(Curt., Ruf., 4. 1. 34-35)

(Issos’daki savaştan dağılan Dareios’un önderleri (satrapları), kendisini izleyerek kaçan bütün güçleriyle, Kappadokia ve Paphlagonia gençlerinden topladığı kişilerle Lydia’yı yeniden ele geçirmek için saldırıda bulundular. İskender’in generali Antigonos ise Lydia’dan sorumlu idi ve garnizonlarından birçok askeri krala göndermiş olmasına rağmen barbarları küçümseyerek askerlerini cepheye gönderdi ve orada da iki tarafın talihi aynıydı ve farklı bölgedeki üç savaşta da Persler dağıtılır.)

Yukarıdaki pasajdan, İskender’in generali Antigonos’a karşı yapılan savaşta İskender’in Kappadokia satrapı olarak atadığı Sabiktas’ın kendi bölgesinde önemli bir gücü olmadığı da görülüyor. Bu savaşlardan sonra Anadolu’da Perslerin egemenliği azalmasına rağmen, Arsakes önderliğinde Kappadokia ile Orontes ve Mithraustes önderliğinde Armenia bölgesi III. Darius için Gaugemela savaşında Arbela’ya birlik gönderebilmişlerdir.⁵²

Issos savaşı sonunda, İskender’in seferleri sırasında herhangi bir saldırıya uğramayan Kuzey Anadolu, Kappadokia, Paphlagonia, Bithynia ve Armenia bölgelerinin artık Perslere bağılıklarında azalma olabilirdi. Bunun anlayan Dareios, İskender’e Tyre kuşatması sırasında, bütün fethettiği topraklardan yani Anadolu’dan Halys’e kadar çekilmesini isteyen bir teklif yollamıştır fakat bu teklif İskender tarafından reddedilmiştir.⁵³ Sonuçta, tüm bu bölgelerin Yunan egemenliği etkisi altına girmeye başladığı anlaşıyor.

1.4.1 I. Ariarathes Dönemi

M.Ö. 404 yılında doğan Ariarathes, M.Ö. 340 yılında Kuzey Kappadokia’nın satrapı oldu. İskender’in Kappadokia bölgesini boyunduruk altına aldığı ve Sabiktas’ı satrap olarak görevlendirildiği dönemde Kuzey Kappadokia Ariarathes

⁵² Arr., *Anab.*, 3. 8.3-6

⁵³ F. Chamaoux, 2002, s. 17

yönetimindeydi. Gaziura (Turhal) kalesini devletin merkezi yaptı. Paphlagonia bölgesi de Phrygia satrapı Antigonos'un emrine verildi.

Paphlagonia ve Kappadokia'nın yöneticisi olan Ariarathes'in Yunanlıların egemenliğine boyun eğmediği görülür:⁵⁴ “οὐπω τότε Μακεδόνων οὔσαν, Αριαράθης γὰρ αὐτῆς ἐβασίλευεν...” (Plut., *Eum.*, 3. 4)

Ariarathes, Büyük İskender'in Perslerle yaptığı savaş sırasında meydana gelen karışıklıktan yararlanarak M.Ö. 332 yılında kendisini bağımsız Kappadokia satrapı olarak ilan etti.⁵⁵ Dolayısıyla, Ariarathes'in bu dönemde bağımsız bir kral olarak özellikle bölgenin kuzeyini yönetmeye başladığını söyleyebiliriz. İskender, Dareios'u izlemek istediği ve bununla ilgili işlerle oyalandığı için Ariarathes'in bu davranışlarını görmezden gelmek zorunda kalmış ve yoluna devam etmiştir. Ariarathes, Kappadokia'nın güney kısımlarını da ilhak ederek⁵⁶ M.Ö. 322 yılında bütün Kappadokia'nın egemeni olmuştur (...ἐστράτευσεν ἐπὶ Αριαράθην τὸν Καππαδοκίας δυνάστην.).⁵⁷

İskender'in atadığı yönetici Sabiktas'a boyun eğmeyen Kappadokialılar, bu direnişlerini Ariarathes ile devam ettirdiler. Ariarathes, I. Ariaramnes'in oğludur ve kardeşi Holophernes'i çok sevmesiyle de ünlüdür.⁵⁸ Ariarathes, ölmeden önce, kardeşi Holophernes'in en büyük oğlu Ariarathes'i evlatlık edinmiştir. Ariarathes, Arrianos'da İskender'e karşı Dareios'un yanına gönderilen Kappadokialıların komutanı olarak geçen Ariakes ile muhtemelen aynı kişilerdir.⁵⁹

⁵⁴ Curt., 10.10

⁵⁵ B.,B., Simonetta, *The coins of the Cappadocian Kings*, Typos. Monographien zur antiken Numismatik 2, Fribourg 1977

⁵⁶ E. M. Anson, *Eumenes Of Cardia*, Brill, Leiden, 2004, s.66

⁵⁷ Diod., 18.16.1-3

⁵⁸ W. Smith, *A Dictionary of Greek and Roman biography and mythology*, London, 1890 bkz.

Ariarathes

⁵⁹ Arr., *Anab.*, 3.8.5

Diodorus da yukarıda bilgiyi destekler ve İssos savaşından kaçan birlikler, Paphlagonia, Kilikia ve Kappadokia bölgesinde yeniden toplanırlar ve birliklerini düzenlerler. Buradaki önemli şehirler Dareios'un yanında dururlar.⁶⁰ Sefer sikkesi Sinop'da bastırılması da bunun kanıtıdır.

İskender'in M.Ö. 323 yılında ölümünden sonra onun yerine geçecek bir ardılı bulunmadığı için yönetici krizi yaşandı. Bunun üzerine İskender'in önde gelen generalleri arasında Babylon'da yapılan toplantıda, yönetim Perdikkas'a bırakıldı. Perdikkas, en büyük yetkiyi aldıktan sonra, satraplıkları paylaştırdı ve buna göre, İskender'in hızla Dareios'u takip etmek için işgal etmeden bıraktığı Kappadokia, Paphlagonia ve civarındaki bölgelerin yönetimini Eumenes'e vermiştir:

“Εὐμενεῖ δὲ Παφλαγονίαν καὶ Καππαδοκίαν καὶ πάσας τὰς συνοριζούσας ταύταις χώρας, ὃς Ἀλέξανδρος οὐκ ἐπῆλθεν ἐκκλεισθεὶς ὑπὸ τῶν καιρῶν, ὅτε διεπολέμει πρὸς Δαρεῖον,” (Diod., 18. 3)

(İskender, Dareios'a karşı savaşı bitirmek istediği için, şartlar yüzünden engellenince işgal etmediği Paphlagonia ve Kappadokia ve bunlara sınır olan bütün bölgeyi Eumenes'de toplayarak (Eumenes'e verdi))

Plutarkhos da aynı şekilde, Ariarathes henüz hayattayken, İskender'in generallerinin imparatorluğun elindeki satraplıkları paylaştırdığını söyler. Burada alınan karara göre, Makedonluların egemenliğinde olmayan, Kappadokia ve Paphlagonia ve Trapezus'a kadar olan Karadeniz'in güney kısmı, orada hüküm süren Ariarathes'den alınıp Makedonialı bir soylu olmayan fakat İskender tarafından saygı gören Yunanlı Eumenes'e verilmiştir:

“ἐπεὶ δὲ ἀναμιχθέντες ἀλλήλοις οἱ στρατηγοὶ καὶ καταστάντες ἐκ τῶν πρώτων ταραχῶν διενέμοντο σατραπείας καὶ στρατηγίας, Εὐμενὴς λαμβάνει Καππαδοκίαν καὶ Παφλαγονίαν καὶ τὴν ὑποκειμένην τῇ Ποντικῇ θαλάττῃ μέχρι Τραπεζοῦντος, οὕτω τότε Μακεδόνων οὔσαν, Ἀριαράθης γὰρ αὐτῆς ἐβασίλευεν, ἀλλ' ἔδει Λεοννάτον καὶ Ἀντίγονον χειρὶ μεγάλῃ τὸν Εὐμενῆ

⁶⁰ Diod., 17.48.5-6; Krzysztof Nawotka, *Alexander the Great*, Cambridge, 2010, s.177

κατάγοντας ἀποδείξει τῆς χώρας σατράπην.” (Plut., Eum., 3.3-4)

(Komutanlar kendi aralarında anlaştıktan sonra, ilk olarak kargaşalı işlerini düzenlediler ve satraplıkları ve *strategiaları* bölüştüler. Eumenes, Kappadokia ve Paphlagonia’yı ve Trapezos’a kadar Pontus denizinin altında uzanan tüm bölgeyi alır, çünkü o zamana kadar Makedonia’nın egemenliğinde olmayan bu bölgede, Ariarathes hüküm sürüyordu, ancak Leonnnatos ve Antigonos büyük bir orduyla, Eumenes’i oraya getirip ve onu bölgenin satrapı yapmaları gerekiyordu.)

İskender öldükten sonra yerine geçen generali Perdikkas, egemenliklerini tanımayan Ariarathes’in topladığı kırk beş bin askeri ile savaştı. Bu savaşta mağlup olan Ariarathes akrabaları ile birlikte işkence edilerek öldürüldü (M.Ö. 322) :

“Ἄμα δὲ τούτοις πραττομένοις Περδίκκας, ἔχων μεθ’ ἑαυτοῦ τὸν τε βασιλέα Φίλιππον καὶ τὴν βασιλικὴν δύναμιν, ἐστράτευσεν ἐπὶ Ἀριαράθην τὸν Καππαδοκίας δυνάστην. οὗτος γὰρ οὐ προσέχων τοῖς Μακεδόσιν ὑπὸ μὲν Ἀλεξάνδρου παρεωράθη διὰ τοὺς περὶ Δαρεῖον ἀγῶνας καὶ περισπασμούς, ἀναστροφὴν δὲ πολυχρόνιον εἶχε κυριεύων τῆς Καππαδοκίας. διὸ καὶ πολλὰ μὲν ἐκ τῶν προσόδων χρήματα ἤθροισε, δυνάμεις δ’ ἐγγωρίους καὶ ξενικὰς μεγάλας συνεστήσατο. διὸ καὶ βασιλείας ἀντιποιοῦμενος ἔτοιμος ἦν πρὸς τὸν Περδίκκαν διαγωνίζεσθαι, πεζοὺς μὲν ἔχων τρισμυρίους, ἵππεῖς δὲ μυρίους πεντακισχιλίους. ὁ δὲ Περδίκκας συνάψας αὐτῷ μάχην καὶ τῇ παρατάξει νικήσας ἀνείλε μὲν εἰς τετρακισχιλίους, ἐζώγησε δὲ ὑπὲρ τοὺς πεντακισχιλίους, ἐν οἷς ἦν καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριαράθης. τοῦτον μὲν οὖν καὶ τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ πάντας αἰκισάμενος ἀνεσταύρωσε· τοῖς δ’ ἡττηθεῖσι συγχωρήσας τὴν ἀσφάλειαν καὶ καταστήσας τὰ κατὰ τὴν Καππαδοκίαν παρέδωκε τὴν σατραπείαν Εὐμενεῖ τῷ Καρδιανῷ, καθάπερ ἐξ ἀρχῆς ἦν μεμερισμένος.” (Diod., 18.16.1-3)

(Bunlar olurken, Perdikkas, kendisiyle birlikte Kral Philippos’u ve krallık ordusunu alıp, Kappadokia yöneticisi Ariarathes’in üzerine sefere çıktı. Zira O, Makedonialıların emirlerine ilgi göstermedi ve bu durum, Dareios ile mücadelesi ve oyalanması yüzünden İskender tarafından dikkate alınmadı ve uzunca bir süre Kappadokia’nın kralı (*κυριεύων*) oldu. Bu yüzden vergilerden (*προσόδων*) çok para topladı ve kendi halkından ve paralı askerlerden oluşan büyük bir ordu oluşturdu. Krallığını savunmak için, Perdikkas ile otuz bin piyade ve on beş bin atlı askeriyle çarpışmaya hazırды. Perdikkas ise onunla savaşa girerek, çarpışmada galip geldi ve dört bin kadar adamını öldürdü, beş binin üzerinde insanı da tutsak aldı ki onlar içerisinde Ariarathes de vardı. Bu adama ve tüm akrabalarına işkence ederek

çarmıha gerdi. Fakat mağlup olanlara güvence bahsetti ve Kappadokia'daki işleri düzene soktuktan sonra, aslında başlangıçtan itibaren ona verilmiş olmasına rağmen, bu satraplığı Kardias'lı Eumenes'e verdi)

Görüldüğü gibi, Ariarathes, ülkesini Eumenes'e teslim etmemek için Perdikkas'ı çoğunluğu paralı askerden oluşan otuz bin süvari ve on bin piyade askeriyle bekliyordu. Bu askerlerin birçoğu, belki de Darius'un yanında Issos'da savaşmış olan Yunanlılar da olabilirdi.⁶¹ Bu yüzden durum, Perdikkas'ın tahmin ettiğinden daha zor oldu ve Kappadokia kralını yenmek için iki savaş yapmak zorunda kalmıştı.⁶²

Justinus, Perdikkas'ın Ariarathes ile yaptığı savaşta Ariarathes'in masum olduğunu söyler ve Perdikkas ile adamlarının ona ve ailesine yaptığı vahşeti canlı bir şekilde gözler önüne serer:

“Interea Perdicca bello innoxio Ariarathi, regi Cappadocum, inlato proelio uictor nihil praemii praeter uulnera et pericula rettulit. Quippe hostes ab acie in urbem recepti occisis coniugibus et liberis domos quisque suas cum omnibus copiis incenderunt. eoque congestis etiam seruitiis semet ipsi praecipitant, ut nihil hostis uictor suarum rerum praeter incendii spectaculo frueretur.” (Just., 13.6)

(Bu sırada Perdikkas, Kappadokia kralı suçsuz Ariarathes'i, meydan savaşında yenmesine karşın, kazanana ödül olarak yaralar ve tehlikelerden başka bir hiçbir şey kalmadı. Gerçekten, düşmanlar kente kaleden girip ayırım gözetmeksizin çocukları ve eşleri öldürüldükten sonra, evlerini tüm eşyalarla birlikte ateşe verdiler. Bu yüzden köleleri de bir araya topladıktan sonra, bizzat kendileri ateşe öylesine atarlar ki sanki yaptıkları işlerle böhürlenen galip gelen bir düşman gibi alevlerin görüntüsünü izlemekten başka elde ettikleri hiçbir şeyden zevk almıyordu.)

⁶¹ Curt., 4.1. 34-35

⁶² Arr., Succ., 1. 11

Yunanlı tarihçi ve general Kardias'lı Hieronymos da Ariarathes'in 82 yaşına kadar yaşadığını, Perdikkas'ın galibiyeti ile ona esir düştüğünü ve onun adamları tarafından çarmıha gerildiğini belirtir:

“Lucian. Macrob. c. 13.: *Αριαράθης δὲ ὁ Καππαδοκῶν βασιλεὺς δύο μὲν καὶ ὀγδοήκοντα ἔζησεν ἔτη, ὡς Ἱερώνυμος ἱστορεῖ. Ἐδυνήθη δὲ ἴσως καὶ ἐπὶ πλέον διαγενέσθαι, ἀλλ' ἐν τῇ πρὸς Περδίκκαν μάχῃ ζωγρηθεὶς ἀνεσκολοπίσθη.*” (Hieron., 2.1)

(Lucianus Macrob. C.13: Kappadokialıların kralı Ariarathes, Hieronymos'un anlattığı gibi 82 yıl yaşadı. Aynı şekilde daha fazla da yaşayabilirdi fakat Perdikkas'a karşı yapılan savaşta esir düşünce çarmıha gerildi.)

Burada, Perdikkas'ın seksen iki yaşındaki bir insana bu şekilde davranması antik çağda kaydedilen belki de bir yöneticinin en zalimce davranışları arasındadır. Sonuç olarak, Anadolu'da İskender'e karşı gelenler arasında ülkesini en iyi şekilde savunan Kappadokia yöneticisi Ariarathes idi. Aslında kendisinin ülkesi yani Kappadokia neredeyse hiç işgal edilmemişti. Hatta, Ariarathes Kappadokia'da topladığı birliklerini Gaugamela'daki (M.Ö. 331) savaşa da göndermiş olması onun gücünü kanıtlar niteliktedir. İleri bir yaşta olmasına rağmen esir alınıp öldürölünceye kadar Makedonlularla savaşma cesaretini göstermiştir.

1.4.2 Eumenes Dönemi⁶³

Kappadokia Satrapı Ariarathes'in M.Ö. 322 yılında ölümünden sonra bölge tamamen Yunan egemenliğine girdi ve Eumenes Kappadokia'nın satrapı oldu:

“Περδίκκας δέ, ὃς ἐπὶ Ἀλεξάνδρῳ τῆς Μακεδόνων ἦρχεν, Αριαράθην, Καππαδοκίας ἡγούμενον, εἴτε ἀφιστάμενον εἴτε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ περιποιούμενος Μακεδόσιν, εἶλε καὶ ἐκρέμασε καὶ ἐπέστησε τοῖς ἔθνεσιν Εὐμένην τὸν Καρδιανόν.” (App., Mith., 12.8)⁶⁴

⁶³ M.Ö. 321 ile 318/316 yılları arasında Kappadokia'nın yöneticisi olmuştur.

⁶⁴ Ayr. bkz. Nep., Eum., 18.2; Diod., 18.16; 18.22

(İskender'den sonra, Makedonialıları yöneten Perdikkas, Kappadokia önderi (ἡγούμενον) Ariarathes'i ya isyan ettiği için ya da onun krallığını Makedonialılara bağlamak istediği için yakaladı ve astı, bu halkın başına Kardias'lı Eumenes'i getirdi.)

Curtius'a göre, Eumenes, Perdikkas'ın verdiği bu görevi ilk önce kabul etmek istememişti.⁶⁵ Aslında bu atama zor bir karardı çünkü ne Kappadokia ne de Paphlagonia bölgesi o sırada Makedonialıların egemenliğindeydi. İskender, Kappadokia'nın güney kısmını şeklen almış olmasına rağmen, Kuzey Kappadokia bölgesi hala Ariarathes'in yönetimindeydi.⁶⁶ Aslında Kappadokialılar ve Paphlagonialılar, İssos savaşından⁶⁷ sonra oluşan karışıklıkta Darius'un ordusundan kalanlarla birlikte Phrygia (Lydia) bölgesini işgal etmeye girişmişlerdi.⁶⁸ Fakat yukarıda değindiğimiz gibi bu savaşta yenilgiye uğramışlardı.

Aslında Eumenes'in Kappadokia satraplığına getirilmesinin ardındaki olaylar da ilginçtir. M.Ö. 333 ile 323 arasında, Pamphylia, Lykia ve Büyük Phrygia satrapı Antigonos ile Ariarathes arasında on yıllık süreç içerisinde herhangi bir savaş olmamıştı, en azından bunu gösteren hiçbir kanıt yoktur. Eumenes, bu göreve atandığı için, on yıllık süreçteki var olan düzenin bozulacağı açıktı. Çünkü, Eumenes kendisine verilen bu bölgenin yöneticisi olmak için ilk olarak Ariarathes ile savaşmak zorundaydı.

Perdikkas, Antigonos'un güçlenmesini istemiyordu ve muhtemelen bu sebeple en güvendiği komutanlardan birisi olan Eumenes'i satrap olarak atayarak bölgedeki var olan düzeni değiştireceğini umuyordu. Elbette ki, Ariarathes de bu atamadan rahatsızdı. Perdikkas, Eumenes'in satraplığını alması için Leonnatus ve Antigonos'dan yardım istedi. Antigonos'un bu yardıma vereceği cevap onun yeni düzene karşı olan sadakatini gösterecekti.⁶⁹ Eumenes ve Leonnatus, Kappadokia

⁶⁵ Curt.,10.3

⁶⁶ Plut., *Eum.*, 3.4

⁶⁷ M.Ö. 333 yılında

⁶⁸ Curt., 4.1. 34-35; Diod., 17.48.5-6

⁶⁹ E. M. Anson, 2004, s.66

seferi için asker kiralamak için Perdikkas'dan beş bin *talentum* para aldılar.⁷⁰ Perdikkas, Eumenes'e çok güvendiği için onun Anadolu'da olmasını ister.

Eumenes Kappadokia'nın yönetimini aldıktan sonra, arkadaşlarını önemli görevlere, getirdi. İskender döneminde sürdürülen Pers yönetim yapısı genel olarak Eumenes tarafından da devam ettirildi:

“Ἀριαράθου δὲ ληφθέντος αἰχμαλώτου καὶ τῆς χώρας ὑποχειρίου γενομένης, ἀποδείκνυται σατράπης. καὶ τὰς μὲν πόλεις τοῖς ἑαυτοῦ φίλοις παρέδωκε καὶ φρουράρχους ἐγκατέστησε καὶ δικαστὰς ἀπέλιπε καὶ διοικητὰς οὓς ἐβούλετο, τοῦ Περδίκκου μὴδὲν ἐν τούτοις πολυπραγμονοῦντος, αὐτὸς δὲ συνανέζευξεν, ἐκεῖνόν τε θεραπεύων καὶ τῶν βασιλέων ἀπολείπεσθαι μὴ βουλόμενος.”⁷¹ (Plut., *Eum.*, 3.6)

(Ariarathes, tutsak alınıp ülkesi ele geçirildikten sonra, Eumenes satrap ilan edilir. Şehirleri (πόλεις) dostlarına teslim etti. Garnizon komutanları atadı ve istediği kişileri yargıç ve idarici olarak bıraktı. Perdikkas bu işlerle hiç ilgilenmediği için, kendisi ona saygı duyarak ve kralları bırakmak istemediği için ayrıldı.)

Bu dönemde Armenia bölgesinde huzursuzluklar vardı ve Kappadokia'nın sınırında olan Armenia'nın güvenliğinin derhal sağlanması gerekiyordu. Aslında bu kargaşanın nedeni konusunda kaynaklar yetersiz olmasına rağmen, yenildikten sonra doğuya kaçan Ariarathes yanlıları olabiliirdi.⁷² Zaten onlar, Armenia'da bağımsızlıklarını devam ettirerek gelecek yüzyıla iyi bir şekilde taşıdılar.⁷³ Belki de Dareios'un anısına bağlı kalan Pers güçleri Batı Armenia'da konuşlanmıştı. Zira Dareios kral olmadan önce Armenia'nın satrapıydı.⁷⁴

Eumenes, Armenia'da huzuru sağlamak için, Kappadokia halkından süvari birliği kurmayı plandı ve bunun için onlara vergiden muaf olmak ve hediyeler

⁷⁰ Plut., *Eum.*, 3.11

⁷¹ *TLG*'de 3.14

⁷² Diod., 18. 16. 23; 31. 19. 5; Plut., *Eum.*, 3. 12-13

⁷³ Diod., 31. 19. 5 ; E. M. Anson, 2004, s.79

⁷⁴ Just., *Epit.*, 10. 3. 4

vermek gibi yolları denedi. Eumenes, Kappadokia halkından altı bin üç yüzden fazla atlı topladı ve bunları eğitti.⁷⁵ Eumenes, Armenia'daki bu savaşa aralıklarla katıldı ve bu görevi aralıklarla yaklaşık olarak M.Ö. 320 yılına kadar sürdürmüş olmalıdır.

1.4.2.1 I. Diadokhlar Savaşı ve Nora Kuşatması

İskender'in ölümünden sonra, onun önde gelen generalleri kendi aralarında bir güç mücadelesine girişti. Bu generaller arasında gerçekleşen güç savaşları "Diadokhlar Savaşı" olarak adlandırılmakta ve bu savaşlar Kappadokia bölgesi de dâhil olmak üzere geniş bir coğrafyayı etkilemiştir. Çünkü Mısır ve Yunanistan'ın arasında bulunan Anadolu ve bunun ortasında yer alan Kappadokia bölgesini güvenli bir şekilde elde tutmak Makedonialı generaller için önemliydi. Bu sebeple, Kappadokia satrapı Eumenes de, Diadokhlar Savaşı olarak bilinen bu iktidar kavgalarının içerisinde yer almıştır ya da almak zorunda kaldı.

Perdikkas, Mısır'ın satrapı olan ve burada büyük bir güç haline geldiği için rahatsız olduğu Ptolemaios'un üzerine bir sefer düzenlemeye karar vermişti. Bu savaş "Birinci Diadokhlar Savaşı" olarak da adlandırılmaktadır (M.Ö. 320-319). Ancak bu sırada diğer rakipleri Antipater ile Kraterus'un Kappadokia'yı işgal edecekleri bilgisini alınca, Eumenes'i Hellespontes'e yolladı⁷⁶ ve bu şekilde Makedonia'daki yöneticiler Antipater ve Kraterus'un Anadolu'ya geçişlerini engelleyecekti.⁷⁷ Yunanistan'daki işlerini bitiren Antipater ve Kraterus da Anadolu'ya geçerek, Perdikkas'ın üstünlüğünü yıkmak istiyorlardı. Onların yanında Makedonialıların Armenia'daki güçlerinin komutanı⁷⁸, Kraterus ve Eumenes'i kıskanan ve gizlice Antipater ile buluşup Eumenes'e suikast planı yapan Neoptolemos da yer aldı. Eumenes, her halktan topladığı ordusuyla Kappadokia

⁷⁵ Plut., *Eum.*, 4.

⁷⁶ Plut., *Eum.*, 5

⁷⁷ M.Ö. 321/320. Just. *Epit.* 13.6; Diod. 18.29 Plut., *Eum.*, 4-7; Nepos, *Eum.*, 3-4

⁷⁸ Plut., *Eum.*, 4.1, 5.1

civarında⁷⁹ (*περὶ Καππαδοκίαν Εὐμενῆς νενίκηκε*) M.Ö. 320 yılında yaptığı savaşta galip geldi ve hem Kraterus hem de Neoptolemaios'u öldürdü.⁸⁰

Üstün askeri yeteneğiyle rakiplerine karşı kazandığı zafer sonrası Eumenes oldukça güçlenmiştir, fakat Makedonia hanedanlığındaki en büyük destekçisi olan Perdikkas'ın, Mısır'daki Ptolemaios'a karşı yaptığı savaş sırasında suikast sonucu öldürülmesi sonucunda durumu kritikleşti.⁸¹ Krateros ve Neoptolemaios'un ölüm haberini alan Ptolemaios da toplantıda Eumenes ile etrafındaki elli kadar seçkin adamın öldürülmesi emrini vermişti.⁸²

Antipater'in Triparadeisos'a gelmesiyle birlikte burada yeni satraplık atamaları yapıldı buna göre, Antigonos'a, Eumenes'i yenmesi için krallık ordusu ve bütün Asia'nın yönetimi verilmişti. Bu toplantıda Kappadokia bölgesinin yönetimi de Nikanor'a verildi:

“τῶν δὲ πρὸς τὴν ἄρκτον κεκλιμένων Καππαδοκίαν μὲν Νικάνορι, Φρυγίαν δὲ τὴν μεγάλην καὶ Λυκίαν Ἀντιγόνῳ,” (Diod.18.39.6)

(Kuzey tarafındakiler ise, Kappadokia Nikanor'a, Büyük Phrygia ise Antigonos'a verildi.)

Bu toplantıdan sonra Antigonos, M.Ö. 320'nin başlarında, Kappadokia civarında bulunan Eumenes'le (*ἐπὶ τὸν Εὐμενῆ, διατρίβοντα περὶ Καππαδοκίαν*) savaşmak için yola çıktı.⁸³

⁷⁹ Diod., 18. 37: “Μετὰ δὲ τὴν τούτου τελευτὴν εὐθὺς ἦκόν τινες ἀπαγγέλλοντες ὅτι παρατάξεως γενομένης περὶ Καππαδοκίαν Εὐμενῆς νενίκηκε,”

⁸⁰ Diod., 18. 29-32

⁸¹ Diod., 18. 36

⁸² Diod., 18. 37

⁸³ Diod., 18.40

Eumenes ise süvarilerin savaşı için son derece uygun olan Kappadokia'nın ovalarından faydalanmak için ülkeye geri çekilmiş ve ordugah kurmuştu. Buradaki iki ordunun sayısı şu şekildeydi:

“τοῦ δ' Εὐμενοῦς στρατοπεδεύοντος τῆς Καππαδοκίας ἔν τισιν εὐθέτοις πεδίοις πρὸς ἵππομαχίαν ἐπιβαλὼν ὁ Ἀντίγονος μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως κατελάβετο τὴν ὑπερκειμένην τῶν πεδίων ὑπωρίαν. εἶχε δ' ὁ μὲν Ἀντίγονος κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς πεζοὺς μὲν πλείω τῶν μυρίων, ὧν ἦσαν οἱ ἡμίσεις Μακεδόνες, θαυμαστοὶ κατὰ τὰς ἀνδραγαθίας, ἵππεῖς δὲ δισχιλίους, ἐλέφαντας δὲ τριάκοντα, ὁ δ' Εὐμενὴς πεζοὺς μὲν οὐκ ἐλάττους τῶν δισμυρίων, ἵππεῖς δὲ πεντακισχιλίους. ” (Diod., 18. 40. 6-8)

(Eumenes süvari birliğiyle yapılacak bir savaş için son derece uygun düzenlenmiş Kappadokia'nın ovalarında ordugah kurunca, Antigonos bütün ordusuyla birlikte uzanan ovaya hakim tepeye yerleşti. Antigonos, orada cesaret bakımından hayranlık uyandıran, on bin piyadeye ki onların yarısı Makedonialıydı, iki bin atlıya ve otuz file sahipti ve Eumenes ise yirmi binden az olmayan piyade ve beş bin atlıya sahipti.)

Plutarkhos'a göre Eumenes'in pozisyon aldığı yer Kappadokia'nın Orcynia bölgesidir. Çünkü burada süvarilerin manevraları için son derece uygun düz ve geniş bir zemin vardı.⁸⁴ Bu arada Antigonos, Eumenes'in bir süvari birliğinin komutanı Apollonides'e rüşvet teklif etmiş ve o da bu savaşta onu terk ederek hainlik yapmayı kabul etmiştir. Antigonos'un saldırması ile başlayan bu savaşta, Eumenes yaklaşık sekiz bin kadar askerini kaybetti. M.Ö. 319'un baharında, Apollonides daha önceden planlandığı gibi savaş sırasında Eumenes'e hainlik yaptı ve savaşta taraf değiştirdi. Sonuç olarak Eumenes, sekiz bin kadar adamı öldürülmüş ve erzak sağlayan kervanı da ele geçirilmiş durumdaydı.⁸⁵

Eumenes, bu yenilgiden sonra, hızlıca yeniden asker kazanabileceğini düşündüğü doğruya Armenia'ya doğru hareket etmiştir. Fakat bu arada askerlerinin Antigonos tarafına geçmek için ayrıldıklarını görünce, kaçışın imkansız olduğunu

⁸⁴ Plut., *Eum.*, 9. 3

⁸⁵ Diod., 18. 40. 8: “ὁ Ἀντίγονος καὶ ἀνείλεν τῶν ἐναντίων εἰς ὀκτακισχιλίους. ἐκυρίευσεν δὲ καὶ τῆς ἀποσκευῆς ἀπάσης,”

anladı ve M.Ö. 319 yılında Kappadokia’da bir kale olan Nora’yı (Aksaray-Helvadere) ele geçirerek altı yüz kişi ile buraya çekildi:

“Μετὰ δὲ ταῦθ’ ὁ μὲν Εὐμενὴς ἐπεβάλετο φεύγειν εἰς Ἀρμενίαν καὶ τῶν ἐν ταύτῃ κατοικούντων τινὰς πρὸς τὴν συμμαχίαν συλλαβέσθαι· καταταχόμενος δὲ καὶ τοὺς στρατιώτας ὁρῶν ἀποχωροῦντας πρὸς τὸν Ἀντίγονον κατελάβετο χωρίον ὄχυρόν ὃ προσηγορεύετο Νῶρα.” (Diod., 18.41)

(Bu olaydan sonra Eumenes Armenia’ya kaçmak için harekete geçti ve buradaki halklarından bazılarını kendine müttefik yapmayı düşündü. Fakat askerlerinin Antigonos’un tarafına geçtiklerini anlayınca Nora denilen kaleyi ele geçirdi.)

Lykaonia ile Kappadokia arasındaki sınırda bir yer olan Nora kalesinde bir yıldan uzun süre saklandı.⁸⁶ Çünkü Nora kalesi yakınlarında Eumenes, kendisi ve adamları için yeterli miktarda malzeme bulabilirdi ve böylece uzun süren bir kuşatmaya dayanabilirlerdi.⁸⁷

Antigonos tarafından Nora’da kuşatma altına alınan Eumenes’e, Antigonos’un emrinde çalışması teklifi yapılır. Eumenes bunu başlangıçta kabul etmez çünkü kaderin ve durumun çabucak değişeceğini düşündüğü için buna direnir ve ayrıca asıl istediği şey satraplığının yeniden kendine verilmesidir. Antigonos, orada kuşatmayı sürdürecektense kadar adam bıraktıktan sonra, Antipater’e onun bu isteğini iletir ve kendi de Pisidia’ya doğru yola çıkar. Burada, Perdikkas’ın son destekçileri, Alkestis ile Attalos’u da yenilgiye uğratar.⁸⁸ Eumenes, Kardialı tarihçi Hieronymos’u Antipater’in yanına yollar fakat görüşmeler olumsuz sonuçlanır.⁸⁹ Bu sırada Antipater’in hastalıktan ölümü haberi gelir. (M.Ö.319)

Antipater’in ölümünden sonra, Makedonia’da ortam karışmış ve Antipater’in oğlu Kassandros ile Polyperkhon arasında mücadele başlamıştı. Fakat Anadolu’da

⁸⁶ Diod., 18. 41. 1-2; Plut. *Eum.* 10. 1; Nep., *Eum.* 5. 3; Just., *Epit.*, 14. 2. 2-3.

⁸⁷ Diod., 18. 41. 2-3

⁸⁸ Diod., 18. 43. 47

⁸⁹ Just., *Epit.*, 14.2.4

artık tek büyük güç Antigonos'du ve derhal Hieronymos aracılığıyla Nora'ya teklifini sundu. Aslında bu teklif önceki teklif ile hemen hemen aynıydı ve Kappadokia satraplığı yeniden kendisine verilecekti. Sonunda Eumenes, M.Ö. 318 yılında Antigonos'un şartlarını kabul eder ⁹⁰ve Antigonos'a bağlılık yemininden sonra serbest kalır. Eumenes, Kappadokia'da başıboş dolaşan eski askerlerini aldı ve kısa zamanda iki binden fazla asker topladı.

“μετὰ δὲ τινα χρόνον ἀνελπίστως διασωθεὶς τότε μὲν περὶ τὴν Καππαδοκίαν διέτριβεν ἀναλαμβάνων τοὺς προγεγονότας φίλους καὶ τοὺς κατὰ τὴν χώραν πλανωμένους τῶν συνεστρατευκότων αὐτῷ πρότερον. ἀγαπώμενος δὲ διαφερόντως ταχὺ πολλοὺς ἔσχε κοινωνοὺς τῶν αὐτῶν ἐλπίδων καὶ πρὸς τὴν μετ' αὐτοῦ στρατείαν ὑπακούοντας. τέλος δὲ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις χωρὶς τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ συμπεπολιορκημένων φίλων πεντακοσίων ἔσχε στρατιώτας ἐθέλοντι ὑπακούοντας πλείους τῶν δισχιλίων. οἷς.” (Diod., 18.53.6)

(aradan geçen bunca zamandan sonra umulmadık bir şekilde kendini koruyarak eski dostlarını ve daha önce kendisi ile sefere çıkmış olan şimdi ise bölgenin civarında başıboş dolaşan askerleri toplayarak Kappadokia civarında bekledi. Farklı bir şekilde sevildiği için kısa zamanda kendisinin umutlarını paylaşan ve sefere çıkmak isteyen birçok yoldaş topladı. Sonunda bir kaç gün içerisinde kalenin (φρούριον) içerisinde kendisiyle birlikte kuşatılmış olan beş yüz askerinin yanı sıra, kendi iradesiyle sefere çıkmak isteyen iki binden daha fazla askere sahip oldu.)

Askerlerin kendi iradeleri ile onun safına katıldıkları göz önüne alındığında, Eumenes'in Kappadokia bölgesindeki saygınlığı açıkça görülür.⁹¹

1.4.2.2 II. Diadokhlar Savaşı ve Eumenes'in Ölümü

İskender'in ardılları arasındaki güç savaşları bu dönemde de tüm hızıyla devam etmektedir. M.Ö. 318-315 yılları arasında Antigonos ile rakipleri arasındaki savaş “İkinci Diadokhlar Savaşı” olarak da adlandırılmaktadır.

⁹⁰ Diod., 18. 53. 5

⁹¹ Diod., 18.53.5

Eumenes, Nora kuşatmasından sonra, artık Antigonos’la bir düşmanlığı yoktu. Fakat Makedonia’daki Kassander’in tarafındaki Antigonos’un rakibi olan Polyperkhon’dan gelen mektuba uyarak, Eumenes artık Polyperkhon’un tarafına geçmiş ve Antigonos’un düşmanı olmuştu.⁹² Antigonos, Eumenes’in kendisine olan bağlılığının değiştiğini gördükten sonra, generali Menander ile birlikte Kappadokia’ya bir ordu gönderdi. Eumenes, M.Ö. 318 yılında, beş yüz atlı ve iki binden fazla piyadesi ile zorlu bir yolculuktan sonra Kilikia’ya kaçtı. (προῆγεν ἐκ Καππαδοκίας, ἔχων ἰππεῖς μὲν περὶ πεντακοσίους, πεζοὺς δὲ πλείους τῶν δισχιλίων)⁹³

Eumenes, Persia bölgesindeki Gabiene’deki savaşta yenildikten sonra, kendi askerleri tarafından ihanete uğrayarak Antigonos’a teslim edildi ve onun tarafından M.Ö. 316/5 yılında ölüme mahkûm edildi.⁹⁴ Eumenes yaklaşık iki veya üç gün aç bırakıldıktan sonra öldürüldü. Antigonos’un izniyle Eumenes’in cenazesi yakıldıktan sonra, külleri annesinin, eşinin ve çocuklarının olduğu Kappadokia bölgesine gönderildi. (*humaverunt ossaque eius in Cappadociam ad matrem atque uxorem liberosque eius deportanda curarunt.*)⁹⁵

Kappadokia krallığının ünlü yöneticisi Eumenes öldüğünde sadece kırk beş yaşındaydı. İlk olarak Kappadokia ve Paphlagonia ve Pontus bölgesinin satrapı oldu ve daha sonra, bu satraplığa neredeyse bütün Anadolu eklendi. Bu görevlerin verilmesinin nedeni Eumenes’in hem askeri hem de sivil işler yönetiminde son derece başarılı ve cesur bir adam olmasıydı.

1.4.3 Nikanor Dönemi

İskender’in generalleri arasındaki savaştan Antigonos daha da güçlenerek çıktı ve tüm Anadolu ve Kappadokia bölgesinin egemenliği bu dönemde Antigonos’a

⁹² Diod.,18.58.4

⁹³ Diod., 18.59.1

⁹⁴ Diod.,19.44; Plut., *Eum.*, 19

⁹⁵ Nep., *Eum.* 13. 4; ayr. bkz. Diod., 19. 44. 2; Plut., *Eum.*, 19. 2

geçti. Daha önce de belirtildiği üzere, Perdikkas öldükten sonra, Eumenes hayatta iken, Triparadeisos’da yapılan toplantıda (M.Ö. 321) Antipater imparatorluğu yeniden düzenlemiş ve Anadolu’daki satraplıklara birçok yeni isimleri atamıştı. Kappadokia bölgesi de Eumenes’den alınarak, Nikanor’a verilmişti (*κεκλιμένων Καππαδοκίαν μὲν Νικάνορι.*)⁹⁶ Fakat Nikanor, Kappadokia bölgesindeki satraplık görevini, bir önceki bölümde anlatılan olaylar nedeniyle, yani Eumenes’in Kappadokia yöneticiliğini bırakmaması yüzünden gerçekleştirememişti. Nikanor, Eumenes ile Antigonos arasındaki savaşta Eumenes’e karşı savaştı ve kendi askerlerinin teslim ettiği Eumenes’i teslim almak için gidenlerin arasında Nikanor da vardı.⁹⁷ Ancak Eumenes’in öldürülmesinden sonra Nikanor görevine başlayabildi.⁹⁸

“Εὐμένους δὲ ἀναιρεθέντος, ὅτε αὐτὸν οἱ Μακεδόνες εἶλοντο εἶναι πολέμιον, Ἀντίπατρος, ἐπὶ τῷ Περδίκκᾳ τῆς ὑπὸ Ἀλεξάνδρῳ γενομένης γῆς ἐπιτροπεύων, Νικάνορα ἔπεμψε Καππαδοκῶν σατραπεύειν.” (App., Mith., 12.8)

(Daha sonra, Makedonluların düşman ilan ettiği Eumenes öldürölünce, Perdikkas’dan sonra İskender’in sahip olduğu toprağın koruyucusu olarak, Nikanor’u Kappadokialıların satrapı olarak atadı.)

Kappadokia satrapı olan Nikanor hakkında ve bu dönemde bölgedeki siyasi olaylar hakkında antik kaynaklarda fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Nikanor’un Mısır’daki Ptolemaios’un generallerinden birisi olarak onun emrinde Syria’ya başarılı bir sefer düzenlediği bilinmektedir.⁹⁹ Nikanor’u, Antigonos tarafından, Media ve civarındaki bölgelerin (yukarı satraplık) yöneticisi olduğunu görüyoruz. M.Ö. 312 yılında, Seleukos ile Antigonos’un generali Nikanor arasında Tigris’de (Dicle) savaşta Seleukos tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Bundan sonra, Nikanor

⁹⁶ Diod., 18.39; App., Mith., 8 ;Photius 72a

⁹⁷ Plut., Eum., 17

⁹⁸ M.Ö. 321-318

⁹⁹ Diod., 18.43’deki muhtemelen aynı Nikanor’dur

bir kaç adamıyla birlikte Syria'ya çölüne doğru kaçabilmiştir.¹⁰⁰ Bu olaydan sonra Nikanor hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

1.4.4 III. Diadokhlar Savaşı

Antigonos'a karşı diğer generaller Kassandros, Lysimakhos ve Seleukos arasında bir birlik oluşmaya başlamıştı. Çünkü Antigonos'un Anadolu'da bu denli güçlenmesi diğer komutanları rahatsız ediyordu. Aslında, Ptolemios, Lysimakhos ve Kassandros arasındaki koalisyon çoktan kurulmuştu (M.Ö. 315).¹⁰¹ Bu yüzden Antigonos; Lysimakhos, Ptolemaios, Kassandros ve Seleukos'a karşı savaş ilan etmişti. Oluşan bu birlik ve Antigonos arasındaki bu güç savaşlarına da "Üçüncü Diadokhlar Savaşı" (M.Ö. 314-311) denilmektedir.¹⁰²

Lysimakhos, Ptolemaios ve Kassandros; Syria'dan Kilikia gitmek için yola çıkan Antigonos'a elçiler gönderir ve aralarında yaptığı anlaşmaya (*συνέδριον*) göre Kappadokia ve Lykia bölgesinin (Kilikia, Paphlagonia dahil)¹⁰³ Kassandros'a verildiğini bildirirler:

“Προάγοντος δ' εἰς τὴν ἄνω Συρίαν Ἀντιγόνου παρεγένοντο πρέσβεις παρά τε Πτολεμαίου καὶ Λυσιμάχου καὶ Κασάνδρου. οὗτοι δ' εἰσαχθέντες εἰς τὸ συνέδριον ἠξίουσαν Καππαδοκίαν μὲν καὶ Λυκίαν Κασάνδρῳ δοθῆναι, Φρυγίαν δὲ τὴν ἐφ' Ἑλλησπόντῳ Λυσιμάχῳ, Συρίαν δὲ πᾶσαν Πτολεμαίῳ, Βαβυλωνίαν δὲ Σελεύκῳ, τῶν δὲ θησαυρῶν, οὓς παρέλαβεν μετὰ τὴν πρὸς Εὐμενῇ μάχην, ποιήσασθαι μερισμόν”(Diod., 19.57.1)

(Antigonos Yukarı Syria'ya doğru giderken, Ptolemaios ve Lysimakhos ve Kassander'den gelen elçiler, onların Kappadokia'nın ve Lykia'nın Kassandros'a verildiğini, Hellespontes Phrygia'sının Lysimakhos'a, bütün Syria'nın Ptolemaios'a, Babylonia'nın da Seleukos'a verildiğini ve Eumenes'e karşı yapılan savaşta ele geçirdiği hazineyi paylaşmaya karar verdiklerini bildirdiler.)

¹⁰⁰ Diod., 19.92.1-5

¹⁰¹ Diod., 19.57

¹⁰² R. A. Billows, 1997, s.109

¹⁰³ CAH., 6, s. 484

Buna ek olarak, eğer bu kararlara uymazsa, kendisine savaş açılacağını da bildirmişlerdir. Kassandros kendisine verilen bölgeye hemen bir ordu göndermiş ve Kuzey Kappadokia bölgesindeki Amisos'u kuşatma altına almıştı (M.Ö. 314).¹⁰⁴ Antigonos da buna karşılık yeğeni Ptolemaios'un yönetiminde bir orduyu onu buradan çıkarması için göndermiştir:

“μετὰ δυνάμεως εἰς Καππαδοκίαν ἀπέστειλεν, ἵνα λύσῃ μὲν Ἀμισσοῦ τὴν πολιορκίαν καὶ τοὺς ὑπὸ Κασάνδρου πεμφθέντας εἰς Καππαδοκίαν ἐκβάλῃ πάντα, πρὸς δὲ τοῦτοις ὅπως παραγενόμενος εἰς Ἑλλήσποντον ἐφεδρεύῃ τοῖς περὶ Κάσανδρον, ἃν ἐπιχειρῇ διαβαίνειν ἐκ τῆς Εὐρώπης.” (Diod., 19.57.4)

((Antigonos)Amisos'un kuşatılmasını kaldırması için ve Kassandros tarafından Kappadokia bölgesine gönderilen herkesi çıkarması için bir ordu ile birlikte Kappadokia'ya gönderdi,...)

Antigonos'un komutanı Ptolemaios önderliğinde gönderilen bir ordu ile kuşatma altındaki Amisos kurtarılır ve Kassandros'un generali Asklepiodoros kentten kovulur:

“ὁ δ' ἕτερος τῶν στρατηγῶν Πτολεμαῖος πορευθεὶς μετὰ τῆς δυνάμεως εἰς Καππαδοκίαν καὶ καταλαβὼν Ἀμισσὸν πολιορκουμένην ὑπ' Ἀσκληπιοδώρου τοῦ Κασάνδρου στρατηγοῦ τὴν μὲν πόλιν ἐκ τῶν κινδύνων ἐρρύσατο..” (Diod.19.60.2)

(Diğer komutan Ptolemaios, bir ordu ile Kappadokia'ya girip Kassandros'un generali Asklepiodoros tarafından kuşatma altında tutulan Amisos'u aldı ve şehri tehlikelerden korudu.)

M.Ö. 302 yılına gelindiğinde Antigonos'un durumu oldukça kritikleşmeye başlamıştı. Batıdan Lysimakhos ilerlerken, güneyden de Seleukos, Kappadokia bölgesine doğru büyük bir güçle saldırıya geçmişti.¹⁰⁵ Seleukos, Kappadokia bölgesine geldi ve kışı burada geçirdi:

¹⁰⁴ R. A. Billows,1997, s.108

¹⁰⁵ Diod., 20.107-109

“καθ' ὃν δὴ χρόνον ἦλθε καὶ Σέλευκος ἐκ τῶν ἄνω σατραπειῶν διαβεβηκὼς εἰς Καππαδοκίαν μετὰ πολλῆς δυνάμεως καὶ κατασκευάσας στεγνὰ τοῖς στρατιώταις παρεχίμαζεν. εἶχε δὲ πεζοὺς μὲν εἰς δισμυρίους, ἵππεῖς δὲ σὺν τοῖς ἵπποτοξόταις περὶ μυρίουσιν, ἐλέφαντας δὲ ὀγδοήκοντα πρὸς τοῖς τετρακοσίοις, ἄρματα δὲ δρεπανηφόρα πλείω τῶν ἑκατόν.” (Diod., 20.113.4)

(Bu sırada, Seleukos yukarı satraplıklardan yola çıkarak Kappadokia'ya doğru büyük bir orduyla geldi ve askerlerine barınak hazırlayarak kışı burada geçirdi. 20 bin piyade, iki bin civarında atlı okçularıyla birlikte, dört yüz seksen fili ve yüzden fazla iki tekerlekli arabaya sahipti)

M.Ö. 301 yılına gelindiğinde ise, dört ordu da Anadolu'daydı. Antigonos ve oğlu Demetrios, Hellespontes civarında Dorylaion'daydılar. Lysimakhos ve Seleukos ise Herakleia'da, Batı Kappadokia'daydılar.¹⁰⁶ Sonuç olarak, M.Ö. 301 yılında Ipsos'da (Sipsin) yapılan savaşta Antigonos, Lysimakhos'a yenildi ve Kappadokia da dahil olmak üzere İmparatorluğun toprakları Lysimakhos'un eline geçti.

1.4.5 II. Ariarathes (M.Ö. 301-280?) ve Yunan Egemenliğinin Son Bulması

II. Ariarathes Holophernes'in büyük oğludur. Diğer oğlu da Aryses veya Asyses'dir ve muhtemelen Sinope'nin satrapıdır.¹⁰⁷ Kendisini evlat edinen amcası I. Ariarathes'in katledilmesinden sonra birkaç arkadaşı ile birlikte Armenia bölgesine kaçmayı başaramamıştı. Babasının katledilmesinden sonra Armenia'ya kaçan II. Ariarathes'in gelişine kadar muhtemelen Yunanlı General Amyntas M.Ö. 315-301 yılları arasında Kappadokia Satraplığı'nı yönetti.

II. Ariarathes, Eumenes ve Nikanor'un öldürülmesi ve İskender'in generalleri arasında yapılan Ipsos savaşı¹⁰⁸ nedeniyle doğan fırsatı çok iyi değerlendirdi. II. Ariarathes, Armenia kralı Ardoates'in sağladığı bir ordu ile Kappadokia'ya girdi ve

¹⁰⁶ Diod., 20.109-113; R. A. Billows, 1997, s.181;

¹⁰⁷ <http://asiaminor.ehw.gr/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaid=7478>, 15 Kasım 2013

¹⁰⁸ Antigonos'a karşı İskender'in diğer generalleri, Seleukos, Lysimakhos, Ptolemaios

M.Ö. 301 yılında Yunanlı General Amyntas'ı öldürdü¹⁰⁹ ve Kappadokia yönetimini¹¹⁰ devraldı:

“ καὶ καταπολεμηθέντος Ἀριαράθου πεσόντος τε ἐν τῇ μάχῃ, αὐτὴ τε ἡ Καππαδοκία καὶ τὰ πλησιόχωρα αὐτῆς ἔπεσεν ὑπὸ Μακεδόνας. Ἀριαράθης δὲ ὁ τοῦ προβεβασιλευκότος υἱὸς ἀπελπίσας κατὰ τὸ παρὸν ἀποχωρεῖ μετ' ὀλίγων πρὸς τὴν Ἀρμενίαν. μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον τῶν περὶ τὸν Εὐμένη καὶ Περδίκκαν τελετησάντων, Ἀντιγόνου δὲ καὶ Σελεύκου περισπωμένων, λαβὼν δύναμιν παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀρμενίων Ἀρδοάτου, τὸν μὲν τῶν Μακεδόνων στρατηγὸν Ἀμόνταν ἀπέκτεινεν, ἐξέβαλε δὲ καὶ Μακεδόνας ταχέως τῆς χώρας, καὶ τὴν οἰκείαν ἀρχὴν ἀνεκτέσαστο.” (Diod., 31.19.4)

(Ariarathes (I) savaşta yenilip ölünce, bizzat Kappadokia ve onun komşu bölgeleri Makedonia tarafından ele geçirildi. Önceki hükümdarın oğlu olan II. Ariarathes var olan durumdan umutsuzluğa kapılıp, bir kaç arkadaşıyla beraber Armenia'ya çekildi. Çok uzun zaman sonra değil, Eumenes ve Perdikkas ölünce, Antigonos ve Seleukos başka işlerle meşgul olduğu için, II. Ariarathes, Armenia kralı Ardoates tarafından sağlanan bir orduyla Makedonialıların kralı Amnytas'ı öldürdü. Makedonialıları hızlı bir şekilde memleketten attı ve babadan kalma yönetimi yeniden ele geçirdi.)

Yukarıdaki pasajda görüldüğü gibi, aslında II. Ariarathes'in Kappadokia yönetimini yeniden alabilmesinin nedenlerinden birisi de Diadokhlar arasındaki savaştan faydalanmasıdır. Hem Kappadokia yöneticisi II. Ariarathes, hem de Pontus kralı Mithridates, Lysiamakhos ve Seleukos'dan¹¹¹ yardım görmüşlerdi.¹¹² Hatta II. Ariarathes, Antigonos'un rakiplerini desteklediği için Seleukoslar'dan ülkesini yeniden kazanmak için söz almış dahi olabilirdi. Ancak şimdi Lysimakhos ile Seleukos arasında ya da iki Yunanlı komutan arasında bir seçim yapmak zorundaydılar ve Ariarathes Seleukos'u, Mithridates de Lysimakhos'u destekledi.

¹⁰⁹ Diod. 31.19.13. Bu olaylar II. Ariarathes bölümünde detaylıca incelenmiştir.

¹¹⁰ Büyük Kappadokia'nın yönetimidir çünkü o dönemde Pontus Kappadokia'sının yönetiminde I. Mithridates Ktistes (M.S. 302-266) vardır.

¹¹¹ Seleukos, İskender'in generallerinden birisidir ve M.Ö. 320 yılında Babylonia satrapı olmuştur.

¹¹² C. E. Ghita, 2010, s. 63

M.Ö. 281 yılında Korupedion’da (Gediz Vadisinde) yapılan savaşta Lysimakhos, Seleukos’a yenildi. Anadolu, (Asia Minor) Seleukos’un egemenliğine geçti. Seleukoslar, Phrygia’dan Indus’a kadar tüm bölgenin egemenliğini elinde bulunduruyordu. Mezopotamya, Armenia ve Seleukos Kappadokia’sı denilen bölgesi de aynı şekilde M.Ö. 188 yılına kadar egemenliğindeydi: (ἡρξε Μεσοποταμίας καὶ Ἀρμενίας καὶ Καππαδοκίας τῆς Σελευκίδος λεγομένης καὶ Περσῶν καὶ Παρθυαίων)¹¹³ Böylece II. Ariarathes de Seleukos krallığının emrine geçmiş olabilirdi. Sonuç olarak Kappadokia yönetimi I. Seleukos (Nikator)’un imparatorluğunu zaten tanımak zorundaydı. Ancak Kappadokia yöneticileri, Romalılar Anadolu’ya gelinceye kadar Seleukoslarla son derece iyi ilişkiler kurmuşlardır. Böylece yönetimlerini korumayı başardıkları görülmektedir.

Aynı zamanda Makedonia kralı da olan I. Seleukos yedi ay sonra Ptolemaios Keraunos tarafından Thrakia’da öldürüldü. Pompeius Trogus, bu savaş sırasında Seleukos’un Diodorus’un emrindeki birliklerini Kappadokia bölgesinde kaybettikten sonra onun da öldürüldüğünü yazar:

“ *Ut Seleucus amissis in Cappadocia cum Diodoro copiis interfectus est ab Ptolomaeo fratre Arsinoës uxoris Lysimachi,*” (Hist. Philipp. 17. 1)

(Kappadokia’da Diodorus’un önderliğindeki birlikleri yok olunca, Seleukos Lysimakhos’un eşi Arsionēs’in erkek kardeşi Ptolemaios tarafından öldürüldü.)

II. Ariarathes’in Seleukos’u desteklemesi ve aynı zamanda da birliklerinin Kappadokia’da yenilgiye uğraması tartışmalı bir bilgidir. Burada bahsedilen Kappadokia, muhtemelen Pontus Kappadokia’sının kısaltması olarak kullanılmış olabilir. Çünkü II. Ariarathes’in taraf değiştirdiğini söylemek için elimizde kanıt yoktur.¹¹⁴

¹¹³ App., Syr., 9.55

¹¹⁴ C. E. Ghita, Exeter, 2010, s. 64

1.5 Kappadokia Krallığı’nın Kurulması

1.5.1 II. Ariaramnes (Ἀριάρμνης) Dönemi (M.Ö. 280?-230?)

II. Ariarathes’den sonra Kappadokia yönetimine kralın üç çocuğundan en büyüğü olan II. Ariaramnes geçti:

“τούτῳ δὲ τριῶν παίδων γενομένων, παρέλαβε τὴν βασιλείαν ὁ πρεσβύτατος Ἀριάρμνης.”¹¹⁵

(Bu adamın üç oğlundan en büyüğü olan Ariaramnes krallığı ele geçirdi.)

Değişik kaynaklarda adına Ariamnes, ya da Ariamenes olarak rastlanır. II. Ariaramnes, Seleukos krallık ailesi ile önceden var olan iyi ilişkileri daha da güçlendirdi ve evlilik yoluyla onlara akrabalık kurdu. II. Ariaramnes, en büyük oğlu III. Ariarathes’i M.Ö. 255 yılında Syria kralı II. Antiokhos Theos’un kızı Stratonike ile evlendirdi. Bu evlilikle Kappadokia yönetimi, dönemin bölgedeki en güçlü İmparatoru ile akrabalık bağı kurmuş ve yönetimini güvence altına almıştı. Ayrıca bölgedeki önemini ve yükselişini arttırmış oldu. Bu evlilik nedeniyle II. Ariaramnes, bağımsız Kappadokia krallığının gerçek kurucusu olarak da düşünülebilir.¹¹⁶

II. Ariaramnes’in hüküm sürdüğü yılların hangi tarihler arasında olduğu konusunda bir fikir birliği yoktur. II. Ariaramnes’in yönetimde kaldığı yılları M.Ö. 280-230 yılları arasına ve M.Ö. 250-225 arasına yerleştirenler vardır. Diodorus’a göre ise II. Ariaramnes çocuklarına çok düşküncü ve daha yönetimdeyken *diademi*ni bilinmeyen bir tarihte oğluna taktı ve onu kendisine eş yönetici olarak tayin etti ve beraber hüküm sürdüler. Oğlu da kendisi gibi bir yöneticinin sahip olduğu bütün yetkilere sahip oldu. Sikkede II. Ariaramnes’in ne krallık unvanı ne de *diadem* taşıdığı görülür. Tersine *diadem* ve krallık unvanının bizzat ilk kez oğlu III. Ariarathes tarafından taşınmıştır. II. Ariaramnes, Arami harflerin yerine Yunanca harfleri tercih

¹¹⁵Diod., 31.19

¹¹⁶B.,B., Simonetta, 1977, s. 16

etmiştir ve aslında pek görülmeyen bronz sikke basmıştır. Sikkelerin bazıları üzerinde Yunanca harflerle Ariaramnes ismi açıkça okunabildiği için ona atfedilebilir fakat hiçbirinin önünde krala ait bir unvan bulunmaz.¹¹⁷

Bu tarihlerde, Anadolu’da Seleukos egemenliği vardır ve bu egemenliğin niteliği biraz tartışmalıdır. Çünkü bu dönemde Anadolu’da Bithynia, Kappadokia, Pontus ve Armenia gibi krallıklar kurulmuştur. Öte yandan batıdan gelen Galatların Anadolu’nun içlerine doğru akınları başlamış ve buralara yerleşmişlerdir. Diğer yanda Seleukoslar ve Ptolemaioslar arasında Anadolu’nun özellikle Kilikia’dan başlayarak Anadolu’nun batı kıyılarındaki çekişmeleri de devam ediyordu. Birinci Syria savaşı olarak bilinen bu savaşta Ptolemaioslar Kilikia bölgesine kadar ve Karia bölgesine ilerlemişlerdir. Daha sonra İkinci Syria savaşında Anadolu’nun egemenliğini Seleukoslar yeniden sağlamıştır. Üçüncü Syria savaşı ise M.Ö. 241 yılında II. Seleukos ile III. Ptolemaios arasında on yıllığına yapılan anlaşma ile sona ermiştir. Bu sırada kardeşi Antiokhos Hieraks (M.Ö. 246-225) Batı Anadolu’da bağımsız bir krallık kurmak amacıyla isyana girişmişti.¹¹⁸ Antiokhos Hieraks ve imparatorluğu beraber yönettikleri kardeşi II. Seleukos Kallinikos arasında Anadolu’yu ele geçirmek için (*Asiae possessionem*)¹¹⁹ bir iç savaş çıktı. Bu savaşın ilk safhasında II. Seleukos galip gelmesine rağmen, M.Ö. 230 yıllarında yapılan Ankyra savaşında zafer Pontus kralı Mithridates’in desteği ile II. Antiokhos’un oldu. Bu savaş sırasında Anadolu’daki krallıklarla iyi ilişkileri olan II. Antiokhos müttefik olarak gördüğü kayınbabası II. Ariaramnes’in yanına sığınır (M.Ö. 230), ancak kendisine karşı suikast planı yapıldığını anlayarak buradan kaçır:

“*In eo Antiochus denuo uictus multorum dierum fuga fatigatus tandem ad socerum suum Ariamenem, regem Cappadociae, peruehitur. A quo cum benigne primum exceptus esset, interiectis diebus cognito quod insidiae sibi pararentur, salutem fuga quaesiuit.*” (Just., *Epit.*, 27.3.7)¹²⁰

¹¹⁷ B., B. Simonetta, 1977, s. 16

¹¹⁸ M.Ali Kaya, *Anadolu’da Galatlar ve Galatya Tarihi*, Çizgi Yayınevi, Konya, 2011

¹¹⁹ Just., *Epit.*, 27.3.1

(Antiokhos o savaşta yeniden yenilince günlerce kaçmaktan yorulmuştu ve sonunda kayınpederi Kappadokia kralı Ariamenes'in sarayına kabul edilir. İlk önce burada kibarca kabul edildikten birkaç gün sonra kendisine karşı tuzak hazırlandığını anlayınca esenliğini buradan kaçmakta buldu.)

1.5.2 Kappadokia'nın İlk Kralı III. Ariarathes Dönemi (230?-220)

III. Ariarathes, II. Ariaramnes'in en büyük oğludur ve babası Ariaramnes tarafından Seleukos sülalesinden Syria kralı II. Antiokhos Theos'un kızı Stratonike ile evlendirilmişti. III. Ariarathes, babası II. Ariaramnes Kappadokia yönetimindeyken, bilinmeyen bir tarihte yönetime ortak oldu:

“ὁς ἐπιγαμίαν πρὸς Ἀντίοχον ποιησάμενος τὸν ἐπονομασθέντα Θεόν, τὴν τούτου θυγατέρα Στρατονίκην συνώκισε τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν υἱῶν Ἀριαράθῃ. ὑπάρχων δὲ φιλότεκνος διαφερόντως περιέθετο τῷ παιδὶ διάδημα, καὶ συνάρχειν πάντων τῶν τῆς βασιλείας προτερημάτων ἐπ' ἴσης μεταδίδωσι.” (Diod., 31.19.)

(ve bu (Ariaramnes), evlilik yoluyla Antiokhos'la (Theos) akraba oldu, onun kızı Stratonike ile kralın en büyük oğlu olan (III) Ariarathes ile evlendi, çocuğuna çok düşkün olan bu hükümdar oğluna taç giydirdi ve onunla krallığın bütün yetkilerini eşit bir biçimde paylaştı.)

III. Ariarathes sikkedeki kral unvanına sahip ilk hükümdar olduğu için bağımsız Kappadokia'nın ilk kralı olarak kabul edilmektedir. Kappadokia'nın politik olarak yükselmesi ve bölgeden Seleukos'lardan ayrılarak bağımsız bir kral olarak tanınması muhtemelen II. Ariaramnes döneminde, III. Ariarathes ile Stratonike'nin evlendiği ve babasının yönetimi paylaştığı M.Ö. 255 yılında gerçekleştiği kabul edilmektedir. Bu evlilikten sonra, III. Ariarathes döneminde Katonia bölgesi Kappadokia'nın sınırlarına dahil edilmiştir.¹²¹ Belki III. Ariarathes'in kendisinin Katonia'yı ilhak etmesiyle ya da Seleukos'un kızı ile evlenmesi nedeniyle çeyiz olarak bu bölgenin Kappadokia kralına verilmesi ile bir bağ kurulabilir ve Strabon'da

¹²¹ Strab., 12.1.2

geçen bu bilgi de böylece doğrulanır. Öte yandan Kappadokia'nın en büyük tanrısını ve Kataonia bölgesi Komana'da bulunan tapınağıyla ünlü Tanrıça Ma ya da Athena'nın III. Ariarathes'in bastırdığı sikkelerdeki görünümü de bu kentin Kappadokia'ya bağlandığını açıkça gösterir.¹²²

Harita 1-2: Anadolu'daki Helenistik Krallar (F. Chamaoux, 2002)

¹²²B.B. Simonetta, 1977, s. 17-18

1.6 Roma Döneminde Kappadokia Krallığı

1.6.1 IV. Ariarathes (Eusebes) Dönemi (M.Ö. 220-163)

III. Ariarathes'in oğlu olan IV. Ariarathes babasının yerine genç yaşta yaklaşık olarak M.Ö. 220 yılında Kappadokia kralı olmuştur:

“οὗ δὲ πατρὸς τελευτήσαντος, Ἀριαράθης βασιλεύει καθ' ἑαυτόν, καὶ μεταλλάσσων τὸν βίον κατέλιπε τὴν βασιλείαν Ἀριαράθῃ τῷ υἱῷ, νηπίῳ παντελῶς ὄντι τὴν ἡλικίαν” (Diod., 31.19.4)

(Babası ölünce, Ariarathes tek başına krallığı yönetti ve ölünce tamamen çocuk olan oğlu Ariarathes'e (IV) krallığı bıraktı.)

Polybios'a göre tarih akışının yeni bir döneme geçtiği sırada, Antiokhos Theos ve Ptolemaios Philopator ile aynı dönemde Kappadokia'nın kralı da Ariarathes olmuştur (M.Ö. 224-220):

“μάλιστα δ' ἀπὸ τούτων ἡρξάμεθα τῶν καιρῶν διὰ τὸ καὶ τὴν τύχην ὡς ἂν εἰ κεκαινοποιοῦν πάντα τὰ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐντοῖς προειρημένοις καιροῖς. Φίλιππος μὲν γὰρ ὁ Δημητρίου κατὰ φύσιν υἱὸς ἔτι παῖς ὢν ἄρτι παρελάμβανε τὴν Μακεδόνων ἀρχήν· Ἀχαιοὶ δὲ τῆς ἐπὶ τὰδε τοῦ Ταύρου δυναστεύων οὐ μόνον προστασίαν εἶχε βασιλικήν, ἀλλὰ καὶ δύναμιν. ὁ δὲ Μέγας ἐπικληθεὶς Ἀντίοχος μικροῖς ἀνώτερον χρόνοις, τὰδελφοῦ Σελεύκου μετηλλαχότος, ἔτι κομιδῇ νέος ὢν τὴν ἐν Συρίᾳ διεδεδεκτο βασιλείαν. ἅμα δὲ τούτοις Ἀριαράθης παρέλαβε τὴν Καππαδοκῶν ἀρχήν. ὁ δὲ Φιλοπάτωρ Πτολεμαῖος ἐν τοῖς αὐτοῖς καιροῖς τῶν κατ' Αἴγυπτον ἐγεγόνει κύριος.” (Polyb., 4.2)

(bütün dünyanın tarihsel sürecinde yeni bir olay ortaya çıktığı için, özellikle de bu dönemden başladım. Zira Demetrios'un oğlu Philippos henüz bir çocuk olmasına rağmen yetişkin evlat olduğu için Makedonia'nın hükümdarı oldu. Akhaios ise, Tauros tarafındaki kısmın yöneticisi olarak sadece krallık düzenine değil aynı zamanda krallık gücüne de sahip oldu. Büyük diye adlandırılan Antiokhos kısa bir süre önce kardeşi Seleukos öldüğü için, henüz bir genç olmasına rağmen çağrılarak Syria'daki krallığın başına geçti. Bunlarla aynı

zamanda Ariarathes Kappakia yönetimine geçti. Philopator Ptolemaios ise bu aynı dönemlerde Mısır'ın hükümdarı olmuştu.)

Kappadokia krallığına kimin geçtiği konusunda Justinus, ise babası III. Ariarathes'in krallıktan çekilerek yönetimi genç yaştaki oğluna bıraktığından söz eder:

“et in Asia interfecto Seleuco inpubes adhuc rex Antiochus constitutus est ; Cappadociae quoque regnum Ariarathi, puero admodum, pater ipse tradiderat” (Just., Epit., 29.1-2)

(Asya'da Seleukos öldürülünce henüz daha çocuk olan Antiokhos kral oldu; Kappadokia'da Ariarathes'in bizzat babası daha genç olan oğluna krallığı bıraktı.)

Kappadokia yönetimine gelen IV. Ariarathes Eusebes, Seleukoslarla iyi bir ilişkisi vardı. Ariarathes, yaklaşık olarak M.Ö. 192 yılında Büyük Antiokhos'un kızı Antiokhis ile evlenerek Kappadokia ile Seleukos ilişkilerini iyice sağlamlaştırdı:

“οὗτος δὲ ἔγημε θυγατέρα τοῦ Μεγάλου κληθέντος Ἀντιόχου, ὀνομαζομένην Ἀντιοχίδα, πανοῦργον μάλιστα.” (Diod., 31.19.)

(O, Büyük diye adlandırılan Antiokhos'un kızı ve son derece vicdansız olan Antiokhis isimli kızı ile evlendi.” Antiokhos, Romalılara savaşıma kara verdiğinde kızı Antiokhis'i Ariarathes'in yanına yollamıştır.)¹²³

Diodorus'un vicdansız olarak adlandırdığı IV. Ariarathes'in ikinci karısı olan Antiokhis, uzun süre çocukları olmadığı için, kocasının bilmediği yalandan iki çocuğu olduğuna değinir. Adları Ariarathes ve Orophernes'dir. Anneleri, Kralı, Ariarathes ve Orophernes'i evlatlık alması için ikna eder. Belli bir zamandan sonra, Antiokhis ile Ariarathes'in umulmadık bir şekilde Mithridates isminde bir erkek evlat ve iki kız çocuğu olur. O zaman, evlatlıklarından büyük olanını Roma'ya, genç

¹²³ App., Syr., 1.5

olanı da Ionia'ya öz çocuğuyla krallık uğruna çarpışma çıkmasını önlemek için göndermiştir.¹²⁴

Ancak kimilerine göre, bu iki erkek çocuk IV. Ariarathes'in muhtemelen başka bir kadından olan çocuklarıydı ve bu hikaye bundan sonraki kral V. Ariarathes'in tartışmalı olan krallık hakkını yasal bir zemine kavuşturmak için uydurulmuştu.¹²⁵ Bu yorumun da haklılık payı vardır, çünkü Polybius'a göre Attalos'a yardım için gönderilen birliğin başında bulunan kişi IV. Ariarathes'in oğlu Demetrios'tur (*Δημήτριος Ἀριαράθου*).¹²⁶

IV. Ariarathes'in karısı Antiokhis'in ne zaman Syria gittiğine dair elimizde bir bilgi yoktur, ancak kocasının ölümünden sonra ülkeden ayrılmış olmalıdır.¹²⁷ Öyle ki Syria'da babası Antiokhos Eupator'un üst düzey yöneticilerden birisi olan Lysias tarafından hem Antiokhos hem de kızı öldürüldü. V. Ariarathes döneminde kemikleri Kappadokia'ya getirilmiştir.

1.6.1.1 Magnesia Savaşı (M.Ö. 190-189) ve Kappadokia Bölgesi Üzerindeki Etkileri

Bu dönemin en önemli siyasi gelişmeleri Romalılar ile Syria kralı Antiokhos arasındaki M.Ö. 192 ve 190 yılında yapılan savaşlardır ve savaşlar sonucunda Romalılar, Anadolu'da artık egemenliklerini kurmaya başlamıştır. Roma'nın ezeli düşmanı olan Hannibal'in II. Kartaca harbinde mağlup olmasından sonra Seleukos kralı III. Antiokhos'un yanına sığınması ve Yunan kent devletlerine müdahale etmesinin ardından Anadolu'da ve Syria'da büyük bir güç haline gelmesinden ötürü, Romalılar'ın Antiokhos'u tamamen Tauros'ların kuzeyinden çıkarması için Anadolu'ya geçmesinin zamanı gelmişti.

¹²⁴ Diod., 31.

¹²⁵ <http://asiaminor.ehw.gr/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaid=7480>, 3 Mart 2013

¹²⁶ Polyb., 33.12

¹²⁷ CAH., 8, s. 352 bkz. dipnot:112

Antiokhos ile Roma arasında M.Ö. 190 yılında yapılan ve Magnesia olarak bilinen bu savaş, Anadolu'da taşları yerinden oynattı ve doğudaki ve batıdaki devletler politik çekişmelerin içerisine girdi.

IV. Ariarathes, Seleukoslarla olan akrabalık ilişkileri nedeniyle ve belki de Roma'nın gücünü tam olarak idrak edememesinden, M.Ö. 191 yılında Yunanistan'da aldığı yenilgiden sonra Magnesia savaşında Sardes'den çıkıp yardım isteyen Antiokhos'a asker sağladı ve böylece Romalılara karşı Phrygia, Lydia ve Galatia kralları gibi Antiokhos'u desteklemiş oldu:

“sed etiam Colophonis obsidione abscessit et Sardis recepit se; atque inde in Cappadociam ad Ariarathen, qui auxilia accerserent, et quocumque alio poterat, ad copias contrahendas, in unum iam consilium, ut acie dimicaret, intentus misit.”

(fakat Kolophon kuşatmasından kurtuldu ve kendisini Sardes'e attı ve oradan kendisine yardım sağlayacak olan Ariarathes'in yanına Kappadokia'ya ve askeri güç toplamak için gidebileceği her yere gitti ve tek bir amaç için cephede savaşmak niyetindeydi.) (Liv., 37. 31)

Magnesia savaşında Kappadokia Kralı IV. Ariarathes, Antiokhos'a en az iki bin asker sağlamıştır:

“ab laeuo cornu phalangitis adiuncti erant Gallograeci pedites mille et quingenti et similiter his armati duo milia Cappadocum – ab Ariarathe missi erant regi – ; inde auxiliares mixti omnium generum, duo milia septingenti, et tria milia cataphractorum equitum et mille alii equites, regia ala leuioribus tegumentis suis equorumque.....” (Livius, 37. 40)

(phalanksların sol cenahında bin beş yüz Gallograeci piyade askeri vardı ve aynı zamanda bunların yanında iki bin silahlı Kappadokia askeri vardı- kral Ariarathes tarafından yollanmışlardı-, orada bütün ırktan toplanmış iki bin yedi yüz yardımcı birlik vardı ve üç bin zırhlı süvari ve bin kadar kralın atlı muhafız alayı,.....)

Kappadokialıların askerleri seçkin olmasına rağmen, yine de paralı Galatialı askerler Antiokhos'un yetmiş bin kişilik ordusunda merkezde saf tutmuşlardı:

“hostium quod roboris erat, Tectosagi et Trocni, mediam tenebant aciem, milia hominum quinquaginta; equitatum, quia equorum nullus erat inter inaequales rupes usus, ad pedes deductum, decem milia hominum, ab dextro locauerunt cornu; Ariarathis Cappadoces et Mor¹²⁸zi auxiliares in laeuo quattuor ferme milium numerum explebant.”(Livius, 38.26)

(düşmanların durumu ise şöyleydi, Tectosagi Trokhmler merkez cenahı tutuyorlardı ve sayıları elli bin kişiydi; atlar eşit olmayan zeminde hiçbir faydası olmadığı için süvariler atlarından indiler, on bin asker sağ cenahı konuşlandı; Ariarathes'in Kappadokialıları ve Morzeos'un yardımcı kuvvetler sol cenahı yaklaşık dört bin kişiyle tutuyorlardı.)

Aynı bilgiyi Appianos da aktarır: *“καὶ Καππαδόκαι τινὲς οὗς ἔπεμψεν Ἀριαράθης..”* (Ariarathes'in gönderdiği bazı Kappadokialılar) ¹²⁹

Magnesia savaşı sonunda Antiokhos, Romalılara yenik düştü (M.Ö. 190/189). Apameia barışından (M.Ö.188) sonra Antiokhos, Anadolu'daki egemenliğini kaybetti ve Taurosların kuzeyinden ve batısından çekilmek zorunda kaldı. Bu savaş sırasında Roma'nın yanında yer alan Bergama kralı Eumenes de krallığının sınırlarını genişletti. Bu savaşta, Romalıların karşısında yer alan IV. Ariarathes krallığını kaybetmemek için tazminat ödeyerek kurtulmanın hesaplarını yaptı ve Romalı komutan Manlius Vulso onu altı yüz *talentum* tazminat ödemeye mahkum etti. IV. Ariarathes bu tazminatı yarısına indirmek için Romalı komutan Manlius Vulso'ya elçiler gönderdi ve bunu da Roma'nın müttefiki Bergama Kralı Eumenes'in sayesinde başardı. Daha sonra IV. Ariarathes ilk eşinden olan kızı Stratonike'yi Eumenes ile nişanladı. (M.Ö. 188)

“et ab Antiocho legati et ab ipsis Gallis, ut pacis leges dicerentur, et ab Ariarathe rege Cappadocum uenerunt ad ueniam petendam luendamque pecunia noxam, quod auxiliis Antiochum iuuisset. huic sescenta talenta argenti sunt imperata;” (Livius, 38.37) ¹³⁰

¹²⁸ Paphlagonia kralı, bkz. Strab. 14. 3.41

¹²⁹ App., Syr., 5. 32

(Antiokhos'dan bizzat Gallialardan barışın şartlarını konuşmak için elçiler geldiler ve de Kral Ariarathes tarafından Kappadokia'dan elçiler, af dilemek ve Antiokhos'a asker göndermek suretiyle yardım ettiği için para cezasından kurtulmak için geldiler. Ona 600 gümüş *talentum* ödemesi emredildi.)

“Cn. Manlius cum inter cetera, quae accipienda ab Antiocho erant, elephantos quoque accepisset donoque Eumeni omnis dedisset, causas deinde ciuitatum, multis inter nouas res turbatis, cognouit. et Ariarathes rex parte dimidia pecuniae imperatae beneficio Eumenis, cui desponderat per eos dies filiam, remissa in amicitiam est acceptus.” (Livius. 38. 39)

(Gnaeus Manlius, Antiokhos'dan alınacaklardan geri kalanlar arasında filleri dahi almıştı ve hepsini Eumenes'e hediye olarak vermişti, yeni olaylar yüzünden birçok kent politik kargaşaya girince devletlerin durumlarını araştırmaya başladı. Ve Kral Ariarathes emredilen paranın yarısını, kızını o günlerde evlendirdiği Eumenes'in yardımıyla ödemesi emredildi ve dostluğa kabul edildi.)

Aslında Romalı General Manlius Vulso, Magnesia savaşında Antiokhos'a yardım edenleri cezalandırmakta oldukça kararlıydı ve bunun için yola koyulmuştu. İlk olarak Galatialıları çok sert bir şekilde yaklaşık sekiz bin kişiyi öldürerek cezalandırdı. Bunu gören Kappadokia Kralı IV. Ariarathes, Manlius Vulso'nun Kappadokia'ya girmesini iki yüz *talentum* ödeyerek engelleyebildi: ¹³¹

“Ἀριαράθου δέ, τοῦ Καππαδοκῶν βασιλέως, καὶ τοῦδε συμμάχου πέρμψαντος Ἀντιόχῳ δεδιότος τε καὶ δεομένου καὶ διακόσια τάλαντα πέρμψαντος ἐπὶ τῇ δεήσει τὴν χώραν οὐκ ἐπέδραμεν...” (App., Syr., 7. 42)

(Kappadokia kralı Ariarathes, Antiokhos'a asker gönderdiği için korkunca, yalvararak ve ülkesine girmemesi için anlaşma olarak iki yüz *talentum*¹³² gönderince, Vulso onu takip etmeyi bıraktı....)

¹³⁰ Ayr. bkz. Polyb., 21.40; 21.44

¹³¹ Ayr. bkz. Cass., Dio, 19. 63

¹³² Bir *talentum* 6,000 drahmi eder.

Magnesia savaşından sonra Antiokhos'un Anadolu'daki sahip olduğu tüm topraklar Yunan şehirleri dışında Eumenes'e ödöl olarak verildi.¹³³ Kappadokia, Seleukos gibi aile bağları ile de güçlendirdiği büyük müttefikini kaybetmiş oldu. Ancak Kappadokia kralı IV. Ariarathes de bunu görerek kızını Bergama kralı ile evlendirerek dış politikasını hemen değiştirmişti. Bu yüzden Seleukoslarla olan müttefikliğine bir son vererek artık açıkça Roma'nın çıkarlarına uygun davranarak onların yanında yer aldı ve Roma'nın Anadolu'daki dostu olan Eumenes'le birlikte her zaman ortak hareket etti. Bundan sonra Kappadokia Kralları her zaman Roma'nın çıkarlarına uygun hareket etti, bunun neticisinde de sınırlarını korumayı başıarabildi.

1.6.1.2 Anadolu'da Roma Hakimiyeti'nin Başlaması

Roma, Anadolu'daki işleri düzenledikten ve egemenliğini sağladıktan sonra, M.Ö. 133 yılına kadar bir daha ordusuyla birlikte Anadolu'ya dönmedi. Ancak bölgedeki siyasi gelişmeleri yakından takip ediyor ve elçileri sayesinde politik düzenlemelerini gerçekleştiriyordu. Öte yandan Bergama Kralı II. Eumenes, Roma'nın desteğini arkasına aldıktan sonra, Anadolu'nun en güçlü krallığı konumuna yükselmişti. Bu arada yayılmacı ve saldırgan bir politika izleyen Pontus Kralı I. Pharnakes de imparatorluğunu daha da genişletmek istiyordu ve bu yüzden hem Karadeniz'deki Yunan kentlerine, hem de Kappadokia bölgesine saldırılar düzenliyordu.¹³⁴ Eumenes de Roma'nın Galatia bölgesini kendisine vermesi sebebiyle Pontus sınırlarına yakınlaştı. Dolayısıyla bu saldırılarla yakından ilgilenmek zorunda olan Kral Eumenes, IV Ariarathes ile birlikte Pharnakes'i Roma Senatosuna şikayet etmek için Roma'ya elçiler gönderdi:

“legationes deinde in senatum introduxerunt, regum primas Eumenis et Ariarathis Cappadocis et Pharnacis Pontici. nec ultra quicquam eis responsum est quam missuros, qui de controuersiis eorum cognoscerent statuerentque.” (Livius, 40.20)

¹³³ App., Syr., 7.44

¹³⁴ Chamaoux, 2002, s. 114; CAH., 8. s. 329

(Bundan sonra krallardan Eumenes'in ve Kappadokialı Ariarathes'in ve Pontus kralı Pharnakes'in elçileri ilk olarak senatoya kabul edildiler, onlara tartışmalı konularını anlaması ve karar vermesi için elçiler gönderileceği cevabı verilmesinden başka bir şey olmadı.)

M.Ö. II. Yüzyılda Kartaca Savaşlarının da etkisiyle, Roma senatosunun dış ilişkilerinde uyguladığı genel politika, sorunların askeri yöntem yerine diplomasi yolu ile çözülmesiydi. Bu politika çerçevesinde askeri durumu yerinde görmesi için bölgeye yetkililer göndereceğini bildirerek onları bu şekilde ülkelerine geri gönderdi. Bu arada bu çatışmanın tarafları arasında savaş başlamıştı. Bir tarafta Bergama kralı Eumenes, Bithynia kralı Prusias ve Kappadokia kralı IV. Ariarathes iken karşı tarafta ise, Pontus Kralı Pharnakes, Galatlar ve Armenia kralı Mithridates vardı. Önceleri Syria kralı Seleukos (Antiochos) IV. Pharnakes'in yanında yer almasına rağmen, daha sonra Roma ile yaptığı anlaşmayı bozmamak için bu savaştan çekilmiştir.¹³⁵ Bu savaş sırasında Antiochos Kappadokia'nın Soandos (Suenda) kalesini ele geçirmişti:

*“Antiochus in Cappadocia ex castello Suenda, quod obsidebat, iumenta frumentatum egressa interceptis occisisque calonibus eorundem vestitu milites suos tamquam frumentum reportantis summisit: quo errore illi custodibus deceptis castellum intraverunt admiseruntque milites Antiochi.”*¹³⁶

(Antiochos, Kappadokia'daki Suenda kalesine giremediği için, tahıl getirmek için dışarı çıkan hayvanları yakaladı ve adamları öldürdükten sonra, aynı kişilerin kıyafetlerini kendi askerlerine giydirdi ve onları sanki yiyecekleri getiriyorlarmış gibi gönderdi; nöbetçiler bu tuzağa düşünce onlara da kalenin içine girdiler ve Antiochos'un askerlerini aldılar.)

Ariarathes, Pharnakes ile yaptığı savaşta Eumenes'e kendi adına yardım etti:

“Ariarathes, Cappadocum rex, praeterquam quod Romanis suo nomine auxilia pollicitus erat, ex quo est iunctus Eumeni adfinitate, in omnia belli pacisque se consociauerat consilia.” (Livius, 42.29)

¹³⁵ CAH., 8, s. 329

¹³⁶ Frontin., Str., 3.2.8-9

(Kappadokia Kralı Ariarathes, Romalılara kendi adına yardım göndereceğine söz verdiği şey dışında Eumenes ile evlilik yoluyla birbirleriyle bağları vardı. Hem savaş hem de barıştaki tüm işlerde kendisi onların kararlarına katıldı.)

Savaş ilk olarak Pontus kralı Pharnakes başlattı ve Apameia anlaşmasını ihlal etti. Bithynia bölgesindeki Yunan kenti olan Tieum'u işgal etti ve daha sonra Pharnakes, Romalıların kararını bozarak, on bin adamını Leokritos ile birlikte Galatia'yı işgal etmesi için gönderdi. Pharnakes'in kendisi de Kappadokia'yı işgal etmek için adamlarını toplama işine girişti: *“αὐτὸς δὲ τῆς ἐαρινῆς ὥρας ὑποφαινούσης ἤθροιζε τὰς δυνάμεις, ὡς ἐμβολῶν εἰς τὴν Καππαδοκίαν.”*¹³⁷ (M.Ö. 181-180)

Bu sırada Roma ile barış görüşmeleri sürerken, II. Eumenes ve IV. Ariarathes Pharnakes'e gönderilecek elçileri beklememek için ya da barışa razı olmak istemedikleri için kendi güçleriyle Pharnakes'i yenebileceklerini düşünerek Pontus bölgesine Kamisine'ye doğru harekete geçtiler ve Bergama kralı Eumenes'in kardeşi Attalos ile IV Ariarathes Kappadokia sınırındaki Parnassos'da buluştular.¹³⁸

“παραγενόμενοι δ' ἐκ Καλπίτου πεμπταῖοι πρὸς τὸν Ἄλυν ποταμὸν ἐκταῖοι πάλιν ἀνέξενον εἰς Παρνασσόν. ἔνθα καὶ Ἀριαράθης ὁ τῶν Καππαδοκῶν βασιλεὺς συνέμιξεν αὐτοῖς μετὰ τῆς οἰκείας δυνάμεως, καὶ (παρεῖς) ἦλθον εἰς τὴν Μωκισσέων χώραν.” (Polyb., 24.14.9-10)

(Kalpitos'dan harekete geçerek beşinci günde Halys'un önüne vardılar altıncı günde de Parnassos'a doğru yola koyuldular. Burada Kappadokialıların kralı Ariarathes yerel güçleriyle birlikte onlarla karıştılar ve Mokisseosluların memleketine vardılar.)

Bu durum, IV. Ariarathes ile II. Eumenes'in Anadolu'da önemli bir askeri güç olmaya başladıklarının bir göstergesidir. Mokisseosluların memleketinde kamp kurdukları sırada Roma'dan gelen elçiler barış görüşmelerine başladıklarını bildirdiler. Ancak bu barış görüşmelerinden bir sonuç çıkmadı ve yaklaşık bir yıl

¹³⁷ Polyb., 24.14

¹³⁸ Polyb., 24.14 (22)

sonra M.Ö. 179 yılında Pharnakes yenilgiye uğratıldı. Kappadokia kralı IV. Ariarathes'den başka; Eumenes, Prusias ve Pharnakes ile Mithridates'in yer aldığı anlaşmada, Pharnakes, IV. Ariarathes'den aldığı tüm bölgeleri ve tutsakları geri vermesi ve Paphlagonia kralı Morzios ile IV. Ariarathes'den aldığı para ve hazineye karşılık olarak dokuz yüz *talentumu* geri ödemekle yükümlü kılındı: (*ἀποδοῦναι δὲ καὶ Ἀριαράθῃ τῶν τε χωρίων ὅσα παρήρητο μετὰ τῆς προῦπαρχούσης κατασκευῆς καὶ τοὺς ὁμήρους.πρὸς δὲ τοῦτοις τῶν χρημάτων καὶ τῆς γάζης, ἧς ἀπήνεγκε παρὰ Μορζίου καὶ Ἀριαράθου, ἀποδοῦναι τοῖς προειρημένοις βασιλεῦσιν ἑνακόσια τάλαντα,*) (Polyb., 25.2.10.)

Bunun yanı sıra Armenia'nın yöneticisi (satrap) Mithridates de, Kappadokia kralı IV. Ariarathes'e savaş açarak Eumenes'le yapılan anlaşmayı bozduğu için üç yüz *talentum* ödemeye mahkum edildi: (*ἐπεγράφη δὲ καὶ Μιθριδάτῃ τῷ τῆς Ἀρμενίας σατράπῃ τριακόσια τάλαντα, διότι παραβὰς τὰς πρὸς Εὐμένη συνθήκας ἐπολέμησεν Ἀριαράθῃ.*) (Polyb., 25.2.)

Sonuç olarak Eumenes, Pharnakes ve IV. Ariarathes arasında barış sağlanmış oldu.¹³⁹ Bergama kralı Eumenes, Roma'nın da desteği ile Anadolu'daki en büyük konumunda bulunuyordu. Artık Anadolu'da Bergama krallığının önderliğinde Roma'nın yanındakiler ve karşısındakiler olmak üzere bir blok oluştu. Roma'nın yanındakiler; Bergama, Galatia ve Kappadokia, karşısındakiler ise Bithynia, Armenia, Syria ve Pontus'tur. Anadolu'daki düzen, Roma tarafından sürekli olarak desteklenen Kral Eumenes'in kontrolünde gerçekleştiği için Kappadokia kralı IV. Ariarathes de onunla beraber hareket etmesi doğal bir sonuçtu.

Kappadokia kralı IV. Ariarathes, Eumenes ile Galatlar arasında M.Ö. 168-166 yılları arasındaki savaşlarda muhtemelen Bergama Kralı Eumenes'e askeri destek sağlamıştır. Ancak Üçüncü Makedonia savaşından sonra, ya ondan istediği yardımı alamadığı ya da Bergama Kralının faaliyetlerinden rahatsız olduğu için Roma'nın Eumenes'e bakışında değişiklik olmuştu. Bu yüzden Eumenes ile IV. Ariarathes'in

¹³⁹ Polyb., 25.2

Galatlar konusundaki isteklerini ve şikayetlerini kabul etmeyerek Roma Senatosu Galatia'nın bağımsızlığını kabul etti.¹⁴⁰

IV. Ariarathes'in ölümünden kısa bir süre önce Kappadokia'ya daha sonradan katılmış olan Katonia bölgesinin en önemli kenti olan Melitene, Kommagene kralı Ptolemaios tarafından saldırıya uğramıştır. IV. Ariarathes ordusuyla stratejik bölgeleri alarak, Ptolemaios'u kendi eyaletine geri göndermekte zorlanmadığı anlaşıyor:

“συναγαγὼν δύναμιν ἐνέβαλεν εἰς τὴν καλουμένην Μελιτηνὴν οὓσαν τῆς Καππαδοκίας καὶ τεταγμένην ὑπὸ Ἀριαράθην, καὶ τοὺς εὐθέτους προκατέλαβε τόπους. στρατεύσαντος δὲ ἐπ' αὐτὸν μετὰ πολλῆς δυνάμεως Ἀριαράθου, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἰδίαν ἐπαρχίαν.” (Diod., 31.19a.)”

((Ptolemaios) bir ordu toplayarak Ariarthes tarafından düzenlenmiş ve Kappadokia'nın toprağı olan Melitene denilen şehri işgal etti ve kullanıma en uygun yerleri ele geçirdi. Ariarathes de onun üzerine büyük bir orduyla ilerleyince, kendi bölgesine geri çekildi.)

1.6.2 V. Ariarathes Εὐσεβῆς Φιλοπάτωρ (Eusebes¹⁴¹, Philopator¹⁴²) Dönemi (M.Ö. 163--130)

V. Ariarathes *Eusebes Philopator*, Ariarathis sülalesinden gelmektedir. IV. Ariarathes ile Antiokhis'in oğludur. Bu yüzden Ariarathes, baba tarafından Pers kökenlidir, anne tarafından ise Makedonialıdır. Önceki ismi muhtemelen Mithridates idi, krallığı devraldıktan sonra adını Ariarathes olarak değiştirmiştir. Kappadokia Krallığı, kısa bir zamanda Roma ile olan ilişkilerini düzeltmesinden sonra, V. Ariarathes babası tarafından hemen Roma'ya yollanmıştır. Üçüncü Makedonia savaşı

¹⁴⁰ Polyb., 29.6,30.19

¹⁴¹ Dindar

¹⁴² Babasını seven

sırasında (M.Ö. 172-168/167), Livius'un belirttiğine göre, genç yaşta Roma'ya gelmiş ve burada eğitim görmüştür:

“cum <in> expectatione senatus esset bello etsi non indicto, tamen iam decreto, qui regum suam, qui Persei secuturi amicitiam essent, legati Ariarathis puerum filium regis secum adducentes Romam uenerunt; quorum oratio fuit, regem educendum filium Romam misisse, ut iam inde a puero adsuesceret moribus Romanis hominibusque. petere, ut eum non sub hospitum modo priuatorum custodia, sed publicae etiam curae ac uelut tutelae uellent esse. ea legatio grata senatui fuit; decreuerunt, ut Cn. Sicinius praetor aedis instruendas locaret, ubi filius regis comitesque eius habitare possent.” (Livius, 42.19)

(Senato umut içerisinde, açıkça beyan edilmese de karar verilen savaşta, krallıklardan hangisinin Perseus'u izleyeceğini ve dostluk kuracağını beklerken, Ariarathes'in genç oğlunu yanında getiren elçiler Roma'ya vardılar, konuşmaları ise şöyleydi, artık burada çocukluktan itibaren Romalıların geleneklerine ve insanlarına alışsın diye kralın oğlunu eğitilmesi için göndermiş olduğunu ve onu sadece özel konukların gözetiminde değil, devletin gözetiminde ve tıpkı korumasında gibi olmasını istediklerini belirttiler. Elçinin bu isteği senatonun hoşuna gitti. Bunun üzerine senato, *Praetor* Cn. Sicinius'a kralın oğlunun ve arkadaşının kalabileceği bir yerde bina inşa etmek için yer ayarlamasına karar verdiler.)

Ancak, Livius; Antiokhis tarafından daha önceden Roma'ya yollanan diğer Ariarathes ile eski adı Mithridates'i Ariarathes ile değiştiren kraliçenin öz oğlunu karıştırmış da olabilir. Çünkü Ariarathes gençliğinde muhtemelen Athena'da eğitim görmüştü.

V. Ariarathes çok iyi bir eğitim görmüş ve Yunan felsefesi alanında başarılı birisiydi. Yunan felsefesine ve yaşam tarzına öylesine ilgi göstermiştir ki Kappadokia'yı Yunanlı eğitimcilerin kalması için önemli bir ülke haline bile getirmişti:

“τοῦτον δὲ ἀνδρωθέντα καὶ Ἀριαράθην φασὶ μετονομασθῆναι, παιδείας τε Ἑλληνικῆς μετασχεῖν, καὶ κατὰ τὴν ἄλλην ἐπαινεῖσθαι ἀρετὴν. καὶ ὁ μὲν πατὴρ φιλοπάτορι ὄντι τῷ υἱῷ ἔσπευδεν ἀποδοῦναι τὴν τοῦ φιλοτέκνου σπουδὴν, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοῖς προέβη τὰ τῆς πρὸς

ἀλλήλους εὐνοίας ὥστε ὁ μὲν πατὴρ ἐξίστασθαι τῆς ὅλης ἀρχῆς ἡγωνίζετο τῷ παιδί, ὁ δὲ ἀδύνατον ἐδείκνυ δέξασθαι αὐτὸν παρὰ γονέων ἔτι ζώντων τὴν τοιαύτην χάριτα. οὗτος τὸν πατέρα τοῦ πεπρωμένου καταλαβόντος διεδέξατο τὴν βασιλείαν, τὴν τε ἄλλην ἀγωγὴν τοῦ βίου ἀξιολογώτατην ἐνδεικνύμενος καὶ φιλοσοφία προσανέχων, ἐξ οὗ καὶ ἡ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀγνοουμένη πάλαι Καππαδοκία τότε τοῖς πεπαιδευμένοις ἐμβιωτήριον ὑπῆρχεν. ἀνενεώσατο δ' οὗτος καὶ τὴν πρὸς Ῥωμαίους φιλίαν τε καὶ συμμαχίαν. ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τῆς εἰς Κῦρον ἀναφορᾶς τῶν μέχρι τοῦδε τῆς Καππαδοκίας βασιλευσάντων ἐν τούτοις.” (Diod., 31.19.8)

(Bu çocuk yetişkin olunca adını (V) Ariarathes ile değiştirdiğini ve Yunan eğitimden geçtiğini ve başka erdemler bakımından övgüye değer olduğunu anlatırlar. Baba da, baba sevgisi ile dolu oğluna, evlat sevgisini göstermede daha hızlı davrandı ve birbirlerine karşı duydukları iyi niyet öylesine bir noktaya ulaştı ki babası, bütün yönetimi oğluna bırakmak için çekildi, oğlu ise hala hayattayken ailesinden böylesine bir jesti kabul etmesinin imkansız olduğunu gösterdi. Fakat babası ölünce, krallığa geçti ve son derece övgüye değer başka bir hayat tarzı benimseyerek ve özellikle de kendini felsefeye adadı ve bir zamanlar Yunanlılar için bilinmeyen Kappadokia o zamandan itibaren o dönemdeki eğitimli insanlar için yaşam yeri oldu. Ariarathes, Roma ile dostluğu ve müttefikliği yeniledi. Fakat Kyros’dan gelen Kappadokia’da bu zamana kadar kral olan nesil hakkındaki şeyler bunlardır.)

V. Arirathes’in Yunan felsefesi ve filozofları ile yakın ilişki içerisinde bulunduğunun kanıtlarından biri de, Kappadokia krallığından alındığı dönemde Atina’ya gitmiş olması, çünkü filozof Karneades¹⁴³ ile mektuplaşmasından bahsedilir:

“φέρονται δ' αὐτοῦ ἐπιστολαὶ πρὸς Ἀριαράθην τὸν Καππαδοκίας βασιλέα.”¹⁴⁴

(Onun (Karneades) Kappadokianın kralı Ariarathes’e mektupları vardır.)

¹⁴³ Karneades, Şüpheci Akademia akımının kurucusudur, Cicero’nun da hayran olduğu ve takip ettiği filozofların başında gelir.

¹⁴⁴Diog., Laert., 4.65

Kappadokia Kralı V. Ariarathes krallığa yükselince ilk iş olarak babasına görkemli bir cenaze töreni düzenledi. Daha sonra arkadaşlarını krallıkta önemli mevkilere getirerek halkın gözünde olumlu bir imajı oldu:

Ὅτι ὁ Φιλοπάτωρ κληθεὶς Ἀριαραάθης διαδεξάμενος τὴν πατρῶαν βασιλείαν, πρῶτον μὲν τὸν πατέρα μεγαλοπρεπῶς ἔθαψεν· ἔπειτα τῶν τε φίλων καὶ τῶν ἐφ' ἡγεμονίας τεταγμένων καὶ τῶν ἄλλων τῶν ὑποτεταγμένων τὴν καθήκουσαν ἐπιμέλειαν ποιησάμενος, μεγάλην εὖνοιαν παρὰ τοῖς πλήθεσιν ἀπηνέγκατο.” (Diod., 31.21)

(Philopator, unvanıyla çağrılan Ariarathes, babasından kalan krallığa geçtikten sonra, ilk olarak babasına dillere destan bir cenaze töreni düzenledi. Yetkili pozisyonundaki arkadaşlarına ve diğer alt konumda bulunan arkadaşlarına yerinde bir ilgi gösterince, halkın büyük sevgisini kazandı.)

V. Ariarathes, yönetiminde politik olarak ilk ilgilenmesi gereken sorun babasının döneminden kalan Galatlarla ilgiliydi. Galatların Trokhmi boyu kendi imkanlarıyla yaptıkları saldırıda Kappadokia’dan toprak almayı başaramadılar. Daha sonra bu saldırılarının karşılığını da derhal V. Ariarathes’den gördüklerini belirterek (M.Ö.163) onu saldırgan politikalarından ötürü Roma’ya şikayet ettiler. V. Ariarathes burada müthiş diplomatik başarı gösterdi. Roma’nın gönderdiği elçilerine, Syria konusunda onlarla işbirliği yapacağını ve istedikleri zaman asker sağlayacağını söyledi. Bu yüzden onlar, sadece bu konuda V. Ariarathes’in tarafında yer almadılar, ayrıca Kralı Roma’nın gerçek dostlarından birisi olarak kabul ettiler. (*κρίνειν γὰρ αὐτὸν ἓνα τῶν ἀληθινῶν Ρωμαίοις φίλων.*)¹⁴⁵ V. Ariarathes dış politikada ne kadar başarılı bir yönetici olduğunu bu olayla kanıtlamıştır.

V. Ariarathes Kappadokia krallığına yükselir yükselmez, yaptığı işlerden biri de Roma ile müttefikliğini ve dostluğunu onaylamak için Roma’ya elçiler göndermek oldu: (*Ὅτι παρεγένοντο κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν παρ' Ἀριαράθου τοῦ νεωστὶ διαδεδεγμένου τὴν Καππαδοκῶν βασιλείαν πρέσβεις.*)¹⁴⁶

¹⁴⁵ Polyb., 31.8

¹⁴⁶ Polyb., 31.3

Roma'ya giden V. Ariarathes'in elçileri, daha önceden tüm Anadolu'yu kapsayan bir teftişe çıkan ve babasının durumunu araştırarak Kappadokia krallığı hakkında da bilgi toplayan¹⁴⁷ Romalı görevlilerin Ariarathes'in Roma'ya olan bağlılığını rapor etmesiyle senatoda kibar bir şekilde kabul gördüler. Böylece V. Ariarathes'in Roma tarafından müttefikliği onaylanmış oldu.¹⁴⁸

Bunun yanı sıra V. Ariarathes, Roma'ya gönderdiği elçilere, Romalı yetkililere sunulmak üzere on bin parça altından oluşan bir taç vermiş ve bu jest karşısında dönüşte Romalılar için son derece öneme sahip fildişi bir koltuk ve kılıç bu elçilere hediye edilmişti:

Ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἦκον παρ' Ἀριαράθου πρέσβεις στέφανόν τε κομίζοντες ἀπὸ μυρίων χρυσῶν καὶ διασαφοῦντες τὴν τοῦ βασιλέως προαίρεσιν,” (Polyb., 32.1)

(Bu sırada Ariarathes'in elçileri geldiler ve on bin altın parçadan oluşan çelengi getirerek krallarının onlardan kralın iyi niyetini açıkça gösterdiler.)

Ὅτι κατὰ τὴν ἑκατοστὴν πεντηκοστὴν πέμπτῃν Ὀλυμπιάδα πρέσβεις παρεγένοντο παρὰ Ἀριαράθου στέφανον κομίζοντες ἀπὸ χρυσῶν μυρίων καὶ διασαφοῦντες τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως ἣν ἔχει πρὸς Ρωμαίους, ἔτι δὲ τὴν δι' ἐκείνους γενομένην ἀπόρρησιν τοῦ γάμου καὶ φιλίας πρὸς Δημήτριον. συνεπιμαρτυροῦντων δὲ καὶ τῶν περὶ τὸν Γράκχον πρεσβευτῶν, ἡ σύγκλητος ἐπαινέσασα τὸν Ἀριαράθην τὸν τε στέφανον ἐδέξατο καὶ τὰ μέγιστα τῶν παρ' αὐτοῖς νομιζομένων δώρων ἀπέστειλεν.” (Diod., 31.28)

(Yüz elli beşinci Olimpyatta Ariarathes'den, kralın Romalılara karşı olan iyi niyetini göstermek için, dahası da onlarla ilişkisi nedeniyle Demetrios'la olan evlilik ve dostluk ilişkilerinden feragat ettiklerini göstermek için yanlarında binlerce altından yapılmış bir çelenkle Senato'ya elçiler geldiler. T. Gracchus ve çevresindeki komisyon¹⁴⁹ da buna tanıklık

¹⁴⁷ Polyb., 31.2

¹⁴⁸ Polyb., 31.3-7

¹⁴⁹ Bunlar Demetrios'un Syria'ya kaçmasından sonra Tib. Sempronius, Gracchus eşliğinde doğuya M.Ö. 162 yılında gönderilen heyettir. Amaçları Hellenistik kralların durumu ve Syria'daki gelişmeleri takip etmektir. (Polyb., 31.15)

edince, Ariarathes'i onaylayan bu heyet, çelengi kabul etti ve onlar tarafından en büyük sayılan hediyelerle¹⁵⁰ onu gönderdi.)

Kappadokia Roma ile dostane ilişkilerini sürdürmek, Roma'nın istekleri doğrultusunda ya da Roma'nın düşmanlığını kazanmamak için, V. Ariarathes Eusebes, Syria kralı Demetrios *Soter*'in¹⁵¹ kız kardeşi ve Roma'nın savaş ilan ettiği Makedonia kralı Perseus'un dul karısı olan Laodike ile evlenmeyi doğal olarak kabul etmedi. Demetrios'un bu evliliği planlamasındaki amacı elbette ki Kappadokia krallığının dostluğunu kazanmaktı. V. Ariarathes'in Demetrios'un bu teklifini geri çevirmesi onun krallığını geçici bir süreliğine kaybetmesine neden oldu. Demetrios, IV. Ariarathes'in üvey oğlu olduğu söylenen ve şimdiki kralın kardeşi Orophernes'in taht için iddialarını destekledi ve V. Ariarathes'i Kappadokia krallığından alarak Roma'ya kaçmaya zorlamıştır:

“ὁ δὲ τῶν Καππαδοκῶν βασιλεὺς Ἀριαράθης ἐκπεσὼν ἐκ τῆς ἀρχῆς ὑπ' Ὀροφέρνηους διὰ Δημητρίου τοῦ βασιλέως αὐτοῦς ἀνεκτίσαστο δι' Ἀττάλου τὴν πατρώαν ἀρχήν.” (Polyb., 3.5)

(...Kappadokialıların kralı Ariarathes Demetrios'un yardımıyla Orophernes tarafından krallıktan kovulduktan sonra hızlıca Attalos'un yardımıyla babadan kalma krallığına yeniden sahip oldu.)

Hem Livius'a göre, hem de Cassius Dio'ya göre¹⁵²; Senato, Demetrios tarafından kovulan müttefiki V. Ariarathes'in arkasında durur ve onun Kappadokia kralı olmasına karar verir:

“Ariarathes, (V Philopator) Cappadociae rex, consilio Demetri, Syriae regis, et viribus pulsus regno a senatu restitutus est.”

¹⁵⁰ Polyb., 32.1.

¹⁵¹(Demetrios, (162-150) Antiokhos Epiphanes, öldükten sonra yerine dokuz yaşındaki Antiokhos tahta geçecekti ve Roma da bu durumdan son derece memnundu fakat Demetrios o dönemde Roma'da tutsaktı ve kendisinin krallığa geçmesi gerektiğini savunuyordu fakat senato tarafında bu isteği kabul görmedi. Bunun üzerine Demetrius gizlice bir botla kaçıp Syria'ya gider ve Syrialılar tarafından sevinçle karşılanmıştır. Tahta çıkmıştır 162-161))

¹⁵² Cass., Dio, 20.24

(Kappadokia kralı Ariarathes, Syria kralı Demetrios'nın kararıyla ve zorla (adamları tarafından) krallıktan kovulmasına rağmen senato tarafından yeniden krallığa getirildi.)

M.Ö. 158 yılında Kappadokia krallığından kovulan V. Ariarathes Roma'ya gider ve burada durumunu konuşmak için uzun süre bekler. Bu sırada Demetrios'dan ve Orophernes'den de elçiler gelir ve onlar da V. Ariarathes'i suçlayarak kendilerini başarılı bir şekilde savunurlar.¹⁵³ Senato M.Ö. 157 yılında krallığı her ikisinin ortak olarak yönetmesine karar verir. Dolayısıyla aslında bu teklif basit anlamda artık Kappadokia krallık yönetiminin ya da monarşinin geçerli olmadığını gösterir:

“Δημήτριος δὲ καὶ ἐκ τῆς Καππαδοκῶν ἀρχῆς Ἀριαράθην ἐκβαλὼν Ὀλοφέρνην ἐπὶ χιλίοις τάλαντοις ἀντ' αὐτοῦ κατήγαγεν, ἀδελφὸν εἶναι δοκοῦντα Ἀριαράθου. καὶ Ῥωμαίοις ἐδόκει μὲν ὡς ἀδελφοὺς Ἀριαράθην καὶ Ὀλοφέρνην βασιλεύειν ὁμοῦ,” (App., Syr., 8.47)

(Demetrios, Ariarathes'i Kappadokia yönetiminden alarak, Ariarathes'in erkek kardeşi olduğu düşünülen Olophernes'i bin *talentum* karşılığında onun yerine krallığa getirdi. Romalılar da Ariarathes ve Orophernes'in birlikte ülkeyi yönetmelerine karar verdiler.)

Roma'nın neden böylesi bir karar aldığı konusu tartışma konusudur. Roma Cumhuriyeti iki konsul tarafından yönetilen bir sistemdi ve senato bu idari sistemin Anadolu'daki krallıklarda da uygulanabileceğini düşünerek her ikisinin de beraber devleti yönetmelerini istemiş olabilirdi. Ancak senatonun bu kararı ve planı işlemedi. Ariarathes II. Attalos'un yardımları sayesinde Roma'nın verdiği bu kararı uymadılar. Eumenes, V. Ariarathes tahtan indirildiğinde çıkarları etkilendiği için onu yeniden krallığa getirmek için bir plan hazırlasa da bunda başarılı olamamıştı.¹⁵⁴ V. Ariarathes, Bergama kralı Eumenes'in ölümünden sonra kral olan kardeşi II. Attalos'un yardımıyla yeniden Kappadokia krallığına geçmiştir (M.Ö. 156) :

¹⁵³ Polyb., 32.10

¹⁵⁴ Diod., 32a.

“Ὅτι Ἀτταλὸς ὁ ἀδελφὸς Εὐμένους παραλαβὼν τὴν ἐξουσίαν πρῶτον ἐξήνεγκε δεῖγμα τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως καὶ πράξεως τὴν Ἀριαράθου καταγωγὴν ἐπὶ τὴν βασιλείαν.” (Polyb., 31.12)

(Eumenes’in kardeşi Attalos krallığı aldıktan sonra gücünün politikasının ve icraatının ilk örneğini V.Ariarathes’i yeniden krallığa getirerek gösterdi.)

Bu dönemin önemli gelişmelerinden birisi de M.Ö. 153 yılında V. Ariarathes ve Attalos’un Syria kralı Demetrios’u devirmek için bir plan yapmalarıdır. Buna göre IV. Antiokhos’un oğlu diye Aleksandros Balas adında Smyrna’da yaşayan birisini buldular ve bu kişiyi Syria krallığını alması için gönderdiler. Aleksandros Balas; Roma senatosu, Attalos, V. Ariarathes ve Ptolemaios’un ve Kilikia’daki Zenophanes’in yardımlarıyla Seleukos kralı olmayı başardı.¹⁵⁵

Ariarathis sülalesi uzun bir süredir Eumenes ile akrabalıktan dolayı da son derece yakın ilişki içersindeydi. Roma elçileri Anadolu’ya geldikleri zaman bunu görmüşlerdi.¹⁵⁶ Attalos’un ölümünden sonra, vasiyetle Roma’ya katılan Bergama krallığında hak iddia eden hatta kendisinin III. Eumenes olduğunu söyleyen Aristonikos’a karşı Roma geç de olsa savaş ilan etmiştir. M.Ö.132 yılındaki bu savaşta Roma’nın müttefiği olan Kappadokia kralı Ariarathes de ona karşı doğal olarak savaş ilan etti. Bu savaş sırasında Roma konsüllü Publius Licinius Crassus ile birlikte V. Ariarathes de hayatını kaybetmiştir (M.Ö. 130). V. Ariarathes’in bu yardımlarından dolayı, Roma Kilikia’nın doğusunu ve Lykaonia bölgesini Kappadokia’ya vermiştir:

“filiis Ariarathis, regis Cappadociae, qui eodem bello occiderat, Lykaonia et Kilikia datae.” (Just. Epit. 37.1)

(O savaşta hayatını kaybeden Kappadokia kralı Ariarathes’in çocuklarına Lycaonia ve Kilikia bölgesi verilmiştir.)

¹⁵⁵ Diod., 31.32a

¹⁵⁶ CAH., 8. s.376

1.6.3 Orophernes Nikephoros Dönemi (M.Ö. 159/8-157)

Kısa bir süre de olsa Kappadokia kralı olan Orophernes Nikephoros, Diodorus'a göre Antiokhis ile IV. Ariarathes üvey çocuklarından birisidir. Demetrios V. Ariarathes'i iktidardan alarak kendi çıkarlarını destekleyecek olan Orophernes'i Kappadokia krallığına geçirmişti. Bu olayın tarihi muhtemelen M.Ö. 159-158 yılları arasındadır.¹⁵⁷ Fakat bu tarihte tartışmalar vardır. Bazıları Orophernes'in krallık tarihini¹⁵⁸ M.Ö. 158-157 olarak belirtirken, Simonetta da Ariarathes'in M.Ö. 159 yılına tarihlendiği bir sikkesinde kral (*basileos*) yazdığı için Orophernes'in hüküm sürdüğü yılların M.Ö. 161-159 yıllarında olabileceğini söyler.¹⁵⁹

Bir önceki bölümde de değinildiği üzere, V. Ariarathes Kappadokia krallığını çok kısa bir süre içerisinde geri aldığından, Orophernes ancak bir süreliğine yönetimde kalabilmiştir.

Orophernes, kendisinden detaylıca bahseden Polybios tarafından iki pasajda genel olarak kötü bir yönetici olarak gösterilir. Yazara göre, o Kappadokia'nın geleneklerini küçümseyen ve İonia'nın savurgan yaşamını ülkesine sokan birisidir:

“Οροφέρνην ... ὀλίγον χρόνον Καππαδοκίας βασιλεύσαντα καὶ παριδόντα τὰς πατρίους ἀγωγὰς φησιν ἐν τῇ τριακοστῇ δευτέρᾳ εἰσαγαγεῖν τὴν Ἰακὴν καὶ τεχνιτικὴν ἄσωτίαν.” (Polyb., 31.11)

(Orophernes'in kısa bir zaman Kappadokia'nın kralı olduğu ve onların geleneksel kültürü küçümseyerek, İyon sanatındaki eğlenceye düşkünlüğü buraya yerleştirdiğini otuzuncu kitabında anlatır.)

Diğer bir pasajında Orophernes, para hırsı yüzünden krallığını ve canını kaybeden birisi olarak gösterilir:

¹⁵⁷ CAH., 8. s.551

¹⁵⁸ W. Smith, 1890, bkz. Orophernes

¹⁵⁹ B. Simonetta, 1977, s. 28

Ὅτι οὐκ ὀλίγοι τῶν ἀνθρώπων διὰ τὴν πρὸς τὸ πλεῖον ἐπιθυμίαν καὶ τὸ πνεῦμα προσέθηκαν τοῖς χρήμασιν, οἷς Ὀροφέρνης ὁ τῆς Καππαδοκίας βασιλεὺς κατάληπτος γενόμενος ἀπώλετο καὶ τῆς βασιλείας ἐξέπεσεν.” (Polyb., 32.11)

(Birçok insan daha fazlasını kazanma hırsı yüzünden canlarını dahi vermişlerdi ki bunlar arasında Kappadokia kralı bu hırsına yenildiği için kendisini bitirdi, krallığını da kaybetti.)

Diodorus’a göre de Orophernes, Kappadokia krallığında bulunduğu sürede kötü bir yönetim sergilemiştir. Halkın sevgisini kazanmak için herhangi bir şey yapmamış, zengin insanların malına mülküne el koymuş ve birçok insanı da öldürmeye başlamıştı. Bu sırada kendisi de zor günler için ayırdığı muhtemelen gençken gönderildiği Priene kentine saklanması için dört yüz *talentum* emanet etmişti:

Ὅτι Ὀροφέρνης τὸν ἀδελφὸν Ἀριαράθην ἐκβαλὼν τῆς ἀρχῆς τοῦ μὲν νουνεχῶς ἕκαστα διοικεῖν καὶ ταῖς εὐεργεσίαις καὶ φιланθρωπίαις ἐκκαλεῖσθαι τὰ πλήθη πρὸς εὖνοιαν πλεῖστον ὅσον ἀπέσχευ. ἀργυρολογῶν δὲ καὶ πολλοὺς ἐπαναιρούμενος πεντήκοντα μὲν ταλάντοις ἐστεφάνωσε Τιμόθεον, ἑβδομήκοντα δὲ ταλάντοις Δημήτριον τὸν βασιλέα, καὶ χωρὶς τούτων ἐξακόσια τάλαντα ... πρὸς επαγγελιάμενος καὶ τὰ λοιπὰ τετρακόσια δώσειν ἐν ἑτέρῳ καιρῷ. ὁρῶν δὲ τοὺς Καππάδοκας ἀλλοτρίως διακειμένους ἐνήρξατο πάντας ἀργυρολογεῖν καὶ τὰς οὐσίας τῶν ἐπιφανεστάτων εἰς τὸ βασιλικὸν ἀναλαμβάνειν. ἀθροίσας δὲ χρημάτων πλῆθος τετρακόσια τάλαντα παρέθετο Πριηνεῦσι πρὸς τὰ τῆς τύχης παράλογα· ἅπερ ὕστερον ἀπέδωκαν.” (Diod., 31.32)

(Orophernes kardeşi Ariarathes’i yönetimden attıktan sonra, makul bir biçimde tek tek işleri yönetmeyi ve hizmetleriyle ve insan sevgisiyle halkının desteğini (sevgisini) kazanmayı hiç istemedi. (bundan kendini uzak tuttu). Zorla bağış toplayarak ve birçok insanı öldürerek Timotheos’a ödül olarak elli *talentum*, Kral Demetrios’a da yetmiş *talentum* verdi, bunların dışında altı yüz *talentum* ve geri kalan dört yüz *talentumu* da başka bir zamanda vereceğini söyledi. Kappadokialıların da buna sessiz kaldıklarını görünce, herkesten para toplamaya ve ünlü kişilerin mallarını da krallığa almaya (kamulaştırma) başladı. Çok fazla para toplayınca, talihin değişkenliğine karşı (kara günler için) dört yüz *talentum* Priene kentine sakladı ve daha sonra bu paraları teslim ettiler.)

V. Ariarathes, Orophernes'i krallıktan sürdükten sonra Kappadokia krallığına ait olduğunu ileri sürerek Orophernes'in Prienelilere emanet ettiği bu parayı istedi. Ancak Priene halkı haklı bir şekilde parayı kendilerine kim teslim etmişse ona teslim edeceklerini, dolayısıyla onun bu parayı almaya hakkı olmadığını söyleyerek Ariarathes'i geri çevirmişlerdir. Ariarathes paranın Orophernes'e verilmesini engelleyemeyince öfkeye kapılarak, Prienelilerle husumeti olan Bergama kralı Attalos ile birlikte şehri harabeye çevirdi. Prieneliler bu olayı Roma'ya şikayet etseler de onlardan hiçbir destek bulamamışlardır.¹⁶⁰ Bu olayın yaklaşık olarak M.Ö. 154 yılında gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Polybios tarafından da bu olay detaylıca aktarılır:

Ὅτι κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους καὶ Πριηνεῖς ἐνέπεσον παραλόγῳ συμφορᾷ. δεζάμενοι γὰρ παρ' Ὀροφέρνηους, ὅτ' ἐκράτησε τῆς ἀρχῆς, ἐν παραθήκῃ τετρακόσια τάλαντα ἀπητοῦντο κατὰ τοὺς ἐξῆς χρόνους ὑπ' Ἀριαράθου, ὅτε μετέλαβε τὴν ἀρχήν. οἱ μὲν οὖν Πριηνεῖς, ὡς ἐμοὶ δοκεῖν, ὀρθῶς ἴσταντο, φάσκοντες μηδενὶ προήσεσθαι τὰ χρήματα ζῶντος Ὀροφέρνηους πλὴν αὐτῷ τῷ παραθεμένῳ· ὁ δ' Ἀριαράθης πολλοῖς ἐδόκει παραπίπτειν τοῦ καθήκοντος, ἀπαιτῶν τὴν ἀλλοτρίαν παραθήκην. οὐ μὴν ἀλλ' ἔως μὲν τούτου τάχ' ἂν τις ἔχοι συγγνώμην αὐτῷ καταπειράζοντι τῷ δοκεῖν τῆς ἐκείνου βασιλείας εἶναι τὰ χρήματα· τὸ δὲ καὶ πορρωτέρω προβαίνειν ὀργῆς καὶ φιλοτιμίας οὐδαμῶς ἐδόκει γενέσθαι κατὰ λόγον. κατὰ δὲ τοὺς νῦν λεγομένους καιροὺς ἐπαποστείλας ἐλεηλάτει τὴν χώραν τῶν Πριηνέων, συνεργοῦντος Ἀττάλου καὶ παροξύνοντος αὐτὸν διὰ τὴν ἰδίαν διαφοράν, ἣν εἶχε πρὸς τοὺς Πριηνεῖς. πολλῶν δὲ καὶ σωμάτων καὶ θρεμμάτων ἀπολομένων καὶ πρὸς τῇ πόλει πτωμάτων γενομένων, ἀμύνασθαι μὲν οὐχ οἷοί τ' ἦσαν οἱ Πριηνεῖς, ἐπρέσβευον δὲ καὶ πρὸς Ῥοδίους, μετὰ δὲ ταῦτ' ἐπὶ Ῥωμαίους κατέφυγον. οἱ δ' οὐ προσεῖχον τοῖς λεγομένοις. καὶ Πριηνεῖς μὲν μεγάλας ἔχοντες ἐλπίδας ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν χρημάτων τοῖς ἐναντίοις ἐνεκύρησαν· τῷ μὲν γὰρ Ὀροφέρνηι τὴν παραθήκην ἀπέδωκαν, ὑπὸ δὲ τοῦ βασιλέως Ἀριαράθου ἱκαναῖς τισι βλάβαις περιέπεσον ἀδίκως διὰ τὴν παραθήκην.” (Polyb., 33.6)

(Yaklaşık bu zamanlarda, Prienelilerin başına beklenmedik bir talihsizlik geldi, Orophernes'den onun yönetimi sırasında dört yüz *talentumu* emanet olarak aldılar, Ariarathes daha sonraki bir zamanda ise yönetimi devraldığı için paranın kendisine verilmesini talep etti. Prieneliler ise bana göre doğru davrandılar, Orophernes yaşarken parayı emanet bırakan kendisinden başka hiç kimseye teslim etmeyeceklerini söylediler.

¹⁶⁰ Polyb., 33.6

Birçoklarına göre, Ariarathes esas hakkı olan bir kişinin parasını istemekle hata yapmıştır. Fakat onun krallığının parasını almaya çalıştığını düşünen birisi bu noktada onu haklı görebilir ancak daha sonra onun öfkeyle ve hırsla ileri gitmesini hiç kimse maruz göremez. Şimdi ise bu anlatılanlar sırasında, Prienelilere olan şahsi düşmanlığından ötürü Attalos'un onu cesaretlendirip, Ariarathes'in Prienelilerin ülkesini talan etmek için asker gönderdi. Birçok insan, hayvan ölüp ve şehrin yakınındaki binalar da harabeye dönünce, Prieneliler karşı koyamadılar ve ilk olarak Rhodoslulara elçiler gönderdiler daha sonra Romalılara sığındılar fakat onlar ise anlatılanlara hiç ilgi göstermediler. Paranın çokluğuna büyük umutlar bağlayan Prieneliler'in başlarına kötü şeyler geldi ve Orophernes'e parayı teslim ettiler, bu emanet para yüzünden Kral Ariarathes tarafından haksız bir şekilde önemli zararlara maruz kaldılar.)

Bu olaylardan sonra Orophernes, V. Ariarathes'den kaçarak Syria'ya Demetrios'un yanına sığınmak zorunda kaldı. Antiokheia halkı ile birlikte, Demetrios'a öfkenin yoğun olduğu bir dönemde, onu krallıktan indirmek için bir tertibin içerisinde yer aldı. Bu tertip açığa çıkanca Demetrios, Orophernes'i yakaladı, fakat öldürmeyerek Seleukia'da hapse attı.¹⁶¹ Çünkü muhtemelen ilerde Roma'nın desteklediği V. Ariarathes'i rahatsız etmek için Orophernes'i kullanmayı düşünüyordu. Böylece Kappadokia siyasetinden istemese de çekilmek zorunda kaldı. Ancak onun çekilmesiyle Kappadokia'da Ariarathis hanedanlığı devam etti.

1.6.4 VI. Ariarathes (*Epiphanes Philopator*) Dönemi (M.Ö. 130-116)

VI. Ariarathes *Epiphanes Philopator*, V. Ariarathes'in altı erkek çocuğundan en genç olanıdır. Babasının ölümünden sonra genç yaşta krallığa yükselmişti. Bu kadar çocuk yaşta olduğu için ilk yıllarını annesinin gözetiminde geçirmiştir (M.Ö. 130-126). Bir sikkede, annesi Nysa, başında *diademası* ve oğlu VI. Ariarathes doğuya özgü başlık olan *tiara* giyinirken resmedilir ve buradan annesinin, ilk yılda oğlunun yerine krallığı yönettiği sonucu çıkarılır.¹⁶² Bununla birlikte eğer

¹⁶¹ Just., *Epit.*, 35.1

¹⁶² B. Simonetta, 1977, s. 29

Justinus'un yazdıkları doğru ise, Nysa iktidarı kaybetmemek için beş çocuğunu öldürmüştür ve antik kaynaklarda yer alan belki de dünyanın en zalim annesidir:

“Fidior que populus Romanus in socii filios quam mater in liberos fuit; quippe hinc paruulis auctum regnum, inde uita adempta. Namque Laodice ex numero sex filiorum, quos uirilis sexus ex Ariarathe rege suscepit, timens ne non diutina administratione regni adultis quibusdam potiretur, quinque parricidalis ueneno necauit; unum paruulum sceleris matris cognatorum custodia eripuit, qui post necem Laodices - nam propter crudelitatem eam populus extinxerat - solus regno potitus est.” (Just., *Epit.*, 37.1)

(Roma halkı müttefiklerinin evlatlarına annelerinin çocuklarına gösterdiğinden daha fazla sadakat göstermiştir; çünkü bu küçüklerden birisi krallığa getirildi diğerleri ise canlarından oldu. Laodike¹⁶³ altı çocuğu arasından ki bunları kral Ariarathes'den doğurmuştu, bazıları büyüyünce uzun süre krallık yönetiminde kalamayacağından korktuğu için, beş evladını zehirleyerek öldürdü. Yakınlarının ilgisi küçük bir çocuğu annesinin günahından kurtardı ve bu kişi, Laodike'nin ölümünden sonra-zalimliği yüzünden halk anneyi öldürdü- tek başına krallığa geçti.)

Bu dönemdeki politik gelişmeler arasında, Roma'nın etkin olarak yer alamadığı, Pontus kralı Mithridates'in, coğrafî olarak en yakınında bulunan krallıklardan birisi olan Kappadokia'nın içinde olduğu merkez Anadolu'ya egemen olma isteğinin uygulamaya geçirilmesi için yaşanan olaylar yer alır. Mithridates M.Ö 115 yılından itibaren küçük Pontus krallığını büyük bir imparatorluğa çevirmek istiyordu. İlk önceleri Roma'nın sınırlarında yer almayan Karadeniz kıyılarında egemenliğini güçlendirmeye çalıştı, daha sonra Kappadokia'ya, Halys Irmağının batısına Roma'nın egemenlik alanına doğru istikametini yöneldi.¹⁶⁴

Mithridates, üçüncü Kartaca savaşında Roma'ya yardım gönderen ilk Pontus'lu olarak daha sonra Kappadokia'ya VI. Ariarathes Epiphanes'e saldırdı:

¹⁶³ Simonetta, Laodike'nin Nysa olduğunu söyler.

¹⁶⁴ A. N. Sherwin-White, Roman Involvement in Anatolia, 167-88 B.C., *JRS*, cilt 67 (1977), s. 62-75

“...βασιλεὺς Πόντον, Μιθριδάτης ὁ εὐεργέτης ἐπὶ κλησιν, ὡς ἀλλοτρίαν τὴν Καππαδοκίαν ἐπέδραμεν.” (App., Mith., 10)

(Pontus kralı Euergetes lakaplı Mithridates, başka bir ülke olmasına rağmen Kappadokia’yı işgal etti.)

VI. Ariarathes, annesinin ölümünden sonra, Pontus kralı Mithridates’in kız kardeşi Laodike ile evlenerek Mithridates Eupator’un planlarının tam ortasında yer almıştır. Zira bu evlilik VI. Ariarathes’in ölümüne neden oldu. Çünkü Kappadokia kanunlarına göre kralın ölümünden sonra yerine geçecek olan kişi küçük yaşta ise onun yerine annesi vekillik edebilirdi. Anadolu’yu tek başına yönetmek isteyen Mithridates için bu kanun iyi bir fırsattı ve kız kardeşi vasıtasıyla Kappadokia krallığına egemen olabilecekti. Mithridates kendi adamı Gordios’un tuzağıyla VI. Ariarathes’i öldürdü (M.S. 116’dan sonra):

“*Mithridates parricidia nece uxoris auspicatus sororis alterius Laodices filios, cuius uirum Ariarathen, regem Cappadociae, per Gordium insidiis occiderat*” (Just., Epit., 38.1)

(Mithridates karısının ölümüyle zalimliklerine başladı ve diğer kız kardeşi Laodice’nin çocuklarını- ki onun kocası Kappadokia kralı Ariarathes’i Gordios’un kurduğu tuzaklarla öldürdü.)

1.6.5 VII. Ariarathes (*Philometor*¹⁶⁵) Dönemi (M.Ö. 116-101)

VI. Ariarathes’in öldürülmesinden sonra iki genç çocuk annesinin gözetiminde sırasıyla Kappadokia krallığına geçti. Kappadokia kralı VI. Ariarathes’in en büyük oğlu krallığa çocuk annesinin gözetiminde krallığa geçtiğinde Bu dönemde Bithynia kralı III. Nikomedes de Anadolu’da söz sahibi olmak istiyordu ve böyle bir dönemin Kappadokia yönetimini ele geçirmek için son derece uygun bir zamanlama olduğunu düşünerek Kappadokia bölgesinde ordugah kurdu. Pontus kralı

¹⁶⁵ Annesini seven

Mithridates de kızkardeşine yardım etmek bahanesiyle Nikomedes'i Kappadokia'dan sürmek için bölgeye asker gönderdi.

“Igitur dum in his cogitationibus uersatur, interim Nicomedes, rex Bithyniae, uacuum morte regis Cappadociam inuadit. Quod cum nuntiatum Mithridati fuisset, per simulationem pietatis auxilia sorori ad expellendum Cappadocia Nicomedem mittit.” (Just., *Epit.*, 38. 2-3)

(Mithridates bu düşüncelerle uğraştığı sırada Bithynia kralı Nicomedes, kralın ölmesiyle boş kalan Kappadokia'yı işgal etti. Bu durum Mithridates'e haber verilince, kız kardeşine olan bağlılığının görüntüsü altında Nikomedes'i Kappadokia'dan kovmak için yardım gönderdi.)

Bu sırada, kızkardeşi Laodike'nin, III. Nikomedes ile evlendiğini öğrenen Mithridates'in tüm planları bozulmuştu. Bu habere oldukça sinirlenen Mithridates, birlikleriyle Kappadokia'ya girerek her ikisini de bölgeden uzaklaştırdı.

“Sed iam Laodice per pactionem se Nicomedi in matrimonium tradiderat. Quod aegre ferens Mithridates praesidia Nicomedis Cappadocia expellit regnumque sororis filio restituit,”

(Ancak Laodike çoktan bir anlaşma ile Nikomedes'le evlilik yapmıştı. Çok acı verici bir şekilde öfkeye kapılan Mithridates Nikomedes'in ordugahlarını Kappadokia'dan kovdu ve krallığa kızkardeşinin oğlunu geçirdi.)

.

Bu evlilikten iki erkek ve Nysa adında bir kız çocukları dünyaya gelmiştir. Nysa, Nicomedes Philopator ile evlenmiştir: *“Nisam Ariarathis Cappadocum regis filiam accepit.”*¹⁶⁶ Bu adam IV. Nikomedes ismiyle Bithynia'nın kralı olmuştur.

Bunu durumu kabul edemeyen, Mithridates yeğenin tarafını tutarak onun Kappadokia kralı olmasını sağladı. VII. Ariarathes'in bu kadar genç yaşta

¹⁶⁶ Granius Licinianus, 35.90 (30)

Kappadokia kralı olması Mithridates'in Pontus hakimiyetini Kappadokia'ya kadar genişletme çabasının sonucunda gerçekleşmişti.

Birkaç ay geçtikten sonra, Mithridates, VII. Ariarathes'in babasını suikast sonucu öldüren bir kişi olan Gordios'u yönetimi paylaşması için Kappadokia'ya gönderir. Mithridates'in niyeti çok açıktı: Kappadokia yönetimini elinde tutmak. VII. Ariarathes kendisinin de sonu babası gibi olacağını çok net bir şekilde bildiği için buna direnmekten başka çaresi yoktu. VII. Ariarathes, Mithridates'in topladığı seksen bin piyade ve on bin İskit atlısına ve altı yüz savaş arabasına karşı komşu eyaletlerden topladığı askerlerle sayıca ondan geri kalmamıştı. Mithridates büyük bir orduyla Kappadokia'yı işgal etmek için yaklaştı. Fakat Mithridates, yine de savaş yapmaktan kaçınarak onu bir suikast sonucunda öldürmenin planlarını yapar. VII. Ariarathes'i görüşmek için çağırdığında, Kappadokia kralı VII. Ariarathes dayısı Mithridates tarafından her iki ordunun (Pontus ve Kappadokia) gözleri önünde haince bıçaklanarak öldürülür:

“ Si quidem interiectis mensibus simulat se Gordium, quo ministro usus in Ariarathe interficiendo fuerat, restituere in patriam uelle, sperans, si obsisteret adulescens, causas belli futuras, aut, si permitteret, per eundem filium tolli posse per quem interfecerat patrem. Quod ubi Ariarathes iunior moliri cognouit, indigne ferens interfectorem patris per auunculum potissimum ab exilio reuocari, ingentem exercitum contrahit. Igitur cum in aciem eduxisset Mithridates peditum LXXX milia, equitum X milia, currus falcatos sexcentos, nec Ariarathi auxiliantibus finitimis regibus minores copiae essent, incertum belli timens consilia ad insidias transfert sollicitatoque iuvene ad conloquium, cum ferrum occultatum inter fascias gereret, scrutatore ab Ariarathe regio more misso, curiosius inum uentrem pertractanti ait caueret ne aliud telum inueniret quam quaereret. Atque ita risu protectis insidiis seuocatum ab amicis uelut ad secretum sermonem inspectante utroque exercitu interficit;” (Just., Epit., 38.1)

(Fakat gerçekten birkaç ay geçtikten sonra, kendisini Ariarathes'i öldürürken kullandığı hain Gordios'u vatanına yeniden kazandırmak isteyen birisi gibi davranır, çünkü eğer genç adam bunu reddedecek olursa, (Mithridates) savaş çıkarma bahanesine sahip olacaktı, eğer izin verirse, babasını katlettikleri aynı yöntemle, oğlunu da ortadan kaldırmayı umuyordu. Genç Ariarathes, onun ne için çabaladığını bildiğinden, özellikle dayısı

tarafından sürgünden çağrılacak olan babasının katiline çok öfkelenerek büyük bir ordu topladı. Mithridates, cepheye seksen bin süvarisi ve on bin atlısı ve keskin tırpanlarıyla altı yüz savaş arabası, Ariarathes birlikleri komşu krallıkların yardımlarıyla ondan daha az değildi, savaşın belirsizliklerinden korkan Mithridates, kafasında yeniden tuzaklar kurmayı planlar ve genç Ariarathes'i toplantıya davet edince, aynı zamanda elbisenin altına gizlenmiş bir kılıçla, Ariarathes tarafından üstünü aramakla gönderilen kişiye, krallığa ait bir gelenek olarak, dikkatlice kasıklarına dokunan kişiye aradığından daha farklı bir silah bulmamaya dikkat etmelisin dedi ve gülüşüyle hainliğini öylesine gizledi ki dostlarının arasından sanki gizli bir konuşma yapmak için bir kenara çeker gibi yeğenini her iki ordunun bakışları arasında öldürdü.)

Bu arada Mithridates tarafından Roma'ya gönderilen yetkililer, Mithridates'in Galatia Paphlagonia'daki egemenliğinden ve Laodike'nin Bithynia kralı Nikomedes ile Kappadokia'daki ortak yönetiminden bahsettiler ve Romalılar bu elçilere kendileriyle müttefik olan krallıklara saldırısından dolayı son derece kaba bir şekilde davrandı.¹⁶⁷ M.Ö. 99 -98 yılında Anadolu'ya gönderilen G. Marius, farklı krallarla konuştuğundan sonra, Mithridates'e ya Roma'dan daha büyük ol ya da ona boyun eğ uyarısı yaptı.¹⁶⁸

1.6.6 VIII. Ariarathes Dönemi (100?-?)

Kendi yeğenini öldüren Mithridates, krallık hanedanından olmayan sekiz yaşındaki kendi evladını IX. Ariarathes adıyla Kappadokia krallığına getirdi. Bu kral babasının desteğiyle krallığa geçici aralıklarla on beş yıl boyunca hakim olacaktı. Fakat Kappadokia soyluları ve halkı, Pontus'un atamış olduğu bu vekil kralı istemeyerek ayaklandılar. Onun yerine, Roma'nın Anadolu'daki Asia eyaletinde eğitim görmekte olan VI. Ariarathes'in ikinci oğlu VIII. Ariarathes'i Kappadokia krallığına geçirdiler. Ancak Mithridates derhal VIII. Ariarathes'i de krallıktan aldı ve genç kral kısa bir süre sonra hastalık nedeniyle hayatını kaybetti:

¹⁶⁷ Diod., 36.15

¹⁶⁸ CAH., 9, s. 142

“*regnum Cappadociae octo annorum filio inposito Ariarathis nomine additoque ei rectore Gordio tradidit Sed Cappadoces crudelitate ac libidine praefectorum uexati a Mithridate deficiunt fratremque regis, et ipsum Ariarathen nomine ab Asia ubi educabatur reuocant, cum quo Mithridates proelium renouat uictumque regno Cappadociae expellit ; nec multo post adulescens ex aegritudine collecta infirmitate decedit.*” (Just., *Epit.*, 38.1)

(Kappadokia krallığını, ismini Ariarathes olarak değiştirdiği sekiz yaşındaki oğluna verdi ve onu koruması için de Gordius’u bıraktı Kappadokialılar, *praefectus*ların zalimliğinden ve zevk düşkünlüğünden rahatsız olanlar Mithridates’e isyan ederler ve bizzat Ariarathes diye anılan krallarının kardeşini eğitim gördüğü Asia’dan çağırırlar. Bunun üzerine Mithridates yeni bir savaş başlatır ve onu (yenilen kişiyi) Kappadokia krallığından kovar. Kısa zaman sonra genç güçsüzlükle birlikte hastalıktan yüzünden ölür.)

VIII. Ariarathes’in Kappadokia’da çok kısa bir hanedanlık sürdüğü sikkelerle de doğrulanır. Hem tarihçi Diodorus ve hem de Appianos, Kappadokia’da işleri uzun uzun anlatmalarına rağmen Kappadokia kralı VIII. Ariarathes’e hiç değinmezler.¹⁶⁹

1.6.7 IX. Ariarathes (*Eusebes, Philopator*) Dönemi (M.Ö. 101-87)

IX. Ariarathes sekiz yaşında babası Pontus kralı Mithridates tarafından görevlendirilen Gordios’un gözetiminde Kappadokia krallığında çok kısa bir süre kalabildi ve halk ayaklanması sonucunda Pontus’a babasının yanına kaçmıştır. Bu dönem, Kappadokia krallığına kendi adaylarını yeniden yerleştirmek için Bithynia kralı Nikomedes ile Pontus kralı Mithridates’in entrikalarına sahne oldu. Bunun yanı sıra M.Ö. 96 yılının sonlarında Mithridates’in Kappadokia’nın hakimiyetini tamamen elde etmiş olduğu görülmektedir.¹⁷⁰

Mithridates’in kendi topraklarına saldırmasından da korkan Nikomedes, karısı Laodike’nin önceki kocasından üçüncü bir çocuğu olduğunu iddia etti ve bu iddia Kappadokia’nın yasal halefinin bu kişi olduğu anlamına geliyordu. Bunu

¹⁶⁹ B.Simonetta, 1977, s. 36

¹⁷⁰ D. Magie, *Roman Rule In Asia Minor*, Princeton Üniverstiy, 1950, s. 204

kanıtlamak için Laodike ve üçüncü çocuğu olduğu söylediği kişi ile birlikte Roma'ya senatoya gitti. Mithridates de karşı atağa geçti ve Gordios'u Roma'ya gönderdi. O da Kappadokia'yı yönetmekte olan IX. Ariarathes'in, Roma'yla birlikte Aristonikos'a karşı yapılan savaşta ölen V. Ariarathes'in oğlu olduğunu söyledi. Böylece Mithridates senatonun daha kolay kabul edeceği bir adayı kurnazca belirlemişti. Ancak senato her iki kralın da toprak hırsları nedeniyle kurdukları bu entrikaların farkına vardı. Kendilerini rahatsız eden bu entrikalar üzerine Roma, Mithridates'den Kappadokia krallığını, Nikomedes'den de Paphlagonia'yı alarak her iki tarafı da memnun etmeye çalıştı. Roma, bu kararıyla hem Paphlagonia'ya hem de Kappadokia'ya özgürlük bahşetmiş oldu:

“Post huius mortem, Nicomedes timens ne Mithridates accessione Cappadociae etiam Bithyniam finitimam inuaderet, subornat puerum eximiae pulchritudinis, quasi Ariarathes tres, non duos filios genuisset, qui a senatu Romano paternum regnum peteret. Vxorem quoque Laodicen Romam mittit ad testimonium trium ex Ariarathe susceptorum filiorum. Quod ubi Mithridates cognouit, et ipse pari inpudentia Gordium Romam mittit, qui senatui adseueret puerum, cui Cappadociae regnum tradiderat, ex eo Ariarathe genitum, qui bello Aristonici auxilia Romanis ferens cecidisset. Sed senatus studio regum intellecto, aliena regna falsis nominibus furantium, Mithridati Cappadociam et Nicomedi ad solacia eius Paphlagoniam ademit. Ac ne contumelia regum foret ademptum illis, quod daretur aliis, uterque populus libertate donatus est.” (Just., Epit., 38.2)

(Onun ölümünden sonra, Nikomedes, Mithridates'in Kappadokia'ya girmesiyle komşusu Bithynia'yı işgal etmesinden de korktuğundan, babasından kalan krallığı (Kappadokia) Roma senatosundan istemek için Ariarathes'in iki çocuğa sahip değil de üçüncü çocuğu olarak çok güzel bir çocuk ayarlar. Karısı Laodike'yi de Ariarathes'den doğurduğu üçüncü bir çocuk olduğuna dair tanık olarak Roma'ya gönderir. Mithridates bunu anlayınca, aynı utanmazlıkla, Gordios'u, Aristonikos'la yapılan savaşta Roma'ya yardım ederken ölmüş olan, V. Ariarathes'den olan bu çocuğa Kappadokia krallığını bırakmış olduğu konusunda senatoyu ikna etmesi için gönderir. Fakat senato sahte isimlerle başkasına ait krallıkları elde etmeye çalışan her iki kralın da niyetini bildiği için, Mithridates'den Kappadokia'yı, onu (Mithridates) sakinleştirmek için de Nikomedes'den Paphlagonia bölgesini alır. Bu durum onlardan alınan başkasına verilen bir şey olmadığı için krallara yapılan bir küstahlık olarak düşünülmedi ve böylece her iki halka da özgürlük bahşedildi.)

M.Ö. 88 yılının sonunda Pontus ordusu Thrakia'yı geçti ve Roma'ya ait olan Makedonia bölgesini işgal etti.¹⁷¹ Bu sırada IX. Ariarathes, Theselia bölgesinde, bir tepe olan Tisaion'da bilinmeyen bir hastalıktan ölmüştür.

1.6.8 Kappadokialıların Özgürlüğü Reddetmesi

Paphlagonialılar, Romalıların sunduğu otonomi hakkını Bithynia'dan ayrılarak kabul ettiklerini göstermişlerdir. Ancak Kappadokialılar, Ariarathes sülalesinin soyu son bulduktan sonra, başlarında kral olmadan yaşayamayacaklarını söyleyerek senatonun sunduğu vergiden muaf olma ve özgürlük hakkını kabul etmediler:

“Sed Cappadoces munus libertatis abnuentes negant uiuere gentem sine rege posse.” (Just. Epit. 38.2)

(Ancak özgürlük hediyesini kabul etmeyen Kappadokialılar soyunun başlarında kral olmadan yaşayabileceğini kabul etmediler)

Strabon, Kappadokialıların bağımsızlığı reddetmelerine ve kendi kanunlarıyla yaşamayı geri çevirmelerine Romalıların çok şaşırdıklarını belirtir:

“Συνέβη δέ, ἡνίκα πρῶτον Ῥωμαῖοι τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν διώκουν νικήσαντες Ἀντίοχον, καὶ φιλίας καὶ συμμαχίας ἐποιοῦντο πρὸς τε τὰ ἔθνη καὶ τοὺς βασιλέας, τοῖς μὲν ἄλλοι βασιλεῦσιν αὐτοῖς καθ' ἑαυτοὺς δοθῆναι τὴν τιμὴν ταύτην, τῷ δὲ Καππάδοκι καὶ αὐτῷ δὲ τῷ ἔθνει κοινῇ. ἐκλιπόντος δὲ τοῦ βασιλικοῦ γένους οἱ μὲν Ῥωμαῖοι συνεχώρουν αὐτοῖς αὐτονομεῖσθαι κατὰ τὴν συγκειμένην φιλίαν τε καὶ συμμαχίαν πρὸς τὸ ἔθνος, οἱ δὲ πρεσβευσάμενοι τὴν μὲν ἐλευθερίαν παρητοῦντο (οὐ γὰρ δύνασθαι φέρειν αὐ-τὴν ἔφασαν), βασιλέα δ' ἡξίουσαν αὐτοῖς ἀποδειχθῆναι. οἱ δὲ θαυμάσαντες εἴ τινες οὕτως εἶεν ἀπειρηκότες πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.” (Strab., 12.2.11)

¹⁷¹ Plut., Sull., 9.1-3

(Romalılar, Antiokhos'u yendikten sonra, ilk olarak Asia'daki işleri düzenlediler ve hem etnik gruplarla hem de krallarla dostluklar ve müttefiklikler kurdular, başka durumlarda kralların bizzat kendilerine bu onuru bireysel olarak verdiler, ancak Kappadokia kralına ve bizzat halkına bu onuru ortak olarak verdiler. Krallık hanedanlığı son bulunca Romalılar bu soyla olan dostluklarına ve müttefikliklerine uygun olarak onlara kendi yasalarıyla yaşamlarının yolunu açtı. Görüşmek için gelen elçiler sadece bu özgürlüğü reddetmekle kalmadılar (çünkü buna dayanamayacaklarını söylediler) kendilerine bir kral atanmasını istediler. Romalılar herhangi bir halkın özgürlükten bu denli sıkılmış olabileceğine şaşırdılar.)

Kappadokialıların, İskender döneminde gösterdiği savaşçı ve başka bir ulusun egemenliği altında yaşamayı kabul etmeme duygusunun aşınmış ya da yok olduğu görünmektedir. Bu teklifi geri çevirmeleri ve Yunanlıların, İtalya halklarının değerli tuttuğu bu rejimi kabul etmemeleri, Yunan kültürünü genel olarak benimseyemediklerini göstermektedir.¹⁷² Ayrıca ileride Tiberius döneminde Kappadokia eyalet yapıldığı zaman krallığa kimsenin talip olmaması ya da bu karara karşı çıkmamaları da bu karakterlerinin bir sonucu olabilir.

Bununla birlikte, Roma'nın Kappadokia'ya özgürlük tanımasının Mithridates'i küçük düşürmek için olduğu da söylenir. Justinus da Kappadokialılar, bu özgürlüğü kabul etmeyip aslında başlarına Gordius'un kral olarak gelmesini istemelerine rağmen Mithridates'in arkadaşı ve desteklediği bir kişi olduğu için Roma tarafından reddedildiğini belirtir:

“Libertatem etiam in contumeliam sui a senatu ultro delatam Cappadociae, quam reliquis gentibus abstulerunt; dein populo Cappadocum pro libertate oblata Gordium regem orante ideo tantum, quoniam amicus suus esset, non obtinuisse.” (Just., Epit., 38.5)

(onu küçümsemek için senato tarafından özgürlük derhal Kappadokia'ya verildi, - geri kalan soylardan bu özgürlüğü mahrum etmişlerdi- ancak Kappadokia halkı kendilerine sunulan bu özgürlük yerine Gordius'un kral olmasını çok istemelerine rağmen, Gordius kendi dostu olduğu için onu kral yapmamışlardı.)

¹⁷² D. Magie, 1950, s. 205

Bu tarihten sonraki gelişmeler ve Gordios'un Kappadokia bölgesinde önemli derece taraftarı olması da Justinus'un vurguladığı durumu kanıtlar niteliktedir.

Roma'nın doğu tarihindeki bu dikkat çekici teklifi Kappadokia aristokratlarının ya da feodal beylerin kral olmadan kendi kendilerini yönetmesi anlamına geliyordu. zira Roma bu yöntemi önceki yüzyılda Achae ve Asia'nın Hellenistik şehir devletlerinin bağımsızlığını koruma konusunda endişeye düştüğü zaman uygulardı. Öte yandan Roma, Yunan tarzında örgütlenmemiş bölgeleri kendine bağlamak için istekli olmadı. Özgürlük bahşedilen Paphlagonia gibi Kappadokia da bu şekilde kendi kendini yöneten etkili şehir devletler (*polis*) birliğinden oluşmuyordu. Dolayısıyla Kappadokia'nın özgürlük ilanı uygulanabilir bir karar değildi. Bu, Roma'nın Anadolu'daki olayları askeri çözümler yerine zayıf bir diplomasi ile çözmeye çalışmasının bir sonucuydu, ancak bu karar Roma'nın ikinci yüzyıldan beri yürüttüğü eski stildeki Anadolu'daki son kaçamak kararlarından birisi oldu.¹⁷³

1.6.9 I. Ariobarzanes (*Philoromaos*) Dönemi (M.Ö. 96-63)

Kappadokia kralı VIII. Ariarathes'in ölümünden sonra, Roma Kappadokia'nın bağımsız bir devlet olmasına izin vermiş fakat halk bunu kabul etmemişti. Roma da bunun üzerine Kappadokialılardan kendi aralarında bir kral seçmelerini istedi. Önceki dönemden de bildiğimiz gibi, aday olarak, yeteneksiz birisi olmasına rağmen Nikomedes ile Laodike'nin desteklediği Ariobarzanes ve Mithridates ile Gordios tarafından desteklenen IX. Ariarathes vardı. Aslında Kappadokia halkı, Gordios'un kral olmasını istemişti, ancak Roma senatosu Gordios'un Mithridates'in arkadaşı olması nedeniyle bunu kabul etmemişti. Roma'nın kendi aralarında oylama ile bir kral seçmesini söyledikten sonra, Kappadokia halkı Ariobarzanes'i seçimle kral olarak yönetime getirmiştir.¹⁷⁴

¹⁷³ A. N. Sherwin-White, 1977, s.71

¹⁷⁴ Just., *Epit.*, 38.2.8

“Itaque rex illis a senatu Ariobarzanes statuitur.” (Just. Epit. 38.2)

(sonuç olarak senato tarafından (Kappadokia halkı tarafından seçilen) Ariobarzanes kral olarak kabul edilir.)

“ἐπέτρεψαν δ' οὖν αὐτοῖς ἐξ ἐαυτῶν ἐλέσθαι κατὰ χειροτονίαν ὃν ἂν βούλωνται· καὶ εἴλοντο Ἀριοβαρζάνην.” (Strab., 12.2.11)

(Zira onlar (Romalılar) kendi içlerinden oyla istedikleri kişiyi seçmeleri yönünde görüş bildirdiler. Kappadokialılar da Ariobarzanes'i seçtiler.)

Ariobarzanes, son derece pasif ve etkisiz birisidir. (*segnis admodum*)¹⁷⁵ Ancak daha sonra Roma'nın sadık bir dostu olmuştur (*amicum populi Romani*)¹⁷⁶ ve belki de bu yüzden doğudaki krallar arasında ilk kez *Philoromaïos* unvanını almıştır.

Ariobarzanes'in krallığa gelmesiyle ne Mithridates'in ne de Nikomedes'in bir kazancı oldu. Mithridates, Roma'ya karşı uzun süredir tasarladığı savaş için bir güç oluşturabilmek amacıyla müttefiklik arayışına girdi. Nikomedes'le bunun olamayacağını anlayınca doğuya yöneldi ve Armenia kralı Tigranes ile müttefiklik kurdu. Mithridates ve Tigranes'in kurduğu güce Ariobarzanes'in karşı koyması mümkün değildi. Kappadokia'nın hemen sınırındaki ve Euphrates'in doğu kıyılarındaki Sophene ele geçirildi ve Ariobarzanes'in öncüleri tarafından Tomisa kalesinin de Tigranes'e satılmasıyla Kappadokia bölgesi doğudan saldırılara açık hale gelmişti. Mithridates, herhangi bir aldatmayı düşünmeden kızı Kleopatra'yı Tigranes ile evlendirmiş ve çok arzuladığı bu müttefikliği bu şekilde güçlendirmiştir.¹⁷⁷

Ariobarzanes, yaklaşık otuz yıldan fazla süren krallığı boyunca krallıktan bir kaç kez sürülmüştür. Bunlardan birisinde Tigranes ile Mithridates'in adamı

¹⁷⁵ Just., *Epit.*, 38.3.1

¹⁷⁶ Eutrop., 5.5

¹⁷⁷ Just., *Epit.*, 38.3.1

Gordios'un saldırılarına hemen teslim olmuş ve Roma'ya sığınmıştır (M.Ö. 93). Mithridates de oğlunu yani sahte Ariarathes'i (IX) yeniden krallığa geçirmiş ve Kappadokia yeniden Mithridates'in etkisi altına girmiştir:

“Primo igitur aduentu Tigranis Ariobarzanes sublati rebus suis Romam contendit, atque ita per Tigranen rursus Cappadocia iuris esse Mithridatis coepit.” (Just., Epit., 38.3.)

(Tigranes'in daha ilk gelişyle, Ariobarzanes, kendine ait şeyleri alıp Roma'ya yola çıkar ve böylece Tigranes'in vasıtasıyla Kappadokia yeniden Mithridates'in etkisine girmeye başladı.)

Bu arada Nikomedes ölüp yerine yine aynı isimle oğlu IV. Nikomedes geçmiştir (M.S. 93). Fakat Mithridates onun da egemenliğine son vermiş ve o da çareyi Roma'ya kaçmakta bulmuştur. Bunun üzerine Roma her iki kralın da yeniden ülkelerinin başına geçmelerine karar vermiştir. Aslında Roma'nın o günkü durumu da Anadolu'da bir müttefikin yardımına koşmaya çok elverişli değildi. İçeride; İtalia halkları Roma vatandaşlığı almak için uğraşıyorlardı ve iç savaşın sesleri gelmeye başlamıştı. Fakat senato yine de böylesi bir duruma sessiz kalırsa, ilerde durum şimdikinden çok daha vahim olacağını düşündü. Bunun için, Roma, kararların uygulamaya geçirilmesi için Aquilius'u Bithynia'ya ve Maltinus'u Kappadokia'ya gönderir. Bu arada Mithridates doğudan kendisine müttefikler toplar ve Aquilius ile Maltinus'u kolayca yener.¹⁷⁸ Bunun üzerine, M.Ö. 93 yılının *praetor*larından birisi olan Cornelius Sulla, Ariobarzanes'i yeniden krallığın başına geçirmek için görevlendirilir ve M.Ö. 92 yılında Anadolu'ya girer ve Ariobarzanes'i yeniden krallığa geçirir:

“Ariobarzanes in regnum Cappadociae a L. Cornelio Sylla reductus est.” (Liv. Perich.70)

(Ariobarzanes Kappadokia krallığına L.Cornelius Sulla tarafından yeniden getirildi.)

¹⁷⁸ Just., Epit., 38.3

“Μετὰ δὲ τὴν στρατηγίαν εἰς τὴν Καππαδοκίαν ἀποστέλλεται, τὸν μὲν ἐμφανῆ λόγον ἔχων πρὸς τὴν στρατείαν Ἀριοβαρζάνην καταγαγεῖν, αἰτίαν δὲ ἀληθῆ Μιθριδάτην ἐπισχεῖν πολυπραγμονοῦντα καὶ περιβαλλόμενον ἀρχὴν καὶ δύναμιν οὐκ ἐλάττονα τῆς ὑπαρχούσης. ἰδίαν μὲν οὖν δύναμιν οὐ πολλὴν ἐπήγετο, χρησάμενος δὲ τοῖς συμμάχοις προθύμοις, καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν Καππαδοκῶν, πλείονας δ' αὖθις Ἀρμενίων προσβοηθοῦντας ἀποκτείνας, Γόρδιον μὲν ἐξήλασεν, Ἀριοβαρζάνην δὲ ἀπέδειξε βασιλέα.”(Plut., Sull., 5)

(Sulla praetorluğundan sonra, Kappadokia'ya gönderilir, görünürdeki nedeni Ariobarzanes'i yeniden başa getirmek için askeri bir sefer, asıl nedeni ise sürekli olarak kendisine kalandan daha az olmayan gücünü ve yönetimini yeni yerlerle genişleten ve yerinde duramayan Mithridates'i durdurmak içindi. Kendi birliği az olmasına rağmen, gönüllü olan müttefikleri kullandı ve Kappadokialıların çoğunu ve Armenialılardan yardıma gelenlerden daha fazlasını öldürerek Gordios'u memleketten kovdu ve Ariobarzanes'i yeniden krallığa getirdi.)

“recepit Bithyniam a rege Nicomedes, Ariobarzanes Cappadociam, Asia rursus nostra, ut coeperat, Mithridates tantum repulsus.”¹⁷⁹

(Bithynia'yı kral Nikomedes için geri aldı, Ariobarzanes Kappadokia'yı aldı ve ilk olarak ortaya çıktığı gibi Asia yeniden bizim oldu , Mithridates neredeyse kovulmuştu.”

Artık Ariobarzanes'in de sadece Roma'nın desteğiyle krallıkta kalabildiği anlaşılmıştı. Çünkü Kappadokia'da Gordios'un tarafını tutan önemli sayıda insan vardı. Ancak Tigranes ve Mithridates, Sulla'ya karşı duramamışlardır ve hemen yenilgiye uğratılmışlardır.¹⁸⁰

Sulla'nın Anadolu'ya gelişi son derece önemliydi, çünkü Roma'nın ilk kez Parthia kralı ile bu sayede bir konuşma fırsatı olmuştu. Sulla, daha da doğuya gitmiş ve Euphrates ırmağı civarında Ariobarzanes ile birlikte Parth kralı Arsakes'den gelen elçi Orobazos ile görüşmüşler ve onun dostluk ve müttefikliğini kabul etmişlerdir. Bu arada Sulla, Roma'da dost ve müttefik krallardan yasadışı para toplamak suçlamasıyla dava edildi. Ancak müttefiklerden para toplama işi daha sonraki

¹⁷⁹ Annus Florus, *Epitome de T. Livio Bellorum omnium annorum Ann. DCC* (L. 1. 40)

¹⁸⁰ ayr bkz. Liv., *Perioch.*, 70; Vell., *Pater.*, 2.24.3

dönemlerde de göreceğimiz Kappadokia'nın ekonomik yönden çökmesinin de başlangıcını oluşturuyordu. Sulla'nın ayrılmasından hemen sonra bir yıl içinde (M.Ö. 91/90) Mithridates, generalleri Bagoas ve Mithraos aracılığıyla Kappadokia'ya tekrar saldırmış ve Ariobarzanes'i krallıktan alarak onun yerine yeniden kendi oğlu IX. Ariarathes'i getirdi:

“Ρωμαῖοι δ' αὐτὸν ἐκστῆναι Καππαδοκίας ἐκέλευσαν Ἀριοβαρζάνη, καταφυγόντι τε ἐς αὐτοὺς καὶ δόξαντι ἄρα γνησιωτέρῳ τοῦ Μιθριδάτου πρὸς τὴν Καππαδοκῶν ἀρχήν,” (App., Mith., 11)

(Romalılar ondan (Mithridates) Kappadokia'yı, kendilerine sığınmış olan ve Kappadokia yönetimi için soy olarak Mithridates'den daha ünlü olan Ariobarzanes'e bırakmasını emrettiler.)

Ariobarzanes kendisiyle aynı kaderi paylaşan IV. Nikomedes ile birlikte Roma'ya yeniden sığınmışlardır (M.Ö. 90). Roma, İtalya'daki müttefik savaşları ile uğraştığı için bu olaya hemen tepki verememiş ve durumla ilgilenmesi için elçiler (*legationes*) göndermiştir:

“καὶ τὴν Βιθυνῶν ἀρχὴν ὁ Σωκράτης ἐς αὐτὸν περιέσπασε. τοῦ δ' αὐτοῦ χρόνου Μιθράος καὶ Βαγώας, Ἀριοβαρζάνη, τόνδε τὸν ὑπὸ Ρωμαίων κατηγμένον ἐς τὴν Καππαδοκίαν, ἐκβαλόντες, Ἀριαράθην κατήγαγον ἐς αὐτήν.” (App., Mith., 10)

(Bithynialıların yönetimini Sokrates¹⁸¹ elde etti. Onunla aynı zamanda, Mithraos ve Bagoas, Romalılar tarafından Kappadokia'nın yönetimine geçirilen Ariobarzanes'i kovarak, krallığa Ariarathes'i geçirdiler.)

Bu olaylardan sonra bölgedeki genel duruma bakacak olursak; Mithridates gücüne güç katmıştır ve arzu ettiği duruma kavuşmuş gibi görünmektedir. Çünkü Kappadokia kralı ve Bithynia kralı Roma'ya yardım istemek üzere gitmişlerdir ve her iki ülke de kendi kontrolü altına geçmiştir.

¹⁸¹ Nikomedes'in muhtemelen üvey kardeşi

M.Ö. 90 yılında, Roma silaha sarılmamış ve bütün İtalia halklarına vatandaşlık hakkı veren yasayı geçirmiştir, böylece iç savaş korkusu artık bitmiş oldu. Senato da bunun üzerine dış ilişkilere daha fazla önem vermeye başladı ve her iki kralın da yeniden başa geçmesinin talimatını verdi. Bu görev için, senato tarafından daha önce Asya eyaletini organize etmiş olan, Aquilius'un oğlu Manius Aquilius'u görevlendirilmiştir. Roma'nın bu elçisine, Asia valisi Gaius Cassius ve Galatia ile Phrygia'dan toplanan güçler yardım ettiler ve Mithridates'e isteklerini kabul ettirdiler ve her iki kral da ülkelerinin başına tekrar geçtiler:

“Κάσσιος δὲ καὶ Μάνιος τῷ τε Κασσίου στρατῷ, καὶ πολλὸν ἄλλον ἀγείραντες Γαλατῶν καὶ Φρυγῶν, Νικομήδην τε κατήγαγον ἐς Βιθυνίαν καὶ Ἀριοβαρζάνην ἐς Καππαδοκίαν.”(App., Mith., 11)¹⁸²

(Cassius ve Manius Cassius'un ordusuyla ve Galatialılar ile Phrygia'lılardan oluşan başka büyük bir güç toplayarak Nikomedes'i Bithynia'ya ve Ariobarzanes'i de Kappadokia'ya yerleştirdiler.)

Aquilius, durumun böyle kalmasını da istemiyordu çünkü Roma'ya döndüğü zaman Mithridates'in onlara saldıracaklarını biliyordu. Bu yüzden, kendileri Mithridates'in sınırında oldukları için iki kralın Pontus'a saldırılar düzenlemelerini istedi ve bu savaşta Romalıların yardımının da sözünü verdi. Fakat önce her iki kral da kendilerine güvenemeyerek ve sınırlarında böyle bir savaş olmasını istemedikleri için buna cesaret edemediler.¹⁸³

Kappadokia kralı Ariobarzanes, kendi ülkesinde Pontus kralını destekleyenler olduğunu bildiği için, saldırı düzenlememe politikasını sürdürdü. Ancak IV. Nikomedes, kendisini krallığa yeniden geçirmeleri halinde Romalı generallere yüklü miktarda para vereceğine dair söz vermişti ve bu parayı da Romalı faizcilerden almıştı. Bunun üzerine M.Ö. 89 yılında Mithridates üzerine sefere çıktı ve Amastris'e kadar olan bölgeyi işgal ederek büyük bir ganimetle ülkesine geri döndü. Mithridates, generali Pelopidas'ı elçi olarak, Romalı generallerin ve elçilerin

¹⁸² Liv., *Perioch.*, 74, Cass., Dio, 31.99

¹⁸³ App., *Mith.*, 11

bulunduğu yere gönderdi. Pelopidas, IV. Nikomedes'in yaptığı haksızlıkları anlattı.¹⁸⁴ Mithridates burada diplomasi yolu ile durumu çözmek istemiş, ancak ganimet peşinde koşan Romalı generallerden kendi davasında destek bulamamıştır. Aslında, Roma'nın himayesine giren bu krallar saldırılara karşı korunmak ve yeniden krallığa geçmek için artık Romalı generallere para ödemek zorunda idiler. Daha sonra bu tür olaylarda ki Ariobarzanes'in birkaç kez krallığa yeniden getirildiği düşünülecek olursa, Ariobarzanes, Romalılara oldukça fazla borçlanmış ve Kappadokia'nın Cicero'nun vurguladığı fakirliğinde muhtemelen etkili olmuştur.

Mithridates, Romalı elçi Aquilius'un bu tavrı yüzünden yeniden Bithynia ve Kappadokia'yı işgal etme kararı verir ve oğlu IX. Ariarathes'i büyük bir orduyla Kappadokia'ya gönderir ve Ariobarzanes'i krallıktan alır:

“Ariobarzanes Cappadociae, Nicomedes Bithyniae regno a Mithridate, Ponti rege, pulsi sunt.” (Liv., *Perioch.*,76)

(Kappadokia kralı, Ariobarzanes, Bithynia kralı Nikomedes, Pontus kralı Mithridates tarafından krallıktan kovuldular.)

*“Mithridates, Ponti rex, Bithynia et Cappadocia occupatis et pulso Aquilio legato Phrygiam, provinciam populi R., cum ingenti exercitu intravit.”*¹⁸⁵ (Liv., *Perioch.*, 77)

¹⁸⁴ App., *Mith.*, 2.11 ; Bu arada Mithridates, Kappadokia'nın bizzat babasından kendisine miras kaldığını belirtir.

¹⁸⁵ App., *Syr.*, 48.1; Orosius 6.2: *“Igitur Mithridates rex Ponti atque Armeniae postquam Nicomedem Bithyniae regem amicum populi Romani regno priuare molitus est atque a senatu monitus, si facere temptaret, bellum sibi a populo Romano inferendum fore, iratus Cappadociam continuo peruasit atque expulso ab ea Ariobarzane rege cunctam prouinciam igni ferroque uastauit.”* ; Eutoprius, 5. 5 *“Mithridates enim, qui Ponti rex erat atque Armeniam minorem et totum Ponticum mare in circuitu cum Bosphoro tenebat, primum Nicomedem, amicum populi Romani, Bithynia voluit expellere senatuique mandavit bellum se ei propter iniurias, quas passus fuerat, inlaturum. A senatu responsum Mithridati est, si id faceret, quod bellum a Romanis et ipse pateretur. Quare iratus Cappadociam statim occupavit et ex ea Ariobarzanen, regem et amicum populi Romani, fugavit. Mox etiam Bithyniam inuasit et Paphlagoniam pulsus ex ea regibus, amicis populi Romani, Pylaemene et Nicomede. Inde Ephesum contendit et per omnem Asiam litteras misit, ut ubicumque inventi essent cives Romani, uno die occiderentur”*

(Pontus kralı Mithridates, Bithynia ve Kappadokia'yı işgal ederek, Roma elçisi Aquilius'u kovdu ve Roma halkının eyaleti Phrygia'ya büyük bir orduyla girdi.)

Mithridates'in Kappadokia'yı yeniden işgal etmesi üzerine, Pelopidas'ı yeniden Romalıların yanına gönderir. Pelopidas'ın burada yaptığı tehditkar konuşmasının ardından, Romalı generaller, Pelopidas'a, küstahça konuşmalarına bir son vermesini ve Mithridates'in Kappadokia'yı terk etmesini ve Ariobarzanes ile Nikomedes'i yeniden krallığına getirmesini kampı da bir an önce terk etmesini emrettiler ve kralının da bu emirlere uymadıkça kendilerine geri dönmemesini söylediler.¹⁸⁶ Bunun üzerine; M.Ö. 89 yılında Mithridates Anadolu'yu işgal etmeye başlayacaktı (I. Mithridates savaşı). Anadolu'daki Roma generalleri ve Asia eyalet valisi Cassius kendi gücüyle birlikte, senato'nun ve Roma halkının ne düşündüğünü beklemeden, Galatia, Paphlagonia, Phrygia, Bithynia ve Kappadokia'dan birlikler toplamaya başladılar. Bunlar üç bölgeye ayrılmışlardır: Cassius, Bithynia ve Galatia sınırında, Manius, Mithridates'in Bithynia'ya gidebileceği yol güzergahı üzerinde, Oppius da Kappadokia dağları arasında¹⁸⁷ mevzilenmişti.¹⁸⁸ Her birinin emrinde kırk bin asker vardı. Bu savaş sırasında Kappadokia bölgesinin yönetiminin Mithridates'in oğlu IX. Ariarathes'de olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü IX. Ariarathes büyük bir ordu ile Kappadokia'da beklemektedir.¹⁸⁹ Romalılarla Mithridates'in ilk savaşı 173. Olimpiyatta, yani M.Ö. 89-88 yılında gerçekleşmişti. Mithridates, Son Kappadokia kralı Arkhelaos'un ataları olan ve kralın en önemli donanma komutanları Arkhelaos ve kardeşi Neoptolemos'un bulunduğu bu savaşta Nikomedes'i yenilgiye uğratmıştır ve Romalı General Aquilius'u ve Oppidius'u rehin almıştır.¹⁹⁰

Livius, M.Ö. 89 yılındaki, Ariobarzanes'in ve Nikomedes'in geri dönüşünü açıklar:

¹⁸⁶ App., *Mith.*, 15-16; Cass., Dio, 31.99

¹⁸⁷ Burada muhtemelen sınırlardan bahsetmektedir. Kappadokia-Lykaonia sınırında demek istemiştir.

¹⁸⁸ App., *Mith.*, 17

¹⁸⁹ App., *Mith.*, 15

¹⁹⁰ Liv., *Perioch.*, 78; App. *Mith.*, 21, 112

“*Nicomedes in Bithyniae, Ariobarzanes in Cappadociae regnum reducti sunt.*”¹⁹¹

(Bithynia’nın krallığına Nikomedes, Kappadokia krallığına Ariobarzanes yeniden getirildiler.)

Roma tarihinde “Birinci Mithridates Savaşı (M.Ö. 89-85)” olarak bilinen bu savaşlarda, donanma ve çarpışma yerleri yoğun olarak Yunanistan, Makedonia ve Ege adaları idi. Mithridates’in önemli donanma gücü vardı ve bu savaşlarda Mithridates’in donanma komutanlarından en önemlileri arasında daha sonra Kappadokia kralı Arkhelaos’un dedeleri Arkhelaos ve üvey kardeşi Neoptolemos ön plana çıkan komutanlar olarak bütün denizlere hakimlerdi.¹⁹² Bunlar ayrıca Mithridates’in Anadolu’daki seferlerinde de başarı ile görev aldılar. Mithridates Anadolu’yu bir hafta içinde işgal etmişti. Amnias (Gökırmak) ovasında Bithynia kralı Nikomedes’e karşı ilk başarısını kazandı.¹⁹³

Roma, Anadolu’daki bu savaşı kaybetmişti ve böylece bölgedeki yaklaşık kırk yıllık egemenliği son buldu. Bu haberler Roma’ya ulaştı ve *consul* Sulla, Mithridates’le savaşmak için yetki aldı, ancak kendisinin içerdeki durumunu da güvence altına alması nedeniyle beş lejyon toplaması on sekiz ay sürdü.¹⁹⁴ Bu sırada, Mithridates, bu savaş haberini duyunca Anadolu’daki tüm yöneticilere şehirlerinde yaşayan Roma vatandaşlarını ve eşlerini ve çocukları ile birlikte öldürülmesi emrini verdi (M.Ö. 88). Kaynaklara göre bu emirle Anadou’nun batı kıyılarında yaklaşık seksen bin kişi öldürülmüştü.¹⁹⁵

Atinalıları Roma hakimiyetinden kurtarmak için Yunanistan’a gelen Arkhelaos, Küklad adalarını ve Delos adasını ele geçirmeyi başardı. Ancak Sulla, beş lejyonuyla birlikte Yunanistan’a bu arada gelmişti. Arkhelaos daha sonra Piraeus

¹⁹¹ Liv., *Perioch.*, 74

¹⁹² Plut., *Sull.*, 9.1-3; 17

¹⁹³ App., *Mith.*, 19

¹⁹⁴ CAH., 9 s. 147-8

¹⁹⁵ Liv., *Perioch.*, 78

(Pire) limanına saldırdı. Appianos Kappadokialıların Pire surlarında cesurca savaşmalarından ve Sulla'ya ciddi zarar vermelerinden bahseder:

“Σύλλας δὲ καὶ τοιοῖσδε οὖσι τοῖς τεύχεσιν εὐθὺς ἐπῆγε τὰς κλίμακας, καὶ πολλὰ μὲν ἔδρα πολλὰ δ' ἀντέπασχεν, ἰσχυρῶς τῶν Καππαδοκῶν αὐτὸν ἀμυνομένων,” (App., Mith., 30)

(Sulla böylesi yüksek surlara derhal merdivenler yerleştirdi ve Kappadokialılar onu son derece güçlü bir şekilde engelledikleri için çok zarar verdi ancak çok da zarar gördü.)

Ancak Sulla buradaki savaşı kazandı ve Boetia'da ve Orkhomenus'da Arkhelaos'u büyük bir bozguna uğrattı (M.Ö. 86-85). Bu savaş, artık Mithridates'in Avrupa'dan çıkması anlamına geliyordu. Sulla savaşı bırakıp derhal görüşmelere başlamak istiyordu, çünkü Roma'daki düşmanları, Cinna ve Marius; onu devlet düşmanı ilan etmişlerdi ve Roma güçleri onun üzerine doğru sevk edilmişti. Bu sırada, Mithridates'in oğlu IX Ariarathes, Thessalia'da hastalanıp ölmüştü.

Yunanistan'da bunlar olurken, Marius taraftarları Flaccus ve Fimbria tarafından, Mithridates'e karşı gönderilen bir Roma ordusu da, Anadolu'da, Roma'dan ayılıp Sulla'nın tarafında yer alanlara karşı da çok sert davranıyorlardı. Fimbria¹⁹⁶ Asia eyalatinde, “Kappadokialı hizipçiler” denilen yirmi bin kişiyi öldürmüştür:

“ὁ δὲ Φιμβρίας, ἐπιὼν τὴν Ἀσίαν, ἐκόλασε τοὺς καππαδοκίσαντας” (App., Mith., 53)

(Phimbria ise Asia'ya gelerek, Kappadokialılık (Kappadokia adına çalışan) yapanları cezalandırdı.)

“οἱ τε καππαδοκίσαντες ἄνδρες ἢ πόλεις ἐκολάζοντο πικρῶς,”¹⁹⁷

¹⁹⁶ Marius taraftarı, Flaccus'u Nikomedia'da öldürmüş ve Sulla'nın Anadolu'ya gelmesi ile kaçamayacağını anlayınca intihar etmiştir.

¹⁹⁷ App., Mith., 61; CAH., 9, s. 151

(Kappadokialık yapan kişiler ya da şehirler çok sert bir şekilde cezalandırıldılar.”

M.Ö. 85 yılında Dardanos’da Mithridates ile Sulla’nın arasında yapılan barış görüşmelerinde,¹⁹⁸ Arkhelaos aracılığıyla, Mithridates sunulan anlaşmayı kabul etti. Buna göre Mithridates, Asia ile Paphlagonia’dan çekilecek, Bithynia’yı Nikomedes’e, Kappadokia’yı da Ariobarzanes’e teslim edecekti. Ayrıca elindeki gemileri de teslim ederek sadece Pontus bölgesi kendisine bırakılıp, Roma’nın müttefiki olmayı kabul etti:

“Μιθριδάτην μὲν Ἀσίαν ἀφεῖναι καὶ Παφλαγονίαν, ἐκστῆναι δὲ Βιθυνίας Νικομήδει καὶ Καππαδοκίας Ἀριοβαρζάνην.....” (Plut., Sull., 22.)

(Mithridates ise, Asia ve Paphlagonia’dan ayrıldı ve Bithynia’yı Nikomedes’e ve Kappadokia’yı da Ariobarzanes’e bıraktı....)

Sulla, Ariobarzanes ve Nikomedes’i barıştırdıktan sonra,¹⁹⁹ senatoya yaptığı konuşmada Curio’ya Ariobarzanes ve Nikomedes’i yeniden krallıklarına getirdiği bilgisini verir(M.Ö.84)²⁰⁰: (*Κουρίωνι προσέταξε Νικομήδην ἐς Βιθυνίαν καὶ Ἀριοβαρζάνην ἐς Καππαδοκίαν καταγαγεῖν*)²⁰¹

Ancak Mithridates yapılan anlaşmaya uymamış ve Kappadokia bölgesini hala tam olarak Ariobarzanes’e teslim etmemiş ve hala bir kısmını elinde bulundurmaktadır:

“οὐ γάρ πω οὐδ’ Ἀριοβαρζάνη πᾶσαν ἐβεβαίον Καππαδοκίαν, ἀλλ’ ἔστιν αὐτῆς ἃ καὶ τότε κατεῖχεν.” (App., Mith., 64)

(çünkü henüz Ariobarzanes’ tüm Kappadokia’yı bırakmıyordu ancak hala o bir zamanlar sahip olduğu yerler onun krallığının sınırlarındadır.)

¹⁹⁸ Plut., Sull., 24

¹⁹⁹ Plut., Sull., 24

²⁰⁰ Sherwin-White bunu M.Ö. 85 yılı olarak düşünür.

²⁰¹ App., Mith., 60

Öte yandan Mithridates, Sulla'ya çok fazla taviz veren Arkhelaos'dan da şüphe etmektedir. Bunu öğrenen Arkhelaos, Romalı komutan Sulla tarafından Anadolu'nun işlerini düzenlemesi için bırakılan Murena'nın yanına sığınmıştır. İkinci Mithridates savaşları denilen bu dönemde Murena ani bir saldırı ile Kappadokia bölgesinin Komana kentine girer(M.Ö. 83):

“Μουρήνας μὲν δὴ διὰ Καππαδοκίας αὐτίκα ἐσβαλὼν ἐς Κόμανα, ἐχείμαζεν ἐν Καππαδοκίᾳ..” (App., Mith., 64)

(Murena, Kappadokia üzerinden hemen Komana'ya girdi ve Kappadokia'da kışladı.)

Mithridates, Murena'nın bu hareketini Roma'ya şikayet eder ancak, Murena Halys ırmağını aşmış ve Mithridates'e ait dört yüz kasabayı işgal etmişti. Bu açıkça bir savaş anlamına geliyordu. M.Ö. 82 yılında Ariobarzanes yeniden kaçmaya zorlanır. Mithridates, Gordios'u bir orduyla birlikte Kappadokia'yı işgal etmesi için gönderir. Gordios burada hem asker hem de sivil insanı tutsak olarak ele geçirir. Murena büyük bir bozguna uğrar ve Phrygia'ya doğru kaçır. Mithridates, Murena'nın Kappadokia'daki bütün garnizonlarına saldırır ve bunları ülkenin dışına çıkarır.²⁰²

Sulla, Mithridates'in anlaşmayı bozmadığı sürece onunla savaşmanın doğru olmadığını düşünüyordu. Bu yüzden Aulus Gabinius'u Murena'nın yanına gönderir ve ona, Mithridates'le savaşmaması gerektiğini ve Ariobarzanes ile Mithridates'i barıştırmasını ister. Aralarında varılan anlaşmaya göre, Mithridates dört yaşındaki kızı Athenais'i Ariobarzanes'in oğlu ile nişanladı ve bunun karşılığında Kappadokia'nın daha önce elinde bulundurduğu kısma ek olarak başka bir bölgesi de Pontus krallığına geçer ve böylece İkinci Mithridates savaşı son bulur (M.Ö. 81):

²⁰² App., Mith., 65-66

“Μιθριδάτην δὲ καὶ Ἀριοβαρζάνην ἀλλήλοις συναλλάζων. ὁ δὲ Μιθριδάτης, ἐν τῇδε τῇ συνόδῳ παιδίον τετραετὲς ἐγγυήσας τῷ Ἀριοβαρζάνῃ καὶ ἐπὶ τῇδε τῇ προφάσει λαβὼν ἔχειν Καππαδοκίας ὅσα τε εἶχε, καὶ ἕτερα ἐπ' ἐκείνοις.” (App., Mith., 66)²⁰³

(Mithridates ve Ariobarzanes'i bir araya getirdi. Mithridates ise toplantıda dört yaşındaki çocuğunu Ariobarzanes ile nişanladı ve daha önceden sahip olduğu Kappadokia'nın topraklarına ek olarak başka bölgelerini de almak için şart koştu (bahanesi oldu))

Ancak birkaç yıl sonra Ariobarzanes, Sulla'ya Kappadokia'nın kendisine verilmediğini ve hala büyük bir kısmının Mithridates'in elinde bulunduğunu ilerek var olan durumdan memnuniyetsizliğini belirtir. Bunun üzerine Sulla, Mithridates'e Kappadokia'yı bırakmasını emretti ve Mithridates de bu anlaşmayı imzalaması için bir elçi göndermişti. Ancak tam bu sırada Sulla öldü ve senato da başka işlerle meşgul olduğu için elçileri kabul etmedi:

“ἔπεμπε δὲ καὶ Ἀριοβαρζάνης, εἴθ' ἐκὼν εἴτε πρὸς τινῶν ἐνοχλούμενος, οὐκ ἀπολαμβάνειν Καππαδοκίαν, ἀλλὰ τὸ πλεόν αὐτῆς ἔτι Μιθριδάτην ἀφαιρεῖσθαι. Μιθριδάτης μὲν οὖν, Σύλλα κελεύοντος αὐτῷ μεθεῖναι Καππαδοκίαν, μεθῆκε, καὶ ἐτέραν πρεσβείαν ἐπέπεμπεν ἐπὶ τὰς τῶν συνθηκῶν συγγραφάς.” (App., Mith., 67)

(Ariobarzanes ise, ya kendisi isteyerek ya da bazılarının öfkeliendirmesiyle, Kappadokia'yı teslim almadığını tersine onun büyük bir kısmını hala Mithridates'in elinde bulundurduğu haberi yolladı. Sulla, Mithridates'e Kappadokia'yı ona bırakmasını emredince, bu emre uydu ve anlaşmayı imzalamak için başka bir elçi gönderdi.)

M.Ö. 78 yılında Sulla ölmüş ve bu anlaşma imzalanamamıştır. Ariobarzanes'i yine aynı kader bekler, fakat bu sefer durum daha da kötüdür. Çünkü Roma bir yandan içerde kendi problemleri ile uğraştığı için Roma'dan yardım göremezken, öte yandan Mithridates'in damadı ve müttefiki Armenia kralı Tigranes, Kappadokia'ya saldırır ve Caesarea kentindeki üç yüz bin muhtemelen Ariobarzanes'i destekleyen

²⁰³ M.Ö. 84-81 arasındaki İkinci Mithridates savaşı da bu olayla son bulur.

insanları yerinden eder ve bu insanlarla birlikte Tigranocerta ya da Tigranes şehrini kurar:²⁰⁴

“ἤδη δὲ Σύλλα τεθνεῶτος, οὐκ ἐπαγόντων αὐτὴν ὡς ἐν ἀσχολίᾳ τῶν προβούλων ἐπὶ τὸ κοινόν, Τιγράνη τὸν γαμβρὸν Μιθριδάτης ἔπεισεν ἐς Καππαδοκίαν ἐμβαλεῖν ὥσπερ ἀφ’ ἑαυτοῦ. καὶ τὸ μὲν σόφισμα οὐκ ἔλαθε Ρωμαίους, ὁ δ’ Ἀρμένιος Καππαδοκίαν σαγηνεύσας ἐς τριάκοντα μυριάδας ἀνθρώπων ἀνασπάστους ἐς Ἀρμενίαν ἐποίησε, καὶ συνῳκίζεν αὐτοὺς μεθ’ ἐτέρων ἔς τι χωρίον ἔνθα πρῶτον Ἀρμενίας τὸ διάδημα αὐτὸς περιεθήκατο, καὶ Τιγρανόκερτα ἀφ’ ἑαυτοῦ προσεῖπεν: δύνатаι δ’ εἶναι Τιγρανόπολις.” (App., Mith., 67)

(Ancak şimdi Sulla da ölünce, delagasyonlar boş bir zamanda bu konuyu öncelikli konular arasında meclisin önüne getiremedikleri için, Mithridates, damadı Tigranes’i sanki kendisi için yapıyormuş gibi Kappadokia’ya saldırması için ikna etti. Bu uyanıklık Romalıların gözünden kaçmadı, Armenialı, Kappadokia’nın etrafından bir çember örüp, üç yüz bin insanı yerinden ederek, Armenia’ya taşıdı ve diğerleri ile birlikte onları, ilk olarak Armenia krallığının *diademasını* taktığı bir şehre yerleştirdi ve ondan dolayı burası Tigranocerta olarak adlandırıldı ya da Tigranopolis (Tigranes’in şehri) olabilir.)

Bu bilgi, Strabon’da da yer alır ve daha sonra Tigranercerta şehri Romalılar tarafından zapt edildiği zaman bunlar arasından geri dönebilenler olmuştur.²⁰⁵

Görüldüğü gibi Sulla’nın ölmesi Kappadokia kralı Ariobarzanes’in aleyhine olmuş ve ülkesi işgal edilmiştir. Anadolu’da bu olaylar cerayan ederken Hispania bölgesinde Romalı General Sertorius ayaklanmıştı. Bu yüzden, Roma bu büyük problemiyle uğraşmak zorundaydı. Bu sırada, Mithridates ile Sertorius aralarında bir anlaşma yaptı (M.Ö. 76). Buna göre, Mithridates’in yardımcıları karşılığında Sertorius ona krallar tarafından yönetilen ve Roma’yı ilgilendirmeyen Kappadokia ve Bithynia’yı da teslim edecekti (*Καππαδοκίαν καὶ Βιθυνίαν ἔχειν Μιθριδάτην*).²⁰⁶

²⁰⁴ App., Mith., 69

²⁰⁵ Strab., 12.2.9

²⁰⁶ Plut., Sert., 24;23

M.Ö. 74-3 yılında Bithynia kralı IV. Nikomedes'in ölmesinden sonra, Bithynia vasiyet yoluyla Roma topraklarına katıldı.²⁰⁷ Yine aynı yılda, Nikomedes IV'ün ölümünden sonra, belki sınırlarının yakınlığından, belki de daha önce gerçekleşen evlilikler ile kraliyet ailesinin akrabalıklarından ötürü Bithynia eyaleti Ariobarzanes'e verilmiştir. Böylesi bir bağış yeni düzenlemeler yapıncaya kadar geçici olarak yapılmış olmalı, çünkü Ariobarzanes; Mithridates ve Tigranes'in saldırılarına karşı kendi ülkesini bile korumakta zorluk çekiyordu.²⁰⁸

Hem IV. Nikomedes'in Nysa'dan olan oğlunun yanına sığınması, hem de Bithynia'daki bu gelişmelerin çıkarlarına ters düşmesi sebebiyle, Mithridates, Bithynia'ya saldırdı. Bu saldırı "Üçüncü Mithridates Savaşı" başlatmış oldu (M.Ö. 74/3-63). Bu savaş sırasında, Kappadokia şehirlerinde, Mithridates'in komutanı Diophantus Mitharus tarafından büyük bir kuvvetle garnizonlar kurulmuştur. Çünkü Mithridates, kendisiyle savaşmak için Asia eyaletine gönderilen Lucius Lucullus'un Pontus'a doğru ilerlemesini durdurmak istiyordu.²⁰⁹ Önce Lucullus, Mithridates'i Kyzikos ve Amisos civarında sıkıştırmıştı. Askerleri Mithridates'i takip etmek isterken, Lucullus bunun iyi bir strateji olduğunu düşünmüyordu. Çünkü Mithridates'in kaçacağı yer Armenia kralı Tigranes'in yanıydı ve onu takip etmek, hem aşılması son derece zor yerlerden geçmek anlamına geliyordu hem de gücünün doruğunda olan Tigranes'le çatışmak demektir. Plutarkhos'a göre Lucullus bu açmazı gördü ve Armenia ya da Tigranes ile Media'da savaşmaktansa, onun güç aldığı Kappadokialılarla ve Kolkhislilerle ve Tiberanlarla savaşmayı önerir. Böylece Mithridates'e destek olacak gücü de kesmiş olacağını düşünerek Amisos önlerinde beklemeye karar verir.²¹⁰ Buradan anlaşılıyor ki, Mithridates'in Kappadokia'da önemli sayıda destekçisi bulunmaktadır.

²⁰⁷ Liv., *Perioch.*, 93

²⁰⁸ R.D., Sullivan 1980 "The Dynasty of Cappadocia", *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt (ANRW) II*, 7.2, Berlin 1980, 1125-1168

²⁰⁹ Memnon, 27

²¹⁰ Plut., *Luc.*, 14.

Daha sonra bu savaşta zor durumda kalan Lucullus Kappadokia civarında sıkıştırılmıştı. Bu yüzden Lucullus, Sornatius adlı elçisini Kappadokia kralı I.Ariobarzanes'e erzak ve hububat temin etmesi için on *cohortes* eşliğinde göndermişti.²¹¹ Fakat bu konvoylar sürekli olarak Mithridates'in adamları tarafından saldırıya uğruyordu.

M.Ö. 71 yılında Lucullus Kyzikos'da sıkıştığı için erzak ihtiyacını karşılamak için Fabius Hadrianus adında bir komutanını Kappadokia'ya buğday getirmesi için gönderdi. Dar bir geçitte yine saldırıya uğrayan Romalılar burada Mithridates'in birliklerini büyük bir yenilgiye uğrattılar.²¹² Öte yandan M.Ö. 69 yılında, Lucullus; Mithridates'i kendisine teslim etmeyen ve büyük bir krallık oluşturmaya çalışan Tigranes'e veya Armenia'ya karşı Eupharates'in ötesine bir sefer düzenler ve Ariobarzanes de onunla birlikte bu sefere katılır.²¹³ Bu sefer onun Roma'ya olan bağlılığını bir kez daha gösterir, ayrıca bu sefer sonunda, daha önce Kappadokia kralının satmış olduğu ırmağın karşı kıyısındaki Tomisa kalesini, Lucullus, yiğitliğinden dolayı ona hediye eder:

“ἀντίκειται δὲ τῇ Σωφηνῇ, μέσον ἔχουσα τὸν Εὐφράτην ποταμὸν καὶ αὐτὴ [καὶ] ἡ Κομμαγενὴ ὁμορος οὖσα. ἔστι δὲ φρούριον ἀξιόλογον τῶν Καππαδόκων ἐν τῇ περαιᾷ Τόμισα· τοῦτο δ' ἐπράθη μὲν τῷ Σωφηνῷ τάλαντων ἑκατόν, ὕστερον δὲ ἐδωρήσατο Λεύκολλος τῷ Καππάδοκι συστρατεύσαντι ἀριστεῖον κατὰ τὸν πρὸς Μιθριδάτην πόλεμον.” (Strab., 12.2.1)

(Sophene'nin karşısında uzanır (Melitene) Euphrates ırmağı ikisinin arasından akar ve o (Euphrates) ve Kommagene sınırdastırlar. Irmağın tam karşısında, Kappadokialıların dillere destan kalesi Tomisa vardır, bu kale Sophene'ye yüz *talentuma* satıldı. Daha sonra, Lucullus Mithridates'e karşı yapılan savaş sırasında kendisiyle beraber sefere çıkan Kappadokialıya (Ariobarzanes) bu kaleyi hediye etmiştir.)

²¹¹ Plut., Luc.,17; Memnon, 29

²¹² App., Mith. ,80-81

²¹³ Memnon, 38

Lucullus'un Armenia seferi oldukça uzamıştı. Mithridates de Armenia'da kontrolü ele almıştı. M.Ö. 67 yılında Romalılar, İtalia'daki iç karışıklıklar ve dışarıda da korsanlar yüzünden baş gösteren kıtlıkla mücadele ederken, daha büyük bir savaşla uğraşmak istemiyordu. Öte yandan Roma ordusu da Armenia'nın çetin kış koşulları nedeniyle geri çekilmek zorunda kaldı.²¹⁴ Bu durumu hemen fırsata çeviren Tigranes, Mithridates ile birlikte, yeniden Kappadokia'yı işgal etti ve krallığını da güçlendirdi(ὧν καὶ ὁ Μιθριδάτης αἰσθανόμενος ἐς Καππαδοκίαν ἐσέβαλε καὶ τὴν ἰδίαν ἀρχὴν ὠχύρου).²¹⁵

Lucullus'un durumu, belki Anadolu'ya gelen daha önceki komutanların rüşvet vakalarından dolayı, belki de Pompeius'un gücü sebebiyle, Roma'da tartışmaya açılmıştı ve Lucullus gereksiz yere savaşı uzattığı için suçlanıyordu. Burada Cicero'nun Pompeius'u destekleyen konuşması *De Imperio Pompei*'nin de büyük etkisi vardı.²¹⁶ Öte yandan kış sebebiyle ortaya çıkan kötü şartlar yiyecek sıkıntısını da beraberinde getirdi ve askerlerinin bir kısmı kaçmıştır.²¹⁷ Sonuç olarak; Lucullus'un askerleri arasında karışıklık çıkmış ve o da bunu önleyememişti. Lucullus, kendisiyle birlikte kalan emekli askerlerini daha fazla savaşa sokmaya cesaret edemediği için, Tigranes ve Mithrades'in Kappadokia'ya gerçekleştirdiği bu işgali seyretmek zorunda kalıyordu:

“ὥς δ' οὖν τοῦθ' οἱ στρατιῶται ἔπραξαν, πᾶσάν τε ὀλίγου τὴν ἀρχὴν ὁ Μιθριδάτης ἀνεκτέσαστο καὶ τὴν Καππαδοκίαν ἰσχυρῶς ἐλυμήνατο, μήτε Λουκούλλου, προφάσει τοῦ τὸν Ἀκίλιον ἐγγυῆς εἶναι, μήτε ἐκείνου προσαμύνοντος αὐτῇ.” (Cass., Dio, 36.17)

(şimdi askerler bu şekilde davrandıktan sonra, Mithridates, hemen hemen bütün topraklarını ve Kappadokia'yı yeniden kazandı ve ne Acilius 'un daha yakında olduğu bahanesiyle Lucullus, orayı (Kappadokia'yı) savundu ne de Acilius'un kendisi de savunamayınca Kappadokia'ya çok şiddetli bir biçimde zarar verdi,)

²¹⁴ Plut., *Luc.*, 32

²¹⁵ App., *Mith.*, 91

²¹⁶ Fafo Telatar, *Pompeius'un Yetkisi Hakkında*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000

²¹⁷ App., *Mith.*, 90

“συνεῖχεν οὖν αὐτοὺς οὐκέτι προσβιαζόμενος οὐδὲ προάγων πρὸς μάχην, ἀλλ' εἰ παραμένειεν ἀγαπῶν, καὶ περιορῶν πορθουμένην ὑπὸ Τιγράνου τὴν Καππαδοκίαν καὶ πάλιν ὑβρίζοντα Μιθριδάτην, ὃν αὐτὸς ἐπεστάλκει τῇ συγκλήτῳ γράφων καταπεπολεμῆσθαι.”²¹⁸
(Plut., Luc., 35.)

(Askerlerin kendisiyle kalmasından çok memnun olmasına rağmen, Tigranes tarafından Kappadokia'nın işgal edilmesini ve daha önceden bizzat kendisi ona savaşta boyun eğdiklerini yazarak senatoya bildirdiği Mithridates'in yeniden küstahlık yapmasını çaresizce izleyen Lucullus askerlerini daha fazla savaşa zorlamadan bir araya topladı.)

Armenia Minor'u işgal eden Lucullus görevinden alınmış ve M.Ö. 66 yılında Roma'ya dönmüştü. Cicero; Mithridates ve Tigranes'in bu saldırılarının ne denli yıkıcı bir etki yaptığını şöyle açıklar:

“...Bithyniae quae nunc vestra provincia est vicis exustos esse compluris, regnum Ariobarzani quod finitimum est vestris vectigalibus totum esse in hostium potestate; L. Lucillum magnis rebus gestis ab eo bello discedere; huic qui successerit, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum; unum ab omnibus sociis et civibus ad id bellum imperatorem deposci atque expeti, eundem hunc unum ab hostibus metui, praeterea neminem.” (Cicero, Leg., Man., 5.3-5)²¹⁹

(Şimdi sizin bir eyaletiniz olan Bithynia'nın birçok kasabasının yakılmış olduğunu, Bithynia'nın sınırında bulunan ve sizin vergi aldığınız Ariobarzanes'in krallığı (şu an) tamamen düşmanın elindedir. Lucullus birçok işler başarmasına rağmen, bu savaştan çekildi ve bu adamın yerine kim gelecek olursa olsun böylesi büyük bir savaşı yönetmek için yeterli olmayacak, bütün müttefikler ve halk tarafından bu savaşı yönetmesi için gereken ve arzu edilen tek bir general vardır, düşmanlar sadece bu adamdan korkarlar başka hiç kimseden değil.)

Mithridates'in Kappadokia'yı işgal ettiği sıralarda, Anadolu'da bulunan Pompeius, Anadolu'yu kasıp kavuran korsanlara karşı *Lex Gabinia* olarak bilinen

²¹⁸ Cass., Dio, 35.50'de Nicopolis'in Kappadokia'ya ait olduğunu yazar: fakat Nicopolis *Mith.*, 105'de Armenia Minor'a ait olan bir bölgedir.

²¹⁹ Ayr. bkz. Cicero, *De Imperio Pompei*, 21

yasa ile senato tarafından üç yıllığına *consularis* yetkisi ile Akdeniz’den karaya dört yüz *stadiona* kadar korsanlarla mücadele görevi ile görevlendirilmiştir. Buna göre, bütün krallara, halklara ve kentlere hem parasal hem de asker gücü olarak Pompeius’a yardım etmeleri emredildi.²²⁰ Pompeius üç ay gibi kısa bir zamanda denizleri korsanlardan temizleyerek yeteneğini göstermiştir (M.Ö. 67).²²¹ Akdeniz’deki korsanları temizleme görevini başarı ile bitiren G.Pompeius, senato tarafından *Lex Manilia* yasası ile olağanüstü yetkilerle donatılarak Mithridates savaşı için görevlendirilmiştir.²²² *πρὸς Μιθριδάτην πολέμου στρατηγὸν*”. İtalia dışındaki tüm birlikler Pompeius’un emrine verildi.²²³ Bu yasada, Plutarkhos’a göre, daha önce Gabinia yasasının dışında kalan; Kappadokia, Lykaonia, Phrygia, Galatia, Kilikia ve Armenia da vardı.²²⁴ (*ὧν γὰρ ἐδόκει μόνων ἐπαρχιῶν μὴ ἐφικνεῖσθαι τῷ προτέρῳ νόμῳ, Φρυγίας, Λυκαονίας, Γαλατίας, Καππαδοκίας, Κιλικίας...*)

Pompeius doğuda bulunduğu üç yılda başarıdan başarıya koştu. Bunlardan en önemlisini Mithridates’i yenerek kazandı.²²⁵ Pompeius, Mithridates’i, Kolkhis’e ve Bosphorus’a kadar kovaladı ve Mithridates, M.Ö. 63 yılında intihar etti. Öte yandan M.Ö. 66 yılında Tigranes, Lucullus’dan aldığı Phonikia ve Galatia Kilikia gibi ülkelerdeki tüm haklarından vazgeçti ve Pompeius’a tazminat vererek krallığında kalabilmeyi başardı ve Roma’nın dostu oldu.²²⁶ Ancak görüldüğü gibi Plutarkhos’a göre, Tigranes’in eline geçen bölgeler arasında Kappadokia bölgesi bulunmamaktadır.²²⁷

Pompeius, bu savaşlardan sonra sosyal ve kültürel bakımdan önemli sonuçları olan geniş çaplı düzenlemeler yaptı. Mithridates’in ve Tigranes’in elinde bulunan Anadolu toprakları Roma’dan çok Pompeius’a yardım eden krallar arasında

²²⁰ App. *Mith.*, 94; Plut. *Pomp.*, 25; Liv., *Perioch.*, 99

²²¹ App. *Mith.*, 94; Liv., *Perioch.*, 99; Plut., *Pomp.*, 28

²²² App., *Mith.*, 97; Liv., *Perioch.*, 100; Cass., Dio, 36.42

²²³ App., *Mithr.*, 97

²²⁴ Plut., *Pomp.*, 30

²²⁵ App. *Mith.*, 100; Plut., *Pomp.*, 32

²²⁶ App., *Mith.*, 104; Plut., *Pomp.*, 33

²²⁷ Plut., *Pomp.*, 33

paylaştırdı.²²⁸ M.Ö. 65 yılında Ariobarzanes’e Kappadokia krallığını yeniden teslim etti ve ona ek olarak Sophene ile daha önceden Tigranes’in oğluna verdiği ve şimdi Kappadokia’nın bir kısmı olarak yönetilen Gordyene’yi ayrıca güneyde Kilikia bölgesinin önemli şehirlerini verdi.²²⁹

“*Ἀριοβαρζάνη δ' ἀπεδίδου βασιλεύειν Καππαδοκίας καὶ προσέπεδωκε Σωφηνὴν καὶ Γορδυηνήν, ἃ τῷ παιδὶ μεμέριστο τῷ Τιγράνου· καὶ στρατηγεῖται νῦν ἅμα τῇ Καππαδοκίᾳ καὶ τὰδε. ἔδωκε δὲ καὶ τῆς Κιλικίας πόλιν Καστάβαλα καὶ ἄλλας.*” (App., Mith., 105)

((Pompeius), Ariobarzanes’e Kappadokia’yı yeniden yönetmesi için teslim etti ve Tigranes’in oğluna bıraktığı Gordyene ve Sophene’yi vermişti ancak şimdi Kappadokia’ya ait *strategialar* olarak yönetilmektedir. Ayrıca Kilikia’nın şehirleri olan Kastabala’yı ve başka şehirleri de verdi.)

Pompeius’un düzenlemeleri Kappadokia açısından avantajlı oldu. Pompeius, savaşta darmadağın edilen Mazaka’yı yeniden inşa etti.²³⁰ Ariobarzanes hem krallığını tekrar aldı, hem de topraklarını genişletti. Bu yüzden Ariobarzanes’in “*Philoromaioi*” unvanını kullanması kadar doğal bir şey olamazdı. Euphrates kıyısı da Antikhos’a bırakıldı. Kappadokia bu son toprak kazanımları ile Roma’nın daha sonraki dönemlerde en fazla uğraşacağı Mezopotamya ve Armenia bölgesine giden yolları da tutmuş oluyordu.²³¹ Ayrıca Kybistra ve diğer Kilikia şehirleri ile de Kilikia kapılarını kontrol altında tutuyordu. Bununla Roma’nın sınırları politik anlamda güvenilebilir kralların eline teslim edildi ve²³² doğudaki sınırları Euphrates’e hatta ötesine kadar genişlemiştir.

Pompeius döneminin belki de en kazançlı çıkan kralı Ariobarzanes, M.Ö. 63 veya 62 yılında, bütün Kappadokia’yı hayattayken, oğlu II. Ariobarzanes’e, Pompeus’in da katıldığı bir törenle mutlu (*laetus*) bir şekilde bırakır:

²²⁸ C. E. Ghita, 2010, s. 81

²²⁹ App. Mith., 105; 114

²³⁰ App., Mith., 115

²³¹ CAH., 9., s.265

²³² Pompeius fethettiği ülkelerin listesi için, bkz. Diod. 40.4.1

“Ἀριοβαρζάνης μὲν οὖν τὴν βασιλείαν ὅλην τῷ παιδὶ περιὼν ἐνεχείρισε. καὶ πολλὰ μεταβολὰι μέχρι Καίσαρος ἐγένοντο τοῦ Σεβαστοῦ, ἐφ’ οὗ, καθάπερ τὰ λοιπά, καὶ ἡδε ἡ βασιλεία περιῆλθεν ἐς στρατηγίαν.” (App., Mith., 104)

(Ariobarzanes ise daha sonra, bütün krallık yönetimi kendisi hayattayken oğluna bıraktı ve krallık Caesar Sebastus (Augustus) dönemine kadar birçok değişiklikler meydana gelmiştir ki, onun yönetiminde geri kalan krallıklar gibi, Kappadokia da *strategia* (eyalet) konumuna geldi.)

Valerius Maximus, Ariobarzanes’in Kappadokia krallığını oğluna bırakışını daha detaylı ve duygulu bir şekilde anlatır:

“Ac Seleucus quidem uxore, Ariobarzanes autem filio suo Cappadociae regno cessit in conspectu Cn. Pompei. cuius cum tribunal conscendisset inuitatusque ab eo in curuli sella sedisset, postquam filium in cornu scribe humiliorem fortuna sua locum obtinentem conspexisset, non sustinuit infra se conlocatum intueri, sed protinus sella descendit et diadema in caput eius transtulit hortarique coepit ut eo transiret, unde ipse surrexerat. exciderunt lacrimae iuueni, cohorruit corpus, delapsum diadema est, nec quo iussus erat progredi potuit, quodque paene ueritatis fidem excedit, laetus erat qui regnum deponerat, tristis cui dabatur. nec ullum finem tam egregium certamen habuisset, nisi patriae uoluntati auctoritas Pompei adfuisset: filium enim et regem appellauit et diadema sumere iussit et in curuli sella considerare coegit.” (Val., Max., Facta et Dicta Memorabilia, 5. 7.ext..2)

(.....Ariobarzanes de Pompeius’un gözetiminde Kappadokia krallığından çekildi. Pompeius’un tribunal oturağına çıkınca ve onun tarafından *curulis sella*’ya oturtulunca, daha sonra oğlunun kendi talihinden daha aşağıda bir yere katiplerin sırasına oturduğunu fark ettikten sonra, Ariobarzanes, kendisinden daha aşağıda oturmasını görmeye katlanmadı ve oturağından hemen kalkar ve tacını onun başına geçirir ve bizzat kendisinin kalkmış olduğu yere geçmesi için onu zorlamaya başladı. Gencin gözyaşları döküldü ve bedeni titredi ve tacı yerinde çıktı, emredilen yere ilerleyemedi, neredeyse gerçekliği aşsa da, krallığı bırakan kişi mutlu, teslim edilen kişi ise üzüntülüydü. Eğer Pompeius’un kişisel otoritesi (*auctoritas*) vatan için olmamış olsaydı, bu olağanüstü kavga hiçbir zaman son bulmayacaktı; zira oğlunu kral olarak adlandırdı ve tacı almasını emretti ve *curilis sella*’ya (krallık oturağı) oturmasına zorladı.)

I. Ariobarzanes'in yaklaşık otuz iki yıl süren kesintili hükümdarlık dönemi olmuştur. Bu dönem, Kappadokia için son derece sıkıntılı geçmiştir. I. Ariobarzanes, aslında çok yorulmuştu çünkü en az beş kez, muhtemelen altı kez krallıktan uzaklaştırılmış ancak Roma'nın yardımıyla geri dönebilmişti. Onun ilk kez kullanılan *Philoromaïos* unvanını bu sürgün olduğu zamanlarda olmuş olmalıydı.²³³ Öte yandan I. Ariobarzanes'in Mithridates ve Tigranes'in saldırılarına karşı koyamayışının sebebi; ya halkın çok fazla desteğini kazanamaması, ya da onun bu saldırılara karşı koyabilecek askeri gücünün olmaması olabilir. Bir ihtimal de bunu kolay bir yol olarak görmüş de olabilirdi. Çünkü bu yolla sürekli Roma'nın desteğini arayarak hem kendi canını, hem de topraklarını kurtarmış oluyordu. Ancak I. Ariobarzanes'in artık bu duruma dayanacak gücü de kalmamış ve yıpranmış olabilir. Düşmanları da ortadan kaldırıldığına göre değişimin olması gerekiyordu. Pompeius'un bu değişime ön ayak olmuş olması da mantıklı görünüyor. Pompeius'un doğuda yaptığı düzenlemelerden son derece karlı çıkan I. Ariobarzanes Krallığı oğluna mutlu bir şekilde bıraktı. Yukarıdaki pasajda Valerius da haklı olarak "teslim eden kişi sevinçliydi, teslim alan ise üzgün" diye bir cümle kullanmıştır. Birçok halk gibi Kappadokialılar da Pompeius'a olan saygılarını göstermek için M.Ö. 62 yılında onun onuruna yapılan ve iki gün boyunca süren kutlamalara katılmışlardır:

“δύο ἐφεξῆς ἡμέραις, ἐπὶ πολλοῖς ἔθνεσιν, ἀπὸ τε τοῦ Πόντου καὶ Ἀρμενίας καὶ Καππαδοκίας καὶ Κιλικίας καὶ Συρίας ὅλης καὶ....” (App., Mith., 116)

(İki gün boyunca birçok halk temsil edildi; Pontus'dan, Armenia'dan, Kappadokia'dan ve Kilikia'dan ve Tüm Syria'dan...)

²³³ R.D. Sullivan, *Near Eastern royalty and Rome, 100-30 BC*, Toronto, 1990

1.6.10 II. Ariobarzanes (*Philopator*) Dönemi (M.Ö. 63-52)

I. Ariobarzanes'in oğlu olan II. Ariobarzanes, daha babası hayattayken, Pompeius'un aracılığıyla Kappadokia yönetimini devralarak ülkenin yeni kralı oldu. Atina'da bulunan bir yazıtta, II. Ariobarzanes'in annesinin adı "Athenais Philostorgos" olarak geçer:

“ὁ δῆμος
βασιλέα Ἀριοβαρζάνην
Φιλοπάτορα τὸν ἐκ βασι-
λέως Ἀριοβαρζάνου Φι-
λορωμαίου καὶ βασιλίσ-
σης Ἀθηναίδος Φιλοστόρ-
γου τὸν ἑαυτοῦ εὐεργέ-
την ἀνέθηκεν”²³⁴

Başka bir yazıtta, Mithridates Eupator'un kızı olan Athenaides'in II. Ariobarzanes'in karısı olduğu görülür:

“ὁ δῆμος
βασιλέα Ἀριοβαρζάνην
Φιλοπάτορα τὸν ἐκ βασι-
λέως Ἀριοβαρζάνου Φι-
λορωμαίου καὶ βασιλίσ-
σης Ἀθηναίδος Φιλοστόρ-
γου τὸν ἑαυτοῦ εὐεργέ-
την ἀνέθηκεν. ”²³⁵

Samos adasında bulunan bir yazıttan, halk tarafından erdemi ve dindarlığı nedeniyle II. Ariobarzanes ve karısı Athenais adına bir yazıt dikildiği

²³⁴ Attica, *IG* II/III² 3,1, 3428

²³⁵ Attica, *IG* II/III² 3,1, 3427

anlaşılmaktadır. Bu da Kappadokia bölgesinin Yunan dünyası ile ne kadar iyi bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir.

“ὁ δῆμος ὁ Σαμίων βασιλέα Ἀριοβαρζάνην φιλοπάτορα
βασιλέως υἱὸν Ἀριοβαρζάνου φιλορωμαίου
καὶ βασιλίσσης Ἀθηναίδος φιλοστ<ό>ργου, ἀρετῆς ἔνεκεν καὶ εὐσεβείας Ἦρηι.”²³⁶

II. Ariobarzanes, oğullarını Atina’daki *ephebesler*²³⁷ arasına kayıt ettirerek Yunan kültürüne olan ilgisini göstermiştir:

“[Ἀριοβαρζάνη]ς καὶ Ἀ[ρι]αράθης
βασι[λέως] Ἀ[ρι]οβαρζάνου
[Σ]υπ[αλήττιο]ι Φιλορωμαῖοι”

II. Ariobarzanes, Atina’da Mithridates Savaşları sırasında yanan ve zarar gören Odeium’u tamir ettirerek, Yunan geleneklerine olan bağlılığını kanıtlamıştır:

“*ideo autem etiam incensum Mithridatico bello rex Ariobarzanes restituit*”²³⁸

Odeum’u yaptıran kişinin II. Ariobarzanes olduğu, Atina’da bulunan bir yazıtla da kesinleşir (M.Ö. 52):

“βασιλέα Ἀριοβαρζάνην Φιλοπάτορα τὸν ἐκ βασιλέως
Ἀριοβαρζάνου Φιλορωμαίου καὶ βασιλίσσης
Ἀθηναίδος Φιλοστόργου οἱ κατασταθέντες
ὅπ’ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν τοῦ ὠιδείου κατασκευὴν
Γάιος καὶ Μάρκος Στάλλιοι Γαίου υἱοὶ καὶ
Μενάλιππος ἐαυτῶν εὐεργέτην”²³⁹

²³⁶ <http://epigraphy.packhum.org/inscriptions/main>, Samos (IG XII,6) IG XII,6 1:349, 20 Ocak 2014.

²³⁷ Ephebeia kurumunda 18 yaşına gelen gençler (*ephebos*) gider ve burada 20 yaşına kadar kalırlar. Bu kurumun amacı genellikle gençlerin daha üst düzey askerlik görevleri için yetiştirilmesidir. Gençler yasalara ve geleneklerine bağlı kalma yemini ederler. Ephebeia kurumu, kısmen Osmanlı’da şehzade eğitimi ile karşılaştırılabilir.

²³⁸ Vitruvius, *De Arch.*, 5.9.1

Ariobarzanes *Philopator* döneminin huzurlu geçtiği söylenemez. Bu dönemde, babasının döneminden kalan iç olaylar devam eder. Çünkü Pompeius'un düzenlemeleri ile her şey bitmemiştir. Babasına karşı çıkan Gordios ve Mithridates tarafını destekleyen Ariarathes ailesi ya da Persli bir grup oğluna da karşı çıkmayı sürdüreceklerdi. Çünkü bu gruplar, hem onu meşru bir kral olarak görmüyorlardı, hem de Roma ile bu kadar yakın ilişki içinde olmaları çıkarlarına ters düşüyordu. Kappadokia'nın, bir önceki dönemdeki düşmanı olan Mithridates ve Tigranes'in yenilmesinden sonra, yeni sorunu Parthialılar olacaktı. Ülkelerine eklenen yeni topraklarla birlikte Kappadokia bölgesi, komşularının ve Parthialıların dikkatini daha fazla üzerine çekmeye başladı. Aslında, Pompeius; Kappadokia krallığına, Roma'nın desteği olmadan iktidarını sürdürmek için kaldırabileceğinden daha fazla yük yüklemişti.

Nitekim II. Ariobarzanes bu yükü kaldıramadı ve M.Ö. 57 yılında, Syria valisi Aulus Gabinius'u ²⁴⁰ kendisine karşı olan kişileri öldürmesi için yardıma çağırdı:

“an vero in Syria diutius est Semiramis illa retinenda? cuius iter in provinciam fuit eius modi ut rex Ariobarzanes consulem vestrum ad caedem faciendam tamquam aliquem Thraecem conduceret.” (Cic., *De., Imp., Cn., Pomp.*, 4. 9)

(Syria'da ise bir süre daha alıkonulması gereken yeni bir Semiramis mi var? Gabinius, kendi eyaletine giderken, sanki kral Ariobarzanes sizin konsülünüzü Trakyalı biri gibi eyalette kıyım yapması için gönderiyordu.)

Kappadokia'da II. Ariobarzanes sülalesine ya da politikasına olan itiraz güçlenerek devam etti ve sonunda kral bu grup tarafından öldürüldü:

“neque vitae suae neque regno diceret se aut intellegere fieri aut etiam suspicari. cum ego ei gratulatus essem idque me gaudere dixissem et tamen adolescentem essem

²³⁹ IG., 3426

²⁴⁰ M.Ö. 58 yılında Piso ile birlikte *consul* olmuştur.

cohortatus ut recordaretur casum illum interitus paterni et vigilanter se tueretur atque admonitu...” (Cic., Ad., Fam., 15.2.5)

(ne kendi hayatına ne de krallığına bir şey olabileceğini anladı ya da şüphelenmedi. Ben onu tebrik ettikten sonra, bu durumun hoşuma gittiğini söyledikten sonra yine genç bir adam olduğu için onun babasının yitip gitmesine neden olan o felaketi hatırlamasını ve göz açık bir şekilde kendisini korumasını tavsiye ettim.)

II. Ariobarzanes’in, sonunun ne olacağını düşünmeden, en azından Mithridates Eupator’ın kızı ile evlenerek Mithridates taraftarlarıyla anlaşma konusunda iyi hazırlandığı görülmektedir ve bu şekilde, kendisinin bir kral olarak meşruiyetinin sorgulandığı Kappadokia bölgesindeki grupları kazanmayı ümit ettiği açıktır. Fakat II. Ariobarzanes’in ölümünün, bölgenin kendi içindeki ayrışmaları ve gruplaşmalarından kaynaklanıyor olması muhtemeldir. Pers aristokrasine bağlı olan bir grup, Ariarathes hanedanlığının geri gelmesini isterken diğer taraftan, Roma ile tam bir işbirliği içinde çalışan ve onu destekleyen bir grubun olduğu da bir gerçektir. Hatta M.Ö. 51 yılında, Cicero bu grubun II. Ariobarzanes’in oğlu III. Ariobarzanes’e de gerçekleştirmesi ihtimal dâhilinde olan bir suikasta kurban gitmemesi için kralın yanındaki soyluları uyarmıştır:²⁴¹

“quae cum esset locutus, monui regem ut omnem diligentiam ad se conservandum adhiberet, amicosque [in] patris eius atque avi iudicio probatos hortatus sum regis sui vitam docti casu acerbissimo patris eius omni cura custodiaque defenderent.” (Cic., Ad., Fam., 15.2.6)

(bunları söyledikten sonra, bütün özenini kendisini korumak için göstermesi için uyardım, dostlarının, babasının ve dedesinin onayını almış kişileri babasının bilinen ölümüyle son derece sıkı durumda olanlara tüm özenleriyle ve dikkatleriyle kralı korumalarını söyledim)

²⁴¹ R.D., Sullivan, 1980

1.6.11 III. Ariobarzanes (*Eusebes Philorhomaeos*) Dönemi (M.Ö. 52-42)

Yukarıdaki pasajdan da anlaşıldığı gibi Kappadokia kralı II. Ariobarzanes'in oğlu olan III. Ariobarzanes babasının ülkedeki Roma karşıtı grup tarafından öldürülmesinden sonra krallığa yükselmiştir. III. Ariobarzanes baba tarafından Persli, annesinin Athenais olmasından ötürü de anne tarafından Yunan soyundan gelmektedir. Romalı ünlü hatip ve devlet adamı Cicero'nun mektuplarından; III. Ariobarzanes dönemi ile ilgili önemli bilgiler edinebiliyoruz. Bu mektuplardan anlaşıldığı üzere; Cicero'nun genel görevi Parthia saldırısını engellemek ve bölgedeki Roma müttefiklerini korumaktır. Roma'nın müttefiklerinden birisi olan Kappadokia kralı III. Ariobarzanes de, coğrafi yakınlık nedeniyle, M.Ö. 51 yılında Kilikia valisi olarak atanan Cicero'nun koruması altındadır. Ayrıca Cicero, kendisinin aracılığıyla, onun Kappadokia kralı olmasını Roma senatosunun kabul ettiğini yazar:

“quod Ariobarzanem, quia senatus per me regem appellavit mihi que commendavit, iste in litteris non regem sed regis Ariobarzanis filium appellat..” (Cic., Ad., Fam., 2.17.7)

(...Çünkü senato benim aracılığım ile Ariobarzanes'i kral kabul etti ve bana emanet etti, bu adam mektuplarda kendisini mektuplarında kral diye değil Ariobarzanes'in oğlu olarak adlandırır.)

Cicero, III. Ariobarzanes'in erdemli ve zeki birisi olduğunu söyler ve kendisinin sayesinde Roma senatosunun onun erdemini ve bağlılığını gördüğünü belirtir:

“quod in rege Ariobarzane ea mihi signa videor virtutis, ingeni, fidei benevolentiaeque erga vos perspexisse ut non sine causa tantam curam in eius vos salutem diligentiamque videamini contulisse.” (Cic., Ad., Fam., 15.2.8)

(çünkü ben, kral Ariobarzbanes’de erdemin, zekanın size karşı güvenin ve iyi niyetinin işaretlerini yakalamış olduğumu düşünüyorum o halde onun esenliği için böylesi bir özeni ve ilgiyi boş yere göstermemiş olduğunuz anlaşıyor.)

III. Ariobarzanes, krallığının ilk yıllarını Mithridates Eupator’un kızı olan annesi Athenais’in gözetiminde geçirir. Annesi hiç vakit geçirmeden, Roma düşmanlığına başlamıştır ve Cicero Kilikia eyaletine gelmeden önceki yılda Kappadokia dostu iki Romalıyı kentten kovdurmuştur.

III. Ariobarzanes döneminde Parthialıların yavaş yavaş Anadolu’ya güneyden girmeye çalıştıklarını görebiliyoruz. Aslında Sulla, III. Ariobarzanes ve Parthialı yetkili Orobazos Euphrates kıyısında görüşmüş ve aralarından bir dostluk ilişkisi kurulmuştu. Roma-Parthia ilişkileri Crassus’un bu bölgeye yaptığı sefere kadar barış içerisindeydi. Pompeius doğu görevi sırasında Parthia ile herhangi bir savaşa girişmemişti. Roma ile Parthia arasında böylesi bir barış var olmasına rağmen, Syria eyaleti valisi olan Crassus, M.Ö. 53 yılında, Parthia’yı fethetmek için saldırıya girişti, fakat bu sefer Roma için felaketle sonuçlandı ve hayatını kaybetti.

Cicero, M.Ö. 51/50 yılında Kilikia eyaletine geldiği zaman, Parthialıların Syria’ya saldırdıkları ve işgal ettikleri haberlerini alıyordu.²⁴² Kappadokia’nın Kybistra kentinde iken Parthialıların, kendisine Pacorus önderliğinde tüm birlikleriyle Euphrates’i aşmış ve Kappadokia’ya doğru ilerlediği bilgisi de geliyordu.²⁴³ Bu sebeple Armenia lideri II. Artavasdes ile Parthialıların birleşip Kappadokia üzerine ortak bir saldırı yapacaklarından endişe ediyordu. Onların Kappadokia’ya girmesini engellemek için askerleri ile birlikte; Lykaonia, Isauria ve Kappadokia üzerinden bir yürüyüş gerçekleştirip, Kybistra’da beş günlük kamp kurmuştur.²⁴⁴

²⁴² Cic., *Ad., Att.*, 5.18

²⁴³ Cic., *Ad Fam.*, 15.3

²⁴⁴ Cic., *Ad., Fam.*, 15.2.1; 15.3; Cic., *Ad., Att.*, 5.20

Parthialıların ve Armenialıların Kappadokia'ya girmesini engellemek ve III. Ariobarzanes ile krallığını korumak için Cicero'nun gösterdiği çabalar dönemin önemli siyasi gelişmeleridir. Cicero'nun düşüncesine göre, bir tarafta Roma ile dost olan Roma taraftarları ve diğer tarafta eski geleneklere bağlı olan Pontus ile Parthia taraftarları vardı. Eğer III. Ariobarzanes Roma ile müttefikliklerini devam ettirecek olursa, bunlara karşı kendisini savunmak için geçmiş dönemdeki gibi Roma'nın desteğine ihtiyacı olacaktı. Elbette ki, Roma da Anadolu'da bu denli önemli bir coğrafyaya sahip bir krallık olan Kappadokia'yı yalnız bırakamazdı, çünkü doğudan ve kuzeyden gelebilecek saldırılara karşı tampon bölge konumundaydı. Eğer Roma bu saldırıları engelleyemezse; hem jeopolitik öneme sahip bir müttefikini kaybetmiş olacak, hem de Parthialılar; bu güven ve civar krallıklara saldıkları korku ile bütün Anadolu'nun egemenliğini alma imkanını dahi bulabilecekti. Bu yüzden, Kilikia *proconsulu* Cicero; Roma senatosunun kararı gereğince, Parthialıların saldırısına karşı III. Ariobarzanes'i ya da Kappadokia'yı dikkatli bir şekilde korumaya çalıştı. Bunun için kralın her istediğini yapmak için hazırды:

“cum enim vestra auctoritas intercessisset ut ego regem Ariobarzanem Eusebem et Philorhomaeum tuerer eiusque regis salutem et incolumitatem regnumque defenderem, regi regnoque praesidio essem, adiunxissetisque salutem eius regis populo senatuique magnae curae esse, quod nullo umquam de rege decretum esset a nostro ordine, existimavi me iudicium vestrum ad regem deferre debere eique praesidium meum et fidem et diligentiam polliceri, ut, quoniam salus ipsius, incolumitas regni mihi commendata esset a vobis, diceret si quid vellet.” (Cic., Ad., Fam., 15.2.4)

(zira sizin otoriteniz araya girince, benim kral Ariobarzanes Eusebes ve Philorhomaios'u korumam ve o kralın esenliğini, güvenliğini ve krallığını savunmam için, krala ve krallığına nefer olmam için, o kralın esenliğinin halk ve senato için son derece büyük önemde olduğunu eklediniz, hiçbir zaman hiçbir kral hakkında bizim sıramızdan böyle bir karar çıkmadı, ben de sizin kararınızı krala sunmayı ve onun benim korumamda ve gözetimimde olduğuna söz verdim çünkü bizzat onun esenliği ve krallığının güvenliği sizin tarafınızdan bana teslim edildiği için, her istediği şeyi bana söyleyebilirdi.)

Cicero, Roma'nın bu endişelerini haklı çıkaracak şekilde bir olayı (tehdit) senatoya rapor eder. Ancak bu tehdit dışarıdan değil bizzat içeriden gelmektedir.

Kappadokia'nın kendi içinden bir grup yeni kralı devirmek için bir tertip düzenleyecektir. Buna göre; Cicero, Roma birlikleri ile birlikte Kybistra'da olduğu için korkularından konuşamayan III. Ariobarzanes'in kardeşi X. Ariarathes ve kendinden daha büyük olan baba dostlarıyla birlikte ağabeyinin tahtına geçmeyi gizlice planladığından söz etmiştir:

“Postero autem die cum Ariarathe, fratre suo, et cum paternis amicis maioribus natu ad me in castra venit perturbatusque et flens, cum idem et frater faceret et amici, meam fidem, vestram commendationem implorare coepit. cum admirarer quid accidisset novi, dixit ad se indicia manifestarum insidiarum esse delata, quae essent ante adventum meum occultata, quod ii qui ea patefacere possent propter metum reticuisent. eo autem tempore spe mei praesidi compluris ea quae scirent audacter ad se detulisse; in iis amantissimum sui, summa pietate praeditum fratrem dicere (ea quae is me quoque audiente dicebat) se sollicitatum esse ut regnare vellet; id vivo fratre suo accidere non potuisse; se tamen ante illud tempus eam rem numquam in medium propter periculi metum protulisse. quae cum esset locutus, monui regem ut omnem diligentiam ad se conservandum adhiberet...” (Cic., Ad., Fam., 15.2.6)

(Ertesi günde, kardeşi Ariarathes ve kendisinden daha büyük olan babasının arkadaşlarıyla birlikte, kafası allak bullak olmuş bir biçimde ağlayarak bana, ordugahıma geldi. Bu adam, kardeşi ve dostları da benim güvenceme, sizin bana yüklediğiniz sorumluluğumu yerine getirmem için yalvarmaya başladı. Ne olduğunu şaşırarak öğrendiğim sırada ve kendisine suikastın kesin işaretlerinin geldiğini ve ben oraya varana dek evvelce bunların gizlenmiş olduğunu söyledi çünkü ona bunları ifşa edebilecek olan kişiler korku yüzünden açıklayamamışlardı. Ama artık benim onları koruyacağım umuduyla, birçokları bildiği şeyleri cesurca anlattı. Onların içinde kendisini çok seven ve son derece itaatkar olan kardeşinin kral olmayı istediği için heyecanlandığını söyledi. (Bu adam ben dinlerken dahi bunları söylüyordu.) kardeşi yaşarken böyle bir şeyin olması mümkün değildi. Kendisinin bu zamandan önce, tehlikeden korktuğu için böylesi ciddi bir meseleyi hiçbir zaman ortaya getirmemiş olduğunu söyledi. Bunları konuştuktan sonra, krala kendisini koruması için tüm özeni göstermesi için uyardım....)

Bu pasaja göre Cicero'nun Kilikia'da olması Kappadokia kralına karşı yapılacak olan suikastı önlemiştir. Kendisi de bu durumu Roma'da Cato'ya yazdığı mektup aracılığıyla ileterek başarısından dolayı büyük gurur duyar:

“servatum Ariobarzanis cum ipso rege regnum, sociorum revocatam ad studium imperi nostri voluntatem sententia mea et decreto laudarem, feci.” (Cic., Ad., Fam., 15.5.)²⁴⁵

(...Ariobarzanes'in bizzat kendisi ile birlikte krallığı savunulduğu için ve müttefiklerin iradesi imparatorluğumuza bağlılığa yeniden dönüştürüldüğü için düşüncemle ve kararım ile övünmemi yaptım)

III. Ariobarzanes'e yapılacak olan bu suikast doğru olabilirdi, çünkü Cicero'nun M.Ö. 51 yılındaki gelişinden önce, kralın annesi Athenais politikanın hala içerisindeydi ve Roma'nın iki dostu olan Metras ve Athenaus'u ülkeden kovmuştu. Bu durumda II. Athenais VI. Mithridates Eupator'un bir kızı olarak babasının destekçilerini kendi tarafına çekerek bu tertibin içerisinde yer almış dahi olabilirdi. Zira onun Kappadokia'daki iki Romalıyı kovması, bu tertibin arkasında olabileceğini gösteriyordu. Ancak bu iki Romalı, yine Cicero sayesinde Kralın yanına eski görevlerine dönebilmişlerdi:

“Metram et eum quem tu mihi diligenter commendaras, Athenaeum, importunitate Athenaidis exsilio multatos <in> maxima apud regem auctoritate gratiaque constitui....” (Cic., Ad., Fam., 15.4.6)

“Metras'ın ve bana özenle methettiği, Athenaios'u Athenais'in uygunsuz davranışı yüzünden sürgünle cezalandırılmış olmalarına rağmen, onları kral nezdinde en büyük yetkiyle ve onurla ödüllendirdim..”

Cicero, Kappadokia'da işlerinin iyi gitmediğini, III. Ariobarzanes'in karşı karşıya olduğu farklı bir tehlikeden bahsederek gösterir. Hem Pontus Kappadokia'sının hem de Kappadokia'nın aynı tarzda örgütlenmiş iki tapınak şehri olan Komana'nın güçlü rahibi ve daha sonra Kappadokia kralı olacak olan

²⁴⁵ Ayr. bkz. Cic., Ad., Fam., 15.4

Arkhelaos'un aynı isimdeki babası Arkhelaos'un, Kappadokia sınırında iç savaş çıkarabilme gücüne ve olasılığına değinir:

“...cumque magnum bellum in Cappadocia concitaretur si sacerdos armis se, quod facturum putabatur, defenderet, adulescens et equitatu et peditatu et pecunia paratus et *†toto†* iis qui novari aliquid volebant, perfeci ut e regno ille discederet rexque sine tumultu ac sine armis omni auctoritate aulae communita regnum cum dignitate obtineret.”(Cic., Ad., Fam., 15.4.6)

(...Kappadokia'da büyük bir savaş çıkmak üzereydi, eğer kendisini at, piyade ve para ile donatan bu genç rahip düzeni herhangi bir şekilde değiştirmeyi isteyen kişilere güvenerek silahlarla savunacak olursa ki, böyle yapacağı düşünülüyordu, onu krallıktan uzaklaştırmayı başardım ve kral, bir isyan ya da silahlar olmadan meclisin (senatonun, saray halkı) tüm otoritesiyle ve krallığını güçlendirilmiş bir onurla elde etti.)

III. Ariobarzanes'in krallığını korumak için Roma'nın koruması altında geçirdiği yıllarda yaşanan bu olaylar, kendisi için ne kadar zarar verici olmuşsa, aynı zamanda ülkenin ekonomik durumunu da zayıflatmıştır. Öyle ki Horatius dizelerinde kralın bu fakirliğine vurgu yapmıştır:

“*mancupiis locuples eget aeris Cappadocum rex: ne fueris hic tu.*” (Horatius, Epistulae, 1.6.39)

(Kappadokialıların kralı köle bakımından zengin para bakımından ise yoksundur: sen bu adam gibi olmayasın)²⁴⁶

İlk olarak III. Ariobarzanes, kendisine karşı yapılması muhtemel olan suikasta karşı Cicero'dan yardım istediği sırada, Kralı koruması için senato kararı olmasına rağmen, Cicero, Syria'dan gelen haberler nedeniyle, ordusunun hepsini Kilikia sınırlarına yığması gerektiğini ve bu yüzden Roma devletinin çıkarlarını düşünerek kralın bu isteğini reddeder. Sonra ona eğer gerçek bir kral olmak istiyorsa, kendi gücüyle ayakta kalmasını tavsiye eder: (*ed posse <se> suis opibus defendere*

²⁴⁶ Ayr. bkz Cic., Ad., Att., 6.1

videretur).²⁴⁷ Gerçekten de bu esnada Cicero'nun kendi asker sayısı da bu savaş için yeterli değildir. Cicero, müttefikleri sınıflandırırken Galatia krallığının sadakatini ve zenginliğini överken, Kappadokia'dan, ekonomisine vurgu yaparak, “*inanis*” “içi boşaltılmış” “faydasız” olarak bahseder:

“nam sociorum auxilia propter acerbitatem atque iniurias imperi nostri aut ita imbecilla sunt ut non multum nos iuvare possint aut ita alienata a nobis ut neque expectandum ab iis neque committendum iis quicquam esse videatur. regis Deiotari et voluntatem et copias, quantaecumque sunt, nostras esse duco. Cappadocia est inanis, reliqui reges tyrannique neque opibus satis firmi nec voluntate sunt.” (Cic., *Ad., Fam.*, 15.1.6)

(Müttefiklerin yardımları bizim imparatorluğumuzun sertliği ve haksızlıkları yüzünden öylesine zayıftı ki bize çok fazla yardımları dokunamazdı ya da bizden öylesine uzaklaşmışlardı ki ne onlardan herhangi bir şey ummak ne de onlarla görünen bir işe girişmek uygun görünüyor. Kral Deiotarus'un hem iradesinin hem de ne kadar askeri varsa bizim olduğunu sayıyorum. Kappadokia ise faydasız bir ülkedir. Geri kalan krallıklar ve tiranların ne güçleri ne de iradeleri (güvenirliliği) bakımından yeterince sağlamdırlar.)

M.Ö. 51 yılında Kappadokia'nın ekonomik durumunun “*inanis*” sözcüğünden ne kadar kötü bir durumda olduğu anlaşılmaktadır. Sullivan'ın da belirttiği gibi, Mithridates ve Tigranes'le yıllarca süren savaşlar ve I. Ariobarzanes'in kesintiye uğrayan krallığı ülkenin ekonomik durumuna oldukça fazla zarar vermiştir.²⁴⁸ Bu savaşlar sırasında, Roma'nın korumasına çok ihtiyaç duyduğu için vergi toplayıcılarına (*procurator*) borçlanması da olabilirdi. Diğer yandan Pompeius'un I. Ariobarzanes'i koruması ve krallığına yeni topraklar eklemesinin karşılığı da pahalıya mal olmuştu. Çünkü Kralın, Pompeius'dan yüklü miktarda borç para aldığı görülmektedir ve bu borç öylesine yüküdür ki, aylık otuz üç *talentum* faizini bile karşılamıyordu. Bu borçlanma, Pompeius'un Anadolu'ya geldiği dönemde ya da babasının döneminde olmuş olabilir:

²⁴⁷ Cic., *Ad., Fam.*, 15.2.7

²⁴⁸ R.D. Sullivan, 1980, s. 1141

“*primum ab Ariobarzane sic contendi, ut talenta quae mihi pollicebatur illi daret. quoad mecum rex fuit, perbono loco res erat; post a Pompei procuratoribus sescentis premi coeptus est. Pompeius autem cum ob ceteras causas plus potest unus quam ceteri omnes, tum quod putatur ad bellum Parthicum esse venturus. ei tamen sic nunc solvitur: tricesimo quoque die talenta Attica XXXIII, et hoc ex tributis; nec id satis efficitur in usuram menstruum.*” (Cic., Ad., Att., 6.1.3)

(İlk olarak öylesine baskı uyguladım ki, Ariobarzanes tarafından bana söz verilen *talentum*ları ona verdi, Kral benimle olduğu sürece, durum çok iyiydi. Daha sonra Pompeius’un yüzlerce *procurator*ları tarafından baskı görmeye başladı. Pompeius, geri kalan nedenlerden ötürü diğer insanlardan ziyade tek başına en fazla etkiye sahip kişiydi, çünkü o zaman Parthia savaşını onun üstleneceği düşünülüyordu. Böylece onun tarafından problem şimdi şu şekilde çözülür: her otuzuncu günde otuz üç Attika *talentum*u ve bu özel vergilerden toplanıyordu; bu para anaparanın aylık faizini dahi karşılamıyordu.)

Görüldüğü gibi I. Ariobarzanes ayda otuz üç *talentum* ödese dahi sadece anaparanın aylık faizini bile karşılamıyordu. Bu miktarda bir parayı bir kralın her ay ödemesi hiçte kolay değildir. Toprakları verimli olmayan Kappadokia bölgesinin krallık hazinesi yoktu ve düzenli bir vergi toplayamıyordu. Appius’un kurduğu sistemle Kral zorla vergi toplamayı emrediyor, ancak o zaman bile Pompeius’u memnun edecek parayı zar zor bulabiliyordu: (*Appi instituto tributa imperat; ea vix in faenus Pompei quod satis sit efficiunt*).²⁴⁹

Eğer Kappadokia elindeki parayı da bu tür borçlara harcıyorsa, Cicero’nun Kappadokia için *inanis* sözcüğünü kullanması hiçte abartılı değildir. III. Ariobarzanes, topladığı paralarla Pompeius’un anaparasını dahi ödeyemediği için, Romalı tefecilerin eline düşmeye devam ediyordu. Bu sırada Cicero, III. Ariobarzanes’e kendisine ödenmesi gereken para konusunda mektuplar yollayarak onu bir yandan ikna etmeye çalışırken, bir yandan da suçluyordu. Hatta Galatia yöneticisi Deiotaurus dahi araya girmiş ve alacaklısı Brutus’un paraları konusunda ona elçiler göndermiştir. Ancak III. Ariobarzanes’den hiç parası olmadığına dair bir cevap alınca, Cicero da buna Herkules adına yemin ederek inanır ve şöyle söyler:

²⁴⁹Cic., Ad., Att., 6.1

“et mehercule ego ita iudico, nihil illo regno spoliatus, nihil rege egentius.”(Cic., Ad., Att.6.1)

(Herkules aşkına, ben de aynı şekilde düşünüyorum zira hiçbir şey o krallıktan daha fazla yağma edilmemiştir, hiçbir şey de kraldan daha fazla bir şeye ihtiyaç duymamıştır)

Görüldüğü gibi Romalılar tarafından Kappadokia krallığının içi boşaltılmıştır. III. Ariobarzanes ekonomik anlamda zor durumdadır ve hatta daha da kötüye gitmektedir. Çünkü III. Ariobarzanes’in alacaklısı artık sadece Pompeius değildi ve Brutus da alacakları arasındaydı. Cicero, III. Ariobarzanes’in fakirliğini (*pauper*) açık bir şekilde belirtir ve Brutus’un Pompeius’dan faiz konusunda daha insafli birisi olduğundan bahseder:

“*Ariobarzanes non in Pompeium prolixior per ipsum quam per me in Brutum. quem tamen ego praestare non poteram; erat enim rex perpauper aberamque ab eo ita longe ut nihil possem nisi litteris, quibus pugnare non destiti. summa haec est: pro ratione pecuniae liber<al>ius est Brutus tractatus quam Pompeius. Bruto curata hoc anno talenta circiter C, Pompeio in sex mensibus promissa CC.*” (Cic., Ad., Att., 6.3.5)

(Ariobarzanes, kendi iyiliği için Pompeius’a olan bağlılığı benim için Brutus’a olan bağlılığından fazla değildi. Fakat ben yine de ona kendimi kefil edemem. Zira kral yönetilmeye ihtiyaç duyuyordu ve oysa ben ondan öylesine uzaktaydım ki mektup dışında hiçbir şekilde ulaşamıyordum oma onu mektupsuz hiç bırakmadım. Önemli konular bunlardır. Paranın miktarı konusunda Brutus, Pompeius’dan daha özgürlükçü bir davranış sergiledi. Bu yıl Brutus’a yaklaşık yüz *talentum* ödendi, Pompeius’a ise altı ayda iki yüz *talentum* söz verildi.)

III. Ariobarzanes’in Pompeius ile ya da Roma ile bu tür bir para ilişkisi içinde olması göz önüne alındığında, Cicero’nun Kappadokia Kralı Ariobarzanes’i korumakta özenli davranmasının nedeninin, sadece Parthialıları engellemek istemesi değil, aynı zamanada böylesi gelir getiren bir kaynağı Roma’ya dönünceye kadar kendi çıkarları için kullanmak istemesi de olabilir. Böyle bir soruya cevap vermek biraz zordur. Çünkü anlaşıldığına göre; Cicero’nun eyaletteki görevleri arasında III.

Ariobarzanes'i, Pompeius ve M.Ö. 50 yılında yazdığı mektupta²⁵⁰ Cyprus ve Kappadokia eyaletinin patronu olduğu bilinen (*tum duae maxime clientelae tuae, Kyprus insula et Cappadociae regnum,*) Cato²⁵¹ gibi cumhuriyetçi dostlarının çıkarlarını da koruması gerekiyordu. Zira M.Ö. 51 yılında, Cybistra'dan, Roma'ya yazdığı mektupta Ariobarzanes'i aşırı övmüş ve senatonun kralı korunmasına verilme kararının ne kadar isabetli olduğunu abartılı bir şekilde anlatmıştı.²⁵²

Kappadokia'nın Roma tarafından ekonomik olarak bu şekilde kullanılması, halkın bir kısmının Parthia tarafını desteklemesini ve suikastların temel bulmasını kolaylaştırdığını söyleyebiliriz.

Cicero, mektuplarında da sürekli belirttiği gibi, Parthia tehlikesi öncesinde Kappadokia'yı sakin bir durumda tutmak istemektedir. Çünkü Kappadokia bölgesi ve civarının güvenliğinden son derece endişe duymakta ve Roma'ya sadakatinden şüphe etmektedir. Bunun nedeni; Kappadokia'nın komşularının Parthia'ya karşı düşman olmaya cesaret edemeyeceklerini düşünüyor olmasıdır.²⁵³ Aynı şekilde; bu

²⁵⁰ Cic., *Ad., Fam.*, 15.4.15

²⁵¹ M.Porcus Cato Uticensis M.Ö. 58-56 yıllarında Cyprus'u organize ettiği zaman Kappadokia kralı Ariobarzanes ile ilişkilerini bu şekilde geliştirmiş olmalıdır. Bkz. C. Eilers, *Roman Patrons of Greek Cities*, Oxford, 2002, s. 260

²⁵² Sullivan ise, bunun Cicero'nun Romalıları, Ariobarzanes'in ne kadar önemli birisi olduğunu kanıtlamaya çalışırken kendisinin de ne kadar fazla acı çektiğini göstermek için yaptığını belirtir.

²⁵³ Cic. *Ad. Fam.*, 15.4: "itaque exercitum mihi ducendum per Cappadociae regionem eam quae Ciliciam attingeret putavi. nam si me in Ciliciam demissem, Ciliciam quidem ipsam propter montis Amani naturam facile tenuissem (duo sunt enim aditus in Ciliciam ex Syria, quorum uterque parvis praesidiis propter angustias intercludi potest, nec est quicquam Cilicia contra Syriam munitus), sed me Cappadocia movebat, quae patet a Syria regesque habet finitimos, qui, etiam si sunt amici nobis, tamen aperte Parthis inimici esse non audent. itaque in Cappadocia extrema non longe a Tauro apud oppidum Cybistra castra feci, ut et Ciliciam tuerer et Cappadociam tenens nova finitimorum consilia impedirem."

"bu nedenle ordumu Kappadokia'nın Kilikia bölgesinin sınırındaki o bölgeden geçirmem gerektiğini düşündüm. Eğer direk olarak Kilikia bölgesinden geçmiş olsaydım, Kilikia bölgesine Amanosların doğasından dolayı kolayca ulaşırdım. (Syria'dan Kilikia'ya iki geçiş vardır ve bunlar darlıkları sebebiyle küçük garnizonlarla kapatılabilir, ve hiçbir şey Syria'ya karşı, Kilikia'dan daha tahkimli değildir.) Syria'ya açık olan, bize dost olmalarına rağmen açıkça Parthialılara düşman olmaya cesaret

dönemde Cicero, Parthiaların büyük bir ordu ile Euphrates kıyısına geldiklerini ve bunu da Kommagenelilerin Roma'ya bildirdiğini belirtir. Parthialarla aynı anda Armenia Kralının da Kappadokia üzerine bir saldırı yapmak üzere olduğunu yazar.
254

Cicero'nun en büyük endişesi olan Parthialıların Armenia kralı II. Artavasdes birleşip Kappadokia saldırmalarıydı. Bu birleşik büyük saldırının olmayacağını ve Kappadokia bölgesinin güvenli olduğunu anlayınca ordusunu Amanus'a sürerek Parthialıları burada karşılamaya karar verir:

“qua re cum viderem a Cappadocia Parthorum copias aversas non longe a finibus esse Ciliciae, quam potui maximis itineribus ad Amanum exercitum duxi.” (Cic., Ad., Fam., 15.4.7)

(Parthialıların birliklerinin Kappadokia'dan uzaklaşmış ve Kilikia sınırlarından çok fazla uzakta olmadıklarını anlayınca, uzun yolculuklarla Amananos'lara orduyu sevk ettim.)

Cicero'nun korktuğu olmadı ve M.Ö. 50 yılında Kappadokia bölgesinde herhangi bir karışıklık çıkmasını engelleyerek ve bölgeyi sakin bir şekilde bırakarak Roma'ya döndü. Ancak Kappadokia'yı da yakından ilgilendiren Parthia'ya yapılacak olan seferin komutanı Pompeius olması beklenirken, Roma'da uzun yıllar devam eden *optimates* ve *populares* arasındaki kavgalar bir iç savaşa dönüştü. *optimates*in temsilcisi Pompeius ile *populares*in temsilcisi Caesar arasındaki bu iç savaş, tüm doğu krallıklarını etkilediği gibi Kappadokia bölgesini de yakından etkiledi.

M.Ö. 49 yılında Gallia'dan dönen Caesar Roma'ya girdi ve Pompeius çoktan Yunanistan'a doğru yola çıkmıştı. Çünkü Pompeius'un doğuda büyük bir saygınlığı vardı ve doğudaki çoğu krallıktan hem piyade hem de atlı yardımı aldı ve bunlardan

edemeyen komşu krallara sahip olan Kappadokia beni endişelendiriyordu. Kappadokia'nın en dışında (extrema- güneyinde), Taurosdan fazla uzakta olmayan Cybistra kasabasında, hem Kilikia'yı gözetlemek için hem de komşuların yeni planlarını engellemek için Kappadokia'yı tutarak ordugah kurdum.”

²⁵⁴ Cic., Ad., Fam., 15.4. 4

destek birliklerini hazırlamaya başladı.²⁵⁵ Pompeius’a yardım eden krallar arasında Kappadokia kralı III. Ariobarzanes de vardı:

“σύμμαχοι δ' ἐξ Ἰωνίας τε καὶ Μακεδονίας καὶ Πελοποννήσου καὶ Βοιωτίας τοξόται τε Κρηῆτες καὶ σφενδονῆται Θρᾷκες καὶ ὅσοι περὶ τὸν Πόντον βέλεσι χρῶνται, ἰππέες τέ τινες Κελτῶν καὶ ἐκ Γαλατίας ἕτεροι τῆς ἐφ' ἑαυτῶν Κομμαγηνοὶ τε ὑπ' Ἀντιόχου πεμφθέντες καὶ Κίλικες καὶ Καππαδόκαι καὶ ἐκ τῆς βραχυτέρας Ἀρμενίας τινὲς καὶ Παμφύλιοι καὶ Πισίδαι.” (App., BCiv., 2.49)

((Pompeius), İonia’dan ve Makedonia’dan ve Peloponnesos’dan müttefikler ve Boiotia’dan ve Girit’den okçular ve Trakya’dan sapancılar a ve Pontus çevresinde cirit kullananlara, Keltlerden atlı süvarilere ve diğerleri doğu Galatia’dan gelenlerle birlikte, Antiokhos tarafından gönderilen Kommagenliler ve Kilikialılar, Kappadokialılar ve Küçük Armenia’dan bazı birliklere ve Pamphialılar ve Pisidialılara sahipti.)

Caesar, *Bellum Civile* adlı eserinde, Pompeius’un bir yıldır savaşmadığı için asker toplamakta başarılı olduğunu belirtir. Özellikle de Anadolu’dan büyük bir donanma ve tüm Syria ve Anadolu’daki krallıklardan önemli miktarda para toplayabilmesinin nedeni vergi toplayıcılarının eyaletleri kendi adına zorlamasıdır.²⁵⁶ Anadolu’nun neredeyse tamamı Pompeius’a birlik göndermiştir. III. Ariobarzanes’in de babası döneminde ülkesine toprak ekleyen ve borçlu kaldığı Pompeius’un tarafında yer alması anlaşılabilir bir durumdur. III. Ariobarzanes, Pompeius’a yardım için kardeşi Ariarathes’i göndermiştir, ancak Bu durum Appianos, tarafından Kappadokia Kralının yanlışıyla Ariarathes olarak aktarılmasına neden olmuştur:

“παρῆσαν δὲ καὶ βασιλέες καὶ δυνάσται στρατὸν ἄγοντες, Δηϊόταρος μὲν τετράρχης Γαλατῶν τῶν ἐφ' ἑαυτῶν, Ἀριαράθης δὲ Καππαδοκῶν βασιλεύς.” (App., BCiv., 2.71)

(krallar ve hükümdarlar kendi ordularının komutanı olarak başlarındaydılar: Doğu Galatlarının tetrakhi Deiotaros, Kappadokialıların kralı Ariarathes,.....)

²⁵⁵ App., BCiv. 2.70-71

²⁵⁶ İç savaşın işaretleri Cicero, Kilikia’da iken çoktan belirmeye başlamıştı dolayısıyla *publicanus*ların (vergi toplayıcıları) bunun için para toplamaya başladıkları görülmektedir.

Kappadokia Kralı, Cicero'nun ülkesi içini *inanis* demesine rağmen, diğer krallıklarla karşılaştırılabilir sayıda Pompeius'a yardım için asker gönderebilmiştir:

“.....*ex quibus DC Gallos Deiotarus adduxerat, D Ariobarzanes ex Cappadocia; ad eundem numerum Cotus ex Thracia dederat et Sadalam filium miserat; ex Macedonia CC erant...*”(Caesar, *Bell., Civ.*, 3.4)

(Bunlardan Deiotarus altı yüz adam sağladı, Ariobarzanes, Kappadokia'dan beş yüz adam (atlı) sağladı; Thrakia'dan Cotys aynı sayıda adam sağladı ve oğlu Sadalas'ı gönderdi; Makedonia'dan iki yüz kişi vardı.)

Thessalia bölgesindeki Pharsalia mevkiindeki savaştan sonra Caesar, Pompeius'u artık kesin yenilgiye uğratmış ve artık bu iç savaşın galibi olmuştur. Bundan sonra Caesar, savaşta Pompeius'a yardım eden krallıkları cezalandırdı. Bunlar arasında yer alan III. Ariobarzanes, tıpkı Magnesia savaşından sonra yaşananların tekrarı gibi, Roma'nın en sadık müttefiki Deiotaros kadar büyük bir ceza almamıştır. Bunda, Cicero'nun mektuplarında belirttiği gibi, Deiotaros'un Roma'ya yani Pompeius'a samimi ve sadakatle bağlı olması da etkili olabilirdi. Öte yandan her iki kralın bu savaşa destek veriş biçimleri de farklıydı. Zira Kappadokia Kralı kardeşini göndermesine rağmen, Deiotarus'un bizzat kendisi savaşa katılmıştı.²⁵⁷ Diğer yandan Pompeius, bazı birlikleri geri hizmette kullanmış, bazılarını da savaşta kullanmıştı ve birliklerin görev yerleri de bu cezasının ölçüsünü belirlemiş olabilirdi.

Cicero, Caesar'ın bu sert cezalandırma biçimini eleştirir.²⁵⁸ Çünkü Deiotaros zaten daha önceden büyük bir ceza almıştı ve Caesar tarafından Armenia'nın bir bölgesi Deiotaros'dan alınıp Ariobarzanes'e verilmişti. Öte yandan Cassius Dio, aslında Caesar'ın Deiotaros'a Armenia'nın bir kısmını bağışlayarak ona iyilik yaptığını yazar:

²⁵⁷ R. Sullivan. 1980, s.1144.

²⁵⁸ Cic., *Deiot.*, 3.8

“μέρος μὲν γάρ τι τῆς Ἀρμενίας τῆς τοῦ Δηιοτάρου γενομένης Ἀριοβαρζάνει τῷ τῆς Καπ-παδοκίας βασιλεῖ ἔδωκεν, οὐ μέντοι καὶ τὸν Δηιοτάρου ἐν τούτῳ τι ἔβλαψεν, ἀλλὰ καὶ προσευηργέτησεν οὐ γὰρ ἐκείνου τὴν χώραν ἀπετέμετο, ἀλλ’ ὑπὸ τοῦ Φαρνάκου πᾶσαν τὴν Ἀρμενίαν καταληφθεῖσαν καταλαβὼν τὸ μὲν τι αὐτῆς τῷ Ἀριοβαρζάνει τὸ δὲ δὴ τῷ Δηιοτάρῳ ἐχαρίσατο.” (Cass., Dio, 41.63.3)

(Kral Deiotaros’un yönetiminde olan Armenia’nın bir parçasını Kappadokia kralı Ariobarzanes’e verdi ve sadece bu hareketle Deiotaros’a herhangi bir zarar vermedi, tersine ona iyilik yaptı. Zira sadece onun ülkesini elinden almadı, tersine Pharnakes tarafından alınmış olan bütün Armenia’yı alarak, bir kısmını, Ariobarzanes’e diğer kısmını da Deiotaros’a pay etti.)

Kappadokia krallığının, Caesar ve Pompeius arasındaki iç savaştan da kazançlı çıktığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte o dönemde Pontus bölgesinden Kappadokia’yı tehdit eden başka bir tehlike vardı. Pompeius tarafından Bosphorus kralı olarak atanan ve Roma tarafından tanınan Pharnakes, bu iç savaşı iyi değerlendirerek babası Mithridates Eupator gibi yayılma politikası izlemeye başladı. İlk olarak Roma’nın yokluğunda Kolkhis’i Deiotaros’un yokluğunda tüm Armenia bölgesi ve Kappadokia’nın bir kısmını ve Bithynia’ya verilmiş olan Pontus’un bazı şehirlerini işgal etmişti: (καὶ οἷα τῶν Ρωμαίων τότε μὲν πρὸς ἀλλήλους ἀσχόλων γενομένων, αὐθις δὲ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ κατασχεθέντων, τὴν τε Κολχίδα ἀκονιτὶ προσηγάγετο καὶ τὴν Ἀρμενίαν ἀπόντος τοῦ Δηιοτάρου πᾶσαν, τῆς τε Καππαδοκίας καὶ τῶν τοῦ Πόντου πόλεων τινας.)²⁵⁹

Caesar, Mısır’daki işleri bir düzene sokmaya çalıştığı için, Pharnakes ile savaşma görevini ünlü komutanı Gnaeus Domitius Calvinus’a verir.²⁶⁰ Pharnakes, Kappadokia bölgesinin en azından doğu sınırlarını işgal etmişti. Çünkü Deiotarus, Romalı General Calvinus’dan kendi krallığının, Armenia Minor’un ve Kappadokia’nın işgal edilmesinin engellenmesini istiyordu.²⁶¹ Kappadokia kralı III. Ariobarzanes ve Galatia kralı Deiotaros bu orduya katılırlar:

²⁵⁹ Cass., Dio, 42.45

²⁶⁰ Cass., Dio, 42.45

²⁶¹ Bell., Alex., 34-36

“πράσσοντος δὲ αὐτοῦ ταῦτα ὁ Καῖσαρ αὐτὸς μὲν οὐκ ἐκινήθη (οὔτε γὰρ ἡ Αἴγυπτος πῶ καθειστήκει, καὶ ἐλπίδος τι εἶχε δι' ἐτέρων αὐτὸν χειρώσεσθαι), Γναῖον δὲ Δομίτιον Καλουῖνον ἔπεμψε, τὴν τε Ἀσίαν οἱ καὶ στρατόπεδα προστάζας. καὶ ὃς τὸν Δηϊόταρον καὶ τὸν Ἀριοβαρζάνην προσλαβὼν ἤλασεν εὐθὺς ἐπὶ τὸν Φαρνάκην ἐν τῇ Νικοπόλει ὄντα (καὶ γὰρ ταύτην προκατελήφει),.” (Cass., Dio, 42.46.)

(Caesar, bu işlerle uğraştığı için, Caesar’ın kendisi bizzat harekete geçmedi (zira Mısır henüz yoluna girmemişti ve başka kişiler aracılığıyla onu (Pharnakes) yenileceğinden bir umudu vardı.), Gnaeus Domitius Calvinus’u Asya’ya gönderdi ve ordugahları emrine verdi. Calvinus, Deiotaros’u ve Ariobarzanes’i alarak direk olarak Nicopolis’deki Pharnakes’in üzerine sürdü (burası daha önceden işgal edilmişti))

Kappadokia kralı III. Ariobarzanes, Deiotaros’un birliklerinin de bulunduğu bu orduya yüz süvari gönderir: (*equitesque C, totidemque ab Ariobarzane sumit.*) Bunlar, Roma ordusu ile birlikte Nicopolis’e II. Pharnakes’in üzerine yürüdü ancak buradaki savaşta Calvinus ordusunun neredeyse üçte ikisini kaybederek çekilmek zorunda kaldı.²⁶²

Mısır’daki işlerini yoluna koyan Caesar bu savaşı bitirmek için Anadolu’ya gelmiştir. Ünlü sözünü “*veni, vidi, vici*” söylediği yer olan Zile’ye ulaşmış, ancak Pharnakes’i onun karşısına çıkamamıştır. Böylece Pharnakes’in Armenia ve Kappadokia’daki toprak kazanma emellerine son verdi. Caesar, Roma’nın sahip olduğu tüm toprakları yeniden düzenledi ve ülkelerinden kovulan kralları yeniden eski yerlerine atadı, fakat önceden Galatia’nın olan ve yukarıda bahsettiğimiz Armenia’nın bir kısmını²⁶³ III. Ariobarzanes’e bıraktı:

“καὶ μετὰ τοῦτο τὴν χώραν ὅσῃν τῶν τε Ρωμαίων καὶ τῶν ἐνόρκων σφίσιν ἀποτετμημένος ὁ Φαρνάκης ἦν ἐκομίσατο, καὶ αὐτὴν πᾶσαν ὡς ἐκάστοις τοῖς ἀπολέσασιν ἔδωκε, πλὴν μέρους τινὸς τῆς Ἀρμενίας, ὃ τῷ Ἀριοβαρζάνει ἐχαρίσατο.” (Cass., Dio, 42.48)

²⁶² Bell., Alex., 34.5

²⁶³ Bell., Alex., 34, 35, 67.

(bundan sonra, Pharnakes'in aldığı ve Romalılara ait olan ancak anlaşmalarla kendilerine bağlı olan ülkeyi yeniden düzenleyerek, sadece Ariobarzanes'e verdiği Armenia'nın bir (belirtilen) kısmı dışında bütün bölgeyi kaybetmiş olanlara verdi.)

Dıştan gelen saldırıları Roma'nın yardımlarıyla atlatan Kappadokia'nın iç sorunları ise henüz devam ediyordu. Caesar, Kappadokia krallık üyeleri olan Ariobarzanes ile kardeşi Ariarathes arasında, Cicero'nun mektuplarından da açık bir şekilde anladığımız gibi, krallık savaşının ve uzun süren taht kavgalarının olduğunu biliyordu ve bunun önüne geçmek için III. Ariobarzanes'in kardeşi Ariarathes'i krallığa hazırlıyordu. Fakat bununla birlikte, Ariobarzanes'in de Kappadokia'nın şu andaki hükümdarı olduğunu vurgulamayı sürdürüyordu.²⁶⁴

“fratri autem Ariobarzanis Ariarathi, cum bene meritis uterque eorum de re publica esset, ne aut regni hereditas Ariarathen sollicitaret aut heres regni terreret <Ariobarzanes, partem Armeniae minoris concessit eumque> Ariobarzani attribuit qui sub eius imperio ad ditione esset. ipse.” (Bell., Alex., 66)

(Ariobarzanes'in kardeşi Ariarathes'e, onların her ikisi de cumhuriyet tarafından iyi bir şekilde değer görmüşlerdi, Ariarathes'i krallık mirası endişeye düşürmesin ya da krallığın mirasçısı olarak, Ariobarzanes'i korkutmasın diye, Küçük Armenia'nın bir kısmını onun emrine verdi ve Ariarathes'i Ariobarzanes'in emrinde ve otoritesinde bir kişi olarak atadı.)

Ariarathes, bu düzenlemeden memnun kalmamış olmalı ki, M.Ö. 45 Mayıs'ında Roma'ya gelip kendisi için Caesar'dan bir krallık talep edecektir:

“Ariarathes, Ariobarzani filius, Romam venit. vult, opinor, regnum aliquod emere a Caesare; nam quo modo nunc est, pedem ubi ponat in suo non habet. omnino eum Sestius noster, parochus publicus, occupavit; quod quidem facile patior. verum tamen, quod mihi summo beneficio meo magna cum fratre illius necessitudo est, invito eum per litteras ut apud me deversetur. ad eam rem cum mitterem Alexandrum, has ei dedi litteras.” (Cic., Ad., Att.,13. 2)

²⁶⁴ R. D. Sullivan, 1980, 1145; Ghita, 2010, s. 85-86

(Ariobarzanes'in oğlu Ariarathes, Roma'ya geldi. Bence, Caesar'dan başka bir krallık satın almak isteyecek; şimdi olduğu gibi benim diyebileceği bir toprağa sahip değil. Bizim *parochus publicus*²⁶⁵ Sestius onu bütünüyle eline aldı; buna gerçekten üzülüyorum. Aslında, onun kardeşine benim büyük iyiliklerim dokunduğu için ve buna kendimi mecbur hissettiğim için onu benim yanımda kalması için mektupla davet ediyorum. Bu iş için, Alexandros'u gönderirken, ona bu mektupları da verdim.)

Cicero burada Kappadokia'nın Ariobarzanes'e verilmesinden ötürü, Ariobarzanes ile kardeşi Ariarathes arasında düşmanca bir ilişkiye işaret etmeyebilir. Küçük Armenia'nın bir kısmı daha önceden Ariarathes'e verilmişti ve burayı yönetmek elbette ki oldukça zordu. M.Ö. 46-44 yıllarında Parthialıların etkili olduğu dönemlerde, Ariarathes belki elindeki bu bölgeyi kaybetmiş olabilirdi. Caesar planladığı Parthia savaşını Armenia üzerinden yapmak istiyordu, bu yüzden Armenia'nın güvenli ellerde olması gerektiği için böyle bir karar vermiş olabilirdi.²⁶⁶

M.Ö. 44 yılında suikast sonucu vahşice öldürülen Caesar'ın katilleri Brutus ve Cassius, kendisini takip eden *triumvir*lerden kurtulmak için doğuya kaçmışlardı. Burada kendileriyle aynı fikirde olan herkesten bulabildikleri kadar para ve asker toplamaya çalışıyorlardı. Cassius ve Brutus burada Kommagene ve Kappadokia krallığını da yakında izliyordu. Bu sırada Kappadokia kralı III. Ariobarzanes'i, Caesar'ın taraftarıyla işbirliği içinde olduğunu düşündükleri için öldürdüler:

“καὶ αὐτοῖς οἱ μὲν ἄλλοι ταύτῃ πάντες, καὶ οἱ πρόσθεν περιορώμενοι, παραχρῆμα ὡμολόγησαν, ὁ δὲ δὴ Ἀριοβαρζάνης οἱ τε Ῥόδιοι καὶ οἱ Λύκιοι ἄλλως μὲν οὐκ ἀντίσταντο, οὐ μέντοι καὶ συμμαχεῖσαι ἤθελον. ὑποπεύσαντες οὖν αὐτοὺς τὰ τῶν ἐναντίων, ἐπειδὴ εὖ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος τοῦ προτέρου ἐπεπόνθεσαν, φρονεῖν, καὶ φοβηθέντες μὴ καὶ αὐτοὶ τε ἀπελθόντων σφῶν ταραζώσῃ τι καὶ τοὺς ἄλλους συναποστήσωσι, γνώμην ἐποίησαντο ἐπ' ἐκείνους πρῶτον τραπέσθαι,αὶ μετὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐς τὴν νῆσον περαιωθεὶς ἄλλο μὲν κακὸν οὐδὲν αὐτοὺς ἔδρασεν (οὔτε γὰρ ἀντέστησάν οἱ, καὶ εὐνοίαν αὐτῶν ἐκ τῆς διατριβῆς ἣν ἐκεῖ κατὰ παιδείαν ἐπεποίητο εἶχε), τὰς δὲ δὴ ναῦς καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ ὄσια καὶ τὰ ἱερά, πλὴν τοῦ

²⁶⁵ Yunancası *πάροχος*, tedarikçi, oyun hazırlayan kişi anlamında kullanılır.

²⁶⁶ R.D.Sullivan, 1980, 1145

ἄρματος τοῦ Ἡλίου, παρεσπάσατο. καὶ μετὰ ταῦτα καὶ τὸν Ἀριοβαρζάνην συλλαβὸν ἀπέκτεινε.” (Cass., Dio, 47.33)

(burada diğ er başka herkes ve daha önceden olayların değ işmesini bekleyenler dahi hemen onlarla anlaşmaya vardılar, Ariobarzanes, Rhodoslular ve Lykialılar onlara farklı bir şekilde karşı durmadılar ancak müttefik olmayı da istemediler. (Brutus ve Cassius) Kappadokia kralının önceki Caesar’ın kendisine iyi davranması nedeniyle, düşmanların işlerini desteklemesinden şüphelendiler ve onlar ayrılınca bir kargaşa yaratmalarından ve başkalarını da isyana sürüklemesinden korkuttukları için, ilk olarak onlar üzerine eğilmeye karar verdiler.....Ve bundan sonra kendisi (Cassius) de adaya geçti ve onlara başka hiçbir kötülük yapmadı.(onlar hiç direniş göstermediler, eğitimini orada yaparken geçirdiğ i vakitten dolayı onların sevgisini kazandı. Gemilerini, paralarını, kamuya ait ve kutsal alanları, Helios’un arabaları dışında ilgisini çekti. Bunlardan sonra, Ariobarzanes’i yakalayarak öldürdü.)

Appianos’a göre, III. Ariobarzanes’in öldürölme nedeni, kralın Cassius’a karşı suikast düzenleme planıdır:

“αὐτὸς δὲ ὁ Κάσσιος τὸν μὲν ἀδελφίδου ἔν Συρίᾳ μεθ' ἑνὸς τέλους ἀπέλιπε, τοὺς δὲ ἱππέας προύπεμψε ἐς Καππαδοκίαν, οἱ Ἀριοβαρζάνην τε ἄφνω κατέκανον ὡς ἐπιβουλευόντα Κασσίῳ καὶ χρήματα πολλὰ τὰ ἐκείνου καὶ τὴν ἄλλην κατασκευὴν ἐς τὸν Κάσσιον ἐπανήγαγον.”(App., BCiv. 8.63)

(Cassius’un bizzat kendisi yeğenini Syria’da bir birlikle bıraktı, atlıları ise önden Kappadokia’nın üzerine gönderdi ve onlar Ariobarzanes’i Cassius’a suikast düzenledikleri için hemen öldürdüler ve onun büyük servetini ve başka askeri teçhizatlarını da Cassius’a götürdüler.)

Cassius’un adamları tarafından öldüröl III. Ariobarzanes’in babası Pontus ve Armenia’dan gelen saldırılara karşı Roma’nın yanına en altı kez sığınmıştı. Oğlu Ariobarzanes için ise, Senato; Cicero’ya çok özenli bir şekilde onu koruması için emir vermişti. Ancak Roma’da da büyük yıkıma ve birçok insanın ölmesine neden olan bu iç savaş, III. Ariobarzanes’in Romalılarla yakın ilişkisi ve belki de ihtiyatlı davranmamasından ötürü öldürölmesine neden olmuştur. Öte yandan III.

Ariobarzanes'in zengin hazinelerine el konulması da; hem onun geçen yıllarda ekonomik durumunu düzelttiğini gösterir, hem de öldürülmesinde Cicero'nun mektuplarında bahsettiği Brutus'a olan borcunu ödememesinin de etkili olduğunu gösterir.

1.6.12 X. Ariarathes (*Eusebes, Philadelphos*) Dönemi (M.Ö. 42-36)

X. Ariarathes, Roma'nın iç siyasetine karışmak zorunda kalan ağabeyi III. Ariobarzanes'in cumhuriyet taraftarlarından birisi olan Cassius tarafından öldürülmesinden sonra Kappadokia krallığına yükselmiştir. Kuşkusuz bu cinayette X. Ariarathes'in payı var mıdır sorusunu akıllara gelebilir. Ancak bunda onun da etkisi olduğuna dair bir belge elimizde bulunmamaktadır.

X. Ariarathes, altı yıl krallıkta kalabilmiştir. Strabon tarafından aktarılan bir olaya göre; onun çocuksu bir mizacı vardır:

“Ἀριαράθης δ' ὁ βασιλεὺς τοῦ Μέλανος κατὰ τινα στενὰ ἔχοντος τὴν εἰς τὸν Ἄλυν διέξοδον ἐμφράξας ταῦτα λίμνην πελαγίαν ἀπέδειξε τὸ πλησίον πεδίον, ἐνταῦθα δὲ νησιῶδες τινας ὥς τὰς Κυκλάδας ἀπολαβόμενος διατριβὰς ἐν αὐταῖς ἐποιεῖτο μετριακῶδεις” (Strab., 12.2.8)

(Kral Ariarathes, Melas ırmağı, dar bir boğazla Halys'a döküldüğü, yere bir baraj (havuz) yaptığı için komşu ova denize benzer bir göle dönüştü ve burada Kyklades adaları gibi bazı adaları kapatıp buralarda zamanını çocukça eğlencelerle geçirdi.)

M.Ö 42 yılında Cassius ve Brutus'un öldürülmesinden sonra, Caesar taraftarları cumhuriyetçilere karşı galibiyetini kesin bir şekilde ilan etti. İkinci *Triumvirliğin* komutanları Augustus ve Antonius imparatorluğun topraklarını paylaştılar. Roma ve Batı'yı Augustus alırken, Antonius da doğunun egemenliğini elinde bulunduruyordu.²⁶⁷ Antonius doğuyu artık istediği gibi düzenleyebilirdi. M.Ö.

²⁶⁷ C.E. Ghita, 2010, s.86

41 yılında Anadolu'ya geçen Antonius bütün temsilcilere ne kadar paraya ihtiyacı olduğunu bildirdi. Asia eyaletinden dokuz yıl boyunca ödemesi gereken vergiyi iki yılda ona peşin ödemesini emretti.²⁶⁸ Daha sonra Mısır'a Kleopatra'nın yanına gitti. Bunu duyan eski Pompeius taraftarı Labienus; Parthialıları, M.Ö. 40 yılında Roma'nın elindeki Anadolu'ya saldırmaya ikna etti. Parthialılar, Syria'yı ele geçirirken, Labienus ise Kommagene kralı Antiokhos ile birlikte²⁶⁹ Kilikia'yı ve Anadolu'daki birçok şehri işgal etti.²⁷⁰ Ancak Antonius'un adamı Ventidus bu saldırının karşılığını verdi ve Taurosların yakınında Labienus'u kesin bir şekilde yendi²⁷¹ (M.Ö. 39). Daha sonra Parthialıları Euphrates'in ötesine çıkardı.²⁷² Anadolu yeniden Antonius'un hakimiyetine girdi.

Kappadokia kralı X. Ariarathes'in Antonius'un karşısında yer alıp almadığı ve Labienus'a yardım edip etmediği konusunda net olarak bir bilgimiz yoktur. Ancak Kappadokia içerisinde Parthia tarafını destekleyenler olduğu bilindiği için X. Ariarathes'in güvenirliliğinden de kuşku duyulmaya başlandı.

Antonius, X. Ariarathes'in krallığının ikinci yılında yaklaşık olarak M.Ö. 41 yıllarında, bir sonraki Kappadokia kralı olacak olan Arkhelaos'un annesi Glaphra'nın güzelliğinden ötürü, krallığı X. Ariarathes ve Arkhelaos arasında bir müddet paylaştırmıştır:

“ἐπιπαριῶν δὲ Φρυγίαν τε καὶ Μυσίαν καὶ Γαλάτας τοὺς ἐν Ἀσίᾳ Καππαδοκίαν τε καὶ Κιλικίαν καὶ Συρίαν τὴν κοίλην καὶ Παλαιστίνην καὶ τὴν Ἰουραίαν καὶ ὅσα ἄλλα γένη Σύρων, ἅπασιν ἐσφορὰς ἐπέβαλλε βαρείας καὶ διήτα πόλεσι καὶ βασιλεῦσιν, ἐν μὲν Καππαδοκίᾳ Ἀριαράθῃ τε καὶ Σισίνῃ, ὧν τῷ Σισίνῃ συνέπραξεν ἐς τὴν βασιλείαν, καλῆς οἱ φανείσης τῆς μητρὸς τοῦ Σισίνου Γλαφύρας· ἐν δὲ Συρίᾳ τοὺς κατὰ πόλεις ἐξήρει τυράννους.”(App., BCiv., 5. 1.7)

²⁶⁸ App., BCiv., 5.6.27

²⁶⁹ Cass., Dio, 49.20

²⁷⁰ Cass., Dio, 48.24-26

²⁷¹ Cass., Dio, 48.39-41

²⁷² Cass., Dio, 49.19-21

(Phrygia, Mysia ve Galatia'ya geçerek Asia'da Kappadokia ve Kilikia'yı, Koile Syria'yı, Palaistina'yı ve Ituraea'yı ve diğer başka Syria soylarının hepsine ağır vergiler yükledi ve şehirler ve krallar arasında hâkimlik görevi üstlendi, Kappadokia'da, Ariarathes'e ve Sisines arasında ki onlar içerisinde Sisines'in annesi Glaphra'nın güzelliğinden ötürü krallığı Sisines'le paylaştırdı, Syria'da ise şehirleri tek tiranların elinden aldı.)

Buradaki “συνέπραξεν” sözcüğünden her ikisinin bir süreliğine krallığı paylaştığını anlayabiliyoruz. Aynı şekilde Tacitus, bundan sonraki kral Arkhelaos'un Roma'ya çağrıldığı zaman elli yıldır kral olduğunu yazar.²⁷³ Dolayısıyla, Antonius Arkhelaos'a M.Ö. 41 yılında yönetmesi için bir yer vermiş olmalıdır. Çünkü Tacitus'un ve sikkelerin verdiği bilgilere göre; Antonius'un, X. Ariarathes'i krallıktan aldığı tarih M.Ö. 36 yılıdır²⁷⁴ ve Ariarathes'den sonra Arkhelaos elli yıl krallıkta kalmıştır.

Kappadokia kralı X. Ariarathes'in bu gelişmeler sırasında Antonius tarafından öldürülmüş olma ihtimali yüksektir, hatta Valerius'a göre bu kesindir. Zira bu olaydan sonra kralın ismine herhangi bir kaynakta rastlayamıyoruz:

“Idem barbarum quendam ob eximiam similitudinem Cappadociae regnum adfectantem, tamquam Ari<ar>athes esset, quem a M. Antonio interemptum luce clarius erat, quamquam paene totius orientis ciuitatum et gentium credula suffragatione fultum caput imperio dementer imminens” (Val. Max. Fact., Dict. Mem., 9.15)

(Marcus Antonius tarafından öldürülmüş olduğu gün gibi ortada olan²⁷⁵ Ariarathes'e olağanüstü benzerliğinden ötürü barbar bir adam kendisini Kappadokia kralı gibi göstererek, hemen hemen doğunun bütün devletlerinden ve soylarının kolay inanan oylarıyla desteklendi...)

²⁷³ Tac., Ann., 2.42

²⁷⁴ Cass., Dio, 49.32

²⁷⁵ Aslında buradaki cümlelenenin Latincesi, ışıktan daha açık, parlaktır.

1.6.13 Kappadokia'nın Son Kralı Arkhelaos Dönemi (M.Ö. 36 – M.S. 17)

Romalı Komutan Marcus Antonius, M.Ö. 36 yılında Kappadokia kralı X. Ariarathes'i krallıktan aldıktan sonra, onun yerine aynı yıl Arkhelaos'u getirdi:

“ὁ δ' οὖν Ἀντώνιος ταῦτά τε οὕτως ἔπραξε, καὶ..... ἔδωκε,Ἀρχελάω δὲ Καππαδοκίας, ἐκβαλὼν τὸν Ἀριαράθην.” (Cass., Dio, 49.32.3)

(Antonius bunları bu şekilde yaptı veAriarathes'i kovarak Kappadokia'nın yönetimini Arkhelaos'a verdi.)

Arkhelaos Kappadokia soylusu olmamasına rağmen krallığa getirildi. Coğrafyacı ve Tarihçi Strabon bunun nedenini şöyle açıklar:

“καὶ εἶλοντο Ἀριοβαρζάνην· εἰς τριγωνίαν δὲ προελθόντος τοῦ γένους ἐξέλιπε, κατεστάθη δ' ὁ Ἀρχέλαος οὐδὲν προσήκων²⁷⁶ αὐτοῖς Ἀντωνίου καταστήσαντος.” (Strab. 12.2.11)

(Ariobarzanes'i seçtiler; onun soyu üçüncü kuşağa gelince tükendi ve onların soyundan olmamasına rağmen Arkhelaos, Antonius atadığı için krallığa geçti.)

Strabon'un söylediği gibi, Antonius geleneği bozdu ve Kappadokia halkıyla hiçbir bağlantısı bulunmayan Arkhelaos'a Kappadokia'nın yönetimini teslim etti. Arkhelaos gerçekten bir Kappadokia soylusu değildi ve ancak ataları Pontus bölgesinde nüfuzlu kişilerdi. Kralın kendi ile aynı isimde olan dedesinin babası Arkhelaos, VI. Mithridates'in (M.Ö. 120-63) en ünlü donanma komutanlarından birisiydi²⁷⁷ ve onun da Neoptolemos adlı bir kardeşi vardı.²⁷⁸ Arkhelaos, Mithridates ile Roma arasında yapılan savaşlar (M.Ö. 89-85) sırasında önce Roma'ya karşı savaşmış, fakat daha sonra Roma'nın tarafını tutmuştur. Bu yüzden hem Sulla, hem

²⁷⁶ Bu sözcük “uygun olmayan” anlamında da çevrilebilir. Bu yüzden bu cümle “ Kappadokialılara uygun olmamasına rağmen” diye de çevrilebilir.

²⁷⁷ Plut., Sull., 11

²⁷⁸ App., Mith., 3. 17

de Senato tarafından ödüllendirilmiştir.²⁷⁹ Onun da iki oğlu vardı, biri Mithridates'in ordusunda savaşan Diogenes,²⁸⁰ diğeri de Pompeius'un Pontus bölgesini yeniden organize ettiği sırada Pontus Komana'sının rahibi olarak atadığı Arkhelaos'du.²⁸¹ Bu Arkhelaos, Gabinius'un arkadaşı olarak onunla Parthia seferine katılmak istemiş fakat onun bu isteği Roma tarafından kabul edilmeyince, o da Mısır'a gitmeyi amaçlamıştı. Bu sırada, Mısırlılar tarafından sürgün edilen Ptolemaios'un Kleopatra'dan olan büyük olan kızı krallığa geçmiş ve ona kral soyundan gelen bir koca arandığı için, Arkhelaos kendisini Mithridates Eupator'un oğlu gibi göstererek Mısır kraliçesi Berenike ile evlenerek amacına ulaşmıştır.²⁸² Fakat sadece altı ay krallıkta kalabilmiştir. Çünkü Gabinius, Alexandria'da Ptolemaios'u yeniden krallığa getirmek için yaptığı bir savaşta onu öldürmüştür.²⁸³ Kral Arkhelaos'un babası Arkhelaos, Caesar tarafından, Pontus Komana'sının rahipliği görevinden alınarak, yerine Lykomedes geçirilmiştir.²⁸⁴ Kappadokia son kralı Arkhelaos ise, atalarının aksine ne Pontus Komana tanrıçasının rahipliği görevinde bulunmuş ne de Pontus'da önemli bir göreve gelebilmiştir.²⁸⁵

Arkhelaos, Makedonia kökenli soylu birisidir. Konumuz olan Kappadokia kralı Arkhelaos'un dedesine verilen Diogenes adının, Yunanca sözlük anlamının "Zeus soylu" anlamına geldiği ve krallara verilen bir isim olduğu düşüncesinden hareketle, Arkhelaos'un soylu bir aileye mensup olduğu anlaşılır. Öte yandan kızı Glaphyra'nın da baba tarafından, Makedonia hanedanlığının kurucusu olan Temenus²⁸⁶, soyundan gelmesi ile övünmesini²⁸⁷ göz önüne aldığımız zaman,

²⁷⁹ Plut., *Sull.*, 23; Strab., 12.3.34

²⁸⁰ App., *Mith.*, 7. 49; Plutarkhos'a göre Diogenes Arkhelaos'un üvey oğludur. (Sull, 21)

²⁸¹ App., *Mith.*, 17. 114

²⁸² E. M. Sanford, "The Career of Aulus Gabinius" *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Cilt. 70 (1939) 64-92.

²⁸³ Strab., 12.3.34

²⁸⁴ Bell., *Alex.*, 66; App. *Mithr.* 121

²⁸⁵ S. Panichi "Cappadocia through Strabo's Eyes" *Şurada: Strabo's Cultural Geography, The Making of a Kolossourgia*, Ed.Daniela Dueck, Huck Lindsay, Sarah Potheary, Cambridge University Press, New York, 2005, 200-215

²⁸⁶ OCD, bkz. Temenus

²⁸⁷ Joseph., *BJ.*, 1.476

Kappadokia'nın son kralı Arkhelaos'un soylu ve Makedonia kökenli olduğunu söyleyebiliriz. Arkhelaos'nun annesi “*hetaira*” Glaphyra'dır:

“ὁ δ' Ἀρχέλαος οὗτος πρὸς μὲν πατρὸς ἐκ τῶν Ἀρχελάων ἐκείνων τῶν τοῖς Ρωμαίοις ἀντιπολεμησάντων ἦν, ἐκ δὲ μητρὸς ἐταίρας Γλαφύρας ἐγγεννήτο.” (Cass., Dio, 49.32.3)

(Bu Arkhelaos, baba tarafından Romalılara karşı savaşmış Arkhelaoslara mensuptu, anne tarafından ise *hetaira* Glaphyra'nın oğluydu.)

Romalı hiciv yazarı Martialis'in dizelerinden anlaşıldığı gibi, Glaphyra güzel bir kadındı. Antonius, Glaphyra'nın bu güzelliğinden etkilenmiş ve onunla yakınlaşmıştı.²⁸⁸ (“*Quod futuit Glaphyran Antonius.....*”) Arkhelaos, Kappadokia soylusu olmamasına rağmen krallığa yükselmesinin bir nedeni olarak bu ilişki gösterilir:

“ἐν μὲν Καππαδοκίᾳ Ἀριαράθῃ τε καὶ Σισίνῃ, ὧν τῷ Σισίνῃ συνέπραξεν ἐς τὴν βασιλείαν, καλῆς οἱ φανείσης τῆς μητρὸς τοῦ Σισίνου Γλαφύρας.” (App., BCiv., 5.1.7)

(Kappadokia'da ise Ariarathes ve Sisines²⁸⁹ arasından, Sisines'in annesi Glaphyra ona güzel görüldüğü için krallığa geçmesinde Sisines'e yardımcı oldu.)

Bununla birlikte, Antonius, kral Arkhelaos'un dedesini de yakından tanımaktadır ve onunla dosttur. Çünkü Antonius, kendisine karşı savaşa girişmiş ve Syria *proconsulü* Gabinus tarafından öldürülen büyük babası Arkhelaos'un cesedini savaşın ortasından çıkarıp almış ve gömmüştür:

“οὐ διέλαθε δὲ τοὺς πολλοὺς οὐδ' ἡ πρὸς Ἀρχέλαον αὐτοῦ τεθνηκότα φιλανθρωπία· γεροντὶ γὰρ αὐτῷ συνήθης καὶ ξένος, ἐπολέμει μὲν ἀναγκαίως ζῶντι, τὸ δὲ σῶμα πε-σόντος ἐξευρὼν καὶ κοσμήσας βασιλικῶς ἐκήδευσεν. ἐπὶ τούτοις Ἀλεξανδρεῦσί τε πλεῖστον αὐτοῦ

²⁸⁸ Mart., Epig., 11.20; Kral Arkhelaos, annesi *heteira* olsa bile bunu önemsemedi ve kızının adını Glaphyra koydu.

²⁸⁹ Appianos'da geçen Sisines ile Strabon'da Kappadokia'ya saldıran Sisines (12.2.6), Kappadokia kralı Arkhelaos'la aynı kişiler olması muhtemeldir. Bununla birlikte, Panichi'ye göre Sisines, Arkhelaos'un üvey kardeşidir.

λόγον κατέλιπε, καὶ Ῥωμαίων τοῖς στρατευομένοις ἀνὴρ ἔδοξε λαμπρότατος εἶναι.”(Plut., Ant., 3)

(Onun ölen Arkhelaos’a göstermiş olduğu insancıl tutum pek çok kişinin gözünden kaçmadı. Zira Arkhelaos’un sağlığında onun yakın dostu ve konuğu olmuştu; sonradan zorunlu olarak onunla kahramanca savaştı; Arkhelaos’un ölümü üzerine ise savaş alanında cesedi arayıp buldu ve onu krallara yakışır bir biçimde onurlandırarak gömdü. Böylece İskenderiyeliler arasında adını duyurdu ve bu sefer sırasında orduda hizmet eden Romalılar ise onun son derece yiğit bir asker olduğuna inandılar.)²⁹⁰

Antonius’un Arkhelaos’a göstermiş olduğu bu dostluk örneği; Arkhelaos’un, annesinin ilişkisi nedeniyle, krallığa atandığı dedikodusunu çürütecek nitelikte olabilir. Çünkü hem Dio Cassius’da, hem de Martialis’de geçen bilgiler birbirinden etkilenmiş hikayeler de olabilir. Zira Yunan kenti Magnesia’da bulunan bir yazıtta, halka karşı gösterdiği erdeminden ve iyi niyetinden Arkhelaos’un annesi Glaphyra onurlandırılmıştır:

“ὁ δῆμος
βασίλισσαν Γλαφύραν Ο[—]
βασιλέως Ἀρχελάου φ[ιλοπάτρι]-
[δ]ος μητέρα ἐπὶ τε τῇ πε[ρὶ αὐτὴν]
ἀρετῇ τε καὶ δόξῃ κα[ὶ τῇ]
πρὸς τὸν [δ]ῆμον εὐ[νοίαι].”²⁹¹

(Halk, Arkhelaos Philopatris’in annesi Kraliçe Glaphyra’yı erdemi, şanı ve halka gösterdiği iyi niyetinden ötürü (onurlandırdı.))

Arkhelaos’a Kappadokia krallığının yönetimin verilmesi, doğrudan Antonius ile Glaphyra ilişkisine bağlamak yeterli değildir. Antonius’un ya da Roma’nın genel doğu politikası üzerinden düşünmek de gerekir. Çünkü Kappadokia bölgesi Parthia saldırılarına karşı Roma’nın elinde bulunması gereken önemli bir konumdaydı. Antonius, Arkhelaos’u kendisine yardımcı olabilecek nitelikte etkili ve

²⁹⁰ Mestrius Plutarkhos, *Marcus Antonius*, (çev.M.Özaktürk) TTK, 1992.

²⁹¹ *OGIS*, 361

kabiliyetli birisi olarak düşündü. Bu düşünce ile Kappadokia'nın yönetimini Arkhelaos'a vermesi, Antonius'un doğuyu kontrol altında tutma politikasının başlangıcıydı. Böylece, Roma'nın doğu sınırına Roma'nın menfaatlerini koruyan yerel krallar atadı. Kappadokia bölgesi Parthia gücüne karşı tampon bir bölge oldu. Caesar da, Zela savaşından sonra bu politikayı benimsemişti. Daha sonra Octavianus bu politikayı devam ettirdi. Octavianus imparator olduktan sonra (Augustus) Euphrates ırmağı hattına Roma'nın nüfuzunu esas olarak kabul eden kralları atayarak, bu bölgenin kendi denetiminde olmasını sağladı.²⁹²

Kappadokia'da Arkhelaos yönetiminin ilk yıllarında, Roma'da Antonius ile Octavianus arasında bir iç savaş vardı. Bu savaş, o dönemde neredeyse tüm dünyayı etkilediği gibi Kappadokia'yı da etkilemişti. Arkhelaos, bu savaşta beklendiği gibi kendisini krallığa getirmiş olan Antonius'un tarafını tutarak bizzat yanında yer almıştır:

“βασιλεῖς δ' ὑπήκοοι συνεμάχουν Βόκχος ὁ Λιβύων καὶ Ταρκόνδημος ὁ τῆς ἄνω Κιλικίας, καὶ Καππαδοκίας μὲν Ἀρχέλαος, Παφλαγονίας δὲ Φιλάδελφος, Κομμαγενῆς δὲ Μιθριδάτης, Σαδάλας δὲ Θράκης. οὗτοι μὲν αὐτῷ παρήσαν, ἐκ δὲ Πόντου Πολέμων στρατὸν ἔπεμπε, καὶ Μάλχος ἐξ Ἀραβίας καὶ Ἡρώδης ὁ Ἰουδαῖος, ἔτι δ' Ἀμύντας ὁ Λυκαόνων καὶ Γαλατῶν βασιλεύς· ἦν δὲ καὶ παρὰ τοῦ Μήδων βασιλέως ἀπεσταλμένη βοήθεια.”(Plut., Marc., Ant., 61)

(Onun yönetimine bağlı krallar savaş için ona eşlik ediyordu; bunlar Libya kralı Bocchus, yukarı Kilikia kralı Tarkondemos, Kappadokia kralı Arkhelaos, Paphlagonia kralı Philadelphos, Kommagene kralı Mithridates ve Trakya kralı Sadalas idi. Bunların hepsi kişi olarak onun yanında (Antonius) hazır bulunuyordu, Pontus'dan Polemon ona önemli miktarda askeri güç gönderdi. Arabistan'dan Malkhos, Yahudi Herodes ve Lykaonia ile Galatia kralı Amyntas da böyle yaptı; Med kralı da ona katılması için bazı yardımcı birlikler gönderdi.)

²⁹² L. Craven, *Antony's Oriental Policy Until The Defeat Of The Parthian Expedition*, University of Missouri, Columbia, 1920, s. 30

Antonius ve Octavianus (Augustus) arasındaki Actium savaşından sonra, Octavianus, Antonius'un atadıklarını görevlerinden almıştır. Ancak Arkhelaos; hem Antonius tarafından atanmasına hem de iç savaşta Octavianus'un karşısında yer almasına rağmen, Octavianus'un desteğini alarak görevinde kalmayı başardı: (M.Ö. 31):

“καὶ ὅς τὰς μὲν πόλεις χρημάτων τε ἐσπράζει καὶ τῆς λοιπῆς ἐς τοὺς πολίτας σφῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐξουσίας παραιρέσει μετῆλθε, τοὺς δὲ δὴ δυνάστας τοὺς τε βασιλέας τὰ μὲν χωρία, ὅσα παρὰ τοῦ Ἀντωνίου εἰλήφεσαν, πάντας πλὴν τοῦ τε Ἀμύντου καὶ τοῦ Ἀρχελάου ἀφείλετο, Φιλοπάτορα δὲ τὸν Ταρκονδιμότου καὶ Λυκομήδην ἐν μέρει τοῦ Καππαδοκικοῦ Πόντου βασιλεύοντα τὸν τε Ἀλέξανδρον τὸν τοῦ Ἰαμβλίου ἀδελφὸν καὶ τῶν δυναστειῶν ἔπαυσε.” (Cass., Dio, 51.2.1)

(Ki o (Augustus) bazı şehirlere para cezası verdi ve geri kalan şehirleri ise meclislerin halk üzerindeki otoritesini alarak cezalandırdı. Amyntas ve Arkhelaos dışındaki bütün hükümdarların Antonius'dan aldıkları topraklarını ellerinden aldı. Tarkondimotus'un oğlu Philopator'u, Kappadokikos Pontus kısmında hüküm süren Lykomedes'i, İamblikhos'un kardeşi kral Alexandros'un hükümdarlıklarına son verdi.)

Arkhelaos, insan ilişkilerinde başarılı birisi olması sayesinde, Actium savaşında Augustus'un karşısında yer almasına karşın, hem krallığında kalabilmeyi başarmış, hem de imparatorla iyi ilişkiler kurarak güvenini kazanabilmiştir. Bunun sonucunda, Augustus, M.Ö. 25 yılında, Galatia kralı Amyntas'ın Kilikia bölgesinde yaşayan Homonadeisler tarafından öldürülmesi üzerine,²⁹³ Kilikia Trakheia'nın yönetimini Roma'nın topraklarına katılan Galatia'dan alarak ona vermiştir. Böylece Kilikia Trakheia Kappadokia'ya katılmış oldu:

“ταῦτα καὶ περὶ τῆς μεγάλης Καππαδοκίας· περὶ δὲ τῆς τραχείας Κιλικίας τῆς προστεθείσης αὐτῇ βέλτιόν ἐστιν ἐν τῷ περὶ τῆς ὅλης Κιλικίας λόγῳ διελεῖν.” (Strab., 12.2.11)

(Büyük Kappadokia hakkındakiler bunlardır. Ona eklenen Kilikia Trakheia hakkında ise bütün Kilikia'dan söz ederken detaylı bahsetmek daha iyi olur.)

²⁹³ Strab., 12.6.3

Augustus'un böyle yapma nedeni, Roma'nın, korsanlarla mücadelede Romalı valilerin yerine kralların daha iyi mücadele edeceklerini düşünmesidir. Ardından, Kappadokia kralı Arkhelaos, krallık sarayını Elaioussa'ya taşıdı ve hayatının büyük bir bölümünü burada geçirdi.²⁹⁴

“Εἴθ' ἡ Ἐλαιοῦσσα νῆσος μετὰ τὴν Κώρυκον, προσκειμένη τῇ ἡπείρῳ, ἣν συνώκισεν Ἀρχέλαος καὶ κατεσκευάσατο βασιλεῖον λαβὼν τὴν Τραχειῶτιν Κιλικίαν ὅλην πλὴν Σελευκείας, καθ' ὃν τρόπον καὶ Ἀμύντας πρότερον εἶχε καὶ ἔτι πρότερον Κλεοπάτρα.” (Strab., 14.5.6)

(Korykos'dan sonra, karada uzanan Elaioussa adası vardır, burayı Arkhelaos şehre çevirdi ve burada Seleukia dışında bütün Kilikia Trakheiotis'i aldığı zaman, önce Amyntas'ın ve daha önceleri de Kleopatra'nın yaptığı şekilde kendisi için krallık sarayı inşa etti.)

Augustus, M.Ö. 20 yılında II. Tigranes'i Armenia krallığına getirmek için Tiberius ile birlikte sefere çıkan Arkhelaos'a²⁹⁵ Roma'nın kendi istediği kralları yönetici olarak atadığı Armenia Minor'un yönetimini²⁹⁶ bırakmıştır. Bu da Augustus'un ona olan güveninin başka bir kanıtıdır.²⁹⁷

“ἐκεῖνα γὰρ τῷ Ἀρχελάῳ μετὰ τῆς μικροτέρας Ἀρμενίας ἐχαρίσατο, ὅτι ὁ Μῆδος ὁ πρὶν αὐτῆς βασιλεύων ἐτεθνήκει” (Cass., Dio, 54.9.2)

(Buraları (Kilikia'nın kıyısındaki birkaç bölgeyi) Armenia Minor ile birlikte Arkhelaos'a bağışladı çünkü burada hüküm süren Med'li daha önceden ölmüştü.)

“Τὴν μὲν οὖν μικρὰν Ἀρμενίαν ἄλλοι' ἄλλων ἐχόντων, ὡς ἐβούλοντο Ρωμαῖοι, τὸ τελευταῖον εἶχεν ὁ Ἀρχέλαος.” (Strab. 12.3.29)

²⁹⁴ Strab., 12.2.7; 14.5.6; 12.1.4; 12.2.7, Joseph. A.J., 16.325-334

²⁹⁵ Joseph., A.J., 15.105

²⁹⁶ Strab., 12.1.4; 12.3.29; 14.5.6

²⁹⁷ Augustus'un genel olarak politikası, krallıkların geleneksel yönetimlerine devam etmesi yönündeydi. Bu dönemde Kilikia krallığını Tarcondimotus'a vermişti. (Cass., Dio, 54.9)

(Armenia Minor, Romalıların isteğine uygun olarak farklı zamanlarda farklı kişiler tarafından yönetildiği için, son kişi olarak Arkhelaos, bölgeyi yönetti.)

Böylece, Arkhelaos, Kappadokia'daki yönetimi boyunca, hem var olan kendi topraklarının korudu, hem de Kilikia Trakheia ve Armenia Minor'un idaresini de üstlenerek yönetim alanını genişletmiş oldu.

Arkhelaos, Augustus nezdinde güvenilirliği sayesinde etkili bir kişi olduğu düşünülür. Çünkü *Judae* kralı ve dünürü Herodes'in çocuklarının imparator Augustus'a ulaşmak için tek umutları olarak kral Arkhelaos'u görmesi²⁹⁸ de bu düşünceyi destekler niteliktedir. Kral Herodes'in (M.Ö. 73-4) kendisine suikast yapacağı suçlamasıyla oğlu Aleksandros'u Roma'ya şikayet ettiği zaman, Augustus bunların arasındaki husumeti çözüme ulaştırmak için M.Ö. 7-6 yılında Berytus'da yapılacak toplantıya Arkhelaos'un katılmasını uygun görür ve bunu Herodes'e önerir. Augustus'un onu arabulucu olarak düşünmesi ona olan güveninin bir başka göstergesidir:

“συμβουλευεῖν δὲ ἔχειν αὐτῷ συνέδριον ἀποδείξαντα περὶ Βηρυτόν, ἐν ᾗ κατοικοῦσιν Ῥωμαῖοι, καὶ παραλαβόντα τοὺς τε ἡγεμόνας καὶ τὸν βασιλέα τῶν Καππαδόκων Ἀρχέλαον ὅσους τε τῶν ἄλλων οἶεται φίλῃ τε καὶ ἀξιώματι ἐπιφανεῖς μετὰ τῆς ἐκείνων γνώμης ὃ τι χρὴ διαλαμβάνειν.” (Joseph., AJ., 16.357)

((Augustus) ondan Romalıların koloni kurduğu Berytus civarında bir meclis toplamasını ve önderleri, Kappadokialıların kralı Arkhelaos'u, dostluk ve saygınlık bakımından seçkin olduğu düşündüğü kişileri bu toplantıya almasını, onların düşüncelerini alarak ne yapılması gerektiğine karar vermesini tavsiye etti.)

Ancak Herodes, oğlu Aleksandros'un kayınbabası Arkhelaos'u güvenilir bulmadığı için onun bu toplantıda yer almasını istemez:

“Τούτοις Ἡρώδης πείθεται, καὶ παραγενόμενος εἰς Βηρυτόν, ἔνθα προσέταξεν Καῖσαρ, συνῆγε τὸ δικαστήριον. προκαθίζουσιν τε οἱ ἡγεμόνες γραφὲν αὐτοῖς ὑπὸ Καίσαρος,

²⁹⁸ Joseph. A.J., 16.74

Σατορνῖνός τε καὶ οἱ περὶ Πεδάνιον πρέσβεις, σὺν οἷς [καὶ] Οὐολούμνιος ἐπίτροπος, ἔπειθ' οἱ τοῦ βασιλέως συγγενεῖς καὶ φίλοι, Σαλώμη τε καὶ Φερώρας, μεθ' οὓς οἱ πάσης Συρίας ἄριστοι πλὴν Ἀρχελάου τοῦ βασιλέως· τοῦτον γὰρ ὄντα κηδεστήν Ἀλεξάνδρου δι' ὑποψίας εἶχεν Ἡρώδης.” (Joseph., *B J.*, 1.538)

(Herodes bunlara ikna olur ve Berytos’a gelince, Caesar’ın (Augustus) emrettiği yerde mahkemeyi topladı. Yöneticiler Caesar tarafından kendilerine yazılan şeylere göre otururlar, Saturninus ve Pedanius’un etrafındaki elçiler, diğerleri ile birlikte *procurator* Volumnius, daha sonra kralın akrabaları ve dostları Salome ve Pheroras, onlardan sonra kral Arkhelaos dışında bütün Syria’nın en seçkin kişileri toplandı; Herodes, Aleksandros’un kayınbabası olan bu adamdan şüphelendiği için böyle davrandı.)

Herodes, Arkhelaos ile oğlu Aleksandros’un kendisine karşı işbirliği içinde olduğunu düşündüğü için bu şekilde davranmıştı.²⁹⁹ Aleksandros da Arkhelaos’dan sadece Roma’ya gitmek için yardım istediklerini ve başka planları olmadığını söylemişti.³⁰⁰ Herodes, oğlu Aleksandros’u öldürdükten sonra (M.Ö. 7/6), onun eşi Glaphyra’yı³⁰¹ da çeyizi ile birlikte babasının yanına Kappadokia’ya yolladı. Daha sonra Glaphyra, Lybia (Mauretania) kralı II. Juba ile evlendi³⁰² (M.Ö. 1- M.S. 4 arası bir tarihte). Juba’nın ölümünden sonra,³⁰³ yeniden *Judae*’a giderek eski kocası Aleksandros’un kardeşi Arkhelaos ile evlenmiştir. Bu evlilikten kısa bir sonra, Glaphyra hayatını kaybetmiştir.³⁰⁴ Glaphyra’nın ile Aleksandros’un oğlu V. Tigranes ve kardeşi Aleksandros’un oğlu VI. Tigranes da Nero tarafından Armenia’nın başına

²⁹⁹ Joseph., *AJ.*, 16.332-334

³⁰⁰ Joseph., *AJ.*, 16.325

³⁰¹ Glaphyra, Arkhelaos’un ilk karısından olan kızıdır. Joseph., *B.J.* 1.476’da Glaphyra’nın baba tarafından Temenus, anne tarafından ise Hystaspes oğlu Dareios’un soyundan geldiğini yazar. Glaphyra’nın Aleksandros ile evliliğinin tarihi, M.Ö. 18/7 yılıdır.

³⁰² “ἡ βουλὴ καὶ [ὁ δ]ῆμος

[β]ασίλισσαν Γλαφύραν βασιλέω[ς]

Ἀρχελάου θυγατέρα βασιλέως Ἰόβ[α]

γυναικ[α ἀρε]τῆς ἔνε[κ]α.” (*OGIS*, 363)

³⁰³ Schürer, Glaphyra’nın Juba’dan ayrıldığını belirtir. Çünkü Glaphyra, kayınbiraderi Aleksandros ile evlendiği zaman Juba’nın hale hayatta olduğunu kanıtlar. s. 355 bkz. dipnot: 7-8; Ayrıca bu eserin çevirenin dipnotunda Juba’nın M.S. 23 yılına kadar yaşadığını söyler. (s.329)

³⁰⁴ Joseph., *AJ.*, 17.352

getirilmiş ve Kommagene kralı Anitokhos'un kızı Jotape ile evli torunun oğlu Aleksandros da Vespasianus tarafından Kilikia'daki Cetislerin başına getirilmiştir.³⁰⁵ En sonunda Roma Senatosuna girmiş ve konsüllüğe kadar yükselmiştir.³⁰⁶

Judae kralı Herodes'in yaptığı gibi,³⁰⁷ Arkhelaos da Yunan şehirlerine özellikle Atina'ya iyilik yaptı ve hediyeler sundu. Bundan dolayı, Atina'da Parthenon'un karşısında bulunan bir yazıt Arkhelaos'un onuruna dikilmiştir:

“[ὁ] δῆμος
[βασιλέα Καπ]παδοκί[ας καὶ τῆς]
[τραχείας] Κιλικίας Ἀ[ρχέλαον]
[Φι]λόπατριν ἀρε[τῆς]
ἔνεκα.”³⁰⁸

(Halk, Kappadokia'nın ve Trakheia Kilikia'nın kralı *Philopatris* Arkhelaos'u Erdeminden ötürü (onurlandırdı))

Olympia'da Zeus tapınağının önünde bulunan başka bir yazıtta yine halk erdeminden ve şehre gösterdiği iyi niyetinden dolayı Arkhelaos'u onurlandırmıştır:

“ ἡ πόλις ἡ τῶν Ἑλλείων βασι[λέα Ἀρχέλαον] φιλόπατριν ἀρετῆς ἔνεκεν καὶ εὐνοίας τῆς εἰς αὐτήν].”³⁰⁹

(Eleailıların şehri *Philopatris* Arkhelaos'u erdeminden ve onun şehre karşı gösterdiği iyi niyetinden dolayı. (onurlandırdı))

Arkhelaos Yunan kentlerine yaptığı iyiliklerin yanı sıra, Kappadokia'nın kutsal kenti Komana'ya da iyiliğini esirgemedi. Burada bulunan bir yazıtta,

³⁰⁵ Joseph. *AJ.*, 18.139-140

³⁰⁶ R.D.Sullivan, 1980, s. 1165

³⁰⁷ Joseph. *BJ.*, 1. 423-425

³⁰⁸ *OGIS*, 357

³⁰⁹ *OGIS*, 359

Arkhelaos “*philopatris*” (vatanını seven), “*ktistes*”(kurucu) ve “*soter*”(kurtarıcı) “*epitheton*”ları (ἐπίθετον: unvan) ile birlikte görülür:

“βασιλεα Ἀρχελα[ον]
φιλοπατριν τον
κτιστην και σωτηρα
ὁ δημος.”³¹⁰

(Vatanını seven ve kurucu ve kurtarıcı kral Arkhelaos’u halk (onurlandırdı))

Daha önceki Kappadokia kralları gibi, Arkhelaos da krallığı boyunca *epitheton*lar kullanmıştır. Bunlar arasında *Ktistes epithetonunu*, Kappadokia’nın en son kralı olmasına rağmen, Garsaura kentinin Arkhelais adını almasından da anlaşılacağı gibi, birçok şehrin kentleşmesinde ve kurulmasında çaba gösterdiği için ve yaklaşık elli yıllık hükümdarlığı döneminde krallığın sınırlarını önemli ölçüde genişlettiği için haklı bir şekilde kazandı. *Philopatris epithetonunu* ise, Pontus’dan gelen birisi olduğu için muhtemelen geçmişi ile ilgili eleştirileri ortadan kaldırmak ve yeni ülkesi Kappadokia’ya karşı iyi niyetini göstermek için kullandı.³¹¹ Daha önceki kralların kullandığı “*Philoromaïos*” (Romasever) sıfatı yerine, Kappadokialılara daha yakın olduğunu göstermek için *Philopatris* unvanını kendine daha uygun buldu.

Arkhelaos yaklaşık olarak elli yıl boyunca Kappadokia’nın yönetiminde kaldı. O da ülkeyi daha önceki krallar gibi *strategiae* (eyalet) sistemine göre yönetti. Önceleri, on *strategiaesı* olan Kappadokia, Romalıların Arkhelaos’dan önceki krallara korsan Antipatros’un Derbe’sine kadar uzanan, Kastabala ve Kybistra civarındaki Kilikia bölgesini Arkhelaos’dan önceki kralların yönetimine vermesiyle on birinci *strategiaesına* sahip oldu. Son olarak da Arkhelaos’a korsanlık işlerinin organize edildiği tüm bölgeyi ve Kilikia Trakheia’nın Elaïoussa civarını verdiler.³¹²

³¹⁰ *OGIS*, 358

³¹¹ C. David, *Rome and Friendly King*, New York, 1984, s. 107

³¹² Strab.,12.1.4; Kral Arkhelaos’dan sonra kendi ile aynı isimdeki oğlu Arkhelaos, bu bölgede hüküm sürmüştür. ;Tac.*Ann.*, 6. 41

Antik metinlerde, Kappadokia krallığından genellikle fakir bir ülke olarak bahsedilir. Daha önce de bahsedildiği üzere, Cicero, Kilikia valisi iken, Kappadokia'nın başında III. Ariobarzanes'in (M.Ö. 52-42) bulunduğu dönemde, ailesine yazdığı mektupların on beşincisinde³¹³ Kappadokia için *inanis* (yarar sağlamayan) sıfatını kullanır. (*Cappadocia est inanis*,) Romalı şair Horatius da dizelerinde Ariobarzanes'i köle bakımından zengin fakat parası olmayan bir kral olarak tanımlar.³¹⁴ Arkhelaos dönemi ile birlikte Kappadokia'nın bu durumunun değiştiğini söyleyebiliriz. Çünkü Augustus'un getirdiği barıştan (*Pax Romana*) sonra, tüm dünyada ticaretin artmasına paralel olarak Arkhelaos, tarım, madencilik ve hayvancılık alanındaki teorik bilgisiyle ve yenilikçi yöntemleriyle ülkenin ekonomik alanda ilerlemesine katkıda bulunmuştur. Plinius, toprağın işlenmesi alanına ayırdığı on sekizinci kitabında, Arkhelaos'un tarım alanında bir kitap yazdığını belirtir.³¹⁵ Aynı şekilde çiftlik hayvanlarının anlatıldığı sekizinci kitabında keçiler ve yabani tavşanlar hakkındaki bilgileri aktarırken, onun eserini referans gösterir.³¹⁶ Değerli taşları açıkladığı son kitabında ise özellikle kehribar, yakut, lal, akit taşı konusunda yine Arkhelaos'un bu konudaki düşüncelerine ya da yazdıklarına başvurur.³¹⁷ Strabon, Arkhelaos'un madencilik faaliyetleriyle uğraştığını, kristal ve oniks taşının kralın madencileri tarafından çıkarılıp ihraç edildiğini belirtir:

“ λέγεται δὲ καὶ κρυστάλλου πλάκας καὶ ὀνυχίτου λίθου πλησίον τῆς τῶν Γαλατῶν ὑπὸ τῶν Ἀρχελάου μεταλλευτῶν εὐρῆσθαι. ἥν δέ τις τόπος καὶ λίθου λευκοῦ τῷ ἐλέφαντι κατὰ τὴν χροάν ἐμφεροῦς ὥσπερ ἀκόνας τινὰς οὐ μεγάλας ἐκφέρων, ἐξ ὧν τὰ λαβία τοῖς μαχαίριοις κατεσκεύαζον· ἄλλος δὲ εἰς διόπτρας βόλους μεγάλας ἐκδιδούς, ὥστε καὶ ἔξω κομίζεσθαι.” (Strab., 12.2.10)

³¹³ Cic., *Ad., Fam.*, 15.1; ayr. bkz Cic., *Ad., Att.*, 6.1

³¹⁴ Horatius, *Epistulae*, 1.6.39: “*mancupiis locuples eget aeris Cappadocum rex: ne fueris hic tu.*”

“Kappadokialıların kralı köle bakımından zengin para bakımından ise yoksundur: sen bu adam gibi olmasın” Ayr. bkz Cic., *Ad., Att.*, 6.1

³¹⁵ Plin., *HN.*, 18.5.22

³¹⁶ Plin., *HN.*, 8. 76 ; 8.81

³¹⁷ Plin., *HN.*, 37.30 -35

(Arkhealos'un madencileri tarafından Galatialıların ülkesinin yakınında kristal levhalar ve onyks taşı bulunduğu söylenir. Ayrıca renk bakımından fildişine benzeyen beyaz bir taşın tıpkı küçük bilek taşları ölçüsünde çıkarıldığı bir yer vardı ve bunlardan hançerlere saplar yapılırdı; Başka bir yerde ise dışarıya satılacak kadar büyük plakalar (*dioptras*) halinde çıkarılırdı.)

Arkhealos, yönetimi boyunca ekonomik alandaki bu çalışmalarının yanı sıra ülkenin topraklarını genişletmeyi ve nüfuzunu arttırmayı amaçladı. Bu nedenle önüne çıkan her fırsatı değerlendirmeye çalıştı. M.Ö. 8 yılında Pontus kralı Polemon'un ölmesi onun için ülkesini genişlemek açısından bir fırsattı. Arkhealos, onun dul karısı Pythodoris ile evlenerek bu fırsatı değerlendirdi:

“τῶν δὲ τῆς Πυθοδωρίδος υἱῶν ὁ μὲν ιδιώτης συνδιώκει τῇ μητρὶ τὴν ἀρχήν, ὁ δὲ νεωστὶ καθέσταται τῆς μεγάλης Ἀρμενίας βασιλεύς. αὐτὴ δὲ συνώκησεν Ἀρχελάῳ καὶ συνέμεινεν ἐκείνῳ μέχρι τέλους....” (Strab., 12.3.29)

(Pythodoris'in oğullarından deneyimsiz olanı annesinin yanında devletin yönetimine katıldı,³¹⁸ diğeri ise yakın zamanlarda Büyük Armenia'nın kralı olarak atandı.³¹⁹ O, (Pythodoris) ise Arkhealos'la evlendi ve ölene kadar onunla kaldı.....)

Daha önce Roma'nın onayı ile Armenia Minor ve Kilikia Trakheia'nın yönetimini de üstlenen Arkhealos'un, bu evlilikle -her ne kadar Augustus'un planı ile gerçekleştiği söylene de³²⁰- oluşan Pontus krallığı ile bağlantısı, Roma'nın istemediği olayların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öte yandan, Arkhealos, Armenia'nın başında olan Pythodoris'in oğlu Zenon ile oluşan akrabalık bağlantısı ile oraya da karışmış bulunuyordu. Yani, Arkhealos'un etki alanı, Kappadokia, Kilikia Trakheia, Pontus, Armenia Minor ve Büyük Armenia'ya kadar genişlemiş oldu. Arkhealos'un Akdeniz'den Karadeniz'e kadar uzanan bu büyük gücü, Roma'da ileride kendisine karşı kullanılan bir güç olabileceği kuşkusunu uyandırmış olabilir. Özellikle, Arkhealos'un Pythodoris ile evliliği ve bunun sonucunda gelişen olaylar

³¹⁸ II. Polemon

³¹⁹ Zenon (Artaksias)

³²⁰ CAH., 10, s. 152

Tiberius tarafından Kappadokia'nın eyalet yapılma sürecini hızlandıran bir etki yaratmış olabilir.

Arkheilaos'un krallığının ilk on yılının kendisi için sıkıntılı geçtiğini söyleyebiliriz. Çünkü muhtemelen M.Ö. 26 yılında Kappadokia halkı tarafından kendisine karşı bir dava açılmıştı.³²¹ Tiberius, Arkheilaos'un kendisine çok yalvarmasından dolayı, Augustus'un hazır bulunduğu ve hangi konuda olduğu belirtilemeyen bu dava için, avukatlık teklifini kabul etmiş ve onu bu davadan kurtarmıştır:

“Ciuilium officiorum rudimentis regem Archelaum Trallianos et Thessalos, uaria quosque de causa, Augusto cognoscente defendit;” (Suet., Tib., 8)

(Tiberius, kamu görevine, Augustus'un da hazır bulunduğu oturumlarda, kral Arkheilaos'u, Tralles ve Thessalia kentlerinin halkını farklı davalarda savunarak başladı.)³²²

Tiberius ile Arkheilaos'un tanışması da muhtemelen bu olayla başlamıştır. Arkheilaos onun bu iyiliğine rağmen, daha sonra Rhodos'da bulundukları bir sırada³²³ Augustus'un dostlarının uyarısıyla sürgündeki Tiberius'u sıkıntılı günlerinde yalnız bırakmıştır. Arkheilaos'un, sürgündeki Tiberius'a karşı bu tutumunun nedeni, o sıralarda Gaius Caesar³²⁴ Augustus'un en sevdiği kişi olması ve onun Roma imparatorluğunun varisi olarak görülmesiydi. Lucius ve kardeşi Gaius'un ani ölümlerinden sonra³²⁵ imparatorluğun tek varisi olarak Augustus'un üvey oğlu Tiberius kaldı. Augustus'un ölümünden sonra Roma imparatoru olan Tiberius, Rhodos'da iken Arkheilaos'un kendisine yaptığı bu tutumunu asla unutmadı ve İmparator, Kappadokia'nın yaşlı kralı Arkheilaos'u, annesi Livia tarafından

³²¹B. Levick, *Vespasian*, London, 2003,s.9

³²²Gaius Suetonius Tranquillus, *On İki Caesar'ın Yaşamı*, (çev. F. Telatar-G. Özaktürk) TTK, Ankara, 2008.

³²³ M.Ö. 6 yılında Rhodos'a gider ve M.S. 2 yılında Roma'ya geri döner.

³²⁴ Augustus'un kızı Julia ile Agrippa oğludur. Augustus, Lucius ve kardeşi Gaius Caesar'u M.Ö. 17 yılında evlatlık almıştır. bkz. . P., Seager, *Tiberius*, Blackwell Oxford, 2005

³²⁵ Lucius, M.S. 2, Gaius M.S. 4 yılında hayatını kaybetmiştir.

gönderilen mektuplar aracılığı ile Roma'ya çağırdı ve onun bir daha geri dönmesine izin vermedi.³²⁶ Arkhelaos, Roma'da senato önünde suçlanarak kötü bir muameleye maruz bırakıldı. Fakat Tiberius'un umduğu olmadı ve senato onu ölüm cezasına çarptırmadı:

“rex Archelaus quinquagesimum annum Cappadocia potiebatur, invisus Tiberio quod eum Rhodi agentem nullo officio coluisset. nec id Archelaus per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus, quia florente Gaio Caesare missoque ad res Orientis intuta Tiberii amicitia credebatur. ut versa Caesarum subole imperium adeptus est, elicit Archelaum matris litteris, quae non dissimulatis filii offensionibus clementiam offerebat, si ad precandum veniret. ille ignarus doli vel, si intellegere crederetur, vim metuens in urbem properat; exceptusque immiti a principe et mox accusatus in senatu, non ob crimina quae fingeantur sed angore, simul fessus senio et quia regibus aequa, nedum infima insolita sunt, vitae sponte an fato implevit.” (Tac., Ann., 2.42)

(Rhodos'dayken hiçbir işte kendisine saygı göstermediği için Tiberius'un nefret ettiği Kral Arkhelaos, Kappadokia'yı 50 yıldır yönetiyordu. Arkhelaos, aslında bunu kendi küstahlığı yüzünden değil Augustus'un dostlarının uyarısıyla yaptı çünkü revaçta olan Gaius Caesar, doğudaki işleri düzenlemek için gönderilince, Tiberius'un dostluğu sakıncalı bir şeymiş gibi düşünülüyordu. Caesar'ların soyu tükenince, imparatorluğu (*imperium*) (Tiberius) elde etti ve annesinin mektuplarıyla onu kandırdı ve (Livia) bu mektuplarda oğlunun öfkesini gizlememesine rağmen, eğer yalvarmak için gelecek olursa oğlunun onu affedebileceğini öne sürüyordu. Tuzaktan haberi olmadan, durumu fark ettiğine inanılsa da zorba bir tavırdan korktuğu için kente hızlıca gitti; princeps tarafından kaba bir şekilde karşılandı ve daha sonra Senato'da suçlandı, uydurma suçlarla itham edildiği için değil endişeden ve aynı zamanda yaşlılıktan yorulmuştu (zayıf düşmüştü) çünkü krallar için diğer insanlarla eşit muamele görmek hiç alışılmış bir şey değildi daha aşağıda görülmek (hor görülmek) ise hiç değildi. Arkhelaos, hayatını kendi isteğiyle kaybetti ya da eceliyle öldü.)

“τὸν δὲ δὴ Ἀρχέλαον τὸν τῆς Καππαδοκίας βασιλέα δι' ὀργῆς σχών, ὅτι πρότερόν οἱ ὑποπεπωκὸς ὥστε καὶ συνηγόρω, ὅτε ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων κατηγορήθη, χρήσασθαι, μετὰ τοῦτο αὐτοῦ μὲν ἐς τὴν Ρόδον ἀπελθόντος ἡμέλησε, τὸν δὲ δὴ Γάιον ἐς τὴν Ἀσίαν ἐλθόντα ἐθεράπευσε, μετεπέμψατο ὡς καὶ νεωτερίζοντά τι, καὶ τῇ τῆς γερουσίας ψήφῳ

³²⁶ Suet., Tib., 37.4; Eutrop., 7.11

παρέδωκεν, οὐ μόνον ὑπεργήρων ὄντα, ἀλλὰ καὶ δεινῶς ποδαγρῶντα καὶ προσέτι καὶ παραφρονεῖν δοκοῦντα. ἔπαθε μὲν γάρ ποτε τοῦτο ὄντως, ὥστε καὶ ἐπίτροπον παρὰ τοῦ Αὐγούστου τῆς ἀρχῆς λαβεῖν, οὐ μέντοι καὶ τότε ἔτι παρελήρει, ἀλλ' ἐπλάσσετο, εἴ πως ἔκ γε τούτου σωθεῖη. καὶ ἐθανατώθη, εἰ μὴ καταμαρτυρῶν τις αὐτοῦ ἔφη ποτὲ αὐτὸν εἰρηκέναι ὅτι ἐπειδὴν οἴκαδε ἐπανέλθω, δείξω αὐτῷ οἷα νεῦρα ἔχω. γέλωτος γὰρ ἐπὶ τούτῳ, διὰ τὸ τὸν ἄνθρωπον μὴ ὅτι στῆναι ἀλλὰ μηδὲ καθίζεσθαι δύνασθαι, πολλοῦ γενομένου οὐκέτ' αὐτὸν ὁ Τιβέριος ἀπέκτεινεν. οὕτω γάρ τοι κακῶς διέκειτο ὥστε ἐν σκιμποδίῳ καταστέγω ἐς τὸ συνέδριον ἐσκομισθῆναι (νομιζόμενον γάρ που καὶ τοῖς ἀνδράσιν ἦν, ὅποτε τις αὐτῶν ἀσθενῶς ἔχων ἐκεῖσε ἐσίει, κατακείμενον αὐτὸν ἐσφέρεσθαι, καὶ τοῦτο καὶ ὁ Τιβέριος ποτε ἐποίησε), καὶ διελέχθη γέ τινα ἐκ τοῦ σκιμποδίου προκύψας. “(Cass., Dio, 57.17)

(Daha önceden, (Arkhelaos)Augustus döneminde kendi halkı tarafından suçlandığı zaman, avukatlık hizmetinden faydalanmak için ona (Tiberius’a) yalvarmış olmasına rağmen, Rhodos’a geldiği zaman onu görmezden geldiği ve Asia’ya gelen Gaius’a hürmet ettiği için, Kappadokia kralı Arkhelaos’a karşı öfkeli olan Tiberius, onu isyana kalkışmak suçlamasıyla Roma’ya çağırttı ve durumunu senatonun kararına bıraktı, (Arkhelaos) sadece yaşlılıktan değil korkunç bir şekilde ayaklarındaki gut hastalığından acı çekiyordu bir de akıl sağlığını da yitirdiği düşünülüyordu. Bu akıl yitirmesi bir zaman öyle bir duruma geldi ki yönetimi alması için, Augustus tarafından bir yönetici (ἐπίτροπον= procurator) atandı. Fakat o zaman bu durumdan kurtulmak için yalandan yaptığı hala tartışma konusudur. Eğer birisi o zaman onun, “eve geri döndükten sonra ona nasıl bir güce sahip olduğumu göstereceğim” demesine tanık olmamış olsaydı yine de ölüme mahkum edilebilirdi. Tiberius, buna çok güldü çünkü ayakta durmasını bırak oturamıyordu bile, bütün bunlar olunca Tiberius, onu öldürmedi. Kralın durumu o kadar kötüydü ki üzeri örtülü bir tahtirevan içerisinde taşınıyordu (bu, kim kendini hasta hissederse, onun yatarak oraya getirilmesi gelenektir ve Tiberius da bir zamanlar bunu yaptı.) tahtirevandan eğilerek bazı şeyler söyledi.)

Hem Tacitus hem de Dio Cassius; Arkhelaos’un Roma’ya çağrılıp burada mahkemeye çıkarıldıktan sonra ölümü ve Kappadoia’nın eyalet haline getirilme süreci hakkında bilgi verirler. Tacitus, bu olayı, Antiokhos Philopator’un ölümü ve Germanicus’un doğudaki işleri düzenlemesi için görevlendirmesi ile aynı tarihe yerleştirir. Dolayısıyla Kappadokia’nın eyalet haline getirildiği tarih yaklaşık olarak M.S. 17 yılıdır. Bununla birlikte Tacitus, Arkhelaos’un bu dava için Roma’ya çağrıldığı zaman elli yıldır krallıkta olduğunu yazar. Arkhelaos, M.Ö. 36 yılında

başına geçtiğine göre, onun Roma'ya gelişi ve Kappadokia'nın eyalet haline getirilmesinin tarihi M.S. 14-15 yılıdır. O zaman, bu bilgiden doğan karışıklığın nedeni şöyle yorumlanabilir. Yazar, ya Arkhelaos'un elli yıl gibi uzun süren bir krallıkta kalmasından dolayı yaklaşık bir tarih vermek istemiş ve bir iki yılı önemsememiş ya da Arkhelaos, Roma'ya çağrıldığında, Kappadokia eyalet yapılmıştı. Zira Arkhelaos, Roma'ya çağrıldıktan sonra bir daha geri döndüğüne dair bilgi yoktur. Belki de Arkhelaos, Roma'ya artık görevinin sona erdirildiğini söylemek için çağrılmıştı.³²⁷

Dio Cassius'a göre; Augustus döneminde de geçici bir süreliğine dahi olsa Arkhelaos akıl sağlığını yitirdiği için imparator tarafından Kappadokia krallığının başına bir koruyucu (*rector*) atanmıştır.³²⁸ Arkhelaos'un ilk mahkemesinin dava konusu hakkında bir bilgimiz yoktur. Fakat bununla ilgili farklı görüşler ortaya atılır. Actium savaşından sonra Augustus, Arkhelaos'u kendisine karşı savaştığı için yanına çağırıp bunun hesabını sorduktan sonra yeniden krallığının başına yollamıştır.³²⁹ Belki de Arkhelaos, hem kendi kardeşi³³⁰ hem de muhtemelen *Judae*'daki hanedanlık üyeleri arasındaki ve kendisinin de müdahil olduğu bu olaylar sırasında Syria valisi Titius ile sorun yaşadığı³³¹ için Roma'ya çağırılmış olabilirdi. Bununla birlikte Arkhelaos kimilerine göre aklını yitirmiş taklidi yaparak kendisini bu davadan kurtarmıştır. Fakat bu atama, Suetonius'un da belirttiği gibi imparator Augustus'un genel bir politikasıydı. Augustus, Roma'nın dostu olan krallardan akıl sağlığı yerinde

³²⁷ W. E., Gwatkin, *Cappadocia as a Roman Procuratorial Province*, Univesity of Missouri Studies, Cilt: 5, Sayı: 4, Princeton, 1930.s. 8-9

³²⁸ Bu mahkemenin M.Ö. 26 yılındaki Tiberius'un Arkhelaos'u savunduğu mahkeme ile aynı olduğunu söylemek için elimizde bir kanıt yoktur. Bowersock bu mahkemenin 19-16 yılları arasında en daha çok M.Ö. 18 yılında olabileceğini belirtir. (s. 159)

³²⁹ M. Demir, "Kappadokia Kralı Arkhelaos" Şurada: 1. *Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 16-19 Kasım, Nevşehir 2011.s. 339

³³⁰ Joseph. *BJ* ., 1. 507

³³¹ Herodes, Arkhelaos ile Titius'u barıştırmıştır. (Joseph. *AJ*., 16.270)

olmayanlar için ya da çocuk yaşta olup krallığı yönetemeyecek durumda olanlar için geçici olarak bu yöntemi uyguladı.³³²

“Regnorum quibus belli iure potitus est, praeter pauca, aut isdem quibus ademerat reddidit aut alieni genis contribuit. reges socios etiam inter semet ipsos necessitudinibus mutuis iunxit, promptissimus affinitatis cuiusque atque amicitiae conciliator et fautor; nec aliter uniuersos quam membra partisque imperii curae habuit, rectorem quoque solitus apponere aetate paruis aut mente lapsis, donec adoluerent aut resipiscerent; ac plurimorum liberos et educauit simul cum suis et instituit.” (Suet., Aug., 48)

(“Savaş yoluyla ele geçirdiği krallıkları birkaçı dışında aldığı kişilere geri verdi ya da yabancılara dağıttı. Dost olan kralları kendi aralarında karşılıklı kız alıp verme ile birbirlerine bağladı, akrabalıkları ve dostlukları oluşturmaya ve desteklemeye hep hazır, onları imparatorluğun bir parçası olarak gördü ve ayırım yapmadan tümüne özen gösterdi, yaşça küçük olanlara erişkin olana ya da akıl sağlığını yitirenlere, iyileşinceye dek hep bir koruyucu atardı; pek çok kişinin çocuğunu kendisinininkilerle birlikte hem eğitti hem de yetiştirdi.)

Roma’da ikinci kez mahkemeye çıkarılan Arkhealaos’un ölümünün senatodan çıkan bir kararla gerçekleştiğini söylemek için elimizde kesin bir kanıt yoktur. Cassius, onun kesinlikle öldürülmediğini doğal nedenlerden ötürü hayatını kaybettiğini belirtmiştir. Fakat Suetonius’un anlattığına göre; Tiberius’un bazı kralları Roma’da zorla alıkoyması ve bunlar arasında Arkealaos’un da olması akıllarda bir şüphe uyandırmaktadır:

“quosdam per blanditias atque promissa extractos ad se non remisit, ut Marobodum Germanum, Rhascuporim Thracem, Archelaum Cappadocem, cuius etiam regnum in formam prouinciae redegit.” (Sueton., Tib., 37.4)

(baştan çıkarıcı sözlerle yanına çağırdığı kimi kralları bir daha geri yollamadı; örneğin Germania’dan Marobodus, Thrakialı Rhaskuporis ve krallığını eyalet olarak Roma’ya bağladığı Arkhealos.)³³³

Gwatkin, Augustus’un Kappadokia’nın zenginleşmesiyle birlikte buradaki Romalı bankerlerin korunmasını düşündüğü için böyle bir karar almış olabileceğini belirtmiştir. (s.12)

Arkhelaos'un ölümünden kısa bir süre sonra Kappadokia'ya gelen Strabon, Kappadokia'nın son kralı Arkhelaos'un senatonun ya da Tiberius'un kararıyla öldürüldüğüne dair herhangi bir şey söylemez. Bu da Arkhelaos'un eceliyle öldüğünü söylemek için yeterli bir kanıt oluşturabilir:

“τῆς δὲ μεγάλης Καππαδοκίας νῦν μὲν οὐκ ἴσμεν πῶς τὴν διάταξιν· τελευτήσαντος γὰρ τὸν βίον Ἀρχελάου τοῦ βασιλεύσαντος, ἔγνω Καῖσάρ τε καὶ ἡ σύγκλητος ἐπαρχίαν εἶναι Ρωμαίων αὐτήν.” (Strab., 12.1.4)

(Büyük Kappadokia'nın şu andaki idari düzenlemesini (διάταξις) bilmiyoruz çünkü Kral Arkhelaos krallık yaparken ölümünden sonra, Caesar ve Senatus buranın bir Roma eyaleti olmasına karar verdi.)

Cassius ve Tacitus'un aynı olayları anlattığı bu iki paragrafı karşılaştırdığımız zaman önemli bir cümle dikkatimizi çeker. Tacitus Arkhelaos'un Roma'ya uydurma iddialarla çağrıldığını yazarken, Dio Cassius ise onun var olan düzeni değiştirmeye (νεωτερίζοντά τι) çalışmakla suçlandığı için çağrıldığından söz eder. Cassius ile aynı dönemlerde yaşamış olan Philostratus da bu konuda onunla benzer olayları anlatır. Tyana'lı Apollonius bir gün gençliğinde Aegae'da iken, kendisini öldürmekle tehdit eden Kilikia'nın resmi görevlisinin, üç gün sonra bizzat yol kenarında öldürüldüğünü anlatır. Philostratus, bu görevlinin Arkhelaos ile birlikte Roma'ya karşı yeni ya da farklı bir şey (νεώτερα) getirme amacıyla olduğunu belirtir:

“ἐν ἧ δῆμοι κατὰ τὴν ὁδὸν ἀπέκτειναν τὸν ὑβριστὴν ἐκεῖνον, ὡς ζῶν Ἀρχελάῳ τῷ Καππαδοκίας βασιλεῖ νεώτερα ἐπὶ Ρωμαίους πράττοντα.”

(...Kappadokia Arkhelaos'la birlikte Romalılara karşı yeni (farklı) bir şeyler yapmaya giriştikleri için yol üzerinde o küstah adamı öldürdüler.) (Philostr., V A., 1.12.)

Bu olay dışında, onun düzeni değiştirmeye yönelik bu faaliyetleri ile ilgili herhangi bir bilginiz yoktur. Arkhelaos'dan çok sonra yaşamış olan Philostratus'un da aynı olayı aktarması, bunun hafızalarda kalan önemli bir olay olduğunu

³³³ F. Telatar, G. Özaktürk, 2008

göstermektedir. Peki, Arkhelaos'un kalkıştığı ve Roma'nın kabul etmediği bu mevcut düzeni değiştirmeye yönelik faaliyetleri doğru ise bunlar ne olabilirdi?

Arkhelaos'un bu faaliyetlerini anlayabilmek için kendisinin Armenia üzerindeki planlarına bakmak gerekir. Kızı Glaphyra ile Aleksandros'un³³⁴ oğlu yani torunu V. Tigranes, kendisi hayattayken yaklaşık olarak M.S. 6 ile 12 yılları arasında Armenia krallığının başındadır. Tacitus, Tigranes'in Armenia'ya bir dönem hükmettiğini ve Roma'da ölüme mahkûm edildiğini belirtmiştir.³³⁵ Aynı şekilde Josephus da Tigranes'in Armenia kralı iken Roma'ya çağrılıp öldürüldüğünü yazar.³³⁶

“Ἀλεξάνδρῳ δὲ τῷ Ἡρώδου παιδίτῳ βασιλέως τῷ ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀνηρημένῳ Ἀλέξανδρος καὶ Τιγράνης ἐγγερόνεισαν υἱεῖς ἐκ τῆς Ἀρχελάου τοῦ Καππαδόκων βασιλέως θυγατρὸς. καὶ Τιγράνης μὲν βασιλεύων Ἀρμενίας κατηγοριῶν αὐτοῦ ἐπὶ Ρώμῃς γενομένων ἅπαις τελευτᾷ. Ἀλεξάνδρῳ δὲ Τιγράνης ὁμώνυμος τῷ ἀδελφῷ γίνεται παῖς καὶ βασιλεὺς Ἀρμενίας ὑπὸ Νέρωνος ἐκπέμπεται υἱός τε Ἀλέξανδρος αὐτῷ γίνεται.” (Joseph., AJ., 18.139-140)

(Babası tarafından öldürülen Kral Herodes'in oğlu Aleksandros'a gelince, Kappadokia kralının kızından iki oğlu olmuştu, Aleksandros ve Tigranes. Tigranes Armenaia kralı iken Roma'da suçlanarak hiç çocuğu olmadan ölür. Aleksandros ise kardeşi ile aynı isimde olan Tigranes adında bir oğlu olur ve Nero tarafından Armenia'nın kralı olarak gönderilir.)

Tigranes'in imparator Tiberius tarafından desteklenmediği için öldürülmesi Arkhelaos'un Roma'ya çağrılma nedenini bulmamıza yardımcı olabilir. V. Tigranes Augustus tarafından M.S. 6 yılında Armenia'nın kralı yapılmıştır.³³⁷ Fakat yönetimde kısa bir zaman kalabilmiştir, çünkü Augustus'un Roma'da yetişen ve Parthia'ya gönderdiği Vonones burada uzun süre tutunamamış ve Armenia'ya

³³⁴ M.Ö. 7 yılında ölmüştür.

³³⁵ Tac., Ann., 6.40

³³⁶ M.S. 36

³³⁷ Res Gestae Divi Augusti, 27

kaçarak buranın krallığına geçmiştir.³³⁸ Bu esnada, Tigranes, kendisini yeniden krallığa getirmesi için dedesi Arkhelaos'dan yardım istemiş, Arkhelaos da onun bu isteğini muhtemelen kabul etmiştir. Öte yandan hem Tiberius, halkın ve *Parthialı*ların isteğine uygun olarak, Pontus'lu Pythodoris'in oğlu Zenon'u (Artaksias) Armenia'nın başına getirmek istediği için, Vonones'den ve Tigranes'den kurtulması gerekiyordu.³³⁹ Çünkü Generali Germanicus aracılığıyla *Parthialı*lar ile barış sağlayınca, onların istemediği Vonones, önce Syria'ya daha sonra Kilikia'ya kaçmak zorunda kaldı. Tigranes'a destek veren Arkhelaos da Roma'ya karşı isyana kalkışmak suçlamasıyla krallıktan alınmış olmalıydı.

Sonuç olarak, Kappadokia soylusu olmamasına rağmen Antonius tarafından Kappadokia Krallığına getirilen Arkhelaos, uzun süre yönetimde kalmayı başarabilmiştir. Arkhelaos, insan ilişkilerinde başarılı olma yeteneğiyle Roma ile ilişkilerini hep iyi tutarak gücünü artırmıştır. Pontus kraliçesi Pythodoris ile evlenerek gücüne güç katan Arkhelaos, kızı Glaphyra'nın oğlu Tigranes'in Armenia krallığına yeniden gelebilmek için kendisinden yardım istemesi ve onun Roma'nın en hassas olduğu bölgelerden birisi olan Armenia'nın yönetimi ile ilgili planlar yapmaya kalkışması sonucunda, Roma tarafından istenmeyen kral konumuna düşmüştür. Artık Roma, başlangıçta dostu ve müttefiki olan Arkhelaos'dan desteğini çekti. Tiberius döneminde, yaşı iyice ilerlemiş olan Arkhelaos, İmparatorun kendisine beslediği kin ve Roma'daki ekonomik nedenler yüzünden, Kappadokia Krallığını kaybetti. Roma senatosu tarafından suçlanan Arkhelaos, Kappadokia'ya bir daha geri dönmeden bu olaydan bir kaç yıl sonra, M.S. 17 yılında Roma'da hayatını kaybetti ve Kappadokia Roma'nın bir eyaleti haline getirildi.

³³⁸ Tac., *Ann.*, 2.3

³³⁹ Joseph., *AJ.*, 18.50-52

1.7 Roma Egemenliği Altında Kappadokia Eyaleti

1.7.1 Tiberius Dönemi ve Kappadokia'nın Eyalet Haline Getirilmesi

Kappadokia tarihinin Tiberius dönemindeki en önemli olayı hiç kuşkusuz Kappadokia krallığının Roma'nın bir eyaleti haline getirilmesidir (*Provincia Cappadocia*). Kappadokia'nın eyalet haline getirilme süreci, Tiberius'un Roma imparatorluğunun başına geçmesiyle başlamıştır (M.S.14). Tiberius imparator olur olmaz, annesi Livia'ya yazdırdığı mektuplarla Kappadokia kralı Arkhelaos'un Roma'ya gelmesini sağladı. Roma'da kötü ve kaba bir şekilde karşılanan Kral, kendisine itham edilen “bölgedeki kurulu düzeni değiştirmeye çalışmak” (*νεωτερίζοντά τι*) suçlamasıyla Roma senatosunun önüne çıkarıldı. Arkhelaos, bu mahkemedен bir birkaç yıl sonra, Roma'da öldü. M.S. 17 yılında Kappadokia'nın yönetimi Tiberius tarafından bir *procurator*'un denetimine verildi:³⁴⁰

“τελευτήσαντος γὰρ τὸν βίον Ἀρχελάου τοῦ βασιλεύσαντος, ἔγνω Καῖσάρ τε καὶ ἡ σύγκλητος ἐπαρχίαν εἶναι Ῥωμαίων αὐτήν.” (Strab., 12.1.4)

(Arkhelaos'un yönetimdeyken ölümünden sonra, Caesar ve de Senatus Kappadokia'nın bir eyaleti olmasına karar verdi.)

“τότε μὲν οὕτως ὁ Ἀρχέλαος ἐσώθη, ἄλλως δ' οὐ πολλῷ ὕστερον ἀπέθανε, καὶ τούτου καὶ ἡ Καππαδοκία τῶν τε Ῥωμαίων ἐγένετο καὶ ἱππεῖ ἐπετράπη.” (Cass., Dio, 57.17)

(O zamanlar Arkhelaos bu şekilde kurtuldu, kısa bir zaman geçtikten sonra öldü, bundan sonra da Kappadokia Romalıların eyaleti yapıldı ve atlı sınıftan birisine verildi.)

³⁴⁰ Tac., Ann., 2.56; Vell. Pater. 2.39: “*annum agens aetatis quartum et tricensimum diuturno morbo*; “*Ut has armis, ita auctoritate Cappadociam populo Romano fecit stipendiariam*”; Eutrop, 7.11: “*Tiberius ingenti socordia imperium gessit, gravi crudelitate, scelestas avaritias, turpi libidine. Nam nusquam ipse pugnavit, bella per legatos gessit suos. Quosdam reges ad se per blanditias evocatos numquam remisit, in quibus Archelaum Cappadocem, cuius etiam regnum in provinciae formam redegit et maximam civitatem appellari nomine suo iussit, quae nunc Caesarea dicitur, cum Mazaca antea vocaretur.*”; Suidas, Tib.

“*consul deinde iterum creatus ac prius quam honorem iniret ad componendum Orientis statum expulsus, cum Armeniae regem deuicisset, Cappadociam in prouinciae formam redeget*” (Suet., Calig., 1)

(İkinci kez konsül seçildiğinde göreve başlamadan önce doğu eyaletlerine çeki düzen vermek üzere alencontre uzaklaştırılınca, Armenia kralını yendikten ve Kappadokia’yı eyalet haline getirdikten sonra....)

“.....*Rhascuporim Thracem, Archelaum Cappadocem, cuius etiam regnum in formam prouinciae redeget.*” (Suet., Tib., 37)

(...Thracialı Rhaskuporis ve krallığını eyalet haline getirdiği bağladığı Arkhelaos.)

Tarihçi Tacitus, *Annales*’in ilk kitabında, Augustus’un bıraktığı vasiyetini Tiberius’un yüksek sesle okuduğundan bahseder. Augustus, burada kendisinden sonra gelecek olanlara, imparatorluğun var olan sınırları içerisinde kalması ve daha fazla genişletilmemesi gerektiğini tavsiye etmişti:

(...*Augustus addideratque consilium coercendi intra terminos imperii, incertum metu an perinvidiam.*)³⁴¹ (Tac., Ann., 1.11)

(Augustus, korkudan ya da kıskançlıktan dolayı, imparatorluğun var olan sınırları içerisinde tutulmasını tavsiye etti.)

“*γνώμην τε αὐτοῖς ἔδωκε τοῖς τε παροῦσιν ἀρκεσθῆναι καὶ μηδαμῶς ἐπὶ πλεῖον τὴν ἀρχὴν ἐπαυξῆσαι ἐθελῆσαι.*” (Cass., Dio, 56.33.)

(onlara var olan sınırlarla yetinmelerini ve hiçbir şekilde yönetimlerini daha fazla artırmayı istememelerini tavsiye etmiştir.)

Bu vasiyete ek olarak; Tiberius, M.S. 25 yılında senatoda yaptığı konuşmada, Augustus’un bütün yaptığı işleri ve sözleri yasa gibi koruyacağını belirtmişti. (*qui*

³⁴¹ Tac., Ann., 1.11

omnia facta dictaque eius vice legis observem,³⁴²) Tiberius, genel olarak Augustus'un bu tavsiyesine ya da emrine uyarak dış politikasını bu yönde sürdürdü ve eyaletlerin ilhak edilmesi konusunda isteksiz davrandı. Britannia, Germania, Thrakia ve Judae'da izlediği siyaset de bunun en açık göstergeleriydi.³⁴³ Fakat Tiberius; Kommagene ve Kappadokia ülkesinin kralları öldükten sonra, buraları eyalet haline getirmiş ve bunların yönetimini imparatorun atadığı bir memurun idaresine vermiştir. Gaius Caesar tarafından Roma ile Parthia arasındaki sınır Euphrates olarak çizilmiştir ve aslında Kappadokia bölgesi bu sınırın içinde kalmaktadır. Kappadokia bölgesinin yönetiminin imparatorun atadığı bir memura verilmesi, zaten Roma'nın himayesinde olan bir krallığın doğrudan Roma'ya bağlanması olarak düşünülse de,³⁴⁴ sonuçta Roma İmparatorluğu'nun var olan sınırları genişlemiştir.

1.7.1.1 Kappadokia'nın Eyalet Haline Getirtmesinin Sebepleri

Augustus'un politikalarını sürdüreceğine söz veren Tiberius'un Kappadokia'yı neden eyalet haline getirdiği üzerine, o dönemdeki gelişmeler de göz önüne alınarak, çeşitli yorumlar yapılabilir. Bu yorumlar aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır:

1- Kappadokia'nın eyalet haline getirilmesinin bir nedeni olarak; Tiberius'un ikinci karakterini gösterebiliriz. Yukarıda Dio Cassius'dan aktardığımız pasajında da gördüğümüz gibi,³⁴⁵ Tiberius'un Arkhelaos'a olan öfkesi hiç geçmemişti. Zira imparator olur olmaz, onu Roma'ya çağırması buna işaret ediyor. Belki de yukarıda bahsedilen Arkhelaos'a yönetilen suçlamaların altında yatan neden ona olan geçmişteki öfkesidir. Aslında bu yorum Dio Cassius'un Kappadokia'nın eyalet haline getirilmesinin nedenini, imparatorun Rhodos'daki ruh haline

³⁴² Tac., *Ann.*, 4.37

³⁴³ B. Levick, 2005 s.111

³⁴⁴ R. Seager, 2005, s. 147

³⁴⁵ Ayr. bkz. Cass., Dio, 57.17

bağlamasına dayanmaktadır. Ancak, Roma devletinin başında bulunan Tiberius gibi bir devlet adamının, böylesi bir kararı verirken sadece öfkesine kapıldığını söylemek olayın esas nedenini oluşturmakta yetersiz kalabilir.

2- Diğer bir neden olarak; krallığın varisinin kim olacağı sorunu gösterilebilir. Arkhealos'un ölümünden sonra, Tiberius'un Kappadokia krallığını teslim edebileceği, kralın bir yakını bulunmuyordu ve Tiberius, krallığı farklı bir Kappadokialı soylu aileye teslim ederek o dönemde doğuda hali hazırda var olan huzursuzluklara³⁴⁶ bir yenisini eklemek istemiyordu. Tiberius'un eyalet yönetimindeki asıl amacı eyalette kargaşa çıkmasını engellemektir.³⁴⁷ Öte yandan Arkhealos'un öldüğü yılda, Kommagene kralı III. Antiokhos ve Kilikia kralı *Philopator* da hayatını kaybetmişti. Kommagene kralının oğlu IV. Antiokhos, devleti yönetemeyecek kadar küçük yaşta olduğu için, Roma, kralın oğlu büyüyünceye kadar, Kommagene'nin yönetimini üstlenmiştir. Caligula, Tiberius döneminde eyalet yapılmış olan krallıkları eski sahipleri olan hanedan üyelerine teslim etmesine rağmen, Kappadokia yönetimi Roma'da kalmıştır. Aslında Roma, Kappadokia'nın yönetimini Arkhealos'un oğlu II. Arkhealos'a³⁴⁸ verebilirdi. Ancak, II. Arkhealos M.S. 36 yılında Kilikia Trakheia bölgesini yönetmektedir.³⁴⁹ Tiberius'un uyguladığı kurnazca bir politika ile Kappadokia halkından krallık döneminde alınan vergi düşürüldüğü için, Roma yönetimi halkın hoşuna gitmiş ve Kappadokia soylularından biri yönetime talip olmamıştır. Tacitus'un da belirttiği gibi, Tiberius'un böyle yapmaktaki amacı Kappadokialıların, Roma egemenliğini hoş karşılamasını sağlamaktır:

“.....at et quaedam ex regiis tributis deminuta quo mitius Romanum imperium speraretur”(Tac., Ann., 2.56)

(...Roma yönetiminin daha ılımlı olduğu düşünülün diye krallık vergilerinden bazıları azaltıldı.)

³⁴⁶ Tac., *Ann.*, 2.42-43

³⁴⁷ B. Levick, 2005, s. 107

³⁴⁸ OGIS 362= IG II/III 3434,3435 (Atina'da bulunmuş bir yazıt.)

³⁴⁹ Tac., *Ann.*, 12.55

Ayrıca, Tacitus, Kommagene ve Kilikia'da Roma taraftarları ile krallık yanlıları arasında çatışma olduğunu belirtirken, Kappadokia'da böyle bir çatışmadan hiç bahsetmez.³⁵⁰ Dolayısıyla, Arkhelaos'un ölümünden sonra, bir kralın idaresinde yaşamaktansa Roma idaresinde yaşamayı tercih eden Kappadokia halkı, Tiberius'un, bu kararına hiç itiraz etmemiştir. Bunun farkında olan Tiberius da Kappadokia'yı eyalet haline getirmekte tereddüt etmemiştir.

3- Bir başka neden olarak; Roma'daki ekonomik durum gösterilebilir. Dio Cassius, Tiberius'un para konusunda gittikçe daha fazla sertleştiğini ve vergileri iki katına çıkardığını yazar.³⁵¹ Bu durum, Roma'da ve eyaletlerde huzursuzluğa yol açmıştır.³⁵² Roma'da Actium savaşından sonra, Augustus tarafından getirilen açık arttırma satışlardan alınan yüzde birlik vergi (*centesimam rerum venalium*³⁵³) büyük bir huzursuzluk yaratmıştı. Tiberius da askeri hazinenin devam etmesinin bu vergiye bağlı olduğunu söyleyerek bu verginin alınmaya devam edilmesini savunuyordu:³⁵⁴ Çünkü bu vergi askeri hazineye (*aerarium militare*) önemli derecede kaynak sağlıyordu. Tiberius Kappadokia'yı eyalet haline getirince buradan alınan vergiler sayesinde *centesima rerum venalium* vergisinin oranını, yarı yarıya azalttı.³⁵⁵

“finem vitae sponte an fato implevit. regnum in provinciam redactum est, fructibusque eius levare posse centesimae vectigal professus Caesar ducentesimam in posterum statuit.” (Tac., Ann., 2.42)

³⁵⁰ Roma Kappadokia halkına özgürlük bahsettiği halde bunu kabul etmediklerini görmüştük.

³⁵¹ M.S. 31 yılında, Cass., Dio., 58.16,

³⁵² Tac., Ann., 2.42, 2. 56

³⁵³ Satışlardan alınan yüzde birlik vergidir

³⁵⁴ Tac., Ann., 1.78: *“centesimam rerum venalium post bella civilia institutam deprecante populo edixit Tiberius militare aerarium eo subsidio niti; simul imparem oneri rem publicam, nisi vicesimo militiae anno veterani dimitterentur. ita proximae seditionis male consulta, quibus sedecim stipendiorum finem expresserant, abolita in posterum.”*

(iç savaşlardan sonra, halkın yalvarmasına rağmen askeri hazinenin onun desteğine bağlı olduğunu ve ondan beslendiğini söyleyerek *centesimam rerum venalium* vergisini yürürlüğe koyduğunu ilan etti aynı zamanda *veteranların hizmetlerinin yirminci yılında terhis edilmedikçe devletin bütçesinin denk olmayacağını* beyan etti.)

³⁵⁵ Tac., Ann., 2.42

(Arkhelaos'un yaşıması kendisiyle ya da eceliyle sonlandı. Caesar, krallığı (Kappadokia'yı) eyaalete çevirdi ve ürünlerden alınan vergiyi yüzde birden yüzde yarıma indirileceğini resmen bildirdi ve sonrasında uyguladı.)

(Krallığı eyaalete dönüştürüldü ve Tiberius, gelir olarak yüz vergi (*vectigal*) toplanabileceğini ve gelecekte de iki yüz vergi toplanacağını beyan etti.)

Fakat iki yıl önce halkın tüm itirazlarına rağmen, Tiberius bu verginin oranını değiştirmeyi reddetmişti. Öyleyse, Kappadokia kralının geniş arazileri ve Arkhelaos döneminde işlenen maden yatakları, özellikle Caesarea'daki darphaneyi besleyen gümüş yatakları da imparatorluğun hazinesine geçmiş olduğu görülüyor. Roma'da bulunan bir yazıtta, Tiberius ve Livia'nın köleleri arasında *servus Archelaianus*³⁵⁶ ismi geçer ve bu da Kappadokia krallığının malı mülkünün yanı sıra kölelerin de imparatorluğa geçtiğini kanıtlar. Kappadokia'nın zenginlikleri arasında aşı boyası ihracatı, o dönemde ünlü olan atları ve sığır ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğini³⁵⁷ de sayabiliriz. Zira geç dönemlerde Anadolu'daki eyaletlerin koşullarının kötü olduğu durumda dahi Kappadokia'da üretilen derinin ününün yayıldığı bilinir.³⁵⁸ Bu sebeple, yukarıda belirttiğimiz gibi Kappadokia'dan daha küçük bir eyaletten (Kommagene) yüz milyon *sesterius* gibi bir gelir toplandığına göre, Kappadokia'nın sağlayacağı gelir bundan çok daha fazla olacaktı.³⁵⁹ Bütün bu kaynaklardan sağlanan gelirlerle, Tiberius, vergilerin iki katına çıkarılmasından kaynaklanan hoşnutsuzluğu³⁶⁰ gidermek için Roma'daki vergileri yarı yarıya indirme imkanı bulabildi. (M.S. 17).³⁶¹

4- Son olarak; Kappadokia bölgesinin jeopolitik konumuyla ilgili bir yorum yapabiliriz. Kappadokia bölgesi iki bakımdan önemliydi: ilki Syria'dan Anadolu'nun içlerine girmek isteyen Parthialıların en sık kullandıkları güzergahlardan biri olan Kilikia Pylae'a sınır olması; ikincisi Syria'dan Armenia'ya gitmek isteyen

³⁵⁶ *CIL*, 6, 4776

³⁵⁷ J., Bennett *Trajan Optimus Princeps*, London, 2005, s. 179

³⁵⁸ *Expositi totius Mundi et Gentium*, 40

³⁵⁹ J. Bennett, 2005, s.79

³⁶⁰ Tac., *Ann.*, 1.78

³⁶¹ J. Benett, 2005, s.79

Parthialıların yol güzergahında olması. Sonuç olarak; Kappadokia, Roma'nın *Parthia*'ya karşı Anadolu'daki tampon bölgesidir. Kappadokia'nın bu coğrafi konumu ve Roma'nın güvendiği bir yer olması, Roma'nın doğuya yapacağı askeri seferlerde hayati önemdeydi. Zaten, Nero ve özellikle Vespasianus döneminde Kappadokia'nın doğu sınırlarında kalıcı lejyon karargâhları kurulması da bölgenin önemini gösterir.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında Tiberius, muhtemelen kişisel duyguları, ekonomik nedenler veya askeri ihtiyaçlar sebebiyle Kappadokia krallığını eyalet durumuna getirip Roma imparatorluğunun topraklarına katılmasına karar verdi.

1.7.1.2 Roma Komutanı Germanicus'un Doğu Seferi ve Kappadokia Eyaletinin (*Provincia Cappadocia*) Kuruluşu

Roma, Kappadokia'yı eyalet (*provincia*) durumuna getirmeye karar verdiği yılda (M.S. 17) doğuda da önemli gelişmeler yaşanıyordu. Kommagene kralı Antiokhos ve Kilikia kralı II. Philopator'un ölümünden sonra, bu bölgelerde Roma hakimiyetini isteyenler ile monarşi taraftarları arasında çatışma başlamıştı. Bunun yanı sıra, Syria ve *Judae*'da, halk kendilerine yüklenen vergilerin azaltılmasını istedikleri için huzursuzluklar çıktı.³⁶² Armenia'daki işleri düzenlemek ve Doğu'daki bu huzursuzlukları gidermek için Tiberius, senatonun da onayı ile *maius imperium* yetkisi ile komutan Germanicus'u³⁶³ görevlendirmiştir.

“tunc decreto patrum permissae Germanico provinciae quae mari dividuntur, maiusque imperium, quoquo adisset, quam iis qui sorte aut missu principis obtinerent.”
(Tac. Ann., 2.43.5)

(o zaman senatörlerin kararıyla deniz aşırı eyaletler Germanicus'a teslim edildi, nereye giderse gitsin yetkisine kurayla ya da princepsler tarafından gönderilen kişilerden daha büyük bir yetkiye (*maius imperium*) sahip oldu.)

³⁶² Tac., Ann. 2.42

³⁶³ Tac., Ann., 2.43.5; Joseph. AJ., 18.53(5)

General Germanicus'un görevleri arasında, Kappadokia ve Kommagene bölgesinin eyalet durumuna getirilme sürecini düzenlemek de vardı ve bu düzenleme görevini yardımcılarına verdi. Germanicus ise doğudaki karışıkları gidermek için Syria'ya doğru yola çıktı. Kommagene'ye Quintus Servaeus'u, Kappadokia'ya da *legatus* Quintus Veranius'u gönderdi. Veranius, Kappadokia'da Roma adına bulunan ilk yöneticiydi. (M.S 18):

“at Cappadoces in formam provinciae redacti Q. Veranium legatum accepere; et quaedam ex regiis tributis diminuta quo mitius Romanum imperium speraretur. Commagenis Q. Servaeus praeponitur, tum primum ad ius praetoris translatis;”(Tac., Ann., 2.56)

(Ve Kappadokialılar, eyalet durumuna getirildikten sonra, Q. Veranium'u *legatus* olarak kabul ettiler; Roma yönetiminin daha ılımlı olduğu düşünülün diye krallık vergilerinden bazıları azaltıldı. O zaman kadar ilk kez *praetorun* yönetimine geçen Kommagenelilere Q. Servaeus atanır.)

Böylece Veranius'un atanmasıyla Kappadokia bölgesi resmen Roma'nın eyaleti haline getirildi. Veranius'un, buradaki idari işleri düzenledikten kısa bir süre sonra Germanicus'a katılmak için bölgeden ayrılıp M.S. 19 yılında Syria'ya döndüğü görülür.³⁶⁴ Strabon, Kappadokia'ya Roma'nın burayı eyalet yaptığı dönemlerde gelmiştir ve o, bu dönemdeki idari yapı hakkında henüz bir bilgisi olmadığını söyler. Ancak Veranius, krallık dönemindeki alınan vergilerinin oranını azalttıktan sonra, Roma'nın yeni topraklar kazandığındaki genel uygulamalarını muhtemelen sürdürdü. Buna göre, uyum ve var olan yapının devamı politikasını uygulamıştı. Tacitus'taki birkaç yer dışında bununla ilgili başka bilgimiz yoktur. Daha sonra Veranius, M.S. 19 yılında Germanicus'un zehirlenerek ölümüne neden olduğu düşünülen Piso'nun M.S. 20 yılındaki ölümünden Vitellius Servaeus ile birlikte sorumlu tutulmuştur.³⁶⁵

³⁶⁴Tac., Ann., 2.74; 3.10; 3.13

³⁶⁵ Tac., Ann., 13. 3, bkz. *Quinti Verani*: Burada oğlu da Lycia eyaletinin ilk valisi olduğu anlaşılmaktadır.

1.7.1.3 Tiberius Döneminde Kappadokia Eyaletinin Askeri Durumu

Veranius'un önderliğinde kurulan Kappadokia eyaletinin askeri açıdan hareketli ya da sakin olması genelde Armenia'daki duruma bağlıdır. Eğer Armenia yönetiminde kimin olacağına dair Roma ile Parthialılar arasında bir anlaşmazlık yoksa Kappadokia bölgesi de askeri açıdan sakin kalıyordu. Germanicus doğudaki görevini başarılı bir şekilde yerine getirdikten sonra, Roma ile Parthialar arasında yaklaşık on beş yıl sürecek olan bir barış sağlanmıştır. Dolayısıyla bu yıllarda Kappadokia bölgesi de sakin kalmış ve Kappadokia *procurator*nun ilgileneceği askeri açıdan önemli bir konu olmamıştır.³⁶⁶ Ancak, Germanicus'un Vonones'i Armenia yönetiminden aldıktan sonra, krallığa getirdiği Pontus kralı Polemon'un³⁶⁷ oğlu Artaksias'ın³⁶⁸ (Zenon) ölümünden sonra, Roma ile Parthia arasında yine Armenia yönetiminin başına kimin geleceği ile ilgili aday savaşı başladı. M.S. 35-37 yılları arasında iki yıl sürecek olan bir çatışmaya girildi.³⁶⁹

Aslında, Tiberius genel olarak sorunlara savaşla değil siyasi çözüm bulmaktan yanaydı. Bu yüzden, Parthia ile Roma arasında, Armenia krallığına kimin geçeceği konusundaki taktik savaşlarında iki ordu arasında fiili bir savaş olmamıştır. Tiberius bütün planlarını Germanicus'un ölümünden sonra Syria valisi Lucius Vitellius'un üzerine yüklemişti. Vitellius dört lejyon ile birlikte Syria'daydı.³⁷⁰ M.Ö. 35 yılında Tacitus, Tiberius'un onu doğudaki bütün işleri düzenlemesi için olağanüstü yetkilerle bölgeye gönderdiğini yazar. (*et cunctis quae apud Orientem parabantur L. Vitellium praefecit.*)³⁷¹

³⁶⁶ Tac., *Ann.*, 2.57; J. R. Gwatkin, 1930, s. 30

³⁶⁷ I. Polemon Pontus ve Armenia Minor krallığını Antonius'dan aldı ve Augustus da ona Bosphorus krallığını ekledi M.Ö. 8/7 yılında öldü , onun yerine dul karısı Pythodoris buraları yönetti ve ondan sonra yerine geçecek olan oğlu II. Polemon da ona yardım etti.

³⁶⁸ Tac., *Ann.*, 2.56

³⁶⁹ Tac., *Ann.*, 6.31; 6.42; Cass., *Dio*, 58, 26; Joseph., *AJ.*, 18.4.4

³⁷⁰ Tac., *Ann.*, 6. 41: “donec M. Trebellius legatus, a Vitellio praeside Syriae cum quattuor milibus legionariorum et delectis auxiliis missus,...” Bunlar: *legio III Gallica, legio VI Ferrata, legio X Fretensis, legio XII Fulminata*

³⁷¹ Tac., *Ann.*, 6.32

Parthia kralı Artabanos, Armenia krallığını verdiği büyük oğlu Arsakes'in (Tiberius'dan Vonones'in Kilikia ve Syria'da bıraktığı hazinelerini de geri istemiştir) öldürülmesinden sonra krallığını ele geçirmek için yola koyuldu. Tacitus'a göre Artabanos'un bu cüretkârlığı Tiberius'un yaşlılığından ötürü böyle bir savaşa girmeyi göze alamayacağını düşündüğü içindi. Bununla birlikte Artabanos, Kyros ve daha sonra İskender'in sahip olduğu topraklara saldırılar düzenleyeceği tehditlerini savuruyordu.³⁷² Bu tehdide karşı Tiberius'dan herhangi bir karşılık gelmeyince, Artabanos ilk olarak Kappadokia bölgesine saldırılar düzenlemiştir.³⁷³ Bu saldırılarla ilgili elimizde detaylı bir bilgi yoktur, fakat bunun Kappadokia'nın içlerine kadar girmeyen, sadece doğu sınırlarını ihlal eden bir saldırı olması muhtemeldir (M.S. 35).

“ὕπο δὲ δὴ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ Ἀρτάβανος ὁ Πάρθος τελευτήσαντος τοῦ Ἀρτάζου τὴν Ἀρμενίαν Ἀρσάκη τῷ ἑαυτοῦ νιέῃ ἔδωκε, καὶ ἐπειδὴ μηδεμία ἐπὶ τούτῳ τιμωρία παρὰ τοῦ Τιβερίου ἐγένετο, τῆς τε Καππαδοκίας ἐπεῖρα καὶ ὑπερφηφάνωτερον καὶ τοῖς Πάρθοις ἐχρήτο. ἀποστάντες οὖν τινες αὐτοῦ ἐπρεσβεύσαντο πρὸς τὸν Τιβέριον, βασιλέα σφίσιν ἐκ τῶν ὁμηρευόντων αἰτοῦντες” (Cass., Dio, 58.26)

(aynı zamanlarda, Parthialı Artabanos, Artaksias ölünce, Armenia'yı kendi oğlu Arsaces'e verdi ve bunun için Tiberius'dan herhangi bir ceza gelmeyince daha sonrasında Kappadokia'ya saldırdı ve buradaki Parthialılara bile son derece kaba bir şekilde davrandı. İsyan eden bazıları Tiberius'a tutsak edilenler (Roma'da) arasından birisinin onlara kral seçmesini isteyen elçiler gönderdiler.)

Bu saldırıdan da anlaşıldığı gibi, Kappadokia sınırları henüz askeri birliklerle güçlendirilmemiştir. Bu durum, Tiberius'un Kappadokia gibi saldırıya açık bir bölgenin yönetimini emrinde büyük bir askeri birlik bulunmayan *procuratora* bırakmasının son derece yanlış bir karar olduğu ve Kappadokia bölgesinin önemini anlamamış olduğunu göstermektedir.³⁷⁴ Öte yandan Tiberius'un bu bölgeye lejyon

³⁷² Tac., *Ann.*, 6.31

³⁷³ Cass., Dio, 58. 26

³⁷⁴ Tiberius, M.Ö. 20 yılında Kappadokia kralı Arkhelaos birlikte Armenia'ya sefer düzenlemiştir.

yerleştirerek Parthialıların öfkesini çekmek istemediğini de göz önünde bulundurmanız gerekir.³⁷⁵

Parthialılar bile kralın bu davranışını kabul etmemişlerdir ve içlerinden ileri gelenleri, Sinnaces ve Abdus,³⁷⁶ bu saldırıyı Roma'ya şikâyet etmiş ve Armenia krallığına Roma'da tutsak olan Phraates'in gönderilmesini istemişlerdir. Bu istek Tiberius'a da mantıklı gelmiş olmalı ki, Phraates oğlu Phraates'i Armenia krallığı için göndermiştir. Ancak Phraates Syria'da aniden hastalanıp vasi bırakmadan öldü. Tiberius ise bu planlarından vazgeçmedi ve Tiridates'i Parthia krallığına getirmek için harekete geçti. Bu arada İberia kralı Mithridates'den de Armenia krallığını almasını istedi. Bu nedenle Artabanos oğluna yardım etmek için kendi topraklarını terk edecekti ve Tiridates da Syria valisi Vitellius'un destekleriyle Parthia krallığına geçecekti. Tiberius'un planları gerçekleşti ve Mithridates, Albanialıların ve Sarmatialıların yardımı ile Armenia'yı (Artaksata) ele geçirdi,³⁷⁷ Tiridates de Parthia krallığına geçti. Fakat onun hükümranlığı kısa sürdü, Artabanos, Armenia'dan ayrılarak krallığını Tiridates'den geri aldı.³⁷⁸ Artabanos, diğer oğlu Orodes'i Armenia'nın başına geçirmek istese de bunda başarılı olamadı, Roma İberia kralının kardeşi Pharasmanes'i Armenia krallığına kendi adayı olarak getirebildi.

1.7.1.4 Tiberius Döneminde Kappadokia Eyaletinin İdari Durumu

Kappadokia, Roma'nın eyaleti olduktan sonra, başlangıçta atlı sınıfından bir *procurator*³⁷⁹ teslim edilmişti.³⁸⁰ (ἡ Καπαδοκία τῶν τε Ῥωμαίων ἐγένετο καὶ ἱππεῖ

³⁷⁵ J. Bennett, 2005, s. 79-80

³⁷⁶ Zehirlenerek öldürülmüştür.

³⁷⁷ Tac., *Ann.*, 6.33

³⁷⁸ Cass., Dio, 58.26; Tac. *Ann.*, 6.31-32

³⁷⁹ Roma imparatorluk döneminde, ülke yönetiminde görevli ve imparatora bağlı bir memurdur.

*Procurator*ların çoğu atlı sınıfındandı. *Procurator*lar özellikle imparator eyaletlerinin ayrıca valilerden bağımsız olarak senato eyaletlerinin gelirlerini denetlerlerdi. Aynı zamanda bazı küçük eyaletleri onlar yönetirlerdi. Claudius ile ardılları döneminde *procurator a rationibus* (maliye bakanı) *procurator ab epistulis* baş mektupçu ya da özel başyazman unvanlı üst düzey devlet görevlileri vardı.

ἐπετράπη) Kappadokia'nın bu idari yapısı Vespasianus'un Kappadokia'yı *proconsularis*in yönetimine verinceye kadar devam etti.³⁸¹ M.S. 17-72 yılları arasındaki dönemde sadece iki *procurator*un ismini biliyoruz: birisi Claudius dönemindeki Paelignus, diğeri de Nero dönemindeki Proculus dur.

Kappadokia'nın *procurator*un denetiminde olduğu dönemde Parthia ile yapılacak savaşlar için bölgeye olağanüstü yetkilerle donatılmış komutanlar da gönderilirdi. Bunlardan birisi de Vitellius'du. Vitellius, *praefectus* teriminden de anlaşıldığı gibi, doğudaki hem askeri hem de sivil bütün işlerin komutasını elinde bulunduruyordu³⁸². Vitellius, normal bir *legatus pro praetore*'dan çok daha fazla yetkilerle donatılmıştı. Kappadokia bölgesinin, Vitellius'un bu genişletilmiş gücünden nasıl etkilendiği konusunda elimizde yeterince bilgi yoktur. Öte yandan Vitellius, bu özel yetkisi ile *Judaealıların* Roma'ya şikayet ettiği ve yaklaşık olarak dokuz yıl görevde kalmış *procurator* Pontius Pilatus'u görevinden alıp Roma'ya imparatorun önünde savunma yapmaya gönderebilmiştir.³⁸³ Eğer doğudaki tüm işler bu şekilde Vitellius'a olağanüstü emretme yetkisi ile verildiyse, Kappadokia *procuratoru* da onun emri altında mıydı? Muhtemelen savaş zamanında Vitellius'a Kappadokia'nın Armenia'ya bakan kısımları yani doğu sınırları üzerinde de emretme hakkı verilmişti. Çünkü Kappadokia'nın doğu sınırında konuşlanmış olan birlikler Syria'daki düzenli Roma birliklerinin askeriydiler. Kappadokia *procuratorun* emrinde muhtemelen sadece bölgenin feodallerinden topladığı yerel hafif birlikler vardı ³⁸⁴. Bölgeye geçici süre ile gönderilen bu komutanların görevleri tamamlandıktan sonra ve barış zamanında Kappadokia *procuratorun* Syria valisinin emri altında olmadığı görülür.

İmparatorluk döneminde vergi toplama görevi *publicanus*lardan alınarak *quaestorlar* ve *procuratorlar* aracılığıyla toplanmaya başlandı.

³⁸⁰ Cass., Dio, 57.17.7

³⁸¹ Suet., Vesp., 8

³⁸² *Caesarea* 'daki darphanede basılan sikkeler planlanan bu askeri hareket hazırlıkları için basılmış olabilir. bkz. W.E. Gwatkin, 1930, s. 31

³⁸³ Joseph. AJ., 18.4.2

³⁸⁴ W. E. Gwatkin, 1930, s. 32

Sonuç olarak; Kappadokia'nın Augustus dönemindeki parlak günleri geride kalmış ve Tiberius, Kappadokia krallığını, özgürlüğünü elinden alarak, Roma'nın bir eyaleti durumuna getirmiştir. Bu dönemdeki, Roma ve Parthia'nın Armenia krallığına kendi adaylarını yerleştirmek istedikleri için giriştikleri çekişmeler, Kappadokia'nın doğu sınırlarında kısa süreli olarak hareketliliğe neden olmuştur.

1.7.2 Caligula Dönemi (M.S. 37-41)

Germanicus'un oğlu Caligula (Gaius), Tiberius'un ardından Roma impatoru olmuştur. Caligula'nın izlediği dış politikanın en göze çarpan özelliklerinden birisi, Augustus dönemindeki gibi Roma'nın menfaatlerine uygun davranan kralları destekleme politikasını benimsemesidir. Bu dönemde, Gaius Caligula ile yakın ilişki kurabilen krallar kazançlı çıkmışlardır. M.S. 17 yılında, Caligula, Kappadokia ile aynı zamanda eyalet yapılan Kommagene'nin yönetimini Antiokhos'un oğlu IV. Antiokhos'a teslim etti ve ona el konulan anaparası ile yirmi yılda ortaya çıkan zararıyla birlikte yaklaşık bir milyon *sesterius* geri vermiştir.³⁸⁵ Ayrıca, Tiberius tarafından hapse atılan Herodes'in torunu M. Julius Agrippa'yı serbest bırakarak dedesinin sahip olduğu toprakları kendisine teslim etti.³⁸⁶ Bu yüzden, halk Agrippa ile Antiokhos'u "tiranın öğretmenleri" diye adlandırdılar. (*ὥσπερ τινὰς τυραννοδιδασκάλους συνεῖναι*).³⁸⁷ Caligula, sadece bu atamalarla yetinmedi ve Karadeniz kıyılarında da, Kappadokia'yı yakından ilgilendiren, yeni atamalar yaptı. Tiberius döneminde Pythodoris'in ölümünden sonra Pontus krallığında kimsenin olmadığı görülmektedir. Caligula, Pythodoris'in kızı Antonia evlenen ve öldürülen kral Cotys'un Roma'da büyüyen üç çocuğu arasında bu toprakları paylaştırdı. Cotys'a Küçük Armenia'yı, Rhoemetalkes'e Trakhia'yı, II.Polemon'a da Pontus'u verdi.³⁸⁸ Gaius'un döneminde bu üç krallıkta herhangi önemli bir olay gerçekleşmemiştir.

³⁸⁵ Suet., *Calig.*, 16

³⁸⁶ Cass., Dio, 59. 8

³⁸⁷ Cass., Dio, 59.24.1

³⁸⁸ Cass., Dio, 59, 12; S. Wilkinson, *Caligula*, Routledge, London, 2004, s. 37

Caligula'nın dış politikadaki en dikkat çekici hamlelerinden birisi de, Armenia'da Roma'nın adayı olarak oturan İberialı Mithridates'i Armenia krallığından alması ve bununla kalmayıp Roma'da hapse atmasıdır.³⁸⁹ Bu olayla Armenia'nın yönetimi Parthia'ya teslim edildi, fakat Parthialıların Armenia'yı işgal ettiğine dair bir bilgi de yoktur.³⁹⁰ Caligula'nın bu hareketi Artabanus'la bir anlaşma çabası olarak yorumlanabilir, fakat Augustus'un kurduğu politikaya zıt bir hareketti. Tiberius'dan nefret ettiği bilinen Parthia kralı Artabanus ise, saygı duyduğu Germanicus'un oğlu Caligula'nın imparator olmasıyla birlikte, Roma'yla dostluk kurarak ona olan bağlılıklarını göstermeye çalışmış ve oğlu Darius'u rehin olarak Roma'ya teslim etmiştir.³⁹¹ Tiberius döneminde, Syria valisi Vitellius, Armenia'ya saldırı girişiminde bulunmaya hazırlanan Artabanus'a karşı ani bir saldırı yaparak onu engellemiş ve Armenia'yı geri almıştı. Tiberius'un ölümünden sonra, Vitellius ile Artabanus arasında Euphrates'in yakınlarında yapılan görüşmeler sonucunda, Artabanus, Caligula'ya bağlılığını Augustus ve Gaius'un heykelleri önünde kurbanlar keserek onaylamıştır.³⁹² M.S. 37-41 yılları arasında Roma ile Parthia arasında sağlanan bu barış ortamı sayesinde, Roma'nın doğuda önemli bir askeri hareketi olmamıştı. Bu nedenle Kappadokia bölgesi de Caligula döneminde askeri açıdan huzurlu bir dönem geçirmiştir.

Gaius Caesar, Augustus'u izleme politikasına uygun olarak eyaletleri hanedan üyelerine teslim etmesine rağmen, yakın zamanda Roma eyaleti yapılanlar arasında Kappadokia'nın yönetiminin yeniden bir krala teslim edilmediği görülür.³⁹³ Krallıklarına yeniden sahip olan bu üyeler muhtemelen imparatorla ilişkilerini iyi tutarak bunu başardılar. Kappadokia'nın yeniden hanedan üyesi bir krala verilmemesinin nedeni ya imparatorun böylesine bir istekte bulunabilecek etkinlikte birisi yoktu ya da böyle birisi olsa dahi krallığı almak istemedi. Yukarıda da değindiğimiz üzere ikinci seçenek daha mantıklı görünmektedir. Zira son kral

³⁸⁹ Tac., *Ann.*, 11.8

³⁹⁰ S. Wilkinson, 2004, s.34

³⁹¹ Suet., *Calig.*, 14, Cass., Dio, 59, 27; Joseph., *AJ.*, 18.4.5

³⁹² Cass., Dio, 59, 27

³⁹³ W.E. Gwatkin, 1930, s.33

Arkheleas'un ailesinin soyu tükenmemiştir ve oğlu II. Arkheleas M.S. 36 yılında hayattaydı ve babasından kalan Kilikia Trakheia bölgesinde hüküm sürüyordu. Tacitus, Clitae (Cietae) adlı bir kabilenin Kappadokia kralı Arkheleas'a boyun eğdiğini yazar: ³⁹⁴ (*Per idem tempus Clitarum natio Cappadoci Archelao subiecta...*) Bununla birlikte Caligula, iki yıl sonra Kilikia Trakheia bölgesini, Arkheleas'dan alıp, Kommagene kralı Antiokhos'a verdi. Bu durumda, ya Arkheleas ölmüştü ya da Caligula tarafından sevilmemiştir. ³⁹⁵ Arkheleas'un Kappadokia eyaletini yönetmek gibi bir isteğinin olup olmadığını da bilmiyoruz, zaten kendisi uzun zamandır Kilikia bölgesindeydi. Buradan Kappadokia krallığına geçmek için Roma'ya gitmek gibi bir niyeti de olmadığı da düşünülebilir. Geri kalan aile üyelerine baktığımız zaman; Kappadokia kralı Arkheleas'un kızı Glaphra ile Herodes'in oğlu Aleksandros'un çocuğu Armenia kralı V. Tigranes'in, Roma'da suçlanarak öldürüldüğü görülür ve onun hiç çocuğu yoktu. ³⁹⁶ Daha sonra Tigranes'in erkek kardeşi Aleksandros'un aynı isimli oğlu VI. Tigranes, M.S. 60 yılında Armenia krallığına geçmesi için Nero tarafından bölgeye askeri bir birlik ile yollandı fakat bunu başaramadı. ³⁹⁷ Tigranes, hayatının büyük bir kısmını Roma'da geçirmişti ³⁹⁸ ve onun krallık arzusunun Kappadokia için değil Armenia için olduğu anlaşılır. ³⁹⁹

Bir önceki bölümde, Kappadokia'nın eyalet haline getirilmesi için ileri sürülen sebepler, aynı şekilde krallık durumuna getirilmemesinin de nedenleri olarak da ileri sürülebilir. Kappadokia'nın yeniden krallık durumuna getirilmemesinin altında ekonomik nedenler de önemli bir yer tutar. Çünkü Roma'ya eyaletlerden önemli miktarda gelir aktarılıyordu. Kappadokia üzerinde de büyük bir vergi yükü vardı ve Caligula döneminde bozulan bütçeyi düzeltmek için Kappadokia'dan önemli derece vergi toplanıyordu. Tiberius, Kappadokia'nın eyalet olmasından sonra, İtalya'daki açık arttırma satışlarından alınan vergileri yarıya indirmişti ve daha sonra

³⁹⁴ Tac., *Ann.*, 14. 26

³⁹⁵ W.E. Gwatkin, 1930, s.33

³⁹⁶ Tac., *Ann.*, 6,40; Joseph. *AJ.*, 18.5.4

³⁹⁷ Joseph., *AJ.*, 18.5.4; Tac., *Ann.*,14.26

³⁹⁸ Tac., *Ann.*, 14.26

³⁹⁹ W.E. Gwatkin, 1930, s.33

M.S. 31 yılında yeniden yüzde bire yükseltmişti.⁴⁰⁰ Caligula da, İtalya'daki açık arttırma satışlarında alınan bu vergiyi önce kaldırmış (M.S. 38 Dio Cass. 59.6) daha sonra yeniden yüzde yarımlık vergiyi eklemiştir. (*Ducentesimam auctionum Italiae remisit*).⁴⁰¹ Kappadokia doğrudan Roma yönetiminde olduğu zaman vergi indiriminden doğan bu kayıplar karşılanabilirdi. Roma, Antiokhos'a yaptığı gibi, eğer Kappadokia'nın da neredeyse 21 yıl boyunca eyalet yapılması nedeniyle doğan zararlarını karşılayacak olsaydı, hazinenin durumu çok daha kötü bir hale gelirdi. Zira hem Caligula nezdinde nüfuzlu birisinin Kappadokia'yı almaya talip olmaması hem de imparatorun *patrimoniumuna* önemli derece de gelir sağlaması sebebiyle bölgeyi bir kralın yönetimine bırakmak hiç de mantıklı değildi.⁴⁰²

1.7.3 Claudius Dönemi (M.S. 41-54)

Tiberius'un korumacı ve içe kapanık politikasına karşın, Claudius yönetimindeki dış politikanın genel olarak saldırgan ve yayılmacı olduğu görülür. Onun zamanında batıda Mauretania'nın eyalet yapılma süreci tamamlandı, Britannia fethedilerek Roma topraklarına katıldı. Thrakia'da hanedanlık üyeleri arasında uzun süredir devam eden çatışmalar nedeniyle huzursuzluklar vardı ve bunun üzerine bu krallık da Roma'nın eyaleti yapıldı. Judaea'nın büyük bir bölümü ve Lykia eyaletleri Roma topraklarına katılmıştır. Batıdaki bu yayılmacı politikanın tersine Roma'nın Doğu'daki politikası ise Augustus tarafından kurulan ve Tiberius tarafından da sürdürülen "var olan sınırları koruma" politikasını devam ettirmektir. Tiberius ve Claudius döneminde Syria valisi Vitellius sayesinde Parthia ile barış sürdürülmüştür.⁴⁰³ Bu dönemde de Kappadokia eyaletinin güneyi Roma'ya bağlı krallara bırakılmaya devam edildi. Caligula tarafından Kommagene krallığı getirilen ve daha sonra yine kendisi tarafından görevden alınan Antiokhos'u Claudius yeniden

⁴⁰⁰ M.S. 17 yılında, Tac., *Ann.*, 2.42; Cass., Dio, 58.16.2

⁴⁰¹ Suet., Calig., 16; Bu bilginin doğruluğu M.S. 39 ve 40 yıllarında basılan sikkelerde bu olay kutlanarak tescillenir bkz. W.E. Gwatkin, 1930, s. 34 dip 38

⁴⁰² W.E. Gwatkin, 1930, s. 34

⁴⁰³ D. Magie, 1950, s. 448-550

krallığa getirdi⁴⁰⁴ve bu sefer topraklarına Kilikia Trakheia'nın sahil kısımlarını da ekledi.⁴⁰⁵ (*τὰ παραθαλάσσια τῆς Κιλικίας*) Caligula'nın Roma'ya çağırdığı ve burada zindana attığı Mithridates'i, İberia kralı ve aynı zamanda erkek kardeşi olan Pharasmenes'in desteğiyle Armenia krallığına getirdi.⁴⁰⁶ Bosphorus krallığını Büyük Mithridates ile akrabalığı olan başka bir Mithridates'e verdi ve Pontus kralı Polemon'a da kaybettiği toprakların telafisi olarak Kilikia'dan bir yer verdi.⁴⁰⁷

Claudius döneminde, Kappadokia, Roma'nın Armenia ve Parthia üzerinde egemenliği sağlama çabalarında etkin bir rol oynamıştır. İmparatorluğunun ilk yıllarında Claudius, Mithridates'i Roma'nın güçlü piyade birlikleri ile Armenia krallığını ele geçirmesi için yolladı. Romalı piyade birlikleri dağlık alanlardaki kalelere saldırırdılar, aynı anda yardıma gelen İberialı birlikler de (Pharasmanes) ovalık alanları korudular.⁴⁰⁸ Armenia halkından herhangi bir direnme gelmemesine rağmen önderleri Demonaks tarafından toplanan bir ordu bu saldırıya karşı durmaya çalıştı. Gaius'un Armenia krallığına getirdiği Cotys'un yüzünden kısa bir erteleme olsa da, sonunda onun Armenia krallığındaki emellerinden vazgeçmesi sağlandı. Sonuç olarak; buradaki savaşta Demonaks yenilgiye uğratıldı ve Cotys'un de iddialarından vazgeçmesinden sonra her şey Mithridates'in istediği gibi oldu. Fakat Mithridates yeni bir rejim için normalden daha fazla sert davrandı.⁴⁰⁹ Bununla birlikte; Mithridates, krallığını Roma'nın Gorneae'da bulunan güçlü kalesinde yerleşmiş olan askerleri⁴¹⁰ sayesinde korumaya devam edebildi. Bu garnizondaki Roma birliğinin yanı sıra kardeşi İberia kralı Pharasmanes tarafından da Parthialıların saldırılarına karşı korunuyordu.

⁴⁰⁴ Cass., Dio, 60.8.1; Joseph., *AJ.*, 19.5.1

⁴⁰⁵ Cass., Dio, 59,8,2 ; Tac., *Ann.*, 12.55 (M.S. 52); Arkhelaos'un da bir zamanlar kaldığı Elaioussa dahil Pamphilia sınırlarına kadar olan bölge

⁴⁰⁶ Tac., *Ann.*, 11.8

⁴⁰⁷ Cass., Dio, 60.8.1

⁴⁰⁸ Tac., *Ann.*, 11.9

⁴⁰⁹ Tac., *Ann.*, 11.9

⁴¹⁰ Tac., *Ann.*, 12, 45

M.S. 51 yılında, Pharasmanes Armenia krallığı için desteğini oğlu Radamistus'dan yana kullanması gerektiğini düşündü. Çünkü hem fiziksel gücü hem de sosyal ilişkileri kuvvetli olan birisi olması nedeniyle bu genç adam halkın büyük bir desteğini kazanmıştı ve babası da yaşlılığından ötürü krallığının oğluna geçebileceğinden endişelenerek onu Armenia krallığını ele geçirmeye yönlendirdi.⁴¹¹ Pharasmanes, Albania kralı ile savaşırken, Romalıları yardıma çağırdı ve kardeşi de buna karşı çıkanca onu öldürmenin zamanı geldiğini düşündü. Radamistus babasının verdiği birlikle sürpriz bir saldırı gerçekleştirdi. Mithridates, Gorneae'deki Roma garnizonuna (*Gorneas castellum*) *praefectus* Pollio ve Yüzbaşı Casperius'un yanına sığınmak zorunda kaldı. Rüşvetle satın alınan Pollio yüzünden Roma askerleri barış yapmaya ve kaleyi terk etmeye zorlandı.⁴¹² Mithridates de barış yapmak için Radamistus ile görüşmeyi kabul etti ve kaleden ayrıldı. Radamistus, bu sırada Roma görevlilerin elindeki Mithridates'i tuzağa düşürerek öldürdü.⁴¹³

Mithridates'in ihanete uğradığı ve Armenia krallığının onun katilleri tarafından ele geçirildiği bilgisi Syria *legatus* Ummidus Quadratus'a ulaştığı zaman, durumu hemen Roma'ya bildirdi. Bunun üzerine Roma, Pharasmanes'e Armenia topraklarını terk etmesini ve oğlu Radamistus'u da buradan çıkarmasını emretti.⁴¹⁴ Bu sırada, Kappadokia *procurator* Julius Paelignus,⁴¹⁵ Armenia'ya doğru yola çıkmak için eyaletten yardımcı birlik (*auxilia provincialium*) topladı. Tacitus'da son derece kötü birisi olarak anlatılan Paelignus, eyaletin kendi kaynaklarından topladığı bu birliği kontrol altında tutamamış ve Kappadokia'dan gelen bu birlikler geçtiği yollar üzerindeki Roma müttefiklerinin topraklarını yağmalayarak savaştan kaçmışlardır:

“Erat Cappadociae procurator Iulius Paelignus, ignavia animi et deridiculo corporis iuxta despiciendus, sed Claudio perquam familiaris, cum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret. is Paelignus auxiliis provincialium

⁴¹¹ Tac., *Ann.*, 12,44

⁴¹² Tac., *Ann.*, 12. 46

⁴¹³ Tac., *Ann.*, 12. 47

⁴¹⁴ Tac., *Ann.*, 12. 48

⁴¹⁵ Cass., Dio, 61. 6. 6 , Burada *praefectus vigilum* olarak Laelianus'un adı geçer.

contractis tamquam reciperaturus Armeniam, dum socios magis quam hostis praedatur, abscessu suorum et incursantibus barbaris praesidii egens ad Radamistum venit” (Tac., *Ann.*, 12.49)

(Kappadokia’nın *procuratoru* Iulius Paelignus, ruhen rezil olması bedeninin de orantısızlığı ile birleştiği için küçümsenmesi gereken bir adamdı fakat bir zamanlar imparator, boş gezen özel bir vatandaş olarak, şaklabanların sohbetleriyle bu boş zamanını keyifle geçirirken Claudius’a oldukça yakındı. Bu Paelignus Armenia’yı yeniden ele geçirmek için eyaletten topladığı yardımcı birliklerle, düşmandan çok müttefiklerin toprakları yağmalanır ve adamları geri çekildiği için ve barbar saldırılarına karşı garnizonu olmadığı için Radamistus’un yanına geldi.)

Sonuç olarak; Paelignus, Kappadokia’daki askerlerden faydadan çok zarar görmüştür. Daha sonra, Radamistus’un olduğu yere gelen Paelignus burada hediyelerle taraf değiştirmiştir. Paelignus, Mithridates’in öldürüldüğünü ve kendisinin de savunmasız kaldığını bildiği için, Radamistus’u krallık tacını takması için cesaretlendirdi ve onun destekçisi oldu. Bu utanç verici haberler Syria’ya ulaşınca eyaletin *legatus*’u Helvidius Priscus’u Tauroslar üzerinden bir lejyonla birlikte bölgeye gönderdi. Priscus burada birçok konuyu güç kullanmadan baskı yoluyla düzelttikten sonra Parthialılarla herhangi bir savaşa girmemesi ve Syria’ya geri dönmesi için emir aldı.⁴¹⁶

Tacitus’un yukarıda anlattığı olaylar bize Kappadokia’daki birliğin yapısı hakkında bilgi veriyor. Paelignus sadece *auxilia provincialium*⁴¹⁷ toplamıştır ve bu düzenli (normal) *auxilia*’dan farklıydı. Bu yerel bir birliktir ve buna benzer yerel askeri birlikler, Mauretania⁴¹⁸ Raetia⁴¹⁹, Noricum,⁴²⁰ Alpes Maritimae⁴²¹ ve Corsica⁴²² *procurator*larının da emrinde bulunurdu. Kappadokia birliklerinin hareketi

⁴¹⁶ Tac., *Ann.*, 12. 49

⁴¹⁷ Tac., *Ann.*, 12. 49

⁴¹⁸ Tac., *Hist.*, 2. 58

⁴¹⁹ Tac., *Hist.*, 1. 68

⁴²⁰ Tac., *Hist.*, 3. 5

⁴²¹ Tac., *Hist.*, 2., 12

⁴²² Tac., *Hist.*, 2. 16

şunu gösteriyor ki, Paelignus'un emri ile feodal beylerden veya ülkenin önde gelenlerinden yardım alınarak oluşturulan bu birlik aceleyle toplanmıştır. Bu birliğin haricinde Kappadokia bölgesinde askeri bir gücün olmadığı kesin gibidir. Eğer başka birlik olsaydı herhalde bu kadar düzensiz bir grupla gitmektense Paelignus onları savaşa sevk ederdi. Bunun yanı sıra, Kappadokia *procuratorunun*, büyük bir gücü olmamasına rağmen, en yakın Roma toprakları olarak Armenia bölgesine, müdahale edebilecek bir güce sahiptir.⁴²³ Aynı şekilde, herhangi bir tehlike veya tehdit olduğu zaman, Syria *legatusu*, Ummidius Quadratus örneğinde olduğu gibi, özel emir beklemeden, Kappadokia'ya eksiksiz bir lejyon gönderebilmiştir.⁴²⁴

Armenia'nın bu durumunu Parthia kralı Vologases, bölgeyi işgal etmek için fırsat olarak gördü ve birliklerini hazırlayarak kardeşi Tiridates'i Armenia krallığına geçirmek için harekete geçti. İberialılar savaş yapmadan çekildikleri için Tigranocerta ve Artaksata kentini ele geçirdiler (M.S. 52). Parthialılar, korkunç bir kış, hastalık ve yeterli yiyecek olmamasından ötürü geri çekilmek zorunda kalınca, Radamistus öncekilerden daha zalimce davranarak bölgeyi işgal etti. Fakat Radamistus'a karşı halkta büyük bir öfke uyandı ve halk silahlanarak sarayı kuşattı. Bunun üzerine, Radamistus, ülkesi İberia'ya dönmek zorunda kaldı.⁴²⁵ Nero döneminde, Pharasmanes, Roma'ya olan bağlılığını göstermek için oğlu Radamistus'u hain olduğu gerekçesiyle öldürecekti. (M.S. 58)⁴²⁶

Claudius, imparatorluğunun geri kalan yıllarında Parthia ile yeni bir savaş çıkarmamaya özen göstermiştir. Bununla birlikte Eupharates'de herhangi bir ani saldırı için birlikleri hazır bekletiyordu. Öyle ki Euphrates kıyısındaki yerlerden birisine Claudiopolis adı verilmiştir. Nero döneminde, Corbulo tarafından Kappadokia bölgesinde kışı geçiren yerel birliklerin yerine Roma'nın *alae* ve *cohortları* atandı.⁴²⁷ Roma, Augustus döneminden itibaren sürdürdüğü Armenia

⁴²³ W.E. Gwatkin, 1930, s.40

⁴²⁴ W.E. Gwatkin, 1930,, s.37

⁴²⁵ Tac., *Ann.*, 12.50-51

⁴²⁶ Tac., *Ann.*, 13.37

⁴²⁷ Tac., *Ann.*, 13.8

krallığında Roma'nın desteklediği bir adayın olması politikasını bu dönemde devam ettirememiştir. Bu yüzden Roma'nın doğudaki etkinliği sarsılmış ve Armenia saldırıya açık bir konumda bırakılmıştır.⁴²⁸ Claudius, Augustus'un Romalılaştırma projesinin bir parçası olarak, daha önce Pisidia bölgesinde gerçekleştirmiş olduğu *colonia* statüsünü Kappadokia'nın Arkhelais kentine de sağlamıştır.⁴²⁹

1.7.4 Nero Dönemi (M.S. 54-68)

Claudius tarafından M.S. 50 yılında varis ilan edilen Nero, Claudius'un ölümünden sonra imparatorluğa yükseldi. Suetonius'a göre; Nero, imparatorluğu hiç bir zaman büyütmeyi ve genişletmeyi düşünmemiş ve bu umuda kapılmamıştır.⁴³⁰ Genel olarak; dış politikasını bu amaç doğrultusunda sürdürmüştür. Fakat Kappadokia bölgesini de yakından ilgilendiren Armenia, Claudius döneminden kalan en önemli sorun olarak hala duruyordu. Claudius'un son yıllarında gelişen olaylar neticesinde; Radamistos Armenia krallığından alınınca bölgede huzursuzluk çıktı. Tacitus, Claudius'un yaşlılığından gelen zayıflığından ötürü bu müdahaleye bir karşılık vermediğini yazar.⁴³¹ Doğudaki sınırın bu serbestliğinden faydalanan Parthia kralı Volagaeses, yeniden kardeşi Tiridates'i krallığa getirmek için Armenia'ya saldırdı. Armenialı elçiler, bu saldırıyı Nero'ya şikayet edip ondan Parthialılara karşı kendilerine yardımcı olmasını istediler (M.S. 54).⁴³² Bu istek Nero'ya hem Armenia'daki Roma taraftarlarını desteklemek, hem de Roma'nın doğudaki itibarını yeniden kurması için iyi bir fırsattı.⁴³³

Nero, M.S. 54 yılında Armenia'yı yeniden ele geçirme görevini, senatörlerin de onayıyla dönemin en büyük komutanlarından birisi olan General Corbulo'ya

⁴²⁸ D. Magie, 1950, s.553

⁴²⁹ D. Magie, 1950, s.547

⁴³⁰ Suet., *Nero*, 18

⁴³¹ Tac., *Ann.*, 13.6

⁴³² Tac., *Ann.*, 13. 5

⁴³³ D. Magie, 1950, s. 554

verdi.⁴³⁴ (*Domitium Corbulonem retinendae Armeniae praeposuerat*) Corbulo bu göreve atandıktan sonra ününü göstermek için acele bir şekilde yola çıktı. Bu yolculuk sırasında Kappadokia'dan geçerek Kilikia geçitleri arasından bölgesine doğru ilerlemiştir. Kilikia bölgesindeki Aegeae'da Syria valisi Quadratus Ummidius ile buluştu.⁴³⁵ Tacitus, bu buluşmayla birlikte doğudaki birlikleri şu şekilde açıklar:

“copiae Orientis ita dividuntur, ut pars auxiliarium cum duabus legionibus apud provinciam Syriam et legatum eius Quadratum Ummidium remaneret, par civium sociorumque numerus Corbuloni esset additis cohortibus alisque quae <in> Cappadocia hiemabant. socii reges prout bello conduceret parere iussi:”(Tac., Ann., 13.8)

(doğudaki birlikler şu şekilde ayrılır: yardımcı birliklerin bir kısmı iki lejyonla birlikte Syria eyaletinde ve *legatus* Ummidius Quadratus'un emrinde kalacaktı ve Corbulo'nun, Kappadokia'da kışı geçiren *cohortes*i ve *alaeyi* ek olarak eşit sayıda müttefik ve yurttaşlardan oluşan güçleri olacaktı. Müttefik krallara da savaşta ortaya çıkacak olan şeyleri (ihtiyaçları) hazırlamaları emredildi.)

Bunlara ek olarak, Nero, iki yaşlı kral, *Judae* kralı II. Agrippa⁴³⁶ ve IV. Antiokhos'a, Parthia topraklarına kendi taraflarından (güneybatı) saldırımları için birliklerini hazır tutması için emir verdi. Bu savaş için Euphrates üzerinde köprüler inşa edildi. Pontus'dan ayrılan Armenia Minor (Satala, Nicopolis gibi kentler) Aristobulus'a (Herodes'in büyük torunu) ve çok stratejik öneme sahip Sophene de Sohaemus'a teslim edildi.⁴³⁷ Ayrıca Pontus'da II. Polemon ve İberia'da Pharasmenes de Roma'nın müttefikleri olarak yanlarındaydı.

Corbulo'nun bu savaşta komuta ettiği lejyonlar *Legio III Gallica* ve *Legio VI Ferrata*dır.⁴³⁸ Yukarıda belirtildiği gibi, bu lejyonlar, Syria'da ve Kappadokia bölgesinde bulunan *alae* ve *cohortes* ile de güçlendirilmişti. Corbulo bu iki lejyonun,

⁴³⁴ Tac., Ann., 13. 8

⁴³⁵ Tac., Ann., 13.8

⁴³⁶ Batanaea ve Trakhonitis'dan oluşan Syria çölünün yakınındaki krallıklar.

⁴³⁷ Tac., Ann., 13.7

⁴³⁸ Tac., Ann., 13.8; 13, 38; 13. 40

Syria’da uzun süre savaşmadan beklediklerinden uzun ve çetin kamp koşullarına dayanamayacaklarını ve bazı *veteran*ların da bu görevi üstlenemeyeceklerini bildiği için, bunları gönderip yerlerine yeni askerler bularak disiplini ve direnci sağlamak istiyordu.⁴³⁹ Nero, doğudaki lejyonlara takviye yapmak için, komşu eyaletlerdeki gençlerin askere alınmasını ve bizzat lejyonların Armenia bölgesine yakın yerde harekete geçirilmek için toplanmasını emretti.⁴⁴⁰ Nero’nun bu emrine uygun olarak Kappadokia ve Galatia eyaletlerinden asker toplandı. Bu kuvvetlere ek olarak, *Germania*’dan bir lejyon,⁴⁴¹ yardımcı süvari birliği ve piyade alayı da eklendi.⁴⁴² Galatia bölgesindeki Roma kolonisinin sayısı Kappadokia’dan çok daha fazla olduğu için buradan toplanan asker sayısının daha fazla olması muhtemeldir. Sonuç olarak; Roma ordusunun hem Kappadokia’dan hem de Galatia’dan yoğun bir şekilde yardımcı kuvvetlerle desteklendiği de anlaşılmaktadır (*Galatarum Cappadocumque auxilia*).⁴⁴³

Bu yardımcı kuvvetler ve de doğu eyaletlerindeki lejyonların birçoğu bölgedeki Roma vatandaşı olmayan halk tarafından güçlendirilmişti. Bu askere alma sistemi eyaletlerin Romalılaştırmada büyük etkisi vardı. Çünkü Kappadokialılar da olduğu gibi lejyon olarak kabul edilen herkese hemen vatandaşlık verildi. Dolayısıyla Kappadokia halkından bazıları lejyon oldu ve Roma vatandaşı sayıldı. Kappadokia bölgesindeki at yetiştiriciliğinin ününü göz önünde bulunduracak olursak Kappadokialılar bu birliklerde atlı olarak görev almış olabilirdi. Ancak yardımcı birliklere yoğun bir asker alımı yapıldığı zaman yirmi beş yıllık süresinin dolmasından sonra askerin kendisine ve karısına vatandaşlık verildi. Ancak Kappadokialılar, yardımcı birlikler kendi ülkelerinin hemen yakınında olduğu için bu süreyi önemsemediler. Öte yandan Antoninus Pius döneminde ise veteranın sivil hayata dönmeden önceki ve sonraki olan çocuklarına da bu hak verildi.⁴⁴⁴ Savaşlar

⁴³⁹ Tac., *Ann.*, 13,35

⁴⁴⁰ Tac., *Ann.*, 13,7

⁴⁴¹ Buraya *Germania*’dan gelen bir lejyon bulunmamaktadır, VI Scythica Moesia’ndan gelmiştir.

⁴⁴² Tac., *Ann.*, 13,35

⁴⁴³ Tac., *Ann.*, 15,6

⁴⁴⁴ W.E. Gwatkin, 1930, s. 44-45

sonunda Flavianuslar döneminde, Kappadokia halkının da yoğun bir şekilde Roma vatandaşlığına sahip olduğu düşünülebilir.

Corbulo, asker toplama ve sevk hazırlığı ile en az iki yıl meşgul olmuş olmalıdır. Yeniden güçlenen ordu ilk olarak çadırlarda M.S. 57 yılında kışı geçirmek için sevk edildi.⁴⁴⁵ Bu dönemde *legio IV* Scythica Moesia'dan çağrıldığı ve *legio X Fretensis*'in de Corbulo'ya gönderildiği anlaşılmaktadır.⁴⁴⁶

Armenia krallığı için Roma ile Parthia arasında çıkabilecek olası bir savaş için Nero hazırlıklarını yapmıştı. Bununla birlikte; M.S. 58 yılına kadar bölgede Roma ile Parthia arasında herhangi bir savaş olmamıştır. Çünkü hem komutan Quadratus, hem de Corbulo, Vologaeses'e elçiler gönderdiler ve ondan savaş yerine barışı tercih etmesini, tutsakları bırakmasını ve daha önceki kralların yaptığı gibi Roma'ya olan saygısını devam ettirmesini istediler.⁴⁴⁷ Vologaeses de bu teklifi kabul etti (M.S.55). Roma'nın bu tarihe kadar Armenia krallığı konusunda ise hiçbir şey yapmadığı ve Tiridates'in de Armenia kralı olarak da kaldığı görülmektedir.

M.S. 58 yılının başlangıcında Vologaeses, Tiridates'in krallıktan alınmasına izin vermeyeceğini ve yabancı birisinin hediyesi olarak krallığa oturmayacağını söyleyerek açıkça bir savaş başlattı. Corbulo ise, daha önce Lucullus ve Pompeius tarafından ele geçirilen bu toprakları Roma'nın büyüklüğüne yakışır bir şekilde ellerinde bulundurmaya devam etmeyi planlıyordu.⁴⁴⁸ Tiridates, Corbulo ile yüz yüze bir çarpışma yapmaktan kaçınarak, vur kaç taktiğini izledi ve Roma'nın müttefiklerine saldırılar düzenledi. Corbulo ise, Tiridates'in bu taktiğini gördü ve onu kendi taktiğiyle vurmaya çalıştı. Bunun için birliklerini küçük gruplara ayırdı ve böylece Corbulo'nun komutanları aynı anda farklı noktalardan saldırılar düzenleme imkânı buldu. Antiokhos'a da kendisine en yakın olan yerlerden saldırılar

⁴⁴⁵Tac., *Ann.*, 13,36

⁴⁴⁶ Tac., *Ann.*, 13,35, Moesia'dan gelmiştir.

⁴⁴⁷ Tac., *Ann.*, 13,9

⁴⁴⁸ Tac., *Ann.*, 13.34

düzenlemesini bildirdi.⁴⁴⁹ Roma için birlikleri bu şekilde bölmek son derece uygundu çünkü çevresinde bir çember içinde kendisine bağımlı krallar vardı. Armenia'da Aristobolos ve Kommagene'de Antiokhos vardı. Pontus'da II. Polemon, Iberia'da ise oğlu Radamistus'u hain olduğu için öldüren ve bu şekilde Roma'ya bağlılığını gösteren Pharasmanes vardı, Moskhlar (Inscohi) de Roma'nın en sadık müttefiki olarak Armenia'nın en çetin bölgelerine saldırdılar.⁴⁵⁰ Eupharates'i geçmeye olanak sağlayan ve küçük köprü görevi gören Sophene bölgesinin kralı G. Iulius Sohaemus Philocaesar da Roma'ya yardım etti. Bu devletler bölgede Roma'ya önemli bir savunma desteği sağladı.

Tiridates'in planları Corbulo'nun bu taktiğiyle engellenmişti. Bu yüzden barış yapmanın yollarını aradı ve kendisinin, Parthia adına Roma ile dostluklarını bozacak herhangi bir şey yapmadığını belirtti. Parthia kralı Vologaeses de durumu müzakere yoluyla çözmeyi istiyordu, çünkü o dönemde Hyrcanialıların⁴⁵¹ isyanıyla da uğraşmak zorundaydı. Corbulo, Tiridates'e Armenia krallığında ancak krallık tacını imparatorun elinden alması koşuluyla kalabileceğini söyledi.⁴⁵² Aslında Nero'nun bu davranışı, Augustus'un Armenia'da kurduğu politikaya uygun değildi, fakat Roma devleti doğu sınırlarında artık daha fazla savaşmak istemediği için de bu teklifi son derece önemsemi. Corbulo ve Tiridates barış için geldikleri konferansta anlaşamayınca, M.S. 58 yılının sonunda Corbulo Artaksata'ya girdi ve Tiridates, kardeşinin yanına Media'ya ya da Albania'ya kaçmak zorunda kaldı. Bu arada Corbulo Artaksata'nın kapılarını açan halka zarar vermedi fakat şehri yerle bir etti.⁴⁵³ Corbulo ve askerleri uzun süren yürüyüşlerin, susuzluk ve sıcaktan etkilenmelerine karşın, devam ettirdiler ve sonunda Taurosun güneyindeki Tigranocerta'ya (Ergani) vardılar. Buradan gelen elçiler şehrin kendisine direnmeyeceğini ve kapılarını açacağını hatta altın tacı da vereceklerini söylediler. Sonuç olarak; Armenia

⁴⁴⁹ Tac., *Ann.*, 13.7

⁴⁵⁰ Tac., *Ann.*, 13.37

⁴⁵¹ Hazar'ın kıyısında bir halk

⁴⁵² Tac., *Ann.*, 13.37

⁴⁵³ Tac., *Ann.*, 13.41

krallığının Taurosların güneyindeki kısmı Roma'nın hakimiyetine girmiş bulunuyordu (M.S.60).⁴⁵⁴

Roma-Parthia arasındaki güç savaşları, Armenia krallığında kimin olacağı üzerinden bu dönemde de devam etti. Bu savaşlar sırasında Kappadokia bölgesi, hem Syria'ya hem de Armenia'ya yakınlığı nedeniyle Roma için çok önemliydi. Nero dönemindeki bu savaşlar sırasında, Kappadokia bölgesi, geniş çapta kullanılan askeri bir kamp görünümündeydi. Çünkü Roma askerleri üs olarak genelde Kappadokia bölgesinde kışı geçiriyorlardı.⁴⁵⁵ Öte yandan Roma birlikleri tek bir eyalette toplanmak yerine, bazen küçük birlikler halinde birbirlerinden bağımsız olarak da ayrılıyorlardı. Bu nedenle, Roma'nın askeri kampları, Kappadokia bölgesi ile birlikte Armenia Minor'da da bulunuyordu. Birlikler Kappadokia'nın dışında da zaman geçiriyor, sürekli olarak Syria ve kuzey eyaletleri arasında yer değiştiriyorlardı.⁴⁵⁶

Aslında Roma askerleri için sürekli kalabilecekleri sabit bir askeri kamp yeri inşa edilmemişti. Tacitus, askerlerin kışı geçirdikleri yerlerden birisini “çadır altında” diye niteler. (*omnis exercitus sub⁴⁵⁷pellibus*), diğerlerinin de Kappadokia'nın sınırlarında (*extrema Cappadocia*) aceleyle kamp yeri inşa edildiğini yazar:

“*cur deserta per otium quae bello defenderant? an melius hibernaisse in extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis, quam in sede regni modo retenti?*” (Tac., Ann., 15.6)

(Niçin savaş zamanında savundukları şeyleri barış zamanında terk etmişlerdi? Henüz yeniden ele geçirilen krallığın yerinde kalmaktansa Kappadokia sınırlarında hızlıca kurulmuş barakalarda kışı geçirmek yoksa daha mı iyi olacaktı)

Tiridates krallığı kolayca bırakmaya niyetli değildi. M.S. 60 yılının bahar aylarında Media üzerinden Armenia'nın sınırlarına ilerlemeye başlamıştı.

⁴⁵⁴ Tac., Ann., 14.24

⁴⁵⁵ Tac., Ann., 15.7;15.8; 15.17

⁴⁵⁶ Suet., Vesp., 8

⁴⁵⁷ Tac., Ann., 13, 35: “*ex Germania legio cum equitibus alariis et peditatu cohortium. retentusque omnis exercitus sub pellibus...*”

Corbulo'nun da buna cevabı Verulanus Severus'u yardımcı kuvvetlerle ona karşı yollamakla oldu, kendisi de onu lejyonlarıyla takip etti ve artık onu bu savaştan vazgeçirmeye çalıştı. Corbulo Armenia'nın kontrolünü eline geçirdi. Corbulo'nun bu başarılarından ötürü, Nero, uzun yıllar Roma'da rehin olarak tutulan, Kappadokia kralı Arkhealos'un torunun oğlu VI. Tigranes'i⁴⁵⁸ bir Roma birliği ve müttefiklerden oluşan yardımcı birliklerle Armenia krallığına getirdi:

“cum advenit Tigranes a Nerone ad capessendum imperium delectus, Cappadocum ex nobilitate, regis Archelai nepos, sed quod diu obses apud urbem fuerat, usque ad servilem patientiam demissus. nec consensu acceptus, durante apud quosdam favore Arsacidarum: at plerique superbiam Parthorum perosi datum a Romanis regem malebant. additum et praesidium mille legionarii, tres sociorum cohortes duaeque equitum alae, et quo facilius novum regnum tueretur.”(Tac., Ann., 14. 26)

(Nero tarafından krallığı alması için seçilen Tigranes, Kappadokia soylusuydu, kral Arkhealos'un torunu fakat o zamanda kadar kentte tutsaktı ve köle gibi bir itaat edecek duruma düşürülmüştü. Arsakid ailesine olan sevgi bazılarının nezinden hala sağlamken, herkes tarafından kabul görmedi; Birçokları Parthların kibirliliğinden nefret ettiği için, Romalılar tarafından gönderilen kralı tercih ediyorlardı. (Tigranes)yeni krallığını daha kolay korusun diye bin kişilik lejyon ve müttefiklerden üç cohort birliği ve iki atlı birliği (*alae*) ile askeri destek de sağlandı.)

Tacitus'a göre; Armenia'daki halkın birçoğu kendi ülkelerinin yönetiminde Parthialı bir sülalenin olmasını istemediği için Roma'nın getirdiği bu adayı desteklemiştir. Parthia taraftarları ise Tiridates'i destekliyordu. Roma tarafından Tigranes'e yeni krallığını daha kolay yönetmesi için, Armenia'nın farklı kısımlarının yönetimlerini Pharasmanes'e Polemon'a Aristobulus'a ve Antiokhos'a bırakması emredildi. Gaius Domitius Corbulo da Syria valisi Ummidius'un ölümüyle boşalan valiliğine getirildiği için bu ülkeye gitti.⁴⁵⁹

⁴⁵⁸ Herodes 'in oğlu Aleksandros ile Arkhealos'un kızı Glaphyra'nın torunudur.

⁴⁵⁹ Tac. Ann. 14. 26: *“cum advenit Tigranes a Nerone ad capessendum imperium delectus, Cappadocum ex nobilitate, regis Archelai nepos, sed quod diu obses apud urbem fuerat, usque ad servilem patientiam demissus.”*

M.S. 61/2 yılında, Tigranes'in Tigris ile Media arasındaki Adiabene'lilere saldırıp buranın kralı Monobazos'u krallıktan alması nedeniyle, Parthia soyluları bu duruma çok öfkelenildiler.⁴⁶⁰ Bunun üzerine Tiridates'e Armenia kralı olduğunu göstermek için krallık tacını taktılar ve Tigranes'i Armenia krallığından çıkarmak için Parthialı General Monaeses'in komutası altında atlı birliği yolladılar.⁴⁶¹ Tigranes, Monaeses'in eline düşmeden Tigranocerta'ya geçti. Corbulo, bu saldırıyı duyunca, Tigranes'e yardım etmesi için iki lejyon gönderdi⁴⁶² ve bu dönemde Nero'ya Armenia'daki bu savaşı üstlenmesi için bir komutan atamasını istedi. Çünkü Corbulo'ya göre; Syria bırakılırsa, Vologaeses buraya saldırabilirdi. Lejyonlar, Armenia'ya gönderildi ve geri kalan birlikler ise Syria'da olası bir Parthia saldırısına karşı hazır halde bekletildiler. Corbulo, Euphrates ırmağının kenarına kaleler inşa ettirdi ve buralara eyalet askerlerini de yerleştirdi.⁴⁶³ Bu arada Vologaeses, Corbulo'nun tehditleri karşısında, Roma imparatoruna, Armenia krallığını Tiridates'e bırakması hususunda elçiler yollayabileceğini ve böylece barış yapabileceklerini söyledi. Vologaeses iyi niyetinin bir göstergesi olarak da Monaeses'e Tigranocerta'dan çıkmasını emretti ve o da buna uyarak hemen kentten çekildi.⁴⁶⁴

Aslında bu teklif daha önceden Corbulo tarafından Tiridates'a yapılan tekliften farklı değildi. Fakat bu durum Roma'nın Armenia siyasetinin Tigranes'i buraya göndermesinden sonra değiştiğini gösteriyordu. Corbulo ise yeni bir savaş yapmadan Armenia'da zaferin peşinde olduğu için teklifi kabul etti ve Roma'ya elçiler gitti. Beklendiği gibi, bu teklif Roma'da kabul görmedi. Elçiler, Vologaeses'in isteğine net bir cevap alamadan geri döndüler.⁴⁶⁵ Tacitus'un aktardığına göre, bazıları da bunların kendi aralarında gizli anlaşma yaptıklarını belirtir. Çünkü ona göre; Roma ordusunun Tigranocerta'dan çekilmesi, savaş

⁴⁶⁰ Tac., *Ann.*, 15.1

⁴⁶¹ Tac., *Ann.*, 15.2

⁴⁶² Savaşı ikinci periyodunun başlangıcıyla birlikte, Armenia'da hizmet etmiş üç lejyonun, Corbulo'nun emrinde Syria'ya gönderildi. Daha önce Syria'da olan lejyonlar, *XII. legio Fulminata* ve *IV. Legio Scythica*⁴⁶² kuzeydeki lejyonlar yerleri değiştirildi.

⁴⁶³ Tac., *Ann.*, 15.3

⁴⁶⁴ Tac. *Ann.*, 15.5

⁴⁶⁵ D. Magie, 1950, s. 558

zamanında savunduğu şeyleri barış zamanında terk etmesi ve ele geçirdikleri başkentte kışı geçirmektense alelacele yapılmış olan Kappadokia'daki çadırlarda kışı geçirmeyi tercih etmeleri bunun göstergesidir.⁴⁶⁶ (“*cur deserta per otium quae bello defenderant? an melius hibernavisse in extrema Cappadocia.....*”)

Tacitus, Corbulo'nun Armenia'yı koruması için ayrıca bir vali gerektiğini talep etmesini uzun yıllar içerisinde kazandığı ününü kaybetmemek için olduğunu yazar. Roma bu talebe karşılık verir ve Caesennius Paetus'u Kappadokia-Galaita valisi olarak atar.⁴⁶⁷ Çünkü kendisi Yukarı Euphrates'i ve Kappadokia'nın sınırlarını Syria ile birlikte koruyamayacağını bildirmişti. Göreve başlayan Caesennius Paetus'a *legio IV Scythica*, *legio XII Fulminata* (Augustus döneminden beri Syria'da) ve daha sonra Moesia'dan çağrılan *legio V Macedonica* verildi. Bunlara ek olarak; Pontus, Galatia ve Kappadokia'dan gelen yardımcı birlikler de vardı:

“*simul Pontica et Galatarum Cappadocumque auxilia Paeto oboedirent.*” (Tac., *Ann.*,15.6)

(Aynı zamanda Pontus ve Galatialıların ve Kappadokialıların yardımcı birlikleri Paetus'un emrine verilmiştir.)

Geri kalan, *Legio III Gallica*, *legio VI Ferrata* ve *legio X Fretensis* ise Syria'da Corbulo ile birlikte kalmıştı. *Legio V Pontica* ise Pontus bölgesinde konuşlanmıştı. (Bu lejyon Rhandaia yenilgisinde bu bölgede değildi.)

Kappadokia-Galatia valisi Paetus, birliklerini yeterince güçlendirmeden ve yiyecek bulmak için herhangi bir ön hazırlık yapmadan, hızlıca ordusunu Kappadokia'dan yola çıkararak Tauros silsilesi üzerine doğru harekete geçirdi. Amacı, Tigranocerta'yı yeniden almak ve Corbulo'nun girmediği bölgeleri ele geçirmektir. Paetus, batıdan gelen lejyonları beklemeden Sophene'ye girdi ve burada

⁴⁶⁶ Tac. *Ann.*, 15.6

⁴⁶⁷ Tac., *Ann.*, 15.6

güçlü korunan kalelerden Nero'ya övünecek kadarını ele geçirdi.⁴⁶⁸ Bu arada Corbulo, hiçbir zaman bırakmadığı Euphrates kıyılarını seçkin gemilerle savunduğu (*navis magnitudine praestantis*) ve tepeleri de sağlam bir şekilde tuttuğu için Parthialıların Syria'ya girmesine izin vermiyordu. Corbulo'nun bu sıkı savunması, Parthia kuvvetlerinin tüm güçleriyle Armenia'ya saldırmasına neden oldu.⁴⁶⁹ Vologaeses'in büyük bir orduyla saldırmaya hazır bir şekilde yaklaşıkları haberi geldi.⁴⁷⁰ Paetus; kamp olarak, savunmak için son derece elverişsiz bir yer olan Arsania (Murat Nehri) yakınında Rhandeia⁴⁷¹ denilen bir yeri seçmişti. Bunun yanı sıra Paetus ordusunu öngörüsüz bir şekilde dağıtmıştı, Arsamosata'da⁴⁷² (Haraba) karısını ve çocuklarını bir *cohortes* koruması altında bırakmış,⁴⁷³ lejyonların bir kısmını Tauros geçitlerini korumak için göndermiş, kendi birliklerini ise Arsania ovasında konuşlandırmıştı. Paetus'un etrafındakiler Corbulo'dan yardım istenmesi gerektiğini söylüyorlardı. Corbulo da Paetus'un son derece korunaklı bir karargahta kaldığını ve yeterince askeri olduğunu düşündüğü için ona yardım etmekte acele etmiyordu.⁴⁷⁴ Fakat tehlikenin arttığı haberi gelince, Corbulo adamlarına hareket için hazırlanmalarını emretti. Bu arada, Vologaeses, geçitlerin hem piyade hem de süvarilerle tutulduğu haberini almasına rağmen planından vazgeçmedi ve ordusunu Romalıların üzerine sürerek büyük bir başarı kazandı. Vologaeses, Roma kampına öyle bir baskı uyguluyordu ki neredeyse çadırlarından çıkamıyorlardı. Corbulo'nun yardıma gelmesini bekliyorlardı.⁴⁷⁵ Roma ordusunun aldığı bu yenilginin haberi hemen Corbulo'ya ulaştı ve ordusunun bir kısmını Syria'da bırakarak en kısa yoldan, Kommagene ve Kappadokia üzerinden, Armenia'ya gitmek için yola çıktı. Fakat Corbulo Euphrates'i aştıktan hemen sonra Paetus'un Kappadokia'ya ulaştığı haberini aldı ve burada Paetus'un Vologaeses'e yeniden saldırma teklifini kabul etmeyerek Syria'ya geri döndü (M.S. 62-63). Paetus ise Parthialılar ile anlaşmış ve

⁴⁶⁸ Tac., *Ann.*, 15.8

⁴⁶⁹ Tac., *Ann.*, 15.9

⁴⁷⁰ Tac., *Ann.*, 15.9

⁴⁷¹ Cass., Dio, 62.21

⁴⁷² Cass., Dio, 62.21

⁴⁷³ Tac., *Ann.*, 15.10

⁴⁷⁴ Tac., *Ann.*, 15.10

⁴⁷⁵ Tac., *Ann.*, 15.13

buna göre; lejyonlar çemberden kurtulacak ve bütün birlikler Armenia topraklarından çekilecek ve kaleler ile teçhizatlar Romalılara teslim edilecek ve bu anlaşmanın onaylanması için de Nero'ya elçiler gönderilecekti.⁴⁷⁶ Bu arada, Tacitus, Suetonius'un belirttiği bu utanç verici savaşta askerlerin boyunduruk altına alındığı haberinin⁴⁷⁷ söylenti olduğunu ileri sürer.⁴⁷⁸

Paetus, Kappadokia bölgesinde kışı geçirdi (M.S. 62).⁴⁷⁹ (*exim Paetus per Cappadociam hibernavit*) Vologaeses'den Corbulo'ya gelen elçiler onun buradaki kaleleri terk etmesini ve Euphrates'in daha önce olduğu gibi aralarında sınır olarak kalmasını istediler. Corbulo'nun da isteği, Armenia'nın garnizonlardan temizlenmesiydi. Sonunda Kral bu isteği onayladı ve Corbulo'nun Euphrates'in ötesinde kurduğu kaleler terk edildi. Armenialılar ise yöneticisiz kalıp bağımsız hale geldiler.⁴⁸⁰ Bu durumda her iki taraf da anlaşmış oldu.⁴⁸¹

1.7.4.1 Nero Döneminde Kappadokia Eyaletinin Askeri Durumu

M.S. 63 yılının bahar ayının başlangıcında, Nero'ya kral Vologaeses'in taleplerini içeren ve daha öncekilerle aynı olan mektuplar geldi. Bu mektupta, Tigranes'i engelleyip, Paetus'u ve lejyonları yok edebileceklerine rağmen onlara zarar vermeden geri dönmelerine izin verdiklerini söylüyorlardı. Bu yüzden, Romalılara güçlerini ve iyi niyetlerini gösterdikten sonra, Tiridates'in Roma'ya gelip tacını burada, imparatorun büstünün önünde ve lejyonların arasında almayı kabul ettiğini yazar. Nero; Roma'nın önde gelenlerine sorduğu “tehlikeli bir savaş mı yoksa onursuz bir barış mı” (*bellum anceps an pax inhonesta*) sorusuna karşılık tartışmasız savaş cevabını aldı.⁴⁸² Bu kararı almalarının altında, Corbulo'ya duyulan

⁴⁷⁶ Tac., *Ann.*, 15.14

⁴⁷⁷ Suet., *Nero*, 39

⁴⁷⁸ Tac., *Ann.*, 15. 15; Eutrop., 7. 14. 4; Orosius 7. 7, 12; Cass., Dio 62. 21, 2.

⁴⁷⁹ Tac., *Ann.*, 15.17

⁴⁸⁰ Tac., *Ann.*, 15,18

⁴⁸¹ İlginç bir şekilde Roma'da Parthia zaferi için kutlamalar yapıyordu .(Tac. *Ann.* 15.18)

⁴⁸² Tac., *Ann.*, 15.25

güven yatıyordu. Corbulo'nun unvanı *legatus Augusti pro praetore* olmasına karşılık bu savaşta, Pompeius'a korsan savaşlarında verilen *maius imperium* gibi, özel bir yetki ile güçlendirildi. *Tetrarches*⁴⁸³, krallar, komşu eyaletlerin *praefectus*ları ve *procurator*lar ve tüm komşu bölgelerin *praetor*larına Corbulo'dan gelecek olan talimatlara uyulması emri verildi.⁴⁸⁴

“Mario Celso e Pannonia adiecta est. scribitur tetrarchis ac regibus praefectisque et procuratoribus et qui praetorum finitimas provincias regebant iussis Corbulonis obsequi, in tantum ferme modum aucta potestate quem populus Romanus Cn. Pompeio bellum piraticum gesturo dederat.” (Tac., Ann., 15.25)

(*Tetrarkhlara*, krallara, *praefectus*lara, *procurator*lara ve komşu eyaletleri yöneten *praetor*lara Corbulo'nun emirlerini izlemeleri gerektiği emredildi ve arttırılan bu yetkiyle Roma halkının Cn. Pompeius'a korsan savaşını yönetmesi için vermiş olduğu yetkiyle aynı duruma geldi.)

Yukarıdaki pasajda, Corbulo'nun emri altına giren *procurator*lar arasında muhtemelen Kappadokia'nın *procuratoru* da vardı. Dolayısıyla böylesi zor dönemlerde, tek yetkili olarak gönderilen bu valiler, o bölgenin tek ve birinci askeri yetkilisi (*legatus pro praetore*) olmuşlardır. Fakat bu *legatus*ların yetkileri geçici ve olağanüstü düzenlemeler sonucunda olduğunu unutmamız gerekir. Dolayısıyla, bu *legatus*lar esas olarak askeri işlerle görevliydi ve bölgenin genel idaresi daha önce olduğu gibi *procurator*ların emrinde kalmış olmalıdır.⁴⁸⁵

Corbulo, Syria'daki sivil işlerini Gaius Cestius'a bıraktıktan sonra, Pannonia'dan gelen *legio XV Apollonaris* ile daha da güçlendi. Rhandaia'daki felaketten sonra iki lejyon, muhtemelen *legio IV Scythica* ve *legio XII Fulminata*, en iyi adamlarını kaybetti ve savaşa hazır olmadığı için Syria'ya gönderildi. Muhtemelen *legio X Fretensis* de burada kaldı. *legio VI Ferrata* ve *legio III*

⁴⁸³ Doğu'daki küçük devletlerin yöneticisi

⁴⁸⁴ Tac., Ann., 15.25-26

⁴⁸⁵ W.E. Gwatkin, 1930, s. 17

*Gallica*⁴⁸⁶ ise yeniden Kappadokia'ya gelerek Armenia bölgesine alındı. Ayrıca, Corbulo, Pontus'da bulunan *legio V Macedonica* ve Marius Celsus tarafından Pannonia'dan getirilen ve savaşın sonlarında sahneye çıkan *legio XV Apollinaris* lejyonu ile de güçlendirildi.⁴⁸⁷ Bu lejyonlara ek olarak da yardımcı piyade ve atlı birlikleri ile krallardan gelen yardımcı kuvvetlerin hepsi Euphrates'i geçmek için Kappadokia kenti Melitene'de toplanmışlardı:

“et vexilla delectorum ex Illyrico et Aegypto, quodque alarum cohortiumque, et auxilia regum in unum conducta apud Melitenen, qua tramittere Euphraten parabat.” (Tac., *Ann.*, 15.26)

(Illyria ve Aegyptus'dan seçilmiş atlı ve piyade birliklerini ve kralların yardımcı birliklerini Euphrates'i geçmeye hazırlandığı Melitene civarında tek bir yere topladı.)

Corbulo, birlikleri Melitene'de topladıktan sonra, daha önceden Lucullus'un geçtiği yolu izleyerek ilerledi.⁴⁸⁸ Corbulo bu gücüyle kararlı bir şekilde Sophene'ye doğru ilerliyordu. Bu arada, Tiridates'den ve Vologaeses'den barış hakkında konuşmak için elçiler geldiler. Muhtemelen Rhandea'da gerçekleşen toplantıda, Tiridates, krallık tacını imparatorun büstünün önüne bırakacağını ve yine imparatorun büstünün önünde sadece Nero'nun elinden geri alacağını kabul etti.⁴⁸⁹ Bu arada anlaşmanın şartları yerine getirilinceye kadar Roma birlikleri Sophene'de kalacaklardı.⁴⁹⁰ Bu durumda, her iki tarafın da başından beri savunduğu istekleri kabul edilmiş oldu; Roma'nın itibarı da korunarak Parthia kralının istediği aday Armenia'nın başına getirildi. Fakat Roma, Augustus döneminden beri Armenia

⁴⁸⁶ Tac., *Ann.*, 15,26

⁴⁸⁷ Tac., *Ann.*, 15,25-26

⁴⁸⁸ Lucullus, M.Ö. 69 yılında Tigrancerta'ya ilerlemişti bu güzergah Plutarkhos'da açıklanır, bkz. Plut., *Luc.*, 24.2-4

⁴⁸⁹ Tac., *Ann.*, 15.29

⁴⁹⁰ Tac., *Ann.*, 13. 35. “*Germania legio cum equitibus*,” *CIL*. III 6741 (=Dessau 232) ve 6742 Nero onuruna dikilmiş 64/5 tarihinde Harput'un güneyinde, Ergani geçidinin kuzeybatısında bulunmuştur: “*Cn. Domitio Corbulone lcg(ato) Aug(usti) pro pr(aetore), T. Aurelio Fultlo lege ato) Aug(usti) Leg(ionis) III Gal(licae)*.” Bkz. D. Magie, 1950, 1417

krallığında Roma'nın istediği bir aday olması politikasından ya da hakkından vazgeçmiş oldu. M.S. 66 yılı, Tiridates'in taç giyme töreni olarak belirlenmiş ve bu günde barışın temsili olarak Ianus tapınağının kapıları kapatılmıştı. Suetonius bu günde yaşananları bize detaylıca aktarır.⁴⁹¹

Caeserea'da basılan sikkelerde bu savaşlar zafer figürleri ile anılmaktadır.⁴⁹² Bununla beraber, Roma birliklerinin, Kappadokia bölgesindekiler de dahil olmak üzere, doğuda Corbulo'nun emrinde, Tiridates'in Roma'ya Armenia hükümdarlığını almak için gittiği ve kendisinin öldüğü yıl olan M.S. 66'ya kadar kaldığı görünüyor. Bu dönemde Kappadokia bölgesindeki askeri birlikler hakkındaki bilgilerimiz bunlardır. Nero, Armenia krallığını Parthialı Tiridates'e bırakarak ve doğudaki düzenlemelerinde güçlü ve etkili komutanı Corbulo'nun ölüm emrini vererek, Augustus'la başlayan ve diğer imparatorlarla devam ettirilen Roma'nın doğuda süregelen etkin olma politikasından vazgeçmiştir.

1.7.4.2 Nero Döneminde Kappadokia Eyaletinin İdari Durumu

Bu dönemde Kappadokia'nın yönetimi konusunda, özellikle de Corbulo ve Paetus'un resmi görevleri hakkında çok az bilgi vardır. Corbulo'nun, Nero'nun ilk yıllarında, Kappadokia'nın veya Kappadokia-Galatia'nın valisi (*legatus*) olduğu

⁴⁹¹ Suet., *Nero*, 13: "Nero'nun düzenlediği gösteriler sırasında Armenia kralı Tiridates'in Roma'ya gelişinden de söz edersem iyi olur. Nero Roma'ya gelmesi için büyük vaatlerde bulunduğu kralı bir bildiriyle belirlenen günde halkın önüne çıkaramayınca, forumdaki tapınağın çevresine silahlı taburları yerleştirdikten sonra, kürsünün önündeki makam koltuğuna zafer töreni giysisiyle askeri nişanlar ve sancaklar arasında oturup en uygun çözümü buldu: İlk meyilli sahne boyunca gelen kralın dizlerine kapanmasına izin verdi, ardından onu sağ eliyle kaldırıp öptü, dua eden kralın başından sarığı alıp yerine bir çelenk koydu, bu arada praetorluk yetkisi olan biri duaları Latinceye çevirerek halka aktarıyordu; oradan kralı tiyatroya götürdü ve yeniden dua eden kralı sağ yanına oturttu. İmparator olarak esenlendi ve savaşın bittiğinin belirtisi olarak, Capitolum'a defneden yapılmış bir çelenk bıraktıktan sonra, Ianus tapınağının iki kanatlı kapısını kapattı." ayr., bkz., Tac., 16. 23-24; Cass., Dio 63.1-6; Plin., *HN*, 30. 16

⁴⁹² W.E. Gwatkin, 1930, 44; 60. Suet., *Nero*, 13, 2, Nero döneminin sonlarında basılan sikkelerde bu durum kanıtlanır. "*Pace P. R. Terra Mariq. (or Ubiq.) parta Ianum dusit;*" bkz. Sydenham *Coinage of Nero*, London 1920

genel olarak kabul edilir. Buna göre; Corbulo M.S. 55-60 yılları arasında ve 64 yılında, Paetus da 61-63 yılları arasında valilik görevinde bulunmuştur.⁴⁹³ Corbulo ve Paetus, Galatia- Kappadokia'nın veya tek başına Kappadokia'nın sivil *legatus pro praetoru* olarak değil sadece askeri işleri için görevlendirilmiştir, çünkü bu yetkinin amacı *Armeniae retinendae*'dir (Armenia'yı yeniden ele geçirmek). Corbulo, askeri işlerde *maius imperiuma* sahip olmasına rağmen, valilerin sivil işlerine karışmamıştır. M.S. 64 yılında Armenia'da bulunan bir yazıtta da, Corbulo, *leg. pr. pr.* olarak geçer, fakat burada herhangi bir eyalet adı yoktur.⁴⁹⁴ Dolayısıyla Corbulo ve Paetus bu savaşlar sırasında Kappadokia'nın idari işlerinden sorumlu valileri olmamışlardır. Corbulo M.S. 66 yılında Roma'ya geri çağırıldıktan sonra, Kappadokia bölgesi, Vespasianus dönemine kadar kesintisiz olarak bir *procuratorun* yönetiminde kalmaya devam etmiş yani eski haline dönmüştür. Nero dönemine ait Pisidia Antiokheia'da bulunan bir yazıtta, Proculus Kappadokia ve Kilikia'nın *procuratoru* olarak geçer:

“SER(GIA) PROCULO IISVIR(O) AUG(URI) TRIB(UNO) MIL(ITUM) LEG(IONIS) III CYRENAIC(AE) IURIDICO ALEXANDRAE ET AEGYPTI PROC(URATORI) NERO[NIS CL]AUDI CA[ESARIS] AUG(USTI) GERMA[NICI PR]OVINCIAE [CAPP]ADOCIAE ET CILICIAE ALA AUG(USTA) GERMANICA H(ONORIS) C(AUSA).”⁴⁹⁵

Proculus, Mısır'da konuşlanan *legio III Cyrenaica*'nın askeri tribunluk görevinde bulunmuştur. Daha sonra İskenderiye ve Mısır'ın *iuriducusluk* görevini üstlenmiştir. Calder; Corbulo ve Paetus'u Nero döneminde Kappadokia eyaletinin valisi olarak düşündüğü için, Proculus'un Kappadokia'nın ve Kilikia'nın yönetiminden sorumlu *procuratoru* olarak değil, sadece mali işlerinden sorumlu *procuratoru* olduğunu belirtir. Suetonius'un Kappadokia'nın Vespasianus dönemine kadar *procuratorun* emrinde yönetildiğini belirtmesine karşılık, M.S. 58 yılında

⁴⁹³ Cass., Dio, 62. 20

⁴⁹⁴ CIL, 3 6741= Dessau 232

⁴⁹⁵ Calder, Colonia Caeserea Antiocheia, JRS, 1912, s. 99-100; Proculus adına Tac. Ann. 15.51 : Nero'nun annesini öldüren grupta yer alan bir kişi olarak Volusius Proculus,; Tac., Ann., 13. 30 M.S. 57 yılında Grit halkı tarafından suçlanan Cestius Proculus beraat etmiştir.

Corbulo ve M.S. 61 yılında Paetus'un bu bölgelerin idari işlerinden de sorumlu olduğunu ve Proculus'un ise sadece mali işlerden sorumlu bir yönetici olduğunu yani idarecisi olmadığını belirtmesi doğru görünmüyor. Fakat daha önce tartıştığımız gibi, bu kişileri olağanüstü yetkilerle donatılan ve sadece askeri işlerden sorumlu yöneticiler olarak düşünmemiz gerekir. Dolayısıyla Proculus, hem Kappadokia hem de Kilikia'nın (Campestris- =Pedias=Ovalık, Çukurova) sivil işlerinden sorumlu yöneticisidir.⁴⁹⁶ Burada geçen Kilikia'nın da Kilikia Campestris olması muhtemeldir, çünkü Kilikia Trakheia o dönemlerde Kommagene kralı Antiokhos ile Polemon arasında paylaştırılmıştı.⁴⁹⁷

Sonuç olarak; Nero döneminde Roma ile Parthia arasındaki bu savaşlar sırasında Corbulo ve Paetus, Kappadokia'nın *legatus*ları (vali) değil sadece askeri operasyonların özel komutanlarıdır ve sadece askeri operasyonlardan sorumludurlar. Corbulo'ya *Lex Gabinia* ile Pompeius'a verilen resmi bir görev olan *imperium*la karşılaştırılabilecek en büyük askeri yetki verildi, fakat Kappadokia'nın sivil yönetimi *procurator*'un emrinde devam ettirildi. M.S. 57 yılında Kilikia Campestris, Cyprus'dan ayrılarak Senato'dan alındı⁴⁹⁸ ve Kappadokia *procurator*una verildi ve birleştirilmiş bu bölge *provincia Cappadocia et Cilicia* olarak yazıtta yer aldı. Vespasianus döneminde Kappadokia'dan ayrılan Kilikia Campestris ile Kilikia Tracheia tek bir eyalette birleştirilecekti.⁴⁹⁹

1.7.5 Flavianuslar Döneminde Kappadokia Eyaleti

Augustus döneminden, Diocletianus'a kadar, sınırların güvenliği Roma'nın en önemli askeri stratejisiydi.⁵⁰⁰ Roma imparatorluk ordusunun görevleri arasında doğudaki en önemli sınırlardan birisi olan Euphrates ırmağını korumak da vardı.

⁴⁹⁶ W.E. Gwatkin, 1930, s.53

⁴⁹⁷ W.E. Gwatkin, 1930, s.50

⁴⁹⁸ Cass., Dio, 53,12

⁴⁹⁹ W.E. Gwatkin, 1930, s.53

⁵⁰⁰ R.Sherk, 1955

Doğu sınırında Euphrates ırmağı olan Kappadokia eyaleti, Flavianus soyundan gelen imparatorlar döneminde de, daha öncesinde olduğu gibi Parthialılardan ve Kafkaslardan gelen saldırılar yüzünden Roma'nın doğu sınırındaki en güvenilir stratejik bölgesi olma özelliğini sürdürmüştür. Bu dönemde, Kafkaslardan gelen barbar akınları yüzünden sınırları daha güvenli ve hızlı korumak için M.S. 72 yılında Kappadokia eyaleti, *procurator*⁵⁰¹ durumdan *consularis* eyalet statüsüne yükseltilmiş ve bu sınırlara lejyonlar yerleştirilmiştir.

1.7.5.1 Vespasianus Dönemi (M.S. 69-79)

Nero, Armenia krallığını Parthialı Tiridates'e bırakarak ve doğudaki düzenlemelerinde güçlü ve etkili komutanı Corbulo'nun ölüm emrini vererek Augustus'la başlayan ve diğer imparatorlarla devam ettirilen Roma'nın doğuda süregelen etkin olma politikasından vazgeçmiştir. Böylece Parthialılarla yaklaşık yarım asır kadar sürecek olan barış başlatılmış oldu. O güne kadar tüm gücüyle doğuda bulunan Roma'nın, bu olaylardan sonra, Armenia ve Kappadokia'da sürekli olarak lejyon bulundurmaya ihtiyacı kalmamıştı. Kappadokia'daki lejyonlar ayrıldıktan sonra, Vespasianus'un ilk yıllarına kadar bölge, Tacitus'un da belirttiği gibi silahsız sivil yöneticilerin (*inermes legati*) denetimindeydi:

(*sed inermes legati regebant, nondum additis Cappadociae legionibus.*) (Tac., Hist., 2.81)

(Artık Kappadokia'ya lejyonlar yerleştirilmediği için burayı silahsız *legatlar* yönetiyorlardı.)

Nero'nun öldürülmesinden sonra, Roma imparatorluğu bir yıl süren iç savaşa sürüklenmiştir. Fakat Roma'daki bu kargaşa ortamının Kappadokia bölgesine yansımadağı görülür. Daha önce yukarıda da değinildiği gibi, Nero'nun Parthialılarla

⁵⁰¹ Genel olarak finansal işlerden sorumlu olan *Procuratorlar*, imparatora bağlı olan ve Roma'nın küçük eyaletlerini yönetmekle görevlendirilen *procurator Augusti* unvanlı atlı sınıfından görevlilerdi. Bunların emrinde büyük bir askeri birlik bulunmazdı.

sağladığı barıştan ötürü Kappadokia’da askeri birliğin olmamasının bunda etkisi olmuştur. Öte yandan, bu iç savaş sırasında Otho, Afrika ve Kappadokia eyaletlerine hoş görünmek ve onlar üzerindeki etkisini arttırmak için muhtemelen vatandaşlıkla ilgili yeni haklar vermiştir. Tacitus’a göre bu haklar kalıcı olmaktan ziyade gösteriş içindi:

(“*Lingonibus universis civitatem Romanam, provinciae Baeticae Maurorum civitates dono dedit; nova iura Cappadociae, nova Africae, ostentata magis quam mansura*”) (Tac., Hist., 1.78)

(Bütün Lingonlara Roma yurttaşlığı, Baetica eyaletine Mauritania topluluklarını hediye olarak verdi. Kappadokia’ya yeni haklar, Afrika’ya yeni haklar verdi, bunlar kalıcı olmaktan ziyade gösteriş içindi.)

Roma’nın iç savaş yaşadığı dönemde,⁵⁰² lejyonlar İtalya’ya çekilince, Nero’nun son yıllarında doğuda Parthialılarla sağladığı bu barış ortamı sayesinde, bölgenin doğu sınırları savunmasız durumda kalmasına rağmen, Parthialılar Romalılar için tehlike oluşturmamışlardır.⁵⁰³ Bu barış ortamı sayesinde Kappadokia eyaletinin sınırlarında da askeri bir hareketlilik olmamıştır. Nero ile Parthia kralı Vologaeses arasındaki samimi ilişkilerin bunda etkili olmasının yanı sıra, Vespasianus da Armenia ve Parthialılara elçiler göndererek bu ortamın sürmesine katkıda bulunmuştur.⁵⁰⁴ Roma’daki bu iç savaş, doğuda Nero taraftarı ve Nero’nun karşıtları olarak algılandığı için, Parthialılar Vitellius’a karşı Vespasianus’un politikasını destekleyerek taraflarını göstermişlerdir. Vespasianus öylesine başarılı bir diplomasi sergilemiştir ki, Parth kralı Vologaeses kırk bin okçusunu ona göndermeyi teklif etmiştir.⁵⁰⁵

⁵⁰² M.S. 68 yılında Nero’nun ölümünden sonra, 69 yılının sonuna kadar süren iç savaşta Galba, Otho Vitellius ve son olarak da Vespasianus imparatorluğa yükselmiştir.

⁵⁰³ W.E. Gwatkin, 1930, s. 55

⁵⁰⁴ Tac., Hist., 2,82

⁵⁰⁵ Suet., Vesp., 6

Galba, Otho ve son olarak Vitellius'dan sonra Vespasianus'un imparatorluğa yükselmesiyle iç savaş son bulmuştur. Roma, siyasi olarak uzun yıllar sürecek bir huzura kavuşmuştur. M.S. 69 yılının sonunda Vespasianus imparatorluğa yükseldiği zaman Kappadokia sınırı savunmasız ve lejyonsuz valilerin yönetimindeydi. Nero döneminde, *Judae*'daki isyanı bastırmak için görevlendirilmiş olan Vespasianus'un, Syria valisi olan meslektaşı Mucianius ile birlikte doğudaki durum konusunda görevlerinden ötürü büyük bilgisi ve tecrübesi vardı. M.S. 70 yılının Ekim ayında Roma'ya döndükten sonra, Vespasianus bu bilgi ve tecrübesiyle diğer eyaletler de olduğu gibi, Doğu'da da köklü değişiklikler yaptı. Nero'nun savunmasız (*inermes*) bıraktığı Kappadokia bölgesini askeri açıdan güçlendirdi. Bunun ilk adımı olarak, Kappadokia eyaletinin statüsünü *procuratorluktan consularis* eyaleti durumuna yükseltti:

“*Achaïam, Lyciam, Rhodum, Byzantium, Samum libertate adempta, item Trachiam Ciliciam et Commagenen dicionis regiae usque ad id tempus, in provinciarum formam redegit. Cappadociae propter adsiduos barbarorum incursus legiones addidit consularemque rectorem imposuit pro eq. R.*” (Suet., *Vesp.*, 8)

(Özgürlüğü ellerinden alınınca, Akhaia'yı, Lykia'yı, Rhodos'u, Byzantium'u, Samos'u aynı şekilde bugüne kadar yönetimi krallara ait olan Kilikia Trakhia'yı eyalet statüsüne getirdi. Barbarlarının birbiri ardına gelen saldırılarından ötürü Kappadokia'ya lejyonlar yerleştirdi ve buranın yönetimini Romalı bir atlı yerine *consularis*'e yükledi)⁵⁰⁶

Vespasianus'un amacı, Suetonius'un da belirttiği gibi, ardı arkası kesilmeyen (*adsidii incursus*) barbar saldırılarına karşı, Kappadokia'nın doğu sınırlarını hem kuzeyden hem de Parthialılardan gelebilecek tehlikelere karşı güvence altına almak olabildi.

Suetonius, ardı arkası kesilmeyen barbar akınları diyerek bununla kimleri işaret etmişti? Gwatkin'e göre; barbarlar diye nitelendirilenler, eyalette yaşayan yerel çeteler olamazdı, çünkü bölgede konuşlanmış olan *alae* ve *cohortes*ler bunlarla baş edebilirdi. Bu barbarların, Parthialılar olması da mümkün değildi, çünkü Nero ile

⁵⁰⁶ F. Telatar, G. Özaktürk, 2008, s. 235-236

Vologaeses arasındaki barıştan sonra, iç savaş sırasında dahi doğu eyaletlerine herhangi bir saldırı gerçekleştirilmedi, hatta Vologaeses, Vitellius'a karşı Vespasianus'a 40 bin asker yardımında bulunmayı dahi teklif etmiş fakat Vespasianus bunu kibarca reddetmişti:

“At Vespasiano post Cremonensem pugnam et prosperos undique nuntios cecidissee Vitellium multi cuiusque ordinis, pari audacia fortunaque hibernum mare adgressi, nuntiavere. aderant legati regis Vologaesi quadraginta milia Parthorum equitum offerentes. magnificum laetumque tantis sociorum auxiliis ambiri neque indigere: gratiae Vologaeso actae mandatumque ut legatos ad senatum mitteret et pacem esse sciret.” (Tac., Hist., 4.51)

(Cremona'daki çarpışmadan sonra Vespasianus'a dört bir yandan güzel haberler geldi ve kış denizine atılmış olan her sınıftan bir çok kişinin cesaretlerine eşdeğer talihleriyle Vitellius'un düşüşünü haber verdiler ve Parthialıların kralı Vologaesus'un ona kırk bin atlı teklif eden elçileri geldi. Müttefiklerin böylesi büyük yardımların teklif edilmesinden övündü ve mutlu oldu fakat bunlara ihtiyaç duymadı: Vologaesus'a teşekkür edildi ve ona senatoya elçiler göndermesini ve barışın geldiğini bilmesi emredildi. (söylendi))

Roma, Syria valisi Paetus'un Parthialılarla işbirliği yapmaktan suçladığı Kommagene kralı Antiokhos'u M.Ö. 72 yılında krallıktan almıştır. Bunun üzerine bu konuda suçsuz olduğunu göstermek için direniş göstermeyen Antiokhos, kısa bir süre direniş gösteren oğulları Epiphanes ve Kallinikos birlikte Parthialılara sığınmıştır. Daha sonra, karısı ve çocuklarıyla Tarsus'a giden Antiokhos'u yakalama emri veren Paetus'u, bir krala böyle davranılmasını kabul etmeyen Vespasianus engellemiştir ve onları Roma'ya davet etmiştir. Vespasianus burada onlara son derece kibar davranmıştır.⁵⁰⁷ Dolayısıyla bu konuda Romalılarla Parthialılar arasında bir anlaşmazlık olduğuna dair herhangi bir kanıt yoktur.

Klasik kaynaklarda, Josephus ve Dio Cassius'da geçen iki olayda kast edilen barbarların kuzeyden gelen Alanlar olduğuna işaret edilmektedir. Cassius, M.S. 75 yılında Parth kralı Vologeses'in komşu halkların saldırılarından ötürü

⁵⁰⁷ Joseph., BJ., 7. 243

Vespasianus'dan yardım istediğini, Vespasianus'un ise, "başkalarının işlerine karışamayacağını" söyleyerek bu teklifi reddettiğini yazar:

“τοῖς δὲ Πάρθοις πολεμωθεῖσι πρὸς τινὰς καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ συμμαχίας δεηθεῖσιν οὐκ ἐβοήθησεν, εἰπὼν ὅτι οὐ προσήκει αὐτῷ τὰ ἀλλότρια πολυπραγμονεῖν.” (Cass., Dio, 66.15)⁵⁰⁸

(Bazılarına karşı savaşan ve ondan yardım isteyen Parthialılara, başkalarına ait işlere karışmasının kendisi için uygun olmadığını söyleyerek yardım etmemiştir.)

Vespasianus'un Parthia kralından gelen bu yardım isteğini kabul etmemesinin nedeni, İmparatorun bu yılda, İberia kralı Mithridates'e yardım için, Tiflis yakınındaki Daryal geçidini koruyan Harmozica⁵⁰⁹ kalesinin surlarını güçlendirmek üzere birlikler göndermesi olabilir.⁵¹⁰ Böylece, Roma için son derece stratejik bir yer olan, Alanlar'ın Karadeniz'in doğusuna ve güneydoğusuna geçebilecekleri bölgeyi korumuş oluyordu. Ayrıca, Vespasianus'un bu reddetme biçimi, politikacılar için bugün dahi geçerli olan genel siyasi bir manevra yöntemi olması bakımından da ilginçtir.

Cassius Dio'nun bu anlatısını destekleyecek bir yazıt da vardır: M.S. 75 yılına tarihlenen bu yazıtın kırık olan kısmında “*qui in A (.....) missus est*” A'dan sonra gelen boşluğa, *in Armenia Maiorem* ya da *in Alanos* ya da *in Albanos* tamamlaması önerilmektedir.⁵¹¹ Burada barbar saldırılarına karşı bölgeye gönderilen orduya komutanlık görevi verilen kişi M.Hirrius Fronto Pansa'dır. Vespasianus tarafından M.S. 78-79 yıllarının Kappadokia-Galatia eyaletinin valisi yapılan Pansa'nın doğudaki askeri ve politik işler konusunda oldukça deneyimli olduğu

⁵⁰⁸ Ayr. bkz. Suet. *Dom.*, 2: “Tüm bunlara karşın Parthialıların kralı, Vologaesus, Alanus halkına karşı yardımcı kuvvetler ve Vespasianus'un çocuklarından birini de komutan olarak isteyince, Domitianus özellikle kendisinin gönderilmesi için elinden geleni yaptı; durum tartışma konusu olunca doğudaki diğer kralları aynı şeyi istesinler diye armağanlarla ve söz vererek kışkırtmaya çalıştı.”

⁵⁰⁹ Strab., 11, 3

⁵¹⁰ *ILS*, 8795

⁵¹¹ M. Torelli, “The cursus honorum of M.Hirrius Fronto Neratius Pansa”, *JRS* 58 (1968), 170-175

bilinmektedir. Dolayısıyla bu yılda ordunun barbarlardan gelen saldırılara karşı bölgeye gönderilmiş olduğu da anlaşılmaktadır.

Josephus, Antiokhos'un krallıktan alınmasının hemen ardından (yaklaşık olarak M.S. 72 -73) İskit halkı olan Alanların Media'yı talan ettiğini ve Med kralı Pacorus'u (Vologeses'in kardeşi) kaçmaya zorladığını, bunun ardından ilerleyerek Armenia'ya kadar girip burayı da talan ettiğini, Vologeses'in kardeşi Tiridates'in canını zor kurtardığını ve daha sonra da Alanların memleketlerine geri döndüklerini yazar.⁵¹² Suetonius'un belirttiği ardı arkası kesilmeyen bu saldırılar (*barbarorum adsidui incursus*) Vespasianus döneminden önce de sonra da gerçekleşmiştir.⁵¹³ Cassius, Pharasmenes'in kışkırtmasıyla, Alanların (Massagetae) M.S. 134/5 yılında Armenia ve Kappadokia'yı içine alan bir saldırı düzenlediklerini ve bunu Vologaesus'un hediyeleriyle ve Hadrianus'un generallerinden Kappadokia valisi Arrianos sayesinde önlediklerini yazar.⁵¹⁴

Sarmatların doğu kolu olan Alanların artan saldırıları Armenia Minor'u ve Kappadokia'yı etkiliyordu ve bunun için Vespasianus'un ciddi önlemler alması gerekiyordu. Kappadokia'nın durumunu *consularis* eyalet konumuna yükseltti ve buraya lejyonlar yerleştirdi. Hem Suetonius hem de Tacitus askeri birlik anlamına gelen *legio* sözcüğünün çoğulu olan *legiones* sözcüğünü kullanmışlardır. Bu da bize Euphrates'in kuzeyine ve batısına en az iki lejyon yerleştirildiğini göstermektedir. Bu lejyonların birisi Josephus'a göre⁵¹⁵, Melitene'ye Titus komutanken, Jerusalem'ın

⁵¹² Joseph, *BJ*, 7. 244-248

⁵¹³ M.S. 62-63 yılları arasında Nero'nun generali Plautius Silvanus, Armenia sınırına birlikler gönderdiği için güçleri zayıfladığı bir dönemde, Sarmatların artan tehditlerine karşı koyabilmişti. (iki tabur askerini kaybetmişti) Daha sonra, Moesia valisi Aponius Saturninus büyük bir zafer kazanmıştı fakat M.S. 69 yılında lejyonlar iç savaş nedeniyle İtalya'ya gitmek için eyaleti savunmasız bıraktıklarında, Mucianus'un doğudan yetişmesiyle, Moesia'yı Sarmatlı istilacıların elinden zor kurtarmıştı. M.S. 70 yılında İskit halkı olan Sarmatlar'ın ani saldırısıyla bir çok Romalıyı öldürdü ki bunların içerisinde *consularis* Fonteius Agrippa da vardı. (W.E. Gwatkin, 1930, s. 58) Vespasianus bunu duyduktan sonra Rubrius Gallus'u göndererek bu akını sert bir şekilde durdurdu.

⁵¹⁴ Cass., Dio, 69, 15

⁵¹⁵ Joseph. *BJ*, 7.1.3

kuşatılmasından sonra getirilen ve sürekli burada bulunan *legio XII Fulminata*'dır.⁵¹⁶ (M.S.70'in sonlarında)

İkinci lejyonun ismi ile ilgili elimizde kesin bir bilgi yoktur. Fakat Kappadokia'da yerleştirilmiş iki lejyonun hangisi olduğu ile ilgili, *legio XV Apollonaris* lejyonu ile *legio XVI Flavia Firma* lejyonun isimleri ön plana çıkmaktadır. Genel olarak M.S. ikinci yüzyılda, Dio Cassius, hali hazırda on dokuz lejyon olduğunu ve bunlardan Kappadokia bölgesinde *legio XII Fulminata* ve *legio XV Apollonaris* lejyonlarının bulunduğunu yazar:

“καὶ τὸ δωδέκατον τὸ ἐν Καππαδοκίᾳ τὸ κεραυνοφόρον, τό τε τρίτον καὶ δέκατον τὸ ἐν Δακίᾳ τὸ δίδυμον, καὶ τὸ τέταρτον καὶ δέκατον τὸ ἐν Παννονίᾳ τῇ ἄνω τὸ δίδυμον, τό τε πεντεκαίδεκατον τὸ Ἀπολλώνειον τὸ ἐν Καππαδοκίᾳ.” (Cass., Dio, 55.23)

(Kappadokia'da on ikinci lejyon *Fulminata*, on üçüncü lejyon *Gemina* Dakia'da ve on dördüncü lejyon *Gemina* Yukarı Pannonia'da, on beşinci lejyon *Apollonaris* Kappadokia'da bulunuyordu.)

M.S. 4.yüzyılda *Dux Armeniae*'nin emrindeki *legio XV Apollonaris* Satala'da bulunmaktadır.⁵¹⁷ Fakat bu lejyonun Vespasianus döneminde Kappadokia'da olması mümkün değildir, çünkü bu lejyon Yahudi savaşlarından sonra (M.S. 66-70) Pannonia'ya gönderilmiştir.

M.S. 70 yılında, Vespasianus'un yeni oluşturduğu *legio XVI Flavia Firma*⁵¹⁸, M.S. 75 yılında Syria'ya Samosata'ya gönderilmiştir. *Flavia Firma*'ın bu beş yıllık süreçte nerede olduğu konusunda herhangi bir bilgi yoktur. Muhtemelen M.S. 71 yılının başlarında *Fulminata* ile birlikte Kappadokia'ya girmiş, *Fulminata* Melitene'de yerleştikten sonra, *Flavia Firma* tek başına Armenia'ya doğru ilerleyerek Satala'da konuşlanmış olabilir.⁵¹⁹ Fakat bu hipotez kesin olarak kabul

⁵¹⁶ *Noti.Digni.*, [or.] 38

⁵¹⁷ *Noti.Digni.*, [or.] 38

⁵¹⁸ Cass., Dio, 55. 24

⁵¹⁹ T.B. Mitford, 1980

görmüş değildir. Zira, M.S. 75 yılında Antiokhia yakınlarında bulunan yazıtta, Syria'daki dört lejyondan birisi de *Flavia Firmadır* ve dolayısıyla başlangıçta Kappadokia'da tek lejyonun olduğu da ileri sürülebilir (Benjamin,36). Bu iki lejyon aynı zamanda Kappadokia bölgesine girmemiş de olabilir. Ayrıca, bu iki bölge de son derece akıllıca seçilmiş stratejik yerlerdi ve buralardan hem Armenia'dan gelecek saldırılara hem de Parthialılardan gelecek akınlara karşı Kappadokia'nın (Roma'nın) sınırını korumak son derece avantajlı olacaktı.

Bu lejyonları daha iyi yönetebilmek için, M.S. 72 yılında Kappadokia ile Galatia eyaletini birleştirmek stratejik açıdan uygun görülmüştür. Vespasianus döneminde M.S. 70 yılının sonbaharının hemen ardından Kappadokia bölgesi *procuratorluktan consularis*⁵²⁰ eyaleti durumuna yükseltilmiştir. Vespasianus, doğudaki en önemli yardımcısı M. Ulpius Traianus'u⁵²¹ Kappadokia eyaletine vali olarak atamıştı.⁵²² Traianus'un bu dönemde yaptığı çalışmaların neticesinde, Kappadokia eyaleti, M.S. 72 yılında Galatia eyaleti ile birleştirilmiştir. Yazıtlardan anlaşıldığına göre,⁵²³ bu birleşme sadece Galatia ile sınırlı kalmamış ve daha önceden Galatia eyaletinin sınırlarına eklenmiş olan, Pontus Galaticus⁵²⁴ ve Pontus Polemoniacus'u⁵²⁵, Pisidia, Phrygia, Lyconia, Isauria, Paphlagonia⁵²⁶ ve son olarak da Armenia Minor, M.S. 72 yılında Galatia-Kappadokia birleşik eyaletinin

⁵²⁰ *Consularis*, sıfat olarak kullanıldığı zaman “*consularis*'i ilgilendiren, ona ait iş” anlamına gelir fakat *consularis* sözcüğü isim olarak kullanıldığı zaman, *consullük* görevinde bulunmuş kişi anlamındadır. Bunlar, imparator tarafından önemli eyaletlere gönderilen valilerdi ve genel olarak *consularis*lerin emrinde birden fazla lejyon bulunurdu.

⁵²¹ İmparator Traianus'un babası

⁵²² J. Bennett, 2005, s. 18

⁵²³ *CIL*, 3,318; Dessau, *ILS*, 8971; *JRS*. 14 (1924), 179

⁵²⁴ Amaseia, Sebasteopolis ve Comana'dan oluşan bu küçük eyalet M.Ö. 3 ya da 2 yılında Galatia'ya eklenmiştir. Traianus döneminde Galatia-ile Kappadokia ayrıldıktan sonra bu bölge Kappadokia sınırlarında kalmıştır

⁵²⁵ Batıda Amisus'dan başlayıp doğuda Kolkhis'e ve Zela'nın iç kısımlarından Kuzey Armenia sınırındaki dağlara kadar uzanan bu eyalet M.S. 64 yılında Galatia'ya eklenmiştir. Pontus Galaticus gibi burası da Galatia ile Kappadokia eyaleti ayrıldıktan sonra, Kappadokia'nın sınırlarında kalmıştır.

⁵²⁶ Augustus tarafından Galatia'ya M.Ö. 5 yılında eklenmiştir.

sınırlarına dahil edilmiştir. Aynı yılda, Kommagene'nin de eyalet yapılmasıyla⁵²⁷, Pontus'dan (Trapezus), Euphrates'in batısı ve kuzeyi boyunca uzanan tüm bölge, Roma'nın yönetimi altına girmiştir. Bu durumda Roma'nın doğu sınırları Kafkas halklarına oldukça fazla yaklaşacak biçimde genişlemiştir.⁵²⁸

Böylesine büyük bir yapıyı *consularis*'in (vali) tek başına yönetmesi düşünülemezdi. Bu yüzden, Kappadokia-Galatia eyaletinde hem *consularis*in hem de *praetor*un beraber yönetimde olduğu görülür. *Consularisler legati Augusti pro praetore*⁵²⁹ unvanı ile yönetimdedir ve bunlar bu birleşik eyalette emretme yetkisine sahip elçilerdir. *Praetor* ise *legati Augusti* unvanıyla yönetimdedir ve bunlar yetki bakımından *consularis*den sonra ikinci sırada gelirler. Bu yüzden bazı zamanlarda bir *consularis* emrinde üç *praetor* görev almıştır. *Praetorların* ikisi lejyon komutanlığında bulunurken, diğeri de sivil işlerde *consularise* yardımcı olabilirdi.⁵³⁰ Vespasianus'un geliştirdiği bu sistem *Hispania* ve *Britannia*'da da uygulandı ve özellikle Galatia-Kappadokia gibi *consularise* yardımcı gerektiren büyük bir eyalette askeri yetkileri de olan bu yardımcı *praetora legatus iuridicus* denilirdi.⁵³¹

Kappadokia'ya sınırı olan tüm eyaletlerin yönetiminin tek bir çatı altında birleştirilmesinin stratejik açıdan önemli olduğu açık bir şekilde görülür. Eyalete yerleştirilen bu lejyonların her zaman güçlü tutulması için var olan yolların onarılması ve yeni yollar açılması gerekliydi. Bu işlerin daha hızlı ve etkin bir biçimde yürütülmesi için ve batıdan gelen birliklerin veya teçhizatların, birleştirilen eyaletlerinden geçerek, Kappadokia'nın doğu sınırındaki lejyon kamplarının bulunduğu Satala, Melitene ve son olarak da Samosata'ya uzanan güzergaha, kesintiye uğramadan daha hızlı ve etkin bir şekilde geçmesini planlayarak bu birleştirmeyi planlamış olabilir.

⁵²⁷ Suet., *Vesp.*, 8; Tiberius dönemi için bkz Tacitus, *Ann.*, 2.42, 56

⁵²⁸ R. Sherk, 1980, 997

⁵²⁹ İmpatorun eyaletlere gönderdiği atlı sınıfından, *consullük* ya da *praetorluk* yapmış yöneticilerdir. Genelde *consulün* emrinde üç, *praetorun* ise bir yardımcısı olurdu ve bunlar genellikle en az bir lejyonun konuşlandığı daha büyük ve önemli eyaletleri yönetirlerdi.

⁵³⁰ R. Sherk, 1980

⁵³¹ B. Levick, 2003, s. 136

Vespasianus döneminde özellikle birleştirilen eyaletlerdeki yol yapımına önem verilmesi de bu savı destekler. M. S. 76 yılının valisi Pompeius Collega'nın adının geçtiği *Carsaga*'da bulunan bir miltaşında, Armenia Minor'da Satala'ya giden yol inşaatı ya da tamiri yaptığı görülür.⁵³² Satala'ya ve Melitene'ye lejyonların gelmesinden sonra, Trapezus'dan Syria Commagane'ye kadar kendi aralarında iletişim kurlmaları için de bu hat boyunca yollar yapılması gerekiyordu. Ayrıca, Ancyra'dan doğuya Lycus vadisi üzerinden Satala'ya ve Caesarea üzerinden Melitene'ye giden yollar ile desteklendi. Bütün bu stratejik yol sisteminin çerçevesi muhtemelen Vespasianus döneminde planlanmıştır.⁵³³

Ayrıca, Kappadokia'nın kuzeyindeki eyaletler, Pontus Galaticus, Pontus Polemoniacus ve Armenia Minor'un da birleştirilmesi⁵³⁴ ile Anadolu'nun kuzeydoğu sınırları bu bölgeden gelecek saldırılara karşı, son derece akıllıca seçilmiş yerler olan Melitene ve Satala'daki lejyonlar ve Trapezus'daki birlikler sayesinde Kappadokia eyaletinin sınırları güvence altına alınmış oluyordu. Sonuç olarak, bu nedenler bir araya toplandığı zaman, Anadolu'nun Kappadokia'daki tek bir yöneticinin emri altında askeri ve idari işler, hem daha çabuk hem de daha etkin ve güvenli bir şekilde yürütülebilmektedir.

1.7.5.2 Titus Dönemi ve (M.S. 79-81)⁵³⁵ Vespasianus Politikasının Devamı

Titus'un imparatorluk dönemi yirmi altı aylık çok kısa süreyi kapsar. 42 yaşında ateşlenerek ölmüştür. Suetonius'un anlattığına göre halkın sevgisini kazanmış bir imparatorudur. *Germania* ve *Britannia*'da *Tribunus militum* olarak

⁵³² R. Sherk, 1980 , s. 999

⁵³³ Mitford, 1980, s. 1183-84

⁵³⁴ Armenia Minor'un kralı Aristobolus krallıktan alındı ve burası tüm doğu eyaletlerini için alan Galatia-Kappadokia yeni eyaletiyle birleştirildi.

⁵³⁵ R. Cagnat, , *Cours d'épigraphie latine*, Paris, 1852-1937 s.190

önemli işler yapmıştır.⁵³⁶ Titus, M.S. 70 yılında *Judaealı*ları tamamen boyunduruk altına almak için babası tarafından üstün yeteneklerinden dolayı görevlendirilmişti.⁵³⁷

Nero'nun son yıllarında oluşturulan Parth barışı bu dönemde de devam etmiştir. Fakat Titus döneminde, Terentius Maximus isminde, görünüş ve ses olarak Nero'ya çok benzeyen birisi ortaya çıkmış ve Anadolu'yu aşp, Euphrates'e kadar ilerleyerek artan bir taraftar grubu toplamıştır. Sonunda Titus'a öfke duyan Parthia kralı Artabanus IV, onun kendi yanına sığınmasına izin vermiştir ve onu Roma'nın başına getirmek için çalışmalar başlatmıştır, fakat daha sonra bu kişi bulunup Romalılar tarafından öldürülmüştür.⁵³⁸ Bu olay muhtemelen Parthialılar ile Romalılar arasında kısa süreli bir anlaşmazlığa sebep olmuş olsa da önemli bir sonucu yoktur. Dolayısıyla Kappadokia sınırlarında bu kısa dönemde askeri açıdan bir hareketlilik görülmemektedir.

Yazıtlardan da anlaşıldığı üzere, Titus babasından kalan stratejik önemi olan inşaat yapımlarını devam ettirmiştir. Titus döneminde İtalya'da ve eyaletlerde su yolları (*aquaeductos*) ile birlikte yol yapımlarının Vespasianus döneminden kalan projeler olduğu da görülür, çünkü bu kısa imparatorluk döneminden bu inşaatlarla ilgili önemli sayıda mil taşı ve yazıt elimize geçmiştir.⁵³⁹ İtalya'nın yanı sıra, Doğu'da da aynı şekilde yol yapımına büyük önem verilmiştir. Anadolu'da yapılan bu yolların amacı, batıdan gelen birliklerin ve teçhizatların Euphrates'e ulaşmasını daha da kolaylaştırmaktır. Ayrıca bu yollar, Euphrates kıyısındaki yardımcı *castellalar* (*kale*) ile lejyon kampları arasındaki iletişimi sağlamak için de yapılıyordu.⁵⁴⁰

Titus döneminde de Flavius soyundan gelen kişiler, önemli görevlere gelmeye devam etmiştir ve bu dönemde M.S. 80-82 yıllarında birleşik Kappadokia-

⁵³⁶ Suet., *Tit.*, 4

⁵³⁷ Tac., *Hist.*, 5

⁵³⁸ Cass. Dio, 66.19.3

⁵³⁹ CAH, 11, s. 49

⁵⁴⁰ T.B. Mitford, 1980, s. 1188-1191

Galatia eyaletinin *Leg. Aug. Pro. Praetore* unvanlı valisi A. Caesennius Gallus'un kendi isminin yer aldığı mil taşlarında birleşik eyaletin tüm bölgelerinde, Kappadokia, Galatia, Pontus ve Armenia Minor, Pisidia Lycaonia ve Paphlagonia'da büyük ve zahmetli bir yol yapım çalışmasına giriştiği görülmektedir.⁵⁴¹

1.7.5.3 Domitianus Dönemi (M.S. 81-96) ve Kafkasların Kontrolü

Domitianus, kardeşi Titus'un ölümünden sonra, M.S. 81 yılında imparatorluğa yükselmiştir. Nero dönemindeki yangınlar yüzünden tahrip olan binaların onarımı, gösterilerin masraflarını ve askerlerin maaşlarına yaptığı zammı karşılamak için vergileri ağırlaştırmıştır.⁵⁴² Domitianus, Anadolu'da kent yaşamının gelişmesi için önemli katkıları oldu ve birçok yere şehir statüsü verildi ve bazı şehirler de kendi sikkesini basma hakkı elde etti.⁵⁴³ Domitianus, genel olarak, zalim bir imparator olarak bilinir fakat eyaletlerin idaresinde son derece titiz çalıştı, önemli değişiklikler yaptı ve bunların birçoğunun statüsünü değiştirdi.⁵⁴⁴ Özellikle eyaletlerdeki yöneticilerin seçilmesi konusunda ve ekonomi alanında dikkatli bir yöneticiydi.

Domitianus döneminde, Parthia ve Armenia bölgesinde, Romalılar ile Parthialıların arasını bozabilecek herhangi önemli bir olay ortaya çıkmamıştır. Domitianus'un doğu politikası, Nero tarafından Parth kralının kardeşinin Armenia yönetimine geçmesiyle M.S. 66 yılında oluşturulan ve Vespasianus tarafından da sürdürülmek zorunda kalınan politikasının hemen hemen devamıydı. Zira, onun politikası, Parthialıların ilerlemesini engellemek, çevresindeki bölgeleri kontrolü altına alarak ya da Roma'nın onayını alan yeni bağımlı krallıklar kurarak, onlarla ilişkilerini iyi tutarak, Kafkaslarda durdurmayı amaçlamaktı.⁵⁴⁵

⁵⁴¹ R. Sherk, 1980, s. 1004-1005

⁵⁴² Suet, *Dom.*, 12

⁵⁴³ B., Jones, 2002, s. 112

⁵⁴⁴ Germania artık iki askeri bölge olmaktan çıkarıldı, Moesia ikiye ayrılırken, Dalmatia praetor statüsüne çekilmiştir. (Jones, 2002 s. 114)

⁵⁴⁵ B. Jones, 2002, s. 155

Bu amaçla, Domitianus'un, Doğuya (Kafkaslara) Vitorius Marcellus⁵⁴⁶ komutasında büyük bir sefer planladığı anlaşılmaktadır. Statius bu genç yöneticiye bölgenin ne kadar tehlikeli olduğunu belirtmek için şöyle söyler:

“.....metuendaque portae limina Caspiacae.” (Stat, *Silv.*, 4.4. 63-64)

(....Caspiaca (Hazar) geçitlerinin ürkütücü girişleri)

Fakat Suetonius, Domitianus'un M.S. 92 yılında Roma'nın bir lejyonunu yok eden Sarmatlara⁵⁴⁷ karşı zafer töreni kutladığını yazar.⁵⁴⁸ Hazar'ın çevresindeki halklar, Vespasianus döneminde Roma'ya bağlılığını ifade eden *İberialılar* (Tiflis civarı) ve Alanların Armenia'ya ve Media'ya geçmesine izin veren Parthialıların düşmanı ve doğal olarak Roma ile hiçbir sorunu olmayan *Hyrccanialılar* (Hazar'ın güneydoğu kıyıları) ve son olarak Domitianus'un başarısıyla *Albanialılar* (Armenia Minor ve İberia'ya sınırları vardır, Hazar denizinin kuzeyinde ve doğusundadır.) Roma'nın etkisi altına girmiştir. Böylece, Domitianus'un bu başarısıyla yani Albania'nın Roma'nın etkisi altına girmesiyle, Roma'nın Parthialıları kuşatma politikası tamamlanmış oldu.⁵⁴⁹

Vespasianus döneminde, doğudaki halklar arasında huzursuzluğa ve kargaşaya neden olan Alanların sürekli akınlarını kesmek için başlatılan projeler Domitianus döneminde de sürdürülmüştür ve Kafkaslar daha önce hiç olmadığı kadar güvenli hale getirilmiştir.⁵⁵⁰ Bütün bunlar Armenia ve Media ile birlikte Kappadokia'nın sınırlarını güvenli hale getirmiştir. Dolayısıyla bu dönemde Kappadokia'nın sınırlarında önemli bir askeri bir hareketlilik olmamıştır.

⁵⁴⁶ Stat., *Silv.*, 4. 4

⁵⁴⁷ *Legio XXI Rapax*, bkz. (Syme, s. 38)

⁵⁴⁸ Suet. *Dom.*, 6

⁵⁴⁹ B. Jones, 2002, 155-159

⁵⁵⁰ B. Jones, 2002, s. 159

Anadolu'daki eyalet valilerinin, Vespasianus döneminde başlatılan politikanın devamı olarak,⁵⁵¹ son derece dürüst ve yetenekli oldukları görülmektedir ve bu durum Domitianus döneminde de devam etmiştir. Domitianus, eyalet valilerini ve onların yer aldığı sınıfları denetlemeye çok özen gösterdi. Silius İtalicus, Domitianus'un denizi ve karayı aç gözlü soyguncuların elinden kurtardığını ve koruduğunu yazar.⁵⁵² Suetonius'a göre bu kontrol öylesine güçlüydü ki başka hiçbir dönemde bu dönemdeki kadar dürüst valiler çıkmamıştır:

“Magistratibus quoque urbicis provinciarumque praesidibus coercendis tantum curae adhibuit, ut neque modestiores umquam neque iustiore extiterint e quibus plerosque post illum reos omnium criminum vidimus” (Suet., Dom., 8)

(Kentlerdeki kamu yüksek görevlilerini ve eyalet yöneticilerini denetlemeye o denli özen gösterdiler ki bunlar ne daha ılımlı ne de daha adil oldular. Domitianus'tan sonra bunlar arasından her türlü suçu işlemiş birçok sanığın çıktığını gördük.)

Domitianus'un eyalet yöneticileri üzerindeki özenini, Anadolu'da Galatia-Kappadokia'da görev yapan valilerin dürüstlüğünden ve çalışkanlığından görebiliyoruz. Bunlar, Quadratus (M.S. 81-83), Publius Ti. Iulius Candidus, Marius Celsus⁵⁵³ (M.S. 89-91) ve Calvisius Ruso Julius Frontinus, Domitianus döneminde Kappadokia-Galatia eyaletinin yöneticilik görevlerinde bulunmuş saygın yöneticilerdi.⁵⁵⁴ Bu dönemdeki yöneticilerin önemli destek yol tahkimatı işlerini

⁵⁵¹ “Geniş yetkileri olan, türlü kıyımlar yüzünden gücünü ve saygınlığını yitirmiş senatörler ve atlı sınıfına çeki düzen verdi, senatoyu ve atlı sınıfını yeniden gözden geçirildikten sonra, hak etmeyenleri kovdu, İtalia'da ve eyaletlerden seçkin kişileri senatoya aldı.” (Suetonius., 2008: Vespasianus., 9)

⁵⁵² Sil., Pun., 14.688

⁵⁵³ Domitianus dönemindeki *consular* unvanlı yöneticilerden birisi de Tit. Julius Candidus Marius Celsus'dur. Bu kişinin ilk kariyeri tam olarak bilinmese de, M.S. 86 yılındaki *suffectus* konsüllüğünden sonra M.S. 89-91 arasında Galatia-Kappadokia birleşik valiliğini yapmıştır.⁵⁵³ Daha sonra, M.S. 105 yılında *consul ordinarius* seçilmiştir, bu da onun ne kadar dürüst ve önemli birisi olduğunu göstermektedir. Bu dönemler eyaletin en sancılı ve kritik olduğu dönemdir ve Parthialılar, *Neronia* (Sahte Nero) bölgesine akınlar düzenlemeye başlamışlardı. Bkz. Sherk, 1980 . s.1011, Bosch, Quellen Ankara , 75,71

⁵⁵⁴ R. Sherk, 1980

hızlandırdıklarını görebiliyoruz. Bunların en önemlisi Kappadokia-Galatia eyalet valileri, Titus döneminde de bu görevde bulunmuş olan, A. Caesennius Gallus, (M.S. 80-82) ve yaklaşık on yedi mil taşı elimize geçen T. Pomponius Bassus, (M.S. 95-100) ve ondan sonra gelen ve bıraktığı yol inşaatlarını devam ettiren Aufidius Umber'dir. Aynı şekilde L. Antistius Rusticus'un (M.S. 91-93) ya da L. Caesennius Sospes'in Refahiye yakınlarında yol inşa ettiğini gösteren miltaşı bulunmuştur.⁵⁵⁵

Domitianus ekonomi konusunda da son derece özenli davrandı ve onun ekonomi alanında aldığı önlemler sadece Roma'yı değil imparatorluğun bütün eyaletlerini ilgilendiriyordu.⁵⁵⁶ Bunlardan birisi, M.S. 90- 91 yılında, Anadolu'yu da son derece yakından ilgilendiren bir kanun çıkarmasıdır. Domitianus, bu kanunu, bir gün ülkede tahıl kalmamasından endişe edip bu durumu engellemeye çalıştığı için çıkarmıştır. Bu kanuna göre, İtalya'da şarap üretimi için yeni bağ çubuğu ekilmesini ve eyaletlerde de en azından bağ çubuklarının yarısının kesilmesini emreder:

“Ad summam quondam ubertatem vini, frumenti vero inopiam, existimans nimio vinearum studio neglegi arva, edixit, ne quis in Italia novellaret, utque in provinciis vineta succiderentur, relictis ubi plurimum dimidia parte; nec exsequi rem perseveravit.” (Suet., Dom., 7)

(Günün birinde, şarap çok bol, tahıl ise kıt olursa, bağcılığa önem verilip tarımın göz ardı edildiği düşünülür diye İtalya'da artık yeni bağ çubuğu dikilmemesini, eyaletlerde ise bağların en azından yarısının bırakılarak geri kalanların kökünden kesilmesini buyuran bir bildiri yayınladı; fakat bu bildirinin uygulanıp uygulanmadığını izlemedi.)⁵⁵⁷

Bu yasaya Roma'da bazı kesimler tarafından çok tepki gösterilmiştir bu yüzden uygulanmasından vazgeçildiği tahmin edilmektedir.⁵⁵⁸ Domitianus'un

⁵⁵⁵ T.B. Mitford, 1980, s. 1185

⁵⁵⁶ B. Jones, 2002, 78

⁵⁵⁷ F. Telatar-G. Özaktürk, 2008, s. 252

⁵⁵⁸ Suet. Dom., 14: “Köküme dek yesen de beni, ey koca keçi, Yine de ürün vereceğim, kutsamak için seni.”; M.I. Rostovtzeff, bu kararın Roma'daki şarap üreticilerini korumak için aşırı arz ve dışarıdan gelen ürünleri yasaklamak için alındığını belirtirken, Magie de bunun, Roma'nın tahıl dışı

çıkardığı bu yasadan bir ya da iki yıl sonra, endişesini haklı çıkaran gelişmeler olmuştur. Birleşik Galatia-Kappadokia valisi Rusticus, onun tahıl tedariki konusundaki hassasiyetini de bildiği için muhtemelen impatora sormadan önemli bir karar almıştır. Pisidia Antiokheia'sında bulunan bu yazıtta yer alan emre göre, L. Rusticus, M.S. 92- 93 yılları arasında, Anadolu'daki sert kış nedeniyle baş gösteren buğday kıtlığı yüzünden, aşırı kar eden karaborsacıları engellemek için geniş önlemler almış ve ürün satıcılarını da koruyarak tahılın fiyatının normal fiyatından en fazla iki katına satılmasına izin vermiştir ve bu kararı şehrin ortasına Tiberius meydanına herkesin görebileceği bir şekilde astırmıştır.⁵⁵⁹ Bu gelişmelerin,

bağımlılığını azaltmak ve kendi kendine bunun sağlamayı başarabilmek ve doğudaki eyaletlerde sıkça rastlanılan tahıl kıtlığını önlemek için çıkarıldığını belirtir. Burada, Magie'nin haklı olduğu görünmektedir. Çünkü Suetonius, Domitianus'un bu kanunu sert bir şekildiği uyguladığı gözlenmektedir çünkü halk arasında doluşan bir kitapçık üzerinde bu kanunun aleyhinde çıkan dizelerden etkilendiği için, uygulanmasını yumuşattığını belirtir.

⁵⁵⁹ “L. Antistius Rusticus leg(atus) Imp(eratoris) Caesar<i>s Domitiani Aug(usti) Germ(anici) pro pr(aetore) dic(it): cum II vir(i) et decurion(es) splendidissim(ae) Col(oniae) Ant(iochensis) scripserint mihi propter hiemis asperitatem annonam frumenti exarsisse petierintque ut pleps copiam emendi haberet, {²In margin:} b(ona) <f(ortuna)> omnes, qui Ant(iochensis) Col(oniae) aut coloni aut incolae sunt, profiteantur apud Ilviros Col(oniae) Antiochensis intra tricensimum diem quam hoc edictum meum propositum fuerit quantum quisque et quo loco frumenti habeat et quantum in semen aut in cibaria annua familiae suae deducat, et reliqui omnis frumenti copiam emptoribus Col(oniae) Antiochens(is) faciat. vendendi au<t>em tempus cons<t>ituo in k(alendas) Aug(ustas) primas. quod si quis non paruerit, sciat me, quidquid contra edictum meum retentum fuerit, in commissum vindicaturum delatoribus praemi nomine octava portione constituta. Cum autem adfirmatur mihi ante hanc hibernae asperitatis perseverantiam octonis et novenis assibus modium frumenti in Colonia fuisseet iniquissimum sit famem civium suorum praedae cuiquam esse, excedere sing(ulos) * (denarios) sing(ulos) modios pretium frumenti veto.”

(İmparator Caesar Domitianus Augustus Germanicus'un *pro praetore legatus*'u L. Antistius Rusticus emreder: son derece ünlü Colonia Antiokheia meclisinin liderleri ve iki adam bana, kışın sert geçmesinden ötürü tahılın fiyatın ateş pahası olduğunu (el yaktığını) yazdılar ve halkın satın alma gücüne sahip olmasını için istekte bulundular, (boşlukta iyi şanslar) Colonia Antiokheia'nın ister yurttaş olsun ister ikamet edeni olsun herkes Colonia Antiokheia'nın duovirleri nezninde, benim bildirimin ilanından sonraki 30 gün içerisinde her kim ne kadar nerede tahıla sahip olduğunu ve ne kadarını tohuma ve ailesinin yıllık besinine ayırdığını ve geri kalan bütün tahılın hepsini Colonia

Kappadokia bölgesini nasıl etkilediğine dair elimizde bir bilgi yoktur. Fakat bugün Türkiye'nin "tahıl ambarı" unvanıyla ünlü olan İç Anadolu bölgesinin, yani Kappadokia'nın önemli ölçüde etkilendiğini söyleyebiliriz.

M.S. 93 Rusticus'un Kappadokia bölgesinde muhtemelen Euphrates kıyısında hayatını kaybetmiştir. Martialis, onun ölümünden duyduğu üzüntüyü dizelerine aktarır:

*"Cappadocum saevis Antistius occidit oris
Rusticus. O tristi crimine terra nocens!
Rettulit ossa sinu cari Nigrina mariti
Et questa est longas non satis esse vias;
Cumque daret sanctam tumulis, quibus invidet, urnam,
Visa sibi est rapto bis viduata viro." (Mart., 9, 30)*

(Antistius Rusticus, vahşi Kappadokia kıyılarında can verdi. Ah, acı cinayete bulanmış toprak,
Sevgili kocasının kemiklerini taşıdı Nigrina bağrına basa basa yakında, yol yakın diye
Gömerken kutsal kabı karışmak istediği topraklara,
Bir daha duydu onun yokluğunu, dulluğunu)

Hem Rusticus'un ölümü hem de M.S. 90 yılında bütün dünyada görülen ve bir çok insanın ölümüne neden olan garip bir felaket nedeniyle⁵⁶⁰ Galatia-Kappadokia eyaleti, M.S. 93/94 yılında geçici olarak ikiye ayrıldığı ve bu eyaletin

Antiocheia'nın satın alacak olan kişilere sağlayacak. Satın alma işleminin zamanını ise gelecek Ağustos ayının ilk gününe tayin ettim. Eğer birisi buna riayet etmezse, bilsin ki benim bildirimin tersine her ne tutuluyorsa, işlenen suç için benim *nominal* olarak oran tahsis edildikten sonra sekizlik kısmını ödül olarak jurnalcilere vereceğimi bilsin. Bu arada, bana, sert kışın bu sürekliliğinden önce Colonia'da tahılın *per modius* için sekiz ya da dokuz *assese* ettiği bana bildirildiği için ve kendi halkının açlığını herhangi birisi kazanç olması son derece büyük bir eşitsizlik olabileceği için, tahılın ederinin bir *modius* için bir *denarius*'u aşmasını yasaklıyorum.)

⁵⁶⁰ Cass., Dio, 67.11. 6

belki de *consul* eksililiğinden ötürü *praetor* derecesindeki L. Caesennius Sospes⁵⁶¹ tarafından yönetildiği tahmin edilmektedir. Eyaletlerin ayrıldığına kanıtı, Pisidia Antiokheia'sından elimize geçen bir yazıtta, Galatia-Kappadokia birleşik eyalet içerisindeki en büyük bölge olan Kappadokia'nın isminin yer almamasıdır.⁵⁶² M.S. 94 yılının *suffectus consul* T. Pomponius Bassus (*legatus Aug. Pro praetore*) tarafından M.S. 95 yılında bu iki eyalet yeniden birleştirilmiştir.⁵⁶³

Domitianus'nun yönetimi konusunda tarihçilerle, epigrafik kaynaklar arasında bir paralellik bulunmaz. Edebi kaynaklar onun son derece zalim bir imparator olduğunu yazar fakat epigrafik kaynaklar *damnatio memoriae*'ya diğer eyaletlerde olduğu gibi Anadolu'da da tam olarak uyulmamıştır. Domitianus'un M.S. 96 yılında öldürülmesinden sonra, Roma Senatosu, Domitianus'un adının bütün yerlerden silinmesini (*damnatio memoriae*) emreden kalkanlarının ve büstlerinin çıkarılmasını emreden bir yasa çıkarmıştır.⁵⁶⁴ Domitianus'un adının yer aldığı yazıtlardan 130 tanesi *damnatio memoriae*'a uğrarken 200 yazıtta ise dokunulmamıştır. Bunların içerisinde karara uymayan Anadolu'daki eyaletler de vardır. Zira Anadolu'da Domitianus'un adının yer aldığı yetmiş yazıttan kırk dördünde isminin silindiği görülürken yirmi altısına da dokunulmamıştır. Galatia-Kappadokia eyaletinde bulunan on iki yazıttan sekizi silinmişken dördüne de dokunulmamıştır.⁵⁶⁵

⁵⁶¹ Sospes, Kappadokia-Galatia büyük askeri eyaletinin M.S. 93-94'daki valisiydi. Fakat daha önce, Sarmatia'daki savaşlarda son derece büyük başarılar ve cesaret örneği göstermiştir. Ayrıca Domitianus'un da akrabasıdır.

⁵⁶² *ILS*, No: 1017 : "P. f. Stel. Sosp[t]ti* | fetiali, leg. Aug. pro pr. provinc. Gal. | Pisid. Phr)g. Luc. Isaur. | Paphlag. Ponti Galat. | Ponti Polemoniani | Arm. leg. leg. XIII Gem., | donat. don. militarib. | expedit. Suebic. et Sarm. | cor. mur. cor. vall. cor. | aur. hast. pur. trib. ve|xill. trib., curat. cololnior. et municipior. , prae. | frum. dand. ex s. c, praetori, aed. curul., q. Cret. et C[yr.], trib. leg. XXII Primigen., | III vir. a. a. f. f., | Thiasus lib.."

⁵⁶³ T.B. Mitford, 1194-1195

⁵⁶⁴ Suet. *Dom.* 23, Cass., Dio 68.1

⁵⁶⁵ J. D. Grainger, *Nerva and Succession*, Routledge, London, 2003, s. 48-49

Sonuç olarak, Kappadokia eyaleti, Parthialılara ve Armenia'ya yakınlığı nedeniyle jeopolitik konumu bakımından Roma için son derece önemli ve güvenilir bir eyaletti. Bu nedenle daha öncesinde eyalette gerçekleştirilen bazı düzenlemelerin yanı sıra, Flavianus'ların imparatorluğunda köklü değişiklikler yaşanmıştır. Vespasianus, askeri tecrübeleriyle Kafkaslardan gelen barbar akınlarına karşı ve genel olarak da Parthialılara karşı Kappadokia eyaletini *procurator* konumundan *proconsularis* durumuna yükseltmiştir ve sınırlara; Satala'ya *legio XVI Flavia Firma*, Melitene'ye *legio XII Fulminata* lejyonlarını yerleştirerek Karadeniz'den (Trapezus) Samosata'ya (Syria) kadar kesintisiz ve güçlü bir savunma hattı oluşturmuştur.

Vespasianus, Kappadokia ile Galatia eyaletini birleştirerek Anadolu'yu ve Karadeniz'in doğu kısımlarını neredeyse tek bir yöneticinin emrine teslim etmiştir. Bu bağlamda Galatia-Kappadokia eyaletinde önemli yol yapım projeleri başlatılmış ve eyalet valileri bunlar üzerinde disiplinli bir şekilde çalışmışlardır. Vespasianus'dan sonra gelen oğulları Titus ve Domitianus babasından kalan bu işleri ve planları sürdürmüşlerdir. Bununla birlikte Domitianus, daha önceden babası tarafından kendisine verilmeyen Sarmatlara karşı seferin başarı ile sonuçlanmasının ardından Roma'nın Kafkaslardaki gücünü sağlamlaştırmıştır. Böylece Armenia, Parthia bölgesinde ve Kappadokia eyaletinin sınırlarında büyük kargaşaya yol açan barbar saldırılarının önü kesilmiş ve bu bölgelerde huzur sağlanmıştır.

1.7.6 Marcus Cocceius Nerva Döneminde Kappadokia Eyaleti

“Optimus et diligentissimus princeps Nerva princeps” (Frontin., Aq.)

Vespasianus, Titus ve Domitianus'dan sonra Flavianus soyunun hanedanlığı bitti. Romalılar, belki de son iç savaştan edindikleri tecrübe ile önceki gibi bir kargaşaya sürüklenmediler ve Flavianus soyundan olmayan fakat soylu birisi olan Nerva'yı imparator seçtiler. Altmışı yaşlarda olan Nerva, yapı olarak, uzlaşmacı ve tedbirli birisiydi fakat askeri açıdan hiçbir deneyimi yoktu.⁵⁶⁶ Nerva'nın bir yıl dört

⁵⁶⁶ J. D. Grainger, , 2003, s. 28

ay ve dokuz günlük imparatorluk süresi oldu.⁵⁶⁷ Domitianus döneminde atanan valileri ve komutanları görevden almaya ve yerlerini değiştirmeye cesaret edemedi. Bu valiler de bu durumun gücünden hoşnut oldular. Yukarı ve Aşağı Germania eyaletinin valileri değişirken, birçok önemli eyaletin valileri ise değiştirilmedi. Bunlar arasında Britannia ve Danubia'nın yanı sıra Galatia-Kappadokia eyaletindekiler de vardı.⁵⁶⁸

Merkezileştirme politikasını rağmen, Anadolu'nun eski özgür şehirleri durumlarını korudular. Aynı şekilde *Caesarea* da bağımsızlığını kazanmış gibi görünmektedir. Nerva dönemine ait bir sikkede "halkın özgürlüğü" yazmaktadır. Bu şekilde eyaletler kendi yasalarını özgürce çıkarma yetkisine sahip oldular ve Roma da bunlara saygı duydu.⁵⁶⁹

1.7.7 Traianus (Döneminde (M.S. 97-117) Kappadokia Eyaleti

Nerva, Hispania kökenli Traianus'u Germania valisi olduğu dönemde, devletin güvenliğine öncelik verdiği için ve belki de kendisine bağlılığından ötürü M.S. 97 yılında evlat edindi:⁵⁷⁰ (*ἀγαθὴ τύχη τῆς τε βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τῶν Ρωμαίων καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ Μάρκον Οὐλπίον Νέρουαν Τραϊανὸν ποιοῦμαι*).⁵⁷¹ Traianus, Nerva'nın M.S.98 yılında ateşlenerek ölümünden sonra imparatorluğa yükseldiği zaman kırk dört yaşındaydı. Traianus'un aynı isimdeki babası M.S. 70 yılının sonlarında *legatus Augusti Cappadocia* olarak Kappadokia'nın *consularis* eyalet yapılması sürecini gerçekleştirmek için görevlendirilmiş ve M.S. 77/78⁵⁷² yılına kadar da bu görevde kalmıştır.⁵⁷³

⁵⁶⁷ Cass., Dio 68.4: "ἄρξας ἔτει ἐνὶ καὶ μηνὶ τέσσαρσι καὶ ἡμέραις ἐννέα."

⁵⁶⁸ J. D. Grainger, 2003, ; *CAH*, 11, s. 90

⁵⁶⁹ D. Magie, 1950

⁵⁷⁰ Cass., Dio, 68.3

⁵⁷¹ Cass., Dio, 68.3.4

⁵⁷² Sherk'e göre 76 yılında kadar , bkz. 1980, s. 998

⁵⁷³ J. Bennett, 2005; B. Levick, *Vespasian*, London: Routledge, 2003, s. 165

1.7.7.1 Traianus Döneminde Kappadokia'nın Askeri Durumu

Traianus imparatorluğun sınırlarını genişletmek için yayılmacı bir politika izledi ve Armenia, Assyria, Mezopotamya ve Arabia'yı Roma'nın eyaleti haline getirdi. Eutropius'un da belirttiği gibi, Traianus Roma imparatorları içersinde üstün bir yönetim sergiledi , imparatorluğun sınırlarını genişletmeyi başardı.⁵⁷⁴ Traianus imparatorluk döneminde iki büyük sefere çıktı: ilki Domitianus döneminde tamamlanamayan Decabalus'a karşı zaferle sonuçlandığı Dacia seferidir. Buradaki zaferinden ötürü Traianus *Dacicus* unvanını almıştır.⁵⁷⁵ İkincisi ise Kappadokia bölgesini de çok yakından ilgilendiren Armenia'ya ve Parthialılara karşı yaptığı seferdir. Nisibis ve Batnae'daki başarılarından ötürü de *Parthicus* unvanını almıştır.

Traianus'un Parthia savaşını neden başlattığı konusunda tartışmalar vardır. M.S. 113 yılında Parthia kralı Osroes'in, Armenia kralı Eksaderes'i (Axidaris) krallıktan alarak ülkenin başına kendisinin büyük kardeşi Parthamasiris'i getirmek istemesi bu savaşın bir nedeni olarak gösterilir. Çünkü bu davranış Augustus'la başlayan ve özellikle Nero ile sürdürülen, Armenia kralının Parthia tarafından seçilip, Roma tarafından da onaylandıktan sonra görevine başlaması politikasına aykırı bir davranıştı. Fakat Dio Cassius, Traianus'un bu savaşı başlatmasının görünen nedenini (*casus belli*) Armenia kralının tacını Parthia kralından alması olarak gösterse de gerçek nedenini Traianus'un ün tutkusu olarak açıklar (*gloria=δόξης ἐπιθυμία*):

“μετὰ δὲ ταῦτα ἐστράτευσεν ἐπ' Ἀρμενίου καὶ Πάρθου, πρόφασιν μὲν ὅτι μὴ τὸ διάδημα ὑπ' αὐτοῦ εἰλήφει, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Πάρθων βασιλέως, ὁ τῶν Ἀρμενίων βασιλεύς, τῇ δ' ἀληθείᾳ δόξης ἐπιθυμία. “(Xiph. 235, 6 – 20) (Cass., Dio, 68.17.1)

(Bunlardan sonra Armeneia ve Parthialılar üzerine sefere çıktı, Armenia kralının *diademini* kendisinden almadığını tersine Parthia kralından aldığını ileri sürerler, gerçekte ise ün tutkusudur.)

⁵⁷⁴ Eutrop., 8.2.

⁵⁷⁵ Cass., Dio, 68.10

Arrianos ise, Traianus'u daha ılımlı gösterir ve onun Parthialılarla herhangi bir savaş yapmaktan çekindiğini fakat Parthialıların Eksaderes'in yeniden krallığa dönmesini kabul etmedikleri için bu savaşı başlattıklarını anlatır.⁵⁷⁶ M.S. 113 yılında, Traianus, Parthialılar üzerine sefere çıkmak için Atina'ya geldiğinde, Parthia kralı Osroes durumun ciddiyetinin farkına vararak ona elçiler ve hediyeler gönderir. Kral, Eksaderes'in ne Romalılar ne de Parthia için kabul edilen bir aday olduğunu ve Nero döneminde yapılan anlaşmaya uygun olarak Parthamasiris'e krallık tacının verilmesini teklif eder. Ancak Traianus bu teklifi kabul etmez.⁵⁷⁷

Traianus, Asia, Lykia ve Seleukeia Pieria'ya (Samandağ) bağlı halkların kentlerini aşarak Antiokheia'ya geldi.⁵⁷⁸ Burada onu Syria valisi Hadrianus karşılamış ve İmparator muhtemelen M.S. 114 Nisan ayına kadar burada kalmıştır. Traianus, kuzeye Armenia'ya gitmek için Tauros dağlarındaki geçitleri kullandı.⁵⁷⁹ Bu arada Traianus, Osroes'den gelen elçilerin barış teklifini geri çevirdikten sonra birliklerini de alarak aynı yıl içinde bu büyük sefer için seçtiği kent olan Satala'ya doğru yola çıktı. Hadrianus'u da son derece stratejik öneme sahip olan Syria eyaletini yönetmesi için bıraktı.

Traianus'un takip ettiği yol Melitene'den geçiyordu ve bilindiği gibi burası XII *Fulminata*'nın merkeziydi. Procopius da, Traianus'un Melitene'ye şehir unvanını (*municipium*) verdiğini belirtir.⁵⁸⁰ İmparator buradayken, kendisine Parthamasiris'den bir mektup gelir ve kendisinin Armenia'nın kralı olarak kabul edilmesini ister. Parthamasiris'in anlaşma aradığı bu mektupta, İmparator'dan Kappadokia valisi Marcus Iunius Homullus'u (Μάρκων Ιούνιον τὸν τῆς Καππαδοκίας ἄρχοντα) kendileriyle görüşmesi için göndermesini ister. Traianus bu

⁵⁷⁶ J. Bennett, 2005, s. 192; Arrian: 33.1 <Suid. s. v.> <ἀπείρατον> (*et partim s. v. <γνωσιμαχήσαι>· Ἀρριανός·* > οὐκ ἀπείρατον αὐτῷ ἔδοξεν ἐκλιπεῖν εἴ πη Ὀσρόης γνωσιμαχήσας ὑποδύσεται τοῖς ἐκ Ρωμαίων τε καὶ ἑαυτοῦ ζῶν δίκῃ ἀξιούμενοις.

⁵⁷⁷ Cass., Dio, 68.17

⁵⁷⁸ Antiokheia'da Osroene kralı Abgaros hediyeler ve mesajlar gönderdi fakat kendisi taraf olmaktan çekindiği için onu karşılamaya gelmemiştir.

⁵⁷⁹ J. Bennett, 2005, s. 194-195

⁵⁸⁰ Procop. *Aed.* 3.4.17

mektuba cevap vermez çünkü mektup “kral” unvanı ile mühürlenmiştir.⁵⁸¹ Yine de Traianus, Marcus’un yerine Iunius’un oğlunu Parthamasiris’le görüşmesi için gönderir. Kendisi de Arsamosata’ya (Harput-Pala) doğru yola çıkar ve bu kenti kolayca ele geçirir.⁵⁸²

Traianus, Parthia seferi için yorgun askerleriyle⁵⁸³ Melitene’den yola çıkarak XVI. *legio Firma* lejyonun bulunduğu Satala şehrine ulaşmıştır (M.S. 114 Mayıs). Şehir o güne kadar hiç görmediği kadar Roma lejyonuna ev sahipliği yapmıştır. Bu lejyonlar: Syria’dan gelen *legio III Gallica*, *legio IIII Scythica* ve *legio VI Ferrata*, Kappadokia’da bulunan *legio XII Fulminata*, *legio XVI Flavia Firma*, Judaea’dan *legio X Fretensis*,⁵⁸⁴ Arabia’dan *legio III Cyrenaica*dır. Batıdan Danubia’dan gelen birliklerin bazıları kara yoluyla Ancyra üzerinden Satala’ya ulaşmıştır.⁵⁸⁵ Fakat batından gelen bu birliklerin bazıları, *I Adiutrix* ve *XV Apollinaris* gibi lejyonlar hemen hemen tüm güçleri ile orada iken bazıları da destek kuvvetleri ile katılmıştı. Bunlar: VII *Claudia*, XI *Claudia*, XIII *Gemina*, II *Traiana fortis*, XII *Primigenia*, XXX *Ulpia victrix*, I *Italica* V *Macedonica*dır. Traianus’un asker sayısı toplamda yaklaşık olarak seksen bin civarındaydı ve bu da sekiz tam lejyona eşitti.⁵⁸⁶

Satala’da ordusunu toplayarak tüm hazırlıklarını yapan Traianus, en az altı lejyon ve yardımcı birlikleriyle buradan hareket ederek, Satala’nın 180 km kadar doğusundaki Armenia’daki Elegeia (Erzurum-Ilıca) şehrine ulaştı ve burada

⁵⁸¹ Cass. Dio 68.19

⁵⁸² Cass., Dio. 68.19

⁵⁸³ Fronto, 205

⁵⁸⁴ ILS, 2727 “d. m.

A. Atinio A. f. Pal. | PaterDo | scrib. aedil. cur.

hon. usus, ab imp, | equo publ. honor.,

praef. coh. II Bracar. | Augustan.,

trib. mil. | leg. X Fretens., a divo | Trajano in expedition. | Parthica donis

donat. praef. alae VII Phryg., cur. | kal. Fabraternor. novor., | Atinia

A. f. Faustina patri | optimo fecit.”

⁵⁸⁵ J. Bennett, 2005, s. 195

⁵⁸⁶ J. Bennett, 2005, s. 196; T.B. Mitford, 1996-1997

Parthamasiris'i kabul etti.⁵⁸⁷ Parthamasiris,⁵⁸⁸ İmparatoru selamladıktan sonra krallık tacını imparatorun ayaklarının önüne bıraktı. Parthamasiris, tıpkı Nero'nun krallık tacını Tiridates'e verdiği gibi, Traianus'un da tacı kendisine takacağından kuşkusu yoktu. Armenia'yı hiç kimseye bırakmayacağını söyleyen Traianus, ülkeyi Roma'nın bir eyaleti yaptı. Parthamasiris'in etrafındaki soyluların da kendisine itaat etmeleri şartıyla burada kalmalarını istedi.⁵⁸⁹ Böylece, İmparator, kendisine ne bir tutsak, ne de savaşta yenilmiş birisi olarak gelen Parthialıların Armenia krallığındaki adayı Parthamasiris'in krallığını elinden almış bulunuyordu.⁵⁹⁰ Traianus tarafından istediği yere gitme özgürlüğü verilen Parthamasiris Roma birliğinin koruması altında uzaklaşırken şüpheli bir şekilde öldü.⁵⁹¹

Doğuya doğru ilerleyen Traianus, Karadeniz'in doğusundaki İberialılar, Colchisliler ve Bosphoroslular üzerindeki geçmişten gelen düzenlemeleri yeniden formüle etti.⁵⁹² Bu düzenlemelerden sonra, senato tarafından kendisinin kullanmayı en çok sevdiği *optimus* unvanıyla onurlandırıldı.⁵⁹³ Traianus, Mezopotamya'daki başarılarından ötürü *Parthicus* unvanı aldı.⁵⁹⁴ Böylece Traianus, doğu seferleriyle Armenia, Parthia, Mezopotamya ve Arabia'yı eyalet haline getirip Roma'nın topraklarına katarak, Karadeniz'den Kızıldeniz'e kadar uzanan Roma'nın denetiminde güçlü bir savunma hattı oluşturdu. Traianus, on altı yıllık hükümdarlığının sonunda, dönüş yolunda Selinus'da (Traianopolis) felç geçirdikten sonra öldü.⁵⁹⁵ (μοναρχήσας ἔτη δεκαεννέα καὶ μῆνας ἕξ ἡμέρας τε πεντεκαίδεκα.)

⁵⁸⁷ Cass., Dio 68.19.2-3

⁵⁸⁸ Arsakes soyundan ve Pacorus'un oğlu, Osroes'in yeğeni.

⁵⁸⁹ Cas., Dio 68.20: Ῥωμαίων τε γὰρ εἶναι καὶ ἄρχοντα Ῥωμαίων ἔξεν)

⁵⁹⁰ J. Bennett 2005, s. 196

⁵⁹¹ Arr. *Parth.* 5, 85: Traianus'un Osroes'e yazdığı mektupta onun askerlerden kaçarken öldüğünü belirtir.

⁵⁹² Eutrop., 8.3; J., Bennett, 2005, s. 198

⁵⁹³ Cass., Dio 68.23

⁵⁹⁴ Cass., Dio 68.28

⁵⁹⁵ Cass., Dio 68.28.33

1.7.7.2 Traianus Döneminde Kappadokia Eyaletinin İdari Durumu

Traianus M.S. 114 yılında fethettiği Armenia'ya Kappadokia valisi L.Catilius Severus Julius Claudius Reginus'u (114-/115-116/7) ilk yönetici olarak atadı.⁵⁹⁶ Bu bölgeyi ayrı bir eyalet olarak düzenlemek yerine Kappadokia eyaletine bağladı.⁵⁹⁷ Fakat bu durum kısa sürdü ve Armenia Maior sadece M.S. 117 yılına kadar Kappadokia eyalet valisinin yönetiminde kaldı. Armenia'da ise Julius'un emrinde *procurator* olarak T. Haterius Nepos görev yaptı.⁵⁹⁸

Bu dönemdeki Kappadokia eyaletinin idari yapısındaki önemli değişiklikler en çok yazıtlardan anlaşılmaktadır.⁵⁹⁹ Bunlara göre, Kappadokia *legatus*larının görev alanı içerisinde Galatia eyaleti bulunmamaktadır. Dolayısıyla Galatia ile Kappadokia eyaleti M.S. 112 ya da 113 tarihleri arasında ayrıldı ve Galatia eyaletinin yönetimi *praetorun* gözetimine bırakılırken, Kappadokia *consularis* eyalet statüsünde kalmaya devam etti. M.S. 116 yılından sonrasına tarihlenen ve Pisidia Antiokheia'sında bulunan bir yazıttan anlaşıldığı üzere,⁶⁰⁰ Lykaonia, Phrygia, Pisidia ve Paphlagonia eyaletlerinin de Galatia'nın sınırlarına dahil olduğu görülür.⁶⁰¹ Bu dönemde, Kappadokia eyaletinin sınırlarına baktığımızda ise Galatia'nın sınırlarındaki Pontus'un iç kısımlarının yani Pontus Galaticus ve Pontus Polemoniacus bölgelerinin Kappadokia sınırlarına katıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü Kappadokia valisi Severus'un⁶⁰² ve M. Arruntius'un⁶⁰³ sorumlu olduğu bölgeler arasında Pontus Mediterraneus adıyla bir bölge bulunmaktadır ve bu ismin Pontus Galaticus ile Pontus Polemoniacus'u kast ettiği kuvvetle muhtemeldir.⁶⁰⁴ Ayrıca, Hadrianus

⁵⁹⁶ CIL X 8291: *Leg(atus) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) provinciae Cappad(ocia) et Armeniae Maior(is) et Minor(is)*

⁵⁹⁷ ILS, 1041

⁵⁹⁸ ILS, 1338

⁵⁹⁹ ILS 1364: 9013; AE 1912, 20

⁶⁰⁰ ILS, 1039

⁶⁰¹ ILS, 1039=CIL III 6819

⁶⁰² ILS, 1364

⁶⁰³ ILS, 9013

⁶⁰⁴ Sherk, 1980, s. 1028

döneminde Kappadokia valisi olan Flavius Arrianus'un adı Pontus Galaticus'daki Sebastopolis'de yer alır.⁶⁰⁵ M.S. II. Yüzyılda C. Arrius Antoninus adında bir Kappadokia valisi Pontus Galaticus'da yer alan Amasia kentinde görülür. Plinius da, Amasia'yı ve Pontus Galaticus'daki Sebasteia'yı Kappadokia'nın şehirleri arasında gösterir.⁶⁰⁶ Bütün bu kanıtlar, Pontus Galaticus ve Polemoniacus'un Kappadokia'nın sınırlarına dahil olduğunu gösterir. Bu bölgeler muhtemelen Kappadokia ile Galatia eyaletinin birleştirilmesinin asıl nedeniydi. Böylece Pontus sahil şeridinden Kommagene sınırına kadar Euphrates hattı boyunca Parthialara karşı yapılacak olan bir savaş için askeri eyalet ya da karargah konumunda olan hudut eyaleti şekillendirilmiş oldu. Bu durumda, Kappadokia'nın *consularis* unvanlı valisi, hayati önemde olan Armenia'nın kuzeyine ve Kafkasların güneyine hem kolay geçiş imkanı bulabildi hem de bu bölgeyi kontrol altında tutabildi.⁶⁰⁷

Traianus, eyaletleri çok dikkatli ve güçlü bir şekilde yönetmekle kalmayıp Flavius sülalesinin bir özelliği olan merkezileştirme politikasını da devam ettirdi. Traianus, kentleşmeye oldukça fazla önem verdi, bunun sonucunda yol inşaatları hızlandı, özellikle Doğu Anadolu'ya giden yolların yapımına özen gösterildi. Traianus döneminde, önceki imparatorlar tarafından atanmış olan valiler dürüstlüğünden dolayı görevlerinde kalmayı sürdürdüler.

Bu dönemde etkili olan Kappadokia valilerinden biri T. Pomponius Bassus'dur (M.S. 95-100). Domitianus döneminde, Kappadokia-Galatia'nın son valisidir ve Titus döneminde Asia eyalet valisi M. Ulpius Traianus döneminde *legatus* olarak görev yapmıştır. M.S. 94 yılında *consul suffectus* seçilmiştir ve bu görevden hemen sonra Domitianus tarafından Galatia-Kappadokia eyaletinin *consularis* (*Legatus Aug. pro. praetore*) unvanlı yöneticisi olarak atanmıştır. Bu tarih sikkelere göre en erken M.S. 95 yılıdır. Traianus onu *alimentadan* sorumlu senato komisyon üyelerinden (*curatores rei alimentariae*) birisi yaptığı için M.S. 101 yılında Roma'ya dönmüştür. Aynı yıl veya bir sonraki yıl *Ferentinum patronus*

⁶⁰⁵ *ILS*, 8801

⁶⁰⁶ Plin., *HN.*, 6,4

⁶⁰⁷ D. Magie, 1950, s. 605-606

yapılmıştır. Galatia- Kappadokia eyaletinin elimize geçen mil taşlarına göre, Bassus'un, Pompeius Collega ve Caesennius Gallus'un önemli projelerini sürdürdüğü görülmektedir. Bunlar, Anyra'dan Amasia'ya, Tavium'a giden⁶⁰⁸ ve güneyde ise Caesarea 'dan Tyana'ya ve Kilikia Pylae'ya giden yolların onarılmasıdır. Traianus döneminde de başarılarından dolayı bu görevinde kalmaya devam etmiştir.⁶⁰⁹ T. Pomponius Bassus'dan sonra, M.S. 97 yılı konsülü Q.Ortifatius Aufidius UMBER (*Legatus Aug. pro. Praetore*) (M.S. 100/101-103/104) göreve başlamıştır.⁶¹⁰

Bu dönemde görev yapmış Kappadokia valilerinden birisi de P. Calvisius Ruso Iulius Frontinus'dur⁶¹¹ (M.S. 105-108- 109?). Vespasianus, Frontinus'u iç savaş sırasındaki başarılarında ötürü, senato sınıfına yükseltmiştir. Sırasıyla; *quaestor*, *praetor*, *consullük* görevlerinde bulunmuştur. M.S. 92/93 yılında Asia eyaleti valiliğini üstlenmiştir. Daha sonra Roma'ya gidip önemli görevlerde bulunduktan sonra, Frontinus M.S. 104/105 Kappadokia-Galatia birleşik eyaletinin valiliğine getirilmiştir. Bu görevde muhtemelen M.S. 109 yılına kadar kalmıştır. Pisidia Antiokheia kolonisi onu *patronus coloniae* ile ödüllendirmiştir. Frontinus, döneminin en önemli devlet adamlarından birisi olabilmeyi başarmıştır.

Bu dönemde görev yapmış diğer bir Kappadokia valisi de C.Iulius Quadratus Bassus'dur (*Legatus Aug. pro praetore*, M.S. 108;/109-112-113?). Traianus'un Parthia seferi sırasında askeri birliklerin komutanlığını yapmıştır. Bassus'un döneminde yönetsel olarak önemli bir gelişme yaşandığı tahmin edilmektedir. Çünkü onun yönetiminden sonra, Kappadokia ile Galatia eyaletinin birleşik olduğuna dair elimizde sağlam bir kanıt yoktur. Muhtemelen Bassus'a bizzat Traianus tarafından Galatia ile Kappadokia'yı eyaletlerinin ayrılması için düzenleme yapma

⁶⁰⁸ Çorum'da Amaseia yoluna giden Bassus'un inşa ettirdiği yolun mil taşı bulunmuştur. Bkz. D.

French, 2012 No: 41

⁶⁰⁹ R. Sherk, 1980, s. 1016

⁶¹⁰ Suetonius, *Dom.* 10

⁶¹¹ *AE* 1914, 267:[le] Pro. Pr. Imp. Nervae Tra(iani Aug. Ge]rm. Dac. Leg.

görevi verilmiş olabilir. Bu dönemde Bassus'un emrinde Valerius Severus⁶¹² *Legatus Galatiae et Cappadociae* unvanıyla *legatus iuridicus* olarak görev yapmıştır.⁶¹³

M.Junius Homullus⁶¹⁴ ve L.Catilius Severus Julianus da Traianus döneminde Kappadokia eyaletinde sırasıyla görev yapan valilerdir.

Harita 1-3: Traianus döneminde Roma Eyaletleri (Sabin, Philip, Hans Van Wees, and Michael Whitby: 2007)

1.7.8 Hadrianus Dönemi (M.S. 117-138)

M.S. 117 yılında Hadrianus,⁶¹⁵ imparatorluğa yükseldiği zaman, Parthia savaşları için Syria'nın başkenti Anitokheia'da bulunuyordu. Hadrianus,

⁶¹² M.S. 117 Achaia eyaletinin proconsulü ve M.S. 120'de Lykia-Pamphylia yöneticisidir.

⁶¹³ R. Sher, 1980, s. 1023

⁶¹⁴ E.A. Sydenham, 1978

Augustus'un takipçisi olarak, Roma'nın onayını alan kralların görevlerinde bulunması politikasını benimsedi. İmparator olunca Roma'nın geleneksel sınırlarına dönüş yaptı. Bu yüzden Euphrates ve Tigris'in doğusundan çekildi.⁶¹⁶ Dolayısıyla, ilk iş olarak, Traianus'un fethettiği Mezopotamya ve Assyria'yı Parthialılara bırakarak bu bölgelerden çekildi. Armenia'yı da Roma'nın onay verdiği bir krala bıraktı ve böylece Euphrates yeniden Roma'nın doğu sınırı olarak kalmaya devam etti.

Hadrianus yirmi bir yıllık yönetiminin yarısından fazlasını imparatorluğun topraklarını sürekli olarak gezerek geçirdi ve bu yönüyle de tarihteki yerini aldı. Bu gezilerin amacı imparatorluğun ekonomik ve askeri gücünü yakından tanımaktı.⁶¹⁷ İmparatorluğun lejyonlarını çok sıkı bir şekilde denetledi ve hiçbir imparatorun yapamadığı kadar onları disiplin altında tuttu. Bu geziler sırasında birçok eyaleti gezdi ve buralarda İmparatorun adına şehirler kuruldu⁶¹⁸ ve birçok kente yardım yapıldı. Hadrianus döneminde, Kappadokia'yı da yakında ilgilendiren Pontus donanmasının üssü olan Trapezus'da bir liman inşa edilmeye başlandı.⁶¹⁹

Hadrianus M.S. 121-128 yıllarında ilk gezisini genellikle batı eyaletlerine yaptı. Bu sırada Roma'nın birçok garnizonunu ve kalelerini ziyaret etti. Hadrianus, ikinci gezisini ise Atina, Anadolu, Syria ve Mısır'a gerçekleştirdi (M.S. 128-131-2). M.S. 129 yılında, muhtemelen Melitene ve Satala'daki lejyon kamplarına yaptığı yolculuk sırasında, Kappadokia bölgesine uğramış ve buradan, doğudaki bu lejyon kamplarında faydalanmak için köleler toplamıştır:

*“deinde a Capadocibus servitia castris profutura suscepit.”*⁶²⁰

⁶¹⁵ Dio Cass. 69.1-2

⁶¹⁶ S.H. A. *Hadr.*, 5

⁶¹⁷ O. Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi*, 1985, İstanbul, s.199

⁶¹⁸ Cass., Dio 69.9

⁶¹⁹ Arrian, *Perixlus Pont.* 14; Dio Cass. 69.5. Diocletianus döneminde *legio I. Pontica*'nın, Trapezus merkezi olmuştur. Daha sonra III. Gordianus döneminde, P. Aelius Ammonius'un yazıtında da görülür

⁶²⁰ S.H.A., *Hadr.*, 13.7

(bundan sonra, Kappadokialılardan karargahlarda kullanmak için köleler aldı.)

Romalılar kamu kölelerini (*servi publici*) farklı amaçlar için kullanmışlardır. Bazen hem idari hem de el emeği gerektiren suyollarının yapımında olduğu gibi kamu işlerinde, bazen de onlardan *calones* olarak da bilinen askeri kölelerde olduğu gibi orduda faydalanılmıştır. *Scriptores Historiae*'da geçen bu olay, kölelerin askeri amaçlar için kullanmasını gösteren antik kaynaklardaki en belirgin örneklerden birisidir. Hadrianus Kappadokialılardan orduda kullanmak için köleleri hediye olarak kabul etmiş de olabilir. Zira Hadrianus'un önce onları özgürleştirmek için satın aldığını ve daha sonra da askere aldığını yorumlayabileceğimiz gibi, sadece metinde görüldüğü gibi ordusunda kullanmak için köle olarak da almış olabilirdi.⁶²¹

Hadrianus, Parthia ile barış içinde olmaya özen göstermiştir. Bu yüzden Traianus tarafından hapsedilen Parthia kralının kızını geri teslim etti:

*"...toparchas et reges ad amicitiam invitavit, invitato etiam Osdroe rege Parthorum remissaque illi filia, quam Traianus ceperat, ac promissa sella, quae itidem capta fuerat."*⁶²²

(Küçük bölge yöneticilerine ve krallara hatta Parthia kralı Osdroes'e dahi dostluk teklif edildi ve Traianus'un yakaladığı kızını ona geri verdi ve aynı zamanda elinden alınmış olan tahtına da oturma sözü verildi)

Flavianuslar döneminde olduğu gibi bu dönemde de Alanların, Roma'nın sınırları olan Armenia ve Kappadokia'ya saldırıları Roma'nın çözmesi gereken bir problem olarak duruyordu. Hadrianus'un M.S. 131 yılında Kappadokia bölgesini ziyareti sırasında, İberia Kralı Pharasmenes, Hadrianus'un ve Parthia Kralı'nın teklif ettiği dostluk çağrısını kabul etmeyerek Roma'ya olan düşmanlığını göstermiştir.⁶²³ Roma ile İberia ve Sarmatia ilişkilerinin gerildiği bu dönemde, Pharasmenes, Sarmatia'daki Alanların Albania'ya ve Parthia'nın etkisi altındaki Media'ya saldırılarına izin vermiştir. M.S. 134-135 yılında Alanlar; Albania'yı ele

⁶²¹ J. P. Roth, *The Logistics of the Roman Army at War* (264 B.C.- A. D. 235), Brill, 1999, s.104

⁶²² S.H.A., *Hadr.*, 13.7

⁶²³ S.H.A. *Hadr.*, 13.

geçirdikten sonra, Media'ya ve oradan da Armenia ile Kappadokia'ya saldırmak için harekete geçmişlerdir. Kappadokia bölgesini ciddi şekilde tehdit eden bu saldırı savaşa girilmeden önlenmiştir. Çünkü Alan saldırılarının bir kısmı (güney tarafındaki) Parthia kralı Vologaeses'in gönderdiği hediyelerle onları batıya doğru yönlendirmesiyle kesildi ve diğer kısmı da (kuzey tarafındaki) Kappadokia valisi Flavianus Arrianos'dan (*Ἀρριανὸν τὸν τῆς Καππαδοκίας ἄρχοντα*) korktukları için kesildi.

“ὁ μὲν οὖν τῶν Ἰουδαίων πόλεμος ἐς τοῦτο ἐτελεύτησεν, ἕτερος δὲ ἐξ Ἀλανῶν (εἰσὶ δὲ Μασσαγέται) ἐκινήθη ὑπὸ Φαρασμάνου, καὶ τὴν μὲν Ἀλβανίδα καὶ τὴν Μηδίαν ἰσχυρῶς ἐλύπησε, τῆς δ' Ἀρμενίας τῆς τε Καππαδοκίας ἀψάμενος, ἔπειτα τῶν Ἀλανῶν τὰ μὲν δώροις ὑπὸ τοῦ Οὐολογαίσου πεισθέντων, τὰ δὲ καὶ Φλάουιον Ἀρριανὸν τὸν τῆς Καππαδοκίας ἄρχοντα φοβηθέντων, ἐπαύσατο.”⁶²⁴

(Judaehıların savaşı bu şekilde bittikten sonra, başka bir savaş Pharasmanes tarafından kışkırtılan Alanlar (Massagetaelar), tarafından çıkarıldı,⁶²⁵ Albania'ya ile Media'ya çok fazla zarar verdi. Armenia ve Kappadokia'yı da içine alan Alanların saldırılarının bir kısmı Vologaeses tarafından hediyelerle durduruldu, diğer kısmı ise da Kappadokia valisi Flavius Arrianos'dan korktukları için durdu.)

1.7.8.1 Hadrianus Döneminde Kappadokia Bölgesinin Askeri Durumu

Alanlar ile yapılacak olan savaşın komutanı olan Nicomedeia doğumlu Kappadokia valisi Arrianos, Hadrianus'un hem askeri bilgisine güvendiği, hem de dürüstlüğüne inandığı en yakın arkadaşlarından birisidir. M.S. ikinci yüzyılda Yunanlı olmasına rağmen *consul* olabilmeyi başaran⁶²⁶ Arrianos, M.S. 131-137

⁶²⁴ Cass., Dio 69.15 ayr. bkz. *S.H.A. Hadr.*, 5-6: Sarmatlar ve Roxaolani olarak geçer.

⁶²⁵ S.H. A. *Hadr.*, 13. : İberia kralı Pharasmanes Hadrianus'nun davetini kabul etmemiş hatta onu küçümsemiştir.

⁶²⁶ H. F. Pelham, Arrian, As A Legate of Cappadocia, *The English Historical Review*, Vol. 11, No. 44 (Oct., 1896), s. 625-640

yılları arasında bu görevi üstlenmiştir.⁶²⁷ Bu görev Hadrianus'un doğu sınırlarının güvenliğine ne kadar fazla önem verdiğini göstermektedir. Hadrianus dönemindeki en önemli sorunlardan birisi olan, Sarmatialıların doğu kolu olan Alanların Roma imparatorluğu sınırlarında bulunan Kappadokia ve Armenia'ya saldırısını Arrianos askeri bilgisi ve tecrübesiyle durdurmayı başarmıştır. Öte yandan Arrianos, *Acies Contra Alanos*⁶²⁸ adlı eserinde bu savaşın komutanı olarak Romalıları savaşta nasıl bir taktik uygulamaları ve nasıl bir düzende bulunmaları gerektiği konusunda tavsiyeler vermiştir. Ayrıca bu kitapta savaşa katılan Kappadokia yardımcı birliklerinin düzeni ve yapısı hakkında çok önemli bilgiler vermiştir.

Kappadokia ordusu (*Cappadocicus Exercitus*⁶²⁹) diye bilinen bu ordu sikkelerde, *exercitus Cappadocicus* olarak geçer.⁶³⁰ Arrianos'un bu eseri, M.S dördüncü yüzyılda yazılan *Notitae Orientis*'den önce, Kappadokia ordusunun büyüklüğü ve yapısı hakkında bilgi veren en detaylı kaynaktır.⁶³¹ Arrianos'un bu eserine göre; Alanlar'a karşı yapılacak olan savaşta birliklerin düzeni şu şekildedir:

“Legio XII Fulminata.

Legio XV Apollinaris.

Numerus exploratorum.

Ala I Augusta Gemina Colanorum.

*Ala I Ulpia Dacorum.*⁶³²

⁶²⁷ Arrianos da Ksenophon gibi katıldığı sefer hakkında Yunanca teknik ve tarihi eserler veren bir yazar ve generaldir.

⁶²⁸ Arrianos, Alanlara karşı yapılacak olan bu savaşta askerlerin dizilişi, savaştan önceki düzenlemeler ve savaş sırasında uygulanacak taktikleri bölümler halinde anlatır.

⁶²⁹ Anne S. Robertson, *Roman Imperial Coins in the Hunter Coin Cabinet II*, Oxford 1971, s. 159 no.588. 914; bkz. *Arriani Tactica*

⁶³⁰ Cohen, II2 s. 153, No. 553 ayr. bkz. *RIC*, 914

⁶³¹ M.A. Speidel, *The Develeopement of Roman Forces in Northeastern Anatolia, The New Evidence fort he history of the Exercitus Cappadocicus*, Stuttgart, 2009, 595-631

⁶³² M.S. 106'da Dacia zaferinden sonra Traianus tarafından oluşturulmuş, Kappadokia'ya muhtemelen Traianus'un Parthia seferi için gelmiştir. Dördüncü yüzyılın sonuna kadar burada kalmıştır.

*Ala I Claudia Gallorum*⁶³³

Ala II Gallorum.

Ala II Ulpia Auriana.

Cohors III Ulpia Patraeorum milliaria equitata sagittariorum.

Cohors IIII Raetorum equitata.

*Cohors III Augusta Cyrenaica sagittariorum equitata.*⁶³⁴

*Cohors I Raetorum equitata.*⁶³⁵

Cohors Ityraeorum sagittariorum equitata.

*Cohors I Germanorum miliaria equitata.*⁶³⁶

Cohors I Italica voluntariorum civum Romanorum.

*Cohors I Bosporanorum miliaria equitata.*⁶³⁷

Cohors I Numdiarum equitata.

Cohors Apuleia civium Romanorum.”

Arrianos'un aktardığı bu sisteme göre; Kappadokia'da, dört *alae* (süvari birliği), on *cohortes* (tabur) birliğinin yanı sıra iki lejyon birliği⁶³⁸ ve eyalet valisinin kendi birliği⁶³⁹ ile süvari birliği (*exploratores*) ve bunlara ek olarak müttefiklerin birlikleri vardır:

“ἐπὶ δὲ τῷ ὀπλιτικῷ τετάχθω τὸ συμμαχικόν, οἳ τε ἀπὸ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας καὶ Τραπεζουντίων οἱ ὀπλῖται καὶ Κόλχοι καὶ Ριζιανοὶ οἱ λογχοφόροι. ἐπιτετάχθων δὲ αὐτοῖς οἱ ἴ

⁶³³ Muhtemelen Traianus döneminde oluşturulmuştu. Dördüncü yüzyılın sonuna kadar Kappadokia bölgesinde kalmıştır. Dördüncü yüzyılın sonunda Dascusa'dadır fakat bu tarihten önce Zimara da olabilir. bkz. M.A. Speidel, 2009

⁶³⁴ Arrian, *Acies Contra Alan.* 1.3.14.18 :Κυρηναῖοι; M.S. 62 yılında *legio V Macedonica* lejyonu ile birlikte batından doğuya gelmiştir.

⁶³⁵ M.S. 148 yılından önce Phrygia'nın Eumenia kentine gönderilmiştir. Bkz. Speidel, 2009

⁶³⁶ Arrian, *Acies Contra Alan.* 2 :”οἱ Κελτοὶ ἰππεῖς”

⁶³⁷ Arrian, *Acies Cont. Alan.* 3: Βοσπορανοὶ δὲ ἐπὶ τούτοις πεζοὶ ἰόντων,

⁶³⁸ Arrian, *Acies Contra Alan.* 6: “ἐπὶ δὲ τῇ πεντεκαιδεκάτῃ φάλαγγι τετάχθω τὸ σημεῖον τῆς δωδεκάτης φάλαγγος,”

⁶³⁹ Arrian, 4. “ἐπὶ δὲ τούτοις οἱ ἐπίλεκτοι ἰππεῖς ἴτωσαν”

Ἀπλανοὶ πεζοί.⁶⁴⁰ παντὸς δὲ τοῦ συμμαχικοῦ ἡγεμὼν ἔστω Σεκουνδῖνος, ὅσπερ τῶν Ἀπλανῶν ἡγεῖται.⁶⁴¹

(Ağır birliklerin yanı sıra müttefiklerin de ordusu da savaş düzeni almış olmalı ki bunlar Küçük Armenia'nın ve Trapezosluların hoplitleri ve Kolkhisliler ve Rizianoslu mızrakçılar. Onların arkasında Aplanosların yaya birlikleri konuşlandırılmalı ve bütün müttefiklerin önderi ise tıpkı Aplanosların önderi olduğu gibi Secundinus olmalı.)

Hadrianus döneminin sonunda, Kappadokia bölgesinde toplam asker sayısı şu şekildedir: iki bin atlı, bin sekiz yüz yetmiş beş atlı piyade ve yedi bin yüz yirmi beş piyade toplamda 11, 000 yardımcı birlik ve *legio XII Fulminata* ile *legio XV. Apollinaris* bulunmaktaydı.⁶⁴²

Öte yandan, Arrianos'un anlattığı bu düzende bazı birlikler sınırı korumak için bu savaşta yer almamışlardır. Bunlardan biri *Ala I Thracum Herculana* birliğidir. Bu birlik Arrianos'un M.S. 135 yılında Alanlara karşı yaptığı seferine katılmamıştır, fakat M.S. 94, 100, 101 yılında Kappadokia'da bulunmuştur. Diğer bir birlik ise *Cohors II Claudiana* birliğidir ve bu birliğin yeni bulunan bir diploma sayesinde M.S. 101 yılında Galatia-Kappadokia eyaletinde olduğu anlaşılır. Sonuç olarak; o dönemdeki askeri birlikler toplamda, iki lejyon, beş alae ve en az on beş ya da on altı *cohortes* birliğinden oluşmaktaydı.⁶⁴³

Hadrianus dönemindeki Kappadokia bölgesinde bulunan askeri birlikler M.S. dördüncü yüzyılın sonuna kadar çok az değişikliğe uğramıştır. Roma'nın askeri birliklerinin en kapsamlı şekilde yer aldığı ve M.S. 394 yılına tarihlenen *Notitatae Dignitatum*, Geç dönemde Roma'nın kuzeydoğu Anadolu'da ve Karadeniz'in doğu kıyılarındaki birliklerinin listesini verir. Buna göre, bölgedeki askeri birliklerde, birçoğu Arrianos döneminde var olan, *Armeniae dux*'un emrindeki toplam 13 *alae*, 3 lejyon ve dokuz da *cohort* birliği vardı:

⁶⁴⁰ Not., Dign., (Or.) 38.34'de *cohors Apuleta*'dır.

⁶⁴¹ Arrian., *Acies Contra Alanos*, 7.

⁶⁴² G.L., Cheesmen, *The Auxilia of the Roman Imperial Army*, Oxford, 1914, s.160

⁶⁴³ M. A. Speidel, 2009

“XXXVIII. Dux Armeniae.

Sub dispositione viri spectabilis ducis Armeniae:

Equites sagittarii, Sabbu.

Equites sagittarii, Domana.

Praefectus legionis quintadecimae Apollinaris, Satala.

Praefectus legionis duodecimae fulminatae, Melitena.

In Ponto:

Praefectus legionis primae Ponticae, Trapezunta.

Ala Rizenae, Aladleariza.

Ala Theodosiana, apud Auaxam.

Ala felix Theodosiana, Siluanis.

Et quae de minore laterculo emittuntur:

Ala prima Augusta Colonorum, Chiaca.

Ala Auriana, Dascusa.

Ala prima Ulpia Dacorum, Suissa.

Ala secunda Gallorum, Aeliana.

Ala castello Tablariensi constituta.

Ala prima praetoria nuer constituta.

Cohors tertia Ulpia miliaria Petraeorum, Metita.

Cohors quarta Raetorum, Analiba.

Cohors miliaria Bosporiana, Arauraca.

Cohors miliaria Germanorum, Sisila.

Ala prima Iovia felix, Chaszanenica.

Ala prima felix Theodosiana, Pithiae.

Cohors prima Theodosiana, Valentia.

Cohors Apuleia civium Romanorum, Ysiporto.

Cohors prima Lepidiana, Caene Parembole.

Cohors prima Claudia equitata, Sebastopolis.

Cohors secunda Valentiana, Ziganne.

Cohors, Mochora.

Officium autem habet ita:

Principem de scola agentum in rebus.

Numerarios et adiutores eorum.

Commentariensem.

Adiutorem.

A libellis siue subscribendarium.
Exceptores et ceteros officiales.
Dux Armeniae VII. ⁶⁴⁴

Yukarıda belirtilen kaynaklara göre, Kappadokia ordusu, M.S. ilk üç yüzyılda, toplamda iki lejyon, sekiz *alae* ve yirmi üç cohorttan oluşmaktaydı. ⁶⁴⁵

1.7.8.2 Hadrianus Döneminde Kappadokia Bölgesinin İdari Durumu

Antik kaynaklardan, bu dönemde Kappadokia bölgesinde görevlendirilen valiler hakkında bilgi edinebiliyoruz. Bunlardan biri Gaius Bruttius Praesens Lucius Fulvius Rusticus'dur (M.S. 121-124):

“Legatus pro praetore Imperatoris Caesaris Traiani Hadriani Augustis provinciae Cappadociae” ⁶⁴⁶

M.S. 68–140 yılları arasında yaşayan Rusticus, Genç Plinius'un arkadaşıdır ⁶⁴⁷ ve muhtemelen M.S. 118-119 yılları arasında konsüllük yapmıştır. ⁶⁴⁸ Traianus'un öldüğü sırada Kilikia valisiydi ve daha sonra Moesia Inferior'un valiliğini yapmıştır. ⁶⁴⁹ M.S. 121 ve 124 yılları arasında Kappadokia valiliği görevini üstlenmiştir. ⁶⁵⁰

Kappadokia bölgesinde görevlendirilen valilerden biri de M. Statorius Secundus'dur (124-128) 123 *consulü*) ve bu kişi hakkında elimizde fazlaca bir bilgi yoktur.

⁶⁴⁴ Not. Dign., [Or.] 38

⁶⁴⁵ M. A. Speidel, 2009

⁶⁴⁶ IRT 545

⁶⁴⁷ Plin., Epist., 7.3

⁶⁴⁸ B.W. Jones, *The Emperor Domitianus*, 2002, s. 259

⁶⁴⁹ CAH, 11, 136

⁶⁵⁰ B, Jones, 2002, s.176

Secundus'un ardından, T. Prifernius Rosianus Paetus Geminus (M.S. 128/9-131,) ⁶⁵¹ Kappadokia valiliği için görevlendirilmiştir. Rosianus Geminus M.S. 125 yılı *consul suffectus*udur. Genç Plinius'un eserlerinde adı geçen Paetus, M.S. 129 yılında Kappadokia valisi olmuş ve bu görevi 131 yılında kadar sürdürmüştür. ⁶⁵²

M.S. 131-137 yılları arasında Kappadokia valiliğini Flavius Arrianos yürütmüştür ve yukarıda da belirttiğimiz üzere; Arrianos, bu dönemde görev alan en etkili validir. M.S. 85-90 yılları arasında bir tarihte doğmuştur.

Hadrianus döneminin son Kappadokia valisi ise L.Burbuleius Optatus Ligarianus'dur (M.137-140). Onun hakkında elimize geçen yazıt bilgi vermektedir:

“L. Burbuleio L. f. Quir. | Optato Ligariano | cos., sodal. Aug.,
leg. imperat. | Antonini Aug. Pii pro pr. prov. | Syriae in quo honor. decessit,
leg. | eiusdem et divi Hadriani pro pr. prov. | Cappad., cur. oper.
locor. q. publ. , praef. | aerar. Saturn., procos. Sicil., logiste | Syriae,
legat. leg. XVI Fl. Firm., cur. rei p. | Narbon. item Anconitanor. item
[Tarricin., curat. viar. Clodiae Cassiae 1 Ciminae, pr., aed. pl., q. Ponti et
Bithyn., | trib. laticl. leg. IX Hispan., Illvir. kapit.,
|patr. col., | Rasinia
Pietas nulr. filiar. eius | s. p. p. L. d. d. d.” ⁶⁵³

Ligarianus, M.S. 135 yılının *suffectus consul*üdür. Minturnae'da bulunan bir yazıta göre, M.S. 140 yılında Syria valisidir ve bu görevdeyken ölmüştür. Antoninus Pius döneminde Syria valisi olmadan önce, Kappadokia valiliği görevini M.S. 140 yılına kadar yürütmüştür. ⁶⁵⁴

⁶⁵¹ AE 1976, 675

⁶⁵² A. R. Birley, *Onomasticon to the Younger Pliny*, Leipzig, 2000, s.85

⁶⁵³ ILS, 1066

⁶⁵⁴ L. H. Jones, *Roman Berytus Beirut in Late Antiquity* 2004, s. 90

1.7.9 Antoninus Pius Dönemi (M.S. 138-161)

Antoninus, imparator olduğu zaman elli bir yaşındaydı ve muhtemelen M.S. 134-135 yılında Asia eyaletinin *proconsulü*ydü. İmparatorluğun sınırlarında bulunan Britannia, Dacia ve Africa’da kısa süreli savaşlar çıkmasına rağmen, Antoninus dönemi genellikle eyaletler için barışın ve refahın olduğu bir dönem olarak anlatılır.⁶⁵⁵ Bu dönemde Doğuda da barış ortamının var olduğunu söyleyebiliriz. Muhtemelen barış ortamının katkısıyla, Antoninus; Roma’da bazı vergileri kaldırırken, eyaletlerin üzerindeki vergiyi de yarıya indirdi.⁶⁵⁶

1.7.9.1 Antoninus Döneminde Kappadokia Eyaletindeki Askeri Durum

İberia kralı Pharasmenes, Antoninus imparator olduğu zaman, karısıyla birlikte Roma’ya gitmiş ve burada Hadrianus’a hiçbir zaman göstermediği saygıyı Antoninus’a göstermiştir. Bu yüzden önceki dönemden kalan Alan saldırılarının Antoninus döneminde gerçekleşmediği görülüyor. M.S. 139⁶⁵⁷ yılında Parthia kralı Vologaeses, Romalıların Osroes’i desteklemesi nedeniyle Armenia’yı işgal etmek için bir saldırı planı hazırladı. Fakat Antoninus, Vologaeses’e gönderdiği bir mektupta bu bölgelerden çekilmesini ve planlarından vazgeçmesi gerektiğini yazarak bu saldırıyı engellemiştir.⁶⁵⁸ Burada, muhtemelen, Antoninus’un Parthia savaşı nedeniyle (*ob bellum Parthicum*) Syria’ya ek birlikler göndermesi⁶⁵⁹ ve Mısır valisi Avidius Heliodorus’un Kappadokia’daki askerler için kıyafet talep istemesi de Parthialılar için tehdit edici bir unsur olarak algılanmış olabilirdi.⁶⁶⁰ M.S. 141 yılında Antoninus, Parthia tarafından teşvik edilen Pacorus’u Lazilerin başına kral

⁶⁵⁵ E.E. Bryant, *The Reign of Antoninus Pius*, LLC, 1895, s. 122-130

⁶⁵⁶ *S.H.A., Anton., 4.9*

⁶⁵⁷ T.B. Mitford, 1980, s.1202

⁶⁵⁸ *S.H.A., Anton., 9.6*

⁶⁵⁹ *ILS*, 1076

⁶⁶⁰ Papyrus: BGU VII 1564; D.Magie,1950, s. 659

olarak atamıştır.⁶⁶¹ Bu kral, muhtemelen Trapezus'daki yardımcı birlik tarafından da desteklendi. ⁶⁶²Antonius, Armenia krallığı ile bazı sorunları çözüme kavuşturdu (*causas regales terminavit.*) ve bu bilgi M.S. 140-144 yılındaki sikkelerde de yazar: “*Rex Armeniis datus Rex Quadis datus*”⁶⁶³ Bundan sonra, muhtemelen Antoninus tarafından Parthia doğumlu birisinin Armenia krallığına atanması sonucunda, Vologaeses'in Antoninus'a karşı herhangi bir düşmanca tavrı olmadı.⁶⁶⁴ Sonuç olarak; Roma ile Parthia arasında Armenia krallığı konusunda herhangi bir sorun çıkmadığı için Kappadokia bölgesi de bu dönemde askeri açıdan sakindi.

Antoninus Pius krallığının son döneminde, bölgedeki karışıklık nedeniyle üçüncü lejyon olarak *legio IX Hispana* Kappadokia'ya gönderilmiştir. Bu lejyon M.S. 161'deki felaketten sonra ortadan kaldırılmıştır.⁶⁶⁵

1.7.9.2 Antoninus Pius Döneminde Kappadokia Bölgesindeki İdari Durum

Pius, genel politikası gereği Hadrianus tarafından atanan hiçbir valiyi değiştirmemiştir. Süresi biten veya ölen valilerinin yerine yenilerini atamıştır. Bu dönemde Kappadokia bölgesine atanan valilerden biri L. Aemilius Carus'dur (M.S. 148/149-151):

“*L(ucio) Aemilio, L(uci) f(ilio), Cam(ilia), Karo, co(n)[s(uli)], | leg(ato) Augusti pr(o) pr(aetore) provinciae Cappadociae, | leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) censitori provinciae Lugdunensis, | leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) provinciae Arabiae, | curator i viae Flaminiae, leg(ato) leg(ionis) XXX U(lpiae) V(ictricis), | praet(ori), trib(un)o pleb(is), quaest(ori) Aug(usti), trib(un)o militum leg(ionis) VIII Aug(ustae), 8 | trib(un)o*

⁶⁶¹ S.H.A, Anton., 9.6; M.A. Speidel, bunu Parthia ile Roma arasındaki çatışma'dan kaynaklandığını ileri sürer.

⁶⁶² T.B. Mitford, 1980, s.1203

⁶⁶³ Çevirenin Notu

⁶⁶⁴ D. Magie, 1950, s. 660

⁶⁶⁵ Cass., Dio, 71. 2

militum leg(ionis) VIII Hispanae, | Xviro stlitib(us) iudic(andis), | sodali Flaviali, XVviro s(acris) f(aciundis), | C. (Gaius) Iulius Erucianus Crispus, praef(ectus) 12| alae primae Ulpiae Dacorum, | amico optimo. ⁶⁶⁶

Carus'un ardından Kappadokia bölgesi valiliği için M.Cassius Apollinaris⁶⁶⁷ (M.S. 151/2-154) görevlendirilmiştir. Apollinaris M.S. 150 yılında *suffectus consul*dür. M.S. 154-157 yılları arasında Syria valiliği de yapmıştır.

Antonius döneminde Kappadokia bölgesi için görevlendirilen son vali ise M. Sedatius Severianus⁶⁶⁸ Julius Acer Metillius Nepos Rufinius T. Rutilianus Censor'dur (M.S. 157/8-161/162). Antonius Pius döneminin sonunda atanmıştır ancak esas etkinliğini Marcus Aurelius döneminde göstermiştir.

1.7.10 Marcus Aurelius (M.S. 161-180) ve Kardeşi Lucius Verus (M.S. 161-169) Dönemi

Antoninus Pius M.S. 9 Mart 161 yılında öldükten sonra, yerine evlatlıkları Marcus Aurelius (Μάρκος δὲ Ἀντωνῖνος) ve Lucius Verus imparatorluğa birlikte yükselmişlerdir.

Roma'daki imparatorluk değişikliğinin kendisi açısından ne gibi bir sonuç getireceğini denemek isteyen IV. Vologaeses, Antoninus döneminde gerçekleştirmek istediği planını Armenia üzerinden uygulamaya geçirdi. Parthia ordusu, Osroes komutası altında Taurosları geçerek, Traianus'un Armenia kralı Parthamisis'i görevden aldığı ve burayı Roma imparatorluğuna kattığı Elegeia'ya vardı. Bu açıkça, Marcus Aurelius ve Syria valisi L. Attidius Cornelianus'a savaş ilan etmek demektir. Bütün askeri gücüyle burada bulunan Kappadokia valisi Sedatius Severianus, Parthia

⁶⁶⁶ *ILS*, 1077 ayr. bkz. Birley, 2005, s.286

⁶⁶⁷ *IGR* III 130

⁶⁶⁸ *IGR* III 113, Sebastopolis H. Gregoire, *Studia Pontica* III, 1. 1910

generali Osroes tarafından Elegeia’da büyük bir yenilgiye uğratıldı ve bu sefer için Kapapdokia’ya getirilen *legio IX Hispana* muhtemelen liderleri birlikte öldürüldü:

“.....καὶ στρατόπεδόν τε ὅλον Ῥωμαϊκὸν τὸ ὑπὸ Σεβηριανῷ τεταγμένον ἐν τῇ Ἐλεγεΐᾳ, χωρίῳ τινὶ τῆς Ἀρμενίας, περισχὼν πάντοθεν αὐτοῖς ἡγεμόσι κατετόξευσε καὶ διέφθειρε, καὶ τῆς Συρίας ταῖς πόλεσι πολὺς ἐπῆει καὶ φοβερός.”⁶⁶⁹

(...ve Vologaeses, Severianus’un başında olduğu Armenia’nın bir kenti Elegeia kentinde toplanan bütün Roma ordusunu dört bir taraftan kuşatarak önderleriyle birlikte hepsini oklarla vurdu ve yok etti ve son derece korku verici bir şekilde Syria’nın şehirlerine geldi.)

Osroes, Armenia’da bir Roma lejyonunu ortadan kaldırırken eş zamanlı bir şekilde Vologaeses de Syria’da Roma valisi L. Attidius Cornelianus’a saldırdı ve Romalıları burada da yenilgiye uğrattılar. Vologaeses’in bu saldırıları Kappadokia’ya kadar uzanmıştı:

“*bellum deinde contra Parthos admirabili uirtute et felicitate gesserunt. Annius Antoninus Verus ad id bellum profectus est. Vologesus enim, rex Parthorum, graui eruptione Armeniam Cappadociam Syriamque uastabat.*”⁶⁷⁰

(orada Parthialılara karşı hayranlık verici bir erdemle ve sevinçle savaşı yürüttüler. Annius Antoninus Verus bu savaş için yola koyuldu. Parthialıların kralı Vologesus ise büyük bir püskürtmeyle Armenia, Kappadokia ve Syria’yı talan ediyordu.)

Sonuç olarak Parthialılar; Armenia, Kappadokia ve Syria’da Romalıları bozguna uğratmışlardı. Bu haberler Roma’ya ulaştıktan sonra, kardeşinden askeri yönden daha tecrübeli olan Lucius Verus tüm gücüyle M.S. 162 yılının başlarında doğuya hareket etti. Önce Atina’ya oradan da deniz yoluyla Anadolu’nun güney kıyıları Asia, Pamphylia ve Kilikia’dan geçerek karargahını Antiokheia’da kurdu. Bu

⁶⁶⁹ Cass., Dio, 71.2.

⁶⁷⁰ Orosius, 7. 15

sırada doğudaki lejyonlar güçlendirildi, kuzeyden üç tam lejyon getirildi:⁶⁷¹ *legio I (prima) Minervia*⁶⁷² Fronto tarafından Germania Inferior'dan, *legio II (secunda) Adiutrix* Pannonia'dan, P. Martius Verus komutası altında *legio V (quinta) Macedonica*⁶⁷³ ise Moesia Inferior'dan getirildi. Bunun yanı sıra Syria'dan gelen *legio III (tertia) Gallica* da bu savaşa katıldı.⁶⁷⁴ Bunlar, *legio X Gemina* ve *legio XIV Gemina*'nın özel yetkili legatusu Geminius Marcianus tarafından Kappadokia'daki yardımcı birlikler ile birleştirildi.⁶⁷⁵

Verus, bu savaşı yürütmesi için çevresindeki en iyi liderleri ve komutanları seçti. Bunun için Britannia valisi M. Statius Priscus'u⁶⁷⁶, Severianus'dan sonra Kappadokia valisi olarak görevlendirdi. Priscus, en az iki lejyon ve diğer birliklerle Armenia'ya M.S. 163 yılında girdi ve Parthiaları buradan çıkarttıktan sonra Artaksata'ya kadar ilerledi ve burayı da ele geçirdi. Verus, Vologaeses'i Seleukia'ya ve Ktesiphon'a kadar takip etti ve burada Kralın sarayını yerle bir etti. Fakat bu zafer Roma için pahalıya mal oldu, çünkü dönüş yolunda Verus'un askerleri açlıktan ve hastalıktan (veba) kırıldı ve Verus geri kalanlarla birlikte Syria'ya çekildi.⁶⁷⁷ *Minervia* lejyonun bir kısmı Alanlara karşı savaşmak için Daryal geçidine gitmiştir.⁶⁷⁸

Bu başarının sonucunda Verus Antiokheia'da kalıp fazla bir çaba göstermemesine rağmen her iki İmparatora da *Armeniacus* unvanı verildi.⁶⁷⁹ M.S. 164 yılında Roma, kendi adayı olan Sohaemus'u Armenia krallığına getirdi. Zira

⁶⁷¹ Bir tam lejyon ortalama sekiz *cohortes*den oluşuyordu.

⁶⁷² *ILS*, 1098

⁶⁷³ *ILS*, 2311

⁶⁷⁴ *CAH*, 11. s.162

⁶⁷⁵ T.B. Mitford, 1980, s. 1204

⁶⁷⁶ *ILS*, 1092, ayrıca *CIL*, VI, 1523; ayr. bkz. R. Birley, *Roman government of Britain*, 2005, s.152, tam olarak adı M.Statius Priscus Lucius Italicus

⁶⁷⁷ Cass. Dio, 71. 2

⁶⁷⁸ D. Magie, 1950, s. 661 ; Mitford, 1980:1204 yazıt için bkz. *CIL* 13, 8213

⁶⁷⁹ *S.H.A, Aurel. 9. ;Veri, 6. 7: Parthicus, Armeniacus, Medicus,*

aynı yılda L. Verus'a ait olan bir sikkede *Rex Armeniis datus* yazar.⁶⁸⁰ Armenia'nın en önemli kenti olan Artaksata'nın savaş sırasında yerle bir olmasından sonra yerine Caenopolis (Καινὴ πόλις) kuruldu.⁶⁸¹

Marcus Aurelius, fetihlerinde Traianus ile yarışmasına rağmen, Armenia'yı ilhak etmeyi düşünmedi ve Caenopolis'e bir lejyon karargahı kurarak yeniden Augustus tarafından oluşturulan ve Hadrianus tarafından onaylanan Euphrates'in Roma'nın sınırı olması durumu devam etti ve Roma ırmağın ötesine çekildi. Batıdan gelen lejyonlar da Ren ve Danubium'a (Tuna) döndüler.⁶⁸² Marcus Aurelius *Parthicus Maximus* unvanı alırken, Syria kökenli Avidius Cassius bu savaşlardaki başarılarından ötürü Syria valisi olarak atandı.

M.S. 172/3 yılında Roma'nın Caenopolis'de bir garnizonu olmasına rağmen, kendi atadıkları Sohaemus; muhtemelen Heniokhların kralını öldüren ve daha sonra Verus'a saldıran Tiridates tarafından gerçekleştirilen bir hiziple⁶⁸³ tahttan indirildi. Kappadokia valisi Martius Verus, Sohaemus'u yeniden Armenia krallığına getirdi.⁶⁸⁴

Lucius Verus'un M.S. 169 yılında vebadan dolayı ölmesinin ardından Marcus Aurelius; kendisi Danubium'daki (Tuna) savaşlarla ilgilendiğinden, doğudaki yönetici boşluğunu doldurmak için, daha önce Vitellius ve Corbulo'ya verildiği gibi, Avidius'u olağanüstü yetkiyle doğuya gönderdi.⁶⁸⁵ Bu sırada, imparator Marcus Aurelius'un karısı Faustina, Avidius'a kocasının ölmek üzere olduğunu ve oğlu Commodus'un imparatorluğa yükselmesi için çok genç olduğunu ve acele ederse hem kendisine hem de imparatorluğa sahip olacağını söyledi. Kısa bir süre sonra Avidius, Marcus'un öldüğü bilgisini veren bir sahte bir mektup aldı ve kendisi imparatorluk hırsına kapılarak Syria lejyonları tarafından imparator ilan edildi. İlk olarak Mısır, Syria ve Kilikia'da Taurosların bütün güney kısımlarında etkinliğini

⁶⁸⁰ BMC,4 Marcus ve Verus, no: 261; Fronto, II. s. 144; Cass., Dio 71 3.

⁶⁸¹ Cass., Dio 71. 3

⁶⁸² T.B. Mitford, 1980: 1205

⁶⁸³ Cass., Dio, 72.14

⁶⁸⁴ Cass., Dio, 71. 3; 72.14

⁶⁸⁵ D. Magie, 1950, s.665

gösterdi ve buraları ele geçirdi.⁶⁸⁶ Bu gelişmeler, Avidius'dan güçlü olmasına rağmen imparatora sadık kalan Kappadokia valisi Martius Verus tarafından (παρὰ τοῦ Οὐήρου τοῦ τῆς Καππαδοκίας ἄρχοντος) Marcus Aurelius'a bildirildi. Syria'daki bu isyan haberi kendi askerleri arasında da yayıldı. Marcus Aurelius, M.S. 175 yılında, kuzey sınırlarında, Sarmatialılara karşı kazandığı kesin zaferin güveniyle⁶⁸⁷ doğuya gider ve askerlerini cesaretlendirici bir konuşma yapar. Bu konuşmada, Avidius Cassius'un Parthia savaşlarındaki başarılarını belirtirken, bir yandan da Kappadokia valisi Verus'u akıllıca ve cesaret verici bir şekilde över:

*“εἰ καὶ ἐκεῖνος ἐκ τῶν πρὸς Πάρθους πραχθέντων εὐδόκιμός ἐστιν, ἔχετε καὶ ὑμεῖς Οὐήρον, ὃς οὐδὲν ἤπτον ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτοῦ καὶ ἐνίκησε πλείω καὶ κατεκτήσατο.”*⁶⁸⁸

(Eğer o (Cassius), Parthialılara karşı kazandığı başarılarından ötürü ünlü olsa da, siz daha ünlü birisine ondan hiç aşağı olmayan tersine ondan daha fazla zafer ve toprak kazanan Verus'a sahipsiniz.)

Sonuçta Avidius Cassius kendi etrafındaki askerler tarafından kafası kesilerek İmparatorun önüne atılmıştır. Cassius olayından sonra, önlem olarak Senato'dan, hiç kimsenin doğduğu memleketi olan eyalette vali olmayacağına dair bir karar çıktı.⁶⁸⁹ M.S. 176 yılında Marcus Aurelius ve karısı Faustina Antiokheia üzerinden Roma'ya dönerken, Faustina Kappadokia'nın Halala kentinde, ani bir hastalıktan denilse de, nedeni tam olarak bilinemeyen bir şekilde öldü. Bundan sonra Marcus Aurelius, burayı bir Roma kolonisi (Colonia Faustinaopolis) yaparak adını Faustinaopolis (Uluışla) olarak değiştirdi ve burada onun adına bir tapınak inşa ettirdi.⁶⁹⁰

⁶⁸⁶ Cass., Dio 71.22-23

⁶⁸⁷ D. Magie, 1950, 665

⁶⁸⁸ Cass., Dio 71.25

⁶⁸⁹ Cass., Dio 71, 31

⁶⁹⁰ Dio Cass. 72.29; *S.H.A. Aurel.*, 26: “Faustinam suam in radicibus montis Tauri in vico Halalae exanimatam vi subiti morbi amisit. petiit a senatu ut honores Faustinae aedemque decernerent, laudata eadem cum impudicitiae fama graviter laborasset. quae Antoninus vel nesciit vel dissimulavit. novas puellas Faustianas instituit in honorem uxoris mortuae. divam etiam Faustinam a senatu appellatam gratulatus est. quam secum et in aestivis habuerat, ut matrem castrorum appellaret. fecit et coloniam vicum in quo obiit Faustina et aedem illi exstruxit. sed haec postea aedis Heliogabalo dedicata est.”

Doğu ve Yunan dünyasıyla yakından ilgilenen Hadrianus döneminde Yunan kültürünün etkisindeki doğu eyaletlerinden gelen soylu aileler senatoda söz sahibi olmaya başlamıştı ve ikinci yüzyılın sonuna gelindiğinde senato üyelerinin yarısı artık İtalya'lı değildi. Marcus Aurelius Döneminde, ilk kez imparatorluğun en doğu sınırındaki eyaletin bir şehrinden, Kappadokia'nın Tyana kentinden Ti. Claudius Gordianus *suffectus consul* seçildi ve senatör oldu.⁶⁹¹ Bu dönemde görev alan Kappadokia valileri sırasıyla şunlardır: C.Julius Severus⁶⁹² M.S. 163/164-166 yılları arasında, C. Arrius Antoninus⁶⁹³ 175/6-177? yılları arasında ve son olarak da Caelius Calvinus⁶⁹⁴ M.S. 177-184 yılları arasında Kappadokia valiliği görevinde bulunmuşlardır.

1.7.11 Commodus Dönemi (M.S. 180-193)

Commodus, Babası Marcus Aurelius'un M.S. 17 Mart 180 yılında ölümünden sonra, tek başına imparator olduğu zaman sadece on dokuz yaşındaydı. Kayıtlarda genel olarak zalim ve enerjisini Roma'daki iç çekişmelerde harcamış bir imparator olarak geçer. Bu dönemin tarihsel olayları hakkında bildiklerimiz genellikle batıdaki gelişmelerdir. Daha önceki dönemlerden gördüğümüz Kappadokia sınırlarını yakından ilgilendiren Sarmatia bölgesinde hareketliliğin bu dönemde de devam ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü *Historiae Augustae*'da, M.S. 184-185 yıllarında Commodus'un generallerinin Sarmatia bölgesinde zafer kazandığını yazar.⁶⁹⁵ Ayrıca Commodus, senatoya gönderdiği bir mektubunda (M.S. 192) Sarmaticus unvanını da kullandığını görürüz.⁶⁹⁶ Ancak bu dönemdeki Sarmatia bölgesindeki hareketliliğin Kappadokia eyaletini nasıl etkilediği konusunda elimizde bir bilgi bulunmaktadır.

⁶⁹¹ CAH, 11, s. 219

⁶⁹² ILS, 2311

⁶⁹³ ILS, 9117

⁶⁹⁴ ILS, 394

⁶⁹⁵ S.H.A., Comm., I. "Eo ternpore in Sarmatia res bene gestas per alios duces in filium suum Perennis referebat."

⁶⁹⁶ Cas., Dio, 73.15: "καὶ τῇ βουλῇ οὕτως ἐπέστελλεν "αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Λούκιος Αἴλιος Αὐρήλιος. Κόμμοδος Αὐγουστός εὐσεβὴς εὐτυχής, Σαρματικὸς Γερμανικὸς μέγιστος Βρεττανικὸς, εἰρηνοποιὸς τῆς οἰκουμένης [εὐτυχής] ἀνίκητος, Ρωμαῖος Ἡρακλῆς, ἀρχιερεύς, δημορχικῆς ἐξουσίας τὸ

1.8 M.S. III. Yüzyıl ve Severus Hanedanlığı Döneminde Kappadokia Eyaleti

Üçüncü yüzyılın başında ve sonunda Roma imparatorların iç savaşlarına sahne olmuştur. Ayrıca bu yüzyılda, Roma, hem içerde hem dışarıda isyanlarla, savaşlarla, vebayla ve kıtlıkla ve ekonomik yönden iflasla uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu savaşların en önemli nedenlerinden birisi Parthia olduğu için Kappadokia bölgesi askerlerin doğuya ulaşması açısından Roma için bu dönemde de önemini korumaya devam etmiştir.

Bu yüzyılda Roma'nın sınırlarında hareketlilik göze çarpmaktadır. Gotların ve Sasani kralı Şapur'un saldırıları Roma'yı doğuda oldukça zorlamıştır. Augustus barışıyla birlikte, Asia'daki şehirler gelişmişti ve ikinci yüzyıl boyunca imparatorluğun en zengin ve kalabalık bölgelerinden birisi olmuştu. Üçüncü yüzyılda iç savaşlar, veba ve akınlar bu gelişmeyi durdurdu ve onları çok ciddi bir şekilde etkiledi. Fakat Diocletianus'un ve ardından gelen imparatorların düzenlemeleri ile yeniden eski durumlarına kavuşmaya çalıştılar. Yeniden sağlanan güvenlikle birlikte; Anadolu'daki ticaret ve sanayi toparlanmaya başladı, yerel yönetimlerin merkezleri olan şehirler hayatta kalmaya ve gelişimlerini sürdürmeye devam ettiler.⁶⁹⁷

1.8.1 Septimius Severius Dönemi (M.S. 193-211)

Julianus'un ölümünden sonra imparatorluğa yükselen Syria'daki IV Scythica *legatusu*⁶⁹⁸ Afrikalı Severius döneminde⁶⁹⁹ Doğunun tarihinde bir dönüm noktası oldu. Severius burada büyük ve önemli savaşlara girişti. Severus politik açıdan

ὀκτωκαιδέκατον, αὐτοκράτωρ τὸ ὄγδοον, ὕπατος τὸ ἑβδομον, πατὴρ πατρίδος, ὑπάτοις στρατηγοῖς δημάρχους, γερονσίᾳ Κομμοδιανῇ εὐτυχεῖ χαίρειν".

⁶⁹⁷ C. Foss, C. "The Persians in Asia Minor and the End of Antiquity", *The English Historical Review*, cilt. 90, sayı. 357 (Ekim, 1975), s. 721-747

⁶⁹⁸ *S.H.A, Sev.*, 3.

⁶⁹⁹ *S.H.A, Sev.*, 1.

kurnaz, askeri açıdan parlak birisiydi.⁷⁰⁰ İmparatorluğun sınırlarını kişisel hırsları ve iç karışıklıklar nedeniyle genişletti.⁷⁰¹ Burada bahsedilen iç karışıklığın nedeni, Syria'daki lejyonların Niger'i imparator ilan etmesidir. Kısa bir süreliğine de olsa Roma'nın doğusu imparator olarak Niger'i kabul etti.⁷⁰² Bu sorunu ortadan kaldırmak için Septimius Severus doğuya sefere çıktı.⁷⁰³ Severus döneminde, doğuda yapılan savaşlarda Kappadokia bölgesi genellikle askerlerin kullandığı bir kamp bölgesi olmuştur. Severus'un ordusu Bithynia, Galatia Kappadokia üzerinden geçerek Antiokheia'ya doğru ilerledi. Özellikle Severus'un Niger'e karşı yaptığı seferler sırasında Kilikia geçitleri iki ordunun savaşlarına sahne olmuştur. Niger'i takip eden Severus'un komutanı Anullinus, Tauros'daki geçitlerden birisinde, muhtemelen Gülek Geçidinde, Niger'in orduları tarafından güçlü duvarlarla ve tahkimatlar sayesinde durdurulmuş, daha sonra baharın gelmesiyle bu engelleri aşarak savaşa Issos körfezinde devam etmişlerdir.⁷⁰⁴ Antiokheia'ya kaçan Niger burada yakalanarak öldürülmüştür (M.S. 194 yılında).

Severus, bu savaşlardan sonra Mezopotamya'yı Roma'nın bir eyaleti haline getirdi. Buradaki başarıları nedeniyle *Arabicus*, *Adiabenicus* unvanlarını aldı. Roma-Parthia ilişkisine özen gösterdi ve Parthialıların Pescennius Niger'in tarafını tutmalarına rağmen, Roma'ya sadakat göstermelerini sağlamayı başarmıştır. İmparatorun bizzat kendisi de Parthialıların gururlarını incitmemek için *Parthicus* unvanını kullanmamıştır.⁷⁰⁵ Severus üç yeni lejyon oluşturarak orduyu genişletmiştir ve bunların isimlerini *Parthicae* olarak adlandırdı. Bunlardan birisini İtalya'ya konuşlandırırken, diğer ikisini de Mezopotamya'ya Tigris üzerine yollamıştır.⁷⁰⁶

⁷⁰⁰ M. T. Boatwright, D.J. Gargola, R. J. A. Talbert, *The Roman From Village To Empire*, Oxford, 2004, s.408

⁷⁰¹ T. Mommsen, *A History Of Rome Under the Emperors*, Routledge, London, 1999, s. 292

⁷⁰² *S.H.A., Sev.*, 6.

⁷⁰³ *S.H.A., Sev.*, 8.6

⁷⁰⁴ Herodianus, 3. .2-3

⁷⁰⁵ *S.H.A., Sev.*, 9

⁷⁰⁶ Cass. Dio, 55.24.

Kappadokia bölgesinin ve özellikle Tyana şehrinin, Severius'un doğuya yaptığı seferde, batıdan gelen askerlerin kullandığı yol güzergahında olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Severius döneminde M.S. 200 yılında kentte yaşanan bir olay bunu göstermektedir. Severius Kappadokia bölgesinden geçerken en yakın arkadaşı *Praefectus Plautianus*⁷⁰⁷ Tyana'da rahatsızlanmıştır. Bunun üzerine Severius ve eşi Julia Domna onu ziyarete gitmiş, fakat Plautianus'un çevresindekiler, İmparatorun haricinde hiç kimsenin içeri alınmayacağını söyleyerek, İmparatora kaba davranmıştır. Julia Domna, Plautianus'un, kocasının üzerindeki etkisinden dolayı kendisine kötü davranmasına kızdı ve kendisini felsefi çalışmalara adadı ve sofistlerle birlikte zaman geçirdi.⁷⁰⁸ Bu sofistlerden birisi de muhtemelen Tyana'lı Apollonius'un hayatını yazmış olan ve Aelius Antipater'in öğrencisi olan Philostratus'dur.⁷⁰⁹

Severius döneminde Anadolu kentlerinin Roma yönetiminden memnun oldukları görünmektedir. Sadece sikkelerden anlaşıldığına göre; Severus'lar zamanında Caesarea ile Smyrna arasında bir birlik olmuştur. Ön yüzlerinde Septimius Severus ile Julia Domna ve Caracalla portrelerini taşıyan bu sikkelerde bazen Smyrna bazen da Caesarea'nın adının öne geçmesinden ötürü, bu sikkelerin bir kısmı Smyrna bir kısmı da Caesarea'da basılmıştır. Bunun sebebi muhtemelen ekonomiktir.⁷¹⁰ Caesarea kenti ilk kez neokoros unvanını Septimius Severus döneminde almıştır. Severus'lar döneminde *Severeia Philadelphia Koina*, adıyla bilinen yeni festival ve yarışmalar, Kappadokia'nın Caesarea kentinden başka Anazarbos, Perinthos, Nikaea kentlerinde düzenlendi.⁷¹¹

Mommsen'in de belirttiği gibi; artık bu dönemde Roma imparatorluğunun dış politikasında çok açık bir şekilde görülen değişiklik vardır. Bundan önceki İmparatorların dönemlerinde Roma'nın kontrolündeki kralların yönettiği Armenia ve

⁷⁰⁷ S.H.A., Sev., 14

⁷⁰⁸ Cass. Dio, 76, 15-16

⁷⁰⁹ Birley, 2002, s. 141

⁷¹⁰ N. Baydur, 1970, s.102

⁷¹¹ B. Burrell, *Neokoroi Greek Cities and Roman Emperors*, Leiden, 2004, s. 246-252 vd.

Mezopotamya gibi bölgeler bu dönemde Roma'nın eyaleti yapıldı. Bundan sonra Roma sınır savunma hattını Mezopotamya'ya kadar genişletti.⁷¹² Roma ile Parthialılar barış içinde yaşayamayacak kadar birbirlerine yakınlaşmış oldular. Bu yüzden de Kappadokia'nın doğusundaki Melitene ve Satala gibi karargahlarının öneminin bu dönemde azaldığını söyleyebiliriz.

Bu dönemde, Kappadokia bölgesinde görevlendirilen valilerden biri C. J. Flaccus Aelianus'dur (M.S. 194/5-97-98). M.S. 198 yılında, Kappadokia valisi (*legatus pro praetore*) C. J. Flaccus Aelianus⁷¹³ tarafından, Caesarea ile Melitene ve Komana arasında bulunan stratejik yol tamamen yeniden inşa edildi. Armenia Minor'da Carsaga'da askeri yapılar ve Pontus'un batısındaki yollar aynı zamanda iyileştirildi.⁷¹⁴ M.S. 202-211/12 yılları arasında ise Kappadokia valiliğinin L.Claudius Hieronymianus tarafından yürütüldüğü anlaşılmaktadır.⁷¹⁵

1.8.2 Caracalla Dönemi (M.S. 198-217)

Caracalla ya da diğer adıyla Marcus Aurelius Antoninus, yayınladığı bir fermanla (Constitutio Antoniniana), M.S. 212 yılında sınıf ve ırk ayrımı olmaksızın imparatorluğun içinde yaşayan herkese vatandaşlık hakkı verdi. Caracalla M.S. 215 yılında, babasının Parthia seferi nedeniyle ortaya çıkan sorunu düzeltmek istiyordu. Bu yüzden Edessa kralı Abgar'ı Roma'ya çağırdı, ülkesini *colonia* statüsüne yükseltti ve doğuya yapacağı seferlerde askeri üs olarak muhtemel bu bölgeyi kullandı.⁷¹⁶ Aynı şekilde Armenia kralını da Roma'ya çağırdı ancak onu görevden aldıktan sonra, halkın direnmesi nedeniyle bölgeyi kolayca boyunduruğa alamadı. Caracalla, kendisi Aleksandria'ya üzerine giderken eski bir dansçı olan generali Theokritos'u da Armenia üzerine sefere yollamıştır, fakat burada büyük bir yenilgiye

⁷¹² T. Mommsen, 1909, s.293

⁷¹³ *CIL* III 6911

⁷¹⁴ T.B. Mitford, 1980, s.1206

⁷¹⁵ Tert. *Ad. Scap.* 3. 4; A. Birley, 2005, s. 265

⁷¹⁶ P. Southern, *The Roman Empire from Severus to Constantine*, Routledge, London, 2001, s.54

uğramıştır.⁷¹⁷ Bu sefere muhtemelen Kappadokia sınırlarındaki birlikler de katılmıştır zira bu döneme ilişkin bir yazıtta, P. Aelius Ammonius'un Kappadokia eyaletindeki askerlerin başında birisi olarak Armenia'daki saflara katıldığı yazar.⁷¹⁸

Bu dönemde Kappadokia valisi Q. Atrius Clonius'dur. (M.S. 213/214-215/16) (*Legatus Augustis pro praetore provinciarum Cappadociae*)⁷¹⁹

1.8.3 Macrinus Dönemi (M.S. 217-218)

Caracalla'nın Edessa'da öldürülmesinden sonra, ilk kez senatör sınıfına ait olmayan birisi olarak Macrinus imparator ilan edildi. M.S. 217 yılında Parthialılarla Nisibis'de yaptığı savaşta İmparator yenilgiye uğradı, fakat Artabanus'a ve çevresindekilere yüklü miktarda para ödedi ve bunun üzerine de Parthialılar barış yapmaya razı oldular. Bu şekilde Mezopotamya da Roma'nın elinde kalmaya devam etti. Macrinus, hapsedilen annesini ve Armenia krallık tacını Tiridates'e yolladı. Cassius Dio; bunların yanı sıra, Tiridates'in babasının Kappadokia'daki topraklarını (*χωρία*) Roma'nın aldığı vergilerle birlikte isteme umudunu bile bulduklarını yazar (M.S. 218):

“....τὴν τε λείαν τὴν ἐκ τῆς Ἀρμενίας ἀλοῦσαν κομισαμένου, καὶ τὰ χωρία ὅσα ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ ἐκέκτητο, τό τε [γὰρ] ἀργύριον ὃ κατ' ἔτος παρὰ τῶν Ρωμαίων εὐρίσκετο, ἐλπίσαντος λήψεσθαι.”⁷²⁰

(Tiridates, Ayrıca Armenia'dan alınan ganimeti ve babasının Kappadokia'daki sahip olmuş olduğu tüm toprakları ve Romalılar tarafından her yıl verilen parayı alacağı ümidine kapılınca....)

⁷¹⁷ Cass. Dio, *Epit.* 78.21

⁷¹⁸ *ILS*, 8851; T.B. Mitford, 1207

⁷¹⁹ *CIL* II 14111

⁷²⁰ Cass., Dio, *Epit.*, 79.27

Yukarıda kastedilen Armenia topraklarının neresi olduğu ile ilgili elimizde bir bilgi yoktur fakat burası muhtemelen Armenia Minor'un içerisindeki bölgelerdir. Sonuç olarak Macrinus döneminde II. Tiridates M.S. 217/18 yılında Armenia krallığına getirildi ve Armenia'da muhtemelen Roma adayı olarak kaldı. Böylece Roma yeniden bağımlı krallık politikasına geri dönmüş oldu. Bu karar, ilerde Kappadokia bölgesindeki hareketliliğinin devam edeceği anlamına geliyordu.

Askerlerinin Macrinus'u gözden çıkarması nedeniyle, Syria'da M.S. 218 yılında imparatorluğa yükselen Elagabalus'un destekleriyle (M.S. 218- 222) (Heliogabalus *deus invictus Sol Elagabalus* Güneş tanrısı rahibi) Antiokheia yolunda Macrinus öldürüldü. Bu ölüm Kappadokia'da gerçekleşmiştir. Macrinus, kılık değiştirerek Kilikia, Kappadokia, Galatia ve Bithynia yolunu kullanarak Nicomedia'nın limanı Eribolon'a gelmişti:

*“καὶ οὕτω μετ' ὀλίγων ἐς Αἰγὰς τῆς Κιλικίας ἐλθὼν, ὀχημάτων τε ἐνταῦθα ὥς καὶ στρατιώτης τις τῶν ἀγγελιαφόρων ὧν ἐπέβη, καὶ διεξήλασε διὰ τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Γαλατίας τῆς τε Βιθυνίας μέχρι Ἐριβόλου τοῦ ἐπινείου τοῦ κατ' ἀντιπέρας τῆς τῶν Νικομηδεῶν πόλεως ὄντος, γνώμην ἔχων ἐς τὴν Ρώμην ἀναδραμεῖν ὥς καὶ ἐκεῖ παρὰ τε τῆς βουλῆς καὶ παρὰ τοῦ δήμου βοηθείας τινὸς τευζόμενος. καὶ εἴπερ ἐπεφεύγει, πάντως ἂν τι κατείργαστο.”*⁷²¹

(bu şekilde birkaç kişiyle Kilikia'nın Aegea kentine gelerek, yola çıkan bir haberci gibi yaparak arabalardan bir tanesini aldı ve Kappadokia, Galatia ve Bithynia'dan geçerek Nikomedia kentinin karşında yer alan Eribolon limanına kadar ulaştı.)

Macrinus, Eribolon'dan Khalkedon'a geçerken Yüzbaşı Aurelius Celsus tarafından yakalandı ve muhtemelen geldiği yönden yine adi bir suçlu gibi Kappadokia eyaletinden geçerken kendisini arabadan attı, ancak kaçmayı başaramadı ve Antiokheia'ya varmadan Marcianus Taurus tarafından öldürüldü:

⁷²¹ Cass., Dio, *Epit.*,79.39

“συνελήφθη τε ὑπ' Αὐρηλίου Κέλσου ἑκατοντάρχου, καὶ μέχρι τῆς Καππαδοκίας ἤχθη ὥσπερ τις τῶν ἀτιμοτάτων.”⁷²²

((Macrinus) adi birisiymiş gibi Kappadokia içerisine kadar getirildi....)

Macrinus ve oğlu Diadumenianus döneminde M.S. 218 yılında Kappadokia valisi olan M. Munatius Sulla Cerialis⁷²³, Macrinus'un en güvendiği adamlardan birisidir. Nicomedia valisinden kaçarken onun Kappadokia'ya sığınmak istemesi bunu gösterir. Cerialis'in, yazıtlara göre, Aksaray'daki yol inşaatları yaptığını anlayabiliyoruz.⁷²⁴

Macrinus öldükten sonra imparatorluğa yükselen Elagabalus imparator olur olmaz Cerialis'i görevden almıştır.⁷²⁵

Elagabalus imparatorluğu döneminde bir çok kişinin öldürülmesinden sorumlu tutulmuştur. Bunlardan birisi Lykaonia ve Isauria sınırında büyük toprak sahibi olan Galatia'lı Valerianus Paetus, sevgililerine hediye etmek için kendi resminin basılı olduğu altın kaplamalı süs eşyaları ile Kappadokia'ya dönmek istemiştir. Ancak Elagabalus bu durumu onun kendisine karşı Kappadokia'da bir isyan başlatmayı planladığını düşünerek öldürtmüştür.⁷²⁶

Elagabalus dönemindeki (M.S. 218-222) Kappadokia valisi M.Ulpus Ofellius'un Theodorus Caesarea-Melitene arasındaki yol çalışmalarından bulunduğunu elimize geçen birçok yazıttan anlayabiliyoruz.⁷²⁷

⁷²² Cass., Dio, *Epit.*, 79.39

⁷²³ M.S. 215 yılının *ordinarius consulü* ve daha sonra (79.4.5)

⁷²⁴ D, French, 2012, s. 309

⁷²⁵ C. Davenport, *Antichthon*, cilt 46, 2012

⁷²⁶ Cass., Dio, 80. 4

⁷²⁷ *PIR* V 560; *CIL* 3.6903 = 12163, 3.6912

1.8.4 M.Aurelius Severus Aleksandros Döneminde (M.S. 222-235) Kappadokia Eyaleti

Roma imparatoru Elagabalus'un öldürülmesinden sonra Severus imparatorluğa yükseldi. Bu dönemde, Parthia'da, sonuçları bakımından Kappadokia'nın da etkileneceği önemli gelişmeler yaşandı.

Pers Kralı Artakserkses (Ardas hir), Parthia'nın gücünün zayıfladığını bilerek Parthia Kralı Artabanus'u üç savaşta yendi (M.S. 227)⁷²⁸ ve tüm Doğu ile Mezopotamya'yı ele geçirdi. Parthia imparatorluğu artık Pers (Sasani) oldu.⁷²⁹ Sasani hanedanlığının kurucuları çok ulusal ve milliyetçi bir politika izledi. Bu iktidar değişikliği Roma için de oldukça tehditkardı. Öncelikle kendisine komşu ülkelerin halklarını, Nisibis ve Carrhae'yı, boyunduruk altına aldıktan sonra, bununla yetinmeyip Roma'nın imparatorluğunun sınırlarında yer alan Syria Karia, Kappadokia ve Ionia dahil Anadolu'yu ele geçirmek istedi.⁷³⁰ Çünkü Artakserkses bu toprakların, fetihleri Kyros'la başlayan ve İskender'in seferleri nedeniyle son bulan, Perslerin son kralı Darius'un ve atalarının toprakları olduğunu iddia ediyordu ve böylece bu topraklardaki hak iddiasının yasal zeminini de hazırlamış oluyordu. Son derece tehlikeli ve ciddi olan Perslerin bu saldırı girişimleri Kappadokia bölgesini de içine alıyordu.⁷³¹ Aleksandros Severus, Doğunun tehlikede olduğunu fark edip, Pers kralı ile anlaşma yapmaya çalışmıştı, fakat kral; Roma'nın Anadolu'nun tümünden çekilmesini ve İonia, Karia ve Propontis'in kendilerine bırakılmasını istedi. Severus ona Augustus, Traianus, Verus ve Severus gibi imparatorların başarılı seferlerini hatırlatarak kralı korkutmaya çalışsa da, başarılı olamadı. Artakserkses (Ardashir) Mezopotmya ve Kappadokia bölgesine saldırdı:⁷³²

“εἶτα Καππαδοκίαν ὁ Αρταξερξῆς οὗτος συν τοῖς Περσαῖς κατέτρεχε, καὶ ἐποολιόρκει τὴν Νίσιβιν.” (Zonaras, 12. 15)

⁷²⁸ Cass., Dio, *Epit.*, 80.3.1-2

⁷²⁹ Herodianus, 6.3

⁷³⁰ Herodianus, 6.2

⁷³¹ Syncellus, s .437, 10-25

⁷³² Herodianus, 6. 2. 5-6

(Bu Artakserkses Perslerle birlikte Kappadokia'yı yerle bir etti ve Nisibis'i de kuşattı.)

Doğudaki birliklerde büyük bir disiplinsizlik vardı ve kendi komutanlarını öldürmeye başladıkları için, Severus, bu saldırılara karşılık vermek için, M.S. 231 yılında Illyricum bölgesinden, Ren'den ve Danubium'dan topladığı büyük bir ordu ile Antiokheia'ya geldi.⁷³³ Burada Pers kralına anlaşmak için elçiler gönderse de, Kral yine Roma'nın Syria'dan ve tüm Anadolu'dan çekilmesini talep edince, Severus savaş hazırlıklarına başladı.⁷³⁴ Severus ordusunu üç bölüme ayırdı: ordunun sol tarafındakiler Armenia'dan geçerek Med bölgesini işgal ettiler, ikinci bölüm güneydoğuya doğru Tigris ve Euphrates boyunca Ktesiphon'a ilerledi ve kendisinin de yer aldığı ve en güvendiği Danubium'dan getirdikleri birliklerden oluşan üçüncü bölüm ise Perslerin topraklarına Hatra yolunu kullanarak merkezden gireceklerdi.⁷³⁵ Artakserkses (Ardashir) Güneydoğuya gönderilen Roma birliklerini sürpriz bir şekilde yenip⁷³⁶ Nisibis ve Carrhae'i almasına rağmen, daha fazla ilerleyememiştir. Severus, Kappadokia'yı işgal eden ve Nisibis'i kuşatan Persleri buradan sürerek Mezopotamya'yı yeniden kazandı.⁷³⁷ M.S. 233 yılında Alamannilerin saldırıları nedeniyle dönmek zorunda kalan Severus Aleksandros, Doğudaki başarılarından ötürü, *Parthicus Maximus* ve *Persicus Maximus* unvanıyla ödüllendirilmiştir.

Asinius Lepidus (222/3-224/5)⁷³⁸, Zela-Sebastapolis yolunu Aleksandros'un seferi için tamir ettiren Q.Julius Proculeianus (225/6-227/8)⁷³⁹, P.Aradius Paternus (231)⁷⁴⁰ ve Licinnius Serenianus (233/4-235/6) bu dönemdeki Kappadokia valileridir.

⁷³³ Herodianus, 6.4

⁷³⁴ Herodianus. 6.4.4-6; Zonaras, 12.14-15

⁷³⁵ Herodianus, 6.5; Zonaras, 12.15

⁷³⁶ Herodianus , 6.5

⁷³⁷ Syncellus, s. 437, 15-25

⁷³⁸ D. French, 2012, s. 306

⁷³⁹ R. Harper, Roman Senators in Cappadocia, *Anatolian Studies*, Vol. 14 (1964), s. 163-168

⁷⁴⁰ D. French, 2012, s.305-306

Severus döneminin sonunda, antik kaynaklarda göze çarpan önemli bir olay da şudur: Caesarea psikoposu Firmilianus'un Cyprianus'a yazdığı mektubunda, Kappadokia ve Pontus boyunca birçok bölgenin sürekli ve sık sık depremle yıkıldığı belirtilir. Hatta birçok şehir bu depremden ötürü oluşan boşluğa çekildiğini belirtir.⁷⁴¹ Bu dönemdeki vali Licinnius Seranianus (*legatus Augusti pro praetore*) bu görevini Maximinus döneminde de devam ettirmiştir. Ramsay, bu mektuba dayanarak, “*acerbus ve dirus persecutor*” Hristiyanlara kötülük yapan valinin Seranianus olduğunu iddia eder. Zira Kappadokia bölgesinde bulunan yazıtlarda adı silinen tek Kappadokia valisidir.⁷⁴²

1.8.5 Diocletianus’a Kadar olan Dönemde (M.S. 235-284) Kappadokia Eyaleti

Severus, eşi Mamaea ile birlikte, Germania’da Thrakia’lı bir asker olan Maximinus tarafından öldürülmüştür ve bundan sonra, yaklaşık yarım yüzyıl kadar, Roma’da militarist imparatorlar görülecektir. Bunlardan en fazla nefret edilen Gallienus haricinde hiçbiri yedi yıldan fazla imparatorlukta kalamamıştır ve bu dönem Diocletianus’a kadar kargaşanın ve anarşinin ve büyük felaketlere yol açan vebaların yaşandığı bir dönem olarak Roma tarihinde yerini almıştır.

M.S. 235-238 yılları arasında G.J.Verus Severus’un katili Maximinus imparator olmuştur ve bu dönemde, Sarmatia bölgesinde⁷⁴³ başarılar kazanmıştır. Maximinus’un *Sarmaticus Maximus* ve *Dacicus Maximus* unvanı taşıması da bunun göstergesidir.⁷⁴⁴ Fakat bu savaşların Kappadokia bölgesindeki etkilerinin neler olduğu konusunda elimizde bir bilgi yoktur. Diğer yandan, Mezopotamya ya da Perslerin Roma’nın boyunduruğu altında olduğu anlaşılır.⁷⁴⁵ Ancak M.S. 236 yılında

⁷⁴¹ Cypr. Ep. 75.10.1

⁷⁴² D. French, 2012

⁷⁴³ CAH, 12, s.30

⁷⁴⁴ Herodianus, bkz. çevirenin notu. (7. kitap dinot: 2)

⁷⁴⁵ Herodianus, 7.8.4-6

Ardashir, Nisibis ve Carrhae'yı işgal etti ve fakat Roma'nın kendi içinde bulunduğu durumdan dolayı bu saldırılara bir cevap verilemedi.

Maximinus ve oğlunun öldürülmesinden sonra, Africa *proconsul*ünün torunu M.Antonius Gordianus III (M.S. 238-244) imparatorluğa yükseldi. Bu dönemde Pers krallığına Artakserkses'in yerine oğlu Şapur geçti⁷⁴⁶ ve babasından kalan saldırgan ve yayılmacı politikayı devam ettirerek; Syria, Antiocheia ve Anadolu'yu tehdit etmeye başladı. Hatta bu saldırılara karşı Caesarea kentinde şehir surları yapılmıştır. Gordianus'un amcası Timesitheus,⁷⁴⁷ Doğuya yaptığı seferlerle Perslerin hakim olduğu Antiocheia, Carrhae ve Nisibis'i yeniden ele geçirdi ve Şapur'u bu bölgelerden uzaklaştırdı (M.S. 242)⁷⁴⁸. Bununla birlikte Gotların; Moesia, Dacia ve Thrakia'ya saldırıları başlarken bir yandan da Sarmatialılar saldırılarına devam ettiler. Bu dönemdeki Kappadokia valileri ise Cuspidius Flaminus Severus, T.Clodius Saturninus Fidus ve M.Antonius Memmius Hero'dur.

Gordianus'dan sonra imparatorluğa yükselen Philippos (Arabicus) döneminde (M.S. 244-49) Roma imparatorluğu sıkıntılı yıllar geçirmiştir. Doğunun yönetimini elinde bulunduran imparatorun kardeşi Priscus'un uyguladığı ağır vergi yükleri ve baskıcı yönetiminden dolayı, Syria ve Kappadokia bölgesinde M.S. 248 yılının sonunda ya da M.S. 249 yılının başlangıcında M. Fulvius Rufus Jotapianus adında birisi Büyük İskender'in soyundan geldiğini söyleyerek kendisini imparator ilan etmişti.⁷⁴⁹ Bu dönemde Armenia Minor'da (Nicomolis'de) bulunan bir yazıtta⁷⁵⁰ göre, Kappadokia valisi P.Petronius Polianus'dur.

Philippos ve oğlunun öldürülmesinden sonra, Roma imparatoru olan Decius (M.S. 249-251) döneminde Got saldırıları önemli bir sorun olmuştur. Kappadokia bölgesinde, bu dönemde önemli karışıklıklar çıktı ve bunun sonucunda adı

⁷⁴⁶ Agathias 4, 24.2

⁷⁴⁷ S.H.A., *Gor*, 25

⁷⁴⁸ Eutrop., 9, 2.2-3

⁷⁴⁹ Zos., I.20-21; S. Kershaw *A brief history of Rome*, London, 2013, s. 255

⁷⁵⁰ *AE*, 1909,19; ayrc bkz. *CIL*, 1017; Gordianus dönemine ait bir yazıtta geçer. (M.S. 238-244)

bilinmeyen bir isyancı Caeserea ve Tyana'yı ele geçirdi. Bu kişi hakkında aşağıda verilen pasajdan herhangi bir bilgi edinemiyoruz, fakat bu kişinin toprak sahibi Palmatius olması muhtemeldir. Palmatius daha sonra, Valentinus tarafından devrilmiştir ve mallarına el konulmuştur. Hatta bu isim Sibyllina Oracula'da da geçer ve burada bir hırsız tarafından Tyana ve Caeserea'nın ele geçirildiği yazar:

“ἔνθ’ ὁπότεν δολόμητις ἀνὴρ *ἐπὶ κλίνης* ἔλθῃ,
ληστὴς ἐκ Συρίης προφανείς, Ρωμαῖος ἄδελος,
καὶ πελάσει δολίως ἐς Καππαδόκων γένος ἀνδρῶν
καὶ πολιορκήσας *πέσεται* πολέμου ἀκόρητος,
δὴ τότε σοι, Τύανα καὶ Μάζακα, ἔσσεθ’ ἄλωσις·
λατρεύσεις, τούτῳ δὲ ὑπὸ ζυγὸν ἀνέχονα θήσεις.” (Oracula Sibyllina, 13. 89-94)

(burada her ne zaman hileci bir adam (şölen sırasında) gelirse ve Syria'dan ortaya çıkan belirsiz Romalı bir hırsız, hileyle Kappadokialı insanların yanına yaklaşacak ve savaşa doymadan kuşatarak saldırarak, o zaman da, Tyana ve Mazaka bu adama boyun eğmiş olacaklar.....)

Yazıtlardan anlaşıldığına göre, Anadolu eyaletlerinde daha çok önemli yolların bakımına dikkat edilmiştir. Özellikle Pontus'da, Halys'den Amasia'ya giden yol ve Neopolis'den Neocaesarea'ya ve Kappadokia boyunca uzanan anayollar ve Armenia Minor'daki Sabrina köprüsünün M.S. 249-251 yılında tamir edilmesi Decius'un, doğuya giden yollara ve buradaki askeri kalelere önem verdiğini göstermektedir.⁷⁵¹ Bu dönemdeki Kappadokia valisi C. Valerius Tertullus'dur.⁷⁵²

M.S. 251-253 yılları arasında Gallus imparator olmuştur ve bu dönemde, Persler Roma'ya savaş açtılar. Pers Kralı Şapur, Armenia kralı Khosrov'u öldürdü ve bölgeyi ele geçirdi. Oğlu II. Tiridates de Roma'ya sığınmak zorunda kaldı.⁷⁵³ Şapur, M.S. 252 yılında Barbalissos'da Roma'nın altmış bin askerini öldürdükten sonra, Syria ve oradan Anadolu'nun içlerine kadar ilerledi. Bu ilerleme sırasında önüne

⁷⁵¹ T.B. Mitford, 1980, 1208; D. Magie, 1950, s. 704

⁷⁵² CIL III 13644

⁷⁵³ Zonaras, 12.21

çıkan tüm şehirleri ve kaleleri yakıp yıktı.⁷⁵⁴ Bu yakılıp yıkılan bölgeler arasında Kappadokia'nın Tyana ve Caesarea kentleri de vardı ve bu kentler Şapur'un eline geçmişti (M.S. 253).⁷⁵⁵ Öte yandan Gotlar'ın müttefikleri Boraniler, Urugundiler ve Carpiler Avrupa'nın bütün şehirlerini yağmalıyorlardı, bunlar hem eyaletleri hem de İtalya'yı mahvetmişti.⁷⁵⁶

M.S. 253-260 yılları arasında ise Valerianus ve oğlu P. Licinius Egnatius Gallienus imparator olmuştur ve Valerianus doğu sınırlarında bulunurken Gallieanus da batıdan sorumlu idi. Bu dönemde Roma imparatorluğunda büyük felaketler yaşandı. M.S. 253 yılının Temmuz ayında, Avrupa'nın kontrolünü almış olan Gotlar (İskitler), Anadolu'ya doğru saldırıya geçtiler ve Gotlar, Karadeniz kıyılarında önlerine çıkan her yeri yağmaladılar. Kappadokia'ya kadar Pessinus ve Ephesus'u yağmaladılar.⁷⁵⁷

Yaklaşık iki yıl kadar sonra, Valerianus, Successianus'u Antiocheia'daki işleri düzenlemesi için Syria'ya gönderince, İskitler Pithyus'u da ele geçirerek ve Bosphoruslulardan gemileri alarak yeniden Anadolu'ya girdiler.⁷⁵⁸ Burada, Roma'nın bir garnizonun ve ek olarak on bin askerinin bulunduğu kalabalık bir kent olan Trapezus'a da saldırdılar ve askerlerin uyuşukluğundan ve sarhoşluğundan faydalanarak duvarları aştılar ve şehri ele geçirdiler.⁷⁵⁹ M.S. 256/7 yıllarında Gotlar ikinci saldırılarını gerçekleştirdiler. Khalkedon'a ve buradan büyük ve zengin bir şehir olan Nicomedia'ya ilerlediler ve kenti talan ettiler⁷⁶⁰. Nicaea, Cius, Apameia ve Myrleia aynı kaderi paylaşırken, Rhyndacus ırmağının taşkın suları nedeniyle burayı geçemeyen Gotlar Cyzicus kentine ise ulaşamadılar ve Anadolu'ya daha fazla

⁷⁵⁴ Sapor, *Res. Ges.*, 10-19; Zos., 1,27,2

⁷⁵⁵ *Oracula Sibyllina* 13. 89-102

⁷⁵⁶ Eutrop., 9.5

⁷⁵⁷ Zos., I.28

⁷⁵⁸ Bosphoruslular, Roma ile anlaşmaları olduğu onların geçmelerine izin vermiyorlardı. Fakat kral değişince politikaları da değişmiştir.

⁷⁵⁹ Zos., 1.33

⁷⁶⁰ Zos., 1.34

girmeden geri döndüler.⁷⁶¹ Bu bilgi Eutoprius'da da geçer ve Gotların Anadolu'yu, Yunanistan'ı ve Makedonia'yı ve Pontus'u talan ettiklerini yazar.⁷⁶² Orosois da Gotların saldırıları ile ilgili benzer bilgileri verir.⁷⁶³

M.S. 258/9 yılında Valerianus Gotların bu saldırı haberlerini alınca, hiçbir generaline güvenmediği için Felix adında bir komutanını Byzantium'a yönetimi alması için gönderdikten sonra kendisi de karargahı Antiocheia'dan çıkarak Kappadokia'ya ulaştı. Fakat geçtiği şehirlerden bir kaç tanesine zarar verdikten sonra geri dönmek zorunda kaldı.⁷⁶⁴ Çünkü vebadan dolayı birçok askerini kaybetmişti.⁷⁶⁵

Roma'nın, Gotların bu saldırılarına karşılık vermedeki yetersizliğinin en büyük nedeni Pers saldırılarıdır. Pers kralı Şapur, Anadolu'ya ve doğunun bütün her yerine büyük bir saldırı düzenlemiş ve Kappadokia da dahil olmak üzere Carrhae ve Edessa'yı kuşatmıştı.⁷⁶⁶ Şapur'a göre, Valerianus'un daha büyük bir askeri gücü vardı. Batıdan gelen lejyonlarla birlikte Anadolu'nun Kappadokia da dahil olmak üzere hemen her bölgesinden asker toplamıştı.⁷⁶⁷ Askerlerin vebadan dolayı güçsüzlük ve zayıflığından umutsuzluğa kapılan ve Edessa'da kamp kuran Valerianus, Şapur'a barış teklifinde bulundu. Şapur da kendisiyle görüşmek isteyen Valerianus'un bu teklifini kabul etti, ancak İmparator, Şapur tarafından esir edildi ve burada da öldü.⁷⁶⁸ Bundan sonra Şapur, Kilikia'nın şehirlerini özellikle Tarsus'u, Antiocheia'yı ve M.S. 260 yılında Caesarea'yı işgal etmiş ve talan etmiştir.⁷⁶⁹ Bu sırada, Caesarea'da Demosthenes adında bir soylu cesurca örgütlediği kişilerle şehri

⁷⁶¹ Zos., 1.35

⁷⁶² Eutop., 9.8

⁷⁶³ Orosoius, 7.22.7, *S.H.A. Gallien.* 4.7'de Bithynia'nın İskitler tarafından saldırıya uğradığını yazar. 6.2'de ise İskitlerin bütün Asya'ya saldırdıklarını yazar.

⁷⁶⁴ Zos., 1.36

⁷⁶⁵ D. Magie, 1950, s. 707

⁷⁶⁶ Zonaras, 12.21

⁷⁶⁷ Sapor, *Res. Ges.*, 19-37; Euseb. *Hist., Ecc.*, 7. 13Agathias, IV, 24.3; Syncellus s.466, 8-15

⁷⁶⁸ Zos., I.3; Eutrop. 9. Ancak Şapur, kendisiyle savaştıktan sonra esir aldıklarını yazar.

⁷⁶⁹ Zonaras, 12.23, Öte yandan bu paragrafta, Caesarea'nın 400 bin yurttaşı olduğunu belirtir. Ayr. Hieronymus,(Jerome) *Chron.* s.220 'da 259. Olimpiyatta, Şapur'un Kilikia ve Kappadokia talan ettiğini yazar.

savunmuştur, fakat içlerinden tutsak edilen bir doktor işkenceye dayanamayıp, Perslere geceleyin şehre nasıl gireceğini itiraf etmiştir. Bunun üzerine Demosthones'un kaçmasına rağmen, Şapur her yeri talan edip buradan çok sayıda tutsak götürmüştür:

*“Οἱ Πέρσαι δὲ κατὰ πᾶσαν ἄδειαν ταῖς πόλεσιν ἐπιόντες, τὴν τε πρὸς τῷ Ὀρόντῃ αἰροῖσιν Ἀντιόχειαν καὶ τὴν περιφανιστέραν τῶν τῆς Κιλικίας πόλεων τὴν Ταρσὸν καὶ τὴν ἐν Καππαδοκίᾳ Καισάρειαν.”*⁷⁷⁰

(Persler, korkusuzca (kimseden bir saldırı görmeden ya da ellerini kollarını sallayarak) şehirlere saldırarak Orontes (Asi) nehri yakınındaki hem Antiokheia'yı hem de Kilikia'nın ünlü şehri Tarsos'u ve Kappadokia'daki Caesarea'yı ele geçirirler.)

M.S. 260-268 yılları arasında Gallienus imparator olmuştur. Gallienus senato sınıfının bütün askeri yetkilerini ellerinden aldı ve bunun yerine kendisinin atadığı atlı sınıftan kişilere bu yetkileri verdi. *Consularis* statüsündeki eyaletler aşama aşama atlı sınıftan kişilerin emrine geçti. Askeri birliklerin bulunduğu Galatia ve Kappadokia gibi eyaletler de muhtemelen atlı sınıftan kişilerin emrine verildi.⁷⁷¹

İmparator batıda bulunduğu ve Avrupa'daki işlerle ilgilendiği için Gotlara ya da Pers işgaline karşı Doğuya yardım edemiyordu. Gallienus'un generallerinden olan Callistus (Ballista) ve Samosata'daki birliklerin başında olan Macrianus, Perslerin bu saldırılarına karşı Kilikia kıyılarına doğru ilerlediler ve Şapur'un birliklerini Corcycus ve Sebaste'de kuşattılar ve Perslere ani bir saldırı ile büyük kayıplar verdirdiler. Şapur'un mühimmat alayını da ele geçirdiler.⁷⁷² Kallistus'a ek olarak, İmparatorun çok güvendiği Palmyra prensi Odeanathus da doğudaki lejyonları toparlayarak Şapur'a saldırılar düzenledi (M.S. 262). Bu saldırılar sonucunda Şapur, Euphrates'in ötesine çekilmek zorunda kaldı. Gallienus, Odeanathus'un bu

⁷⁷⁰ Zonaras, 12.23; M.H. Dodgeon, (2005, s. 314) buradaki ağır çarpışmada on iki bin Yahudi vatandaşının katledildiği dedikodusunun yayıldığını yazar.

⁷⁷¹ D. Magie, 1950, s. 711

⁷⁷² Zonaras, 12.23

başarısından sonra ona bütün doğunun (Syria) komutasını verdi.⁷⁷³ Roma'nın müttefiki Odenathus, büyük oğlu Herodes ile birlikte, Karadeniz'den gelen ve Asia'yı işgal eden Gotların M.S. 267 yılındaki Phrygia, Troia, Kappadokia ve Galatia'ya saldırılarını durdurmak için gelmişlerdi.⁷⁷⁴

Bu dönemde, doğuda sadece Mısır ve Syria'yı etkisi altına alan değil, aynı zamanda Anadolu'yu da etkisi altına almaya çalışan yeni bir krallık ortaya çıktı. Palmyra'nın ölen kralı Odenathus'un eşi Zenobia artık Roma'ya bağımlı bir krallık olmak istemiyordu ve kocasının dostları sayesinde Arabia, Mısır ve Syria eyaletlerinin yönetimini ele geçirdi ve bundan sonra doğal olarak Anadolu'ya ilerlemeye başladı (M.S. 267). Bu konudaki antik kaynaklar, onun, Kappadokia'yı, Galatia'yı hatta Bithynia'ı işgal etmesi için birlikler gönderdiğini gösterir.⁷⁷⁵ Gallienus döneminde, M.S. 268 yılında, Got savaşları başlamadan önce, Zenobia Antiokheia'yı işgal etti. Heraclianus komutası altında yaklaşık yetmiş bin Roma'lı, Palmyra ile yaptığı savaşta bozguna uğramıştır. Zenobia, iki yıl daha doğunun hükümranlığını elinde bulundurmaya devam etmiştir.⁷⁷⁶

Roma'da M.S. 268-270 yılları arasında Claudius ve M.S. 270 yılında Quintillus kısa süreli imparator olmuştur.

M.S. 270-275 yılları arasında ise Aurelianus Roma imparatoru olmuştur. Bu dönemde Zenobia, Asia Minor'u da ele geçirip Roma'nın güneye inmesini zorlaştırmaya çalıştı. Bunun için öncelikli olarak Kappadokia, Kilikia ve Galatia bölgesini ele geçirdi (M.S. 270). Kontrolü eline alan Aurelianus, M.S. 271 yılında Roma'dan ayrıldı ve kuzey İtalya'yı işgal eden Alamannilere karşı büyük bir zafer kazandı ve buradan Bosphorus üzerinden Anadolu'ya girdi. Ancyra üzerinden Tyana'ya kadar ilerleyen Aurelianus (*Rector Orientis*) Roma'nın üstünlüğünü kabul

⁷⁷³ Zonaras, 12.24

⁷⁷⁴ Syncellus, 466, 23-467,7; Antiokhos'lu John, frag.152,2

⁷⁷⁵ Zos., 13. 1.43;Magie, s. 716

⁷⁷⁶ Zos., 1.44, S.H.A.,Gallien. 13.4-5

ettirdi (M.S. 272).⁷⁷⁷ Ancak Aurelianus Tyana'ya geldiğinde durmak zorunda kaldı, çünkü Tyana İmparatora şehrin kapılarını kapatmıştı. Ancak Heraklaninon adında bir hain tarafından İmparatorun askerlerinin şehre girmesi sağlandı. Öte yandan Tyana'lı ünlü filozof Tyana'lı Apollonius'u rüyasında gören İmparator, bundan etkilenerek şehri talan edilmeden bırakılmasını emretmiştir.⁷⁷⁸ Zosimus'a göre, Zenobia'nın birlikleri arasında, Pannonia, Dalamatia ve Moesia'dan gelen askerlerin yanı sıra Syria, Mezopotamya ve Phoenia ile birlikte Kappadokia kenti Tyana'dan gelen birlikler de vardı.⁷⁷⁹ Bu birliklere karşı Aurelianus başarı kazandı ve Zenobia Palmyra'ya (Emesa) çekildi. Aurelianus ise onu burada kuşattı ve ele geçirdi. Daha sonra Zenobia tutsak edilmiştir ve hastalıktan veya yemek yemeyi kabul etmediği için ölmüştür.⁷⁸⁰ Bununla birlikte bazı kaynaklar onun Roma'da saygın bir şekilde hayatına devam ettiğini yazar.⁷⁸¹ Aurelianus'un bu başarısı, doğuda yeniden uzun bir süre Roma'nın hakimiyetini sağlamıştır.⁷⁸² Galya ve Palmyra'daki başarılarından ötürü Aurelianus senato tarafından *Restitutor Orbis* olarak onurlandırılmıştır.⁷⁸³

Şapur, M.S. 272 yılında öldü. Zenobia'yı ele geçiren Aurelianus bu başarılarından sonra Perslere karşı savaş ilan etti ve bunun için 275 yılında doğuya sefere çıktı. Fakat Thrakia'dan geçtikten sonra Caenophrurium'da, bir askerinin, İmparatorun ölüm listesi olduğu dedikodusunu yayması yüzünden askerleri tarafından öldürüldü.⁷⁸⁴

Aurelianus'un öldürülmesinde sonra, yetmiş beş yaşındaki yaşlı *consul* Tacitus senato tarafından M.S. 275 yılında imparatorluğa seçildi. M.S. 276 yılında Karadeniz'den gelen Gotlar- İskitler (Heruli), Maetois gölünü aşarak Karadeniz'e,

⁷⁷⁷ Zos., 1.50

⁷⁷⁸ S.H.A., *Aurel.* 23-25; Türkçe çevirisi için bkz. Tyana.

⁷⁷⁹ Zos., 1.52

⁷⁸⁰ Zonaras, 15.59

⁷⁸¹ Eutrop.,9, 13.2, Jerome chron. S. A. 274, s.223, 1-3

⁷⁸² T. Mommsen.1909, s. 299

⁷⁸³ CAH, 12, 52

⁷⁸⁴ S.H.A., *Aurel.* 35,4-5

oradan da Kolkhis, Pontus, Galatia ve Kappadokia üzerinden Kilikia'ya kadar ulaşılar ve bu bölgeleri işgal ettiler:

“Πόντῳ καὶ Καππαδοκίᾳ ἐπῆλθον καὶ Γαλατίᾳ”⁷⁸⁵

((İskitler).....Pontus'a ve Kappadokia'ya, Galatia'ya geldiler. (saldırdılar))

Tacitus onlarla savaştı ve başarı da kazandı ve birçoğunu da öldürdü. Geri kalanları Florianus'a bırakarak Europa'ya dönmek için ayrıldı. Fakat M.S. 276 yılında Tyana'da ya hastalıktan ya da askerlerin elinden imparatorluğunun altıncı ayında öldü: ⁷⁸⁶¹ *Namque Tacito confestim a ducentesima regni luce Tyanae mortuo, cum tamen prius.*)⁷⁸⁷

M.S. 276 yılında Florianus kısa süreli imparator oldu ve ardından M.S. 276-282 yılları arasında Probus imparator oldu. Bu imparatorların ilk işleri arasında Anadolu'yu barbar istilalarından engellemeye çalışmak vardı. İmparator Probus bunu başarmış görünüyor, çünkü *Gothicus Maximus* unvanı almıştır. Sarmatyalılara karşı büyük bir zafer kazanmıştır. Probus askeri birlikleriyle bütün Mezopotamya'yı herhangi bir direnişle karşılaşmadan kontrol altına almıştır.⁷⁸⁸ *Persicus Maximus* unvanı almıştır.⁷⁸⁹ Probus'un en önemli savaşlarından birisi de Anadolu'da Kappadokia'nın sınırındaki Isauria bölgesindeki çetelere karşıdır. Burada da başarı kazandı ve şehir ile kabileleri Roma'nın itaati altına almıştır.^{790,791} Probus bu başarılarından sonra iç savaş içerisinde olan Perslere karşı da sefere çıkmıştır ve Illyria üzerinden geçerken askerleri tarafından öldürülmüştür.⁷⁹²

⁷⁸⁵ Zonaras, 12. 28

⁷⁸⁶ S.H.A., Tac. 13.5; Zos. 1.63 bu kişinin Syria valisi Maximinus olduğunu belirtir.

⁷⁸⁷ Aur. Victor, Caes. 36.2.

⁷⁸⁸ S.H.A., Cari, 8

⁷⁸⁹ S.H.A., Cari, 8

⁷⁹⁰ S.H.A., Probi, 16

⁷⁹¹ S.H.A., Cari, 8

⁷⁹² S.H.A., Cari, 20

M.S. 282 yılında Probus öldükten sonra imparatorluğa yükselen Carus'un (M.S. 282-4), M.S. 283 yılında Perslere karşı çıktığı seferi başarılı ile sonuçlandı. Perslerin iç savaşlarından ötürü Roma ile Pers arasında geçici bir barış sağlandı. Ancak Carus'un bu seferinde Kappadokia'nın rolü konusunda bir bilgimiz yoktur.

Valerius Diocletianus Roma imparatorluğunu M.S. 284-293 yılına kadar tek başına yönettikten sonra, M.S. 293-305 yılları arasında Tetrarşi (dörtlü yönetim) olarak adlandırılan yeni bir rejimle yönetti. Diocletianus, doğudaki problemlerden ziyade batıdaki sorunların daha önemli olduğunu düşünüp onlarla ilgileniyordu. Diocletianus'un ana önceliklerinden birisi de eyaletlerdeki sorunları düzeltmekti. Bu dönemde Sarmatialıların Danubium'a saldırıları yoğunlaşmıştır. Bu savaşlardaki başarılarından ötürü *Sarmaticus Maximus* unvanını almıştır.

Bu dönemde Perslerin yeni "savaş sever" kralı Narses krallığı ele geçirdi. M.S. 295 yılında saldırgan bir politika izleyen Pers kralı Narses, geleneksel olarak Roma'nın kontrolündeki Armenia kralı Tiridates'i kovarak bölgeyi işgal etti. Caesar Galerius, M.S. 296 yılında Kappadokia bölgesindeki Satala'da topladığı 25 bin askeriyle Perslere karşı yaptığı bu savaşta yenildi (M.S. 296). Mezopotamya yeniden Perslerin eline geçti.⁷⁹³ Diocletianus'un Mısır'dan dönmesiyle birlikte Persler yenilgiye uğratıldı, Mezopotamya ve Armenia'nın kontrolü yeniden Roma'nın kontrolüne geçti (M.S. 299). Sağlanan bu barış Constantinus döneminin sonuna kadar sürdü.⁷⁹⁴

Diocletianus, eyaletlerde imparatorun kontrolünü artırmak ve gücün haris yöneticilerin elinde toplanmaması için yönetim sistemini tamamen değiştirdi. Eski eyaletleri bölerek sayılarını 40'tan 105'e kadar çıkardı. Eski valilerin birçoğunun askeri yetkilerini elinden aldı. Bu yeni eyaletler *dioceses* (διοίκησις) denilen on iki yönetim bölgesine ayrılmıştı.⁷⁹⁵ Diocletianus'un başlattığı ve Constantinus dönemlerinde de devam eden düzenlemelerle eyaletlerin sayısı bölünerek çoğaltıldı

⁷⁹³ O. Akşit, 1985, s. 501

⁷⁹⁴ T. Mommsen, 1999, s.300

⁷⁹⁵ T. Mommsen, 1999 , s. 412

ve aynı zamanda eyaletler küçüldü. Öte yandan bu düzenlemelerin stratejik ve askeri amaçları da vardı. Bu nedene sınırdaki eyaletler ikiye ayrıldı ve daha içte bulunanın askeri birliği daha dıştakine kaydırıldı. Bunların başına orduları yönetmesi için komutan *dux* atandı.⁷⁹⁶ Bu şekilde; Batıda altı, Illyricum’da üç ve Doğuda üç olmak üzere on iki *dioceses*e, geniş coğrafi alanlara yayılan yönetim birimlerine ayrıldı. Doğudaki *dioceses*; *Pontus*, *Asiana* ve *Oriens* olmak üzere üç *praesese* ayrıldı. Kappadokia bölgesi de Pontus *diocesis*inin içerisinde yer aldı. (M.S. 312-314)⁷⁹⁷

Harita 1-4: Diocletianus döneminde Roma eyaletleri (Sabin, Philip, Hans Van Wees, and Michael Whitby: 2007)

Pontus *vicarius*unun emrinde bulunan Kappadokia eyaleti süreç içerisinde üç eyalete ayrıldı: Dördüncü yüzyılın sonlarında M.S. 371/372 arasında bir tarihte⁷⁹⁸ yeniden organize edildi ve İmparator Valentinus Kappadokia Prima (I) ve Kappadokia Secunda (II) olmak üzere iki eyalete ayrıldı. Prima’nın başkenti

⁷⁹⁶ CAH, 13, 79-81

⁷⁹⁷ *Laterculus Veronensis*

⁷⁹⁸ Th. A. Kopeček, “Curial Displacements and Flight in Later Fourth Century Cappadocia”

Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte, Bd. 23, H. 3 1974), s. 319-342

Caesarea kalmıştır, Secunda'nın, yani güney kısmının ilk başlarda başkenti Podandus yapılmak istense de, sivil ve kiliseye ait işlerin metropolisi *praesesin* komutasındaki Tyana başkent olmuştur ve Podandus buraya bağlanmıştır.⁷⁹⁹ Bu ayrılmayı Basilius'un mektubunda da açıkça görebiliyoruz.⁸⁰⁰ Kappadokia Secunda, İmparator Iustinianus döneminde yaklaşık M.S. 536-537 yılında yeniden ikiye ayrılmıştır ve Mokissos, Iustinianopolis ismini alarak Kappadokia Tertia'nın başkenti olmuştur.⁸⁰¹ Justinianus döneminin başlarında Kappadokia Secunda *consularis* tarafından yönetilmiştir ve M.S. 535 ve 553 yılları arasında Kappadokia Prima ve Secunda birleştirilmiş ve yönetimi *proconsule* bırakılmıştır.⁸⁰²

M.S. 332 yılında Constantinus (M.S. 306-337) ile Licinus arasında iç savaşta Licinius kendisi için Phrygia ve Kappadokia'dan on beş bin asker toplayabilmiştir.⁸⁰³ Constantinus, Sasanilere karşı yapılacak olan sefer için, M.S. 335 yılında yeğeni Hannibalianus'u kralların kralı olarak Pontus sınırındaki halkların başına kral olarak gönderir⁸⁰⁴ (*Rex Regum et Ponticarum Gentium*). Constantinus'un kendi ailesinden birisini Pontus ya da Armenia'nın başına getirmek istediği açıktır.⁸⁰⁵ Hannibalianus'un Armenia'ya kral olduğuna dair bir bilgi yoktur. Fakat Hannibalianus'un askerlerini yerleştirmek için krallık sarayı olarak seçtiği yer Caesarea'dır. *Chronicum Alexandrinum*⁸⁰⁶ (*Chronicon Paschale*)'de Constantinus'un mor bir hırka ile onu Kappadokia'nın Caesarea kentine gönderdiğini yazar. Sonuç olarak Constantinus tarafından doğuya imparator olarak gönderilen Hannibalianus, merkez olarak Kappadokia'nın Caesarea kentini seçmiştir.

⁷⁹⁹ Malalas, 13.35

⁸⁰⁰ Basil., *Epist.*, 74

⁸⁰¹ Notit., *Episcopatum*, Ἐπαρχία Καππαδοκίας· Μητρόπολις Μωκησοῦ ἔχει ὑπ' αὐτὴν πόλεις ἥτοι ἐπισκοπὰς δ, οἷον τὸν Ναζιανζοῦ τὸν Κολωνείας τὸν Παρνασσοῦ τὸν Δωάρων

⁸⁰² *Novellae*, 30

⁸⁰³ Zos., 2.22

⁸⁰⁴ *Origo*, 6.35; Amm., Marc., 14.1.2

⁸⁰⁵ *CAH*, 12, s.497

⁸⁰⁶ Yazarı yedinci yüzyıld, İmparator Heraclius zamanında yaşamıştır.

M.S. 395-397 yıllarında Kafkaslardan ilerleyen Hunlar, İtalia'da olan Roma ordusunun da ilgilenememesi nedeniyle, Anadolu'ya büyük bir akın başlattılar. Bu akınlardan Pontus, Kappadokia, Armenia ve Syria Mezopotamya da etkilenmiştir. Zira Roma daha önceki dönemlerde hiç olmadığı kadar bu dönemde doğudaki gücünü ve kontrolünü kaybetmişti.⁸⁰⁷

Yedinci yüzyıldaki Pers ve Arap akınları Geç dönemdeki Anadolu'nun gelişimini durdurdu ve bölgeyi dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar sürecek olan bir karanlığa gömdüler. Şehirlerin birçoğu kayboldu ve yaşam sadece kalelerde ve küçük şehirlerde sürdü. Bu dönemde Sasaniler tarafından, önce Melitene (M.S. 576) daha sonra M.S. 611-612 yılında Caesarea yakılıp yıkıldı.⁸⁰⁸ Diocletianus döneminden beri barış içinde yaşayan kenti yaklaşık üç yüzyıl aradan sonra işgale uğradı.

Sonuç olarak Traianus'un doğuda yaptığı seferler Roma'nın başına büyük işler açmıştır. Çünkü sonraki İmparatorlar da ondan daha fazla toprak kazanmak için Mezopotamya'ya kadar ilerlemişlerdir ve bu da onların yönetebileceğinden çok daha büyük bir hakimiyet alanının oluşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Roma'nın doğu sınırlarında sık sık hakimiyet ve kontrolün zayıfladığı görülmektedir. Roma'nın doğu sınırlarına yakın olan Kappadokia bölgesi de bu durumdan oldukça etkilenmiş, çeşitli dönemlerde işgale uğramıştır. Eğer Roma doğudaki sınırlarını Kappadokia'nın en doğu ucu olarak belirlemiş olsaydı, sınırlarını korumak Romalılar için daha güvenli ve kolay olabilirdi.

⁸⁰⁷ CAH, 13, 442-443

⁸⁰⁸ J. E, Cooper, 2012, s. 41

2 KAPPADOKIA BÖLGESİNİN TARİHİ COĞRAFYASI

Mekan bilgisine dayanmadan bir bölgenin tarihi yazılamayacağı için; bu bölümde Kappadokia bölgesinin tarihi coğrafyası Yunanca ve Latince metinlere dayanarak ortaya konulacaktır.

2.1 Kappadokia Bölgesinin Genel Coğrafi Konumu ve Sınırları

Kappadokia bölgesinin genel coğrafi sınırlarından bahsetmeden önce; şu bilginin hatırlatılması gerekmektedir: Kappadokia Bölgesinin Siyasi Tarihi başlıklı bölümünde de bahsedildiği üzere; bölge Persler tarafından IV. yüzyılın ortalarında Pontus Kappadokiası ve Büyük Kappadokia olmak üzere iki satraplığa ayrılmıştır. Karadeniz'e bakan bölgeye Pontus Kappadokiası, denizden daha içeri kısımdaki bölgeye ise Büyük Kappadokia veya Kappadokia bölgesi denilmiştir. Bu tezin konusu Büyük Kappadokia veya Kappadokia bölgesi olarak adlandırılan iç kısımdaki bölgedir ve bu bölümde verilecek tüm coğrafi bilgiler bu bölge göz önüne alınarak değerlendirilmiştir.

Konumuz olan Büyük Kappadokia ya da Kappadokia bölgesi, eskiçağda genel olarak Türkiye'nin bugünkü Orta Anadolu ve Doğu Anadolu'nun batısının bir kısmını içermektedir.

Strabon, Kappadokia bölgesini detaylı bir şekilde tanımlayan tek eskiçağ coğrafyacısıdır. Burayı muhtemelen Roma'nın eyaleti olmadan kısa bir süre önce, M.S. 17 yılında ziyaret etmiştir. Strabon, Kappadokia'nın bölgesel sınırlarını aynı dili konuşanları ve etnik uyumu referans alarak kolayca çizer⁸⁰⁹:

⁸⁰⁹ S. Panichi, *Cappadocia through Strabo's Eyes* "Şurada: Strabo's Cultural Geography, The Making of a Kolossourgia, Ed.Daniela Dueck, Huck Lindsay, Sarah Potheary, Cambridge University Press, New York, 2005, s. 200-215

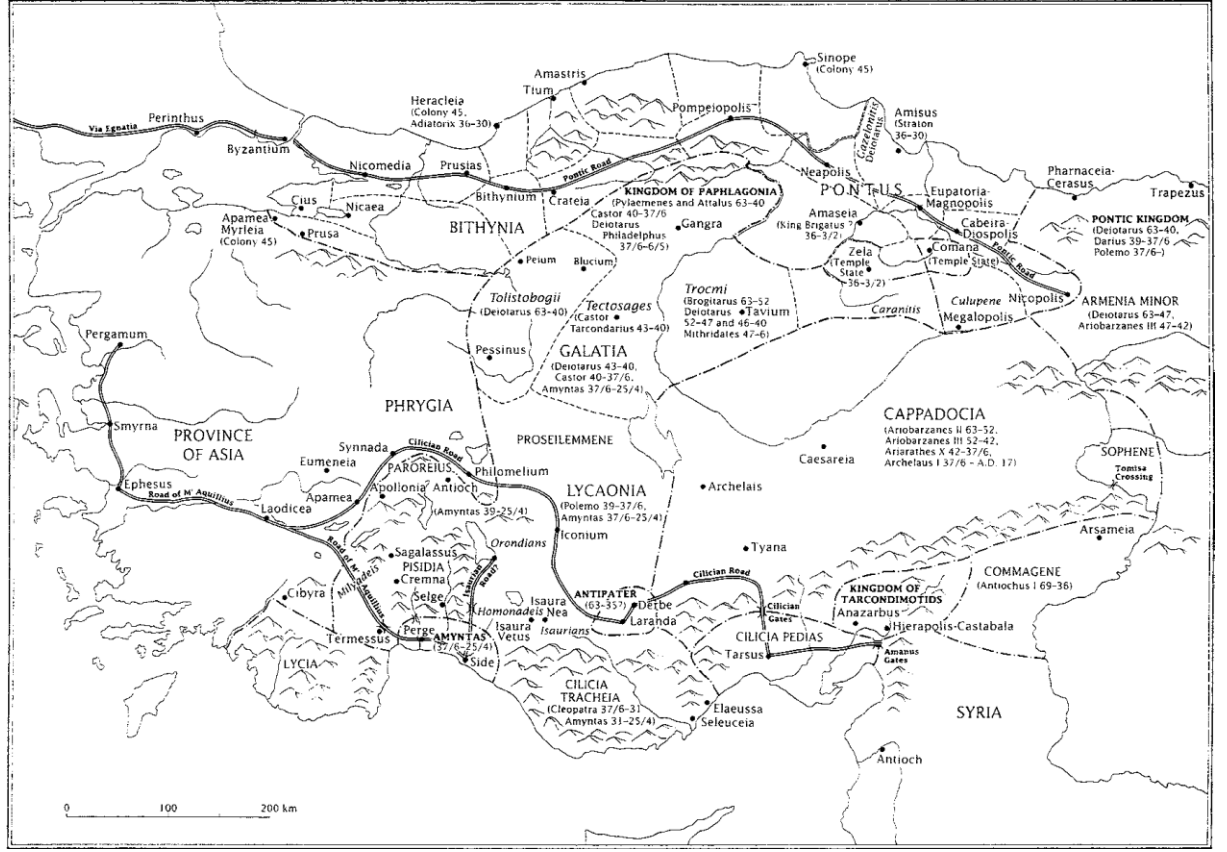
“καὶ ἡ Καππαδοκία δ’ ἐστὶ πολυμερὴς τε καὶ συχνὰς δεδεγμένη μεταβολάς. οἱ δ’ οὖν ὁ μὲν γλῶττοι μάλιστα εἰσιν οἱ ἀφοριζόμενοι πρὸς νότον μὲν τῷ Κιλικίῳ λεγόμενῳ Ταύρῳ, πρὸς ἑὸν δὲ τῇ Ἀρμενίᾳ καὶ τῇ Κολχίδι καὶ τοῖς μεταξὺ ἑτερογλώττοις ἔθνεσι, πρὸς ἄρκτον δὲ τῷ Εὐξείνῳ μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἄλνυος, πρὸς δύσιν δὲ τῷ τε τῶν Παφλαγόνων ἔθνει καὶ Γαλατῶν τῶν τὴν ἐποικισάντων μέχρι Λυκαόνων Φρυγίαν καὶ Κιλικίων τῶν τὴν τραχεῖαν Κιλικίαν νεμομένων.” (Strab., 12.1.1)

(Kappadokia, ayrıca birçok parçadan oluşan bölgedir ve birçok değişikliklere maruz kalmıştır. Bununla birlikte, aynı dili konuşan en çok da güneyden Tauros denilen Kilikia bölgesindeki halklarla, doğudan ise Armenia ve Kolkhis ile ve ikisinin arasında farklı dili konuşan halklarla, kuzeyden ise Halys’ün döküldüğü (ağzı) yere kadar Eukseinos’la sınırları vardır, batıdan ise hem Paphlagonia ırkıyla ve Phrygia’da yerleşmiş olan Lykaonialılara kadar uzana Galatia halkıyla ve Kilikia Trakheia’ya yerleşmiş Kilikia halkıyla sınırları vardır.)

Strabon’a göre; Kappadokia bir yarımadaının boğazı gibidir. Kuzeyde Karadeniz (Pontus) denizi ile güneyde ise Tauros dağları (Kilikia Trakheia), batıdan Paphlagonia, Phrygia, Galatia ve Lykaonia, doğudan ise Kolkhis, Armenia Minor ve Maior arasında kalan bölgeye Kappadokia denilmiştir:

“ἐστὶ δ’ ὥσπερ χειρρονήσου μεγάλης ἰσθμὸς οὗτος, σφιγγόμενος θαλάτταις δυσὶ τῇ τε τοῦ Ἰσσοῦ κόλπου μέχρι τῆς τραχείας Κιλικίας καὶ τῇ τοῦ Εὐξείνου μεταξὺ Σινώπης τε καὶ τῆς τῶν Τιβερηνῶν παραλίας ἐντὸς δὲ τοῦ ἰσθμοῦ λέγομεν χειρρόνησον τὴν προσεσπέριον τοῖς Καππάδοξιν ἅπασαν, ἣν Ἡρόδοτος μὲν ἐντὸς Ἄλνυος καλεῖ: αὕτη γὰρ ἐστὶν ἣς ἤρξεν ἀπάσης Κροῖσος: λέγει δ’ αὐτὸν ἐκεῖνος τύραννον ἐθνέων τῶν ἐντὸς Ἄλνυος ποταμοῦ.” (Strab., 12.1.3)

(Kilikia Trakheia’ya kadar İssos körfezi ve Sinope ve Tiberan’ların kıyılarına kadar uzanan Eukseinos ile Kappadokia, iki deniz ile birbirine bağlanmış büyük bir yarımadaının boğazı gibidir. Yarımada derken boğazın bu tarafındaki yani Kappadokia’nın batısındaki bütün ülkeyi kastediyoruz ki burayı Herodotos ise “Halys’un içindeki olarak adlandırır: çünkü bütün burayı Kroisos yönetti. O, Kroisos’un Halys ırmağının içindeki bütün halkların tiranı olduğunu söyler.)

Harita 2-1: Asia Minor

Plinius ise Kappadokia'yı bütün olarak ele alır ve konumunu şu şekilde belirtir:

“ordiemur autem a Cappadocum gente. Longissime haec Ponticarum omnium introrsus recedens Minorem Armeniam Maioremque et Commagenen laevo suo latere transit, dextro vero omnes in Asia dictas gentes, plurimis superfusa populis magnoque impetu scandens ad ortum solis et Tauri iuga transit Lycaoniam, Pisidiam, Ciliciam, vadit super Antiochiae tractum, et usque ad Cyrresticam eius regionem parte sua quae vocatur Cataonia contendit. itaque ibi longitudo Asiae [xii] I efficit, latitudo dcxl.” (Plin., HN., 6 .8. 24)

(Kappadokia halkından başlayacağız. Bütün Pontus halklarının içerisinde bu (Kappadokia) iç kısımların en uzak noktasına uzanır.⁸¹⁰ Solunda (doğusunda,) Küçük ve

⁸¹⁰ Pontus kıyılarından Syria'ya kadar.

Büyük Armenia'yı ve Kommagene'yi arkasında bırakır ve sağında (batısında) ise gerçekten Asia'daki daha önceden bahsedilen bütün soyları vardır. Bir çok ulusu aşarak, büyük bir hareketle Tauros silsilesi tarafına güneşin doğuşuna (doğuya) doğru hızlı bir hareketle tırmanarak Lykaonia, Pisidia ve Kilikia'yı aşar ve Antiokhae'nin üstündeki bölgeye ilerler ve Kataonia diye adlandırılan kısmıyla da Antiokhae'nin bir kısmı olan Cyrrestiacae'ya kadar uzanır. Bu nedenle Asya'nın oradaki uzunluğu 1250 milia (1.250.000 adım), genişliği ise 640 miliadır.)⁸¹¹

Plinius, Kappadokia'nın coğrafi koordinatlarını verir ve buna göre bölge üçüncü paralelde yer alır:

“Tertius circulus ab Indis Imavo proximis oritur. tendit per Caspias Portas, Mediae proxima, Cataoniam, Cappadociam, Taurum, Amanum, Issum, Cilicias Portas, Solos, Tarsum, Cyprum, Pisidiam, Pamphyliam, Siden, Lycaoniam, Lyciam, Patara, Xanthum, Caunum, Rhodum, Coum, Halicarnassum, Cnidum, Dorida, Chium, Delum, Cycladas medias, Gythium, Malean, Argos, Laconicam, Elim, Olympiam, Messaniam Peloponnesi, Syracusas, Catinam, Siliciam mediam, Sardiniae austrina, Carteiam, Gadis. gnomonis C unciae umbram LXXVII uncium faciunt. longissimus dies est aequinoctialium horarum XIII atque dimidia cum tricesima unius horae.” (Plin., HN., 6.39.214)

(üçüncü Paralel (çember) Hindistan'ın Himalayalar'a yakın kısmından başlar ve Hazar geçitleri boyunca, Media'nın en yakın kısımları, Kataonia, Kappadokia, Taurus, Kıbrıs, Pisidia, Pamphilia, Side, Lyconia, Lycia, Patara, Ksanthos, Kaunos, Rhodus, Kos, Halicarnassos, Knidos, Dorida, Khios, Delos, Kyklad adalarının ortası, Gythius, Malea, Argos, Laconica, Elis, Olympia, Messania, Peloponnesos, Syracusae, Katina, Silicia'nın ortası, Sardunya'nın güneyi, Karteia, Cadiz bölgeleri boyunca uzanır/geçer.)

İ.S. II. Yüzyıl yazarı Iulius Solinus, muhtemelen Plinius'dan alıntı yaparak, Kappadokia'nın sınırları konusunda onunla benzer bilgiler verir:

“XLVI. Cappadocia. In ea de equis.

Cappadocia gentium universarum, quae Pontum accolunt, praecipue introrsum recedit. Latere laevo utraque Armenias, et Comagenem simul transit; dextro plurimis Asiae

⁸¹¹ Sinope'den Issos körfezi 200 Milia'dır.

populis circumfusa. Attollitur ad Tauri juga et solis ortus. Præterit Lycaoniam, Pisidiam, Ciliciam. Vadit super tractum Syriæ Antiochiæ, parte regionis alterius in Scythiam pertendens, ab Armenia majore divisa Euphrate amne: quæ Armenia, unde Parydri montes sunt, auspicatur. Multæ in Cappadocia urbes inclytæ; verum, ut ab aliis referamus pedem, coloniam Archelaidem, quam deduxit Claudius Cæsar, Halys præterfluit; Neocæsaream fluvios Lycus alluit; Melitam Semiramis condidit; Mazacam sub Argæo sitam Cappadoces matrem habent urbium: qui Argæus nivalibus jugis arduus, ne æstivo quidem torrente pruinis caret, quemque indidem populi habitari deo credunt.”⁸¹²

(Pontus kıyısında oturan bütün (çok fazla) soylardan oluşan Kappadokia, esas olarak içeri doğru çekilir. Sol taraftan her iki Armenia’yı ve Kommagene’yi aynı anda geçer; sağ taraftan ise Asya’nın en fazla halkı yayılmıştır. Tauros dağlarının zincirlerine ve güneşin doğuşuna doğru yükselir. Lyconia’yı, Pisidia’yı ve Kilikia’yı geçer. Syria Antiokhiaie’nin üzerine çıkar, başka bir bölgenin kısmıyla Scythia’ya uzanarak, Armenia’dan Eupharates ırmağının daha büyük bir kısmıyla. Parydri dağlarının olduğu yerde Bu Armenia başlatılır. Kappadokia’da birçok ünlü kent vardır; gerçekten Claudius Caesar’ın kurduğu Archelaides kolonisi başka kaynaklardan referans verdiğimiz gibi, Halys ırmağı ötesinden geçer. Neocaesarea’yı Lycus ırmakları sular. Semiramis Melita’yı kurdu. Argeus’un altında olan Mazaka’yı Kappadokialılar kentlerin anası olarak adlandırırlar. Bu Argeus, karlı tepeleriyle çetindir, yaz ayında bile şiddetli kırağı (kar) eksik olmaz ki, bu aynı yerde halk tanrının oturduğuna inanırlar.)

Ptolemios ise Kappadokia’nın genel coğrafi sınırlarını koordinatlarıyla birlikte verir. Bölgenin batıdan Galatia ve Pamphilia’nın bir kısmı ile, güneyden Kilikia ile, doğudan ise Armenia ve Eupharates ile sınırları vardır:

“Καππαδοκίας θέσις.

[Ἀσίας πίναξ α΄.]

“Ἡ Καππαδοκία περιορίζεται ἀπὸ μὲν <δύσεως> Γαλατίας, καὶ μέρει Παμφυλίας κατὰ τὴν ἐκτεθειμένην ἀπὸ τοῦ Πόντου γραμμὴν μέχρι πέρατος, οὗ θέσις ἐπέχει μοίρας

⁸¹²Gaii Iulii Solini *De Mirabilibus Mundi Capitula*, 39 - 57

ζ<δ> <λ>ζ γο' ἀπὸ δὲ <μεσημβρίας> τῇ τε Κιλικίᾳ κατὰ τὴν ἐντεῦθεν διὰ τοῦ Ταύρου ὄρους μέχρι τοῦ Ἀμανοῦ ὄρους γραμμὴν ἕως τοῦ πέρατος, οὗ θέσις ἐπέχει μοίρας <ο> <λ>ζ γ' καὶ μέρει Συρίας τῇ ἐντεῦθεν διὰ τοῦ Ἀμανοῦ ὄρους ἐπὶ τὸ τοῦ Εὐφράτου τμήμα τὸ ἐπέχον μοίρας <ο>α γο' <λ>η ἀπὸ δὲ <ἀνατολῶν> Ἀρμενίᾳ Μεγάλῃ παρὰ μὲν τὸν Εὐφράτην ἀπὸ τοῦ εἰρημένου τμήματος τοῦ Ἀμανοῦ ὄρους μέχρι τῆς ἀρκτικωτάτης αὐτοῦ πρὸς ἀνατολὰς ἐπιστροφῆς, ἣ ἐπέχει μοίρας <ο>α <μ>β γ' μετὰ δὲ ταῦτα τῇ παρὰ τὰ Μοσχικὰ ὄρη γραμμῇ μέχρι πέρατος, οὗ θέσις ἐπέχει μοίρας <ο>β □' <μ>δ □' γ' καὶ τῇ ἐντεῦθεν ἐπιξευγνυούσῃ τὸ εἰρημένον πέρας γραμμῇ, ἀπὸ δὲ <ἄρκτων> μέρει τοῦ Εὐξείνου Πόντου τῇ ἀπὸ Ἀμισοῦ μέχρι πέρατος, οὗ θέσις <ο>β □' <μ>δ □' γ'. Ἡ μὲν οὖν παράλιος τούτου τοῦ τμήματος ἔχει περιγραφὴν τοιαύτην.”⁸¹³

(Kappadokia'nın Konumu)

Kappadokia batıdan Galatia ve Pamphylia'nın bir kısmıyla ki bizim daha önceden gösterdiğimiz gibi burası bir hat boyunca Pontus'dan başlayıp sınıra kadar takip eder ve buranın konumu şöyledir (şu parçaları kapsar): 64°, 37°, 40°, . Güneyden ise, Kilikia ile bir hat boyunca Tauros dağlarından geçen ve Amanoslara kadar uzanan bir sınıra kadar takip eder ki burası konumu 70°, 37°, 20°, 'dir ve bu yüzden Amonoslar üzerinden Euphrates'in bir kısmına kadar Syria'nın bir parçasını kapsar ki, burasının konumu 71°, 20°, 38°'dir, doğudan, Büyük Armenia'nın Euphrates boyunca Amanos'un bahsedilen kısmından onun kuzeyi boyunca gelen ve daha sonra doğu tarafına doğru sapan bir noktaya kadar ki buranın konumu şöyledir: 71°, 42°, 30°, bundan sonra Moskhikos dağlarının hattı boyunca ve sınıra kadar uzanır ki buranın konumu ise şöyledir: 73°, 44°, 30° ve bu böylece bahsedilen sınırlar kıyıda bağlanan bir hatla, kuzeyden ise Euxenos Pontus'un bir kısmıyla sınırlıdır, Amisos kentinden sınıra kadar uzanır ki buranın konumu: 72°, 20°, 44°, 45°'dir. Bu bölgenin deniz kıyısı böyle bir sınıra (görünümüne) sahiptir.)

Strabon, Kappadokia bölgesinin coğrafi sınırlarını sayısal bilgiler kullanarak verir ve biz bu bilgiden anlıyoruz ki, Kappadokia kuzey-güney yönünde yaklaşık 333 km ve doğu-batı yönünde ise yaklaşık 555 km'lik bir alanı kapsar:

“Μέγεθος δὲ τῆς χώρας κατὰ πλάτος μὲν τὸ ἀπὸ τοῦ Πόντου πρὸς τὸν Ταῦρον ὅσον χίλιοι καὶ ὀκτακόσιοι στάδιοι, μῆκος δὲ ἀπὸ τῆς Λυκαονίας καὶ Φρυγίας μέχρι Εὐφράτου πρὸς

⁸¹³ Ptol., Geog., 5.6.1

τὴν ἑω καὶ τὴν Ἀρμενίαν περὶ τρισχιλίουσ. ἀγαθὴ δὲ καρποῖς, μάλιστα δὲ σίτῳ καὶ βοσκήμασι παντοδαποῖς· νοτιωτέρα δ' οὐσα τοῦ Πόντου ψυχροτέρα ἐστίν·” (Strab., 12.2.10)

(Ülkenin büyüklüğü genişlik olarak, Pontus’dan Tauros’a kadar yaklaşık olarak bin sekiz yüz *stadion*dur⁸¹⁴; uzunluk olarak Lykaonia ve Phrygia’dan doğuda Euphrates ırmağı boyunca Armenia’ya kadar yaklaşık olarak üç bin *stadion* uzunluğundadır. Bu bölge sadece meyve bakımından değil en çok ekinler ve her türlü sığır için güzel bir yerdir. Pontus’dan daha güneyde olmasına rağmen daha soğuktur.)⁸¹⁵

Kappadokia bölgesinin antik çağlardaki genel coğrafi konumu ve sınırları hakkında yukarıda verilen kaynaklardan bir fikir edinebiliyoruz. Ancak, Strabon’un da belirttiği üzere, bölgenin sınırları, tarihsel süreç içerisinde bölgede meydana gelen siyasi gelişmelere bağlı olarak değişikliğe (*μεταβολαί*) uğramıştır. Bölgede etkili olan siyasi gelişmeler üzerinde “Kappadokia Bölgesinin Siyasi Tarihi” bölümünde detaylı bir şekilde durulmuştur. Bu gelişmelerin en önemlileri arasında, Arkhelaos döneminde, Kilikia Trakheia’nın ve Armenia Minor’un Kappadokia’ya dahil edilmesi, Vespasianus döneminde Galatia ile Kappadokia eyaletinin birleştirilmesi ve Traianus döneminde de yeniden ayrılması vardır. Dolayısıyla antik çağda Kappadokia bölgesini tek bir coğrafi mekan değil de süreç içerisindeki değişkenlik gösteren genellikle sınırları genişleyen coğrafi bir mekan olarak düşünmememiz gerekir.

Kappadokia bölgesi, daha önce de değinildiği üzere, antik çağda Anadolu’nun merkezini teşkil etmesi sebebiyle önemli bir bölge olmuştur. Çünkü Kappadokia doğu-batı ve kuzey-güney yönündeki önemli yol kavşaklarında bulunur. Özellikle batıdan Ankyra üzerinden gelen yollar, Kappadokia bölgesinin şehirlerinden geçer. Bu ana yollar genel olarak şöyle sıralanabilir; Ankyra- Kaisareia- Melitene, Amisos-Tavia-Caesarea, Tauros-Kilikia, İkonion-Koloneia-Caesarea-Sebasteia, Ankyra-Koloneia-Tyana-Pylae Kilikias, Amisos-Sebasteia-Kukusos.⁸¹⁶

⁸¹⁴ Bir stadion yaklaşık 185 metredir.

⁸¹⁵ Strabon, nemin iklim üzerindeki etkisini belirtir.

⁸¹⁶ F. Hild, *Das Byzantinische Strassensystem in Kappadokien*. Cilt. 131. Verlag d. Österr. Akad. d. Wiss., 1977.

2.2 Kappadokia Bölgesinin Sınır Komşuları

2.2.1 Pontus ve Amasia (Kuzey Sınırı)

Kappadokia'nın kuzeyden Pontus devleti ile sınırı vardır ve bu sınıra birçok antik yazarın satır aralarında rastlayabiliyoruz. Strabon'a göre Paphlagonia sınırında Kappadokia ve Pontus yer alması sebebiyle Kappadokia ile Pontus kuzeyden sınır komşusu olduğu açıktır:

“ἐπεὶ δὲ τὰ τῇ Παφλαγονίᾳ συνεχῇ παράκειται τῷ Πόντῳ καὶ τῇ Καππαδοκίᾳ καὶ τοῖς ἤδη περιωδευμένοις ἔθνεσιν,” (Strab., 12.4.10)

((Bithynia'nın) Paphlagonia hattında ki bölge, Pontus ve Kappadokia ve daha önceden bahsedilen ırklara yakın olarak uzandığı için.....)

“λείπεται δὲ τοῦ Πόντου τὰ μεταξὺ ταύτης τε τῆς χώρας καὶ τῆς Ἀμισηνῶν καὶ Σινωπέων, πρὸς τε τὴν Καππαδοκίαν συντείνοντα καὶ Γαλάτας καὶ Παφλαγόνας.” (Strab., 12.3.38)

(Amisene ve Sinopelilerin memleketleri arasındaki bu ülkeyle (Zelitis), Kappadokia'ya, Galatia'ya ve Paphlagonia'ya kadar genişleyen Pontus'un kısımlarının açıklanması geriye kalıyor.)

Cassius Dio da Kappadokia'nın Pontus'un sınırında yer aldığını yazar:

“πυθόμενος οὖν ταῦτα ὁ Ἀγρίππας τὸν Πολέμωνα ἐπ' αὐτόν, τὸν τοῦ Πόντου τοῦ πρὸς τῇ Καππαδοκίᾳ ὄντος βασιλεύοντα, ἔπεμψε.” (Cass., Dio, 54.24.5)

(Agrippa bunları öğrendikten sonra onun üzerine Pontus'un Kappadokia tarafındaki kısmının kralı Polemon'u gönderdi.)

Kappadokia'nın kuzey sınırlarında bulunan şehir, Strabon'a göre Amasia'dır. Bu şehrin güneyden Kappadokia'ya (Kappadokia'nın kuzeyi) kadar uzandığını

belirtir. Dolayısıyla Kappadokia'nın kuzey sınırında Pontus'un Amasia kenti bulunur:

“τοῦτο μὲν δὴ τὸ μῆκος, πλάτος δὲ τὸ ἀπὸ τῶν ἄρκτων πρὸς νότον ἐπὶ τε τὴν Ζηλῆτιν καὶ τὴν μεγάλην Καππαδοκίαν μέχρι τῶν Τροκμῶν.” (Strab., 12.3.39)

((Amasia) uzunluk olarak böyle olsa da kuzeyden güneye kadar olan genişliği Zelitis'e ve Trokhmiler boyunca Büyük Kappadokia'ya kadardır.)

Strabon, Pontus ile Kappadokia sınırının Tauros'a kadar uzanan dağlık bir bölge olarak açıklar ve bu sınırın Kappadokia'nın *strategiai*ları olan Khamanene'nin batı sınırları ile Laviansene'nin doğusuna kadar uzandığını yazar:

“ὄριον δ' ἐστὶ τοῦ Πόντου καὶ τῆς Καππαδοκίας ὀρεινὴ τις παράλληλος τῇ Ταύρῳ, τὴν ἀρχὴν ἔχουσα ἀπὸ τῶν ἐσπερίων ἁκρῶν τῆς Χαμμανηνῆς, ἐφ' ἧς ἱδρύεται φρούριον ἀπότομον Δασμένδα, μέχρι τῶν ἐωθινῶν τῆς Λαουιανσηνῆς. στρατηγίαι δ' εἰσὶ τῆς Καππαδοκίας ἡ τε Χαμμανηνὴ καὶ ἡ Λαουιανσηνή.”(Strab., 12.2.10)

(Pontus ile Kappadokia'nın sınırı Tauros'a paralel dağlık bir bölgedir ve buranın başlangıcı Khammanene'nin batı hudutlarıdır (tepeleridir) ki, buranın üzerinde dik bir kale olan Dasmenda⁸¹⁷ vardır, Laviansene'nin doğu hudutlarına kadar uzanır. Khammanene ve Laviansene de Kappadokia'nın eyaletleridir (*strategiae*).)

Vespasianus döneminde, Galatia ve Armenia Minor'un Kappadokia'nın *proconsularis*inin emrine verilmesiyle Trapezus'dan (Trabzon) başlayan ve Eriza (Erzincan) yakınındaki Yukarı Euphrates vadisine kadar olan mesafeyi geçmek için Pontus silsilesini enlemesine geçen ve Kahta çayına ulaşan Pontus-Kappadokia sınırı yaklaşık olarak 550 km kadardı ve bu sınır bütün Roma İmparatorluğu'ndaki en uzun sınırlardan biriydi. Bunun yanında, bu bölgedeki yerleşimler Keban barajının suları altında kaldığı için arkeolojik kanıtların azlığı sebebiyle bu bölge hakkında yeterli bilgi edinilememiştir.⁸¹⁸

⁸¹⁷ Muşalimköyü kalesi

⁸¹⁸J. Bennett, 2005

2.2.2 Phrygia ve Halys (Kızılırmak) (Batı Sınırı)

Kappadokia'nın batıdaki sınır komşularından birisi Phrygia'dır. İlk olarak Herodotos'dan bunu öğrenebiliyoruz:

“«Λυδῶν δέ», ἔφη λέγων ὁ Ἀρισταγόρης, «οἷδε ἔχονται Φρύγες οἱ πρὸς τὴν ἡῶ, πολυπροβατώτατοί τε ἐόντες πάντων τῶν ἐγὼ οἶδα καὶ πολυκαρπώτατοι. Φρυγῶν δὲ ἔχονται Καππαδόκαι, τοὺς ἡμεῖς Συρίους καλέομεν. Τούτοισι δὲ πρόσσυροι Κίλικες, κατήκοντες ἐπὶ θάλασσαν τήνδε, ἐν τῇ ἥδε Κύπρος νῆσος κεῖται, οἱ πεντακόσια τάλαντα βασιλείτῳ ἐπέτειον φόρον ἐπιτελέουσι.» (Herodotos, 5.49)

(Aristagoras, “Lydialıların” diyerek devam etti, komşuları batısında Phrygialılardır ve onlar, benim bildiğim bütün insanlar içinde, koyun bakımından ve meyve bakımından en zenginlerdir. Phrygialılardan sonra, Kappadokialılar gelir, biz bunlara Syrialılar deriz, bunların sınırında Kilikialılar vardır, bunlar denize şuradan ulaşırlar ki orada Kıbrıs adası uzanır.)

Plinius da, Phrygia bölgesinin Kappadokia bölgesine kadar uzandığını yazar:

“Phrygia Troadi superiecta populisque a promunturio Lecto ad flumen Echeleum praedictis Septentrionali sui parte Galatiae contermina, meridiana Lycaoniae, Pisidiae Mygdoniaeque, ab oriente Cappadociam attingit.” (Plin., HN., 5.41.145)

(Phrygia, Troas'ın gerisinde yer alır ve halkları Lectum Burnu ile Ecclus nehrinin arasında oldukları önceden söylenmiş olmasına rağmen, bunun kuzey kısmında Galatia, güneyinde Lykaonia, Pisidia, Mygdonia ve doğusunda ise Kappadokia'ya değin uzanır.)

Kappadokia, komşu halklardan genel olarak doğal sınırlarla ayrıldığı gözlenir. Bunlardan birisi Halys ırmağıdır. Herodotos, eserinde Halys ırmağını esas alarak Kappadokia'nın coğrafi sınırlarını açıklar ve buna ek olarak kuzey-güney yönündeki sınırları ile ilgili sayısal bilgiler verir:

“Οὕτως ὁ Ἄλυσ ποταμὸς ἀποτάμνει σχεδὸν πάντα τῆς Ἀσίας τὰ κάτω ἐκ θαλάσσης τῆς ἀντίον Κύπρου ἐς τὸν Εὐξείνιον πόντον· ἔστι δὲ αὐχὴν οὗτος τῆς χώρας ταύτης ἀπάσης· μῆκος ὁδοῦ εὐζώνῳ ἀνδρὶ πέντε ἡμέραι ἀναισιμοῦνται.” (Herodotos, 1.72)

(Bu şekilde Halys ırmağı, Asya'nın bütün aşağı kısmının hemen hepsini, Kıbrıs denizinin karşısındaki denizden Euksenios denizine kadar keser. Burası bütün memleketin boynudur (en dar yeridir). İyi donanımlı birisi için, yol mesafesi beş gün sürer.)

“Ὁ γὰρ οὖρος ἦν τῆς τε Μηδικῆς ἀρχῆς καὶ τῆς Λυδικῆς ὁ Ἄλυσ ποταμός, ὃς ῥέει ἐξ Ἀρμενίου ὄρεος διὰ Κιλικῶν, μετὰ δὲ Ματινηοῦς μὲν ἐν δεξιῇ ἔχει ῥέων, ἐκ δὲ τοῦ ἐτέρου Φρύγας, παραμειβόμενος δὲ τούτους καὶ ῥέων ἄνω πρὸς βορέην ἄνεμον ἔνθεν μὲν Συρίους Καππαδόκας ἀπέργει, ἐξ εὐωνύμου δὲ Παφλαγόνας.” (Herodotos, 1.72)

(Çünkü Med yönetimi ile Lydia yönetimi arasında Halys ırmağı sınırdı ve Armenia dağından çıkar ve Kilikia boyunca sağında Matienleri alarak diğer taraftan da Phrygialıları alarak akar ve bunları aştıktan sonra yukarıya Kuzey rüzgarına doğru akar ve bir taraftan Syrialı Kappadokialıları ayırır soldan ise Paphlagonialıları.))

Burada Halys'ün aşağı kısmı derken, Asya'nın yani Halys'un batı kısmını ifade eder. Herodotos, “αὐχὴν” terimini topografik olarak kullanmıştır. Buradaki bilgi ve hesaplama yanlıştır. Çünkü Anadolu'nun en dar boğazı, Side ile Akçakoca arasındır ve mesafe 460 km'dir. Sinope ile Kilikia sahili arasındaki mesafe ise 550 km uzunluğundadır fakat bu, M.Ö. 4. Yüzyılda Asya'yı ikiye ayırmak için kullanılıyordu. (Isokrates, 5.120) Ülkenin dağlık karakterinden dolayı hiçbir direk yol bulunmuyordu. Her iki durumda da günde 112 km yol aşılması gerekiyordu ki bu profesyonel bir koşucunun rekoru olabilir,⁸¹⁹ zira iyi bir yürüyüşçünün ortalama bir günde kat edeceği yol 36 km'dir. Dolayısıyla Herodotos'un bu hesabını tutturmak zor görünüyor.

Herodotos'a göre, Halys ırmağı üstünde yer alan Pteria'yı aştıktan sonra⁸²⁰ sonrası Kappadokia sınırıdır:

⁸¹⁹ Herodotos, 6.106

⁸²⁰ Yozgat, Şahmuratlı köyü

“Ἐκδέκεται δὲ ἐκ τῆς Φρυγίης ὁ Ἄλως ποταμός, ἐπ’ ᾧ πύλαι τε ἔπεισι, τὰς διεξέλασαι πᾶσα ἀνάγκη καὶ οὕτω διεκπερᾶν τὸν ποταμόν, καὶ φυλακ-τήριον μέγα ἐπ’ αὐτῷ. Διαβάντι δὲ ἐς τὴν Καππαδοκίην καὶ ταύτη πορευομένην μέχρι οὖρων τῶν Κιλικίων σταθμοὶ δυὼν δέοντές εἰσι τριήκοντα, παρασάγγαι δὲ τέσσερες καὶ ἑκατόν.” (Herodotos, 5.52)

(Phrygia’dan çıktıktan sonra Halys ırmağı gelir ki bunun üstünde geçitler vardır ve hem ırmağı hem de geçitlerin arasındaki büyük bir gözetleme kulesini geçmek için buraları aşmak gerekir. Burayı aşıp Kappadokia’ya girdikten sonra, buradan Kilikia sınırlarına kadar 28 *stadion* (konak) ve 104 parasang kadar yol alınır)

Herodotos burada kral yolunu tarif eder ve Kappadokia sınırı hakkında çok önemli detaylar verir. Herodotos’un burada gözetleme kalesi dediği yer muhtemelen Kerkenez dağıdır. Herodotos’un verdiği sayısal bilgilere göre; öncelikle Kappadokia bölgesinin sınırlarını iyi bildiğini söyleyebiliriz. Bir *stadion* 185 metreye eşit olduğuna göre, bir parasang yaklaşık olarak 4,827 km’ye eşittir. Kerkenez’den Kilikia sınırlarına kadar olan mesafe 507 km kadardır. Herodotos’un hesaplarına göre, bir parasang 30 *stadion*dur ve günde 5 parasang yol alınır, dolayısıyla 150 *stadion* yol alınır.⁸²¹

2.2.3 Galatia ve Tatta Gölü (Batı Sınırı)

Antik kaynaklarda Kappadokia’nın batısında ve hatta kuzeybatısındaki sınır komşunun Galatiahılar olduğuna dair genel olarak fikir birliği vardır. Strabon’a göre, Galatların Trokhmi kabilesinin yaşadığı bölge Kappadokialıların sınırında yer alır:

“ἔχουσι δὲ οἱ μὲν Τροκμοὶ τὰ πρὸς τῷ Πόντῳ καὶ τῇ Καππαδοκίᾳ: ταῦτα δ’ ἐστὶ τὰ κράτιστα ὧν νέμονται Γαλάται.” (Strab., 12.5.2)

(Trokhmiler, Pontus ve Kappadokia tarafındaki bölgelere sahiptiler ve bunlar da Galatların oturdukları en güçlü yerlerdir.)

⁸²¹ Herodotos, 5.53

Aynı şekilde, Plinius, Galatialıların, Kappadokia'nın doğusunda ve kuzeyinde yerleştiklerini yazar:

“praetenditnr Cappadocia a septentrione et solis ortu, cuius uberrimam partem occupavere Tectosages ac Toutobodiaci.” (Plin., HN., 5.145)

(Kappadokia, (Galatia'nın) kuzeyi ve güneşin doğuşu (doğusu) boyunca uzanır ki onun (Galatia'nın) en verimli kısmını Tektosaglar ve Toutobodiaklar işgal etmişlerdi.)

Plinius, Kappadokia ile Galatia sınırında yerleşim yerinin adın Ide (Hyde-Ida) olduğunu aktarır:

“ipsius Lycaoniae celebrantur Thebasa in Tauro, Ide in confinio Galatia atque Cappadociae.” (Plin., HN., 5.25,95)

(Bizzat Lykaonia'nın Tauros dağında Thebasa, Galatia ve Kappadokia arasında yer alan Ide (Hyde) ile ünlüdür.)

Hyde, Ramsay'a göre, Karapınar bölgesidir,⁸²² Ancak TIB'da Karapınar'ın 32 km kuzeydoğusundaki Gölören bölgesine lokalizedir.

Ptolemaios, Galatia'nın doğudan komşusunun Kappadokia olduğunu yazar:

“ἀπὸ δὲ <ἀνατολῶν> Καππαδοκίας μέρει....”

(Galatia doğudan Kappadokia'nın parçasıyla (komşudur)).

Strabon, Kappadokia'nın en batı ucundaki Galatia bölgesi sınırında olan eyaletinin Morimene eyaleti olduğunu ve bu eyaletin yakınında yer alan Tatta (Tuz) Gölünün Phrygia'nın bir parçası olduğunu yazar:

⁸²² bkz. W. Ramsay, *Bulletin de correspondance hellénique* Année 1898 Cilt. 22 Sayı: 22 s. 233-240 burası olarak geçmektedir. R. Talbert ise Emirgazi-Gölören köyü ve Akçaşehir- Karatay olarak belirtir.

“μετὰ δὲ τὴν Γαλατίαν πρὸς νότον ἢ τε λίμνη ἐστὶν ἡ Τάττα, παρακειμένη τῇ μεγάλῃ Καππαδοκίᾳ τῇ κατὰ τοὺς Μοριμηνούς, μέρος δ’ οὕσα τῆς μεγάλης Φρυγίας...” (Strab., 12.5.4)

(Galatia’dan sonra güneye doğru Tatta Gölü vardır ve bu göl Büyük Kappadokia boyunca Morimene bölgesinin yakınında uzanır, fakat Büyük Phrygia’nın parçasıdır.)

Cassius Dio da Galatia’nın Kappadokia ile sınır olduğunu yazar.⁸²³ Pompeius da Anadolu’yu düzenlendiği zaman, Galatiahlıların Kappadokia’nın hemen sınırında yer aldığını belirtir.⁸²⁴

“ἐποίει δὲ καὶ τετράρχας, Γαλλογραικῶν μὲν, οἱ νῦν εἰσὶ Γαλάται Καππαδόκαις ὅμοροι, Δηϊόταρον καὶ” (App., Mith.,114)

(şimdi Kappadokialılarla aynı sınırdaki yer alan GalloGraecialıların tetrakhi olarak Deiotaros’u atadı ve.....)

Plinius, Kappadokia’nın güney kısımları ile Galatia’nın, dördüncü paralel üzerinde yer adlığını belirtir:

“*Quarto subiacent circulo quae sunt ab altero latere Imavi, Cappadociae austrina, Galatia, Mysia, Sardis, Zmyrna, Sipylus, Tmolus mons, Lydia, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Ephesus, Miletus, Chios, Samos, Icarium mare, Cycladum septentrio, Athenae, Megara, Corinthus, Sicyon, Achaia, Patrae, Isthmus, Epirus, septentrionalia Siciliae, Narbonensis Galliae exortiva, Hispaniae maritima a Carthagine Nova et inde ad occasum.*” (Plin., HN., 6.39.215)

(Dördüncü paralelin altında, Himalayaların diğer taraflarında yer alan, Kappadokia’nın güney kısmı, Galatia, Mysia, Zmyrna, Siphilus, Tmolus dağı, Lydia, Karia,

⁸²³ Cass., Dio, 80. 4.7

⁸²⁴

İonia, Trallis, Kolophon, Ephesos, Miletos, Khios, Samos, İkarium denizi, Kyklades adalarının kuzey kısmı, Atina, Megara, Korinthos, Sikyon, Akhaia, Patra, İsthmos, Epirus, Sicilya'nın kuzey kısımları, Gallia Narbonensis'in doğu kısımları, Yeni Kartaca'nın batı kısımlarından, İspanya'nın kıyılarına kadar olan bölgeler bulunur.)

2.2.4 Lykaonia / Koropassos (Güney Batı Sınırı)

Strabon'a göre, İkonion bölgesi, Kappadokia ile Lykaonia'yı Kilikia Trakheia'dan ayıran yerdir ve Lykaonia ile Kappadokia arasındaki sınır ise Kappadokia'nın Garsaura kenti ile Lykaonia Koropassos (Akhan) kentidir:

“ἐνταῦθα δέ που καὶ τὸ Ἰκόνιον ἔστι, πολίχνιον εὖ συμφκισμένον καὶ χώραν εὐτυχεστέραν ἔχον τῆς λεχθείσης ὀναγροβότου: τοῦτο δ' εἶχε Πολέμων. πλησιάζει δ' ἤδη τούτοις τοῖς τόποις ὁ Ταῦρος ὁ τὴν Καππαδοκίαν ὀρίζων καὶ τὴν Λυκαονίαν πρὸς τοὺς ὑπερκειμένους Κίλικας τοὺς Τραχειώτας. Λυκαόνων τε καὶ Καππαδόκων ὄριόν ἐστι τὸ μεταξὺ Κοροπασσοῦ κόμης Λυκαόνων, καὶ Γαρσαούρων πολυχνίου Καππαδόκων: ἔστι δὲ τὸ μεταξὺ διάστημα τῶν φρουρίων τούτων ἑκατὸν εἴκοσί που στάδιοι.”(Strab., 12.6.1)

(burada, iyi iskan edilmiş daha önce bahsedilen yaban eşekleri otlaklarından daha iyi toprağa sahip İkonion vardır, Polemon buranın sahibiydi. Kappadokia'yı ve Lykaonia'yı aşağısında uzanan Kilikia Trakheia'dan ayıran Tauros bu bölgelerin hemen yakındır. Kappadokialılarla Lykaonialılar arasındaki sınır, Lykaonialıların Koropassos köyüyle, Kappadokialıların Garsaura kenti (πολιχνίου) arasındadır. Bu iki kalenin birbirine uzaklığı ise yaklaşık olarak 120 stadiondur (22 km))

M.Ö. 51 ve 50 yıllarında Kilikia valisi olarak görev yapan Romalı ünlü devlet adamı Cicero, bir mektubunda Kappadokianın Lykaonia ile sınır olduğunu yazar:

“A. d. xiii K. Oct., cum exercitum in Ciliciam ducerem, in finibus Lycaoniae et Cappadociae mihi litterae redditae sunt a Tarcondimoto, qui fidelissimus socius trans Taurum amicissimusque” (Cic., Ad., Fam.,15.1. 2)

(..... Eylül ayının 13'ünde orduyu Kilikia'ya sevk ettiğim sırada, Lykaonia ile Kappadokianın sınırlarında, bana, Tauros'un ötesinde en güvenilir dost sayılan Tarkondimotus'dan mektuplar geldi ve burada)

Kappadokia'nın güneydeki en yakın sınır komşusu Isauria bölgesinin Derbe (Karaman-Ekinözü-Kerti Höyük) kentidir:

“τῆς δ' Ἰσαυρικῆς ἔστιν ἐν πλευραῖς ἡ Δέρβη, μάλιστα τῇ Καππαδοκίᾳ ἐπιπεφυκὸς¹ τοῦ Ἀντιπάτρου τυραννεῖον τοῦ Δερβήτου.” (Strab.,12.3)

(Isaurike bölgesinin yanında Derbe vardır ve Kappadokia'ya en yakın yerdir ve tiran Antipatros Derbetes'in krallık yeriydi.)

Bununla birlikte Derbe, Ptolemaios tarafından Kappadokia'nın *Antiokhiana strategiasının* sınırları içerisinde gösterilmiştir.

Kappadokia bölgesinin güney batısında, Isauria ve Lyaonia ile sınır komşusu olduğu, Cicero'un Kilikia valisi olduğu dönemde, Parthialılara karşı yapılacak olan sefer güzergahında yer aldığı da görülür:

“*iter mihi faciendum per Lycaoniam et per Isauros et per Cappadociam arbitratus sum.*” (Cic., *Ad., Fam.*, 15.2.1)

(yolculuğumu Lykoania, Isaurialılar ve Kappadokia üzerinden yapmam gerektiğini düşündüm.)

2.2.5 Armenia Maior ve Minor (Doğu Sınırı)

Kappadokia bölgesi doğudan Armenia ile sınır komşusudur. Plinius'a göre bu sınırı, Pyksurates ırmağı şekillendirir ve Armenia'nın Derzene (Tercan ovası) ve Anaetika⁸²⁵ (Erzincan civarı) bölgesini Kappadokia'dan ayırır:

⁸²⁵ Plin., *HN.*, 33.24; Burasının Anaitis tanrısının tapınıldığı yer olması muhtemeldir.

“Et de Euphrate hoc in loco dixisse aptissimum fuerit. oritur in praefectura Armeniae Maioris Caranitide, ut prodidere ex iis, qui proxime viderunt, Domitius Corbulo, in monte Aga, Licinius Mucianus, sub radicibus montis, quem Capoten appellant, supra Zimaram XII p., initio Pyxurates nominatus. fluit Derzenen primum, mox Anaeticam, Armeniae regiones a Cappadocia excludens. Dascusa abest a Zimara LXXV p; inde navigatur Sartonom L, Melitenen Cappadociae XXIII,” (Plin., HN., 5. 20. 83-82)

(Eupharates hakkında bu bölümde konuşmak son derece uygun olacaktır. Armenia Maior’un Caranitidis bölgesinde doğar, tıpkı en yakından görmüş olan iki kişi tarafından ifade edildiği gibi, Domitius Corbulo, Aga dağından, Licinius Mucianus ise, Zimara’nın 12 p. üzerindeki Capote dedikleri dağın etekleri doğar, kaynağı ilk olarak Pyxurates ırmağı olarak adlandırıldı. İlk olarak Armenia’nın Derzene ve daha sonra Anaetika bölgesini Kappadokia’dan ayırarak akar. Dascusa Zimara’dan 75 p. uzaktadır ve buradan Sartona’ya 50 milia uzaklıkta ırmakla geçilebilir, Kappadokia’nın Melitene bölgesine ise 24 milia uzaklıktadır.)

Strabon, Armenia ile Kappadokia arasındaki sınırın Eupharates ırmağı olduğunu belirtir:

“ἀπὸ δὲ τῆς ἐσπέρας ταῦτά ἐστι τὰ ἔθνη καὶ ὁ Παρυάδρης καὶ ὁ Σκυδίσσης μέχρι τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας καὶ τῆς τοῦ Εὐφράτου ποταμίας, ἥ διείργει τὴν Ἀρμενίαν ἀπὸ τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Κομμαγενῆς.” (Strab., 11.14.)

(Batı tarafında ise bu ırklar vardır ve Armenia Minor’a kadar Paruadres ve Skudises dağları ve Eupharates’in ırmak arazisi vardır ve bu bölge, Armenia’ya Kappadokia ile Kommagene’den ayırır.)

Öte yandan, Caesar, Büyük Armenia’nın Kappadokia bölgesine daha uzak olduğunu, buna rağmen, Armenia Minor bölgesinin ise Kappadokia bölgesi ile sınır komşusu olduğunu ve bu sınırın tepe silsilesi olduğunu belirtir:

“nam ex Ponto a Comanis iugum editum silvestre est, pertinens in Armeniam minorem, quo Cappadocia finitur ab Armenia;” (Bell., Alex.,35)

(Zira Pontus’dan çıkıp Komana üzerinden, Kappadokia ile Armenia’dan ayrılan Armenia Minor’a kadar uzanan yüksek ormanlık bir tepe silsilesi vardır.)

Büyük Armenia’nın ise Kappadokia ile sınırı Eupharates’in en batı sınırlarındadır:

“Armenia autem Maior incipit a Parihedris montibus, Euphrate amne, ut dictum est, aufertur Cappadociae et, qua discedit Euphrates, Mesopotamiae haut minus claro amne Tigri.” (Plin., HN., 6.9.25)

(Büyük Armenia, Parihedri dağlarından başlar ve daha önce söylendiği gibi, Kappadokia’dan Eupharates ırmağıyla ayrılır ve Euphrates diğer yana döndüğü zaman, (en batıya gittiği zaman) Mezopotamyadan daha az ünlü olmayan Tigris nehri ile ayrılır.)

Aynı bilgiyi Ptolemaios da destekler ve Maior Armenia’nın batıdan komşusunun Kappadokia olduğunu yazar:

“ἀπὸ δὲ <δύσεως> Καππαδοκία παρὰ τὸ ἐκτεθειμένον τοῦ Εὐφράτου μέρος καὶ παρὰ τὸ ἐκκείμενον τοῦ Καππαδοκικοῦ Πόντου μέχρι Κολχίδος διὰ τῆς τῶν Μοσχικῶν ὁρέων γραμμῆς.” (Ptol., Geog., 5.13.2)

((Armenia Maior) Batıdan, Eupharates’in geçilebilir kısımları boyunca Kappadokia ile ve Moskhik dağlarından geçtikten sonra Kolkhis’e kadar uzanan Pontus Kappadokiası ile sınırdır.)

Appianos, Armenia’a ait Nikopolis’in Kappadokia’ya en yakın olan kent olduğunu belirtir:

*“καὶ ἐπὶ ταῖς αὐτοῦ Σελεύκου νίκαις ἔστι Νικηφόριόν τε ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ καὶ Νικόπολις ἐν Ἀρμενίᾳ τῇ ἀγχοτάτῳ μάλιστα Καππαδοκίας.”*⁸²⁶

⁸²⁶ App., Syr., 57

(... aynı Seleukos'un zaferleri üzerine Mezopotamya'da Nikephorion ve Armenia'da özellikle Kappadokia'ya en yakın olan yerde Nikopolis(Sivas-Koyulhisar) kenti vardır.)

Plinius ise, Kappadokia ile Büyük Armenia arasında sınırın Kappadokia'nın Melitene şehri olduğunu yazar:

*“Cappadociae pars praetenta Armeniae Maiori Melitene vocatur”*⁸²⁷

(Kappadokia'nın Büyük Armenia'nın önünde uzanan kısmı Melitene diye adlandırılır,)

Justinus, başlangıç noktasının belirlenmesi son derece zor olan sayısal bir bilgi verir. Ancak yine de bu bilgi, Armenia ile Kappadokia bölgesinin sınır olduğunu destekler niteliktedir:

“siquidem Armenia a Cappadocia usque mare Caspium undecies centum milia patet, sed et in latitudinem milia passuum septingenta porrigitur.” (Justin., Epit., 42.2)

(Aslında, Armenia, Kappadokia'dan Hazar denizine kadar, 1100 *milia* gibi bir boşlukta uzanır, genişlik olarak da 700 *mili*dir.)

2.2.6 Kilikia (Güney Sınırı)

Kappadokialıların güneydeki komşusu Kilikia'dır ve bu durum Herodotos'un zamanından beri devam eder:

“Φρυγῶν δὲ ἔχονται Καππαδόκαι, τοὺς ἡμεῖς Συρίους καλέομεν. τούτοισι δὲ πρόσουροι Κίλικες, κατήκοντες ἐπὶ θάλασσαν τήνδε, ἐν τῇ ἥδε Κύπρος νῆσος κέεται.”
(Herodotos, 5.49.6)

⁸²⁷ Plin., HN., 6.9

(Phrygialılardan sonra bizim Syrialılar dediğimiz Kappadokilılar vardır bunların komşuları Kilikialılar vardır bunlar denize Kypros adasının uzandığı yerden ulaşırlar.)

Kappadokia ile Kilikia'nın sınır komşusu olduğu birçok antik kaynakta açıkça belirtilmektedir. Cicero, mektuplarında Kappadokia'nın Kilikia ile sınır olduğunu yazar.⁸²⁸ Strabon, Kappadokia bölgesinin güneyinde Kilikia Pedias'ın (Ovalık Kilikia) uzandığı belirtilmektedir:

“πεδιάς δ' ἡ ἀπὸ Σόλων καὶ Ταρσοῦ μέχρι Ἰσσοῦ, καὶ ἔτι ἥς ὑπέρκεινται κατὰ τὸ πρόσβορον τοῦ Ταύρου πλευρὸν Καππάδοκες.” (Strab., 14.5.1)

(Kilikia Pedias, Soli ve Tarsus'dan Issos'a kadar, Kappadokialıların yerleştiği Tauros'un kuzey kısımlarına kadar uzanır.)

Cornelius Nepos, Datames biyografisinde Kappadokia'nın Kilikia ile sınır komşusu olduğunu yazar:

“habuit provinciam partem Ciliciae iuxta Cappadociam, quam incolunt Leucosyri.”

(Leukosyria'lıların oturduğu Kappadokianın bitişiğinde olan Kilikia'nın bir kısmını eyalet olarak aldı.)⁸²⁹

Plutarkhos da Kilikia'yı Kappadokia'nın yakınında bir yer olarak göstermektedir.⁸³⁰ Cicero, ayrıca, Kybistra'nın (Ereğli) Kappadokia ile Kilikia arasında bir sınır olduğunu yazar:

“itaque cum exercitu per Cappadociae partem eam quae cum Cilicia continens est iter feci castraque ad Cybistra, quod oppidum est ad montem Taurum,.....” (Cic., Ad., Fam., 15.2.2)

⁸²⁸ Cic., Ad., Fam., 15.4.4

⁸²⁹ Nep., Dat., 1.1

⁸³⁰ Plut., Luc., 6.1

(bu nedenle orduyla birlikte Kappadokia'nın Kilikia ile sınır olan o bölgeden geçerek bir yolculuk yaptım ve Tauros dağının altındaki bir kasaba olan Kybistra'da ordugah kurdum.)

Kappadokia'yı Kilikia'dan ayıran dağlık bir sınır vardır ve Plinius, yaban eşeklerinin bu sınırı aşamadığını söyler:

“in Lycia dorcades non transeunt montes Sexis vicinos, onagri limitem qui Cappadociam a Cilicia dividit.” (Plin., HN., 8.83. 225)

(Lykia bölgesinde ceylanlar Sexis yakınındaki dağları aşamazlar, yaban eşekleri de Kappadokia'yı Kilikia'dan ayıran sınırı geçemezler.)

2.2.7 Kommagene, Syria ve Eupharates (Güney Doğu Sınırı)

Kappadokia bölgesi güneyden, Kommagene, Syria ve Kilikia bölgesi ile sınır komşusudur. Strabon, Kappadokia'nın güney komşularından birisi olarak Kommagene'yi gösterir:

“ἔτι τῇ μὲν τὸ Ἀμανὸν ἀπ’ αὐτοῦ σχίζεται τῇ δὲ ὁ Ἀντίταυρος, ἐν ᾧ τὰ Κόμανα ἱδρύται τὰ ἐν τοῖς ἄνω λεγομένοις Καππάδοξιν. οὗτος μὲν οὖν ἐν τῇ Καταονίᾳ τελευτᾷ, τὸ δὲ Ἀμανὸν ὄρος μέχρι τοῦ Εὐφράτου καὶ τῆς Μελιτηνῆς πρόεισι, καθ’ ἣν ἡ Κομμαγενὴ τῇ Καππαδοκίᾳ παράκειται.” (Strab., 11.12.2)

(daha sonra, bir taraftan Amanos ve bir tarafta ise Yukarı Kappadokia denilen bölgede yer alan Komana'nın bulunduğu Antitauros, onu (Kilikia'yı) böler. Antitauros Kataonia'da son bulur, Amanos dağı ise Euphrates ve Melitene boyunca uzanır ki burada Kommagene Kappadokia'nın bitişiğindedir.)

“ἔστι δ’ ἡ μὲν Μελιτηνὴ παραπλησία τῇ Κομμαγενῇ: πᾶσα γάρ ἐστι τοῖς ἡμέροις δένδροις κατάφυτος, μόνῃ τῆς ἄλλης Καππαδοκίας, ὥστε καὶ ἔλαιον φέρειν καὶ τὸν Μοναρίτην οἶνον τοῖς Ἑλληνικοῖς ἐνάμιλλον: ἀντίκειται δὲ τῇ Σωφηνῇ, μέσον ἔχουσα τὸν Εὐφράτην ποταμὸν καὶ αὐτὴ [καὶ] ἡ Κομμαγενὴ ὁμορος οὖσα. ἔστι δὲ φρούριον ἀξιόλογον τῶν

Καππαδόκων ἐν τῇ περαιᾷ Τόμισα: τοῦτο δ' ἐπράθη μὲν τῷ Σωφηνῷ ταλάντων ἑκατόν, ὕστερον δὲ ἐδωρήσατο Λεύκολλος τῷ Καππάδοκι συστρατεύσαντι ἀριστεῖον κατὰ τὸν πρὸς Μιθριδάτην πόλεμον.” (Strab., 12.2.1)

(Melitene, Kommagene’ye hemen hemen benzerdir. Çünkü bölge tamamen işlenmiş (meyve) ağaçları ile doludur ve Kappadokia bölgesinde tektir öyle ki Helenlerin şarabıyla eşit olan Monarite şarabını ve zeytinyağı sağlar. Karşısında Sophene vardır, sınır komşusu olan Kommagene ile onun ortasında akan Euphrates ırmağına sahiptir. Irmağın uzak köşesinde /tam karşısında, Kappadokialıların dillere destan bir kalesi Tomisa vardır, bu kale Sophene’ye yüz *talentuma* ona satıldı. Daha sonra, Lucullus Mithridates’e karşı yapılan savaş sırasında kendisiyle beraber sefere çıkan Kappadokialıya hediye olarak sunmuştur.)

*“ῥέων δ' ἐπὶ δούσιν διὰ τῆς Ἀρμενίας τῆς μεγάλης καλουμένης μέχρι τῆς μικρᾶς, ἐν δεξιᾷ ἔχων ταύτην ἐν ἀριστερᾷ δὲ τὴν Ἀκιλισηνήν: εἴτ' ἐπιστρέφει πρὸς νότον, συνάπτει δὲ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῖς Καππαδόκων ὁρίοις: δεξιᾷ δὲ ταῦτα ἀφείς καὶ τὰ τῶν Κομμαγενῶν, ἀριστερᾷ δὲ τὴν Ἀκιλισηνήν καὶ Σωφηνήν τῆς μεγάλης Ἀρμενίας πρόεισιν ἐπὶ τὴν Συρίαν καὶ λαμβάνει πάλιν ἄλλην ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Βαβυλωνίαν καὶ τὸν Περσικὸν κόλπον.”*⁸³¹ (Strab., 11.12.3)

(Euphrates, batıya doğru Büyük Armenia’nın arasından küçük Armenia denilen bölge boyunca akar sağına bu bölgeyi alarak solunda ise Akisilene’yi alır: güneye doğru kıvrılır ve bu kıvrım üzerinde Kappadokia sınırları oluşur: bunları yaptıktan sonra sağda Kommagenilerin memleketleri solda ise de Büyük Armenia’nın Akisilene ve Sophene ile Syria’ya doğru ilerler ve yeniden başka bir kıvrımla Babylonia ve Pers körfezine doğru yönelir.)

Ptolemaios, Kappadokia bölgesinin bir kısmı ile Syria’ya sınır olduğunu yazar ki, burasının büyük ihtimalle Kappadokia’nın güneydoğu sınırların da yer alması gerekir:

“Ἡ Συρία περιορίζεται ἀπὸ μὲν <ἄρκτων> τῇ τε Κιλικίᾳ καὶ τῷ μέρει τῆς Καππαδοκίας κατὰ τὴν ἐκτεθειμένην τοῦ Ἀμανοῦ γραμμὴν,” (Ptol., Geog., 5.15.1)

⁸³¹ayr. bkz. Plin., HN., 6. 9

(Syria kuzeyden Kilikia ve Kappadokia'nın bir kısmıyla, daha önce gösterilmiş olan Amanos dağlarından uzanan hat boyunca sınır çizer.)

Aynı bölümü takip eden başka bir paragrafta da Ptolemaios, Eupharates'in sınırının Kappadokia'da olduğunu yazar:

“καὶ τῷ ἐντεῦθεν μέρει τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ, παρὰ τὴν Μεσοποταμίαν μέχρι τοῦ πρὸς τὴν Καππαδοκίαν πέρατος τοῦ ποταμοῦ, ὃ ἐπέχει μοίρας <ο>δ γ' <λ>η.”
(Ptol., *Geog.*, 5.14)

(ve buradan Mezopotamya yanındaki Euphrates ırmağının Kappadokia sınırlarında yer alan sonuna kadar, (Syria) sınırır ve bunun koordinatları ise şöyledir: 71°, 20°, 38°)

2.3 Kappadokia Bölgesinde *Strategia* (Eyalet) Örgütlenmesi

Kappadokia'nın coğrafi sınırlarını bu şekilde belirledikten sonra, geriye yerleşim yerleri kaldı. Ancak bundan daha önce Kappadokia'nın yönetim şemasını veya sistemini incelememiz gerekiyor. Çünkü Kappadokia yönetimi coğrafi olarak birimlere ayrılmış bir sistemle yönetilmiştir. “Kappadokia Bölgesinin Siyasi Tarihi” başlıklı bölümümüzde kısaca değindiğimiz üzere; Kappadokia bölgesinde *strategiae* (eyalet- federasyon) örgütlenmesi vardır. Bunun anlamı, Yunancası *στρατηγός*un (komutan, general, yetkili) görevi için kullanılan *στρατηγία* (*strategia*), sözcüğünden gelir. Latincesi *Praefectura* olan ve Türkçe'ye eyalet (valilik) olarak çevirebileceğimiz başında kralın bulunduğu politik bir sisteme göre yönetilmiştir. Bu sistem, Mısır'daki örneği gibi, merkezileştirilmiş bir bürokratik yönetim tarzıdır.⁸³²

Strategiae yönetim şeklini ilk ve detaylı olarak Strabon'dan öğreniyoruz, daha sonra Plinius ve Ptolemaios'tan da önemli bilgiler edinebiliyoruz. *Strategia*ların iç idaresinin nasıl olduğu konusunda elimizde çok az bilgi vardır, fakat ülkenin feodal bir yapı hattı boyunca idare edildiği görülmektedir. Bir veya bir

⁸³² A.H. M. Jones, *Cities of The Eastern Roman Provinces*, Oxford, 1998, s. 178

kaç feodal önder *στρατηγός* o *strategia*'nın en büyük lideri konumundadır ve aralarından seçtikleri birisi de kral olmuştur. Her bir eyalette, halk, bir beyin emrinde küçük kasabalarda yaşıyorlardı ve burada sayısız köle topluluğu vardı ve bunların birçoğu Kappadokialı ticaret kanalıyla Roma'ya gitmişlerdi.⁸³³ Eyaletlerdeki feodal önderler, *tetrapurgia* sözcüğüyle açıklanan güçlü kalelerde oturuyorlardı, aristokratların bu tercihi muhtemelen kendilerini korumak istemelerinden kaynaklıydı.⁸³⁴

Bu taksim, doğunun diğer ülkelerindeki yönetim tarzından açıkça farklı olarak ülkeyi yönetmenin en etkin yolu olduğunu düşünülerek devam ettirildi. *Stratigae* sistemi Seleukoslar dönemi öncesinden itibaren sürmüştür.

Kappadokia bölgesi siyasi tarihi boyunca çeşitli devletlerin ya da önderlerin, örneğin İskender ve onun ardılları egemenliğine girmiştir. Buna rağmen, bu liderlerin, *strategiae*'lerdeki bu feodal beyleri tam anlamıyla boyunduruğu altına alamadığı anlaşılmaktadır. Zira feodal beylerin ellerinde hafif yerel birliklerden oluşan askeri güçleri olduğu görülmektedir.

Kappadokia bölgesinin merkezi yönetimi bu on bir eyalet üzerinde birçok geniş yetkiye sahiptir. Bölgenin merkezi yönetiminde bulunan yöneticinin unvanı ve özellikleri, bölgedeki siyasi gelişmelere bağlı olarak, tarihsel süreç boyunca değişiklik göstermiştir. Bölgenin satraplık olduğu dönemde, on *strategianın* başına bir satrap atanmakta ve bu yönetici, bölgedeki tüm idari ve askeri işlerin sorumluluğunu taşımaktaydı. Krallık döneminde ise, muhtemelen *strategianın* başında bulunana feodal beylerden, yani büyük toprak sahiplerinden biri kral olarak merkezi yönetimi elinde bulunduruyor ve otonomisini belli bir dereceye kadar korumuş olan komşu *strategiae* üzerinde eksik tanımlanmış egemenliğe sahip oluyordu.⁸³⁵ Çünkü kralların zayıf olduğu dönemde, bu tam egemenliği kabul

⁸³³ Pers., *Sat.*, 6.77; Martial., 6.77; 7.30; 10.77 Juv., 7.30; Petron., *Saty.*, 69

⁸³⁴ W.E. Gwatkin, 1930, s.18; Plut., *Eum.*, 8: Phrygia'nın bu kentinin sakinlerini Eumenes boyunduruk altına almıştı.

⁸³⁵ W.E. Gwatkin, 1930, s.18-19

ettirmek oldukça güç olmuştu. Örneğin; Cicero'nun döneminde, Ariobarzanes ülkenin egemenliğini tam anlamıyla elinde tutmakta zorlandığı açıkça görülür, çünkü kral halkından vergi toplayamıyordu. Diğer yandan, Kappadokia'nın son kralı Arkhelaos, elli yıllık güçlü bir egemenlik dönemi geçirdi. Fakat bu egemenliğin Kappadokia'nın doğu bölgelerinde güçlü olduğunu söylemek her zaman mümkün değildir. Çünkü krallığının ilk yıllarında, kendi halkı onu Roma'ya şikayet etmiş ve senato önüne çıkarmıştır. Çünkü kendisinden önceki hükümdarlığın mülkleri ülkenin batı sınırlarında olması bunun kanıtıdır.

Tiberius döneminde Kappadokia bölgesinin Roma'nın eyaleti haline getirilmesinden sonra ise, bölge Roma tarafından atanan bir yöneticinin (*procurator*) sorumluluğuna girmiştir. Bundan sonra *strategiae* sisteminin varlığı tartışma konusudur. Zira, Strabon, Kappadokia'nın son halini yazdığı zaman muhtemelen Romalılar tarafından yeni yapılan bölgesel herhangi bir ayırmadan haberi yoktu ve onun anlattıkları Kappadokia'nın krallık dönemindeki *strategiae* sistemine dayanıyordu. M.S. II. Yüzyıl yazarı Ptolemaios da Kappadokia coğrafyasını *strategiae* sistemine göre yazmıştır, ancak dayandığı kaynak belirsizdir. Plinius da *Historia Naturalis*'de Kappadokia'yı *praefecturae (strategiae)* sistemine göre anlatır, ancak o da bölgenin krallık dönemini yazmıştı. Aynı şekilde Appianos'un açıklamaları da bu sistemin bu dönemde dahi devam ettiğini gösterebilir:⁸³⁶

“Αριοβαρζάνη δ' ἀπεδίδου βασιλεύειν Καππαδοκίας, καὶ προσέεδωκε Σωφηνήν καὶ Γορδυνήν, ἃ τῷ παιδὶ ἐμεμέριστο τῷ Τιγράνου; καὶ στρατηγεῖται νῦν ἅμα τῇ Καππαδοκίᾳ καὶ τάδε. ἔδωκε δὲ καὶ τῆς Κιλικίας πόλιν Καστάβαλα καὶ ἄλλας.” (App., Mith. 105)

(Ariobarzanes'e Kappadokia krallığını yeniden teslim etti, Tigranes'in oğluna ayırdığı ve Şimdi Kappadokia'nın bir *strategiaesı* olarak Sophene ve Gordyene'yi de yanında verdi. Ayrıca Kilikia'nın Kastabala kentini ve başka kentlerini verdi.)

“Αριοβαρζάνης μὲν οὖν τὴν βασιλείαν ὅλην τῷ παιδὶ περιὼν ἐνεχείρισε. καὶ πολλὰ μεταβολαὶ μέχρι Καίσαρος ἐγένοντο τοῦ Σεβαστοῦ, ἐφ' οὗ, καθάπερ τὰ λοιπά, καὶ ἡδε ἡ βασιλεία περιῆλθεν ἐς στρατηγίαν.” (App., Mith., 105)

⁸³⁶W. E. Gwatkin. 1930, s. 18 bkz. dipnot 18

(Ariobarzanes ise daha sonra, bütün krallık yönetimi kendisi hayattayken oğluna bıraktı ve krallık Caesar Sebastos (Augustus) dönemine kadar birçok değişiklikler meydana gelmiştir ki onun yönetiminde geri kalan krallıklar gibi, bu krallık da *strategia* konumuna (eyalet) geçti.)

Ancak burada, “στρατηγείται νῦν, περιήλθεν ἐς στρατηγίαν” ifadeleri Kappadokia’nın Roma’nın eyaleti olduğuna işaret etmesi muhtemeldir. Çünkü Appianos, Kappadokia’nın on bir eyaletinden (*strategiae*) hiç birinden bahsetmez.

Diğer yandan, Marquardt, bu sistemin Antoninus Pius döneminde var olduğunu vurgular. Ancak Ramsay, Kappadokia bölgesinin eyalet olduktan sonra *strategiae* sistemine göre yönetilmediği konusunda emindi. Dolayısıyla, bu kanıtlar eyalet döneminde Kappadokia’nın *strategiae* sistemine göre yönetildiğini söylemek için yetersizdir. Savaş zamanlarında, bölgedeki feodal beylerin, Romalı merkezi yöneticiye askeri güç sağladığı bilgisi göz alındığında bölgedeki feodal beylerin varlığını hala sürdürdüğü ancak bir *strategiae* olarak coğrafi ayrımın devam etmediği söylenebilir.

2.4 Kappadokia Bölgesinin *Strategiai*ları ve Şehirleri

Kappadokia’yı *strategia* sistemine göre açıklayan bir diğer antik yazar coğrafyacı Ptolemaios her strategianın içerisinde yer alan yerleşim yerlerinin coğrafi koordinatlarını vererek bunlar hakkında detaylı bilgi edinmemizi sağlar. Bunlar arasında *strategiae*ın konumu ve bazı eyaletlerin coğrafi konumları yazarlara göre farklılık gösterse de genel olarak fikir birliği vardır. Ancak yine de bunlar arasında Strabon’un güvenilirliği daha ön plana çıkmaktadır. Edebi kaynakların yanı sıra, Roma dönemindeki haritalar, *Itinerarium Antonina* ve *Tabulae Peutingerina* ve Bizans Tabulası ile geç dönem Psikoposluk kayıtları Kappadokia’nın şehirleri hakkında önemli bilgiler verir.

Kappadokia ilk başlarda on *strategiae*sı olmasına rağmen daha sonra bunun sayısı Roma tarafından on bire çıkarılmıştır. Pompeius, Lykaonia’nın bir kısmını on birinci *strategia* olarak Kappadokia bölgesine eklemiştir. Augustus’un politikası

gereğince, Arkhelaos’a Armenia Minor ve Kilikia Trakheia’nın bir kısmı eklenmiştir. Kappadokia’nın son kralı Arkhelaos’un M.Ö. 17 yılında ölümünden sonra Kappadokia, Tiberius tarafından Roma eyaleti haline getirilince, bu bölgeler krallığın geri kalan yönetim şemasına asimile edilmemiştir ve Tiberius tarafından ilhak edilen Kappadokia eyaletinin sınırlarına eklenmemiştir.⁸³⁷ Strabon’a göre, Kappadokia Roma eyaleti olmadan önce, genel olarak on *strategia* ayrılmıştır ve daha sonra Kilikia Trakheia’daki kentlerden oluşan bölge on birinci *strategia* olarak dahil olmuştur:

“τῆς δὲ μεγάλης Καππαδοκίας νῦν μὲν οὐκ ἴσμεν πῶς τὴν διάταξιν· τελευτήσαντος γὰρ τὸν βίον Ἀρχελάου τοῦ βασιλεύσαντος, ἔγνω Καῖσάρ τε καὶ ἡ σύγκλητος ἐπαρχίαν εἶναι Ῥωμαίων αὐτήν. ἐπ’ ἐκείνου δὲ καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων εἰς δέκα στρατηγίας διηρημένης τῆς χώρας, πέντε μὲν ἐξητάζοντο αἱ πρὸς τῷ Ταύρῳ, Μελιτηνῇ Καταονίᾳ Κιλικίᾳ Τυανίτις Γαρσαυρίτις, πέντε δὲ λοιπαὶ Λαουιανσηνῇ Σαργαυρσηνῇ Σαραουηνῇ Χαμανηνῇ Μοριμηνῇ. προσεγένετο δ’ ὕστερον παρὰ Ῥωμαίων ἐκ τῆς Κιλικίας τοῖς πρὸ Ἀρχελάου καὶ ἐνδεκάτῃ στρατηγίᾳ, ἡ περὶ Καστάβαλά τε καὶ Κύβιστρα μέχρι τῆς Ἀντιπάτρου τοῦ ληστοῦ Δέρβης, τῷ δὲ Ἀρχελάῳ καὶ ἡ τραχεῖα περὶ Ἐλαιοῦσσαν Κιλικία καὶ πᾶσα ἡ τὰ πειρατήρια συστησαμένη.” (Strab., 12.1.4)

(Büyük Kappadokia’nın şimdiye kadar düzenini bilmiyoruz, Arkhelaos kralken yaşamını yitirince Caesar ve Senato, onun Roma’nın bir eyaleti olmasını düşündü. Onun zamanında ve önceki krallar zamanında ülke on *strategia* (eyalet) ayrıldı, beş tanesi Tauros’a bakan kısımdaydı, Melitene, Kataonia, Kilikia, Tyanitis, Garsaurisitis, geri kalan beş tanesi Lauiansene, Sargarausene, Saraouvene, Khamene ve Morimene. Daha sonra, Romalılar tarafından Arkhelaos adına ve on birinci *strategia* olarak Kilikia’ dan alınmış, Korsan Antipater’in Derbe’ye kadar olan Kastabala, Kybistra çevresini ve tüm korsanlık işlerinin düzenlediği Elaioussa çevresindeki Kilikia Trakheia bölgesini Arkhelaos’a verildi.)

Strabon’un sıralamasını incelersek; Tauros tarafındaki beş eyalet güney kısımlarında doğudan batıya doğru giderek yazılmıştır, diğer beşi de yine kuzey kısımlarında doğudan batıya doğru gelerek Tauros’un ötesindeki eyaletlerden oluşmuştur. On birinci eyalet de Kilikia Trakheia’nın önemli kentleri olan Kastabala,

⁸³⁷ A.H. M. Jones, 1998, s.178

Kybistra ve Elaioussa'yı içermektedir. Şekil 3'de bölgenin *strategia*enı gösteren bir harita bulunmaktadır. Buna göre Kappadokia bölgesinin *strategia*ları şunlardır:

1. Melitene
2. Katonia
3. Kilikia
4. Tyanitis
5. Garsaurisitis
6. Lauiansene
7. Sargarausene
8. Saraouvene
9. Khamene
10. Morimene
11. Lykaonia ve Antiochiana ve Kilikia Trakheia'nın bir kısmı

Kappadokia bölgesi nüfusu azdır ve dağınıktır ve şehirleşme kısıtlıdır, muhtemelen soy tabanlı örgütlenmiştir. Jones, buna kanıt olarak, *strategia* isimlerini gösterir. Sadece Tyanitis Tyana'dan ve Garsauritis ise Garsaura kentinden ismini almıştır, geri kalanlar ise soy isimlerinden gelir. Dolayısıyla *strategia* isimlerinin yapısına bakıldığında, Kappadokia bölgesindeki kentlerin daha çok soy tabanlı tarzında örgütlendiği görülmektedir.⁸³⁸

Antik kaynaklarda krallık döneminde Kappadokia bölgesindeki yerleşim yerleri ile ilgili bilgilerimiz oldukça azdır. Herodotos, Kappadokia'nın Pteria (Kerkenez) ile Kritilla⁸³⁹ şehirleri haricinde Kappadokia'nın hiçbir şehrine değinmez. Ksenophon Anabasis'de Tyana'dan bahseder, Polybios da şehir olup olmadığı tam olarak bilenemeyen Parnassos'a değinir. Ancak Roma dönemi ve sonrasında kaynaklarımız daha zengindir.

⁸³⁸ A. H. M. Jones, 1998, s.178

⁸³⁹ Herodotos, 7.26

*Strategia*edaki şehirlerin sınırları çok geniş olamaz ve en fazla *strategianın* yarısıdır. Örneğin, Tyanitis eyaletinde T yana ve Faustinopolis kenti vardır bunların yanı sıra daha sonra ortaya çıkacak olan imparatorluk arazisi vardır. Daha sonraki dönemlerde imparatorluk arazisine de eklediğimiz zaman şehirlerin büyüklüğü *strategianın* üçte birinden daha fazla alana sahip olmamalıydı.⁸⁴⁰

Kappadokia bölgesi şehir örgütlenmesinin girmediği göze çarpan bölgelerden birisidir. Strabon bölgede sadece iki kentin olduğunu belirtir. Strabon'a göre, Kappadokia bölgesinde polis tarzında örgütlenmiş yerler Tyanitis *strategiasındaki* T yana (Caracalla tarafından Roma kolonisi (*colonia*) yapıldı), ve Kappadokia bölgesinin başkenti Mazaka'dır. Ancak daha sonra Roma döneminde, bu iki şehrin yanı sıra Ariaratheia, Claudius tarafından kurulan Colonia Arkhelais, Marcus Aurelius tarafından kurulan Faustiniana, Sebastopolis ve Komana'nın da bu tipte örgütlendiği aktarılmıştır.

Kappadokia'daki şehirler, Roma'nın eyaleti olmasından sonra var olan otonomlarını korudular. İmparatorların arzusuna bağlı olarak, şehirler eski otonom yapılarını koruyabiliyordu ya da bağımsızlık bahşedilebiliyordu. Bu şehirlerin sayısı aşama aşama arttı. Garsauritis bölgesindeki Nazianzus, Diocaeserea adı altında M.S. birinci yüzyılın ortalarında şehir haklarına sahip oldu. Daha sonra Melitene'deki lejyon kampına Traianus tarafından belediye statüsü verildi. Marcus Aurelius, Faustinopolis kolonisini kurdu. (Colonia Faustiniana, Faustinopolis) Morimene'deki Parnassos da bu dönemde şehir haklarına sahip olmalı çünkü M.S. dördüncü yüzyılın ikinci yarısında burası şehirdi. Strabon bu bilgilerin birçoğuna değinmez. Çünkü o, eseri için bilgilerini daha önceden toplamıştır ve Kappadokia'nın ilhak edilmesini bir bilgi olarak sonradan eklediği sanılmaktadır. Bunların yanı sıra, Kybistra on birinci *strategianın* başkentidir ve Strabon'un döneminde de şehir statüsüne sahiptir. Kybistra, Traianus döneminden itibaren sikke basmıştır.⁸⁴¹ Morimene'deki Nyssa da önemli bir başka şehirdir. Öte yandan Mazaka isminin Arkhelaos tarafından M.Ö. 12 ve 9 yıllarındaki sikkelerden Caesarea adıyla değiştirildiğini biliyoruz. Garsaura ve

⁸⁴⁰ A. H. M. Jones, 1998, s.182-183

⁸⁴¹ A. H. M. Jones, 1998, s. 431

Komana'ya da verilen şehir haklarına değinmez.⁸⁴² Ariaratheia ve muhtemelen Hitit döneminde adı Kanis olan Anisa da Strabon'un değinmediği krallık dönemine ait Kappadokia'nın şehirleridir.

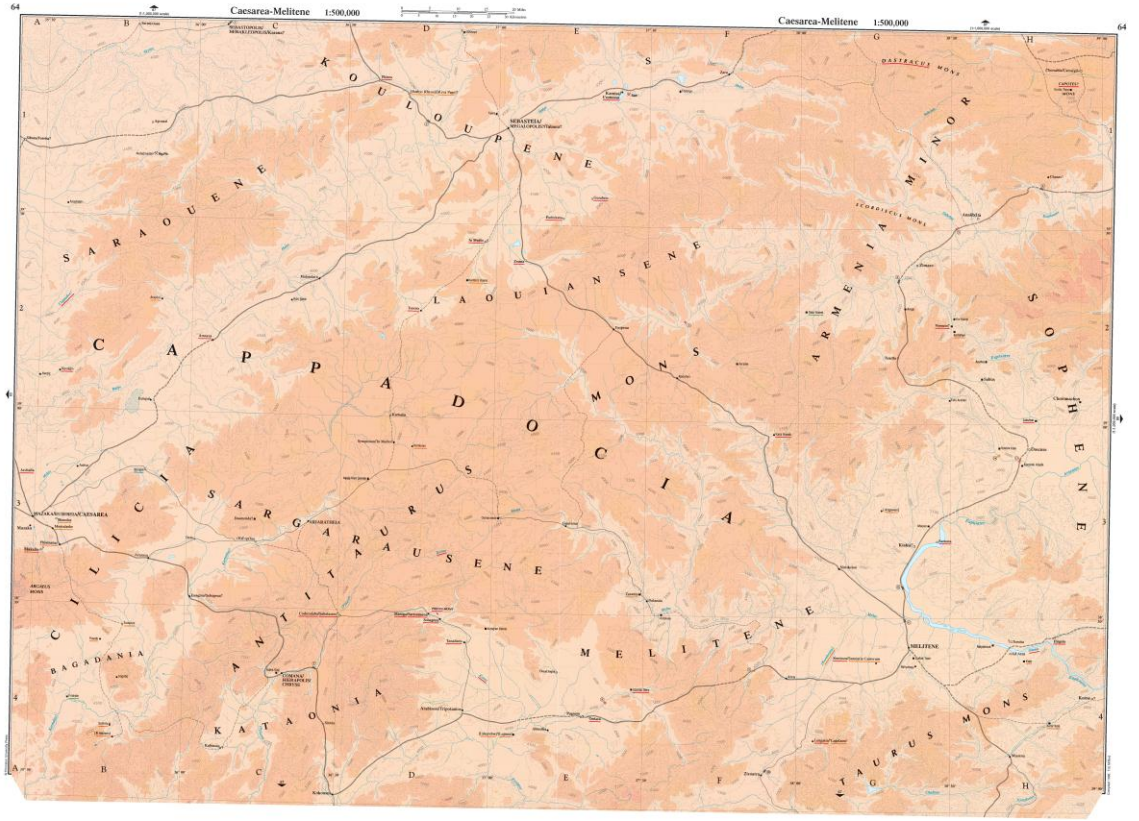

Harita 2-2: Kappadokia'nın *strategiaları* (S. Panichi, 2005)

⁸⁴² A. H. M. Jones, 1998, s. 180

Harita 2-3: Batı Kappadokia ve Şehirleri (R. Talbert, 2001)

Harita 2-4: Doğu Kappadokia ve Şehirleri (R. Talbert, 2001)

2.4.1 Melitene Strategiası

Melitene⁸⁴³, konum olarak Tauros tarafına bakan ve Kappadokia'nın en doğu ucundaki kısmındadır. Doğudan Euphrates'le, kuzeyde Armenia Minor, batıdan Sargarausene ve Kataonia güneyden ise Kommagene ile sınırları vardır.⁸⁴⁴ Kataonia ile Euphrates arasında bulunan Kataonia'dan sonra Kappadokia'nın on eyaletinden birisidir:

*“καὶ ἡ Καταονία. καὶ τὴν Μελιτηνὴν ὑπὸ τῇ Καταονίᾳ τάττειν, ἢ μεταξὺ
κεῖται ταύτης τε καὶ τοῦ Εὐφράτου συνάτουσα τῇ Κομμαγενῇ, μέρος τε τῆς Καππαδοκίας ἐστὶ δ
ἑκατον κατὰ τὴν εἰς δέκα στρατηγίας διαίρεσιν τῆς χώρας.” (Strab., 12.1.2)*

⁸⁴³ Eski Malatya-Battalgazi

⁸⁴⁴ W. M. Ramsay, 1962, s. 313

(Katonia ve Melitene’yi bile Kataonia’nın altında olacak şekilde düzenlediler. Bunun (Kataonia) ve Euphrates ile arasında olan Melitene Kommagane’ye bitişiktir ve Kappadokia’nın on *strategiae*’ya bölünen ülkenin onuncu kısmıdır.)

Kappadokia’daki *strategiae*ın isimlerini genellikle kabile soylarından aldığını söylemiştik. Ancak bunların iki istisnası vardır: Aquae Saravenae (Saravena) ve Melitene. Melitene şehri muhtemelen ismini kendi *strategias*ından alır çünkü *strategiaya* ait olan -ene takısı ile adlandırılmıştır.⁸⁴⁵

Strabon’a göre, ne Kataonia ovası ne de Melitene eyaleti bir şehre sahip değildir. Ancak güçlü kalelere sahiptirler ve bu durum bugünkü arkeolojik kalıntılarla desteklenir.⁸⁴⁶ Ptolemaios ise, Melitene *strategiae* altında on dört bölge ismi verir bunların bazıları kendisinden başka hiçbir kaynakta yoktur ve bunlar olasılıkla Strabon’un bahsettiği kalelerdir. Ramsay, Ptolemaios’un Laviansane’ye ve hatta Saravene’ye eklediği bazı kentlerin aslında Melitene’ye ait olması gerektiğini savunur.⁸⁴⁷ Ptolemaios’a göre Melitene’nin sahip olduğu yerleşim yerleri şunlardır:

⁸⁴⁸

“<Μελιτηνής>

παρὰ μὲν τὸν Εὐφράτην ποταμὸν

Δάγουσα <ο>α <μ> ιβ’

Δάγουσα <ο>α <μ> ιβ’

Μελιτηνή <ο>α <λ>θ □ ’.

ἐντὸς δὲ τούτων

Ζωπάριστος <ο> <μ>

Τιταρισσός ξ<ε> □ ’δ <λ>θ □ ’δ

Κιάνικα ξ<θ> γ’ <λ>θ □ ’

Φουσιπάρα <ο> □ ’ <λ>θ γο’

⁸⁴⁵ A. H.M. Jones, 1998, s. 178

⁸⁴⁶ Strab., 12.2.6

⁸⁴⁷ W. M., 1962, s. 313

⁸⁴⁸ Ptol., *Geog.*, 8. 17.39: “ἡ δὲ <Μελιτηνή> τὴν μεγίστην ἡμέραν ἔχει ὥρων <ι>δ □ ’γ, καὶ διέστηκεν Ἀλεξανδρείας πρὸς ἀνατολὰς ἡμίσει καὶ τετάρτῳ μιᾷ ὥρας.”

<i>Εὐσιμάρᾱ</i>	$\langle o \rangle \varsigma' \langle \lambda \rangle \theta \square'$
<i>Ἰασσός</i>	$\xi \langle \theta \rangle \langle \lambda \rangle \theta \delta'$
<i>Κιακίς</i>	$\xi \langle \theta \rangle \square' \langle \lambda \rangle \theta \delta'$
<i>Λεύγαισα</i>	$\langle o \rangle \delta' \langle \lambda \rangle \theta \varsigma'$
<i>Κάρμαλα</i>	$\langle o \rangle \gamma \sigma' \langle \lambda \rangle \theta \gamma'$
<i>Σημισός</i>	$\langle o \rangle \square' \langle \lambda \rangle \theta$
<i>Λαδοινερίς</i>	$\xi \langle \theta \rangle \square' \langle \lambda \rangle \eta \square \gamma'.$ ⁸⁴⁹

“Melitene’nin Euphrates ırmağı yakınındaki şehirleri:

Dagusa	71°	40°	5°
Sinis kolonia:	71°	39°	45°
Melitene:	71°	39°	30°

Bunlardan daha iç kısımdakiler:

Zoparistos:	40°		40°
Titarissos:	69°	45°	39° 45°
Kianika:	69°	20°	39° 30°
Phousipara:	70°	30°	39° 40°
Eusimara:	70°	10°	39° 30°
Iassos:	69°	39°	30°
Kiakis:	69°	30°	39° 15°
Leugaisa:	70°	15°	39° 10°
Karmala:	70°	40°	39° 20°
Semisos:	70°	30°	39° 20°
Ladoineris:	69°	30°	38° 50°”

Melitene’nin Zoparistos, Titarissos, Kianika, Eusimara’nın, Iassos, Kiakis ve Ladoineris yerleşim yerlerinin yeri henüz lokalize edilememiştir.

⁸⁴⁹ Ptol., *Geog.*, 5.7.5-6

2.4.1.1 Melitene

Melitene *strategias*ındaki yerleşim yerlerinden en önemlisi, adını ait olduğu *strategiadan* alan Melitene'dir. Plinius'a göre Büyük Armenia ile sınırdır ve dolayısıyla Melitene şehri, Kappadokia'nın en doğudaki sınırındır:

“Cappadociae pars praetenta Armeniae Maiori Melitene vocatur” (Plin., HN., 6.9)

(Kappadokia'nın Büyük Armenia'nın önünde uzanan kısmı Melitene diye adlandırılır,)

Flavius Josephus da, Kappadokia ile Armenia arasında sınırın Melitene olduğunu yazar:

“.... εἰς δὲ τὴν Μελιτηνὴν καλουμένην ἀπέστειλε: παρὰ τὸν Εὐφράτην ἐν μεθορίοις τῆς Ἀρμενίας ἐστὶ καὶ Καππαδοκίας.” (Joseph., BJ., 7.1.3)

(... Melitene denilen yere gönderdi; Euphrates'in yanında Armenia ile Kappadokia'nın sınırları arasındadır.)

Plinius ve Solinus göre, Kappadokia'daki diğer kentler gibi, Melitene ya da Melita'nın de Asur kraliçesi Semiramis tarafından kurulduğu rivayet edilir:

“reliqua sui parte Melitam, a Samiramide conditam haud procul Euphrate,” (Plin., HN., 6.3)

(Euphrates'den uzak olmayan ve Semiramis tarafından kurulmuş Melita'yı....)

“Melitam Semiramis condidit”;

(Semiramis Melita'yı kurdu.)⁸⁵⁰

⁸⁵⁰ CAII JULII SOLINI DE MIRABILIBUS MUNDI CAPITULA 39 - 57

“εἴτα τῇ μὲν τὸ Ἀμανὸν ἀπ’ αὐτοῦ σχίζεται τῇ δὲ ὁ Ἀντίταυρος, ἐν ᾧ τὰ Κόμανα ἴδρυται τὰ ἐν τοῖς ἄνω λεγομένοις Καππάδοξιν. οὗτος μὲν οὖν ἐν τῇ [p. 732] Καταονία τελευτᾷ, τὸ δὲ Ἀμανὸν ὄρος μέχρι τοῦ Εὐφράτου καὶ τῆς Μελιτηνῆς πρόεισι, καθ’ ἣν ἡ Κομμαγηνὴ τῇ Καππαδοκίᾳ παράκειται.” (Strab., 11.12.2)

(daha sonra, bir taraftan Amanos ve bir tarafta ise Yukarı Kappadokia denilen bölgede yer alan Komana’nın bulunduğu Antitauros, onu (Kilikia’yi) böler. Antitauros Kataonia’da son bulur, Amanos dağı ise Euphrates ve Melitene boyunca uzanır ki burada Kommagene Kappadokia’nın bitişiğindedir.)

Strabon’a göre Melitene Euphrates’in şekillendirdiği bir bölgedir:

“ἀπὸ τῆς περαιίας τῶν Κομμαγηνῶν καὶ τῶν Μελιτηνῶν ἦν ὁ Εὐφράτης ποιεῖ.” (Strab., 11.14)

(.....Euphrates’in şekillendirdiği Kommagenelilerin ve Melitenelilerin karşısındaki....)

Strabon’a göre; Melitene, Kappadokianın en verimli bölgesidir ve Yunan şaraplarıyla boy ölçüşebilen Monarite şarabı burada üretilir:

“ἔστι δ’ ἡ μὲν Μελιτηνὴ παραπλησία τῇ Κομμαγηνῇ: πᾶσα γάρ ἐστι τοῖς ἡμέροις δένδροις κατάφυτος, μόνη τῆς ἄλλης Καππαδοκίας, ὥστε καὶ ἔλαιον φέρειν καὶ τὸν Μοναρίτην οἶνον τοῖς Ἑλληνικοῖς ἐνάμιλλον: ἀντίκειται δὲ τῇ Σωφηνῇ, μέσον ἔχουσα τὸν Εὐφράτην ποταμὸν καὶ αὐτὴ [καὶ] ἡ Κομμαγηνὴ ὁμορος οὖσα. ἔστι δὲ φρούριον ἀξιόλογον τῶν Καππαδόκων ἐν τῇ περαιᾷ Τόμισα: τοῦτο δ’ ἐπράθη μὲν τῷ Σωφηνῷ ταλάντων ἑκατόν, ὕστερον δὲ ἐδωρήσατο Λεύκολλος τῷ Καππάδοκι συστρατεύσαντι ἀριστεῖον κατὰ τὸν πρὸς Μιθριδάτην πόλεμον.” (Strab., 12.2.1)

(Melitene, Kommagene’ye hemen hemen benzerdir. Çünkü bölge tamamen işlenmiş (meyve) ağaçlar ile doludur ve Kappadokia bölgesinde tektir. Öyle ki Helenlerin şarabıyla eşit olan Monarite şarabı ve zeytinyağı üretilir. Karşısında Sophene vardır, sınır komşusu olan Kommagene ile onun ortasında akan Euphrates ırmağına sahiptir. Irmağın uzak

köşesinde tam karşısında, Kappadokialıların dillere destan bir kalesi Tomisa⁸⁵¹ vardır, bu kale Sophene'ye yüz *talentuma* satıldı. Daha sonra Lucullus, Mithridates'e karşı yapılan savaş sırasında kendisiyle beraber sefere çıkan Kappadokialıya hediye olarak sunmuştur.)

Plinius'a göre Melitene ile Sartona (Çermik?) arası 24 *mp*dir. (35.52 km):

“Et de Euphrate hoc in loco dixisse aptissimum fuerit. oritur in praefectura Armeniae Maioris Caranitide, ut prodidere ex iis, qui proxime viderunt, Domitius Corbulo, in monte Aga, Licinius Mucianus, sub radicibus montis, quem Capoten appellant, supra Zimaram XII p., initio Pyxurates nominatus. fluit Derzenen primum, mox Anaeticam, Armeniae regiones a Cappadocia excludens. Dascusa abest a Zimara LXXV p; inde navigatur Sartonom L, Melitenen Cappadociae XXIII,” (Plin., HN., 5. 83)

(Eupharates hakkında bu bölümde konuşmak son derece uygun olacaktır. Armenia Maior'un Karanitidis bölgesinde doğar, tıpkı en yakın görmüş olan iki kişi tarafından ifade edildiği gibi, Domitius Corbulo, Aga dağında, Licinius Mucianus, dağın etekleri altında ki ona Capotes derler Zimara'nın 12 p. üzerindedir, bunun yakınında Pyksurates ırmağının kaynağı vardır. İlk olarak Armenia'nın Derzene ve daha sonra Anaetika bölgesini Kappadokia'dan ayırarak akar. Dascusa, Zimara'dan 75 p. uzaktadır ve buradan Sartona'ya 50 *milia* uzaklıkta ırmakla geçilebilir Kappadokia'nın Melitene bölgesine ise 24 *milia* uzaklıktadır.)

Kappadokia kralı Ariarathes döneminde, Kommagane kralı Ptolemaios, o dönemde Kappadokia'ya ait olan Melitene'ye saldırmıştır ancak Ariarathes bu saldırının cevabını derhal vermiştir:

⁸⁵¹ Habipuşağı-Elazığ, Euphrates nehrinin kıyısında bulunur. Armenia bölgesindeki Sophene'de bir kasabadır. Auleius Herodianus: “<Τόμισα> χωρίον διορίζον Καππαδοκίαν ἀπὸ τοῦ Ταύρου.” “Tomisa Kappadokia'yı Taurosdan ayıran bir bölgedir.” Stephanus, Byzantios da Tomisa'yı Kappadokia'yı Tauroslardan ayıran bir yer olarak (Tomissa, regio dividens Cappadociam a Tauro) açıklar.

“καὶ οὐκ ἀρκούμενος τῇ πλεονεξίᾳ ταύτῃ, συναγαγὼν δύναμιν ἐνέβαλεν εἰς τὴν καλουμένην Μελιτηνὴν οὓσαν τῆς Καππαδοκίας καὶ τεταγμένην ὑπὸ Ἀριαράθην, καὶ τοὺς εὐθέτους προκατέλαβε τόπους.” (Diod., 31.19a)

(bu kazançla yetinemeyip (Ptolemaios ó τῆς Κομμαγενῆς ἐπιστάτης Πτολεμαῖος), bir ordu toplayıp Kappadokia'nın olan ve Ariarathes tarafından düzene sokulmuş olan Melitene'yi işgal etti.)

Melitene, Roma döneminde Nero ve özellikle Vespasianus dönemindeki Galatia-Kappadokia eyaletinin birleştirilmesi sonucunda doğu sınırlarındaki iki lejyon birliğinin *legio XII Fulminata* ve *legio XV Apollinaris*'in görev yerleri olmuştur. Tacitus, Nero döneminde Corbulo'nın askeri birliklerini toplanma merkezinin Melitene olduğunu yazar.⁸⁵² Dolayısıyla Melitene'nin Roma askerleri için bir kamp ya da bir sığınma yeri ve bir kale olduğunu söyleyebiliriz: Daha sonra Traianus dönemine kadar askerlerin toplandığı güçlü bir merkez iken, Traianus burayı Armenia Minor'un başkenti yaptıktan sonra önemli bir şehre dönüştü. Justianus ve Anastaius döneminde yapılan görkemli yapılarıyla büyük bir şehir özelliğine kavuştu.⁸⁵³

Diocletianus'un döneminde ikiye ayrılan, Kappadokia eyaletinin doğu kısımları Armenia Minor'a eklenmiştir. Daha sonra Armenia'nın ikiye bölünmesinden sonra, Armenia altı şehirden oluşan Armenia Secunda'nın başkenti de Melitene olmuştur:

“Ἐπαρχία Ἀρμενίας β', ὑπὸ ἡγεμόνα, πόλεις ζ'

Μελιτηνὴ	Melitene
Ἄρκα	Arka

⁸⁵² Tac., *Ann.*, 15.26.10: “quodque alarum cohortiumque, et auxilia regum in unum conducta apud Melitenen, qua transmittere Euphraten parabat.” (tüm müttefik piyade ve süvari birlikleri ve krallıkların yardımcı kuvvetleri Euphrates'i geçmeye hazırlandıkları Melitene civarında toplanmışlardı.)

⁸⁵³ Procop., *Aed.*, 4.3

Ἀραβισσός	Arabissos
Κουκουκός	Kokosos
Κόμανα	Komana
Ἀραραθία.	Ararathia” ⁸⁵⁴

Justinianus, daha önce Armenia Secunda’nın başkenti olan Melitene’yi yeniden düzenleyerek Armenia Tertia’nın (Üçüncü) içerisine alır ve Hierokles’de görüldüğü gibi altı şehirden oluşur.⁸⁵⁵

2.4.1.2 Dagusa /Daskousa

Diğer bir yerleşim yeri olan Dagusa /Daskousa, Malatya’nın 66 km kuzeyinde ve Ağın’ın 3 km kadar güneyinde ve yukarı Euphrates’in batısında yer alan bir kasaba ve sığınma yeri için kullanılan bir kaledir.⁸⁵⁶ Buradaki Dagusa kasabası ile Ptolemaios’un bir önceki paragrafında bahsedilen Armenia Minor’daki Daskousa kasabası muhtemelen aynı yerdir. Bu yerleşim yeri Melitene’nin kuzeyinde, Zimara’nın ise güneyindedir. Plinius da Daskousa’yı Kappadokia’nın en kuzey

⁸⁵⁴ Hierokles, 703.7

⁸⁵⁵ Justianus, Novella, 31: “2. *Ad haec autem tertiam Armeniam constituimus, prius et secundam, cui praeest Melitene civitas antiqua, civitas mediocris, in bona terra et aere posita nec procul distans a fluctibus Euphratae. Hanc aestimavimus oportere in praesenti augere et in spectabilium mutare figuram, iudicemque eius Iustinianum nominare comitem, et dare ei et pro annonis solidos septingentos et eius assessori solidos septuaginta duo officioque eius solidos numero trecentos sexaginta, et omnia habere quae talium propria sunt sedium; et pridem nominatos officiales omnia quidem agere quaecumque et prius, et maxime circa publicam exactionem vacare, in comitianorum vero appellationem mutari, omnibus eis ita servandis sicut dum officiales sunt constituti. Civitates autem subcumbere quidem ei tam Arcam et Arabisum quam Ariarathiam et Comana altera (vocant autem eam etiam Crisin) et Cucusson, quas et prius habuit in sex urbibus constituta.*”

“bunlara ek olarak daha önceden Secunda’nın olan Üçüncü Armenia’nın hudutlarını yerleştirelim ve onun başkenti eski bir kent olan Melitenedir, çok fazla göze çarpmayan, verimli bir arazide ve güzel iklimi olan ve Eupharates’den çok fazla uzakta olamyan bir yerde kurulmuştur. Burasının seçkin bir şekilde büyümesine ve göz hoş gelen bir görünüm kazanmasına karar verdik, onun yönetimi Justianus comiteslerinden birisiyle adlandırılmasına ve ona yıllık yedi yüz solidos verilmesine (karar verdik).....”

⁸⁵⁶ TIB, Kappadokien 169

kısımının ucu, Armenia'nın ise en batı noktası olarak saymaktadır. Orosius da Dagusa olarak geçer ve burasının Kappadokia ve Armenia'nın sınırı olduğunu belirtir.⁸⁵⁷

“....Dagusa, quae in confinio Cappadociae et Armeniae...”

(...Dagusa, Kappadokia ile Armenia arasında sınırdır.....)

Plinius'a göre, bu yerleşim yeri Armenia bölgesinin sınırları içerisinde ve Zimara ile Daskousa kenti arasındaki mesafe 75 *milia* ve buradan Sartona'ya 50, oradan da Melitene'ye 24 *milia* dolayısıyla, Dascusa-Melitene arası 74 *mili*dir.

Daskousa, Vespasianus ve Titus ve Domitiaunus tarafından, Euphrates sınırını korumak için, yardımcı bir kale ve küçük bir askeri bir birliğin bekleme yeri olarak inşa edildi. Daskusa bölgesinde bir kale olduğuna dair tek epigrafik kanıt, o dönemde M.S. 82 yılında, daha geniş bir eyalet olan Kappadokia-Galatia eyaletinin ismini içeren bir yazıt parçasında Roma *cohort* birliğinin burada olduğunu gösteren kaynaktır. Bununla birlikte, Daskusa'daki Flavianuslara dönemine ait kalenin yeri tam olarak belli değildir.⁸⁵⁸ *Not., Dign., [or]*'da *Ala Aurina*'nın burada M.S 4. Yüzyılda konuşlandığını yazar. Daskousa'da M.S. 4. yüzyılda bir Helvet orijinli eski bir lejyonun mezar taşı bulunmuştur ve bu buluntu lejyonun burada konuşlandığını

⁸⁵⁷ Orosius, 1.2.23: “*A flumine Euphrate, quod est ab oriente, usque ad mare Nostrum, quod est ab occasu, deinde a septentrione id est a ciuitate Dagusa, quae in confinio Cappadociae et Armeniae sita est haud procul a loco ubi Euphrates nascitur, usque ad Aegyptum et extremum sinum Arabicum, ²⁴ qui ad meridiem longo angustoque sulco saxis insulisque creberrimo a Rubro mari id est ab oceano occasum uersus extenditur, Syria generaliter nominatur, habens maximas prouincias Commagenam Phoeniciam et Palaestinam, absque Saracenis et Nabathaeis quorum gentes sunt*”

⁸⁵⁸ http://www.ehw.gr/asiaminor/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaid=12265#endNote_11;
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0006%3Aalphabetic+letter%3DD%3Aentry+group%3D1%3Aentry%3Ddascusa>, 1 Ocak 2014

kanıtlar.⁸⁵⁹ Daskousa, *Itinerarium Antonini Augusti*'de⁸⁶⁰, Satala'dan Melitene üzerinden Samosata'ya giden yol güzergahında bulunur.⁸⁶¹

*“Item a Satala Melitena per ripam Samosata
tam usque mpm CCCXLI sic
Suissa mpm XVII
Arauracos mpm XXVIII
Carsagis mpm XXIII
Sinervas mpm XXVIII
Analiba mpm XXVIII
Zimara mpm XVI
Teucila mpm XVI
Sabus mpm XXVIII
Dascusa mpm XVI (Ağın-Elazığ)
Ciaca mpm XXXII
Melitena mpm XVIII
Maisena mpm XII
Lacotena mpm XXVIII
Perre mpm XXVI
Samosata mpm XXIII.”*

Itin., Ant.,’de Saba ile arasındaki mesafe XVI mp.⁸⁶² olmasına karşın *Tabulae Peutingeriana*’da⁸⁶³ 18 mp.’dir.

*“Saba,
XVIII
Daseusa, Dascusa
XVIII.*

⁸⁵⁹ Bkz. Hadrianus bölümü.

⁸⁶⁰ İmparator Caracalla tarafından yazıya geçirildiği düşünülen, Roma imparatorluğundakki yerlerin ve konaklama merkezlerinin birbirlerine olan uzaklığını ya da nasıl gidileceğini gösteren kayıttır.

⁸⁶¹ *Itin., Ant.*, 209.3

⁸⁶² Milia passuum. (Bin adım) Bir Roma mili yaklaşık olarak 1479 metredir.

⁸⁶³ Roma imparatorluğunun genel olarak kullanılan yol ağlarını gösteren haritadır.

Hispa,”

Burada belirtilen Melitene ile Daskousa arasındaki mesafe, Plinius’un verdiği mesafe ile aynıdır. Daskousa, Zimara’dan sonra, Satala ile Melitene’yi birbirine bağlayan ikinci bir istasyondur. Claudius Caesar, Armenia’nın uzunluğunu Daskousa’dan yola çıkarak ölçer.⁸⁶⁴

2.4.1.3 Siniscolonia

Melitene’in yerleşim yerlerinden Siniscolonia (Siniskolon, Sinis Colonia, Pisonos?, Koloneia?, Sinispora? Fethiye)⁸⁶⁵ ise eski ismi Hasanbadırık şimdiki ismi ise Fethiye olan ve Malatya’nın 31 km kuzey batısında yer alan bir köydür.⁸⁶⁶ Burasının, geç dönemde *Itin., Ant.*,’da geçen Pisonos olması muhtemeldir ve Sebastia (Sivas) yolu üzerinde bulunur ve Melitena ile arası 22 *mp*dir (31 km).⁸⁶⁷

“A Sebastia Cocuso per Meli-
tenam *mpm* CCXCIII sic
Blandos *mpm* XXIII
Euspoena *mpm* XXVIII (Kangal)
Aranis *mpm* XXIII
Ad Praetorium *mpm* XXVIII (Hekimhan)
Pisonos *mpm* XXXII
Melitena *mpm* XXII
Arcas *mpm* XXVI
Dandaxina *mpm* XXIII
Osdara *mpm* XXIII

⁸⁶⁴ Plin., *HN.*, 6.27; “universae magnitudinem Aufidius quinquagens centena milia prodidit, Claudius Caesar longitudinem a Dascusa ad confinium Caspii maris <XIII> p., latitudinem dimidium eius Tigranocerta ad Hiberiam”

⁸⁶⁵ R.Talbert, *Barrington Atlas of The Greek and Roman World*, Princeton, 2000

⁸⁶⁶ *TIB*, Kappadokien 190

⁸⁶⁷ *Itin., Ant.*, 177. 4

Ptandari mpm XXIII
*Cocuso mpm XXXVIII*⁸⁶⁸

Tab., Peut.,’da Sinispora olarak geçen bir yer ismi de vardır ve buranın da Siniscolonia ile aynı yer olması muhtemeldir:

“*Mazaca cesarea*
24
Sinispora
13.<
Arasaxa”

2.4.1.4 Kiaka (Khiaka)

Melitene’nin bir diğer yerleşim yeri olan Kiaka (Khiaka), Eleki çayı ile Morhamam arasında bir köy olan Çermik’e (İçmece) lokalizedir.⁸⁶⁹ *İtin. Ant.*,’de ise Ciaca olarak geçmektedir ve burasının yeri net olarak anlaşılmaktadır. Satala ile Melitene arasında yani kuzey yolu üzerinde bir istasyondur ve Melitene ile arası 18 mp’dir. (27 km).⁸⁷⁰ Kiaka ile Melitene arasındaki bu mesafe *Tab. Peut.*’da 38 mpdir:

“*Arangas*
IX
CIACA
XXVIII.
MELENTENIS”⁸⁷¹

Aynı zamanda Kiakis, *Not. Dign.* [or.]’ da süvari birliğinin bulunduğu bir yerdir:

“*Ala Prima Augusta “Colonorum Chiacae”*

⁸⁶⁸ *İtin.,Ant.*, 177,4

⁸⁶⁹ *TIB*, Kappadokien 165

⁸⁷⁰ *İtin., Ant.*, 209.4

⁸⁷¹ K. Miller, *Itineraria Romana*, Stuttgart, 1916, s.682

2.4.1.5 Leugaisa

Diğer bir yerleşim yeri olan Leugaisa ise, Melitene'in 40 km güneybatısındaki Gözene bölgesine lokalizedir. *Tab.Peut.*'da Lagalasso olarak geçer.

⁸⁷²

“Lagalasso, (Lacalasin (Ra)

XVIII.

Sama, Samma

XIII

Melentenis.”

2.4.1.6 Karmala

Karmala'nın, Arka veya (M)arkala olabilir.⁸⁷³ Bugünkü ismi Akçadağ (önceki adı Arga) olan bu yerleşim yeri Malatya'nın yaklaşık olarak 35 km batısındadır. Arkas, iki yol güzergahı üzerinde bulunmaktadır. İlki, Sebasteia'dan Kokusos'a Melitena üzerinden gidilen yoldur ve Melitena ile arasındaki mesafe 26 *mpdir.*⁸⁷⁴

“Pisonos mpm

XXII

Melitena mpm

XXVI

*Arcas mpm”*⁸⁷⁵

İkinci yol ise Caeserea'dan Melitena giden güzergahtır ve buradan Melitena ile arasındaki mesafe 28 *mpa* çıkar:

⁸⁷² K. Miller, 1916, 738

⁸⁷³ R. Talbert, 2000, s. 987

⁸⁷⁴ *İtin., Ant.*, 178,1; 211, 3, 215,5

⁸⁷⁵ *İbid.*, 178,1

“*Dandexena mpm XXIII*
Arcas mpm XXII
Melitena mpm XXVIII.”⁸⁷⁶

2.4.1.7 Arka

Arka, Kappadokia’nın bölünmesinden sonra Hierokles’de Armenia Secunda’nın içerisinde yer alır.⁸⁷⁷ Buradan elimize geçen bir yazıtta, kent, Hadrianus döneminde *Colonia Arca* statüsüne yükseltilmiştir.⁸⁷⁸

2.4.1.8 Semisos

Diğer bir yerleşim yeri olan Semisos ya da Samma Castrorum, Melitene’nin 10 km güneybatısında yer alan ve eski adı Samanköy şimdi adıyla Pınarbaşı olan bölgesidir.⁸⁷⁹ *Tab.Peut.*’daki Sama/Maisena olabilir ve burası ile Melentensis arasındaki mesafe 13 *mp*dir. Ramsay’a göre; Semisos, *Itin. Ant.*,’deki Maisena (Mesena) olabilir.⁸⁸⁰ Maisena da, Satala’dan Samosata’ya giden yol üzerindedir ve Malatya ile arasında 12 *mp* mesafe vardır:

“*Melitena mpm*
Maisena mpm XII”⁸⁸¹

⁸⁷⁶ *Ibid.*, 215,5

⁸⁷⁷ ayr. bkz. *Not. Dign.*, I, 244

⁸⁷⁸ Basil., *Epist.*, 323; A. H. M. Jones, 1998, s. 432

⁸⁷⁹ Bkz. R. Talbert, 2000

⁸⁸⁰ W. M. Ramsay, 1962, s. 314

⁸⁸¹ *Itin. Ant.*, 210.1

2.4.2 Kataonia Strategiası

Kataonia, Kappadokia'nın on *strategias*ından birisidir. Kataonia bölgesinin adı çok eskilere dayandırılır. Zira Strabon, Homeros'un Kappadokia'dan ve Kataonia'dan söz etmemesini eleştirmişti.⁸⁸² Bölgenin güney tarafında yer alan Kataonia, *strategiae* sıralamasında, doğudan batıya gelirken Melitene'den sonra ikinci sırada yer alır. Strabon'un şaşıracak anlattığı gibi, Kataonia, Kappadokialılardan kültür ve dil bakımından farklı olmasına rağmen, ilk kral Ariarathes tarafından Kappadokia'nın sınırlarına dahil edilmiştir:

“Καὶ αὐτῶν δὲ τῶν ὁμογλώττων οἱ παλαιοὶ τοὺς Κατάονας καθ' αὐτοὺς ἔταπτον, ἀντιδιαίρουσιν τοῖς Καππάδοξιν ὡς ἑτεροεθνέσι, καὶ ἐν τῇ διαριθμῇ τῶν ἐθνῶν μετὰ τὴν Καππαδοκίαν ἐτίθεσαν τὴν Καταονίαν, εἴτα τὸν Εὐφράτην καὶ τὰ πέραν ἔθνη, ὥστε καὶ τὴν Μελιτηνὴν ὑπὸ τῇ Καταονίᾳ τάττειν, ἥ μεταξὺ κεῖται ταύτης τε καὶ τοῦ Εὐφράτου συνάπτουσα τῇ Κομμαγενῇ, μέρος τε τῆς Καππαδοκίας ἐστὶ δέκατον κατὰ τὴν εἰς δέκα στρατηγίας διαίρεσιν τῆς χώρας. οὕτω γὰρ δὴ οἱ καθ' ἡμᾶς βασιλεῖς οἱ πρὸ Ἀρχελαοῦ διατεταγμένην εἶχον τὴν ἡγεμονίαν τῆς Καππαδοκίας· δέκατον δ' ἐστὶ μέρος καὶ ἡ Καταονία. καθ' ἡμᾶς δὲ εἶχε στρατηγὸν ἑκάτερα ἴδιον· οὕτε δ' ἐκ τῆς διαλέκτου διαφορᾶς τινος ἐν τούτοις πρὸς τοὺς ἄλλους Καππάδοκας ἐμφαινομένης οὕτε ἐκ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, θαυμαστὸν πῶς ἠφάνισται τελέως τὰ σημεῖα τῆς ἁλλοεθνίας. ἦσαν δ' οὖν διωρισμένοι, προσεκτήσατο δ' αὐτοὺς Ἀριαράθης ὁ πρῶτος προσαγορευθεὶς Καππαδόκων βασιλεύς.” (Strab.,12.1.2)

(Aynı dili konuşanlar arasından eskiler Kataonialıları, farklı bir ırk oldukları için mantıklı bir şekilde onları Kappadokialılardan ayırarak ona göre düzenlediler ve eskiler ulusları anlatırken Kataonia'yı Kappadokia'dan sonra yerleştirdiler, daha sonra Euphrates ve ötesindeki kabileleri ve Çünkü bizim zamanımızdaki Arkhelaos 'tan önce gelen krallar Kappadokia'nın yönetimini bu şekilde yürüttüler. Kataonia, Kappadokia'nın onuncu kısmıdır.(onda biridir.) Bizim zamanımızda her bir eyalet kendi yöneticisine sahipti. Diğer Kappadokialılarla karşılaştırıldıkları zaman, Kataonialıların konuşma bakımından ne de başka alışkanlıklar bakımından herhangi bir farklılık olmadığı görüldüğü için, başka bir ırkın izlerinin nasıl tamamen kaybolmuş olması, hayret vericidir. Zamanında bunlar ayrı ulustular. Kappadokialıların ilk kralı olarak selamlanan (anılan) Ariarathes onları ilhak etti.)

⁸⁸² Strab., 14.5.27

Kataonia Tauros dağlarının içerisinde yer alır.⁸⁸³ Antitauroslar da Kataonia’da son bulurlar.⁸⁸⁴ Kataonia Taurosun en uzak kısmını teşkil eder:

“ <Καταονία> μοῖρα ἐσχάτη τοῦ Ταύρου Στράβων δὲ (12 p. 533) Καππαδοκίας ταύτην φησίν.”⁸⁸⁵

(Kataonia, Tauros’un en uzak (dıştaki) parçasıdır ve Strabon ise bu bölgenin Kappadokia’nın olduğunu söyler.”

Kataonia *strategiası*, ülkenin en verimli yeridir. Strabon, bölgeyi Amanoslar ve Antitauros’la çevrili geniş ve çukur bir ova olarak tarif eder:

“ἡ δὲ Καταονία πλατὺ καὶ κοῖλόν ἐστι πεδῖον πάμφορον πλὴν τῶν ἀειθαλῶν. περικείται δ’ ὄρη ἄλλα τε καὶ Ἀμανὸς ἐκ τοῦ πρὸς νότον μέρους ἀπόσπασμα ὃν τοῦ Κιλικίου Ταύρου, καὶ ὁ Ἀντίταυρος εἰς τάναντία ἀπερρωγός. ὁ μὲν γὰρ Ἀμανὸς ἐπὶ τὴν Κιλικίαν καὶ τὴν Συριακὴν ἐκτείνεται θάλατταν πρὸς τὴν ἐσπέραν ἀπὸ τῆς Καταονίας καὶ τὸν νότον: τῇ δὲ τοιαύτῃ διαστάσει περικλείει τὸν Ἰσικὸν κόλπον ἅπαντα καὶ τὰ μεταξὺ τῶν Κιλικίων πεδία πρὸς τὸν Ταῦρον: ὁ δ’ Ἀντίταυρος ἐπὶ τὰς ἄρκτους ἐγκέκλιται καὶ μικρὸν ἐπιλαμβάνει τῶν ἀνατολῶν, εἴτ’ εἰς τὴν μεσόγαιαν τελευτᾷ.” (Strab., 12.2.2)

(Kataonia ovası geniş ve çukur ve her zaman yeşil kalabilen ağaç dışında her türlü meyve veren bir ovadır. Başka dağlarla ve güneyden Kilikia Tauros’un bir kolu olan Amanoslarla ve aksi yöne döne doğru kıvrılan Antitauros’lar uzanır. Amanos, Kataonia’dan Kilikia’ya ve Syria denizine batıya ve güneye doğru uzanır. Böylesi bir boşlukta bütün Issos körfezini ve Tauros tarafındaki Kilikia ovasını çevreler fakat Antitauros ise kuzeye doğru meyil eder ve biraz da doğuya doğru daha sonra ülkenin ortasına doğru son bulur.)

Plinius ayrıca, Kataonia bölgesinin Antiokheia (*Cyrrestica*) ile sınır olduğunu⁸⁸⁶ ve Kappadokia’nın Kommagene’nin önünde uzanan bölgesi olduğunu belirtir:

⁸⁸³ Strab., 12.5.32

⁸⁸⁴ Strab., 11.12.2 “οὗτος μὲν οὖν ἐν τῇ Καταονίᾳ τελευτᾷ,”

⁸⁸⁵ Aelius Herodianus et Pseudo-Herodianus Gramm., *Rhet., De prosodia catholica* 3,1, s. 296, 37

“Cappadociae pars praetenta Armeniae Maiori Melitene vocatur, Commagenis Cataonia,” (Plin., HN., 6.9)

(Kappadokia’nın Büyük Armenia’nın önünde uzanan kısmı Melitene, Kommagene’nin önünde uzanan Kataonia diye adlandırılır...)

Strabon, Armenia kralları Artaksias ve Zariadris dönemlerinde, daha önceden Kataonia’ya bağlı olan Akisiline ve onun yakınındaki ülkenin, Kataonialılardan kendi bölgelerine eklemek suretiyle aldıklarını açıklar.⁸⁸⁷

Kataonia da Melitene gibi Yunan tarzında örgütlenmiş bir polis sahip değildir, fakat tahkimatlı önemli sayıda kalelere sahiptir:

“πόλιν δ’ οὔτε τὸ τῶν Καταόνων ἔχει πεδίον οὔθ’ ἡ Μελιτηνὴ, φρούρια δ’ ἐρυμνὰ ἐπὶ τῶν ὁρῶν τὰ τε Ἀζάμορα καὶ τὸ Δάσταρkon, ὃ περιρρεῖται τῷ Καρμάλα ποταμῷ. ἔχει δὲ καὶ ἱερὸν τὸ τοῦ Κατάονος Ἀπόλλωνος καθ’ ὅλην τιμώμενον τὴν Καππαδοκίαν, ποιησαμένων ἀφιδρύματα ἀπ’ αὐτοῦ. οὐδὲ αἱ ἄλλαι στρατηγίαι πόλεις ἔχουσι πλὴν δυεῖν.” (Strab., 12.2.6)

(Ne Katonia ovası ne de Melitene bir şehre sahip değildir. Dağların üzerinde güçlendirilmiş kaleleri vardır, Azamora ve çevresinde Karmalas nehri akan Dastarkon kalesi vardır. Bütün Kappadokialılarca saygı gören/tapılan Kataonia’lı Apollon’un tapınağı vardır, Kappadokialıların tapınaklarını ondan örnek alarak yaptılar. İkisi dışında diğer ilçeler/valilikler de hiç bir şehre sahip değildir.)

Bunun kanıtlarından birisi de Seleukos’un Syria kralı Demetrius’a askerlerinin Kataonia’da kışlayabileceğini söylemesidir:

⁸⁸⁶ Plin., HN., 6.8.24; M.Ö. birinci yüzyıl yazarı Plinius, Isodoros’un Kappadokia’nın batısına Katoania’yı yerleştirdiğini söyler: “Isidorus Arieneos et Capreatas ubi sit Apamea condita Seleuco rege, inter Ciliciam, Cappadociam, Cataoniam, Armeniam et, quoniam ferocissimas gentes domuisset, initio Damea vocata.” (5.33.127)

(Isidorus, Arianelileri ve Capreataeları kral Seleukos tarafından kurulmuş olan Apamea’nın olduğu yere, Kilikia, Kappadokia, Kataonia ve Armenia arasında bir yere koyar çünkü başlangıçta Damea olarak adlandırılan burası son derece vahşi kabileleri boyunduruk altına almıştı.)

⁸⁸⁷ Strab., 11.14.5

“ἐπεὶ δὲ Σέλευκος ταῦτα πάντα ὑποπτεύων ἐκέλευσεν αὐτόν, εἰ βούλεται, δύο μῆνας ἐν τῇ Καταονίᾳ χειμάσαι, “(Plut., Demetr., 48.1)

(Seleukos bütün bunlardan şüpheye düştükten sonra, onun eğer isterse, iki ay boyunca Kataonia’da kışı geçirebileceğini.....)

Aynı şekilde, Pers döneminde Kataonia’yı ele geçiren Aspis, Anadolu’da yolların güvenliğini ciddi tehdit ediyordu ve yakalanması oldukça güç olmuştu. Bunun nedeni Cornelius Nepos’un da belirttiği gibi, Katonia’yı, Kilikia’nın üzerinde ve Kappadokia’nın sınırında yer alan kalelerle savunulan ormanlık bir bölge olmasıdır:

“Hic cum maximo studio compararet exercitum Aegyptumque proficisci pararet, subito a rege litterae sunt ei missae, ut Aspidem aggrediretur, qui Cataoniam tenebat: quae gens iacet supra Ciliciam, confinis Cappadociae. namque Aspis, saltuosam regionem castellisque munitam incolens,.....” (Nep., Dat. 4.1)

(büyük bir özenle ordusunu hazırlayıp Mısır üzerine sefere çıkmaya hazırlanırken, birden kral tarafından ona Kataonia’yı ele geçirmiş olan Aspis’e saldırması için mektuplar geldi. Bu halk Kilikia’nın üzerinde ve Kappadokia’nın sınırlarındadır. Zira Aspis ağaçlık ve kalelerle korunan bölgeyi işgal etti (yerleşti)...))

Ptolemaios’ta, Kataonia’nın içerisinde yer alan yerleşim yerlerine baktığımız zaman, bunların genel olarak, Kilikia Trakheia ve çevresini kapsadığını görülmektedir.⁸⁸⁸ Ptolemaios’a göre; Kataonia’nın *strategias*ının yerleşim yerleri şu şekildedir:

“ <Στρατηγίας Καταονίας>
Καβασσός <ξ>ζ δ’ <λ>η □ ’ιβ’
Τύννα ξ<ς> □ ’γ <λ>η □ ’
Τιραλλίς <ξ>ζ <λ>η γ’
Κύβιστρα ξ<ς> <λ>η δ’

⁸⁸⁸Ramsay göre, Ptolemaios’un Katonia’nın eyaletinin, Kilikia bölgesindeki Mopsokrene’yi, Lykaonia’daki Dalisandos’u ve Isauria’daki Claudopolis’i içine alacak şekilde genişletmesi yanlıştır.

Κλανδιόπολις	ξ<ε> γο' <λ>ζ □ 'γ
Δαλισανδός	ξ<ς> γ' <λ>ζ □ 'γ
Παδνανδός	<ξ>ζ <λ>η
Κόμανα Καππαδοκίας	ξ<η> <λ>η
Μόψον Κρήνη	<ξ>ζ γ' <λ>ζ □ 'δ'
Ταναδαρίς	ξ<η> γ' <λ>ζ □ 'δ'
Λεανδής	ξ<η> γο' <λ>ζ γο'· “

(Kataonia Strategiasının şehirleri:

Kabassos	67°	15°	38°	35°
Tynna	66°	50°	38°	30°
Tirallis...	67°	38°	20°	
Kybistra	66°	38°	15°	
Claudiopolis	65°	40°	37°	50°
Dalisandos	66°	20°	37°	50°
Paduandos	67°	38°		
Kappadokia Komanası	68°	38°		
Mopsukrene	67°	20°	37°	30°
Tanadaris	68°	20°	37	45
Leandis	68°	40°	37°	40”

2.4.2.1 Kabassos

Katonia'nın yerleşim yerlerinden Kabassos, (“<Καβασσός> πόλις ἐν Καππαδοκίᾳ ἢ καὶ Καβησσός.” “Kappadokia'daki şehir Kabassos ya da Kabessos.”) muhtemel Adana'nın Tufanbeyli ilçesinin Doğanbeyli köyüne lokalizedir.⁸⁸⁹ Ramsay, Kabassos'un Koukissos (Göksun) da olabileceğine inanır. Byzantium'lu Stephanus da, bu bölgenin Kappadokia'nın bir kenti ve Tarsos ile Caeserea arasında bir yer olduğunu yazar. Ayrıca İlyada'da Kabesos adında bir yer ismi geçer, ancak bu iki yerleşimin aynı yer olduğuna dair bir kanıt yoktur:

⁸⁸⁹ R. Talbert, 2000

“πέφνε γὰρ Ὀθρυονῆα Καβησόθεν ἔνδον ἐόντα,” (Hom., *Il.*, 13. 363)

(....Zira içeri giren Kabesos’lu Othryoneus’u öldürdü.)

Hekataios’tan kalan fragmanlarda, Othryoneus’un Kappadokia’nın Kabassos kentinden olduğu yazar, fakat bu bilgi sadece bir ses benzerliğinden de kaynaklanabileceği için doğruluğuna şüpheyile yaklaşılmalıdır:

“– s. Καβασσός· πόλις ἐν Καππαδοκίαι, πατρις Ὀθρυονέως.”⁸⁹⁰

(Kabassos Kappadokia’da bir şehir ve Othryoneus’un memleketidir.)

*Notitia Dignitatum*⁸⁹¹’de, Kabissos olarak, Kilikia Secunda’nın *Επαρχίας*ının sınırlarında yer alır:

“Επαρχία Κιλικίας δευτέρα

Ανάβαρζος μητρόπολις

Μομουεστία

Αἴγεια

Επιφάνεια

Εἰρηνούπολις

Φλαβιάς

Ἀλεζάνδρεια

Καβισσός

Καστάβαλα

Ροσσός.”⁸⁹²

⁸⁹⁰ Hecataeus, *Hist., Fragmenta* (0538: 002) “FGrH #1”. Volume-Jacoby’-F 1a,1,F, 169.

⁸⁹¹ M.S. 4. Yüzyılın başlarına tarihlendirilen imparatorluğun doğusunda ve batısında yer alan askeri ve idari görevler ile, imparatorluk sarayında ve eyaletlerdeki resmi görevleri gösteren önemli bir imparatorluk dökümanıdır.

⁸⁹² 817-827.

2.4.2.2 Tynna

Tynna'nın yeri kesin olarak lokalize değildir. Tunna ismi, Asur dönemine kadar uzanır ve III. Tiglatpileser M.Ö 738'de Anadolu içlerine ilerlerken dört Tabal kralının, Tunna'lı Ušhitti, Tuhana'lı Urbala HupîḪna'lı Urimme ve Ḫštunda'lı Tuhamme'nin ittifakı ile karşılaşmıştır.⁸⁹³ Bununla birlikte, Tynna yerleşiminin lokalizasyonu için iki öneri vardır. İlki, Ulukışla'ya bağlı Porsuk köyündeki Zeyve höyüğü gösterilir ve burası Faustinopolis kurulduktan sonra Faustina'nın sınırları içerisinde kalır⁸⁹⁴ Diğer ise, Kayseri'nin Akkışla ilçesi Kululu köyüdür ve buradaki Helenistik ve Roma döneminde de kullanılan Kululu kalesidir. Burada, Tunna (Atunna), bölgesinin, Kilikia'nın geçitlerinin kuzeyindeki Bolkar dağlarındaki Tunni dağıyla ilgili olduğunu eklemekle birlikte, Tunna'nın Kululu'da bir yerde aranması gerektiği tartışılır.⁸⁹⁵

M.S. ikinci yüzyılın başlarına tarihlenen *Kappadokia Itinera* adı verilen yazıtta, Tarsos ve Tyana'dan geçerek Andabalis'e kadar olan yoldaki yerleşimler ve bunlar arasındaki mesafeleri verilir. Burada, Tynna, Aquas Calidas (Çiftehane) ve Tyana (Kemerhisar) arasında bir yer olarak gösterilir:

“II.Oct. [V-] I[D.]

12.Oct. IIII.ID Tarso

13. Oct. IIII.ID.MOPSV.CREN Mopsucrene 12mp

14. Oct. PR • ID • PANHORMO Panhormo 23 mp

15. Oct. ID . OCT • ADAQ. CALIDA Adaquas Calidas 17mp

16. Oct. XVII.K.NOV-TYNNAM Tynnam 14mp

17. Oct. XVI • K. TYANA Tyana 16 mp

18. Oct. XV • K • NOV. ANDAD Andabalis 16 mp⁸⁹⁶

⁸⁹³ S., Dönmez, *Tabal Ülkesinin Metal Kaynakları Açısından Önemi*, JASSS, Cilt 5, 6, s. 175-188, Aralık, 2012

⁸⁹⁴ Berges, D. – Nollé, J., *Tyana. Archäologisch - historische Untersuchungen zum südwestlichen Kappadokien* 1-2 (IK 55.1, Bonn 2000), s. 439

⁸⁹⁵ M. Weeden, *Tuwatinad Wasusarma, Imitating The Behaviour Of Assyria*, IRAQ, Cilt. 72, 2010

⁸⁹⁶ K. Miller, 1916

2.4.2.3 Tirallis

Diğer bir yerleşim yeri olan Tirallis’in yeri henüz lokalize edilememiştir ve Tirallis’in adına Ptolemaios’dan başka herhangi bir kaynakta rastlanmamıştır.

2.4.2.4 Kybistra

Kataonia’nın yerleşim yerlerinden Kybistra modern Ereğli iline lokalizedir. Komşusu Tyana gibi Hitit dönemine kadar eski bir tarihi vardır ve bu dönemdeki ismi Kubisna idi.⁸⁹⁷ Strabon’a göre, Romalılar Kybistra’yı korsan Antipatros’dan Kastabala ile birlikte Kilikia’dan alarak, Kappadokia’nın son kralı Arkhelaos’a on birinci eyalet olarak vermişlerdir.⁸⁹⁸ Strabon, Kybistra ve Kastabala’yı Tyana’dan çok da uzakta olmayan ve Tauros dağına yakın kasabalar olarak niteler.⁸⁹⁹ Kybistra, Caeserea’ya giden yol üzerindedir ve bu yolun ortasında Tyana bulunur ve Kybistra ile arasındaki mesafe 300 *stadion*dur (57 km). Bu mesafe bugünkü bilgilerle karşılaştırınca uyumludur. Cicero’nun mektubundaki bilgiler de yukarıdaki pasajı doğrular:

“itaque cum exercitu per Cappadociae partem eam quae cum Cilicia continens est iter feci castraque ad Cybistra, quod oppidum est ad montem Taurum, locavi,” (Cic. Fam. 15.2)

(Bu nedenle ordumla birlikte, Kappadokia’nın Kilikia sınırındaki o kısımdan yolculuğu yaptım ve Tauros’un yakınındaki bir kasaba olan Kybistra civarında ordugah kurdum.)

⁸⁹⁷ A. H. M. Jones, 1998, s.179

⁸⁹⁸ Strab., 12.1.4

⁸⁹⁹ Strab., 12.2.7

Cicero, burada beş gün kaldıktan sonra ve Parthialıların da Kappadokia sınırından uzakta olduklarını anlayınca, ordusuyla hemen Kilikia geçitlerinden Tarsos'a iner.⁹⁰⁰ Bu bilgi *Itin. Ant.*, 'deki bilgilerle uyumludur ve Kybistra ile geçitler arasındaki mesafe 20 miliadır:

“Cybistra

XX

Fines Cilicie

XXV.

In monte tauro

XXX

Tarso cilicie”⁹⁰¹

Kybistra-Pylae (Porsuk-Ulukışla) arasında bir yol güzergahı vardır ve French'in yayınladığı mil taşları da bunu kanıtlar.⁹⁰²

Geç Antik çağda, Kybistra'nın, Kappadokia Secunda eyaletinin başkenti Tyana'nın altında yer alan bir piskoposluk merkezidir.⁹⁰³

Ereğli müzesinde bulunan ve M.S. 1-2. yüzyıla ait bir yazıtta geçen bilgiler, Küçük Asya'nın Romalılaştırılması açısından değerlendirilebilir. Kappadokia'nın şehirlerinde, küçük bir şehir olarak değerlendirilecek olan Kybistra dahil, Roma'nın

⁹⁰⁰ Cic., *Ad., Att.*, 5.20: “inde in castra veni a. d. VII Kalendas Septembris. A. d. III exercitum lustravi apud Iconium. ex his castris, cum graves de Parthis nuntii venirent, perrexi in Ciliciam per Cappadociae partem eam quae Ciliciam attingit, eo consilio ut Armenius Artavasdes et ipsi Parthi Cappadocia se excludi putarent. cum dies quinque ad Cybistra Cappadociae castra habuissem, certior sum factus Parthos ab illo aditu Cappadociae longe abesse, Ciliciae magis imminere. itaque confestim iter in Ciliciam feci per Tauri pylas. Tarsum veni a. d. III Nonas Octobris.”

⁹⁰¹ K. Miller, 1916, s. 692

⁹⁰² D. French, *Roman Roads & Milestones of Asia Minor*, Cilt 3, Milestones, Fasc. 3.3 Cappadocia, 2012, s. 235

⁹⁰³ Hierokles, 700

Anadolu'daki diğer eyaletlerinde olduğu gibi, kentsel bir yönetim tarzının yaygın hale getirildiği anlaşılmaktadır.⁹⁰⁴

2.4.2.5 Kastabala

Diğer bir yerleşim yeri Kastabala ya da Hieropolis, Bodrumkale'ye (Osmaniye) lokalizedir. Bununla birlikte Leake, burasının Niğde'de bir yer olabileceğini belirtir.⁹⁰⁵ Plinius, Kastabala'yı Kappadokia'nın önemli kasabaları arasında sayar.⁹⁰⁶ Bu kasabada Diana Persia'a adanmış bir tapınak vardır.⁹⁰⁷

2.4.2.6 Claudiopolis/Claudias

Epigrafik belgelere göre burası bugünkü Mut ilçesi merkezidir.⁹⁰⁸ Claudiopolis/Claudias, İmparator Claudius tarafından koloni statüsüne yükseltilen ve Isauria bölgesine ait bir kenttir. Ramsay, bu yerleşimi Kataonia eyaletinin şehirleri arasından çıkarır, çünkü bu eyaletin Claudiopolis'i kapsayacak kadar yayılmasının mümkün olmadığını düşünür. Fakat yukarıda Ptolemaios'un verdiği bilgilerde, Kataonia eyaletinin diğer şehirlerine baktığımızda, Kilikia Trakheia (Aspera) bölgesinin ağırlıkta olduğunu görürüz, dolayısıyla bu şehrin Kataonia'nın içerisinde yer alması muhtemeldir.

Ancak burada kastedilen Claudiopolis'un yeri kesin olarak saptanamamıştır. Çünkü Claudia ve Claudias ile aynı olan ikinci bir Claudiopolis daha vardır. Bu

⁹⁰⁴D. French, *Inscriptions from Cappadocia II*, EA, 2007; burada kastedilen kastadilen, bir mezarın ikinci kez kullanılması durumunda cezanın devlet kasasına ödenmesini zorunlu kıldığı içindir.

⁹⁰⁵ W.M. Leake, *Journal of A Tour In Asia Minor*, London, 1824, s.63

⁹⁰⁶ Plin., *HN.*, 6.3

⁹⁰⁷ Strab., 12.2.7

⁹⁰⁸<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0006%3Aalphabetic+letter%3DC%3Aentry+group%3D7%3Aentry%3Dclaudiopolis>, 5 Ocak 2014

Clauidas, bugünkü Kerar kalesi (Pütürge) olarak konumlandırabilecek⁹⁰⁹ kaynaklar da mevcuttur. Plinius Eupharates'i anlatırken, Claudiolis kentinden bahseder ve burasının Kappadokia'ya ait olduğunu yazar:

“apud Claudiolim Cappadociae cursum ad occasum solis agit.”(Plin., HN, 5. 20.85)

(Kappadokia'nın Claudiolis kenti civarında güneşin batışına kadar yürürünü devam ettirir.)

Ammianus Marcellinus'a göre Barzala ve Claudias'ın iki ayrı kaledir:

*“.....castra duo praesidiaria Barzalo et Claudias.”*⁹¹⁰

(Barzalo ve Claudias iki güçlü kale.....)

Tab.,Peut.'da Claudia, Glaudia olarak geçer ve Barsalium ile arasındaki mesafe 46 mp'dir:

*“Glaudia
xlv
Barsalium”*

2.4.2.7 Dalisandos (Koropissos)

Dalisandos (Koropissos) da aslında Isauria bölgesinin içerisinde yer alır. Stephanus Byzantios'da bu yerleşim yeri Dalisanda olarak geçer ve Isaurika bölgesinde gösterilmektedir.

Dalisandos ilk olarak Kilikia bölgesinde ve Mersin Mut'un 6 km kuzeyindeki Sinabiç bölgesine lokalizedir. İkinci olarak, bölgenin kuzey batısındaki Dağpazarına

⁹⁰⁹ TIB, Kappadokien 197

⁹¹⁰ Amm., Marc., 18.7.10

lokalizedir.⁹¹¹ French ise, Dalisandus'u daha önce Karasınır bölgesine lokalize etmişti, fakat bu konudaki kaynakların yetersiz olmasına rağmen, ileri sürdüğü nedenlerden ötürü, daha sonra Belören (Modern Sarioğlan-Bozkır) olarak lokalize etmiştir.⁹¹²

2.4.2.8 Podandos

Yunan öncesi döneme ait olan⁹¹³ -nt ve -nd suffix ekleri sebebiyle, muhtemelen Yunan öncesi döneme aittir. Podandos, modern Pozantı'ya lokalizedir. Kataonia *strategiasının* en güney kısmında, Kappadokia ile Kilikia sınırından bağımsız, tahkimatlı, bir şehirdir. Podandos ya da Podyandos Kilikia geçitlerinin hemen yakınındadır ve önemli yol güzergahları üzerinde bulunur. *İtin. Burdig*⁹¹⁴.’de *Opodando Mansio* (konaklama merkezi) olarak geçmektedir.

“civitas Faustinopoli 12

mutatio Caena 13

mansio Opodanda 12

mutatio Pilas 14

finis Cappadociae et Ciliciae.”⁹¹⁵

mansio Mansucrinae 12

civitas Tharso 12

İtin. Ant., ‘de Faustinapolis ile Podandos arası mesafe 26 *mp*dir:

⁹¹¹ R. Talbert, 2000, s. 1015

⁹¹² D. French “*The site of Dalisandus*”, *EA*. 4 (1984) 85-98

⁹¹³ *TIB*, Kappadokien 261

⁹¹⁴ *Itinerarium Hierosolymitanum* olarak da bilinir ve en eski hristiyan yol haritasıdır. Modern Bordo kentine lokalize Burdigala kentinden , Küçük Asya üzerinden Syria ve Jerusalem’a giden hacıyoludur. Bu aradaki kentler ve konaklama merkezleri yer alır.

⁹¹⁵ *İtin. Burdig*. 578, 579

“Faustinopolim mpm XVIII

Podando mpm XVI

Nampsucrone mpm XXVII”⁹¹⁶

Bu kadar stratejik bir yol güzergahında bulunan Podandos’un, İskender’in seferlerini yazan Ksenophon ve Arrianos gibi eserlerde yer almaması ilginçtir.

Bununla birlikte Ramsay, Podandos’u, Arrianos’da “Kyros’un kampı”⁹¹⁷ olarak geçen yer olarak tanımlar.⁹¹⁸

Geç dönemde, Kappadokia’nın geri kalan kısmı, Prima ve Secunda olmak üzere iki eyalete bölününce, Kappadokia Prima’nın başkenti Caeserea kalırken, İmparator Valentinus tarafından Podandus da ilk önce Secunda’nın başkenti yapılmak istenmiştir ve buraya Caesarea’lı konsülleri (*curiales*) zorla yerleştirilmiştir. Daha sonra İmparator bu fikrinden vazgeçmiş ve Tyana’yı başkent yapmıştır.⁹¹⁹ Bu bölünme esasen dinsel bir sebeple değil, sivil bir organizasyon için yapılmıştır, çünkü bu uygulama o dönemin genel politikasına uygun düşüyordu. Bu politika, Diocletianus ile başlayan ve dördüncü ve beşinci yüzyıl imparatorları tarafından sürdürülmüş ve eyaletlerin sayısının artışı ve genişliğini durdurmuştur. Bunu yapmalarında iki amaç vardı; birincisi, eyaletlerin valilerinin gücünü azaltmak ve idari işlerinin yükünü azaltmaktı, fakat bu uygulama bürokrasiyi durmadan arttırdığı için aşama aşama durum daha da ağırlaşmıştı. Diğer bir neden eyaletin özel yapısını dikkate alan bir yoruma dayanır. Justinianus’un açıklamasında olduğu gibi, Kappadokia bölgesi, hiçbir kente ait olmayan çok geniş imparatorluk topraklarına

⁹¹⁶ 145.5

⁹¹⁷ Arr., *Anab.*, 2.4.2

⁹¹⁸ <http://kassiani.fhw.gr/asiaminor/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaid=12377>

⁹¹⁹ Bu bölünme işlemi, Caeserea psikoposu Basilius’u elbette ki sinirlendirmiş olmalı, çünkü kendi yönetiminde bulunan büyük şehir yargı yetkisini, rakibi Tyana psikoposu Anthimus’a bırakmak zorundaydı. Bu bölme işleminin, Arian bir imparatorun büyük bir güç kazanmış olan ortodoksluğun önemini azaltmaya yönelik bir motivasyonu olduğu söylenebilir, fakat bu motivasyon doğru olsa da esas nedeni bu değildir. Eğer amacı sadece Basilius’a zarar vermek olsaydı, bunu yapmak için daha kolay ve daha fazla yolları vardır. (Jones, 1998, s. 183)

sahipti. Bunların çok büyük bir bölümü Caesarea civarındaydı ve eyaletin doğu yarısına sıkıştırıldı. Batıdaki yarısında ise şehirler kısmen yaygındı. Dolayısıyla Valentinus'un amacı eyaletin yarısının kentleşmiş toprak olarak ayırmak ve bunu ayrı bir valinin emri altına vermek, diğer yarısını da Caesarea eyaletinin ve tüm imparatorluk topraklarını da başka bir valinin emrine vermektir. Bu yüzden Valentinus'un Podandos'u şehre çevirme arzusu anlaşılabilir olmaktadır. Podandos'u, Kappadokia Secunda'ya eklemek istediği izole imparatorluk toprağı olan bir yerdi. Yönetimini de basitleştirmeyi göz önünde tutarak, Kappadokia Secunda'yı sadece şehirlerden oluşan bir eyalet haline dönüştürmeyi planlamıştı. Geride kalan imparatorluk topraklarını da başkent Caesarea olmak üzere ve onlardan oluşan bir eyalete yerleştirmeyi planladı. Buranın yönetimini *comes domorum* denilen özel imparatorluk memuruna bıraktı.⁹²⁰

Podandos gibi bir şehir, eyaletin başkenti olmanın gerekliliklerini karşılayamazdı. Bol su kaynakları ve sınırlı ovası ile tarım yapmak için yeterli değildi. İmparator, burayı, doğrudan imparatorluğun kontrolünde ve geçitlerin merkezinde tutmayı hedeflemiştir.⁹²¹ Dolayısıyla geç antik dönemde bu yerleşim yeri önceki bağımsız yapısını kaybetmiş görünüyor. Yunan ve Roma dönemlerinde kuzeyden gelen üç yolun (Kybistra-Tyana, Tyana-Faustinopolis, Caesarea -Kyzistra ve güneyden gelen iki yolun (Tarsos- Kilikia geçitleri ve Adana) kesişme noktasındadır. Podandos'un sınırları güneyden Kilikia geçitlerinin daha ötesine kadar uzanmıştır. Kilikia geçitlerinin 16 km kadar güney batısında yer alan Bağçatağı köyündeki bir kayaya yazılmış yazıt, Podandos kent bölgesinin sınırlarının genişlediğini göstermektedir.⁹²²

Podandos, *Via Taurin* güzergahında bulunur ve burada bir mil taşı bulunmuştur. İmparator Caracalla, doğu seferinde bu yolu kullanmıştır.⁹²³

⁹²⁰ A. H. M. Jones, 1998, s. 185.

⁹²¹ Hierokles, 699.3

⁹²² Berges, D. – Nollé, 2000, s. 442

⁹²³ Harper, R. "Podandos and the Via Tauri", *Anatolian Studies*, Vol.20 (1970) s. 149-153

Itinerarium Heliopolitanum'da Podandos, Pandanta olarak geçmektedir.⁹²⁴ Hierokles'in listesinde Prima Kappadokia'da yer alır ve *Rhegepodandos'dur*. (*Podandos bölgesi- arazisi*):⁹²⁵

“λς’. Ἐπαρχία Καππαδοκίας α’, ὑπὸ κονσουλάριον, πόλεις δ’
Καισάρεια,
Νυσσα,
τα Θέρμα
Ῥεγεποδανός.”

(I. Kappadokia *eparkhiasının* konsüllük yetkisi altındaki şehirleri dört tanedir:

Nyssa
Caesarea
Therma
Regepodandos)

Podandos'un burada yer alması tartışmalıdır. Çünkü aslında coğrafi olarak Secunda Kappadokia eyaletine ait olması gerekirken, Hierokles tarafından Tyana'nın sınırlarından alınarak Kappadokia Prima eyaletinin sınırlarına dahil edilmiştir. Podandos bir piskoposluk merkezi değildi. Hierokles, *Synecdemus*⁹²⁶ eserinde elde ettiği bilgiler piskoposluk listesi olan *Not.*, *Dign.*,’den değildir, çünkü orada Podandos’a rastlanmaz. Hierokles'in Podandos'u Kappadokia Prima'ya dahil etmesi, yerleşim yerinin Prima'nın sivil eyaletin içerisinde yer aldığını göstermektedir. Podandos'un kente çevrilme durumu başarısızlığa uğrayınca, Valentinus veya onun ardıllarından birisi tarafından yeniden Prima'ya, bütün imparatorluk topraklarının olduğu yerde tekrar bir eyalette toplanmasını sürdürmek için geri alınmış olmalı.⁹²⁷

Saint Basilius, bir mektubunda, Podandos'dan dünyanın en zavallı ini (holü) olarak bahseder:

⁹²⁴ Berges, D. – Nollé, 2000, s. 443

⁹²⁵ 699

⁹²⁶ Bizans dönemine ait, şehirlerini ve yönetim şemasını gösteren coğrafi bir eserdir.

⁹²⁷ A. H. M. Jones, 1998, s. 188

“Καὶ τίς ἂν λόγος τῶν κακῶν τῶν ἡμετέρων ἐφίκοιτο; Οἱ μὲν οἴχονται φεύγοντες, μέρος τῆς βουλῆς ἡμῶν, οὐ τὸ φαυλότατον, τὴν ἀειφυγίαν Ποδανδοῦ προτιμήσαντες. Ὅταν δὲ Ποδανδὸν εἶπω, τὸν Κεάδαν με οἷου λέγειν τὸν Λακωνικὸν ἢ εἶ που τῆς οἰκουμένης εἶδες βάραθρον⁹²⁸ αὐτοφνές, ἃ δὴ καὶ Χαρώνειά τισι προσαγορεύειν αὐτομάτως ἐπῆλθεν, ἀέρα φθοροποιὸν ἀναπνέοντα. Τοιοῦτόν τινι εἰκόδς νόμισον καὶ τὸ Ποδανδοῦ κακόν.”⁹²⁹

(hangi söz bizim felaketimizi açıklamaya yeterli olabilir?; bizim meclisimizin bir kısmı, daha basit bir şeyi değil ömür boyu Podandos sürgününü seçip kaçarak ayrılırlar. Podandos dediğim zaman, benim Lakonik Keadas⁹³⁰,¹ söylediğimi düşün ya da herhangi bir yerde doğal olarak görebileceğin büyük bir mağarayı (*barathon*) ki bunu kendiliğinden birileri tarafından yıkım getiren havayı içine çeken Kharoneia diye adlandırıldı. Böylesi bir yerde görüntüyü düşün bir de Podandos berbatlığını.)

2.4.2.9 Kappadokia Komanası

Bilindiği gibi, hem Kappadokia bölgesinde hem de Pontus bölgesinde Komana adıyla iki şehir, daha doğrusu tapınak-devlet bulunmaktadır. Kappadokia’daki Komana bugünkü Tufanbeyli/Şar’a lokalizedir ve burada Roma ve Bizans dönemine ait olan bazı yapılar hala durmaktadır. “Kappadokia Bölgesinde Dini İnanışlar” bölümünde, Komana’daki dinsel yapıyı detaylıca incelediğimiz için burada sadece coğrafi ve idari kısımları ilgilendiren pasajları ele alacağız.

Komana’da bulunan bir yazıtta *Gerousia* ve *Gymnasiarkos* terimlerinin yer aldığını görürüz:

⁹²⁸ Atina’da suçluların veya cezasını çekmiş ölü bedenlerin atıldığı derin çukur.

⁹²⁹ Basil., *Epist.*, 74; Bir sonraki mektubunda, Caesarea’nın durumunun içler acısı olduğunu ve buradaki bütün magistratların Podandos’a gittiğinden şikayet eder. Basil., *Epist.*, 74, 75

⁹³⁰ Atina’daki Barathon gibi derin bir oyuk, Spartalılar, ölüm cezasına çarptırılanların buraya atarlardı. (bkz. W.Smith, London, 1890)

“η γερονσια
Μιθρατωχαμην Ιαζημιος
Του Μιθρατωχμου τον και Αριοβαρ
ζανην τον ιερεα της
Νικηφορου θεας γυμνα
Σιαρχον.....”⁹³¹

Bu yazıt, bize Komana’nın gerçek bir Yunan polisi gibi örgütlendiğini göstermektedir. Çünkü *gymnasium*, şehrin komünal yaşamını etkileyen ve Yunan polisinin en karakteristik özelliği olan kurumlarından birisidir. Ayrıca kamu yaşamı ve geleneklerini Yunanlılar üzerine kuran şehirlerin de *gymnasiumu* kendilerine mutlaka adapte ettikleri görülmektedir. Gymnaisum, birçok şehir için fiziksel aktivitelerin yer aldığı bir kurum olmanın yanı sıra zihinsel faaliyetleri için kullanılan bölümleri vardır. Binanın hem kapalı hem de açık mekanları vardır, sıcak-soğuk banyoları (hamamları) ve amfileri ve genel konuşma odaları odalarıyla birlikte kütüphaneleri bile vardır. Dolayısıyla *gymnaisumlar* sosyal yaşamın merkezinde yer alan bir kurumdur.⁹³²

Gymnasiarkhos ise, buradaki *gymnaisumun* vatandaşlara sunduğu hem fiziksel hem de zihinsel eğitimleri hazırlayan kişidir. Bunun yanı sıra, bu kişi kendi imkanlarıyla binanın aydınlatılması, ısıtılması gibi ihtiyaçlarını karşılayabilmektir. Bu giderler bazen şehrin kendi kasasından sağlandığı gibi bazen de bizzat gymnasiarkhos tarafından karşılanmaktadır.⁹³³

Gerousia ise Roma imparatorluk döneminde hemen hemen her şehirde olan bir kuruldur. Türkçeye “Yaşlılar Meclisi” olarak çevirebiliriz. Anadolu’da ilk olarak M.Ö. dördüncü yüzyılların sonuna doğru Efes’teki Artemis tapınağının yönetiminde yer almıştır. Kurulda yer alan kişilerin yaşlarından ve saygınlıklarından ötürü kamu işlerinde belli etkinlikleri olmuştur. Bunların bağışlardan ve bağış olarak bırakılan vasiyetlerden dolayı kendi fonları vardı ve birçok şehirde, sekreterleri, başkanları ve

⁹³¹ R. Harper, 1968, 2.05

⁹³² D. Magie, 1950, s. 61-62

⁹³³ *Ibid.* s. 62

bazen de veznedarları olan kurumsal bir yapı gibiydiler.⁹³⁴ Sonuç olarak, Komana, tapınak-devlet olmanın yanı sıra, Yunan polisi tarzında örgütlenmiş bir şehirdir.

Komana'yı bizzat gördüğü tahmin edilen Strabon'a göre Komana Antitauros'ların arasında yer alan bir kenttir:

“εἴτα τῇ μὲν τὸ Ἀμανὸν ἀπ’ αὐτοῦ σχίζεται τῇ δὲ ὁ Ἀντίταυρος, ἐν ᾧ τὰ Κόμανα ἱδρύται τὰ ἐν τοῖς ἄνω λεγόμενοις Καππάδοξιν. οὗτος μὲν οὖν ἐν τῇ Καταονίᾳ τελευτᾷ.....”
(Strab.,11.12.2)

(daha sonra, bir taraftan Amanos ve bir tarafta ise Yukarı Kappadokia denilen bölgede yer alan Komana'nın bulunduğu Antitauros, onu (Kilikia'yı) böler. Antitauros Kataonia'da son bulur,.)

Strabon başka bir pasajda da Komana'nın Antitauros'ların dar geçitleri arasında yer aldığını yazar, ayrıca Saros (Seyhan) ırmağının da bu şehrin ortasından geçtiğini yazar:

“ἐν δὲ τῷ Ἀντιταύρῳ τούτῳ βαθεῖς καὶ στενοὶ εἰσιν αὐλῶνες, ἐν οἷς ἱδρύται τὰ Κόμανα καὶ τὸ τῆς Ἐνυοῦς ἱερὸν ἣν ἐκεῖνοι Μᾶ ὀνομάζουσι:.....διὰ μὲν οὖν τῆς πόλεως ταύτης ὁ Σάρος ῥεῖ ποταμός, καὶ διὰ τῶν συναγκειῶν τοῦ Ταύρου διεκπεραιοῦται πρὸς τὰ τῶν Κιλικίων πεδία καὶ τὸ ὑποκείμενον πέλαγος.” (Strab.,12.2.3)

(Bu Antitauros'larda derin ve dar geçitler vardır ki bunların içerisinde Komana bulunur ve burada onların Ma dedikleri Enyo'nun tapınağı vardı.....Şimdi bu şehrin ortasından Saros ırmağı akar ve Tauros'un arasından yaslanarak Kilikia ovalarına ve onun sonundaki (altındaki)denize kadar akar.)

Plinus da, Kappadokia'nın şehirlerini sıralarken, Komana'nın Salus (Saros ırmağı) üzerinde olduğunu yazar:

“Cappadocia intus habet coloniam Claudi Caesaris Archelaidem, quam prae-fluit amnis Halys, oppida Comana, quod Salus,...”

⁹³⁴ *Ibid.* s. 63

(Kappadokia, iç kısımlarda Claudius Caesar'ın kolonisi Arkhelais kentine sahiptir ve buradan Halys ırmağı geçer ve Salius⁹³⁵ üzerinde, Komana kenti vardır,...)⁹³⁶

“ ἡ <Κόμανα> ἡ Καππαδοκικὴ ἔχει τὴν μεγίστην ἡμέ-
ραν ὥρᾶν <ι>δ □ ὁ ἔγγιστα, καὶ διέστηκεν Ἀλεξανδρείας
πρὸς ἀνατολὰς □ ὁ μῖα ὥρα. ”⁹³⁷

(...ve Komana Aleksandria'nın bir saat kadar doğusundaydı.)

Komana, konum olarak önemli geçiş yolları üzerinde bulunur. Antikçağdaki haritalara göre beş farklı yol güzergahı üzerinde bulunur. İlk olarak, Sebasteia'dan Caesarea üzerinden Kokussos'a giden yol üzerinde:

“Item a Sebastia Cocuso per Caesaream mpm CCLVII sic
Scanatu mpm XXVIII
Malandara mpm XXX (Şarkışla)
Armaxa mpm XXVIII
Eulepa mpm XXIII
Caesarea mpm XVI
Artaxata mpm XXIII
Coduzalaba mpm XVIII
Comana mpm XXIII⁹³⁸
Ptandari mpm XXIII
Cocuso mpm XXXVIII.

İkinci olarak, Sebastia'dan, Kokussos'a giden kısa yol güzergahında:

“Item a Sebastia Cocuso per
compendium mpm CCVI sic
Tonosa mpm L

⁹³⁵ Saros'un bozulmuş halidir. R. Talbert, 2000

⁹³⁶ Plin., HN., 6.3.8

⁹³⁷ Ptol., Geog., 8.17. 38

⁹³⁸ İtin., Ant., 178,6-181,6

Ariarathia mpm L
Coduzalaba mpm XX
Comana mpm XXIII
Ptandari mpm XXIII
*Cocuso mpm XXXVIII.*⁹³⁹

Üçüncü olarak, Artaksata -Melitene yol güzergahı üzerinde:

“Artaxata mpm XXIII
Coduzalaba mpm XXIII
Comana mpm XXVI
Siricis mpm XXIII
Ptandaris mpm XVI
Arabisso mpm XII
Osdara mpm XXVIII
Dandexena mpm XXIII
Arcas mpm XXII
*Melitena mpm XXVIII*⁹⁴⁰

Dördüncüsü Caesarea ’dan Anazarbos’a giden yol güzergahında;

“Arassaxa mpm XXIII
Coduzalaba mpm XXIII
Comana mpm XXIII
Siricis mpm XVI
Cocuso mpm XXV
Laranda mpm XVIII
Badimo mpm XVIII
Praetorio mpm XXII
Flaviada mpm XXII
*Anazarbo mpm XVIII.*⁹⁴¹

⁹³⁹ *İtin., Ant.*, 180-181

⁹⁴⁰ *İtin., Ant.*, 210.8

⁹⁴¹ *İtin., Ant.*, 211.

Son olarak Nikopolis’den Arabissos’a giden yol güzergahında bulunur:

“Item a Nicopoli Arabisso mpm CCXXVI sic

Dagalasso mpm XXIII

Zara mpm XX

Camisa mpm XVIII

Sebastia mpm XXIII

In medio mpm XXV

Ariarathia mpm XXV

Coduzalaba mpm XX

Comana mpm XXIII

Ptandari mpm XXIII

Arabisso mpm XXII.”⁹⁴²

Komana, *Tab.,Peut.*,’da ise Mazaka’dan Kastabala’ya giden yol güzегahı üzerindedir:

“Mazaca cesarea (Kayseri)

xxiv.

Sinispora

xiii.

Arasaxa

x.

Larissa

xxiii.

Incilissa (In Clissa)

xx.

Comana Capadocia (Şar)

xxiv.

Asarino (Asarnio)

XXIV

Castabola.”⁹⁴³

⁹⁴² 212.11

⁹⁴³ *Tab. Peut.* 9; K. Miller, 1916, s. 735-737

Procopius, Komana şehri için Hieropolis (Kutsal kent ve Khrysepolis (Altinkent) adını da kullanmıştır.⁹⁴⁴ Komana kenti, Bizans İmparatoru Justinianus tarafından yeniden yapılandırılan Armenia Tertia'nın sınırlarına daahil edilmiştir ve ona Khyrse (Krisis) ismiyle yer almıştır:

*“Civitates autem subcumbere quidem ei tam Arcam et Arabisum quam Ariarathiam et Comana altera (vocant autem eam etiam Crisin) et Cucusson, quas et prius habuit in sex urbibus constituta.”*⁹⁴⁵

Justinianus'un bu değişikliklerini eserine alan Coğrafyacı Hierokles'e göre, Komana Armenia Secunda'nın altı şehrinden birisidir.⁹⁴⁶ Dördüncü yüzyılın başına tarihlenen *Not., Dign.,*'da⁹⁴⁷ da Armenia *eparkhias*ında yer alır ve kentin adı burada Keomannon'dur :

“Ἐπαρχία Ἀρμενίας
ὁ Μελιτηνῆς
ὁ Ἀρκῆς
ὁ Κουκουσοῦ
ὁ Ἀραβησοῦ
ὁ Ἀριαράθης
ὁ Κεομαννῶν.”

Hierokles'in *Synecdemos* eserinde de, Komana kenti Armenia Secunda'da yer alır ve Keomanon olarak geçer⁹⁴⁸. *Not., Dign.,* 8'de Armenia Prima eyaletinin şehri olarak görünmektedir.⁹⁴⁹

⁹⁴⁴ Proc. Bell. Pers. 1.17,

⁹⁴⁵ Justin. Novellae. 31

⁹⁴⁶ Hieroklees. 703,11

⁹⁴⁷ 1. 248

⁹⁴⁸ 3.185

⁹⁴⁹ 8.299, ayr., bkz., 9.208

2.4.2.10 Tanadaris

Tanadaris, bugünkü Afşin'e 18 km mesafedeki Tanır'a lokalizedir.⁹⁵⁰ Ayrıca, *İtin.*, *Ant.*, 'de Ptandaris olarak geçer ve burada, Sebasteia'dan Kokussos'a giden yol güzergahında Komana'dan 24 *mp* ve Kokussos'dan ise 38 *mp* uzaklıktadır:

“Comana *mpm* XXIII

Ptandari *mpm* XXIII

Cocuso *mpm* XXXVIII”⁹⁵¹

2.4.2.11 Mopsukrene

Mopsukrene, Taurosların güney yamacının eteklerinde, Kilikia'nın doğusunda ve Cydnus (Berdan çayı) kenarında bir kasabadır. Kilikia'nın Kappadokia'ya geçen son istasyonudur. Tarsos ile aralarında 12 *mp* mesafe vardır.⁹⁵² Muhtemelen *İtin.*, *Ant.*, 'deki Nampsucrene ile aynı yerdir. Konstantinopolis'den Antiokheia'ya giden yol üzerindedir ve Podandus ile arasında 27 *mplik* bir mesafe vardır.

“Faustinopolim *mpm* XVIII

Podando *mpm* XVI

Nampsucrone *mpm* XXVII”

Aegeas *mpm* XXI

Catabolo *mpm* XXIII

Bais *mpm* XVI

Alexandria *mpm* XVI

Pagris *mpm* XVI

Antiochia *mpm* XVI.”⁹⁵³

⁹⁵⁰R. Talbert, 2000, burada Yassihöyük bulunmaktadır.

⁹⁵¹*İtin. Ant.*, 178, 180, 210, 212

⁹⁵²J. A. Cramer, *A Geographical And Historical Description of Asia Minor*, Oxford, 1832

⁹⁵³145

İmparator II. Konstantinus, M.S. 362’de Mopsukrenas’ın çetin yollarında ateşlenerek yaşama veda etmiştir.⁹⁵⁴

2.4.2.12 Leandis

Leandis, Smith’e göre, Armenia Minor’da Kataonia eyaletinin doğusunda bir yerdir. Leandis ile Laranda aslında aynı yerlerdir ve Kokousos’dan Flaviopolis’e doğru giden yolda ilk duraktır.⁹⁵⁵ Hierokles’de Laranda, Lykaonia’nın bir kentidir.⁹⁵⁶

İtin.,Ant.,’de Caesarea’dan Anazarbos’a giden yol üzerindeki ve Kokussos’un 18 mp güneyindeki yerleşim yerinin Laranda olabileceği yer alır:

“Item a Caesarea Anazarbo mpm CCXI sic

Arassaxa mpm XXIII

“Coduzalaba mpm XXIII

Comana mpm XXIII

Siricis mpm XVI

Cocuso mpm XXV

Laranda mpm XVIII

Badimo mpm XVIII

Praetorio mpm XXII

Flaviada mpm XXII

Anazarbo mpm XVIII.”⁹⁵⁷

⁹⁵⁴ Amm., Marc., 21. 15 “*excute posse discrimen, petit per vias difficiles Mopsucrenas, Ciliciae ultimam hinc pergentibus stationem, sub Tauri montis radicibus positam, egredique secuto die conatus invalente morbi gravitate detentus est: paulatimque urente calore nimio venas, ut ne tangi quidem corpus eius posset in modum foculi fervens, cum usus deficeret medelarum, ultimum spirans deflebat exitium mentisque sensu tum etiam integro successorem suae potestatis statuisset dicitur Iulianum.*”

⁹⁵⁵ R. Talbert, 2000, s.1037

⁹⁵⁶ Hierokles, 675.8

⁹⁵⁷ 211, ayrıca bkz., Hierokles, 675

2.4.2.13 Arabissos

Ptolemaios, Arabissos'u Katanoia *strategias*ının yerleşim yerleri içerisinde göstermez. Ancak Ramsay, Ptolemaios'un bu eyaletin önemli bir kenti olan Arabissos'tan bahsetmemesini eleştirir. Arabissos, *İtin.*, *Ant.*'de birkaç farklı yol güzergahında bulunmaktadır.⁹⁵⁸ Arabissos, bugünkü Afşin'e lokalizedir ve Ptandaris ile arasındaki mesafe 22 *mp*'dir. Eyaletler yeniden düzenlenirken, Diocletianus ve Justinianus tarafından, önce Armenia Secunda'ya, daha sonra ise Armenia Tertia'ya, sınırında herhangi bir değişiklik olmadan eklenmiştir.

2.4.2.14 Siricis (Sirica)

Kappadokia bölgesinin Kataonia eyaletinde olması gereken, ancak Ptolemaios'un listesinde yer almayan Siricis, Göksun Keklikoluk köyüne lokalizedir.⁹⁵⁹ *İtin.*, *Ant.*'de Komana ile arasındaki mesafe 24 *mp*⁹⁶⁰ ve Kokussos (Göksun) ile 25 *mp* ve Komana ile de 16 *mp*'dir. Bu mesafeler bugünkü rakamlarla uyumludur.

2.4.2.15 Sarikha ya da Siricha

Sarikha ya da Siricha Kayseri'nin kuzeydoğusundaki Özvatan (Eski ismi Çukur) bölgesine lokalizedir.⁹⁶¹ Bu yerleşim de yine, Kappadokia bölgesinin Kataonia eyaletinde olması gereken, ancak Ptolemaios'da geçmeyen kentlerden birisidir. Burada Kiseköy (eski ismi Kiliseköy) civarında tepede tahrip edilmiş bir manastır bulunmaktadır. Stephanos Byzantios Sarikha'nın bir kent olmakla birlikte, Sarikhen'li diye bir soy olduğunu da belirtir:

⁹⁵⁸ 181, 210, 213, 214, 215.

⁹⁵⁹ R. Talbert, 2000

⁹⁶⁰ 210,9

⁹⁶¹ *TIB*, Kappadokien, 281

“ΣΑΡΙΧΑ, πόλις Καππαδοκίας. Τὸ ἐθνικὸν, Σαραχινὸς, ἢ Σαρχεὺς, ὡς Τυανεύς.”

(SARICHA, urbs Cappadociae. Gentile, Sarichenus, vel Saricheus, Ut Tyaneus.;

(Sarikha: Kappadokia’nın kentidir ve Tıpkı Tyaneus(Tyanalı) gibi Sarikhen’li (Sarikhali) ya da Sarkhe’li diye bir ırk vardır.)

Herodianos’a göre de Sarikha Kappadokia bölgesinin bir kentidir:

“<Σάριχα> πόλις Καππαδοκίας.”⁹⁶²

(Sarıkha Kappadokia’nın bir şehridir.)

2.4.2.16 Badimon

Badimon da Kappadokia bölgesinin Kataonia eyaletinde olması gereken, ancak Ptolemaios’da yer almayan yerleşim yerlerinden birisidir. *İtin.*, *Ant.*,’de Caeserea’dan Anazarbos’a giden yol güzergahında bulunan Badimon, Flavias (Kadirli) yakınlarında muhtemelen Bağdaşbeli geçidinde bir yer olabilir ve *Praetorio* ile arasındaki mesafe 22 *mp*dir.

“Cocuso *mpm* XXV
Laranda *mpm* XVIII
Badimo *mpm* XVIII
Praetorio *mpm* XXII
Flaviada *mpm* XXII
Anazarbo *mpm* XVIII.”

⁹⁶² Aelius Herodianus et Pseudo-Herodianus *Gramm., Rhet., De prosodia catholica*, cilt, 3,1, s. 390,35

2.4.2.17 Thebe

Ptolemaios'un listesinde yer almayan Thebe, Stephanus Byzantios'a göre, Kataonia'nın yedinci kentidir. Dolayısıyla Kappadokia bölgesinin Kataonia eyaletinde olması gereken bir yerdir.

“ἐβδόμη τῆς Καταονίας.”

(Kataonia'nın yedinci kentidir.)⁹⁶³

Ancak, Thebe'nin lokalizasyonu konusunda fikir verebilecek kaynak yoktur.

2.4.3 Kilikia Strategiası

Kilikia *strategiası*, Kappadokia'nın başkenti Mazaka ya da diğer adıyla Caesarea şehrine sahip olan ve Kuzeyinde Halys ve batısında ise Karmalis (Zamanti nehri) ile sınırlı *strategiası*dır.

Ptolemaios'a göre Kilikia eyaletinin şehirleri şöyledir:

“<Στρατηγίας Κιλικίας>

Μουστιλία

ξ<ς> <μ> γ'

Σίουα (ἢ Σείουα)

ξ<ς> □' <μ> ιβ'

Κάμπαι

ξ<ς> δ' <λ>θ □' δ'

Μάζα ἢ Μάζακα ἢ καὶ Καισάρεια

ξ<ς> □' <λ>θ □'

Κύζιστρα

<ξ>ζ <λ>θ γ'

Ἐβάγηνα (ἢ Σεβάγηνα)

<ξ>ζ ζ' <μ> δ'

Ἄρχαλλα

<ξ>ζ □' <μ>

Σόβαρα

<ξ>ζ ζ' <λ>θ γο”⁹⁶⁴

⁹⁶³ Steph. Byz. `θηβη`

⁹⁶⁴ Ptol., *Geog.*, 5.6.15

(Kilikia *Strategias*ının şehirleri:

Moustilia	66°	15°	40°	20°
Siva (Seiva)	66°	30°	40°	5°
Kampae	66°	15°	39°	45°
Maza yada Mazaka veya Caesarea	66°	30°	39°	30°
Kyzistra	67°	39°	20°	
Ebagena (veya SEbagena)	67°	10°	40°	15°
Arkhabla	67°	30°	40°	
Sobara	67°	10°	39°	40°)

2.4.3.1 Moustilla

Moustilla, Caesarea ile Nakida arasında ve Nakida'nın 27 km kuzey doğusunda yer alır ve bugünkü Konaklı'dır. Bu yerleşim yeri için Misli, Misthi veya Misti isimlerine de rastlanmaktadır.⁹⁶⁵ Ramsay'a göre; burası Tyana'dan Caesarea'ya giden yol üzerinde Andabilis'den sonraki durak olabilir. Konaklı'da tescilli bir yer altı şehri bulunmaktadır.

2.4.3.2 Siva ya da Seiva

Siva ya da Seiva, Tavium'dan Caesarea 'ya giden yol üzerindedir ve Nevşehir'in Avanos ilçesi Kalaba kasabası civarına konumlandırılmaktadır. Burada, Karayusuf adlı tescilli bir höyük bulunmaktadır.⁹⁶⁶ *Tab.Peut.*'da Kambe ile arasındaki mesafe 22 *mp*, Caesarea ile Kambe arasındaki mesafe ise 16 *mp*dir:

(*Tauio*,

16.

Evagina

⁹⁶⁵ *TIB*, Kappadokien 238

⁹⁶⁶ Kazı Sonuçları Toplantısı, 1991, s. 9

24

Saralio

22.

Zama,

35.

Aquas Arauenas,

20.

Sermusa,

16.

Siva

22.

Cambe

16.

Mazaca. Cesarea)

Ramsay, Siva'nın yeri için önce etimolojik bir analiz yapar ve burasının Basilius'un mektubundaki⁹⁶⁷ `τοις Ευσαινοις` Ευσαιεσηνοις θυσιανοις Ευασινοις Ευβισηνοις" (Evesus⁹⁶⁸) ve Latincesi Evaesae'dır/Evaseni⁹⁶⁹ olan yerleşim yeri olduğu sonucuna varır. Siva'yı Boğazlayan'ın 12 km kuzeybatısında Yoğunhisar olarak konumlandırır.

2.4.3.3 Kampae

Kampae, *Tab.,Peut.,*'da Cambe olarak geçmektedir ve Siva ile 22 *mp*, Caeserea ile arasında 16 *mp* bulunmaktadır. French, Kampae'yi Kayseri'nin Kocasinan ilçesinin Boğazköprü köyüne yerleştirmektedir ve bu bölgede Horin höyüğü bulunmaktadır.⁹⁷⁰ Miller, ise Kampae'yi Karahisar olarak konumlandırır.

⁹⁶⁷ W. M. Ramsay, 1962, s. 251.

⁹⁶⁸ W. M. Ramsay, 1962, s. 278

⁹⁶⁹ Bkz. çevirisi çev. notu, 4. 251

⁹⁷⁰ <http://www.korumakurullari.gov.tr/belge/1-93507/kayseri-ili-kocasinan-ilcesi-sit-alanlari.html>;

D.H. French, "A study of Roman roads in Anatolia: principles and methods," *AnatSt* 24 (1974) 143-49., 4 Ocak 2013

2.4.3.4 Mazaka/ Caesarea

Caesarea, Kappadokia'nın krallık dönemindeki polis tarzında örgütlenen iki şehirden birisidir ve ülkenin başkentidir:

“ἐν δὲ τῇ Κιλικίᾳ καλουμένη τὰ Μάζακα ἡ μητρόπολις τοῦ ἔθνους.”⁹⁷¹

(Kent, milletin (Kapadokialıların) başkenti olan Mazaka, Kilikia eyaleti denilen yerdedir.)

Mazaka, tepesinden hiçbir zaman kar eksik olmayan ve volkanik Argaios dağının eteğinde kurulmuştur:

“κεῖται γὰρ ὑπὸ τῇ Ἀργαίῳ ὄρει πάντων ὑψηλοτάτῳ καὶ ἀνέκλειπτον χιόνι τὴν ἀκρόρειαν ἔχοντι, ...”

(Tepesinden hiçbir zaman kar eksik olmayan dağların en yükseği olan Argaios'un tepesinde uzanır...)

“*Mazacam sub Argæo sitam Cappadoces matrem habent urbium: qui Argæus nivalibus jugis arduus, ne æstivo quidem torrente pruinis caret, quemque indidem populi habitari deo credunt.*”⁹⁷²

(Argæus'un altında olan Mazaka'yı Kappadokialılar kentlerin anası olarak adlandırırlar. Bu Argeus, karlı tepeleriyle çetindir, yaz ayında bile şiddetli kırağı (kar) eksik olmaz ki bu aynı yerde halk tanrının oturduğuna inanırlar.)

Mazaka kentinin ismi, Yunan döneminde, Strabon tarafından Argaios tarafındaki Eusebia olarak adlandırıldığı belirtilir:

⁹⁷¹ Strab.,12.7

⁹⁷² CAII JULII SOLINI DE MIRABILIBUS MUNDI CAPITULA 39 – 57; Solinus, Mazaka'nın Kappadokia'nın ana kenti olduğunu yazar: “*Melitam Semiramis condidit; Mazacam sub Argæo sitam Cappadoces matrem habent urbium: qui Argæus nivalibus jugis arduus, ne æstivo quidem torrente pruinis caret, quemque indidem populi habitari deo credunt.*”⁹⁷²

“καλεῖται δ' Εὐσέβεια καὶ αὕτη ἐπικλήσιν ἡ πρὸς τῷ Ἀργαίῳ.”

(Bu şehir ayrıca Eusebeia ve ek isim olarak Argaios tarafındaki olarak da adlandırılır.)⁹⁷³

Bu isim kente muhtemelen Yunan kültürünü Kappadokia'ya yerleştiren V. Ariarathes döneminde verilmiştir.

Stephanus Byzantios, Kappadokia'nın başkentinin Caesarea olduğunu söyler ve eski isminin de Strabon'un dediği gibi “Maza” olarak belirtir, fakat bu bilgi Strabon'da değil Ptolemaios'da geçer:

“ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑ, μητρόπολις της Καππαδοκίας, CAESAREA, metropolis Cappadociae, ἡ πρὶν Εὐσεβεία, Μάζα ὡς Στράβων. Quae prius Eusebea, Maza ut Strabo.”⁹⁷⁴

(Caesarea: Kappadokia'nın başkenti daha önceden Eusebea ve Strabon'un dediği gibi Maza.)

Birçok yazar, Mazaka/ Caesarea kentinden övgüyle bahseder. Amianus Marcellinus, Mazaka'yı zengin ve ünlü bir kent olarak tanımlar:

“.....apud Caesaream Cappadociae etiam tum degentem invenere Constantium, Mazacam ante hac nominatam, oportunam urbem et celebrem sub Argaei montis pedibus sitam.”

(Kappadokia'nın Caesarea civarında Konstantinus'u hala beklerken buldular, Argaeus'un dağının ayaklarında kurulmuş olan zengin ve ünlü olan bu kent, bu ismi almadan önceleri Mazaka diye adlandırılıyordu.)⁹⁷⁵

⁹⁷³ Strab., 12.2.7

⁹⁷⁴ Steph., Byz., Caesarea

⁹⁷⁵ Amm., Marc., 20.9.1.

Ksenophon, *Ephesica* adlı eserinde Mazaka'nın güzel ve büyük bir kent olduğunu vurgular: “ἐποιοῦντο δὲ τὴν ὁδὸν ἐπὶ Μάζακον, πόλιν τῆς Καππαδοκίας μεγάλην καὶ καλήν.”⁹⁷⁶

Mazaka halkı, Strabon tarafından da anlatıldığı gibi “οἱ Μαζακηνοὶ”⁹⁷⁷ olarak adlandırılır fakat bu ismin nereden geldiği tartışmalıdır. Philostratus, Mazaka'nın, Kappadokia prensi Mosokh'dan dolayı Mozoka diye anıldığını fakat zaman içinde bu ismin Mazaka olarak bozulduğunu açıklar.⁹⁷⁸ Flavius Josephos ise, Kappadokia'nın kurucu atası Meskhes olduğunu ve Mazaka adının da buradan geldiğini belirtir:

“καὶ Μεσχηνοὶ δὲ ὑπὸ Μέσχου κτισθέντες Καππάδοκες μὲν ἄρτι κέκληνται, τῆς δὲ ἀρχαίας αὐτῶν προσηγορίας σημεῖον δείκνυται· πόλις γάρ ἐστι παρ' αὐτοῖς ἔτι καὶ νῦν Μάζακα, δηλοῦσα τοῖς συνιέναι δυναμένοις οὕτως ποτὲ προσαγορευθὲν πᾶν τὸ ἔθνος.”⁹⁷⁹

(Meskhes tarafından kurulmuş Meskhenlar da, bugün Kappadokialılar olarak çağrılmaktadır, fakat onların kurucusunun isminin işareti görülür; çünkü onlar tarafından bugün dahi, Mazaka diye adlandırdıkları bir şehirleri vardır ve bu bir araya gelebilenler (uzman) için şurası açıktır ki bütün ırk bir zamanlar bu şekilde çağırılırdı.)⁹⁸⁰

Aynı bilgiye, İsidoros'da da rastlıyoruz ve Kappadokialıların Mosokh'dan geldiğini ve onların nezdinde buradaki kentlerinin Mazaka diye çağırdıklarını belirtir.⁹⁸¹

Mazaka isminin nereden geldiği konusunda kesin bir bilgi yoktur, ancak yukarıdaki önerilere bir ekleme yapacak olursak; Suetonius, Numidia ya da Libya'nın göçebe halkı (Μάζυες οἱ Λίβυης νομάδες⁹⁸² (Berberi)) olarak bilinen Mazaxlar diye bir halkın bileziklerle ve madalyalarla süslü atlı ve yaya birliklerinden

⁹⁷⁶ Ephesica, 3.1,

⁹⁷⁷ Strab., 12.2.9

⁹⁷⁸ Philostorgios, *Ecc.*, *Epit.*, 9. 12

⁹⁷⁹ Josp., *AJ*.1.125

⁹⁸⁰ Bkz. çevirinin dipnotu

⁹⁸¹ *Dıvı Isidori Hispalensis Episcopi Opera*, 1778, bkz. Mosoch

⁹⁸² Hecateus, *FGrHist*, 1 F 334

bahseder.⁹⁸³(*armillata phalerataque Maza- cum turba atque cursorum.*). Bu öneri Kappadokia'nın da atları ile ünlü bir bölge olması bakımından uyumludur. Plinius ise *Mazacum* sözcüğünü kullanır: “*sub monte Argaeo Mazacum quae nunc Caesarea nominatur.*” (Argaeus dağının altında şimdi Caesarea adı verilen Mazacum kenti bulunur).)⁹⁸⁴ Mazaka ismi buradan gelebilir. Diğer bir öneri de, Mazaka isminin, Kilikia'nın ilk satrapı Mazaeus'dan gelme ihtimalidir.

Eusebeia ismi, sikkelere göre Arkhelaos döneminde, yaklaşık olarak M.Ö. 12 ile 9 arasında bir tarihte Caesarea olarak değiştirilmiştir. Ancak edebi kaynaklara göre; Tiberius döneminde Kappadokia'nın Roma eyaleti olmasından sonra, bu şehrinin ismi Caesarea olarak değiştirilmiştir.⁹⁸⁵ (*et maximam civitatem appellari nomine suo iussit, quae nunc Caesarea dicitur, cum Mazaca antea vocaretur.*)⁹⁸⁶ Aynı şekilde, Suidas da Mazaka'ya Caesarea isminin Tiberius tarafından verildiğini yazar:

“κακοήθης δὲ ὢν ἔστιν οὗς τῶν συμμάχων βασιλέων τῶν οἰκείων ἀρχῶν ἀπάτη μετελθὼν ἀφείλετο: ὃν Ἀρχέλαος ἦν ὁ Καππαδόκων βασιλεὺς, ὃν ἡπίοις καὶ θεραπευτικοῖς καλέσας ὡς ἑαυτὸν λόγοις, οὐκέτι πρὸς τὴν οἰκείαν ἀπονοστήσαι συνεχώρησεν, ἀλλ' ἐπαρχίαν τὴν Καππαδοκίαν ἀπέφηνε καὶ τὴν μεγίστην τῶν τῆδε πόλεων Μάζακα ἔμπροσθεν ὑπὸ τῶν ἐποίκων ὀνομαζομένην, ἀφ' ἑαυτοῦ φέρειν τὴν προσηγορίαν ἐπέταξεν: ἥπερ δὴ καθ' ἡμᾶς Καίσαρος ἔστιν ἐπώνυμος. ἐς γῆρας δὲ ὅμως μακρὸν προελθὼν θνήσκει.”⁹⁸⁷

(.....bunlardan birisi Kappadokialıların kralı Arkhelaos'du ve kendisini şişirici ve övgülü sözlerle çağırarak bir daha hiçbir zaman yurduna dönememesine karar verdi ve Kappadokia'yı eyalet (*eparkhia*) yaptı ve şehirlerin en büyüğünü daha önceden yerel halk tarafından Mazaka diye adlandırılan şehri kendisinden gelen ismin (Caesar) bu kente verilmesini emretti. Şimdi bizim zamanımızda hala bu kent Caesar'ın ismi ile anılır.)

⁹⁸³ Suet., Nero, 30

⁹⁸⁴ Plin., HN., 6. 8

⁹⁸⁵ Euseb., Chron., 2, s. 147 , Sozomeneos, Eccels., Histor., 5.4'de kentin Claudius Caesar döneminde bu ismi aldığını belirtir.

⁹⁸⁶ Eutrop., 7. 11

⁹⁸⁷ Suidas, bkz. Tiberius

Strabon, Mazaka'nın coğrafi sınırları hakkında verdiği bilgileri, Pontus ve Euphrates'i referans alarak sayısal verilerle güçlendirir:

“ἀφέστηκε δὲ τὰ Μάζακα τοῦ μὲν Πόντου περὶ ὀκτακοσίους σταδίου πρὸς νότον, τοῦ δ' Εὐφράτου μικρὸν ἐλάττους ἢ διπλασίους, τῶν Κιλικίων δὲ πύλων ὁδὸν ἡμερῶν ἕξ καὶ τοῦ Κύρου στρατοπέδου διὰ Τυάνων· κατὰ μέσην δὲ τὴν ὁδὸν κεῖται τὰ Τύανα, διέχει δὲ Κυβίστρων τριακοσίους σταδίους.” (Strab., 12.2.10)

(Mazaka, Pontus'dan güneye doğru yaklaşık olarak sekiz yüz *stadion* uzaklıkta, Euphrates'ten o uzaklığın hemen hemen iki katından biraz daha azdır, Kilikia geçitlerinden ve Kyros'un ordugahından Tyana yolunu kullanarak altı günlük bir yoldur. Tyana bu seyahatin ortasında bulunur.⁹⁸⁸ Kybistra'dan üç yüz *stadion* uzaklıktadır.)

Plinius, doğudan batıya dünyanın uzunluğunu ölçerken Mazaka'yı da referans olarak kullanır. Ona göre, Mazaka'nın Euphrates'e olan uzaklığını ölçer ve Strabon'la hemen hemen aynı mesafeyi verir:

“*alia via, quae certior, itinere terreno maxime patet a Gange ad Euphraten amnem* [LI] LXIX, inde Cappadociae Mazaca CCXLIV, inde per Phrygiam et Cariam Ephesum CCCCXCIX,....”

(daha kesin olan başka yollar (güzergahlar) kara yoluyla özellikle, Ganges'den (Ganj) Euphrates nehrine kadar 5, 169 *milia* oradan da Kappadokia'daki Mazaka'ya kadar olan mesafe genişliği 244 *milia*, oradan da Phrygia ve Karia üzerinden Ephesus'a kadar 499 *milia*)⁹⁸⁹

Strabon'a göre; Mazaka, bir kentin kurulması için hiç uygun bir yer değildir, çünkü suyu olmayan, toprağı kıraç, toprağın altı kumlu ve çift sürmeye elverişli değildir:

“τὰ μὲν οὖν ἄλλα ἀφυῆ πρὸς συνοικισμὸν ἔχει πόλεως· ἄνυδρός τε γάρ ἐστι”

⁹⁸⁸ O zaman Tyana üç günlük yol.

⁹⁸⁹ Plin., HN., 2. 244

(Aslında genel olarak burası kentin kurulması için çok da elverişli değildir; kent susuzdur)⁹⁹⁰

“καὶ τὰ κύκλω δὲ χωρία ἔχει τελέως ἄφορα καὶ ἀγεώργητα καίπερ ὄντα πεδινά, ἀλλ’ ἔστιν ἀμμώδη καὶ ὑπόπετρα.” (Strab., 12.2.7)

(Bu alanın (χωρία) çevresi de düz olmasına rağmen tamamen çoraktır ve tarım yapılamaz çünkü altı kumlu ve biraz taşlıktır.)

Bununla birlikte, Strabon’a göre buraya bir kent kurulmasının geçerli nedenleri de vardır; bunlardan ilki, zor şartlar altında çıkılan Argaios civarında bulunan ormanların çokluğu sebebiyle ağaçların bol olmasıdır:

“...ἀφ’ ἧς φασιν οἱ ἀναβαίνοντες (οὗτοι δ’ εἰσὶν ὀλίγοι) κατοπτέεσθαι ταῖς αἰθρίαις ἄμφω τὰ πελάγη τό τε Ποντικὸν καὶ τὸ Ἰσσικὸν μικρὸν δ’ ἔτι προῖοῦσι καὶ πυρίληπτα πεδία καὶ μεστὰ βόθρων πυρὸς ἐπὶ σταδίους πολλοὺς ὥστε πόρρωθεν ἢ κομιδῇ τῶν ἐπιτηδείων, καὶ τὸ δοκοῦν δὲ πλεονέκτημα παρακείμενον ἔχει κίνδυνον· ἀξύλου γὰρ ὑπαρχούσης σχεδόν τι τῆς συμπάσης Καππαδοκίας ὁ Ἀργαῖος ἔχει περικείμενον δρυμὸν ὥστε ἐγγύθεν ὁ ζυλισμὸς πάρεστι ἀλλ’ οἱ ὑποκείμενοι τῷ δρυμῷ τόποι καὶ αὐτοὶ πολλαχοῦ πυρὰ ἔχουσιν, ἅμα δὲ καὶ ὕψυδροὶ εἰσι ψυχρῷ ὕδατι, οὔτε τοῦ πυρὸς οὔτε τοῦ ὕδατος εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἐκκύπτοντος, ὥστε καὶ ποάζειν τὴν πλείστην· ἔστι δ’ ὅπου καὶ ἐλῶδές ἐστι τὸ ἔδαφος καὶ νύκτωρ ἐξάπτονται φλόγες ἀπ’ αὐτοῦ. οἱ μὲν οὖν ἔμπειροι φυλαττόμενοι τὸν ζυλισμὸν ποιοῦνται, τοῖς δὲ πολλοῖς κίνδυνός ἐστι, καὶ μάλιστα τοῖς κτήνεσιν ἐμπίπτουσιν εἰς ἀδήλους βόθρους πυρός.” (Strab.,12.2.7)

(Buraya tırmananlar (bunlar çok azdır) açık havalarda hem Pontus (Karadeniz), hem de İssos denizini görebildiği söylenir..... Biraz daha ilerleyince, birçok *stadion* uzunluğunda ateş çukurları ile dolu volkanik araziler önümüze çıkar. Bu yüzden, yaşam gereksinimlerini uzaktan sağlanmalıdır. Kazanç gibi görünen şey, aynı zamanda tehlikelidir. Hemen hemen bütün Kappadokia’nın ormanı olmamasına rağmen, Argaios’un çevresi ağaçlarla doludur ve yakınında kerestecilik bile mevcuttur. Ormanın altında uzanan bölgenin bir çok yerinde ateş vardır. Aynı zamanda yeraltı soğuk su kaynaklarında sahiptir fakat ne su ne de ateş yüzeye çıkar. Bazı yerlerde ise zemin bataklıktır/çamurdur. Geceleyin buradan

⁹⁹⁰ Strab., 12.2.7

alevler çıkar. Fakat burayı iyi bilen deneyimli kişiler keresteleri işleyebilirler. Zira birçokları için özellikle de sürüler için tehlikelidir çünkü görünmeyen ateş çukurlarına düşerler.)

Diğer neden ise bina yapımı için gerekli taşların olmasıdır:

“καὶ τὸ λατομεῖον δὲ ποιεῖ δύσχρηστον καίπερ εὐχρηστον ὄν· πλαταμῶνες γὰρ εἰσίν, ἀφ’ ὧν τὴν λιθείαν ἔχειν ἄφθονον συμβαίνει τοῖς Μαζακηνοῖς πρὸς τὰς οἰκοδομίας, καλυπτόμεναι δ’ ὑπὸ τῶν ὑδάτων αἱ πλάκες ἀντιπράττουσι. καὶ ταῦτα δ’ ἐστὶ τὰ ἔλη πανταχοῦ πυρίληπτα.” (Strab., 12.8)

(Normalde, taş ocağını işlemek kolay olmasına rağmen, (çalışmak) zorlaşır. Büyük taşlar vardır ve bunlardan Mazakalılar evleri için bolca taş elde ederler. Fakat bunlar sularla kaplandığı zaman, taşları çıkarmak zordur. Bu bataklıklar her yerde volkaniktir.)

Ayrıca, hayvancılık için elverişli olması gibi nedenlerden ötürü buraya yerleşmişlerdir. Kent, surlarla çevrilmiş olmamasına rağmen, Kappadokia krallarının bu kenti kullanmasının nedeni kenti askeri karargaha çevirerek köleleri sayesinde kendilerini kalelerde koruyabilmeleridir:

“Ἀφνὲς δ’ οὖν κατὰ πολλὰ τὸ τῶν Μαζακηνῶν χωρίον ὄν πρὸς κατοικίαν μάλιστα οἱ βασιλεῖς ἐλῆσθαι δοκοῦσιν, ὅτι τῆς χώρας ἀπάσης τόπος ἦν μεσαίτατος οὗτος τῶν ξύλα ἐχόντων ἅμα καὶ λίθον πρὸς τὰς οἰκοδομίας καὶ χόρτον, οὗ πλεῖστον ἐδέοντο κτηνοτροφοῦντες· τρόπον γάρ τινα στρατόπεδον ἦν αὐτοῖς ἡ πόλις. τὴν δ’ ἄλλην ἀσφάλειαν τὴν αὐτῶν τε καὶ σωμάτων καὶ τῶν χρημάτων εἶχον ἐν τοῖς φρουρίοις, ἃ πολλὰ ὑπάρχει τὰ μὲν βασιλικά τὰ δὲ τῶν φίλων.” (Strab., 12.2.9)

(Mazakalıların kenti birçok bakımdan doğal olarak yerleşmeye uygun olmasa da, kralların özellikle burayı tercih etmiş oldukları görülüyor çünkü burası, bütün ülkeler arasında bölgenin bina yapımı için gerekli olan kereste ve taş sahibi olan merkezine en yakın yerdir ve sığır yetiştiricilerinin en çok ihtiyaç duyduğu hayvan yemine sahipti. Şehir onlar için bir bakıma ordugah gibiydi. Kendilerinin, bedenlerinin ve mallarının (kölelerinin) her türlü güvenliği için güçlendirilmiş kalelerde sağlıyorlardı ki bunların birçoğu krallığa diğerleri de arkadaşlarına aittir.)

Caesarea, Kızılırmak'ın bir kolu olan Melas (Sarımsaklı Suyu) ırmağına sahiptir ancak bu nehrin kaynağının akışı yukarıya doğru düzenli olmadığı için halk yeterince bu sudan faydalanmaz:

“Ἔστι δὲ καὶ ποταμὸς ἐν τῷ πεδίῳ τῷ πρὸ τῆς πόλεως Μέλας καλούμενος, ὅσον τεττάρακοντα σταδίων διέχων τῆς πόλεως, ἐν ταπειντέρῳ τῆς πόλεως χωρίῳ τὰς πηγὰς ἔχων. ταύτη μὲν οὖν ἄχρηστος αὐτοῖς ἐστὶν οὐχ ὑπερδέξιον ἔχων τὸ ῥεῦμα, εἰς ἔλη δὲ καὶ λίμνας διαχεόμενος κακοῖ τὸν ἀέρα τοῦ θέρους τὸν περὶ τὴν πόλιν..”(Strab., 12.2.8)

(Şehrin önündeki ovalık kısımda şehirden kırk *stadion* uzaklıkta Melas denilen ırmak vardır ve nehrin kaynağı şehrin seviyesinden daha aşağıdadır. Bunun onlar için bir faydası yoktur çünkü akışı yukarı doğru istenilen gibi düzenli değildir, fakat yayılarak batıklıklar ve birikintiler meydana getirir ve yazın şehrin çevresindeki havayı kötüleştirir.)

Kappadokia kralı Ariarathes, bu soruna bir çözüm bulmak istemiş ve Halys'ün üzerine bir baraj yaptırmış ancak daha sonra bu baraj çökmüştür ve Galatia sınırındaki bölgeler dahi bundan zarar görmüştür:

“Ἀριάραθης δ' ὁ βασιλεὺς τοῦ Μέλανος κατὰ τινα στενὰ ἔχοντος τὴν εἰς τὸν Ἄλυν⁹⁹¹ διέξοδον ἐμφράζας ταῦτα λίμνην πελαγίαν ἀπέδειξε τὸ πλησίον πεδίον, ἐνταῦθα δὲ νησιδὰς τινὰς ὡς τὰς Κυκλάδας ἀπολαβόμενος διατριβὰς ἐν αὐταῖς ἐποιεῖτο μειριακιώδεις· ἐκτραγὲν δ' ἀθρόως τὸ ἐμφραγμα ἐξέκλυσε πάλιν τὸ ὕδωρ, πληρωθεὶς δ' ὁ Ἄλυσ τῆς τε τῶν Καππαδόκων πολλὴν παρέσυρε καὶ κατοικίας καὶ φυτείας ἠφάνισε πολλὰς τῆς τε τῶν Γαλατῶν τῶν τὴν Φρυγίαν ἐχόντων οὐκ ὀλίγην ἐλυμήνατο· ἀντὶ δὲ τῆς βλάβης ἐπράξαντο ζημίαν αὐτὸν τάλαντα τριακόσια Ῥωμαίοις ἐπιτρέψαντες τὴν κρίσιν. τὸ δ' αὐτὸ συνέβη καὶ περὶ Ἑρπα· καὶ γὰρ ἐκεῖ τὸ τοῦ Καρμάλα ῥεῦμα ἐνέφραζεν, εἴτ' ἐκτραγέντος τοῦ στομίου καὶ τῶν Κιλικίων τινὰ χωρία τὰ περὶ Μαλλὸν διαφθείραντος τοῦ ὕδατος, δίκας ἔτισεν τοῖς ἀδικηθεῖσιν.” (Strab., 12.2.8)

(Melas dar bir geçitle Halys'e dar bir boğazla bağlandığı için, Kral Ariarathes, buraya bir baraj yaparak komşu ovayı denize benzer bir göle çevirdi. Burada bazı adacıkların tıpkı Kykladlar gibi, dış dünyayla bağlantısını keserek, oralarda gençlere ait zevklerle zamanını geçirdi. Fakat bu set birden çöktü ve su yeniden dışarı çıktı ve kabaaran Halys

⁹⁹¹ Burası yanlışlıkla Eupharates yazılmıştır. Çünkü Loeb edisyonunda Halys iken, TLG'de Euphrates'dir.

Kappadokialıların büyük bir kısmını silip süpürdü, yerleşim yerlerini ve ürünlerini mahvetti ayrıca Phrygia'yı elinde tutan Galatialıların ülkesinde az zarar vermemiştir. Bu konun kararını Romalılara bırakan halk, ondan bu zarar için üç yüz *talentum* kopardılar. Aynı durum Herma konusunda da başına geldi. Orada Karmalas nehrinin ağzına baraj yaptı ve ağzı patlayıp açılınca, su Kilikia bölgesinin Mallos⁹⁹² civarındaki bazı kısımları yıkılınca, haksızlık görenlere zararlarını ödemiştir.)

Bu bölgede kral Ariarathes'in yaptırdığı barajın kalıntısına rastlanılmamıştır.⁹⁹³ Fakat Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesinin Karakuyu köyünde, 440 metre uzunluğunda Hitit dönemine ait bir su bendi bulunmuştur. Strabon'un kastettiği baraj burası olabilir.

IV. Ariarathes döneminde ve Roma'nın eyaleti olduktan sonraki dönemde Caesarea, hem yerel hem de doğudaki eyaletler için önemli bir darphane merkezidir.⁹⁹⁴

Caesarea, Kappadokia'nın başkenti olmasına rağmen, Yunan ve Roma döneminde bir surla çevrilmemiş, savunmasız bir şehirdi. Strabon, bunun nedenini ise kralların halkın yağmacılığa alışmasını engellemek için böyle davrandığını belirtir:

“καὶ ἀνὴχυρος διὰ τὴν ὀλιγορίαν τῶν ἡγεμόνων καὶ ἀτείχιστος, τάχα δὲ καὶ ἐπίτηδες, ἵνα μὴ ὡς ἐρύματι πεποιθότες τῷ τείχει σφόδρα ληστεύοιεν πεδίον οἰκοῦντες λόφους ὑπερδεξιούς ἔχον καὶ ἐμβελείς.” (Strab., 12.2.7)

(ve yöneticilerin ihmali yüzünden tahkim edilmemiştir ve duvarları da yoktur. (belki de, avantajlı tepelerin altında ovada ve okların mesafesinde yaşayan halk sura bir koruma olarak güvenip çok fazla yağmacılık yapmasınlar diye bunu bilerek yapmış olabilir.)

⁹⁹² Adana, Karataş Kızıлтаhta yakınları.

⁹⁹³ O. Erşavar, *Seyahatnamelerde Kayseri*, Kayseri, Ticaret Odası Yayınları, 2000

⁹⁹⁴ E.A., Sydenham, 1978

Ancak, sikkelerden elde edilen bilgiler göre,⁹⁹⁵ Gordianus'un 4. hükümdarlık yılında kent surla çevrilmiştir. Procopius da bu surlardan bahseder. Ona, göre şehrin surlarına saldırmak son derece kolay ve toplu halde savunmak da zordur. Çünkü orantısız bir şekilde geniştir ve tepeler bunlardan uzaktadır, halk da yıkılanları tamir edememektedir ve sürekli olarak tehdit altındadırlar. Justinianus gereksiz olan bu kısımları yıkmıştır ve tamamen güvenli bir sur inşa etmiştir, garnizonlar eklemiştir ve Caesarea halkının güven içinde yaşamasını temin etmiştir.⁹⁹⁶

Geç dönemde Caesarea'nın ekonomisi kötü bir durumdadır. Valentinus tarafından Kappadokia ikiye bölündüğünde, Caesarea yerine Podandus kentinin başkent yapılması Caesarea 'ya ekonomik ve sosyal açıdan zarar verdi. Basilius, bu durumu, Aburgius'a yazdığı mektupta açıkça belirtir ve Tyana'nın başkent olmasından sonra, Caesarea'nın ekonomik ve sosyal yönden içine düştüğü kötü durumdan bahseder.⁹⁹⁷ Ancak Caesarea'nın bütün bu olumsuzluklara rağmen, antik çağda *İtin.*, *Ant.*, 'de de görüldüğü gibi ticaretin gelişmesini sağlayan önemli yol kavşaklarında bulunması ekonomisini geliştirmiştir. Caesarea'nın bulunduğu yol güzergahları şu şekildedir:

Sebasteai- Kokusos'a giden toplam 257 *mp* 'lik yol güzergahında:

*“Item a Sebastia Cocuso per
Caesaream mpm CCLVII sic
Scanatu mpm XXVIII
Malandara mpm XXX
Armaxa mpm XXVIII
Eulepa mpm XXIII
Caesarea mpm XVI
Artaxata mpm XXIII
Coduzalaba mpm XVIII
Comana mpm XXIII*

⁹⁹⁵ N. Baydur, 1970, s.103

⁹⁹⁶ Procop., *Aed.* 5.4.7

⁹⁹⁷ Basil., *Epist.*, 75

Ptandari mpm XXIII
Cocuso mpm XXXVIII.”

Tavium’dan Caesarea ’ya giden yol güzergahı toplam 108 *mp*’dir:

“Item a Tavia Caesaream usque mpm CVIII sic
Therma mpm XVIII
Soanda mpm XVIII
Sacoena mpm XXXII
Ochras mpm XVI
Caesarea mpm XXIII.”

Ancyra’dan Caesarea ’ya giden yol güzergahında toplam 198 *mp*’lik yol mesafesi üzerinde:

“Item ab Ancyra per Nysam Caesaream us-
que mpm CXCVIII sic
Gorbeus mpm XXIII
Orsologiaci mpm XVIII
Aspona mpm XX
Parnasso mpm XXII
Nysa mpm XXIII
Osiana mpm XXXII
Saccasena mpm XXVIII
Caesarea mpm XXX.”

Caesarea ’dan Satala’ya giden yol güzergahı toplam yol mesafesi 324 *mp*’dir:

“Item a Caesarea Satala mpm CCCXXIII sic
Eulepa mpm XVI
Armaxa mpm XXIII
Marandara mpm XXVIII
Scanatus mpm XXXVIII
Sebastia mpm XXVIII
Camisa mpm XXVII

Zara mpm XVIII
Dagalasso mpm XX
Nicopoli mpm XXIII
Olotoedariza mpm XXIII
Dracontes mpm XXVI
Haza mpm XXIII
Satala mpm XXVI.”

Caesarea ’dan Melitene’ye giden yol güzergahında ve toplam yol mesafesi 228 mp’dir:

“*Item a Caesarea Melitena mpm CCXXVIII sic*
Artaxata mpm XXIII
Coduzalaba mpm XXIII
Comana mpm XXVI
Siricis mpm XXIII
Ptandaris mpm XVI
Arabisso mpm XII
Osdara mpm XXVIII
Dandexena mpm XXIII
Arcas mpm XXII
Melitena mpm XXVIII”⁹⁹⁸

Caesarea ’dan Anazarbos’a giden yol güzergahında, toplam 221 mp uzaklığındadır:

“*Item a Caesarea Anazarbo mpm CCXI sic*
Arassaxa mpm XXIII
Coduzalaba mpm XXIII
Comana mpm XXIII
Siricis mpm XVI
Cocuso mpm XXV
Laranda mpm XVIII

⁹⁹⁸ *İtin., .Ant.,*

Badimo mpm XVIII
Praetorio mpm XXII
Flaviada mpm XXII
Anazarbo mpm XVIII.”

Sebastopolis’den Caesarea ’ya giden toplam yol uzunluğu 217 mp’dir:

“Item a Sebastopoli Caesaream
usque mpm CCXVII sic
Verisa mpm XXIII
Siara mpm XII
Sebastia mpm XXXVI
Scanatus mpm XXVIII
Malandara mpm XXXVIII
Armaxa mpm XXVIII
Eulepa mpm XXIII (Aipoloi, Kayseri’in 48 km kadar kuzeydoğusundaki Gölova
bölgesidir)
Caesarea mpm XXVI.”

Mazaka, Tab.,Peut.’da konaklama yeri olarak geçer:

“Mazaca Ceasarea
xxiv.
Sinispora
xiii.
Arasaxa”

Caesarea-Sebastia güzergahını kanıtlayan ve M.S. 221 yılına ait bir mil taşı bulunmuştur.⁹⁹⁹

Caesarea kenti, Mithridates savaşları sırasında büyük zarar görmüştü, ancak Mithridates’i yenen ve Tigranes’le de anlaşmaya varan Pompeius, Kappadokia

⁹⁹⁹ D. French, 2012, s.101

bölgesinde kurduğu, sekiz şehir arasında (*πόλεις ἐκτίσθησαν Καππαδοκῶν ὀκτώ,*) Mazaka'yı yeniden tamamen onarması da vardır:

“καὶ ὁ Πομπήιος.....ἐν δὲ Καππαδοκίᾳ Μάζακα, ὑπὸ τοῦ πολέμου λελυμασμένην ἐς τέλος, ἤγειρεν αὐθις.”¹⁰⁰⁰

“Pompeius...Kappadokia'da savaşıla neredeyse tamamen tahrip olan Mazaka'yı yeniden onardı.”

İmparatorların arzusuna bağlı olarak, şehirler eski otonom yapılarını koruyabiliyordu ya da onlara bağımsızlık bahşedilebiliyordu. Bu durum Caesarea 'ya da sağlanmıştı. Kappadokia, Roma'nın bağımsızlık teklifini geri çevirmesine rağmen, Nerva'nın portresinin olduğu bir sikke üzerinde “ἐλευθερία δήμου” (halkın özgürlüğü) yazmaktadır. Bu yazı bize, özgür bir şehrin hakkı olana yasama yapma ve uygulama yetkisinin tanındığını gösterir.¹⁰⁰¹

Mazaka, kenti, diğer Kappadokia kentleri gibi strategia sistemine dayanan Kappadokia yönetim sisteminin bir parçası değildi. Yine de merkezi yönetimin kentin bağımsızlığı üzerinde kısıtlamaları vardı. Çünkü kentte bulunan yazıta göre, Mazaka yöneticisi krallığın memuruydu ve şehirden sorumluydu. Diğer yönetici ise Mazaka'da bir yeri bulunan ve Kappadokia'daki şehirlerinin ekonomik durumundan sorumlu kişiydi. Buradaki görevlilerin unvanlarından yola çıkarak Mazaka'da Helenistik krallardaki yönetim tarzının geçerli olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰⁰² Öte yandan Strabon, Mazakalıların Sparta'lı Kharondas anayasasını adapte ettiklerini ve bunu yorumlaması için de bir νομοδός seçtiklerini yazar:¹⁰⁰³

“χρῶνται δὲ οἱ Μαζακηνοὶ τοῖς Χαρώνδα νόμοις, αἰρούμενοι καὶ νομοδόν, ὃς ἐστὶν αὐτοῖς ἐξηγητὴς τῶν νόμων, καθάπερ οἱ παρὰ Ῥωμαίοις νομικοί.” (Strab., 12.2.9)

¹⁰⁰⁰ App., Mith., 105

¹⁰⁰¹ Daha sonra aynı sikke Traianus döneminde basılmıştır. (D.Magie,1950, s. 593-594; N. Baydur, 1970, s.100)

¹⁰⁰² http://asiaminor.ehw.gr/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaId=8543#endNote_16

¹⁰⁰³ Procop. Aed. 5.4

(Mazakalılar Kharondas yasalarını kullanırlar ve bir *nomodon* (νομοδόν) seçerler ki bu adam onlara yasaları açıklayan kişidir, tıpkı Romalı yasa danışmanları (avukat) gibi.)

Roma imparatorlarının Caesarea kentinde geniş arazileri ve mülkleri vardı. Geç dönemlerde, Roma imparatoru Iulianus, Caesarea kentinin Argaios dağı civarında *Macellum* denilen imparatorluğa ait olan sarayda kardeşi ile birlikte eğitim görmüştür:

“*παραδόξως δὲ ὧδε διασωθέντες προσετάχθησαν ἐν Καππαδοκίᾳ διατρίβειν ἐν Μακέλλη· χωρίον δὲ τοῦτο βασιλικὸν πρὸς τῷ Ἀργαίῳ ὄρει, οὐκ ἀπὸ πολλοῦ τῆς Καισαρέων πόλεως, μεγαλοπρεπὴ τε βασιλεία ἔχον καὶ λοετρὰ καὶ κήπους καὶ πηγὰς ἀεννάους. ἔνθα δὴ θεραπείας καὶ ἀγωγῆς βασιλικῆς ἤζιοῦντο, καὶ μαθήμασι καὶ γυμνασίοις τοῖς καθ’ ἡλικίαν ἐχρῶντο καὶ λόγων διδασκάλοις καὶ τοῖς ὑφηγηταῖς τῶν ἱερῶν γραφῶν, ὥς καὶ κλήρω ἐγκαταλεγεῖναι καὶ ὑπαναγινώσκειν τῷ λαῷ τὰς ἐκκλησιαστικὰς βίβλους.”* (Sozom., *Hist., Ecc.*, 5.2. 8-10)

(Böylesine inanılmaz bir şekilde kurtulan (iki kardeş) Kappadokia’da zamanlarını geçirmek üzere *Macellum*’a yerleştirildiler. Caesarea kentinden çok uzakta olmayan ve İmparatorluk sarayına ait olan bu bölge Argaios Dağını yakınındaydı ve hamamları, bahçeleri ve her zaman akan kaynakları bulunan olağanüstü bir saraya sahipti.)

2.4.3.5 Kuzistra

Kuzistra, Kayseri’nin 56 km güneyindeki Yeşilhisar (Karahisar, Kaleköy) ilçesindeki Zengibar kalesine lokalizedir.¹⁰⁰⁴ Bunun dışında bu yerleşim yeri ile ilgili antik kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlamıyoruz.

¹⁰⁰⁴ *TIB*, Kappadokien 219

2.4.3.6 Ebagenen veya Sebagenen

Ebagenen veya Sebagenen için Euagina/Sebagenen/Eudagina isimleri de önerilir. Bu yerleşim yeri Sivas'ın Gemerek ilçesi yakınına konumlandırılır.^{1005, 1006} *Tab.,Peut.*'da Armaza ile 16 *mp* ve Magalasso (şarkışla) ile aralarında 32 *mp* vardır.¹⁰⁰⁷ Fakat burası Kilikia *strategiası* için uzak bir bölgedir. Daha tutarlı bir seçenek olarak benzer bir isme sahip ve bugün de adını hala koruyan Kayseri'nin Tomarza bölgesindeki Zamanti Irmağının yakınında Svegen bölgesidir.

2.4.3.7 Arkhalla

Arkhalla, Kayseri'nin 13 km kuzeyindeki Erkilet'e lokalizedir. *Tab.Peut.*'da Armaza, Armaxa veya Archama olarak da geçmektedir. Foroba (Soroba, Sobara) ile 14, Sebagenen ile ise aralarında 16 *mp*'lik mesafe vardır.¹⁰⁰⁸

2.4.3.8 Sobara/Sorpara

Sobara/Sorpara, Caesarea 'ya 27 *mp* mesafededir. Foroba, Soroba ve Sobara isimleri aynı yeri gösterse de,¹⁰⁰⁹ Foroba'nın yeri Yozgat tarafına düşer ki, bu bölge Kilikia *strategiası* ile uyumlu değildir. Öte yandan Foroba, Sibora ile aynı olarak gösterilen ve Caesarea'nın 51 km güneyindeki Fırakdın (Gmşren) bölgesine lokalizedir¹⁰¹⁰ ki *strategiası* ile uyumludur.¹⁰¹¹ *Tab.Peut.*'da Foroba, Caesarea'ya toplam 27 *mp* uzaklıktadır:

¹⁰⁰⁵ R. Talbert, 2000, ayrı bkz. RE: Euagenen

¹⁰⁰⁶ Sivas kültür envanteri; Burada tescilli kale ve hyk bulunmaktadır.

¹⁰⁰⁷ *Tab.Peut.*

¹⁰⁰⁸ R. Talbert, Arkhalla ile Arkhelais aynı yer olabileceğ önerir.¹⁰⁰⁸

¹⁰⁰⁹ 730

¹⁰¹⁰ R. Talbert, Fırakdın, s. 988 *TIB*, Kappadokien 177

“Mazaca Cesarea

13

Sorpara;

14.

Foroba

14

Armaza”

2.4.3.9 Ariaramneia

Ariaramneia, eski adı Faraşa olan Çamlıca (Yahyalı) köyüne lokalizedir. Hiçbir antik yazar tarafından bahsedilmeyen bu kentin adına, Çamlıca (Faraşa)’da bulunan ve M.Ö. üçüncü yüzyılın ortasına tarihlenen Yunanca ve Aramice çift dilli bir yazıt sayesinde ulaşabiliyoruz. Yazıtta ὁ στρατηγὸς Ἀριαραμνείας (Ariaramneia’nın *strategos*) Sangarios adında birisi yer alır.¹⁰¹² *Strategos* sıfatı Mithras törenini yöneten anlamına da gelebilir. Ariaramneia, Strabon’da geçen şehirlerden birisi değildir. Magie’e göre, burası Karmalas (Zamanti) nehrini gözetleyen bir kale (φρουρά) olabilir. Bu bölgede bir kale olması bu görüşü destekler. Ariaramneia büyük olasılıkla, Kappadokia kralı (M.Ö. 280-230) Ariaramnes tarafından kurulmuştu. Gregoire, Ariaramneia’in Bizans dönemindeki Rodandos olabileceğini düşünmüştür.¹⁰¹³

¹⁰¹¹ Ramsay’a göre burası Saravena’daki Sibora dışında lokalizasyonun belirsizdir. Sibora, *İtin.*

Ant.’de, Tavium ile Sebasteia yolu güzergahında yer alır, Parbosena’ya 25 Agriane’ya ise 20 mp uzaklıktadır.¹⁰¹¹ Bu öneri de *strategias*ının konumu ile son derece uyumsuzdur.

¹⁰¹² M. G. Cohen, *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor Hellenistic Culture, and Society*, University of California Press, 1995, s.375

¹⁰¹³ H. Grégoire, 1908

2.4.3.10 Saccasena

Saccasena, *İtin.,Ant.,*'de Caesarea ile arasında 30 *mp*'lik bir mesafe vardır ve Kayseri'nin kuzey batısındaki Süksün köyüne lokalizedir: ¹⁰¹⁴

“Nysa mpm XXIII
Osiana mpm XXXII
Saccasena mpm XXVIII
Caesarea mpm XXX.”

2.4.4 Tyanitis Strategiası

Tyanitis genel olarak, Niğde ve Aksaray'ın güney kısımlarını kapsar. Tyanitis *strategiası* adını, muhtemelen bölgenin Yunan tarzından örgütlenmiş tek kenti (πόλις/ πόλισμα) olan Tyana kentinden alır.

Ptolemaios'a göre Tyanitis'in kentleri şunlardır:

“<Στρατηγίας Τυανίδος>

Δράται ξ<ε> ζ' <λ>θ
Τύανα ξ<ζ> <λ>η □ 'γιβ'
Βαζίς ξ<ζ> δ' <λ>η □ 'γιβ'’¹⁰¹⁵
Σίαλα ξ<ζ> □ ' <λ>η □ 'γιβ'.”

(Tyanitis *Strategiası*nın şehirleri:

Dratae	65°	30°	39°
Tyana	66°	38°	55°
Bazis	66°	15°	38° 55°
Siala	66°	30°	38° 55°)

¹⁰¹⁴ *TIB*, Kappadokien 267

¹⁰¹⁵ Ptol., *Geog.*, . 5.6

2.4.4.1 Tyana

Tyana, bugünkü Niğde-Bor'un Kemerhisar kasabasına lokalizedir. Tyana, Güney Kappadokia'nın da en önemli kentidir. Üç tarafı dağlarla çevrilidir.¹⁰¹⁶ Philostratus, burada Kappadokia soyunun olduğunu ve kentin de Yunan polisi olduğunu belirtir:

*“Ἀπολλωνίῳ τοίνυν πατρίς μὲν ἦν Τύανα πόλις Ἑλλάς ἐν τῷ Καππαδοκῶν ἔθνει.”*¹⁰¹⁷

(Apollonius'un memleketi Tyana'dır ve burası Kappadokia soyu arasında bir Yunan kentidir (polis).)

Strabon döneminde Kappadokia'nın iki kentinden birisi olan Tyana; Kastabala ve Kybistra kentine yakın, Kilikia Pylae sınırında¹⁰¹⁸ ovalık ve verimli bir arazide kurulmuştur:

“Δύο δὲ μόναι στρατηγίαι πόλεις ἔχουσιν, ἡ μὲν Τυανῖτις τὰ Τύανα ὑποπεπτωκυῖαν τῷ Ταύρῳ τῷ κατὰ τὰς Κιλικίας πύλας, καθ' ἣς εὐπετέσταται καὶ κοινόταται πᾶσιν εἶσιν αἱ εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ τὴν Συρίαν ὑπερβολαί·ἀγαθὴ δὲ καὶ πεδιάς ἡ πλείστη..... οὐ πολὺ δ' ἄπωθεν ταύτης ἐστὶ τὰ τε Καστάβαλα καὶ τὰ Κύβιστρα....”(Strab., 12.2.7)

(Yalnızca iki valiliğin şehri vardır: Syria'ya ve Kilikia'ya geçmesi herkes için en kolay ve en yaygın olarak kullanılan Kilikia Pylae geçitlerinde Tauros'un altında uzanan Tyanatis'deki Tyana kentidir. Kastabala ve Kybistra bu şehirden çok uzakta değildirler...)

Tyana kentinin tarihi Asurlular dönemine kadar dayandığı için, burası çağlar boyunca farklı isimlerle anılmıştır. Hitit dönemindeki ismi Luwice Tuwanuwadır.¹⁰¹⁹

¹⁰¹⁶ Bolkar, Melendiz, Pozantı Dağı.

¹⁰¹⁷ Philost., V A., 1.4

¹⁰¹⁸ Aelius Herodian: “<Τύανα> πόλις μέση Κιλικίας καὶ Καππαδοκίας «ὕπο πεπτωκυῖα τῷ Ταύρῳ τῷ κατὰ τὰς Κιλικίας πύλας».” “Tyana, Kilikia ile Kappadokia'nın ortasında bir şehirdi ve Kilikia Pylae civarında Taurosun aşağı kısmındadır.”

“<Τύανα>, πόλις μέση Κιλικίας καὶ Καππαδοκίας.”

“Tyana Kilikia ve Kappadokia'nın ortasıdır.”

O dönemde de önemli bir kentti. İvriz’de bulunan dev kabartmada, Tuwana kralı Warpalas, Fırtına tanrısının önünde duran bir kabartma olarak resmedilmiştir.¹⁰²⁰ Pers dönemi için, Tarihçi ve General Ksenophon; kalabalık, zengin ve büyük bir kent olarak tanımladığı Dana, muhtemelen Tyana’dır:

“ἐντεῦθεν Κῦρος τὴν Κίλισσαν εἰς τὴν Κιλικίαν ἀποπέμπει τὴν ταχίστην ὁδόν: καὶ συνέπεμψεν αὐτῇ στρατιώτας οὓς Μένων εἶχε καὶ αὐτόν.Κῦρος δὲ μετὰ τῶν ἄλλων ἐξελαύνει διὰ Καππαδοκίας σταθμοὺς τέτταρας παρασάγγας εἴκοσι καὶ πέντε πρὸς Δάναν, πόλιν οἰκουμένην, μεγάλην καὶ εὐδαίμονα.”(Ksenph., *Anab.* 1.2.20)

(Kyros, buradan Kilikia kraliçesini (Kilissa) en hızlı (kısa) yoldan Kilikia’ya gönderir ve Menon’un başında olduğu askerlerinden bazılarını onunla birlikte gönderdi. Kyros ise diğerleriyle birlikte Kappadokia üzerinden çok kalabalık, büyük ve zengin bir şehir olan Dana’ya doğru dört yüz *stadion* ve yirmi beş *parasang* yürür.)

Strabon’a göre; kent Yunan döneminde, Caesarea ’dan ayırt etmek için Tauros tarafındaki Eusebeia olarak adlandırılır (καλεῖται δὲ Εὐσέβεια ἢ πρὸς τῷ Ταύρῳ).¹⁰²¹ Bu isim yine V. Ariarathes dönemindeki Yunan kültürünün etkinliğinden ötürü verilmiştir. Kappadokia eyalet oluncaya kadar bu ismi kullanmaya devam etmiştir. Ancak eyalet olduktan sonra Tyana ismini yeniden kazanmış görünmektedir.¹⁰²² Caracalla döneminde, M.S. 213 yılında Tyana, *Colonia* mertebesine yükseltilmiştir ve unvanı *Colonia Antoniniana (Aureliana) Tyanorum* olmuştur. Bu bilgiyi, o dönemde bastırdığı sikkeler üzerindeki yazılardan da öğrenebiliyoruz.¹⁰²³

¹⁰¹⁹ *The Luwians, handbook of oriental*, Edit. H. Craig, Melchert, Brill, 2003 s.56

¹⁰²⁰ *TIB*, Kappadokien 298

¹⁰²¹ Strab., 12.2. 7

¹⁰²² L. Robert, *Hellenica* 2:82-83

¹⁰²³ *BMC Cappadocia*, 96-99; Berges- Nolle, Tyana, 363-4; Aurelia Antoniana Kolonia; Kolonia kurulması bkz. D. Magie, 1950, 691: Magie’ye göre Colonia unvanı, bir onurlandırma biçimidir. Dolayısıyla bunlar Eupharates’deki gibi eski askerler için kurulmuş koloniler değildir. Septimus Severus döneminde özellikle kendisine iyi davranan toplulukları bir ödüllendirme biçimi verilmiştir. Vergi ayrıcalıklarından yararlanmak Colonia’nın en önemli avantajıdır.

Athenaeus ve Aelius Herodianus¹⁰²⁴ ve başka birçok yazar Tyana şehrinden olan kişiye Tyana'lı manasında Tyaneus denildiğini de yazarlar: (Χρύσιππος δ' ὁ Τυανεύς)¹⁰²⁵, (“Τύανα Τυανεύς.”)¹⁰²⁶

Tyana, kentin kuruluşu ile ilgili mitoslara baktığımızda, kentinin tarihinin Asur dönemine kadar gittiğini görebiliyoruz. Örneğin, Strabon Tyana'nın, Asur kraliçesinin adının verildiği Semiramis tepelerinde kurulduğunu anlatmıştır:

“τὰ δὲ Τύανα ἐπικείται χώματι Σεμιράμιδος τετειχισμένῳ καλῶς.”

(Tyana, güzel bir şekilde tahkim edilmiş olan Semiramis tepelerine kuruludur¹⁰²⁷.)

Aynı şekilde Plinius da; Kappadokia'nın diğer ünlü şehirleri gibi Tyana'nın da Semiramis tarafından kurulduğu efsanesini anlatır:

“*reliqua sui parte Melitam, a Samiramide conditam haud procul Euphrate, Diocaesaream, Tyana, Castabala, Magnopolim, Zela et sub monte Argaeo Mazacum, quae nunc Caesarea nominatur*”¹⁰²⁸

(Kappadokia'nın geri kalan kısmıyla, Euphrates'den uzak olmayan ve Semiramis tarafından kurulmuş Melita, Diocaesarea, Tyana, Kastabala, Magnopolis, Zela ve Argeos dağının altında şimdi Caesarea denilen Mazaeus vardır.)

¹⁰²⁴ Aelius Herodianus, Tyana'nın konumu için Strabon'un anlattığının aynısını tekrar eder:

“<Τύανα> πόλις μέση Κιλικίας καὶ Καππαδοκίας «ὅπο πεπωκυῖα τῷ Ταύρῳ τῷ κατὰ τὰς Κιλικίας πόλεις».”

“Tyana, Kilikia ile Kappadokia'nın ortasında bir şehirdi ve Kilikia Pylae civarında Taurosun aşağı kısmındadır.”¹⁰²⁴

“<Τύανα>, πόλις μέση Κιλικίας καὶ **Καππαδοκίας**.”¹⁰²⁴

“Tyana Kilikia ve Kappadokia'nın ortasındadır.”

¹⁰²⁵ Ath., 14., 57, Dio Cass. 67.18; Philostr., V A., 5, 27, 1

¹⁰²⁶ Ath., 3, 2.889.39

¹⁰²⁷ Strab., 12.2.7

¹⁰²⁸ Plin., HN., 6. 3.8

Bu bilgiler, kentin Asur Ticaret Koloni Çağındaki kuruluşuna vurgu yapar. Tyana kentinin kuruluşuna dair farklı bir mitosta, Hadrianus döneminde Kappadokia valiliği yapmış olan Flavius Arrianos, kentin kurucusunun, Orestes ve Pylaedes'i izleyerek kente gelen Taurike bölgesinin Thrak kralı Thoas olduğunu anlatır:

“.....καὶ τὰ Τύανα τὰ ἐν τοῖς Καππαδόκαις Θόανα λέγουσιν ὅτι ὠνομάζετο ἐπὶ Θόαντι τῷ βασιλεῖ τῶν Ταύρων, ὃς τοὺς ἀμφὶ Ὀρέστην καὶ Πυλάδην διώκων ἄχρι τῆσδε τῆς χώρας ἐλθεῖν φημίζεται καὶ ἐνταῦθα νόσφ' ἀποθανεῖν.” (Arrian., Anab., 6.4)

(Kappadokia'daki bulunan Tyana'ya Thoana derler ki bu ismi Orestes ve Pylades'in çevresindekileri izleyerek buraya geldiği ve burada hastalıktan öldüğü anlatılan Tauros kralı Thoas'dan alır.)

Tyana, Kappadokia'nın Roma'nın eyaleti haline gelmesinden sonra, batından gelen Roma askerlerinin Antiokheia'ya seferlerinde kullandıkları güzergahın üzerinde önemli bir yer olmuştur. Birçok Roma imparatorunun da Tyana kentine uğradığı metinlerde yer alır.

Kuşkusuz Tyana, Apollonius'un¹⁰²⁹ memleketi olması nedeniyle çok ünlü olmuştur.¹⁰³⁰ Çünkü onun öğretileri Roma imparatorları tarafından özellikle Severus Hanedanlığı tarafından benimsenmiş ve bu nedenle şehir imparatorların çeşitli bağışlarına hasıl olmuştur. Tyana, Zeus Asbamaios'un bir tapınağına sahip olmasıyla da son derece ünlüdür.¹⁰³¹

¹⁰²⁹ Yakalaşık M.S. Birinci yüzyılın başlarında Tyana'da doğmuştur. Yeni Pythagorasçı akıma bağlı bir öğretmen ve filozoftur.

¹⁰³⁰ Philost. V A., 1.4

¹⁰³¹ Philost. V.A 1.6; *Aristoteles et Corpus Aristotelicum* Phil., *Mirabilium auscultationes*

Bekker845b, 33: “Λέγεται περὶ τὰ Τύανα ὕδωρ εἶναι ὀρκίου Διός (καλοῦσι δὲ αὐτὸ Ἀσβαμαῖον) οὗ πηγὴ ἀναδίδεται πάνυ ψυχρά, παφλάζει δὲ ὥσπερ οἱ λέβητες”: (Tuana civarında Zeus Orkios'un suyu olduğunu –ona Asbamaion da derler- ki burada kaynak suyu çok aşırı derecede soğuk çıkar sanki gügüm gibi.)

İmparator Valentinus tarafından M.S. 372 yılında Kappadokia bölgesi ikiye ayrılmıştır ve Tyana; Faustinupolis, Kybistra, Nazianzos, Sasima, Parnassos, Regiodoara ve Regemokissos'dan¹⁰³² oluşan Kappadokia Secunda'nın başkenti olmuştur.¹⁰³³

“λζ’. ’ Επαρχία Καππαδοκίας β’, ὑπὸ ἡγεμόνα, πόλεις η’

Τύανα

Φαυστινουπολις

Κύβιστρα

Ναζιανζός

Σάσιμα

Παρνασός

Ρεγεδόαρα

Ρεγεμουκισός”

Daha sonraki dönemlerde burası bir kaç kez *Christoupolis* (Hristiyan şehri) olarak da adlandırılmıştır.¹⁰³⁴

Kappadokia bölgesinin Yunan tarzında örgütlenmiş *polisi* olan Tyana, kültürel ve sosyal yaşamın ileri düzeyde olmasıyla, Kappadokia'nın bu alanda önderliğini de üstlenen kentlerden birisi olmuştur. Athenaios, Tyana'lı Khryssippos adında önemli bir aşçının bu alandaki bir kitap yazdığını aktarır:

“Χρύσιππος δὲ ὁ Τυανεύς ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἀρτοκοπικῷ εἶδη πλακούντων καὶ γένη τάδε ἀναγράφει: ‘ Τερεντῖνον, Κρασσιανόν, Τουτιανόν 496] Σαβελλικόν κλοῦστρον, Ίουλιανόν, Ἀπικιανόν, Κανωπικά, περλούκιδον, Καππαδοκικόν, ἡδύβια, μαρυπτόν, πλίκιον, γουττᾶτον, Μοντιανόν:”¹⁰³⁵

¹⁰³² Hierokles, 700,701

¹⁰³³ Suidas, Tyana'yı Kappadokia Secunda'nın metropolisi olarak niteler: “Tyana. Cappadociae metropolis.”

¹⁰³⁴ TIB, Kappadokien 298

¹⁰³⁵ Ath., 647c; 648a ayr., bkz. Ekmek yapma sanatı hakkında başka bir kitabı daha bulunmaktadır:

“ ἐπεὶ δὲ καὶ ἄλλῳ Χρυσίππου τοῦ Τυανέως συγγράμματι ἐνέτυχον ἐπιγραφομένῳ Ἀρτοποικῷ καὶ πεῖ

(Tyana’lı Khrysippos ekmek yapma sanatı adlı kitabında, keklerin (şişen kek) görünümleri ve türleri hakkında şunları yazar:Kappadokialı türü)

Tyana önemli Doğu-Batı yönündeki geçişin kesişim noktasındaydı. Strabon, Tyana ile ilgili bir güzergahı verir ve Mazaka’ya ulaşmak için, Kilikia geçitlerinden altı günlük bir mesafenin aşılması gerektiğini ve Tyana ile Kybistra arasının 300 *stadion* mesafe uzaklıkta olduğunu yazar:¹⁰³⁶

“ἀφέστηκε δὲ τὰ Μάζακα τοῦ μὲν Πόντου περὶ ὀκτακοσίους σταδίου πρὸς νότον, τοῦ δ' Εὐφράτου μικρὸν ἐλάττους ἢ διπλασίους, τῶν Κιλικίων δὲ πλὴν ὁδὸν ἡμερῶν ἕξ καὶ τοῦ Κύρου στρατοπέδου διὰ Τυάνων· κατὰ μέσην δὲ τὴν ὁδὸν κεῖται τὰ Τύανα, διέχει δὲ Κυβίστρων τριακοσίους σταδίους.” (Strab., 12.2.9)

(Mazaka’yaKilikia geçitlerinden ve Kyros’un ordugahından Tyana yolunu kullanarak altı günlük bir yoldur. Tyana¹⁰³⁷ bu seyahatin ortasında bulunur. Kybistra’dan üç yüz *stadion*lık uzaklıktadır.)

Strabon, bundan başka, Tyana’dan Soli’ye kadar olan ırmağın yetmiş beş kez kesildiğini belirtir:

“πέντε δὲ καὶ ἑβδομήκοντα ὁ ἐκ Τυάνων εἰς Σόλους διὰ τοῦ Ταύρου.”¹⁰³⁸

(Tyana’dan Tauros üzerinden Soli’ye kadar olan ırmağın akışı yetmiş beş kez bozulur (yol tarafından).)

Haritalarda Tyana, *İtin.*, *Ant.*,’de Tiana olarak geçer ve Arkhelais- Podando güzergahı üzerindedir. Faustinopolis ile 17 *mp*, Andavalis ile aralarında 16 *mp*lik mesafe bulunur:

ραν ἔσχον τῶν αὐτόθι νόμασθέντων παρὰ πολλοῖς τῶν φίλων, ἔρχομαι καὶ αὐτὸς λέξων τι περιᾶρτων, ὁ ἀρτοπτικός ἄρτος καλούμενος κλιβανικίου καί...

¹⁰³⁶ Strab., 12.2.9

¹⁰³⁷ O zaman Tuana üç günlük yol.

¹⁰³⁸ Strab., 13.1.10; Burası Çakıt suyu, Kırkgeçit Deresi. olabilir,

“Colonium Arcilaida mpm XXVII

Nantianulus mpm XXV

Sasima mpm XXIII

Andabalis mpm XVI

Tiana mpm XVI

Faustinopolim mpm XVIII

Podando mpm XVI’v¹⁰³⁹

Tab.,Peut.,’da, Tyana-Mazaka Caesarea yolundaki yerleşimler arası mesafe verilmiştir ve Tyana, İkonio-Mazaka yol güzergahı üzerindedir:

“ Yconio

50

Barathe

[44]

Cibistra

39

Tyana

27

Addualis, mansio Andavalis

15

Scolla

22

Tetra

9

Mazaca Cesarea.”¹⁰⁴⁰

Tab.Peut.,’da Tyana, Colonia Arkhelais güzergahı üzerindedir:

¹⁰³⁹ *İtin.*, *Ant.*, 144,4-145,6: Tiana-Faustinopolis arasındaki mesafe 16 milia olarak görünmektedir.

¹⁰⁴⁰ *Tab.Peut.*, 728-7292; Tyana ile Baratha arası 39 *mp*dir. Aslında bu iki yerleşimin birbirine uzaklığı bugün 73 km’dir, 39 *mp*de ortalama 57 km’dir, dolayısıyla bu mesafe bugünkü iki yerleşim mesafesinden daha kısadır. Ayrıca, Tyana ile Kybistra ile arasındaki mesafe burada yaklaşık 15 km kadar kısadır. Andavalis ile Scolla arasındaki mesafe de burada 15 milia iken, *İtin. Burdig*’de 16 *mp*’dir.

“*Coloniæ Arcilaïda*

20

Salaberina

16

*Caena*¹⁰⁴¹:

16

Tracias:

16

Tyana”

Tab. Peut.,’da Tyana-Tarsos güzergahındaki yerleşimler ve arasındaki mesafeler ise şöyledir:

Tyana (Kemerhisar - Niğde)

XXXIX.

Aquis Calidis (Çiftehân)

XII.

Paduando (Pozantı)

XXII.

*Coriopo*¹⁰⁴²

xi.

*In monte*¹⁰⁴³

xii.

Tarso cilicie (Tarsus)

xxviii.

Bordeaux’dan Jerusaleml’a (Kudüs) giden yolda hanları ve konaklama tesislerini gösteren *Itinerarium Burdigalense*’de Tyana, Thiana adını almıştır ve Faustionopolis ile arasındaki mesafe 12 *mp*dir:

“*mutatio Andrappa* 9

¹⁰⁴¹ Altunhisar-Uluören

¹⁰⁴² K. Miller, 1916

¹⁰⁴³ In monte ‘de geçitlerin en yüksek tepesini kast ediyor olabilir.

finis Galatiae et Cappadociae.
mansio Parnasso 13
mansio Iogola 16
*mansio Nitalis*¹⁰⁴⁴ 18
*mutatio Argustana*¹⁰⁴⁵ 13
*civitas Colonia*¹⁰⁴⁶ 16
*577 mutatio Momoasson*¹⁰⁴⁷ 12
*mansio Anathiango*¹⁰⁴⁸ 12
*mutatio Chusa*¹⁰⁴⁹)
*mansio Sasima*¹⁰⁵⁰ 12
*mansio Andavilis*¹⁰⁵¹ 16
ibi est villa Pampati, undc
veniunt equi curules.
*civitas Thiana*¹⁰⁵² 16
578 inde fuit Appollonius magna,
*civitas Faustinopoli*¹⁰⁵³ 12
*mutatio Caena*¹⁰⁵⁴ 13
*mansio Opodanda*¹⁰⁵⁵ 12
*mutatio Pilas*¹⁰⁵⁶ 14 (
finis Cappadociae et Ciliciae.
mansio Mansucrinae 12 ”¹⁰⁵⁷

¹⁰⁴⁴ Ortaköy, Pınarbaşı Kabakulak köyü

¹⁰⁴⁵ Yeniyuva, önceki ismi Nurgüz

¹⁰⁴⁶ Aksaray

¹⁰⁴⁷ Gökçe önceki adı ise Mamasundur.

¹⁰⁴⁸ Nenizigözü-Bekarlarsultan Türbesi

¹⁰⁴⁹ Scheinidi, Sempozyum 13.1 s.21; 12 (David French buraya Yazıhöyük’te bir yer demesine rağmen, kanıtlara göre Kuyulutatlardır.

¹⁰⁵⁰ Hasanköy, eski ismi Hasaköy

¹⁰⁵¹ Yeniköy yakınında bir yer

¹⁰⁵² Kemerhisar

¹⁰⁵³ Başmakçı

¹⁰⁵⁴ Ulu ören olabilir

¹⁰⁵⁵ Pozantı

¹⁰⁵⁶ Gülek Boğazı

¹⁰⁵⁷ 576,3-579,1

Tyana, Kappadokia yazıtında, Tarsus'dan Tracias'a giden yol güzergahında bulunur: ¹⁰⁵⁸

“Il.Oct. [V-] I[D.]

12.Oct. IIII.ID Tarso

13. Oct. III.ID.MOPSV.CREN Mopsucrene 12mp

14. Oct. PR • ID • PANHORMO Panhormo 23 mp

15. Oct. ID . OCT • ADAQ. CALIDA Adaquas Calidas 17mp

16. Oct. XVII.K.NOV-TYNNAM Tynnam 14mp

17. Oct. XVI • K. TYANA Tyana 16 mp

18. Oct. XV • K • NOV. ANDAD Andabalis 16 mp”¹⁰⁵⁹

19. Oct. X l i n . K • NOV (Tracias ?)

2.4.4.2 Bazis

Bazis, Niğde ilindeki Bahçeli köyünün Direktaş mevkiine lokalizedir. Ramsay'a göre, bu isim oldukça ilginçtir ve Kappadokialı kadın bir kişi ismi olan Bazeis'den ayrı düşünülemez. Persça eski bir sözcük olan “Baga”, “tanrı” anlamında ve Frigce “Bagaios”, “Zeus” anlamında kullanılır.¹⁰⁶⁰ Burada Zeus Asbameion'un tapınağı bulunduğu için Bazis isminin bu anlamında kullanıldığını düşünmek uygundur.

2.4.4.3 Dratae (Tracias?)

Ptolemaios'un Dratae diye bahsettiği yerleşim yerinin adı Tracias olabilir.¹⁰⁶¹ *TIB*'da 10. yüzyılda bu yerin ismi Drizion olarak geçtiği yazar ve modern olarak

¹⁰⁵⁸ Berges, D. – Nollé, 2000, s.325

¹⁰⁵⁹ K. Miller, 1916

¹⁰⁶⁰ W. M. Ramsay, 1962, s.347

¹⁰⁶¹ W. M. Ramsay, 1962, s. 347, ayr. bkz. *İtin. Peut.*

Kınıkören Harabeleri'ne lokalizedir.¹⁰⁶² Caena ve Tyana ile arasındaki mesafe 16 m'dir. Ramsay, Dratae'in Andaval yakınında bir imparatorluk binasının isminin olduğunu ve Tyana'dan Arkhelais'e giden yol üzerinde bulunduğunu söyler. Drizes'in imparatorluk binaları ile *Villa Palmati* denilen binalar muhtemelen aynıdır.¹⁰⁶³

2.4.4.4 Bagadonia

Bagadonia (Βαγαδανία, Βαγαδαονία, Gabadonia), bugünkü Kayseri'den 46 km güneyindeki Kilikia'ya giden yol güzergahı üzerinde bulunan Develi ilçesine lokalizedir. Bagadonia Kappadokia'nın en güneydeki kısmıdır. (Βαγαδαονία> μοῖρα Καππαδοκίας νοτιωτάτη.)¹⁰⁶⁴

Stephanus Byzantius'a göre, tıpkı Kataonia'da oturan Kataonialılar gibi, Bagadaonia bölgesinde oturan Bagadaonlar diye bir halk olduğunu ileri sürer:¹⁰⁶⁵

”<Βαγα-δάων> ἔθνος Καππαδοκίας,”

(Baga-daon: Kappadokia ırkı.)¹⁰⁶⁶

Bagadaonia isminin nereden geldiği net değildir. Persçe eski bir sözcük olan “Baga” (Tanrı), sözcüğünden gelmiş olabilir. Ankyra'da bulunan bir yazıtta Bagadanike diye bir kadın ismine rastlanılmıştır. Bizans döneminde ise Gabadonia

¹⁰⁶² TIB, Kappadokien 172

¹⁰⁶³ M.S. 964 yılında Nikephoros, Kilikia üzerine sefere çıktı ve Theophano ve onun çocuğunu “Kilikia'da Drizio denilen bir garnizon'a bıraktı” diye yazar. Dolayısıyla burası Kilikia sınırından çok fazla uzakta değildir ve geçite giden yol üzerindedir.

¹⁰⁶⁴ Aelius Herodianus et Pseudo-Herodianus *Gramm., Rhet., De prosodia catholica* 3,1,296,10

¹⁰⁶⁵ Aelius Herodianus et Pseudo-Herodianus *Gramm., Rhet., De prosodia catholica* 3,1, 296, 10

¹⁰⁶⁶ Aelius Herodianus et Pseudo-Herodianus *Gramm., Rhet., De prosodia catholica* (0087: 001)

“*Grammatici Graeci*, vol. 3.1”, Ed. Lentz, A. Leipzig: Teubner, 1867, Repr. 1965.3,1,19, 5

bir alan ismi olmuştur. Kokar Kilise ve Ayvalı Kilise’de bulunan bir yazıtta Gabadonia ismi geçer.¹⁰⁶⁷

Strabon’a göre; Bagadonia, Argaios ile Tauros arasındaki muazzam büyüklükte bir ova olmasına rağmen, burada meyve ağaçları yetişmez:

“Εἰ δὲ καὶ ψυχρὰ μέρη τῶν τόπων τούτων ἐστίν, ὅσα ὑψηλὰ καὶ ὀρεινά, οὐδὲν δεῖ θαυμάζειν· καὶ γὰρ ἐν τοῖς μεσημβρινοῖς κλίμασι τὰ ὄρη ψυχρὰ ἐστὶ, καὶ καθόλου τὰ μετέωρα ἐδάφη, κἄν πεδία ᾗ. τῆς γοῦν Καππαδοκίας τὰ πρὸς τῷ Εὐξείνῳ πολὺ βορειότερά ἐστι τῶν πρὸς τῷ Ταύρῳ· ἀλλ’ ἡ μὲν Βαγαδανία, πεδῖον ἐξαισίον μεταξὺ πίπτει τοῦ τε Ἀργαίου ὄρους καὶ τοῦ Ταύρου, σπάνιον εἶ πού τι τῶν καρπίμων δένδρων φύοι, καίπερ νοτιώτερον τῆς Ποντικῆς θαλάττης σταδίοις τρισχιλίοις, τὰ δὲ τῆς Σινώπης προάστεια καὶ τῆς Ἀμισοῦ καὶ τῆς Φαναροίας τὸ πλέον ἐλαιόφυτά ἐστὶ. καὶ τὸν Ὠξὸν δὲ τὸν ὀρίζοντα τὴν Βακτριανὴν ἀπὸ τῆς Σογδιανῆς οὕτω φασὶν εὐπλοῦν εἶναι ὥστε τὸν Ἰνδικὸν φόρτον ὑπερκομισθέντα εἰς αὐτὸν ῥαδίως εἰς τὴν Ὑρκανίαν κατὰγεσθαι καὶ τοὺς ἐφεξῆς τόπους μέχρι τοῦ Πόντου διὰ τῶν ποταμῶν.” (Strab., 2.1.15)

(Fakat eğer bu bölgenin dağlık ve yüksek bütün kısımlarının soğuk da olmasına hiç şaşmamak gerekir. Güney bölgelerde de dağlar soğuktur ve genel olarak yüksek olan topraklar ovalık olsa dahi soğuktur. Her şekilde Kappadokia’nın Eukseinos’a bakan kısmı Taurosa bakan kısmından daha fazla kuzey rüzgarlarına açıktır./soğuktur. Ancak Argos dağı ile Tauros dağı arasında düşen, Bagadonia, uçsuz bucaksız bir ovadır, fakat Eukseinos denizinden üç bin *stadion* daha güneyde olmasına rağmen ve Sinope’nin, Amisos’un, Phanaroea’nın ilçeleri zeytin ağaçları ile dolu olmasına rağmen, hiçbir yerinde neredeyse meyve veren ağaç yetişmez)

“ἡ δὲ Βαγαδανία καίπερ πεδιάς οὕσα καὶ νοτιωτάτη πασῶν (ὑποπέπτωκε γὰρ τῷ Ταύρῳ) μόλις τῶν καρπίμων τι φέρει δένδρων, ὀναγροβότος δ’ ἐστὶ καὶ αὕτη καὶ ἡ πολλὴ τῆς ἄλλης, καὶ μάλιστα ἡ περὶ Γαρσαύιρα καὶ Λυκαονίαν καὶ Μοριμηνήν.” (Strabo, 12.2.10)

(Bagadonia hepsinden deniz seviyesine en yakın (en düz) ve en fazla güneyde olmasına rağmen, (çünkü Tauros’un altına düşer) meyve veren ağaçlardan hemen hemen hiçbiri yetişmez. Fakat yabani eşek sayısı bakımından hem burası hem de ülkenin geri kalan

¹⁰⁶⁷ TIB, Kappadokien 178

kısımları özellikle de Lykaonia, Garsaura ve Morimene kısımlarında da çok sayıda eşek vardır.)

2.4.4.5 Andavalis

Ptolemaios'da yer almayan bu yerleşim yeri, daha önceki bölümlerde görüldüğü üzere, Roma dönemi haritalarında geçer. Andavalis, eski ismi Andaval olan ve Niğde'nin 8 km kadar kuzeydoğusunda bulunan Aktaş köyü yakınlarında bulunan Bizans dönemine ait Constanitinus ve Helena kilisesine lokalizedir. Andaval'da Luwi Hiyeroglifi ile yazılmış bir yazıt, bu kilisede dekoratif parçası olarak kullanılmıştır.¹⁰⁶⁸

2.4.5 Garsauria Strategiası

Garsauritis, Kappadokia'nın güneybatı kısımlarında yer alır. Strabon, Arkhelais ile aynı isimde Garsaura diye küçük bir kasaba'dan bahseder ve Garsauritis *strategiası* adını bu kasabadan alır. Lykaonia'daki Koropassos ile Kappadokia'nın sınırındaki küçük bir kasaba olan Garsaura arasındaki mesafe 120 *stadion* uzaklıktadır.

“.....ἐκ δὲ Κοροπασσοῦ τῆς Λυκαονίας εἰς Γαρσάουρα, πολίχνην τῆς Καππαδοκίας ἐπὶ τῶν ὄρων αὐτῆς ἰδρυμένον, ἑκατὸν εἴκοσιν· ἐντεῦθεν δ' εἰς Μάζακα τὴν μητρόπολιν τῶν Καππαδόκων διὰ Σοάνδου καὶ Σαδακόρων ἐξακόσιοι ὁδοήκοντα.” (Strab., 14.2.29)

(...Lykaonia'nın Koropassos'undan Kappadokia'nın sınırlarında inşa edilmiş küçük bir kasaba (πολίχνη) olan Garsaura'ya kadar yüz yirmi *stadion*dur. Buradan da Soandos üzerinden Kappadokiahların metropolisi Mazaka'ya olan uzaklık 680'dir:)

¹⁰⁶⁸ S. Balatti and M. Elena Balza, “Kınık-Höyük and Southern Cappadocia (Turkey): Geo-Archaeological Activities, Landscapes and Social Spaces”

Plinius, Garsaura'nın; Sargaurasana ve Khamanene ile birlikte Kappadokia'nın Phrygia sınırını oluşturduğunu yazar:

*“Cappadociae pars praetenta Armeniae Maiori Melitene vocatur Commagenis, Cataonia, Phrygiae Garsauritis, Sargaurasana, Cammaneni,....”*¹⁰⁶⁹

(Kappadokia'nın Büyük Armenia'nın önünde uzanan kısmı Melitene diye adlandırılır, Kommagene'nin önünde uzanan kısım ise Kataonia, Phrygia'nın Garsauritis, Sargaurasana, Khammanene,.....)

Kappadokia'nın Garsaoura kenti veya kalesi ile Galatia'nın Koropassos kenti arasında kalan kısım birbirleriyle sınır oluşturur:

*“Λυκαόνων τε καὶ Καππαδόκων ὄριόν ἐστι τὸ μεταξὺ Κοροπασσοῦ κόμης Λυκαόνων, καὶ Γαρσαούρων πολιχνίου Καππαδόκων: ἔστι δὲ τὸ μεταξὺ διάστημα τῶν φρουρίων τούτων ἑκατὸν εἴκοσί που στάδιοι.”*¹⁰⁷⁰ (Strab., 12.6.1)

(Lykaonialılar ile Kappadokialılar arasındaki sınır, Lykaonialıların Koropassos köyüyle Kappadokialıların Garsaura kenti (πολιχνίου) arasındadır. Bu iki kalenin birbirine uzaklığı ise yaklaşık olarak 120 stadiondur.)

Strabon, Garsaura kentinin hemen yakınında Galatialıların antik kenti Soatra (Konya-Yağlıbayat) bulunduğu ve burada çok derin kuyuların olduğundan bahseder:

“ὅπου δὲ καὶ εὐρεῖν δυνατόν, βαθύτατα φρέατα τῶν πάντων, καθάπερ ἐν Σοάτροις, ὅπου καὶ πιπράσκειται τὸ ὕδωρ (ἔστι δὲ κομόπολις Γαρσαούρων πλησίον)” (Strab., 12.6.1)

(Suyun bulunabildiği yerde de, Soatra gibi suyun satıldığı yerde (Garsaoura'nın yakınında bir köykenttir κομόπολις) dünyanın en derin kuyularıdır.)

¹⁰⁶⁹ Plin., HN., 6.9

¹⁰⁷⁰ Ayr. bkz. 14.2. 29: Strabon burada, Kappadokia ile Garsaura arasının 120 stadion olduğunu yazar fakat ayrıca Koropassos'dan Mazaka'ya Sadakora üzerinden 680 stadion olduğunu yazar.

Strabon, Kappadokia'nın Galatia civarındaki Garsauria, Lykaonia ve Morimene'nin civarında yabani eşeklerin yetiştiğini yazar.¹⁰⁷¹

Ptolemaios'a göre Garsaoria'nın yerleşim yerleri şunlardır:

“<Στρατηγία Γαρσαουρίας>

Φρέατα

ξ<ε> <μ>

Ἀρχελαΐς

ξ<ε> □ 'δ <λ>θ γο'

Νανεσσός

ξ<ε> □ ' <λ>θ □ 'δ

Διοκαισάρεια

ξ<ε> □ ' <λ>θ □ '

Σαλαμβρία ή καὶ Σαράβρακα

ξ<ε> δ' <λ>θ γ'

Τετραπυργία

ξ<ζ> <λ>θ γ' . ”¹⁰⁷²

(Garsaoria' Strategiasının şehirleri:

Phreata:	65°	40°		
Arkhelais:	64°	45°	39°	40°
Nanessos:	65°	30°	39°	45°
Diocaesarea	65	30	39	30
Salambria ya da Srambraka:	65°	15°	39°	20°
Tetrapurgia	60°	39°	20°)	

2.4.5.1 Phreata

Phreata, Ptolemaios'dan başka, Şapur'un Nakşı Rüstem'deki yazıtında da geçer ve burası onun istila ettiği altı Kappadokia kentinden birisidir.¹⁰⁷³ Yazıtta geçen “φρεᾶτία”nın Türkçesi su tankı veya sarnıç, anlamına gelir. Bugünkü ismi Derinkuyu ile Yunanca anlamı birbiriyle son derece uyumludur.

¹⁰⁷¹ Strab.12.2.10

¹⁰⁷² Ptol., *Geog.*, 5.6.10-14

¹⁰⁷³ D.S. Potter, *The Roman Empire at Bay AD 180- 395*, Routledge, 2004,

2.4.5.2 Arkhelais

Arkhelais, bugünkü Aksaray kentine lokalizedir. Bu kent ya da kasaba, *Garsaura/Col. Claudia Arkhelais/Koloneia Garsauria* olarak da geçer. Roma döneminde oldukça önemli bir kent olduğu bilinmektedir. Daha önceki ismi Garsaura olan bu kasaba, Kappadokia kralı Arkhelaos tarafından yeniden inşa edilmiştir ve adı da Arkhelais olarak değiştirilmiştir:

“κόμην τε κτίσας Ἀρχελαΐδα ὄνομα αὐτῇ τίθεται.”¹⁰⁷⁴

(Bir kasaba kurarak ona Arkhelais adını koyar.)

Ancak bu bilgi Strabon’da yer almaz. Strabon, Garsaura’yı köy-kent (*κωμόπολις*) olarak nitelendirir ve bu kentin bir zamanlar bu bölgenin başkenti olduğunu yazar:

“ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ὃ τε Ἄργος ἔρυμα ὑψηλὸν πρὸς τῷ Ταύρῳ, καὶ τὰ Νῶρα ὃ νῦν καλεῖται Νηροασσός, ἐν ᾧ Εὐμένης πολιορκούμενος ἀντέσχε πολὺν χρόνον· καθ’ ἡμᾶς δὲ Σισίνου ὑπῆρξε χρηματοφυλάκιον τοῦ ἐπιθεμένου τῇ Καππαδόκων ἀρχῇ. τούτου δ’ ἦν καὶ τὰ Κάδηνα, βασιλείον καὶ πόλεως κατασκευὴν ἔχον· ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ὄρων τῶν Λυκαονικῶν τὰ Γαρσαύρια κωμόπολις· λέγεται δ’ ὑπάρχει ποτὲ καὶ αὕτη μητρόπολις τῆς χώρας.”¹⁰⁷⁵

(Başka illerde, Tauros yakınında yüksek tahkim edilmiş Argos vardır ve şimdi Neroussas denilen, Nora şehrinde kuşatılmış olan Eumenes uzunca bir süre direndi. Bizim zamanımızda burası Kappadokia yönetimine saldıran Sisines’un hazinesi görevini görüyordu. Kent inşaatına benzer krallık sarayı olan Kadena da buna aitti. Lykaonia hudutlarında Garsaura köy-kenti vardır (*κωμόπολις*). Bir zamanlar burasının memleketin başkenti olduğu söylenir.)

Strabon’un Garsaura için kullandığı *κωμόπολις* kelimesinin özelliği, bir yerin köy olarak adlandırılmayacak kadar büyük olmasıyla birlikte *autonomiası* da

¹⁰⁷⁴ Joseph., *AJ.*, 17.339

¹⁰⁷⁵ Strab., 12.2.6

olmamasıdır. Fakat Arkhelaos'un buraya kendi ismini vermesi muhtemelen kentin şehir statüsü kazandığını gösterir.¹⁰⁷⁶

Plinius, İmparator Claudius döneminde Arkhelais'in Roma'nın bir *colonia*sı haline getirildiğini yazar:

*“Cappadocia intus habet coloniam Claudii Caesaris Archelaidem, quam praeffluit amnis Halys, oppida Comana, “ quod Salus, Neocaesaream, quod Lycus, Amasiam, quod Iris, in regione hoc Gazacena, in Colopene vero Sebastiam et Sebastopolim — haec parva, sed paria supra dictis —, reliqua sui parte Melitam, a Samiramide conditam haud procul Euphrate, Diocaesaream, Tyana, Castabala, Magnopolim, Zela et sub monte Argaeo Mazacum, quae nunc Caesarea nominatur”*¹⁰⁷⁷

(Kappadokia, iç kısımlarda Claudius Caesar'ın kolonisi Arkhelais kentine sahiptir ve buradan Halys ırmağı geçer..... ve Salus¹⁰⁷⁸ üzerinde, Komana kenti vardır, Neocaesarea da Lycus üzerindedir, Amasya'da Gazekena bölgesindeki İris nehri üzerindedir. Kolopene bölgesinde, Sebastia ve Sebastapol vardır ve buralar küçük şehirlerdir fakat yukarıda söylenenlere eşittir. Kappadokia'nın geri kalan kısmıyla, Euphrates'den uzak olmayan ve Semiramis tarafından kurulmuş Melita, Diocaesarea, Tyana, Kastabala, Magnopolis, Zela ve Argeos dağının altında şimdi Caesarea denilen Mazaeus vardır.)

Arkhelais, esas olarak Mazaka ile İkonium arasındaki yol güzergahında yer alır. Ayrıca daha yaygın olarak *Ankyra-Colonia Arcilaida* arasında bir yol önemlidir:

“Ancyra (Ankara)

xxx.

Nitazo

xxxi

Aspasi

xii.

Aspona (Sarıhüyük)

¹⁰⁷⁶ A. H. M. Jones, 1998, s. 180

¹⁰⁷⁷ Plin., *HN.*, 6. 3.8

¹⁰⁷⁸ Saros'un bozulmuş halidir.

x.
Garmias
xii.
Corvevnte
xxii.
Coloniam Arcilaida “

Arkhelais, ayrıca, Constantinapolis’den başlayıp Antiokhea’ya giden yol güzergahında bulunur:

(Ancyra mpm XXIII
Corbeunca mpm XX
Rosolaciaco mpm XII
Aspona mpm XXXIII
Parnasso mpm XXIII
Ozzala mpm XVII
“Nitazi mpm XVIII
Coloniam Arcilaida mpm XXVII
*Nantianulus mpm XXV*¹⁰⁷⁹
Sasima mpm XXIII
Andabalis mpm XVI
Tiana mpm XVI
Faustinopolim mpm XVIII
Podando mpm XVI
Nampsucrone mpm XXVII
Aegeas mpm XXI
Catabolo mpm XXIII
Bais mpm XVI
Alexandria mpm XVI
Pagris mpm XVI
Antiochia mpm XVI)

¹⁰⁷⁹ *Itin., Ant., 144,4*

2.4.5.3 Nanessos

Nanessos, Aksaray ili Gülağaç ilçesine ait Bekarlar Beldesine konumlandırılır. Hititçesi Nenaşşadır. Eski Roma yerleşmesi olan Bekarlar köyünde hem Nenezi ismiyle bir dağ hem de Bekarlar höyüğü bulunmaktadır. Aksaray, kültür envanterinde¹⁰⁸⁰ Nenezi dağının eski ismi Nenassos olarak geçer. Ramsay'a göre ise, burası *İtin.*, *Burdig*'de geçen ve Aksaray'ın 12 *mp* doğusundaki Momoasson (Gökçe) ile aynı yerdir.

2.4.5.4 Diocaesarea

Diocaesarea, Plinus'un değindiği Kappadokia kentlerinden birisidir (Diocaesarea).¹⁰⁸¹ Diocaesarea'nın lokalizasyonunda kesinlik yoktur. Zira, Ptolemaios'da Kilikia Trakheia'da aynı isimle bir kenti vardır.¹⁰⁸² *TIB*'da, bu kent bugünkü eski ismi Kaisar Köy olan şimdiki adıyla Tilköy olan yere lokalizedir. Tilköy, Nevşehir'in Derinkuyu (Malakopea) ilçesine bağlıdır. Arkhelais'den Caesarea 'ya giden yol üzerindedir. Diocaesarea için diğer bir öneri de, Bekarlar'ın (Nenezi) 4 km kuzeybatısında ve Aksaray'ın ise 30 km doğusunda olan bölge olmasıdır. *İtin.*, *Ant.*, 'de Arkhelais'den Tyana'ya giden yol üzerinde bulunmaktadır ve burada esas olarak ismi Nantianulus olarak geçmektedir ve *Colonia Arkhelais* ile arasındaki mesafe 25 *mp*dir. Sasima (Hasaköy) ile arasında da 24 *mp* vardır.¹⁰⁸³ Ramsay'a göre, *İtin.*, *Burdig.*'de¹⁰⁸⁴ *mansio*¹⁰⁸⁵ *Anathiango*'dur. Stephen Mitchell, Batı Kappadokia'da şehirlerin azlığına değinmekle birlikte,¹⁰⁸⁶ Diocaesarea'yı,

¹⁰⁸⁰ <http://www.aksaraykulturturizm.gov.tr/dosya/1-226047/h/ilcelertoplu.pdf>, 5 Ağustos, 2013

¹⁰⁸¹ Plin., *HN.*, 6.3

¹⁰⁸² Ptol., *Geog.*, 5.8

¹⁰⁸³ *İtin.*, *Ant.*, 144;

“Coloniam Arcilaida mpm XXVII

Nantianulus mpm XXV

Sasima mpm XXIII”

¹⁰⁸⁴ 577,2

¹⁰⁸⁵ Konaklama yeri.

¹⁰⁸⁶ S. Mitchell, *Anatolia: land, men, and Gods in Asia minor*, cilt 1, 1995, S. 97-98

Nazianzus'dan biraz uzakta bir yer olarak tanımlar.¹⁰⁸⁷ Van Damme ise bu iki kentin aynı yer olduğunu yazar. Zira, Philostorgius, Gregorius Nazianzus'un doğum yeri için Nadiandos dediğini yazar.¹⁰⁸⁸ Gregorius ise kendi şiirlerinde memleketinden Diocaesarea olarak bahseder:

“Γρηγορίου μνήσαιο, τὸν ἔτρεφε Καππαδόκεσσιν Ἡ Διοκαισαρέων ὀλίγη
πόλις.”¹⁰⁸⁹

(Diocaesarealıların bu küçük kenti (πόλις) Gregorius'u hatırlasın, onu Kappadokialılar için (bu şehir) yetiştirdi)

2.4.5.5 Salambria veya Sarabraka

Salambria veya Sarabraka ismine Salaberina olarak da rastlanır. Bu kentin lokalizasyonu bugünkü Aksaray'ın 28 km güneyindeki Gidiliş Köyü'ndeki Kepez Tepe olarak yapılır. Geç Antik Çağ'da, Ancyra'dan Pylae Kilikia güzergâhında, bir yerleşim ve konaklama yeridir.¹⁰⁹⁰ *Tab.,Peut.*'da Colonia'dan Tyana'ya giden yol güzergâhındadır ve Aksaray ile arasında 20 mp uzaklık vardır:

“*Coloniam Arcilaida*

20.

*Salaberina*1, *Salamboria* (Pt), *Salarbima* (Ra);

16.

Caena, Sena (Ra);

16.

*Tracias**, *Traias* (Ra), *Dratae* (Pt);

16.

¹⁰⁸⁷ S. Mitchell, *Anatolia: land, men, and Gods in Asia minor*, cilt 2, 1995,

¹⁰⁸⁸ *Hist., Ecc.*, 11

¹⁰⁸⁹ Greg., Nazianz., *Carmina de suo*, 1273

¹⁰⁹⁰ *TIB*, Kappadokien 269

Tyana ”¹⁰⁹¹

2.4.5.6 Tetrapurgia

Kale anlamına gelen Tetrapurgia yerleşim yerine birçok bölgede rastlanılır. *Tetrapyrgium* ismiyle Syria eyaletinde bir bölge vardır. En bilineni ise, Tetrapyrgia ismi ile Phrygia bölgesindeki yerdir. Garsauritis *strategias*ındaki Tetrapurgia’nın lokalizasyonu için, *Tab.,Peut.*,’da iki öneri getirilir: İlk olarak, Tarsus-Kemeryayla olarak lokalizedir ve Kilikia bölgesinde Pompeiopolis ile arasında 18 *mp*, *Ad fines* ile arasında 16 *mp* mesafe vardır. Miller ise Kuruduk Boynu olarak lokalize eder.

“*Ad fines, sc. Cilicie*

16.

Tetrapyrgia, it. (Ra);Kuruduk Boynu.

18.

Pompeiopolis,”¹⁰⁹²

İkincisi ise Mazaka ile arasında 9 *mp* mesafe olan Tetra isimli bir yerleşim yeri de olabilir:

“*Scolla*

22

Tetra

9

Mazaca”

¹⁰⁹¹ K. Miller, 1916, s. 663

¹⁰⁹² K. Miller, 1916, s. 722

2.4.5.7 Argustana

Argustana, *İtin.*, *Burdig.*, (Hiero) da yer almasına rağmen, Ptolemios tarafından listeye alınmamıştır. Garsauritis civarına konumlandırılması gereken bir yerleşim yeri olabilir. Bu kentin lokalizasyonu kesin değildir. *İtin.*, *Burdig.*'e göre, erzakların değişiminin yapıldığı *mutatio* istasyonudur. Colonia (Aksaray) ile Ortaköy (Nitalis) arasında bulunur:

“mansio Iogola 16
mansio Nitalis 18
mutatio Argustana 13
civitas Colonia 16”¹⁰⁹³

2.4.5.8 Chusa

Garsauritis bölgesine ait olabilecek yerleşimlerden birisi olması gereken Chusa, *İt.*, *Burdig.*'da geçer fakat Ptolemios tarafından listeye alınmayan yerlerden biridir, ancak bu kasaba da Chusa'nın lokalizasyonu Yazıhüyük yapılabilir. Zira, Chusa ile Sasima arasında 12 *mp* mesafe vardır.¹⁰⁹⁴

2.4.5.9 Arianzus

Arianzus kenti M.S. 333 yılından başlayan, Bordaeux'dan Jeruselaam'a kadar olan Hacı yolunu anlatan *Itinerarium Burdigalense*¹⁰⁹⁵ yer alır, Ptolemios'un eserinde yer almayan, Garsauritis bölgesine ait olabilecek yerleşimlerden biridir. Ramsay, burasının Garsaura'nın içerisinde yer aldığını belirtir. Arianzus, Gregorius'nun doğum yeridir ve Nazianzus'un yakınındadır. Gregorius Nazianzus, Tyana piskoposuna yazdığı mektubunda Arianzus bölgesinden bahseder:

¹⁰⁹³ 576

¹⁰⁹⁴ *TIB*, Kappadokien 166

¹⁰⁹⁵ G. Cohen, 1995, s.7-8

“Χρεωστεῖς μὲν ἡμῖν καὶ ὥς νοσεροῖς θεραπείας, εἴπερ μία τῶν ἐντολῶν ἀσθενούντων ἐπίσκεψις· χρεωστεῖς δὲ καὶ τοῖς ἀγίοις μάρτυσι τὴν δι' ἔτους τιμὴν, ἣν ἐν Ἀριανζοῖς τοῖς σοῖς ἐορτάζομεν τῇ εἰκάδι δευτέρᾳ τοῦ καθ' ἡμᾶς μηνὸς Δαθοῦσα. Καὶ ἅμα οὐκ ὀλίγα τῶν ἐκκλησιαστικῶν δεῖται κοινῆς διασκέψεως. Πάντων οὖν ἕνεκεν ἀόκνως παραγενέσθαι καταζΐωσον· καὶ γάρ, εἰ πολὺς ὁ κάματος, ἀλλ' ἀντίρροπος ὁ μισθός.”¹⁰⁹⁶

(..... Onların yıllık onurları nedeniyle ayın 23'ünde sizin Arianzus'nuzda festival şeklinde kutladığımız kutsal şehitlere de borçlusun.....)¹⁰⁹⁷

2.4.6 Laviansene Strategiaesi

Kappadokia'nın en doğu sınırında yer alan ve kuzeydoğu sınırını oluşturan eyaletidir. Strabon, Laviansene'yi Melitene ile Saravena arasında ve Kappadokia'nın kuzeydoğu sınırlarına, Kolopene¹⁰⁹⁸ ve Kamisene sınırına yerleştirir:

“ὄριον δ' ἐστὶ τοῦ Πόντου καὶ τῆς Καππαδοκίας ὀρεινὴ τις παράλληλος τῷ Ταύρῳ, τὴν ἀρχὴν ἔχουσα ἀπὸ τῶν ἐσπερίων ἄκρων τῆς Χαμμανηνῆς, ἐφ' ἧς ἴδρυται φρούριον ἀπότομον Δασμένδα, μέχρι τῶν ἐωθινῶν τῆς Λαουιανσηνῆς. στρατηγίαι δ' εἰσὶ τῆς Καππαδοκίας ἡ τε Χαμμανηνὴ καὶ ἡ Λαουιανσηνή.”

(Kappadokia ve Pontus'un sınırı Tauros'a uzanan paralel bir dağdır ki, Khammanene'nin en batısındaki tepeden başlar ve burada sarp çıkışlı olarak inşa edilmiş Dasmenda kalesi bulunur ve Laviansene'nin en doğusuna kadar uzanır. Hem Khammanene hem de Laviansene Kappadokia'nın valilikleridir.) (Strab., 12.2.10)

Sebasteia'dan Caesarea'ya ve Ariaratheia'ya giden yolun büyük bir kısmı olasılıkla Laviansene eyaletinden geçer.¹⁰⁹⁹

¹⁰⁹⁶ 122

¹⁰⁹⁷ Dathusa, Ocak 23

¹⁰⁹⁸ Sulusaray

¹⁰⁹⁹ W. M. Ramsay, 1962, s. 303,

Strabon, Laviansene’yi Küçük Armenia’nın sınırına, Kappadokia’nın kuzeydoğu sınırlarına yerleştirmektedir. Zira Strabon, Laviansene’nin Pompeius tarafından Pontus’un Megalopolis ile birleştirilen Kulupene ile Kamisene (Καμισηνήν) bölgesi, Laviansene ile Armenia Minor’un sınırında bir yere yerleştirir:

*“Πομπήιος δὲ πολλὰς ἐπαρχίας προσώρισε τῷ τόπῳ καὶ πόλιν ὠνόμασε καὶ ταύτην καὶ τὴν Μεγαλόπολιν, συνθεὶς ταύτην τε εἰς ἓν τὴν τε Κουλουπηνήν καὶ τὴν Καμισηνήν, ὁμόρους οὖσας τῇ τε μικρᾷ Ἀρμενίᾳ καὶ τῇ Λαουιανσηνῇ, ἐχούσας ὀρυκτοὺς ἄλας καὶ ἔρυμα ἀρχαῖον τὰ Κάμισα νῦν κατεσπασμένον.”*¹¹⁰⁰

(Pompeius, Zelitis’e birçok eyalet ekledi ve Megalopolis’e yaptığı gibi şehir (*polis*) ismini verdi ve bunu (Zelitis), Kulupene ve Kamisene¹¹⁰¹ ile birleştirerek tek bir eyalet haline getirmiştir ve bunlar (Kulupene ve Kamisene) Küçük Armenia ve Laviansene ile sınırdastırlar. Burası kaya tuzuna ve şimdi harap olan eski bir kale, Kamisa’ya sahiptir.)¹¹⁰²

Muhtemelen Pontus Polemoniacus civarında bulunan Kamisene,¹¹⁰³ Strabon tarafından, Büyük Kappadokia’da yer alan ve Halys ırmağının doğduğu yer olarak tanımlanır: (*“ἔχει δὲ τὰς πηγὰς ἐν τῇ μεγάλῃ Καππαδοκίᾳ τῆς Ποντικῆς πλησίον κατὰ τὴν Καμισηνήν, ἐνεχθεὶς δ’ ἐπὶ δύσιν πολὺς, εἴτ’ ἐπιστρέψας πρὸς τὴν ἄρκτον διὰ τε Γαλατῶν καὶ Παφλαγόνων ὀρίζει τούτους τε καὶ τοὺς Λευκοσύρους.”*).¹¹⁰⁴

Aynı şekilde geç dönemlerde Herodianus tarafından Kamasene olarak tanımlanan bu kent, Kappadokia’nın bir şehri olarak açıklanır:

*“<Καμασηνή, Μελιτηνή> πόλις Καππαδοκίας.”*¹¹⁰⁵

(Kamasene, Melitene, Kappadokia’nın şehridir.)

¹¹⁰⁰ Strab., 12.3.37

¹¹⁰¹ Sivas ilinin Hafik ilçesine lokalizedir.

¹¹⁰² Kamisene,,isinin Kamisa’dan geldiği görülmektedir.

¹¹⁰³ Strab.,12.3.37: Burada kaya tuzu ve şimdi harabe halinde olan Kamisa isiminde bir kale bulunur, buradan toprak alınarak Komana rahiplerine verilmiştir.

¹¹⁰⁴ Strab., 12.3.1

¹¹⁰⁵ Aelius Herodianus et Pseudo-Herodianus Gramm., Rhet., *De prosodia catholica*, 3,1, s. 332

Ptolemios'a göre Laviansene, Melitene ile Saravene eyaletleri arasındadır. Eupharates kısmındakiler ve daha içerdeki olmak üzere ikiye ayırır. Ptolemaios'un yazdığı listeye bakacak olursak, Strabon gibi Laviansene'nin bazı kısımlarını Armenia Minor'a eklediğini görürüz. Ptolemaios; Korne, Meteita ve Claudias'ı Euphrates nehri üzerinde tanımlarken, diğerlerini Euphrates'in batısına konumlandırır. Laviansene'nin şehirleri ise şöyledir:

“ <Στρατηγίας Λαουϊνιανῆς>

πρὸς μὲν τῷ Εὐφράτῃ ποταμῷ

Κόρνη <ο>α λ<θ> δ΄

Μέτειτα <ο>α λ<θ>

Κλαυδιάς <ο>α λ<η> □ δ΄.

ἐντὸς δὲ τούτων

Καπαρκελίς <ο> □ λ<θ>

Ζιζόατρα <ο> λ<η> δ΄

Πασάρνη <ο> □ λ<η> □ ΄

Κίζαρα ξ<θ> γ΄ λ<η> □ ΄

Σαβάγηνα ξ<η> □ γ΄ λ<η> ζ΄

Νοσαλήνη ξ<θ> ζ΄ λ<η> γ΄

Λαύστασα ξ<θ> γ΄ <λ>ζ □ γ΄.

(Korne 71° 39° 15°

Metita 71° 39°

Claudias 71° 38° 45°

Bunlardan daha içerdeki şu şekilde sıralanır:

Kaparkelis	70°	10°	39°	
Zizoatra	70°	38°	45°	
Pasarne	70°	30°	38°	30°
Kizara	69°	20°	38°	30°
Sabagena	68°	50°	38°	10°
Nosalane	69°	50°	38°	20°

Laustasa/Laugasa 69 20° 37° 50°)¹¹⁰⁶

Laviansene *strategiasının* Pasarne, Kizara, Sabagena, Nosalene ve Laustasa yerleşim yerleri Ptolemaios'da yer alan, fakat başka hiçbir kaynakta rastlanmadığı için lokalize edilememiştir.

2.4.6.1 Korne

Korne, modern Malatya'nın Pütürge ilçesindeki Şiro çayı ağzındaki ve Doğanyol ilçesi Burçköy yakınındaki Kerar kalesi olabilir.¹¹⁰⁷ Fakat burasını, Miller, Battalgazi-Kuluşağı köyü olarak konumlandırmaktadır.¹¹⁰⁸ *Tab.,Peut'*de Meletenisis (Malatya) ile arasındaki mesafe yaklaşık 14 *mp* uzaklıktadır:

“*Melentenis*

8.

Corne

14.

Metita

12.

Glaudia”

Malatya ile Kerar kalesi arasındaki mesafe ise 46 km'dir. Malatya ile Kuluşağı arasındaki mesafe ise 26 km'dir ve bu lokalizasyon çok daha makuldür. Zira *legio XII Flavia Firma* için şehrin yeri değiştirilmiş ve Arslantepe'den Battalgazi'ye taşınmıştır. Bölgedeki surlar da Traianus döneminden kalmadır.

¹¹⁰⁶ Ptol. *Geog.*, 5.6.24

¹¹⁰⁷ T. B. Mitford, “Cappadocia and Armenia Minor. Historical Setting of the *Limes*,” *ANRW* II/7, 2, Berlin, 1980, s. 1169-1228.

¹¹⁰⁸ K. Miller, 1916, s.684

2.4.6.2 Metita

Metita, *Tab.,Peut.*,’de Claudia’nın 12 *mp* doğusunda, Korne’nin 14 *mp* batısında görünmektedir. Mitford, Siirt-Aydınlar yakınında bir yere konumlandırmaktadır.¹¹⁰⁹ Fakat bu, *Tab.Peut.*’deki bilgiyle örtüşmez. Bununla birlikte, diğer bir öneri de Malatya- Elazığ sınırındaki Kömürhan¹¹¹⁰ bölgesidir ki, bu lokalizasyon, diğerinden daha mantıklı görünüyor.

2.4.6.3 Klaudias/Klaudia/Kaloudia

Klaudias/Klaudia/Kaloudia, yeni lokalizasyon önerisi olarak, Malatya Pütürge ilçesindeki Kerar Kalesidir, ¹¹¹¹ fakat bu lokalizasyon kesin değildir.¹¹¹² *Tab.Peut.*’da Melitene- Samosata yolu üzerinde, Metita’nın 12 *mp* batısında yer alır ve Barsalium ile arasındaki mesafe 46 *mp*’dir.

“*Glaudia*

46.

Barsalium

9.

Heba

30.

Charmodara”

¹¹⁰⁹ T.B. Mitford, “The Roman frontier on the Upper Euphrates,” in R. Matthews (ed.), *Ancient Anatolia.Fifty years’ BIAA*, s. 255-72, London, 1998

¹¹¹⁰ Preiser-Kapeller, Johannes. *Die Verwaltungsgeschichte des byzantinischen Armeniens vom 5. bis zum 7. Jahrhundert (Entstehung des Themas Armeniakon)*. na, 2001.

¹¹¹¹ *TIB*, Kappadokien 204.

¹¹¹² R. Talbert, 2000

2.4.6.4 Barsalium

Tab., Peut.'da Barsalium veya Barzalo'nun lokalizasyonu Şanlıurfa'nın Bozova ilçesi Killik köyüdür. Fakat *Tab., Peut.*'daki mesafe ile bugünkü uzaklık birbirini tutmaz.

Laviansene *strategiası* Kappadokia'da Romalı askeri birliklerin yoğun olarak kullandığı bir bölgedir. Bu yüzden bu yerleşim yerlerin birçoğu askeri amaçlar için kullanılmıştır. Ammianus Marcellinus, Barzalo ile Claudias'ı iki garnizon için (*castra duo praesidiaria*) birer kale olarak niteler ve bunların Eupharates'in kaynağının hemen yakınlarında ve nehrin sığ olduğu yerde bulunduğunu belirtir:

“Antoninus....*castra duo praesidiaria Barzalo et Claudias peterentur sese ductante, ubi tenuis fluvius prope originem et angustus nullisque adhuc aquis advenis adulescens facile penetrari poterit ut vadosus.*”¹¹¹³

(...Antoninus.....bizzat kendisinin önderliğinde Barzalo ve Claudias denilen iki garnizon kamp yerine gitmeyi arzu ederler ki burada ırmak kaynağın civarında sığdır ve dardır henüz hiçbir kolu ile birleşip kabarmadığından kolayca karşıya geçebilirdi.)

2.4.6.5 Kaparkelis

Ramsay, Laviansene *strategiası*ndaki birçok yerleşimin diğer eyaletlerden alındığını söyler. Bu yerleşim yeri de Syria eyaletinden alınmıştır.¹¹¹⁴

2.4.6.6 Zizoatra

¹¹¹³ Amm. Marc. 18.7.10

¹¹¹⁴ W. M. Ramsay, 1962, s. 303

Zizoatra, Malatya'nın 56 km güney batısındaki bugünkü Doğanşehir'e lokalizedir. Zizoatra için, Sozopetra, Zapetra, Zibatra, Zubatra, gibi isimler de kullanılmaktadır.¹¹¹⁵ Bölgede Roma döneminde kalma sur kalıntıları vardır.

2.4.6.7 Sabus

Ptolemaios'un listesinde yer alamayan ancak Keban barajındaki Çit harabelerine lokalizasyonu gereği bu *strategiada* olması gereken Sabus,¹¹¹⁶ Satala'dan Samsat'a giden yol güzergahında bulunur ve Daskusa'a yakındır:¹¹¹⁷

“Zimara mpm XVI

Teucila mpm XVI

Sabus mpm XXVIII

Dascusa mpm XVI

Ciaca mpm XXXII”

2.4.6.8 Aran

Aran, Sivas'ın Kangal ilçesi Akçakale köyüne lokalizedir. Ptolemaios'da Arane ismiyle, Kappadokia eyaletinin içerisinde yer alır. Armenia'da dağın iç kısımlarındaki bölgededir.¹¹¹⁸ Bu kent için Aranda, Arangae, Aranis, Arangas isimlerine de rastlanılır. Sebastia'dan Kokusos'a giden yol güzergahında bulunur:

“A Sebastia Cocuso per Meli-

tenam mpm CCXCIII sic

Blandos mpm XXIII

Euspoena mpm XXVIII

¹¹¹⁵ TIB, Kappadokien 286

¹¹¹⁶ TIB, Kappadokien 267

¹¹¹⁷ *İtin.*, *Ant.*, 209,2

¹¹¹⁸ Ptol. *Geog.*, 5.6.20

Aranis mpm XXVIII
Ad Praetorium mpm XXVIII
Pisonos mpm XXXII
Melitena mpm XXII
Arcas mpm XXVI
Dandaxina mpm XXIII
Osdara mpm XXIII
Ptandari mpm XXIII
Cocuso mpm XXXVIII.”

Tab.,Peut.,’da ise Arangas adıyla geçer:

“*Daseusa*
18.
Hispa
18.
Arangas
9.
Ciaca, “¹¹¹⁹

2.4.6.9 Varsapa

Varsapa, Ptolemios’da Varpasa olarak geçer. Sarsap deresinin 3 km güneyi ve Elbistan’ın 9 km kadar kuzeyindeki Küçük Yapalak’dır.¹¹²⁰

2.4.6.10 Evgoni

Evgoni Sorgun’un Küçükköhne köyüne lokalizedir. *Tab.,Peut.,*’da Aegonne ve Eugoni olarak da geçer ve bunlar muhtemelen aynı yerlerdir:

¹¹¹⁹ K.Miller,1916, s. 682

¹¹²⁰ *TIB*, Kappadokien 272

“Tomba

22

Evgoni

40

Sebastopolis”¹¹²¹

“Aegonne, Agonne (Ra);

28.

Ptemari,

26.

Zela”¹¹²²

2.4.7 Sargarausene Strategiaesi

Strabon’a göre, Kappadokia’da iki *strategia* dışında kent yoktur. Dolayısıyla Sargarausene de bir kente sahip olmaması gerekir. Plinius’a göre, Sargarausene Phrygia’nın¹¹²³ önünde uzanan *strategia*edan birisidir. Ptolemios da, benzer şekilde, burasını Galatia sınırına yakın olarak gösterir. Strabon, Sargarausene’yi Kilikia’nın kuzeydoğusuna yerleştirir. Herpa şehrinin ve Karmalas nehrinin Sargarausene *strategiasının* içerisinde yer aldığını aktarır:

“οὐδὲ αἱ ἄλλαι στρατηγίαι πόλεις ἔχουσι πλὴν δυεῖν· τῶν δὲ λοιπῶν στρατηγιῶν ἐν μὲν τῇ Σαργαραυσηνῇ πολίχνιον ἔστιν Ἡρπα καὶ ποταμὸς Καρμάλας, ὃς καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Κιλικίαν ἐκδίδωσιν.” (Strab., 12.2.6)

(geri kalan *strategialardan* Sargarausene’de Herpa¹¹²⁴ denilen küçük bir kasaba ve kendisi Kilikia denizine dökülen Karmalas ırmağı vardır.)

¹¹²¹ K. Miller, 1916, s. 674

¹¹²² K. Miller, 1916, 678

¹¹²³ Anadolu’nun merkezini ve batı kısmını oluşturur.

¹¹²⁴ Zamanti nehrinin hemen karşısında, Pınarbaşı kızılhan olarak lokalize edilir. Burada bir derece arkeolojik sit alanı vardır. <http://www.korumakurullari.gov.tr/belge/1-93530/kayseri-ili-pinarbasi-ilcesi-sit-alanlari.html>, 15 Temmuz 2013

Strabon'un bahsettiği Herphae (Ἡρφεῶν πολίχνης) kasabası ya da kalesi, Ptolemaios'un Sargaurasena *strategias*ının listesinde yer almaz, fakat bu kasabanın bu eyaletin sınırlarında olması gerekir. Zira Strabon, Mazaka'dan küçük bir kasaba Herphae'yi geçtikten sonra Tomisa'ya kadar uzanan Eupharates'in 1440 *stadion* olduğunu yazar.¹¹²⁵

Ptolemios'a göre, Sargarausene ya da Sargabraesene *strategias*ının yerleşim yerleri şu şekildedir:

“Στρατηγίας Σαργαραυσηνῆς>

(ἡ Σαργαβραυσηνῆς)

Φίαρα	<ξ>ζ <μ>α
Σαδάγηνα	ξ<ς> γ' <μ> □ 'δ
Γαύραινα	<ξ>ζ <μ> □ '
Σαβαλασσός	ξ<ς> ζ' <μ> □ 'ιβ'
Ἀριαράθιρα	<ξ>ζ γ' <μ> δ'
Μάρωγα	<ξ>ζ ζ' <μ> ζ',... ¹¹²⁶

(Phiara	67°	40°	41°
Sadagena	66°	20°	40° 45°
Gauraina	67°	40°	35°
Sabalassos	66°	30°	40° 25°
Ariarathira/Ariaratheia	67°	20°	40° 45°
Maroga/Maragos	67°	40°	30° 30°)

2.4.7.1 Phiara

Phiara'nın modern Sivas Yıldızeli-Yenihan olması muhtemeldir. Burada Kümbet köyünde, Roma ve Bizans dönemine ait bir kale bulunmaktadır.¹¹²⁷ Phiara,

¹¹²⁵ Strab., 14. 2. 29

¹¹²⁶ Ptol. Geog., 5.6. 13

¹¹²⁷ Z. Korkmaz, *Sivas İli Hellenistik-Roma Seramiği Işığında Yerleşim Şeması*, Hacettepe, 2003, bkz. Yıldızeli.

İtin., *Ant.*,’daki Siara aynı yerler olabilir. Buna göre Sebastapolis’den Caesarea’ya giden yol güzergahında bulunan Siara’nın, Sebasteia ile arasındaki mesafe 36 *mpd*dir:

*“Item a Sebastopoli Caesaream
usque mpm CCXVII sic
Verisa mpm XXIII
Siara mpm XII
Sebastia mpm XXXVI
Scanatus mpm XXVIII
Malandara mpm XXXVIII
Armaxa mpm XXVIII
Eulepa mpm XXIII
Caesarea mpm XXVI.”*¹¹²⁸

2.4.7.2 Sadagena

Sadagena, Sobegana ya da Aromane olarak da geçer ve bugünkü Afşin Marabuz ya da Dağlıca kasabasındaki Hurman kalesine lokalizedir.¹¹²⁹

2.4.7.3 Gauraina

Gauraina, telaffuzundan da anlaşılacağı üzere, modern adı Gürun olan yerleşim yerine lokalizedir.¹¹³⁰ Antik kaynaklardan hakkında çok fazla bilgimiz yoktur. Melitene ile Ariarathia yolu üzerindedir.

¹¹²⁸ *İtin.*, *Ant.*, 214

¹¹²⁹ *TIB*, Kappadokien 153

¹¹³⁰ *TIB*, Kappadokien 181

2.4.7.4 Sabalassos

Sabalassos için, *İtin. Ant.*’deki Coduzalaba önerilir.¹¹³¹ Dolayısıyla burasının bugünkü Kayseri’nin Sarız ilçesi olduğu tahmin edilmektedir. Sebasteia-Kokussos yolu üzerinde ve Komana ile Ariaratheia arasındadır. Ariaratheia’ya olan uzaklığı da 20 mp olması nedeniyle bu öneri doğru görünmektedir.

“Ariarathia mpm L
Coduzalaba mpm XX
Comana mpm XXIII’

2.4.7.5 Ariarathira/Ariaratheia

Ariarathia, Kayseri’nin 80 km doğusundaki Pınarbaşı ilçesine lokalizedir.¹¹³² Antiokhos’un damadı III. ya da IV. Ariarathes tarafından kurulmuştur.¹¹³³

“ARIARATHIA, urbs prope Cappadociam, ab Ariarathe Cappadociae rege, Antiochi genero.”

Ariaratheia, *Not.*, *Dign.*,’da Armenia Secunda’nın içerisinde yer alır. *İtin.*, *Ant.* ,’de Sebasteia’dan Komana’ya giden yol üzerindedir ve Tonosa ile 50, Coduzalaba ile arasında 20 mp’lik mesafe vardır:

“Item a Sebastia Cocuso per
compendium mpm CCVI sic
Tonosa¹¹³⁴ mpm L
Ariarathia mpm L

¹¹³¹ R. Talbert, 2000

¹¹³² Ramsay, daha sonra sekizinci ve dokuzuncu yüzyılda burasının isminin Tzamandos olarak değiştirilmiş olabileceğini belirtir, fakat bunu Anderson, Tzamandos’un Ariaratheia’nın 15 km batısında olduğunu kanıtlayarak reddeder.

¹¹³³ Steph.Byz.

¹¹³⁴ Altınyayla-eski adı Tonus-Sivas

Coduzalaba mpm XX
Comana mpm XXIII
Ptandari mpm XXIII
Cocuso mpm XXXVIII.”¹¹³⁵

Ariaratheia şehri, Strabon’un değinmediği en ünlü Kappadokia kentlerinden birisidir. Zira adından anlaşılacağı gibi, Kappadokia kralı Ariarathes tarafından kurulan bu yerleşim yeri Strabon döneminde mutlaka olması gerekirdi. Ancak Ariaratheia’nın şehir statüsüne sahip olup olmadığını bilmiyoruz. Bununla birlikte, M.Ö. ikinci yüzyılın ortasına tarihlenen bir yazıttaki, Ariaratheus soyundan Mithraksides’in oğlu olarak tanımlanan birisine vatandaşlık hakkı verilmiştir. Jones’a göre; bu resmi belgedeki soyun kullanımı kesinlikle şehir statüsünde olduğuna kanıt olarak gösterilebilir.¹¹³⁶ Basilius, bir mektubunda yakınlarını dediği Ariaratheia halkının fakirliğinden bahsetmektedir.¹¹³⁷

2.4.7.6 Moraga

Moraga, Kahramanmaraş ilinin Afşin ilçesi Dağlıca (Marabuz) Beldesine lokalizedir. Sterret, Sarromaena ile Maroga’nın aynı yerler olduğunu düşünür, hatta bu ismin de Sarromaena’nın bozulmuş hali olabileceğini söylemektedir.¹¹³⁸

¹¹³⁵ *İtin., Ant.*, 181.2, ; 212.9 :Tonosa mpm XXV

In medio mpm XXV Ariarathia mpm XXVCoduzalaba mpm XX ayr. Bkz. 213.8

¹¹³⁶ A.H.M. Jones, 1971, s. 180; G. Cohen, 1995, 376, *IG II*² 980

¹¹³⁷ Basil, *Epist.*, 310

¹¹³⁸ Fakat Ramsay, bunu reddeder bkz. W. Ramsay, 1962, s. 309; *TIB*’da, Aromane’nin Sobagene kalesinin yerine kurulmuş antik bir yerleşim olduğunu ve bunun da Sarromaena isminden alınmış olduğunu yazar. Aromane, Dağlıca’un muhtemelen 5 km kuzeybatısına kurulmuştur.

2.4.7.7 Armaksa

Armaksa, Sivas'ın Gemerek ilçesine lokalizedir. Caesarea 'nın 72 km güneyinde yer alır. Sebastia'dan Kokuso'ya giden yol güzergahında bulunur. Bu bilgi *İtin., Ant.* 'de doğrulanır ve Caesarea ile arasındaki mesafe 40 *mp*'dir:

“Armaxa mpm XXVIII

Eulepa mpm XXIII

Caesarea mpm XVI”¹¹³⁹

Armaksa'nın bulunduğu diğer bir yol güzergahı ise toplam 324 *mp*'lik Caesarea'dan Satala'ya giden yoldur:

“Item a Caesarea Satala mpm CCCXXIII sic

Eulepa mpm XVI

Armaxa mpm XXIII”

2.4.8 Khammanene/Khamennesia Strategiası

Khammanene *strategiası*, Kappadokia'nın kuzeybatı sınırlarını oluşturur. Strabon'a göre, Pontus ile Kappadokia sınırı Tauros'a kadar uzanan dağlık bir bölgedir ve bu sınırın başlangıcı ile Khammanene'nin en batı sınırının bir hudut (tepe) olduğunu yazar:

“ὄριον δ' ἐστὶ τοῦ Πόντου καὶ τῆς Καππαδοκίας ὀρεινὴ τις παράλληλος τῷ Ταύρω, τὴν ἀρχὴν ἔχουσα ἀπὸ τῶν ἐσπερίων ἄκρων τῆς Χαμμανηνῆς, ἐφ' ἧς αἰδρῦται φρούριον πότομον Λασμένδα, μέχρι τῶν ἐωθινῶν τῆς Λαουιανσηνῆς. στρατηγίαί δ' εἰσὶ τῆς Καππαδοκίας ἢ τε Χαμμανηνῆ καὶ ἡ Λαουιανσηνῆ.” (Strab., 12.2.10)

(Pontus ile Kappadokia'nın sınırı Tauros'a paralel dağlık bir bölgedir ve buranın başlangıcını Khammanene'nin batı hudutlarıdır (tepeleridir), ki buranın üzerinde dik bir kale

¹¹³⁹ 179, 3

olan Dasmenda vardır, Laviansene'nin doğu hudutlarına kadar uzanır. Khammanene ve Laviansene de Kappadokia'nın *strategialarıdır.*)

Strabon'un bahsettiği Dasmenda Kalesi, Kappadokia ile Pontus arasındaki sınır bölge olduğu için lokalizasyonu son derece önemlidir. Hem Talbert'e göre hem de *TIB*'da, Tzamandos olarak geçen bir yer vardır ve burası Kaman ilçesindeki Kuşkalesi olarak lokalize edilir. *TIB*'da ayrıca Damendron denilen bir bölge vardır ve Niğde'nin 18 km kuzeydoğusundaki Ovacık olarak lokalizedir. İkincisi seçenek ile isim benzerliğinden başka hiçbir yakınlık kurulamaz. Son olarak da Dasmenda Kalesini Akdağmadeni'nin 10 km kadar kuzeyindeki Muşalimkalesi köyüne lokalize edilir ve bu lokalizasyon diğerlerinden daha mantıklı görünmektedir.

Plinius'a göre, Khammanene; Garsaura ve Sargaurasana ile birlikte Kappadokia'nın Phrygia sınırını oluşturan *strategia*dır. Kappadokia'nın batı sınırını oluşturan bu *strategia*edan Garsaura en doğuda, Sargaurasana güneyde ve Khammaneni (Khammanene) ise kuzeybatısında olmalıdır:

“Cappadociae pars praetenta Armeniae Maiori Melitene vocatur Commagenis, Cataonia, Phrygiae Garsauritis, Sargaurasana, Cammaneni,....” (Plin., *HN.*, 6.9)

(Kappadokia'nın Büyük Armenia'nın önünde uzanan kısmı Melitene diye adlandırılır, Kommagene'nin önünde uzanan kısım ise Kataonia, Phrygia'nın Garsauritis, Sargaurasana, Khammanene,.....)

M.S. dördüncü yüzyılda Caesarea'lı Basilius'un *magistratusa* yazdığı bir mektupta da, Khamanene civarından bir mülk edindiği anlaşılmakta ve ayrıca bu mektupta, Galatyalı magistratdan, bu mülke göz kulak olmasını ister:

*“Ἐπειδὴ δὲ κάμοι τίς ἐστι κτήσις περὶ Χαμανηνήν, ἀξιῶ σε προστῆναι αὐτῆς ὡς οἰκείας.”*¹¹⁴⁰

¹¹⁴⁰ Basil., *Epist.*, 83

(Ben Khamanene civarında bir mülk edindikten sonra, senden onunla sanki kendi evinmiş gibi ilgilenmeni istiyorum.)

Ptolemaios'da verilen yerleşim yerlerine bakacak olursak, genel olarak, modern olarak Şereflikoçhisar ve civarındaki yerleşimleri içerdiği görülmektedir. Bu *strategianın* konumuyla ilgili Strabon ve Ptolemaios hemen hemen aynı fikirdedir. Onlara göre; burası kuzeyden ve batıdan Galatia eyaletine bağlanır. Ptolemaios'un bu *strategianın* yerleşim yerlerine Zama ve Andraka ile başlaması göz önüne alındığında, Khamanene *strategeiasının* Halys'ün her iki tarafını da oluşturduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁴¹

Ptolemaios'a göre, Khamanene kentleri şunlardır:

“<Στρατηγίας Χαμάνης>

(ἡ Χαμανηνῆς ἢ Χαμαννησίας?)

Ζάμα	ξ<ε> <μ> □ 'δ
Ἄνδρακα	ξ<ε> <μ> γ'
Γαδάσηνα	ξ<ε> □ 'δ <μ> □ 'γιβ'
Οὐάδατα	ξ<ε> γ' <μ>
Σαρούηνα	ξ<ε> γο' <μ> □ '
Ὀδώγ[ρ]α	ξ<ς> <μ> γ'.” ¹¹⁴²

(Khamane (Khamanene'nin ya da Khamannesia'nın?

strategiasının şehirleri:

Zama	65°	40°	40°	45°
Andraka	65°	40°	20°	
Gadasena	65°	45°	40°	55°
Vadata	65°	20°	40°	
Sarvena	65°	40°	40°	30°
Odogra	66°	40°	20°	

¹¹⁴¹ W. M. Ramsay, 1962, s. 296

¹¹⁴² Ptol., *Geog.*, 5.6.12

2.4.8.1 Zama

Zama, French'e göre; Cemele-Yassıhöyük (Kırşehir-Çayağzı) bölgesine lokalizedir. Miller ise, burasının Kaman'ın Karakaya köyü olduğunu yazar. Zama ismine *Tab.*, *Peut.*, 'da rastlıyoruz ve Tavium'dan Caesarea giden yol güzergahı üzerinde bulunur:

“*Tauio*¹¹⁴³

16.

*Evagina*¹¹⁴⁴

24.

Saralio

22.

Zama,¹¹⁴⁵

35.

Aquas Arauenas, Sacoena (It); Salagena (Pt)

20.

Dona

20.

Sermusa, Bermissa (Ra)

Siuu,

22.

Cambe,

16.

Mazaca. cesarea,”¹¹⁴⁶

¹¹⁴³ Büyük Nefesköy

¹¹⁴⁴ Yerköy

¹¹⁴⁵ İt., (Pt); K a r a k a y a.

¹¹⁴⁶ *Tab.Peut.*, 733; Saralio'nın (Hashöyük) 22 mp doğusunda ve Aquas Arevanas'ın (Kırşehir) 35 mp batısındadır. Bu bilgileri bugünkü mesafelerle karşılaştırdığımızda, French'in önerdiği bölge ile uyumlu değildir. Dolayısıyla, burada mesafe olarak bakıldığında, Zama'nın Kaman'ın Karakaya köyü olma ihtimali daha güçlüdür, fakat bu yorum da güzergahla uyumlu değildir.

2.4.8.2 Andraka

Andraka, *İtin.*, *Burdig.*,’de Andrapa olarak geçmektedir ve Parnassos’un 13 mp kuzeyinde ve Galatia ile Kappadokia’nın sınırındadır:

“*mutatio Galea*

9

mutatio Andrapa

13

finis Galatiae et Cappadociae.

mansio Parnasso “

Ptolemaios’a göre, Andrapa ismiyle ya da Neoclaudiopolis (İskilip) ismiyle Paphlagonia’ya ait bir kent daha vardır. D. French ve *TIB*¹¹⁴⁷, burasını Galatia bölgesindeki Keleş Höyük (Ankara civarı) olarak lokalize eder.¹¹⁴⁸

2.4.8.3 Gadiana

Gadiana, Gadia isminin -anus ekini almış sıfat halidir ve *İtin.*,*Burdig.*,’de Ancyra’da Kappadokia’nın Galatia sınırı güzergahındaki Galea olabilir.¹¹⁴⁹ French, Galea’yı, Bala’nın bir köyü olan Büyükbıyık yakınları olarak lokalize eder.¹¹⁵⁰ Ramsay, burasının, Strabon’un anlattığı Nora antik kenti içerisindeki Sisines’in hazinesinin bulunduğu ve bir kenti görünümündeki Cadena olabileceğini düşünür. Fakat bu öneri Ptolemios’un Khamanene *strategias*ının sınırları ile uyumlu değildir.

¹¹⁴⁷ *TIB*, Galatien 126

¹¹⁴⁸ R. Talbert, 2000, s. 977

¹¹⁴⁹ W. M. Ramsay, 1962, s 297

¹¹⁵⁰ D. French, 2012, s. 978

2.4.8.4 Ouadata (Vadata)

Ouadata (Vadata) ismi Ptolemaios'dan başka hiçbir yerde geçmez. Fakat Ramsay, bu yerin *İtin.,Ant.*'deki Ozzala olacağını belirtir ve bu öneriyi, delta ile zeta'nın yer değiştirmesi ve daha sonra sözcüğün telaffuzunun bozulması ile açıklar. Oudata, bugünkü Üzengilik ilçesine lokalizedir ve Şereflikoçhisar ile arasındaki mesafe 24 km'dir. Talbert'e göre, Ozizala, Ozzala ve Iogola ile aynı yerleşim yerleridir. Burası, *Tab.Peut.*'da Iogola olarak geçer ve Parnassos'un 17 mp güneyindedir. Dolayısıyla bu öneri eyaletin sınırları ile uyumludur.

2.4.8.5 Sarvena

Sarvena, Strabon'da ise Saravene olarak, Khamanene'nin yanında yer alan ve başlı başına bir *strategia* olarak da karşımıza çıkmaktadır. *Tab.Peut.*'de Aquae Aravenas, *İtin. Ant.*'de Sacoena olarak geçer. French, Sarvena'nın Kırşehir olduğunu belirtir. *Tab. Peut.*'da, Dona ile arasındaki mesafe 20 mp'dir. *Itin. Ant.*'de ise Tavium'dan Caesarea 'ya giden yol üzerindeki Sacoena olarak geçmektedir:

“Item a Tavia Caesaream usque mpm CVIII sic

Therma¹¹⁵¹ mpm XVIII

Soanda¹¹⁵² mpm XVIII

Sacoena mpm XXXII

Ochras¹¹⁵³ mpm XVI

Caesarea mpm XXIII. ”¹¹⁵⁴

Ramsaya'a göre, Aquae Sarvenae ile Sarevena'nın aynı yer olma ihtimali son derece yüksektir ve bu yerleşim yeri Kayseri'den Yozgat'a giden yol üzerindedir ve modern adıyla Sarıkaya eski adıyla Terzili Hamam'dır. Bugün burada sıcak su

¹¹⁵¹ Yerköy- Kaplıca

¹¹⁵² Kuşaklı höyük

¹¹⁵³ Kalkancık Höyük

¹¹⁵⁴ *İtin. Ant.* 202.3

kaynakları ve Roma hamamın kalıntıları mevcuttur. Therma, Roma döneminde önemli bir merkezdir ve burada yapılan kazı çalışmaları da bunu kanıtlar.¹¹⁵⁵ Bu yer, Bizans döneminde Therma Basilika adıyla piskoposluk merkezi olmuştur.¹¹⁵⁶ Aynı şekilde, *TIB*'da, Basilika Therma, Terzili hamam olarak konumlandırılır.

Ramsay'ın yayınladığı bir yazıtta, Afyon, Synnada'daki (Şuhut) bir yazıtta, Korikos ve Papia isimli şahısların Sarven'li oldukları yazar (*Καρίκος Παπυλου και Παπια Πανκριτου Σαρουνοι και Παπιας Δοκιμευς Δι ευχην.*).¹¹⁵⁷

2.4.8.6 Odogra

Odogra, Ramsay'a göre *Tab.*, *Peut.*'deki Dona'dır ve 4. yüzyılda piskoposluk yeri olan, Doara'dır. Odogra, Hacıbektaş yakınlarında bir yere lokalize edilir.¹¹⁵⁸ French'e göre de, Dona, Ptolemaios'un Pontus Galaticus'daki Ετωνια'sıdır ve Kurugöl¹¹⁵⁹ (Mucur) yakınlarında bir yerdir. Burası, Tavium'dan Caeserea'ya giden yol üzerinde bulunur. Aquae Saravenae ile arasındaki mesafe 20 *mp*dir (30 km) ve bu mesafe bugünkü mesafe ile neredeyse aynıdır. Doara, Kappadokia'nın M.S. 371-372 yılında ikiye bölünmesinden sonra, yeni başkent Tyana'nın listesinde yer almıştır. Mokissos, Kappadokia Tertia'nın (Üçüncü) başkenti olduğu zaman, Doara bu listede yer almıştır.

¹¹⁵⁵ Kazı Sonuçları Sempozyumu, 2011

¹¹⁵⁶ W. M. Ramsay, , Unedited Inscriptions of Asia Minor, *Bulletin Correspondence Hellenique*, 1883, s.320

¹¹⁵⁷ W. M. Ramsay, 1883, s. 302

¹¹⁵⁸ W. M. Ramsay, 1962

¹¹⁵⁹ D. French,, A study of Roman Roads in Anatolia: Principles and Methods, *Anatolian Studies* Vol. 24, (1974), s. 143-149

2.4.8.7 Parnassos

Parnassos, Ankara ili Şereflikoçhisar ilçesinin eski ismi Parlasan ve şimdiki ismi Değirmenyolu olan mevkiine lokalizedir. Hitit dönemindeki ismi Parnassa'dır. Antik kaynaklarda da bu kentin eski bir yerleşim yeri olduğunu görebiliyoruz. Polybios, M.Ö. 180 yılında Pontus kralı Pharnakes'in Kappadokia'yı işgal etmesinden sonra, Galatia'dan yola çıkan Eumenes'in birliğinin Halys'e beşinci günde, altıncı günde Parnassos'a vardığını yazar:

“παραγερόμενοι δ’ ἐκ Καλπίτου πεμπταῖοι πρὸς τὸν Ἄλυν ποταμὸν ἑκταῖοι πάλιν ἀνέξενον εἰς Παρνασσόν. ἔνθα καὶ Ἀριαράθης ὁ τῶν Καππαδοκῶν βασιλεὺς συνέμιξεν αὐτοῖς μετὰ τῆς οἰκείας δυνάμεως, καὶ παρεισῆλθον εἰς τὴν Μωκισσέων χώραν.”

(Kalpitus'den¹¹⁶⁰ çıkıp beşinci günde Halys ırmağına, altıncı günde ise yeniden Parnassos'a vardı. (Eumenes'in ordusu) Burada Kappadokialıların kralı Ariarathes yerel birliklerini onlarla birleştirdi ve Mokisseosların (Mokisseus) memleketine ulaştı.)¹¹⁶¹

Dördüncü yüzyılda, Hierokles'nin¹¹⁶² listesine göre Parnassos Kappadokia Secunda'nın (İkinci) içerisinde yer alır:

*“Tyana
Faustinopolis
Kybistra
Nazianzus
Sasima
Parnasos
Regedoara
Regemokisos”*

¹¹⁶⁰ Kalpitus, Talbert'e göre, Galatia bölgesinde lokalize edilemeyen bir yerdir.

¹¹⁶¹ Polyb. Hist., 24.14.8-9

¹¹⁶² 700-701

Kappadokia'nın önemli yerlerinden birisi olmasına karşın Strabon ve Ptolemaios buradan hiç bahsetmez. Parnassos, Galatia'nın Andrapa bölgesi ile sınırdır ve bir konaklama merkezi olarak geçer:

*“mutatio Andrapa 9
finis Galatiae et Cappadociae.
mansio Parnasso 13
mansio Iogola 16
mansio Nitalis 18”*¹¹⁶³

Parnassos, önemli iki yol güzergahında bulunur, bunlardan ilki toplam 199 mp mesafesi olan ve Ankyra'dan Nysa üzerinden Caesarea'ya giden güzergahta:

*“Item ab Ancyra per Nysam Caesaream us-
que mpm CXCVIII sic
Gorbeus mpm XXIII
Orsologiaci mpm XVIII
Aspona mpm XX (Sarıhüyük-Bala-Galatia)
Parnasso mpm XXII
Nysa mpm XXIII
Osiana mpm XXXII
Saccasena mpm XXVIII
Caesarea mpm XXX.”*¹¹⁶⁴

Diğeri ise, Ankyra'dan Colonia Arcilaida (Aksaray)'a giden yol güzergahında:

*“Ancyra
20
Corbeunca
12
Rosolaciaco*

¹¹⁶³ *İtin.*, Burdig. 576,4

¹¹⁶⁴ *İtin.*, Ant., 206,3

33

“Aspona

24

Parnasso

17

Ozzala

18

Nitazi

27

Coloniam Arcilaida”¹¹⁶⁵

2.4.8.8 Mokissos / Iustinianopolis

Mokissos, Ptolemaios’un Khamanene *strategiası* listesinde yer almayan ancak haritalardan bu bölgede olduğunu tahmin ettiğimiz önemli yerleşimlerden birisidir. İmparator Justinianus tarafından kent, metropolis konumuna yükseltilmiş ve adı Iustinianopolis olarak değiştirilmiştir. Mokissos, *TIB*’da Aksaray’ın 27 km güneyinde Helvadare kasabasının yukarısındaki platoda bulunan Viranşehir’dir ya da Nora antik kentine lokalizedir.¹¹⁶⁶ Bölge, Erken Bizans dönemine ait olan ve o dönemde 1200 evin olduğu düşünülen bir ören yeridir.¹¹⁶⁷ Mokissos ismine antik kaynaklarda da rastlıyoruz. Birincisi, yukarıda Polybios’dan aktardığımız pasajda, Ariarathes’in birlikleriyle muhtemelen Caesarea ’dan yola çıkarak, Ankyra’dan gelen Eumenes’in birlikleriyle Parnassos’da buluştuktan sonra Mokisseosluların memleketine doğru yola çıktıklarını anlatır. Diğeri ise çok daha geç dönemde, antik yazar Procopius, Mokesos şehrinin (*φρούριον*=kale) fiziki görünüşünü detaylıca aktarır:

“Ἦν δέ τι φρούριον ἐν Καππαδοκαίς Μωκησος ὄνομα, ἐν μὲν τῇ ὁμαλεῖ κείμενον, σαθρὸν δὲ οὗτο γεγενημένον ὥστε δὴ αὐτοῦ τὰ μὲν καταπεπτώκει, τὰ δὲ ἔμελλεν. ὅπερ

¹¹⁶⁵ *Itin., Ant.*, 143- 144

¹¹⁶⁶ *TIB*, Kappadokien 238

¹¹⁶⁷ A. Berger, A., 1996, “Survey In Viranşehir (Mokisos)”, XIII. AST.II, Ankara, 109-126.

Ἰουστινιανὸς βασιλεὺς καθελὼν, τεῖχος ὑποδομήσατο κομίδῃ μέγα ἐς τὰ πρὸς ἐσπέραν τοῦ πάλαι φρουρίου ἐν χωρίῳ ἀνάντει τε καὶ λέαν ὀρθίῳ καὶ ἀμηνῶν προσελθεῖν, εἴ τις προσίοι. ἔνθα δὴ καὶ ἱερὰ τεμένη πολλὰ καὶ ξενῶνας καὶ λοθρῶνας ἐν δημοσίῳ ἐδείματο καὶ ὅσα ἄλλα ἐνδείκνυται τὴν πόλιν εὐδαιμόνα. ἐξ οὗ δὴ καὶ εἰς μητροπόλεως ἀζίζια ἦλθεν. οὕτω γὰρ πόλιν τὴν πρόωγην τοῦ ἔθνους καλοῦσι Ῥωμαῖοι. τὰ μὲν οὖν ἐν Καππαδόκαις τοιαῦτα ἐγγέγονει.” (Procop. *De Aed.* 5.4, 15-18)

(Kappadokia’da Mokesos zeminle aynı sevide olan bir kale vardı, fakat öylesine zayıflamıştı ki (çatlaklar oluşmuştu) bir kısmı çökmüştü bir kısmı da çökmek üzereydi. Justinianus da bunu temele kadar yıkarak, tam olarak eskiden var olan kalenin batısına (soluna) büyük bir sur inşa etti, eğer birisi saldırmaya çalışırsa, içeri girmesinin mümkün olamayacağı aşırı dik (yüksek) bir yokuşun olduğu bir bölgede inşa ettirdi. Burada, birçok kutsal alan (kilise), ve kamusal alanda yabancılar için yerler ve hamamlar ve refah bir şehrin kanıtı olan başka şeyler de inşa ettirdi. Bu yüzden metropolisliğe layık oldu.¹¹⁶⁸ Öyle ki Romalılar bu ırkın başkenti (birinci şehri) diye bahsederler. Kappadokia’da böylesi şeyler yapıldı.)

Procopius’un bu tasviri, mimari kalıntılarıyla Arkhelais’deki Nora antik kentine uymaktadır. Ramsay ise, bu pasajı okuduğu zaman, Mokesos’un kesinlikle Kırşehir’in merkezindeki höyük olduğunu söyler. Dolayısıyla burasını Kappadokia’nın kuzeyine yerleştirir. Fakat bununla birlikte; Mokissos’un kuzeyden ziyade güneybatıda olduğunu söylemek için antik kaynaklarda geçen iki bilgi bize olanak verir: birincisi, Hierokles’in, Mokissos’u genellikle Kappadokia’nın güney bölgelerini içeren İkinci Kappadokia’nın içerisinde göstermesidir. Burada, Justinianopolis unvanını almadan önce, önemsiz bir yer olduğu görülür. Çünkü Mokissos’un önünde “Rege” sıfatı vardır ve bunun anlamı şehir değil basit bir bölgedir. İkincisi ise Stephanus Byzantios’un, Mokissos ve Kapiton şehrini altıncı kitaptan aldığını yazmasıdır ve bu da burasının güneyde olduğunu gösterir¹¹⁶⁹:

“Μούκισσος, πόλις Καππαδοκίας δευτέρα. Καπίτων Ἰσαυρακῶν ἔκταρ.”

¹¹⁶⁸ Kappadokia Tertia’nın başkenti

¹¹⁶⁹ P. Beagon, “A note on Polyibius 24.14.8-9” *The Classical Quarterly*, New Series, Vol. 45, No. 1 (1995), s. 245-248

(Mokissos, İkinci Kappadokia'nın şehridir, Isaurikosların Kapitonu, altıncıda.)

Herodianus da, Mokissos'u bir şehir (πόλις) olarak niteler:

“ <Μούκισσος> πόλις Καππαδοκίας. ”¹¹⁷⁰

(Mokissos : Kappadokia'nın şehri.)

Konstantinos Porphirogenitos'un (M.S. 913-959) *De thematibus* eserinde de Mokissos Regemokisos değil sadece Mokissos olarak yer alır.¹¹⁷¹

2.4.9 Saravene Strategiası

Strabon, Saravene *strategiasını* Kappadokia'nın kuzeyine, Khamanene ile Laviansene'nin arasına yerleştirir.¹¹⁷²

Claudius Ptolemaios, Aravene (Saravene) *strategiasını* Eupharates tarafındakiler ve daha içerdeki olmak üzere ikiye ayırır. Bu eyaletin şehirleri şu şekildedir:

“<Στρατηγίας Αραβηνῆς>

παρὰ μὲν τὸν Εὐφράτην ποταμόν,

Ιουλιόπολις <ο>α λ<η> γιβ

Βαρζαλώ <ο>α λ<η> ζ'.

ἐντὸς δὲ τούτων

Σεραστερή <ο> γο' λ<η> δ'

Λακριασσός <ο> δ' λ<η> ζ'

Ἐντέλεια <ο> <λ>ζ □ δ'

¹¹⁷⁰ Aelius Herodianus et Pseudo-Herodianus Gramm., Rhet., De prosodia catholica

3,1, 212, 29

¹¹⁷¹ Berges, D. – Nollé, 2000, s. 404

¹¹⁷² W.M. Ramsay, Akdağmadeni'nin de tamamıyla Saravene eyaletine ait olduğunu belirtir.

Ἀδατθα

ζ<θ> □ ' <λ>ζ □ ' . “¹¹⁷³

(Eupharates ırmağı tarafındaki Aravene *strategias*ının şehirleri:

Juliopolis 71° 38° 25°

Barzalo 71° 38° 10°

Bunlardan daha içerdeki:

Serastere 70° 40° 38° 15°

Lakriassos 70° 15° 38° 10°

Enteleia 70° 37° 45°

Adattha 69° 30° 37° 30°)

2.4.9.1 Iulipolis

Iulipolis, Ptolemaios'un ayırımına göre, Eupharates yakınında bir yerdir. Iuliopolis ismine *İtin. Ant.*,’de de rastlıyoruz. Iuliopolis ile Lagaenos kenti arasındaki mesafe 24 *mp*’dir.¹¹⁷⁴ Dolayısıyla, bu yerleşimin Saravena’daki yer ile hiçbir ilgisi yoktur.¹¹⁷⁵

2.4.9.2 Barzalo

Barzalo, Adıyaman-Diyabakır yolu üzerindeki Adıyaman Killik köyüne lokalizedir. Burası, Eupharates’in bendine uzanan kayalık bir çıkıntı üzerinde durur. Bölgede büyük bir su kaynağı bulunur ve Mitford, bu suyu taşıyan kemerlerden iki sütun ayağının hala ayakta olduğunu belgelemiştir.. Barzalo, Barsalium adıyla *Tab. Peut.*’de, Melentensis’e giden yol güzergahı üzerinde bulunur:

“Barsalivm

¹¹⁷³ Ptol., *Geog.*, 5.7.11.1

¹¹⁷⁴ Iuliopolim mpm XXVI

Laganeos mpm XXIII

¹¹⁷⁵ Cramer’e göre, burası Claudiopolis’in güneyindedir.

Xlvi
Glavdia
xii.
Metita
xiv.
Corne
viii.
Melentenis “

2.4.9.3 Serastere

Serastere, (There¹¹⁷⁶, Seraspere¹¹⁷⁷), Adıyaman’ın Pirun bölgesine lokalizedir. Samsat ile arasındaki mesafe 6 *mp*’dir.¹¹⁷⁸

“Pordonnium, Pordonion¹¹⁷⁹
2
Perre
2
Carbanvm
4
Samosata”

İtin. Ant.,’de Perre olarak da geçer ve Melitene ile Samsat arasındaki yol güzergahında bulunur ve Samosata ile arasındaki mesafe 24 *mp*dir.¹¹⁸⁰

¹¹⁷⁶ *Ravennatis Cosmographia*: M.S. 5. Yüzyıla ait, istasyonların, nehirlerin ve yerleşim yerlerinin isimlerinin yer aldığı bir derlemidir. Muhtemelen 7. Yüzyılda yazıya geçirilmiştir.

¹¹⁷⁷ K. Miller, 1916, s.763

¹¹⁷⁸ *İtin., Ant.*, 215, 10-11

¹¹⁷⁹ Adıyaman

¹¹⁸⁰ 210, 215

“*Lacotena mpm XXVIII*
Perre mpm XXVI
Samosata mpm XXIII”

2.4.9.4 Lakriassos

Lakriassos ile *Tab.Peut.*’daki Capriandos muhtemelen aynı yerlerdir.¹¹⁸¹ Burası, Adıyaman’ın Besni ilçesindeki Şambayat höyüğüne lokalizedir.¹¹⁸² Burada birinci derece sit alanı ilan edilen bir höyük bulunmaktadır.¹¹⁸³

2.4.9.5 Entelea

Entelea, Ptolemaios dışında hiçbir yerde, karşılaşmadığımız bir yerdir. Dolayısıyla bu yerleşim yeri hakkında çok fazla bilgi edinemiyoruz.

2.4.9.6 Adattha

Adattha (Adata) Bizanslı yazarlar tarafından çoğu zaman Germaniceia’nın (Kahramanmaraş) yakınında bir yer olarak konumlandırılır.¹¹⁸⁴

2.4.9.7 Basilika Therma

Basilika Therma, Saravane *strategias*ının içinde bulunması gerekir, çünkü Basilika Therma bugünkü Sarıkaya (Terzili Hamam) bölgesindedir. Bölgede bulunan

¹¹⁸¹ K. Miller, 1916, .s.762

¹¹⁸² R. Talbert, 2000, s.1030

¹¹⁸³ <http://www.korumakurullari.gov.tr/belge/1-89982/adiyaman-ili-besni-ilcesi-sit-alanlari.html>, 2, Şubat, 2014

¹¹⁸⁴ W. M. Ramsay, 1962, 301

ve Bizans dönemine tarihlenen bir yazıtla da Basilika Therma'nın bu lokalizasyonu doğrulanır.¹¹⁸⁵

2.4.9.8 Sibora

Ptolemaios'un listesinde yer almayan Sibora'nın lokalizasyonu net değildir. İlk öneri, Kayseri'nin 51 km güneydoğundaki Gümüşören kasabası olduğudur. Diğer bir öneri ise, Seberias ile aynı ise Karamağaranın güneyinde olduğudur.

2.4.9.9 Korniaspa

Korniaspa, Yozgat'ın güneyinde bir yerdedir ve Tavium'dan Sebasteia'ya giden yol üzerinde bulunur:

“Item Tavia Sebastiam mpm CLXI sic

Corniaspa mpm XXI

Parbosena mpm XXV

Sibora mpm XXV

Agriane mpm XX

Simos mpm XXX

Sebastia mpm XL ”¹¹⁸⁶

2.4.10 Morimene Strategeiası

Kappadokia'nın güneybatı sınırlarını oluşturan bölge Morimene adıyla anılır. Strabon'a göre Phrygia sınırlarında olan Tatta (Tuz Gölü), Morimene yakınına kadar

¹¹⁸⁵ Annual Report, *Anat. Stud.* 1976, 16

¹¹⁸⁶ *İtin., Ant.*, 204,1

uzanır.¹¹⁸⁷ Plinius’a göre Morimene Galatia’nın sınırındadır ve burada iki ülkeyi Kappadoks (Delice çayı) ırmağı ayırır:

“Cappadociae pars praetenta Armeniae Maiori Melitene vocatur Commagenis, Cataonia, Phrygiae Garsauritis, Sargaurasana, Cammaneni, Galatiae Morimene, ubi disternat eas Cappadox amnis.. a quo nomen traxere antea Leucosyri dicti. a Neocaesarea supra dicta Minorem Armeniam Lycus amnis disternat. est et Coeranus intus clarus, in ora autem ab Amiso oppidum et flumen Chaldisia, Lycastum, a quo Themiscyrena regio,” (Plin., HN, 6.9)

(Kappadokia’nın Büyük Armenia’nın önünde uzanan kısmı Melitene diye adlandırılır, Kommagene’nin önünde uzanan kısmı ise Kataonia, Phrygia’nın Garsauritis, Sargaurasana, Khammanene ve Galatia’nı Morimene’dir ki burada onları Kappadoks ırmağı ayırır ve daha önceden Leukosyrialılar denilen bu halklar ismini buradan almışlardır. Lycos ırmağı ise yukarıda bahsedilen Armenia Minor’u Neocaesarea’dan ayırır. Bunun içerisinde ünlü Coeranus vardır, kıyıda ise Amisos’dan ötede Chaldisa ırmağı ve Lycastum kasabası vardır ve buradan sonrada Themiscyrena bölgesi vardır.)

Ptolemios, Morimene’yi ya da Moriane’yi Halys’in güneyine yerleştirir. Morimene *strategiasının* yerleşim yerleri şu şekildedir:

“<Στρατηγίας Μουριανῆς>

Σίνδιτα	<ξ>ζ □ λ<θ> ζ’
Κόταινα	ξ<η> δ’ λ<θ> ζ’
Ζοροπασσός	ξ<η> γο’ λ<θ>
Νύσσα	ξ<η> γ’ λ<η> γο’
Ἀράσαξα	<ξ>ζ □ λ<η> □’
Καρναλίζ	ξ<η> ιβ’ λ<η> ιβ’
Γαρνάκη	ξ<η> ζ’ λ<η> γ’ ¹¹⁸⁸

(Mouriane Strategeiasının şehirleri:

Sindita 67° 30° 39° 10°

¹¹⁸⁷ Strab., 12.5.4

¹¹⁸⁸ Ptol., Geog., 5. 7.8

<i>Kotaina</i>	68°	15°	39°	10°
<i>Zoropassos</i>	69°	20°	39°	
<i>Nyssa</i>	68°	20°	38°	40°
<i>Arasaksa</i>	67°	30°	38°	30°
<i>Karnalis</i>	68°	45°	38°	30°
<i>Garnake</i>	68°	30°	38°	10°)

Bu yerleşim yerlerinden Sindita, Ramsay'in de belirttiği gibi, ismi ya bozulmuştur ya da Ptolemaios'un kullandığı kaynaktan ötürü burasının yerini bilemiyoruz. Bu yüzden Sindita, Soanda bölgesi olabilir. Sindita'da olduğu gibi, Kotaina da Malakopia da olabilir.¹¹⁸⁹

Bu yerleşim yerlerinden Garnake ise Ptolemaios'da geçmesine rağmen, yeri henüz tespit edilememiş bir bölgedir.

2.4.10.1 Zoropassos

Zoropassos eski ismi Arapsun olan ve Halys'ün güney kıyısındaki bugünkü Nevşehir'in Gülşehir ilçesine lokalizedir.

2.4.10.2 Ochrai

Ochrai, Hacıbektaş'a (Karahöyük) lokalizedir.¹¹⁹⁰ Bu yerleşim yeri *İtin.*, *Ant.*, 'de geçer, Caesarea ile arasındaki mesafe 24 *mp*dir. French ise burayı Kalkancık höyüğüne (Kocasinan-Kalkancık köyü) lokalize eder.¹¹⁹¹

¹¹⁸⁹ W. M. Ramsay, 1962, s.287

¹¹⁹⁰ *TIB Kappadokien 185*

¹¹⁹¹ D. French, 2012

2.4.10.3 Nyssa/Nysa

Kelime anlamı olarak bitiş noktası ya da dönüş noktası (viraj-dirsek) anlamına gelen Nyssa/Nysa, Aksaray’ın Ortaköy ilçesindeki Harmandalı köyüne lokalizedir. Bu bölgede Büyük ve Küçük Bezirganlı olmak üzere iki tane höyük bulunur.¹¹⁹²

Nyssa belki de Helenistik dönemde kurulmuş bir *colonia* olabilir.¹¹⁹³ Jones’a göre “Nyssa” isminin, aslında Kappadokialıların Nysa adını yanlış telaffuzundan kaynaklanabileceğini belirtir. Bu durumda, bu yerleşim yeri, Kappadokia kraliçesi için kendi halkı tarafından, kocası Kappadokia kralı V. Ariarathes veya onun oğlu ve ardılı VI. Ariarathes tarafından kraliçelerinin onuruna kurulmuş olabildi.¹¹⁹⁴

Nyssa adının geçtiği elimizde iki yazıt bulunmaktadır. Kırşehir müzesinde bulunan yazıtlarda [ὁ δῆμος Νύσσα[έων] (Nysa halkı ve senatosu) ve ὁ δῆμος ὁ Νύσσαέων ifadeleri yer almaktadır. Septimius Severus ve ailesine adanmış olan bu yazıtların ilki Kırşehir müzesine dışarıdan getirilmiş olmasına rağmen diğeri Kırşehir Molla Hüseyin Mescidi’nde bulunmuştur. Ancak bunun da Harmandalı civarından getirilmiş olması muhtemeldir.¹¹⁹⁵

Valentinus’un M.S. 371/2’de Kappadokia’yı iki eyalete ayırmasından sonra, Basilius, sınırdaki stratejik kasabaları Caesarea’nın yardımcı piskoposluğu yapmıştır.¹¹⁹⁶ Bunlardan birisi de Nyssa’dır ve buranın başına ünlü Nyssa’lı Gregorius’u atamıştır. Nyssa, M.S. Dördüncü yüzyılın ikinci yarısında ilk kez bir şehir olabileceğini kanıtlamıştır. Gregorius mektubunda, Halys ırmağı boyunca devam eden çok fazla yerleşimler olduğunu ve buna bağlı olarak nüfusun da yoğun

¹¹⁹² <http://www.aksaraykulturturizm.gov.tr/dosya/1-226047/h/ilcelertoplu.pdf>, 16 Kasım, 2013

¹¹⁹³ G. M, Cohen, *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor Hellenistic Culture, and Society*, University of California Press, 1995, s.379

¹¹⁹⁴ A. H. M. Jones, 1998, s. 182

¹¹⁹⁵ D.French, *Inscriptions of Cappadocia I. The Museum of Kirsehir and Niğde*, EA 28 (1997) 115-124

¹¹⁹⁶ Silvas, *Gregory of Nyssa: The Letters*, Brill, 2007

olduğunu belirtir.¹¹⁹⁷ Ayrıca, Basilius, kardeşinin kovulduğu Nyssa ve Parnassos'u büyüklük bakımından Doara kasabası ile karşılaştırır.¹¹⁹⁸

Nyssa, *İtin., Ant.*, 'da Ankyra'dan Caesarea'ya giden yol güzergahında bulunur. Parnassos'un 24 *mp* (yaklaşık 36 km) kadar güneyinde yer alır:

*“Item ab Ancyra per Nysam Caesaream us-
que mpm CXCVIII sic
Gorbeus mpm XXIII
Orsologiaci mpm XVIII
Aspona mpm XX
Parnasso mpm XXII
Nysa mpm XXIII
Osiana mpm XXXII
Saccasena mpm XXVIII
Caesarea mpm XXX.”*

2.4.10.4 Arasaksa veya Araksata

Arasaksa veya Araksata olarak da geçen bu yerleşim yeri, eski ismi Zemezek olan bugünkü Kayseri Bünyan ilçesindeki Akmesit'e lokalizedir.¹¹⁹⁹ *İtin., Ant.*, 'de Caesarea'dan Melitene'ye giden yol üzerindedir ve Caesarea ile arasında 24 *mp*, Coduzalaba ile arasında ise 34 *mp* mesafe vardır:

*“Item a Caesarea Melitena mpm CCXXVIII sic
Artaxata mpm XXIII
Coduzalaba mpm XXIII”*

¹¹⁹⁷ Gregor., *Epist.*, 6: 35, 10-14. [

¹¹⁹⁸ Basil., *Epist.*, 239 ve 237; A. H. M. Jones, 1998, s. 181-182

¹¹⁹⁹ Ramsay bu kentin, Kilikia *strategias*ında olması gerektiğini iddia eder. (1962, s.288)

Öte yandan Sebastia'dan Kokussos giden yol güzergahında bulunur ve Coduzalaba ile arasındaki mesafe 19 *mpa* düşmektedir:

*“Item a Sebastia Cocuso per
Caesaream mpm CCLVII sic
Scanatu mpm XXVIII
Malandara mpm XXX
Armaxa mpm XXVIII
Eulepa mpm XXIII
Caesarea mpm XVI
Artaxata mpm XXIII
Coduzalaba mpm XVIII”*¹²⁰⁰

2.4.10.5 Karnalis veya Komaralis

Karnalis veya Komaralis, Kayseri'nin İncesu ilçesindeki Viranşehir'dir veya bugünkü adıyla Örenşehir'dir.¹²⁰¹ Bununla birlikte, *Peut. Tab.*'de Komaralis isminde bir yerleşim daha vardır. Burası Sebasteia'ya giden yolda Komaralis ile Magalassos (Şarkışla) arasında 32 *mp*, Sevastia ile arasında 22 *mp* mesafe vardır.¹²⁰²

2.4.10.6 Venasa

Morimene *strategias*ının Ptolemaios'da yer almayan en ünlü yerlerinden birisi de kuşkusuz Venasa kasabasıdır. Nevşehir'in 16 km kuzey doğusundaki Avanos olduğu kabul edilir.¹²⁰³ Venesa'da Zeus'a adanmış üç bin hizmetkari barındıran çok ünlü bir Zeus tapınağı vardır ve bu tapınak Kappadokia'daki Komana'dan sonra ikinci sırada gelir. Tapınağın rahibi, kral ve Komana rahibinden

¹²⁰⁰ *İtin., Ant.*,

¹²⁰¹ R. Talbert, 2000, s.730

¹²⁰² *Peut., Tab.*,

¹²⁰³ *TIB*, Kappadokien 302

sonra gelir. Yılda 15 *talentum* gelir sağlayan verimli ve kutsal bir toprağı vardır. Bu kutsal toprakta (*χώραν ἱερὰν*) yaklaşık üç bin köle oturur.¹²⁰⁴

Nyssa'lı Gregorius'un bir mektubunda da, “Ἐκ τῶν ἱερῶν Οὐανώτων,”¹²⁰⁵, “kutsal Vanota'dan yazıyorum,” diye bir cümle geçer. Burada Avanos'un (Venasa) doğal güzelliklerini över.¹²⁰⁶ Öte yandan Kappadokia dilinde yer alan Galatça “Vanota” sözcüğünün Venasa'nın güzelliğini karşılamadığını yazar.

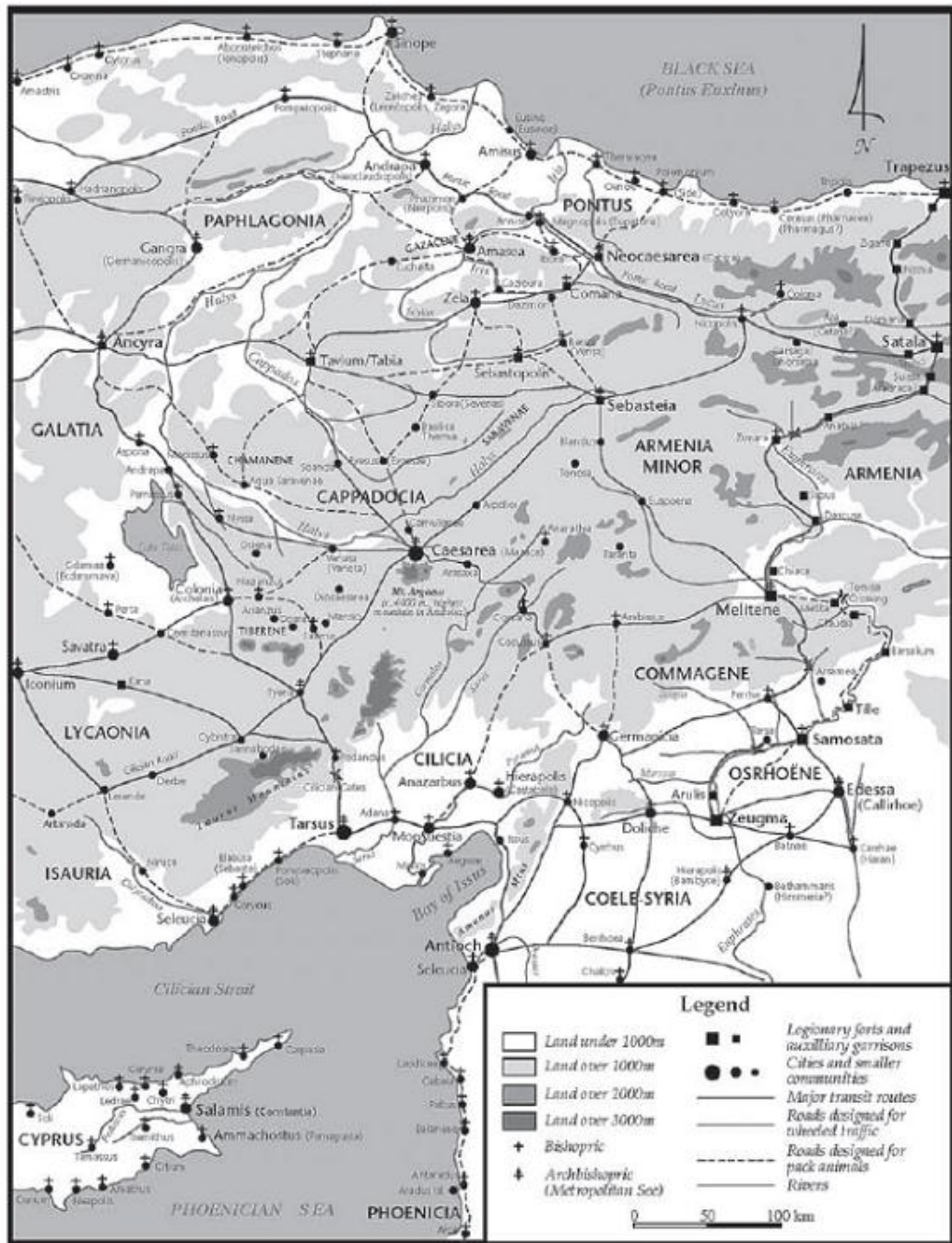
Avanos-Sarılar'da Traianus Deicus Augustus (M.S. 249) dönemine ait ve Avanos,-Çalış mevkiinde Maximinus ve Maximus Caesar (M.S. 238) dönemine ait birer mil taşında, Avanos'un Caesarea 'dan Ancyra'ya Aquas Saravenas üzerinden giden yol güzergahında bulunduğu görülür.¹²⁰⁷

¹²⁰⁴ Strab., 12.2.6

¹²⁰⁵ Nyssa'lı Gregorius, *Epit.* 20: “Ἐκ τῶν ἱερῶν Οὐανώτων, εἴ γε μὴ ἀδικῶ καλῶν ἐπιχωρίως τὸν τόπον, αὐτήν σοι τὴν ἐπιστολὴν διεχάραξα· ἀδικεῖν δέ φημι τὸν χρόνον, ὅτι μηδὲν ἔχει γλαφυρὸν ἢ ἐπωνυμία, καὶ ἡ τοσαύτη τοῦ τόπου χάρις οὐ συνεμφαί-νεται τῷ Γαλατικῷ τούτῳ προσρήματι, ἀλλ' ὀφθαλμῶν ἐστὶ χρεία τῶν ἐρμηνευόντων τὴν χάριν.”

¹²⁰⁶ Nyssa'lı Gregorius, *Epist.* 20

¹²⁰⁷ D. French, 2012

Harita 2-5: Kilise Babaları zamanında Kappadokia Bölgesi (A. M. Silvas: Brill, 2007)

2.4.10.7 Zela veya Ziela

Ptolemaios'un listesinde yer almayan Zela veya Ziela, Nevşehir'in 18,5 km güneyinde yer alan Özlüce'ye lokalizedir.¹²⁰⁸ Stephanus, Kappadokia'nın bir kenti olduğunu ve burayı Bithynia kralı III. Nikomedes'in oğlu Zeilas'ın kurduğunu aktarır. (*Ziela trisfyllabun, urbs Cappadociae quam condidit Zielas Nicomedis filius. Civis Zielites.*) Tarih bölümünde Bithynia kralının Kappadokia'daki faaliyetlerine baktığımız zaman bu bilgi son derece mantıklıdır.

2.4.10.8 Soanda

Morimene *strategias*ında Ptolemaios'da un listesinde yer almayan kasabalardan birisi de Soanda'dır.¹²⁰⁹ Strabon'a göre, Soanda, Garsaura (Koloneia)'dan Mazaka'ya giden yol üzerindedir:

“εἴθ' ἡ Λυκαονία μέχρι Κοροπασσοῦ διὰ Λαοδικείας τῆς κατακεκαυμένης ὀκτακόσιοι τετταράκοντα, ἐκ δὲ Κοροπασσοῦ τῆς Λυκαονίας εἰς Γαρσάουρα, πολίχνην τῆς Καππαδοκίας ἐπὶ τῶν ὄρων αὐτῆς ἰδρυμένον, ἑκατὸν εἴκοσιν: ἐντεῦθεν δ' εἰς Μάζακα τὴν μητρόπολιν τῶν Καππαδόκων διὰ Σοάνδου καὶ Σαδακόρων ἑξακόσιοι ὀγδοήκοντα.” (Strab., 14.2.29)

(...Lykaonia'daki Koropassos'dan, Kappadokia'nın sınırlarında inşa edilmiş küçük bir kasaba olan (πολίχνη) Garsaoura'ya kadar yüz yirmi *stadion*dur. Buradan, Kappadokialıların başkenti Mazaka'ya Soandos ve Sadakora¹²¹⁰ üzerinden 680 *stadion*dur.)

Soanda'yı, bu bilgiye dayanarak bugünkü Kayseri'nin Yeşilhisar ilçesine bağlı Soğanlı köyüne lokalize etmede bir engel yoktur.¹²¹¹ Öte yandan Frontinus,

¹²⁰⁸ TIB, Kappadokien 307

¹²⁰⁹ Ramsay'a göre Osiane (Nevşehir'in 40 km batısı- Eskişehir) olan Soanda'nın lokalizasyonu konusunda iki farklı görüş ve bunları destekleyen kanıtlar ileri sürülmüştür.

¹²¹⁰ İncesu, Kayseri'nin 28 km güneybatısıdır. Kilikia geçitlerine giden yoldadır.

¹²¹¹ TIB, Kappadokien 282-285

Antiochos'un ele geçirdiği Kappadokia'daki Suenda'yı kale (*castellum*) olarak nitelendirir. Bu kalenin görünümü, bugünkü Soğanlı sit alanına uymaktadır.

Soanda, ikinci olarak *İtin. Ant.*,’da geçer ve burada toplam 108 *mp*’lik Tavium’dan Caesarea ’ya giden yol üzerinde bulunur ve Therma ile arasındaki mesafe 18 *mp*’dir:

“Item a Tavia Caesaream usque mpm CVIII sic

Therma mpm XVIII

Soanda mpm XVIII

Sacoena mpm XXXII

Ochras mpm XVI

Caesarea mpm XXIII.”¹²¹²

Bu bilgiden yola çıkarak da, Soanda’nın, French’in belirttiği gibi Sacoena ve Therma arasında bulunan Kuşaklı Höyüğe lokalizesinde de bir engel görünmüyor. Burada bu Roma haritasının doğruluğundan şüphe etmek gerekecektir. Çünkü biz bu bölümde Strabon’un diğer kaynaklara göre daha güvenilir olduğunu kabul ettiğimiz için, Soanda’yı bugünkü modern ismi Yeşilhisar-Ürgüp karayolunun 5 km kadar içerisindeki ve Soğanlı vadisindeki Soğanlı sit alanına ¹²¹³ lokalize etmek daha uygun olacaktır.

2.4.10.9 Ozizala

Ozizala, Nazianzus’dan fazla uzakta değildir. Ramsay’a göre Morimene *strategiasına* ait bir yerleşim yeridir. ¹²¹⁴ *İtin.,Ant.*,’da Ozzala olarak geçer ve Parnassos ile arasında 17 ve Nitazi ile arasında da 18 *mp* mesafe vardır:

“Parnasso

¹²¹² *İtin. Ant.*,. 202.3

¹²¹³ <http://www.csb.gov.tr/db/kayseri/webmenu/webmenu5199.pdf>, 20 Ekim 2013

¹²¹⁴ W. Ramsay, 1962, s. 296

17

Ozzala

18

Nitazi

27

Coloniam Arcilaida”¹²¹⁵

Ozizala, *İtin.*, *Burdig.*,’de Iogola olarak geçer ve yine Parnasos’nun 16 *mp* güneyindedir ve Nitalis ile arasında 18 *mp* olan bir konaklama yeridir:

“*mansio Parnasso 13*

mansio Iogola 16

mansio Nitalis 18”

Gregorius Nazianzus, görevinden istifa eden ve Ozizala’da sebze yetiştirmeye başlayan arkadaşı Amphilokhius’a yazdığı mektupta, Nazianzus, tahıl yönünden zengin, fakat sebze meyve yönünden fakir olduğu için, ondan esprili bir şekilde sebze ister. Ozizala’yı son derece yeşillik, meyve bahçelerinin bulunduğu ve içinden nehir geçen bir yer olarak tasvir eder.¹²¹⁶

2.4.10.10 Matiane

Ptolemaios’un listesinde yer alamayan Matiane, eski ismi Maçan olan bugünkü Nevşehir’in Avcılar bölgesine lokalizedir. Ürgüp (Prokopios)’ün 7 km kuzeybatısındadır.¹²¹⁷

¹²¹⁵ *İtin.*, *Ant.*, 144

¹²¹⁶ Greg., *Epist.*, 25-27

¹²¹⁷ *TIB*, Kappadokien 231

2.4.10.11 Sasima

Ptolemaios'un listesinde yer almayan Sasima, eski ismi Hasaköy olan bugünkü Hasanköyüne lokalizedir ve Nakida'nın 28 km kuzeydedir. Hierokles'de Kappadokia Secunda'nın içerisinde yer alan bir kenttir.¹²¹⁸ Geç dönemlerde *Not.*, *Dign.*, 'da Sasimon olarak geçer.¹²¹⁹ Sasima, *İtin.*, *Ant.*, 'da Konstantinopolis'den Antiokheia'ya giden yol güzergahında Nazianzus ile Andabalis- Tyana arasında bulunmaktadır:

“Nantianulus (Nazianzus)

Coloniā Arcilaidā mpm XXVII

Nantianulus mpm XXV

Sasima mpm XXIII

Andabalis mpm XVI

Tiana mpm XVI

Faustinopolim mpm XVIII “¹²²⁰

Sasima, *İtin.*, *Burdig.*, 'de ¹²²¹, mansio (konaklama merkezi) olarak geçer ve Andavalis'e 16 mp uzaklıktadır:

“mansio Parnasso 13

mansio Iogola 16

mansio Nitalis 18

mutatio Argustana 13

civitas Colonia 16

mutatio Momoasson 12

mansio Anathiango 12

mutatio Chusa 12

mansio Sasima 12

mansio Andavilis 16

¹²¹⁸ 700,6

¹²¹⁹ *Not.*, *Dign.* ., 253

¹²²⁰ *İtin. Ant.* 144,6

¹²²¹ 577.4-579

*ibi est villa Pampati, unde
veniunt equi curules.
civitas Thiana 16
578 inde fuit Appollonius magna,
civitas Faustinopoli 12
mutatio Caena 13
mansio Opodanda 12
mutatio Pilas 14
finis Cappadociae et Cilicia”*

Gregorius Nazianzus, bir mektubunda Sasima’dan çok kasvetli, verimsiz ve kötü bir yer olarak bahseder:

“Σταθμός τις ἐστὶν ἐν μέσῃ λεωφόρῳ τῆς Καππαδοκῶν, ὅς σχίζετ’ εἰς τρισσὴν ὁδόν, ἄνδροσ, ἄχλους, οὐδ’ ὅλως ἐλεύθερος, δεινῶς ἀπευκτὸν καὶ στενὸν κομύδριον. Κόνις τὰ πάντα καὶ ψόφοι καὶ ἄρματα, θρῆνοι, στεναγμοί, πράκτορες, στρέβλαι, πέδαι, λαὸς δ’ ὅσοι ξένοι τε καὶ πλανώμενοι. αὕτη Σασίμων τῶν ἐμῶν ἐκκλησία.” (De vida suo, 439-446)

(Kappadokialıların anayolunun ortasında bir *stamos* (durak) vardı burası üç yola ayrılıyordu, susuz, yeşili olamayan, kesinlikle hiçbir özgürlüğü olmayan korkunç derecede berbat, dar bir köydür. Her şey, toz, ses ve at arabası, üzüntüler, kederler, vergi toplayıcıları, vinçler (işkence aleti) ve prangalar, her türden garip yabancı insanlar başıboş dolaşıyorlar, orası benim Sasima kilisemin ta kendisi.)

Basilius, yeni piskoposluk merkezi yaratarak kendisini güçlendirmeye çalıştığı için, Gregorius’u Sasima’nın başına getirmiştir, fakat kendisi bu görevi kabul etmemiştir. Büyük ihtimalle yukarıdaki mektubunda açıkladığı gibi bu kadar kasvetli bir yerde yaşamak istememesiydi.

2.4.10.12 Limnae

Limnae, bugünkü Gölcük’tür ve Nakida’nın 31 km kuzeydoğusundadır. Sasima’nın da 6-7 km doğusundadır. Gregorius Nazianzus’ın mektubunda

Sasima'nın yakınında bir yer olarak geçer ("τῶν παρρικίων, Σασίμων, Λιμνῶν, τῆς ἡμετέρας χειροτονίας,").¹²²²

2.4.10.13 Malakopia-ea

Malakopia-ea, Mellokopia, Mulokopia, Nevşehir'in eski ismi Melegübü olan Derinkuyu ilçesine lokalizedir.¹²²³

2.4.11 Antiokhiana Strategiası

Antiokhiana *strategiası* Kappadokia'ya en son katılan on birinci *strategia*dır. Strabon'a göre, Antipatros'un elinde olan Derbe, Kybistra ve Kastabala'dan oluşan bölge Kappadokia'nın on birinci *strategiasını* oluşturur. On birinci *strategianın* alanı, ya *Lykaonia Antiochiana* adıyla başkenti Kybistra olan Lykaonia'nın bir kısmıdır ya da bilinmeyen bir *strategia Antiochiana* diye bir bölge vardı.¹²²⁴ Antiokhiana, yine bilinmeyen Lykaonia *tetrakhiası*¹²²⁵ ile aynı yeri işgal ettiği düşünüldü. *Lykaonia Antiochiana* ve *Antiokhiana*, varlığı sadece sikkelerden bilinen *Lykaonia koinon* ile hemen hemen aynı bölgeler olarak yorumlandı. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu eyalet Ptolemaios'dan başka hiçbir kaynaktan geçmez. Ptolemaios'un bu *strategiaları* çok eski bir kaynağa dayanıyordu ve aslında Roma döneminde bu bölge muhtemelen *strategia* sistemine göre de yönetilmiyordu.¹²²⁶

Lykaonia *strategiası*, M.Ö. 129 yılında Aristonikos'a karşı yapılan savaşta Bergama kralının yanında durarak Roma'ya iyilik yapmış olmasından dolayı Kappadokia krallığına verildi. VI. Ariarathes'in (M.Ö. 112) ölümünden sonra, Roma

¹²²² Greg., *Epist.*, 50

¹²²³ *TIB*, Kappadokien 227

¹²²⁴ S. Dmitriev, *Observations on the Historical Geography of Roman Lyconia, Greek, Roman, and Byzantine Studies* 41 (2000) 349-375, s. 358

¹²²⁵ Plin., *HN* 5.95

¹²²⁶ W. M. Ramsay, 1962, s. 337

bu bölgeyi yeniden kendisi aldı ve Asia eyalet valisinin emrine verdi. Ariobarzanes sülalesi yönetime geçtikten sonra Lykaonia hiçbir zaman Kappadokia eyaletinde görülmedi. M.Ö. birinci yüzyılın ortalarından itibaren, Cicero valisi olduğu dönemde ise Kilikia bölgesinin sınırlarındadır.

Antiokhiana *strategiası*, Kommagene kralı, IV. Antiokhos Epiphanes Philokaesar'dan ismini alır. Antiokhos, M.S. 37 yılından 72 yılına kadar burayı yönetmiştir. Caligula, önce ona Kommagene ve Kilikia kıyılarını vermiş, daha sonra ise geri almıştır. Claudius ise Kommagene'yi tekrar geri vermiştir ve Kilikia'nın M.S. 42 yılında alınandan daha farklı kısımlarını eklemiştir. Nihai olarak Antiokhiana *strategiasının* şekillenmesi, Hadrianus dönemine yani, M.S. 116/117 ile 138 yılları arasına denk gelmektedir.¹²²⁷

Ptolemaios'un Antiokheina *strategiası* genel olarak Karaman ve güneyini içerir ve ona göre Kappadokia'nın Antiokheiane *strategiasındaki* şehirleri şöyledir:

“<Ἀντιοχειανῆς>

Δέρβη	<ξ>δ γ' <λ>η δ'
Λάρανδα	<ξ>δ □'δ <λ>η ιβ'
Ὀλβασα	ξ<ε> γ' <λ>η ζ'
Μούσβανδα	<ξ>δ γο' <λ>ζ □'γ" ¹²²⁸

(Derbe	64°	20°	38°	15°
Laranda	64°	45°	38°	5°
Olbasa	65°	20°	38°	10°
Mousbanda	64°	50 °	37°	50°)

“<Λυκαονίας>

Ἀδοπισσόζ	<ξ>δ γο' <λ>θ δ'
Κάννα	<ξ>δ □'δ <λ>θ

¹²²⁷ S. Dimitriev, 2000, s. 370

¹²²⁸ Ptol., *Geog.*, 5.6.17

Ἰκόνιον	<ξ>δ □ ' <λ>η □ 'δ
Παραλαῖς	<ξ>δ □ 'δ <λ>η □ '
Κόρνα	ξ<ε> <λ>η □ 'ιβ'
Χασβία	ξ<ε> ζ' <λ>η □ 'δ
Βάρατθα	ξ<ε> □ ' <λ>η □ '.,» ¹²²⁹

(Adopissos	64°	40°	39°	15°
Kanna	64°	45°	39°	
Ikonion	64°	30°	38°	45°
Paralais	64°	45°	38°	45°
Korna	65°	38°	25°	
Khasbia	65°	10°	38°	45°
Barattha	65°	30°	38°	30°)

Derbe, bugünkü Karaman-Ekinözü-Kerti Höyüğüne lokalizedir. Strabon'a göre Isaurike'nin hemen yanında yer alır ve Kappadokia'ya en yakın yerleşimdir.¹²³⁰ Ptolemaios'a göre ise Kappadokia'nın Antiokheiane *strategias*ında yer alır. Arkhelaos öldükten sonra, bunlar genel olarak Lykaonia'nın sınırlarında görülür. Ramsay'a göre, Vespasianus tarafından Galatia ve Kappadokia eyaletinin birleştirilmesiyle, Lykaonia bölgesinin tamamı da bu devasa eyaletin sınırlarına katıldı ve burada Ptolemaios'un kafası karıştı ve bunun bir kısmını Kappadokia'ya bir kısmını da Galatia'ya ekledi.¹²³¹ Hierokles'de Lykaonia *eparkhias*ının altında bulunur ve başkenti Ikonion'dur: ¹²³²Laranda, bugünkü Karaman'a lokalizedir. *Not.Dign.*, 'da Larandon olarak geçer. ¹²³³Olbas, Colonia Iulia Augusta olarak da geçer ve bugünkü Belenli olarak lokalizedir. Büyük ihtimalle Olba ile aynı yerdir. Hierokles'de Pamphilia'nın bir kenti olarak geçer.¹²³⁴ Mousbanda, önceki isimi Musvadı olan Dumlugöze köyüne lokalizedir.

¹²²⁹ Ptol., *Geog.*, 5.6.16

¹²³⁰ Strab., 12.6.3.

¹²³¹ W. M. Ramsay, 1962, 337

¹²³² Hierokles, 675; Noti.I, 404; 7, 183; *Not. Dign.* 8 457; 9.367

¹²³³ *Not. Dign.*, I, 404

¹²³⁴ Hierokles, 680, 10

Strabon'a göre, Arkhelaos döneminde, Romalılar tarafından Kilikia Trakheia ve Lykaonia'nın Derbe civarı ayrı bir eyalet olarak Kappadokia'nın on birinci eyaleti yapıldı.¹²³⁵ Lykaonia, Ptolemaios'da Strabon'daki gibi ayrı bir bölge değildir ve Kappadokia'nın güney kısımlarını oluşturan eyalettir. Ptolemaios'un bu bilgilere hangi kaynaktan ulaştığını bilemiyoruz, fakat buradaki kentler başka hiçbir kaynakta Kappadokia'ya atfedilmez. Dolayısıyla ilerleyen bölümde buradaki kentler hakkında kısa açıklamalar verilecektir.

Adopissos, bugünkü Akhan bölgesidir. Ramsay'a göre, Adopissos ismi, Ptolemaios'un Lykaonia'nın kuzeydoğu köşesine çok doğru bir şekilde yerleştirdiği Kappadokia ve Lykaonia arasındaki Koropassos adının bozulmuş hali olabilir.¹²³⁶

Ptolemaios, Kanna'yı Adopissos'un yakınına ve güneyine yerleştirir Bizans listelerinde Lykaonia'nın kuzeydoğusundadır. *Notitiae Episcopatum*¹²³⁷, da da geçer ve onuncusunda Lykaonia bölgesinin altında Kannes diye bir kent bulunur.¹²³⁸

Paralais ile ilgili elimizde herhangi bir bilgi yoktur. Burada ancak bazı tahminler yürütülebilir. *Notitiae Episcopatum*'da Pisidia bölgesinde Paralaou diye bir kent vardır¹²³⁹ ve Paralais yerleşim yeri Paralaou ile aynı yer olabilir.

Korna Lystra'ın (Hatunsaray) 14 km güneydoğusundaki Dinorma'dır. Hierokles'de Lykaonia eparkhiasında Karna ve Korna olarak iki kent ismi geçer. Khasbia, Ramsay'a göre Ptolemaios'un Khasbia ismini Kastabala yerine yanlışlıkla yazılmıştır.

Ramsay'a göre Barattha, Karaman'ın yaklaşık 50 km kadar kuzeyindeki Bizans yerleşmesi olan Binbir kilise (Madensehir) yıkıntıları ve civarına lokalizedir.

¹²³⁵ Strab. 1.3.4

¹²³⁶ W. M. Ramsay, 1962, s. 344

¹²³⁷ Doğu eyaletlerindeki psikoposluk merkezlerinin coğrafi olarak yer aldığı resmi kilise kayıtlarıdır.

¹²³⁸ 471

¹²³⁹ 3. 387

Fakat French aynı fikirde değildir ve Barathe'yi, Konya'nın yaklaşık 80 km doğusundaki Kızılkale (Adakale) olarak lokalize eder.¹²⁴⁰ Baratha, Hitit hiyerogliflerindeki Bareta olarak geçer.¹²⁴¹ Hierokles'in listesinde, İkonion ile Tyana arasındaki piskoposluk merkezidir ve buradaki adı Barate'dir. Baratha, İkonion-Mazaka yol güzergahında bulunur ve Yconio ile arasındaki mesafe 50 mp, Kybistra ile 44 mpdir:

“Yconio
50 mil
Barathe
[44] mil
Cibistra”¹²⁴²

2.4.12 Pontus Galaticus ve Pontus Polemoniacus Strategiaları

Kappadokia ve Galatia bölgesi yaklaşık M.S. 72 yılında birleştirildi. Ancak Traianus tarafından M.S. 112 yıllarında yeniden ayrıldı. Vespasianus döneminde Kappadokia-Galatia eyaletleri birleştirilmeden önce, Galatia eyaletinin toprakları olan Pontus Galaticus ve Pontus Polemoniacus, Armenia Minor, Kappadokia consularisinin emrinde olarak kaldığı için Kappadokia'nın sınırlarına eklenmiştir. Bu durum Diocletianus zamanına kadar devam etmiştir. Edebi kaynaklarda bu bilgiler doğrulanır. Plinius, Pontus Galaticus'un başkenti Amasia'yı ve Pontus Polemoniacus'un Kolopene bölgesindeki Sebastia ve Sebastopolis'i Kappadokia'nın sınırlarına dahil eder:

“Cappadocia intus habet coloniam Claudi Caesaris Archelaidem, quam praefluit amnis Halys, oppida Comana, quod Salus, Neocaesaream, quod Lycus, Amasiam, quod Iris, in regione hoc Gazacena, in Colopene vero Sebastiam et Sebastopolim — haec parva, sed

¹²⁴⁰ D. French “The site of Barata,” *EA* 27 (1996) 93-114.

¹²⁴¹ Mehmet Kurt, Karaman-Binbir Kilise Mezarları, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 13 (21): 125-131, 2011

¹²⁴² *Tab.,Peut.,*

paria supra dictis —, reliqua sui parte Melitam, a Samiramide conditam haud procul Euphrate, Diocaesaream, Tyana, Castabala, Magnopolim, Zela et sub monte Argaeo Mazacum, quae nunc Caesarea nominatur”¹²⁴³

(Kappadokia, iç kısımlarda Claudius Caesar’ın kolonisi Arkhelais kentine sahiptir ve buradan Halys ırmağı geçer ve Salus¹²⁴⁴ üzerinde, Komana kenti vardır, Neocaesarea da Lycus üzerindedir, Amasya’da Gazekena bölgesindeki İris nehri üzerindedir. Kolopene bölgesinde, Sebastia ve Sebastopol vardır ve buralar küçük şehirlerdir fakat yukarıda söylenenlere eşittir. Kappadokia’nın geri kalan kısmıyla, Euphrates’den uzak olmayan ve Semiramis tarafından kurulmuş Melita, Diocaesarea, Tyana, Castabala, Magnopolis, Zela ve Argeos dağının altında şimdi Caesarea denilen Mazaeus vardır.)

Daha sonraki yıllarda da ele geçen yazıtlarda hem Pontus Galaticus, hem de Pontus Polemoniacus’un adı Galatia’nın sınırlarında yer almaz. Hadrianus döneminde Kappadokia valiliği yapmış olan Flavius Arrianos’un adı, Pontus Galaticus’daki Sebastopolis kentinde bulunan bir yazıtta görülmüştür.¹²⁴⁵

Bu durum, muhtemelen Diocletianus’un düzenlemelerine kadar devam etmiştir. Ancak, bu *strategianın* kentleri belli süreler ve amaçlar için Kappadokia eyaletinin sınırlarına dahil edilmiştir ve zaten antik kaynaklarda genel olarak Pontus kısmının şehirleri olarak yer alır. Bu yüzden bu yerleşimlerin üzerinde durulmadan sadece Ptolemaios’da yer alan isimleri ve enlem ve boylamlarının verilmesi yeterli olacaktır.

Pontus Galaticus

“<Πόντου Γαλατικού> μεσόγειοι

Βοίνασα ξ<ε> □’ <μ>β □’δ’

Σεβαστόπολις ἑτέρα ξ<ς> <μ>β γ’

Τέβενδα ξ<ς> γο’ <μ>β ζ’

¹²⁴³ Plin., *HN.*, 6. 3.8

¹²⁴⁴ Saros’un bozulmuş halidir. Bkz. R. Talbert, 2000

¹²⁴⁵ *IGR*, 3, 111

Ἀμάσεια ξ<ε> □' <μ>β
 Χολόη ἢ Χολογί ξ<ζ> <μ>β
 Ἐτωνία ξ<ε> <μ>α ζ'
 Πίαλα ξ<ε> □' δ' <μ>α γο'
 Πλευμαμῖς ἢ Πλεύμαρις ξ<ε> δ' <μ>α γ'
 Πίδα ξ<ζ> ιβ' <μ>α δ'
 Σέρμουγα ξ<ζ> γ' <μ>α γιβ'
 Κόμανα Ποντική <ξ>ζ <μ>α □' ¹²⁴⁶

(Pontus Galaticus'un iç kısımdakileri

Boenasa	65°	30°	42°	45°
Diğer Sebastopolis	66°		41°	20°
Tebenda	66°	40°	42°	10°
Amaseia	65°	30°	42°	
Kholoe ya da Khologi	66°		42°	
Etonia	65°		41°	30°
Piala	65°	45°	41°	40°
Pleumamis ya da Pleumaris	65°	15°	41°	20°
Pida	66°	40°	41°	45°
Sermouga	66°	20°	41°	25°
Komana Pontika	67°		41°	30°)

Pontus Polemoniacus

“<Πόντου Πολεμωνιακοῦ> μεσόγειοι

Γοζαλήνη ἢ Γαζαλίνη ξ<ζ> □' <μ>β γο'
 Εὔδιφος <ξ>ζ γ' <μ>β ζ'
 Καρουανίς <ξ>ζ γο' <μ>β ζ'
 Βαρβάνισσα (ἢ Σαρβάνισσα) ξ<η> <μ>β γ'
 Ἄβλατα ξ<η> γ' <μ>β
 Νεοκαισάρεια <ξ>ζ γ' <μ>α □' γ'
 Σαυναρία ξ<η> <μ>α □' δ'

¹²⁴⁶ Ptol., *Geog.*, 5.6.9

Μεγάλουλα <ξ>ζ γο´ <μ>α γο´
 Ζήλα <ξ>ζ □´ <μ>α γ´
 Δάνατι (ἡ Δανάη) ξ<η> <μ>α
 Σεβάστεια ξ<η> <μ> γο´
 Μεσορώμη ξ<η> □´ <μ>α □´δ´
 Σαβαλία ξ<η> γ´ <μ>α γο´
 Μεγαλωσσός ξ<η> ζ´ <μ>α γ´. «¹²⁴⁷

(Pontus Polemoniacus'un iç kısmındakileri:

“Gozalene ya da Gazaline.....	66°	30°	42°	40°
Eudiphos.....	67°	20°	42°	10°
Karvanis.....	67°	40°	42°	10°
Barbanissa (ya da Sarbanissa).....	68°	42°	20°	
Ablata.....	68°	20°	42°	
Neocaesarea.....	67°	20°	41°	50°
Saunaria.....	68°	42°		
Megalula.....	67°	40°	41°	40°
Zela.....	67°	30°	41°	20°
Danati (ya da Danae).....	68°	41°		
Sebasteia.....	68°	40 °	40°	
Mesorome.....	68°	30°	41°	45°
Sabalia.....	68°	20°	41°	40°
Megalossos.....	68°	10°	41°	20°)

¹²⁴⁷ Ptol., *Geog.*, 5.6.9-10

2.5 Kappadokia'nın Ekonomik Kaynakları

Yaklaşık olarak seksen bin kilometre kare alana sahip Kappadokia bölgesinin yer şekilleri genel olarak sadedir ve çeşitlilik göstermez. Bölgenin çoğunluğu bin metre yüksekliğinde geniş düzlük alanlardan oluşur. Doğal bitki örtüsü bozkırdır. Tahıl başlıca yetişen üründür. Çevresi yüksek dağlarla çevrili olduğu için deniz etkisinden uzaktır. Doğuya gidildikçe yükseklik artar ve sıcaklık önemli ölçüde azalır. Anadolu'nun en az yağış olan bölgesidir. Ancak eskiçağda bir dönem Anadolu'nun en büyük coğrafi sınırlarına sahip olan Kappadokia bölgesi farklı coğrafi alanları kapsadığı için *strategi*lerinin kendine has özellikleri vardır. Aslında Antik kaynaklar da Kappadokia'yı tanımlarken farklı görüşler ileri sürmesi bunu kanıtlar niteliktedir. Örneğin M.Ö. 51-50 yılında Kilikia valilik görevi için Anadolu'da bulunan Cicero, Kappadokia'dan hiçte iyi bahsetmez ve ona göre Kappadokia geniş bir bozkırdır ve ekonomik anlamda içi boş bir yerdir.

“in Cappadociae solitudine.....” (Kappadokia bozkırında) (Cic. Leg. Agr. 2.56)

“Cappadocia est inanis” (Kappadokia faydasızdır (içi boşaltılmıştır)) (Cic. Ad. Fam. 15.1.6)

Kappadokia, genel olarak deniz etkisinden uzak ve yükseltisinin fazla olması nedeniyle uzun süren kışlar çetin geçer. Bu durum, Kappadokia bölgesinde dönem dönem yiyecek kıtlığı yaşanmasına neden olmuştur. Bunlardan birisinde Geç dönemde M.S. 368 yılında çok sert kıtlık yaşanmıştır.¹²⁴⁸ Gregorius Kappadokia'da yaşanan bu kıtlığın bugüne kadar kaydedilen en sert kıtlık olduğunu yazar.¹²⁴⁹ Öte yandan, Strabon, bu deniz etkisine vurgu yaparak Pontus'un güneyinde ve daha soğuk bir bölge olmasına rağmen, Kappadokia'yı meyve ve ekinler bakımından güzel bir yer olarak tanımlar:

“ἀγαθὴ δὲ καρποῖς, καὶ μάλιστα δὲ σίτῳ καὶ βοσκήμασι παντοδαποῖς· νοτιωτέρα δ' οὕσα τοῦ Πόντου ψυχροτέρα ἐστίν.” (Strab., 12.2.10)

¹²⁴⁸ S. R. Holman, *The Hungry Are Dying: Beggars and Bishops in Roman Cappadocia: Beggars and Bishops in Roman Cappadocia*. Oxford University Press, 2001, s.58.

¹²⁴⁹ Greg. Naz, Or. 43.34

(Bu bölge sadece meyve bakımından değil en çok ekinler ve özellikle her çeşit sığır bakımından güzel bir yerdir; Pontus’dan daha güneyde olmasına rağmen daha soğuktur.)¹²⁵⁰

Aynı şekilde M.S. II. Yüzyıl yazarı Florus da Thrakia, Kilikia ile birlikte Kappadokia’dan “*uber*” (bitek, verimli) ve “*valida*” (güçlü) bir bölge olarak bahseder. Bahsedilen bu yazarlar arasındaki görüş ayrılığı, Kappadokia’nın coğrafi farklılığından kaynakladığını söyleyebiliriz. Zira Cicero gibi Akdeniz’in ortasındaki İtalia’dan gelen ve Roma sevdalısı birisi için, Kappadokia bölgesi elbette çekici gelmemiştir. Zira Strabon’da yazan Kappadokia’nın en verimli ve güzel olan bölgesi Kataonia, Melitene ve Euphrates kıyılarını görmediği için Cicero’nun bu kısıtlı bilgisiyle böyle bir yoruma bulunmuş olabileceğini de unutmamak gerekir.

Kappadokia tarihine baktığımız zaman, Asurlulara, Perslere ve Romalılara vergi ödeyen bir krallık olmuştur. Aslında Roma döneminde bağımlı krallar vergi ödemiyorlardı ancak gerektiğinde asker yardımı ve Roma’nın dış politikasında onun menfaatleri doğrultusunda hareket etmek zorundaydılar.¹²⁵¹ Bunların en önemlileri arasında Anadolu’daki Kappadokia ve Galatia gelmektedir. Ancak Kappadokia kralları Romalı generallere önemli miktarda borçlanmıştır. Kappadokia halkı kendi krallarına vergi ödemişlerdir ancak Tiberius’un Kappadokia’yı eyalet yapmasından sonra halk Roma egemenliğinin daha iyi olduğunu düşünmesi için, krallık dönemindeki ödediği verginin oranı düşürülmüştür.

Cicero, Kappadokia kralı Ariobarzanes’in halktan vergi toplayamamasından ötürü bölge için “*inanis*” sözcüğünü ekonomik anlamda kullanmıştır ve o dönemdeki Kappadokia’nın durumunun içler acısı olduğunu göstermektedir. Ancak bu durum, kendisinin mektuplarında yazdığı gibi, Pompeius ve adamlarının Kappadokia krallarının nasıl sömürdüklerini açıkça belirtmiştir. Aslında bu durumu Kappadokia kralı Ariobarzanes’in sürekli olarak Roma’ya sığınmasının bedelini ödemesi ile de açıklayabiliriz. Bunun sonucunda krallar Romalı koruyucularına borçlarını ödemek için, Kappadokia’nın ekonomisini kötü bir duruma düşürmüş olsa

¹²⁵⁰ Strabon’a nemin iklim üzerindeki etkisini belirtir.

¹²⁵¹ CAH, 10, s. 443

gerektir. Zira, bölgenin ekonomisinde kralın mülkleri önemli bir paya sahipti. Daha sonra kralın bu mülkleri Kappadokia'nın Tiberius tarafından M.S. 17 yılında Roma'nın eyaleti yapılmasının ardından muhtemelen birçoğu Roma'nın malı olmuştur.

Epigrafik belgelerde bulunmamasına rağmen, edebi eserlere göre bu mülklerin Galatia'nın karşısında batıda bir yerde olması gerekir, Zira Strabon'da geçen Sisines'in hazineleri Nora kalesinin civarında Cadena'nın çevresinde bulunmaktadır. Arkhelais da Kappadokia'nın metropolisi olmuştur ve Lykaonia'nın sınırlarında bulunmaktadır. Strabon, Arkhelaos'un kristal ve *onyx* taşı arayan madencileri desteklediğinden bahseder ve burası da Galatia'nın sınırında bulunmaktadır.¹²⁵² Kappadokia kralı Ariarathes sülalesinin mülklerini Mazaka'nın doğusunda, Ariarathia'da olması gerekir. Ariarathes' den sonra gelen Arkhelaos, eski kralın Argaios dağının civarındaki topraklarına da sahip olmuştur, sikkeler de bunu göstermektedir.¹²⁵³ Ayrıca İmparator Valens, Caesarea'nın başına bir *comes domorum* adlı memuru atamıştır ki bu da imparatorun bölgedeki çiftliklerini ve mülklerini korumaktan sorumlu idi. İmparator Julianus, gençliğinde kardeşi Gallus ile birlikte Caesarea yakınındaki imparatorluğa ait bir saray olan ve içerisinde hamamları, bahçeleri ve yıl boyu akan kaynakları bulunan *macellum* (ἐν Μακέλλῃ) denilen bir yerde eğitim görmüştür.¹²⁵⁴

Önemli tapınakların yer aldığı şehir örgütlenmesinin az olduğu Kappadokia'da köleler emek gücü olarak ekonomide önemli bir yere sahiptiler. Horatius'un da belirttiği gibi¹²⁵⁵ Kappadokia kralların da çok sayıda köleleri vardı. Krallar ve feodaller yaşadıkları şehri bir nevi askeri karargaha çevirerek (τρόπον γάρ τινα στρατόπεδον) güvenli olduğu için köleleriyle birlikte kendilerine ya da dostlarına ait kalelerde (ἐν τοῖς φρουρίοις) yaşarlar.¹²⁵⁶

¹²⁵² Strab., 12.2.6; 12.2.10

¹²⁵³ W. Gwatkin, 1930,

¹²⁵⁴ Sozom. *Hist. Ecc.* 5, 2, 8-10

¹²⁵⁵ Hort., *Epist.*, 1, 6,39

¹²⁵⁶ Strab., 12.2.9

“τρόπον γάρ τινα στρατόπεδον ἦν αὐτοῖς ἡ πόλις. τὴν δ’ ἄλλην ἀσφάλειαν τὴν αὐτῶν τε καὶ σωμάτων καὶ τῶν χρημάτων εἶχον ἐν τοῖς φρουρίοις, ἃ πολλὰ ὑπάρχει τὰ μὲν βασιλικά τὰ δὲ τῶν φίλων.”

(şehir onlar için bir çeşit karargahtı ve hem kendilerinin hem de kendilerine ait olan bedenlerin (= köleler, *σωμάτων καὶ τῶν χρημάτων*) güvenliğini bazıları krallığa bazıları da dostlarına ait kalelerde sağlıyorlardı.)

Roma’da bulunan bir yazıtta Tiberius ve Livia’nın köleleri arasında *servus Archelaianus*¹²⁵⁷ ismi geçer ve bu da Kapadokia krallığının malı mülkünün yanı sıra kölelerin de imparatorluğa geçtiğini gösterir.¹²⁵⁸ Kappadokia köleleri antik çağda son derece ünlüydü. Delphoi’de bulunan bir yazıtta göre, M.Ö. 143 yılında Kappadokia doğumlu Sosus, sahipleri Telon ve Cleto tarafından üç gümüş *mina* karşılığında koşulsuz olarak Pythia Apollo tapınağına koşulsuz olarak satılmıştır ya da azat edilmiştir.¹²⁵⁹ Martialis, Afer adlı birisinin altı Kappadokialı köle tarafından tahtırevanda taşındığından bahseder:

“Cum sis tam pauper quam nec miserabilis Iros,
tam iuuenis quam nec Parthenopaeus erat,
tam fortis quam nec cum uinceret Artemidorus,
quid te Cappadocum sex onus esse iuuat?” (Martial. 6.77)

(Acınacak durumdaki İrus’tan daha yoksul
Parthenopaeus’tan daha genç,
Yengi kazandığı gün Artemidoros’tan
Daha güçlü olduğuna göre, ne zevk alırsın
Altı Kappadokialıya yük olmaktan?)

Hadrianus, Kappadokia’dan geçerken buradan çok sayıda köleyi alarak doğuya askeri kampların olduğu bölgeye götürmüştür. III. yüzyılda, Valerianus ve

¹²⁵⁷ CIL, 6, 4776

¹²⁵⁸ Ayr. bkz. Galatia kralı Amyntas’ın köleleri (*servi Amyntiani*)

¹²⁵⁹ Austin, M., *The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest*, Cambridge, 2006 s.

Gallienus döneminde, Roma devletinin ekonomisi ciddi bir şekilde bozulmuştu ve aynı şekilde bunun yansıması olarak Anadolu'nun birçok kenti ekonomik olarak kötü durumdaydı, Kappadokia'da şehirlerden bağımsız olan tapınaklara bağlı olarak çalışan kölelerin evlerinden oluşan köyler, kırsal alanlar gelişmeye devam edebilmişlerdir. Zira geç dönemlerde Anadolu'daki eyaletlerin koşullarının kötü olduğu durumda dahi Kappadokia'da üretilen derinin ününün yayıldığı bilinir.¹²⁶⁰

Krallardan imparatorlara geçen mülklerin gözetimi, Roma imparatorluk döneminde *procurator*lardaydı. Geç Roma döneminde Kappadokia'nın büyük bir kısmı imparatorluk mal mülklerinden oluşuyordu ve bunlar *divina domus* (*kutsal ev, bölge*) olarak biliniyordu. Bu mülklerin koruması da Kappadokia'nın ikiye bölünmesinden kısa bir süre öncesine kadar *comes divinarum domorum* unvanlı imparatorluk memurundaydı.¹²⁶¹ Daha sonra imparatorun ve akrabalarının özel mülklerini (*Domus diuina per Cappadociam*)¹²⁶² koruyan gözetleyen onları kiraya veren *comes rei privatae*'a verilmişti. Bunlar, M.S. 536 yılına kadar *praepositus sacri cubiculini* gözetimine verilmiştir.¹²⁶³ Son olarak yaklaşık yılında M.S. 536'dan sonra imparator Justinianus tarafından hem Prima hem de Secunda Kappadokia birleştirilerek, imparatorluk mülklerinin gözetimi, özel olarak ayrı bir memura *proconsul Justinianus Cappadociae*'a bırakılmıştı.

Kappadokia'nın Bagadonia bölgesi hem düz hem de geniş olmasına rağmen meyve ağacı yetişmeyen bir bölgedir.¹²⁶⁴ Ancak Kappadokia'nın meyve yönünden en verimli hatta bu konuda Kappadokia'da tek olan kısmı Melitene'dir.¹²⁶⁵ “ἔστι δ' ἡ μὲν Μελιτηνὴ παραπλησίᾳ τῇ Κομμαγενῇ: πᾶσα γάρ ἐστι τοῖς ἡμέροις δένδροις κατάφυτος, μόνη τῆς ἄλλης Καππαδοκίας” (Melitene, Kommagene'ye hemen hemen benzerdir. Çünkü bölge tamamen işlenmiş (meyve) ağaçlar ile doludur ve

¹²⁶⁰ *Expositi totius Mundi et Gentium*, 40

¹²⁶¹ *Codex., Theod.*, . 6.30.2

¹²⁶² *Not., Dign., Or.* 10.

¹²⁶³ *Not., Dign., Or. X. Sub dispositione viri illustris praepositi sacri cubiculi: Domus diuina per Cappadociam.*

¹²⁶⁴ *Strab.*, 12.2.10; 2.1.15

¹²⁶⁵ *Strab.*, 12.2.1

Kappadokia bölgesinde tektir.) Melitene’de ayrıca, hem zeytin (zeytinyağı) hem de Yunan şaraplarıyla rekabet edebilen Monarite şarabı üretilir: “ὥστε καὶ ἔλαιον φέρειν καὶ τὸν Μοναρίτην οἶνον τοῖς Ἑλληνικοῖς ἐνάμιλλον..” (Öyle ki Helenlerin şarabıyla eşit olan Monarite şarabı ve zeytinyağı üretilir.)

Cicero’nun görmediği yerlerden birisi de muhtemelen Kataonia’dır Strabon’a göre bu bölgede yaprak dökmeyen ağaçlardan başka her şey yetişirdi.¹²⁶⁶ Öte yandan Plinius, Anadolu’da Phaselis’in yanı sıra Kappadokia’nın Arkhelais kentinde *caryotae* denilen hem çok önemli besin kaynağı olan hem de meyvesinden şarap yapılabilen bir ağaç türünden bahseder: (*sed ut copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Iudaea, nec in tota, sed Hiericunte maxime, quamquam laudata et Archelaide et Phaselide atque Liviade, gentis eiusdem convallibus.*)(Plin., HN., 13.44.5)

Kappadokia ekonomisinin temelini eskiçağların tipik özelliği olarak tarım oluşturmaktadır. Bu yüzden Kapapadokia kralların sahip olduğu mülkler arasında tarıma ayrılan verimli toprak arazileri olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Plinius, *Naturalis Historia* eserinin on sekizinci kitabında, Kappadokia’nın son kralı Arkhelaos’un tahıl konusunda en büyük otoritelerden birisi olduğunu ve Latincesi *scrobis* olan “*sirus*” dedikleri çukurlarda depolama metodunun bilgisini ondan sağladığı da muhtemeldir. “*ec fere condita in spica laeduntur, utilissime tamen servantur in scrobibus, quos siros vocant, ut in Cappadocia ac Thracia et Hispania, Africa, et ante omnia ut sicco solo fiant curatur*” (Plin., HN., 18.306)

Aynı şekilde Varro da Kappadokia’daki bu tahıl saklama metodundan bahseder:

“*Quidam granaria habent sub terris speluncas, quas vocant sirus, ut in Cappadocia ac Thracia*” (Varro, De re rustica 1.57)

(Bazıları toprağın altında *sirus* (mahzen) dedikleri hububatlar için Kappadokia’da ve Thrakia’da olduğu gibi oyuklara (mağaralara) sahiptir,)

¹²⁶⁶ Strab., 12.2.2

Kappadokia kralı Arkhelaos'un hiçbir eseri ya da yazısı elimize geçmemiş olmasına rağmen Plinius'un tahıl tarihi adlı bölümünde bu alanda kitap yazmış ünlüler arasında Arkhelaos vardır ve bu bilgisinin de muhtemelen kendi tarlaların ekimindeki deneyiminden kaynaklandığını söyleyebiliriz.¹²⁶⁷

Bugün Türkiye'nin "tahıl ambarı" unvanına sahip olan ve bu unvanını eski çağlarda da koruyan Kappadokia'nın tarımsal faaliyetlerin esas ürünü buğdaydır. Bunun önemli kanıtı Fenikeli ve Lydialı fırıncılarla karşılaştırılan Kappadokialı fırıncılarının ve ekmeğinin (*Καππαδόκιος ἄρτος*) ünlü olmasıdır:

“*Χρύσιππος δ' ὁ Τυανεύς ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἀρτοκοπικῷ εἶδῃ πλακούντων καὶ γένη τάδε ἀναγράφει:Καππαδοκικόν, ἡδύβια, μαρυπτόν, πλίκιον, γουττάτον, Μοντιανόν.*”¹²⁶⁸

(Tyana'lı Khrysippos “Ekmek yapma sanatı” adlı eserinde peynirli keklerin görünüşleri ve türleri üzerine şunları yazar.....cappadocium...)

“*ἢ Λυδὸν ἡγνόμεν γὰρ τοὺς ἀπὸ τῆς Καππαδοκίας ἀρτοποιοὺς ἀρίστους ὄντας, λέγει δ' οὕτως:*” (Ath., 3.77 (112c))

(Zira Lydialı en iyi fırıncıların Kappadokialı olduğunu bilmiyordu.)

Petronius'un eserinde Kappadokialı köle, sahibi Habinnas tarafından ayakbabcı, aşçı ve iyi bir fırıncı olmasından dolayı övülür: “*Desperatum valde ingeniosus est: idem sutor est, idem cocus, idem pistor, omnis Musae mancipium.*”¹²⁶⁹(Çok zekidir, ayakbabcılıktan anlar, aynı zamanda aşçıdır, ayrıca fırıncıdır da, on parmağında on marifet.) Hadrianus, Melitene'deki askeri kampları ziyaret etmek için Kappadokia'dan geçtiği sırada bölgeden çok sayıda bu kamplarda kullanmak için köle götürmüştür. Bu kölelerin arasında Kappadokialı fırıncıların da

¹²⁶⁷ Plin., *HN*, 18,73, Plinius'un Kappadokia tahıl yetiştirme kültürü hakkındaki kişilerden birisi de Mithridates'e eşlik etmiş olan Metrodorus Scipius, Plin., *HN*, 18,23. Ayr. bkz. W. Gwatkin, 1930

¹²⁶⁸ Ath.,14.647c.

¹²⁶⁹ Petron. *Satyricon*, 68

olması gerekir. Kappadokia ekmeğinin özelliği, az sütle, zeytinyağı ve tuzla yapılan yumuşak bir ekmek olmasıdır:

“παρὰ δὲ τοῖς Ἕλλησι καλεῖται τις ἄρτος ΑΠΑΛΟΣ ἀρτυόμενος γάλακτι ὀλίγω καὶ ἐλαίῳ καὶ ἄλσιν ἀρκετοῖς. δεῖ δὲ τὴν ματερίαν ἀνειμένην ποιεῖν. οὗτος δὲ ὁ ἄρτος λέγεται Καππαδόκιος, ἐπειδὴ ἐν Καππαδοκίᾳ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπαλὸς ἄρτος γίνεται. τὸν δὲ τοι-οὔτον ἄρτον οἱ Σύροι λαχμὴν προσαγορεύουσι...” (Ath.,3.79(113a-b))

(Hellenler tarafından apalos (yumuşak) olarak adlandırılır az süt , zeytin yağı ve yeteri kadar tuzla yapılır. Hamuru yumuşak yapmak gerekir. Çünkü yumuşak ekmek Kappadokia’da çok fazla olduğu için, bu ekmeğe Kappadokia ekmeği denir, birçoklarına göre bu yumuşak bir ekmektir, böylesi bir ekmeği Syrialılar ise lakhma diye adlandırırlar.)

Kappadokia’nın coğrafi şartlarının uygunluğundan dolayı besicilik de Kappadokia ekonomisinin önemli bir parçası olmuştur. Strabon’a göre Kappadokia her türlü büyükbaş hayvan yetiştiriciliği için mükemmel bir ülkedir “βοσκήμασι παντοδαποῖς...”¹²⁷⁰ Hatta Kappadokia kralları da özellikle Mazaka bölgesi sığır yemine (χόρτον) sahip olduğu sığır yetiştiriciliği ile (κτηνοτροφοῦντες) uğraşmışlardır.¹²⁷¹ Dolayısıyla Kralların topraklarının önemli bir kısmı da çiftlik hayvanlarının yetiştirilmesi için kullanılmıştır. Bunun için, hem kralların hem de büyük toprak sahiplerinin Caesarea çevresini seçtikleri görülür. Plinius’un *Naturalis Historia* adlı yapıtının sekizinci kitabında geçen, evcil büyükbaşlarla ilgilendiği bu kitabında da Arkhelaos’dan örnekler vermesi onun bu alandaki olan ilgisini ve tecrübesini gösteriyor olabilir.

Kappadokia bölgesinde sığırcılığın yanı sıra at yetiştiriciliği de dikkat çekmektedir. Asur döneminden beri bölge atlarıyla ünlü bir bölgeydi. Hitit döneminde dahi bunun izlerine rastlanır. Kappadokia’dan atlar ve yük hayvanları Assyria’a götürülüyordu.¹²⁷² Kappadokia, Perslere vergi olarak her yıl paranın

¹²⁷⁰ Strab., 12.2.10

¹²⁷¹ Strab., 12.2.9

¹²⁷² R., Teja, ‘Die römische Provinz Kappadokien in der Prinzipatszeit’, (ANRW 7.2, 1980) s. 1097-1124

yanında, 1500 at, 2000 bin katır ve 50000 koyun veriliyordu: (τῆς γὰρ Καππαδοκίας παρεχούσης τοῖς Πέρσαις κατ' ἐνιαυτὸν πρὸς τῷ ἀργυρικῷ τέλει ἵππους χιλίους καὶ πεντακοσίους, ἡμιόνους δὲ δισχιλίους, προβάτων δὲ πέντε μυριάδας,) (Strab., 11.13.) Yunan ve özellikle Roma döneminde Kapadokia atları ve atçılığıyla ünlü olmaya devam etti. Kappadokia siyasi tarihindeki olaylara baktığımız zaman, bölgenin seçkin süvari birliğe sahip olduğu açıkça görülür. Romalı Hiciv yazarı Martialis de dizilerinde satış için çıkarılan Kappadokialı kölelerin atlı sınıfına geçmesine vurgu yapar: “*nec de Cappadocis eques catastis*”¹²⁷³(Ne de Kappadokialı tutsak kalabalığından atlılar) Aynı şekilde Juvenalis, de Kappadokia atlılarına atıfta bulunur.¹²⁷⁴ “*faciant equites Asiani, [quamquam et Cappadoces faciant equitesque Bithyni]*” Üçüncü yüzyılda Tauros önünde yetişen Kappadokia atlarının birinci kalite olarak vurgulanır.¹²⁷⁵ Lukanos, Kappadokia tepelerindeki atlıları över.¹²⁷⁶ Claudianus, *Carminada* özellikle Argaios ovasının geniş otlaklarını ve hızlı atların babası olarak Argaios’u terennüm eder.¹²⁷⁷ Valerianus döneminde Kappadokia’nın Andavalis bölgesi civarında muhtemelen Tyana ve Caesarea’ya saldıran Palmatius’un diye birisinin sarayına el konuldu ve burada yarışlar için en çok tercih edilen atlar vardır:

“*mansio Andavilis
ibi est villa Pampati, undc
veniunt equi curules.*”¹²⁷⁸

¹²⁷³ Mart., 10.76

¹²⁷⁴ Juv., Sat. 7.15; ayr. bkz. Claudius , Carmina, 30.191-192. Argos ovalarında otlayan Kappadokialı aygırlardan bahseder.

¹²⁷⁵ Oppian, Cyneg. 1,197 “....μετὰ πᾶσι κραταιοῖσσι θ' ἵππαλέοισιν ἀριστεύουσιν ὁμίλοις· Τυρσηνοί, Σικελοί, Κρηῆτες, Μάζικες,⁷ Ἀχαιοί, Καππαδόκαι, Μαῦροι, Σκυθικοί, Μάγνητε.....” “Καππαδόκαι τε κλυτοὶ Ταύρου πρόπαρ οἳ τε νέμονται. θαῦμα δὲ Καππαδόκεσσι μέγ' ἔδρακον ὠκυπόδεσσι” ; Nemes., Cyneg. 240-241: *cornipedes igitur lectos det Graecia nobis Cappadocumque notas referat generosa propago armata et palmas superet grex omnis avorum.*

¹²⁷⁶ Luc. De. Bello. Civ. 7.225

¹²⁷⁷ Claudianus, Carmina, 5.31; 2.30; 30,191-192

¹²⁷⁸ *Itin.*, Burgid., 577

Palmatius'un sarayı, Arkhelaos'un arazisinin yakınında olduğu muhtemeldir bu da at yetiştiriciliğine verdiği önemi göstermektedir. Bunun yanı sıra, Helenistik kralların politikalarından birisi de kendi kral mülklerinin içerisinde atlı süvariler birliği yetiştirmek için özel ilgi göstermişlerdir.¹²⁷⁹ Bu yüzden, Kappadokia'nın eyalet olmasından sonra, Roma'nın eline geçen araziler arasında at yetiştiriciliği için kullanılan geniş arazinin de olması da muhtemeldir.¹²⁸⁰

Kappadokia bölgesinin için tek ormanlık alanı Mazaka kentindeki Argaios civarında kerestecilik (*ó ζυλισμός*) yapılıdır. Strabon tarafından da belirtildiği gibi, Kralların Mazaka'yı başkent seçmesindeki nedenlerden birisidir. Zira kereste bina yapımı için çok önemliydi.¹²⁸¹

2.5.1 Maden Kaynakları

Kappadokia bölgesi zengin maden yataklarına sahip olduğu için en eski çağlardan beri bilinir ve önemsenirdi. Mezopotamya'dan Babylonia ve Mısır'dan gelen karavanlar, gemiler bölgede olmayan, çoğunlukla genel halkın ihtiyacı için az olan da kültürlü tabaka için, taş ve odun, bakır, gümüş altın, inci, taşıyorlardı. Bu mallardan Kappadokia bölgesinde de vardı ve bunların ticareti yapılıyordu.

Kültepe tabletlerinden öğrendiğimiz kadarıyla takas sistemine dayanan ekonomide, Kappadokia ve Kilikia'nın gümüş ve bakır yataklarının güneyden gelen koloniciler (Sümer-Erken Asur) ve yerel halkla birlikte sistematik bir şekilde sömürüldüğü açıkça yazar. Bunlar üçüncü binyılın ilk yarısından önce gelmişlerdi. Bunlar sonradan bölgenin iş bilen patronları oldular. Politik olarak, Asurlulara bağlı idiler ve Sümer-Akad imparatorluğunun güvencesi altında idiler. Buradaki mallar, Euphrates'den Mezopotamya'ya ve özellikle Fenike limanlarına Byblos'a

¹²⁷⁹ W. Gwatkin, 1930, s.22

¹²⁸⁰ Malatya'daki Sultansuyu tarım çiftliği Osmanlı döneminde bu amaç için kurulmuştur.

¹²⁸¹ Strab.,12.2.7

gönderiliyordu.¹²⁸² Hititler ve özellikle Kappadokia'nın coğrafyasında bulunan Tabal Krallığı döneminde Bolkardağı¹²⁸³ ve çevresinde yer altı kaynaklarıyla ilgili faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığını söyleyebiliriz.¹²⁸⁴ Genel olarak da, Kappadokia coğrafyasında bakır, gümüş, demir gibi madenler ön plandaydı. Plinius'un da belirttiği gibi Kappadokia'nın birçok bölgede demir cevheri çıkartılır.¹²⁸⁵

Tiberius tarafından, M.S. 17 yılında Kappadokia Roma'nın eyalet yapıldıktan sonra *centesima rerum venalium* vergisini yarıya indirdiğini siyasi tarih bölümünde detaylıca değinmiştik. Buradan çıkan sonuç, Kappadokia'dan elde edilen yeterli vergi ile bu verginin azaltılmasıyla ortaya çıkan bütçe açığı dengelenmek istenmişti. Bu durumun açıklaması Kappadokia eyalet olduğu zaman, kralın maden yataklarının da imparatorluğun eline geçtiği şeklinde ile yorumlanabilir.

Edebi kaynaklarda yer almasa da, Kappadokia krallarının gümüş sikkeler bastırdıklarını biliyoruz ayrıca Roma döneminde de Tiberius tarafından Caesarea'da darphane kurulmuştur. Tiberius'un yağmacılığa ve madencilığa olan düşkünlüğünü veya hırsını göz önüne aldığımız Tiberius'un sömürgeci yönetim biçiminin, Kappadokia'nın bu maden yataklarını de ele geçirmiş olduğu iddiasını güçlendirmektedir.^{1286 1287}

¹²⁸² M. I. Rostovtzeff, *Caravan Cities*, Oxford, 2008

¹²⁸³ Bkz. mta.gov.tr

¹²⁸⁴ S. Dönmez, 2012

¹²⁸⁵ Plin., *HN.*, 34. 142

¹²⁸⁶ Suet. *Tib.*, 49, “Zaman içinde Tiberius yağmalayamaya başvurdu. Herkes şu anlatacaklarını bilir:Gallialıların, Hispanialıların yanı sıra Syria ve Graecia eyaletlerinin önderlerinin mallarına sudan nedenler ve olmadık iftiralarla el koydu, örneğin bunların bazılarını mallarının bir bölümünü nakit olarak ellerinde tutmakla suçladı. Birçok yurttaş topluluğunun ve özel kişilerin ellerinden eskiden elde ettikleri ayrıcalıkları, madenleri, işletme ve vergi toplama haklarını aldı; Parthialıların kralı Vonones'i de , varına yoğunla haince el koyduktan sonra öldürdü. Oysa bu kral yurttaşları tarafından kovulunca, çok büyük bir hazineyle Roma halkının koruyuculuğuna güvenerek Antiokhia'ya sığınmıştır.”; Tac., *Ann.*, 6,19

¹²⁸⁷ Caesarea'daki maden ocağının gözetimi Kappadokia *procuratorun* görevlerinden birisi olmuş değildir. Roma eyaletlerinde madenlerin korunması genel olarak *procuratorların* görevleri arasındaydı ve üçüncü yüzyılın sonuna kadar durum değişmemişti. Aslında Caesarea'daki madenin önemi

Öte yandan Caesarea’lı Basilius, M.S. 372 yılında yazdığı bir mektubunda Tauros’ların demir yönünden çok zengin olduğunu ve madencilği gözetmekle ve ana madenleri sağlamakla yükümlü kamu görevlisi, *praefectus praetorio Orientis*, unvanlı Modestos’dan bu vergilerin makul bir seviyeye indirilmesini talep etmiştir.¹²⁸⁸

Kappadokia bölgesinin ekonomik kaynaklarında değerli (mineral) taşlar da önemli bir yer tutar. *Sinopsis* ya da *miltos*, Kappadokia’nın dikkate değer önemli ihraç ürünlerinden birisidir. Bu, *μίλτος* olarak adlandırılan kırmızı topraktır. Strabon’a bunun *Sinopsis* (Sinopea) olarak adlandırılmasının nedeni Ephesos’lu tüccarların Kappadokia’ya gelmeden önce, buradaki halkın Sinope’den gönderdikleri içindir:

“ἐν δὲ τῇ Καππαδοκίᾳ γίνεται καὶ ἡ λεγομένη Σινωπικὴ μίλτος ἀρίστη τῶν πασῶν· ἐνάμιλλος δ’ ἐστὶν αὐτῇ καὶ ἡ Ἰβηρικὴ· ὠνομάσθη δὲ Σινωπικὴ διότι κατάγειν ἐκεῖσε εἰώθεσαν οἱ ἔμποροι πρὶν ἢ τὸ τῶν Ἐφεσίων ἐμπόριον μέχρι τῶν ἐνθάδε ἀνθρώπων διῆχθαι.” (Strab., 12.2.10)

(Hepsinin en iyisi *Sinope*’li (Σινωπικὴ) diye adlandırılan *miltos* (aşı boyası) Kappadokia’da çıkar. İberia’daki ise onunla rekabet eder. *Sinope*’li diye adlandırıldı çünkü Ephesos’luların ticareti buradaki halka ulaşınca kadar, buradaki tüccarlar oradan (Sinope’den) sevk etmeyi alışkanlık haline getirmişlerdi.)

Plinius ise *miltos* ilk olarak Pontus’un Sinope kentinde bulunduğu için bu ismi aldığını belirtir. Ayrıca Lemnos ile birlikte Kappadokia’dakinin en iyisi olduğunu ve ocaklardan çıkarıldığını belirtir:

“*Sinopsis inventa primum in Ponto est; inde nomen a Sinope urbe. nascitur et in Aegypto, Baliaribus, Africa, sed optima in Lemno et in Cappadocia, effossa e speluncis.*

büyüktü çünkü İmparatorluğun doğu kısmında sikke basımının kısıtlanmasından sonra, bu merkezdeki üretim arttırıldı ve çünkü niyetleri ortalama sirkülasyonu sağlamaktı. (Worth, *Coins of Galatia*, 37-38)

¹²⁸⁸ Laiou, Angeliki E., ed. *The Economic History of Byzantium*. Cilt 39., Dumbarton Oaks, 2008, s.116

pars, quae saxis adhaesit, excellit. glaebris suis colos, extra maculosus hac usi sunt veteres ad splendorem.” (Plin., HN., 35.31)

(İlk olarak Pontus’daki Sinope’de bulunmuştur ; bu yüzden Sinope kentinden adını almıştır. Mısır’da Baliara’da Africa’da doğar ancak en güzeli Lemnos’da ve Kappadokia’dadır taş ocaklarından çıkarılır ve taşlara yapışık halde bulunanlar en güzeldir. Doğal topraklıdır, kendine has rengi vardır, dışı lekeli ve eskiler bunu ton (parlatma) için kullanırlardı.)

Aslında *miltosun* tam olarak ne olduğu konusunda tartışmalar vardır. Dioscorides, <μίλτος Σινωπική> olarak adlandırır.¹²⁸⁹ Plinius’a göre bu kesinlikle *rubricanın* Yunancasıdır.¹²⁹⁰ Bazıları ise, buna *minium* (kurşun oksit) de se de Plinius onu *cinnabar* ile eşleştirir.¹²⁹¹ Strabon’un İberia’daki *miltos* ile karşılaştırması kırmızı cıva sülfürü tanımını kabul etmemizi sağlıyor. Çünkü İspanya’daki cıva bugün bile hala ünlüdür. Sızma ve Niğde-Gümüşler’deki cıva yatakları bunun göstergesidir. Bu yüzden *miltosun* kırmızı cıva sülfürü olması muhtemeldir. Kızılırmak’ın diplerinde de bu renk bulunur ve bu yüzden Kızıl denilmiş olabilir.¹²⁹² Theophrastus’un *miltos* madenini çıkarmanın işçiler üzerinde tehlikeli etkileri olduğunu belirtmesi de cıva olduğunu kanıtlar.¹²⁹³

Kappadokia değerli taşların çeşitliliği bakımında zengin bir ülkedir. Bu taşların bazıları Arkhelaos’un madencileri tarafından çıkarılmış ve ihraç edilerek¹²⁹⁴ ülke ekonomisine kazandırılmıştır. Strabon’un da geçen bu değerli taşlar arasında bugün hala Kappadokia’da çok ünlü olan *Onyks* (όνυχίτης), kristal (κρυστάλλος) ve *lapis specularis* en önde gelenleridir:

“λέγεται δὲ καὶ κρυστάλλου πλάκας καὶ ὀνυχίτου λίθου πλησίον τῆς τῶν Γαλατῶν ὑπὸ τῶν Ἀρχελάου μεταλλευτῶν εὐρήσθαι. ἥν δέ τις τόπος καὶ λίθου λευκοῦ τῷ ἐλέφαντι κατὰ τὴν

¹²⁸⁹ Dioscorides, *De Materia medica*, 5.96

¹²⁹⁰ Plin., HN., 33.115

¹²⁹¹ Plin., HN., 33, 115

¹²⁹² D.M. Robinson, *Ancient Sinope*, Chicago, 1906, s. 141

¹²⁹³ Theoph. *De. Lap.* 52; Bunu çıkarmak son derece tehlikelidir ve bu yüzden köleler kullanılmaktadır.

¹²⁹⁴ Plin., HN., 1, 37; 37,11; 37,25; 37,30; 37,32;37,37

χροαν ἐμφεροῦς ὥσπερ ἀκόνας τινὰς οὐ μεγάλας ἐκφέρων, ἐξ ὧν τὰ λαβία τοῖς μαχαιρίοις κατεσκεύαζον· ἄλλος δὲ εἰς διόπτρας βόλους μεγάλας ἐκδιδούς, ὥστε καὶ ἔξω κομίζεσθαι.” (Strab., 12.2.10)

(Arkhealos’un madencileri tarafından Galatialıların ülkesin yakınında kristal levhalar ve *onyksites* taşı bulunmuş olduğu söylenir. Ayrıca renk bakımından fildişine benzeyen beyaz bir taşın ve tıpkı küçük bilek taşları ölçüsünde çıkarılan bir yer vardı ve bunlardan hançerlere saplar yapılırdı; Başka bir yerde ise dışarıya satılacak kadar büyük plakalar *dioptras* (*lapis specularis*) çıkarılan bir yer de vardı.)

Plinius *Naturalis Historiae* eserini yazarken, muhtemelen Kappadokia bölgesine gitmiştir ve bölgede çıkarılan taşlara eserinde yer vermiştir. O da, Kappadokia’daki *specularis lapis* (şeffaf alçıtaşı) ancak en çok çıkarılan yer olduğunu belirtmekle birlikte, İspanya’dakinden sonra kalite olarak ikinci sırada geldiğinden bahseder:

“*Et hi quidem sectiles sunt, specularis vero, quoniam et hic lapidis nomen optinet, faciliore multo natura finditur in quamlibet tenues crustas. iam et Cypros et Cappadocia et Sicilia et nuper inventum Africa, post ferendos tamen omnes Hispaniae, Cappadocia amplissimos magnitudine, sed obscuros.*”¹²⁹⁵ (Plin. HN., 36.45.160)

(Aslında bu ayna gibi taş (*specularis lapis*) gerçekten kesilebilir taşlardır, -çünkü taşlardan birisi olarak kabul edilir- doğal olarak istenildiği kadar ince yapraklara çok kolayca ayrılabilir.... Şimdi ise Kypros, Kappadokia ve Sicilia’da ve yakın zamanda Kappadokia’da keşfedildi. Fakat bütün bunlar Hispania’dakiden sonra gelir. Kappadokia, en fazla (en çok) taşta sahip olmasına rağmen rengi koyudur.)

Plinius Kappadokia bölgesinde çıkarılan *onyx* ya da *alabaster* taşından (*lapis alabastrites*) bahsettiği pasajında ikisini de aynı düşünmüş olabileceği için tam olarak hangisini kastettiğini bilemiyoruz¹²⁹⁶ ancak anlattıkları arasında en değersiz olanın Kappadokia bölgesindeki olduğunu yazar:

¹²⁹⁵ Plin., HN, 36.45.160

¹²⁹⁶ Bkz. çevirenin notu.

(.vilissimus autem et sine ullo nitore in Cappadocia. probantur quam maxime mellei coloris,.) (Plin.HN., 36.12.61)

(En değersiz olanı ise hiçbir parlaklığı olmadığı için Kappadokia'daki kabul edilir..)

Phengis (φεγγός) Plinius'un yazdıklarından ise, Strabon'un bahsettiği, ihraç edilen şeffaf beyaz bir taş olabilir. Plinius da Strabon'un verdiği bu bilgiyi destekler ve Nero döneminde, süper kalitede *phengis* denilen beyaz bir şeffaf taşın Kappadokia bölgesinde keşfedildiğini ve bunun *Domus Aurea* çevresi ile birlikte Fortuna tapınağının yeniden inşa edilmek için imparator tarafından kullanıldığını yazar.¹²⁹⁷

“*Nerone principe in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, candidus atque tralucens etiam qua parte fulvae inciderant venae, ex argumento phengites appellatus. hoc construxerat aedem Fortunae, quam Seiani appellant, a Servio rege sacratam, amplexus aurea domo;*” (Plin., HN., 36. 46. 163)

(Nero imparatorken Kappadokia'da ortaya çıkarıldı, mermer kadar sert, parlak ve ışığı geçiren, ve kırmızımsı damarlı kısımların olduğu bir taş bulundu, içeriğinden ötürü *phengites* (ışık veren taş) olarak adlandırıldı. Nero, “Sejanus'un tapınağı” diye adlandırılan ve kral Servius tarafından kutsanmış olan Fortuna tapınağını, *domus aurea* tarafından kuşatılacak şekilde inşa etti.)

Bu maden kaynakları da muhtemelen Tiberius tarafından alındı ve daha sonraki imparatorlar tarafından yağmalandı. Bunun yanı sıra Domitianus suikastçılardan çok fazla çekindiği için gezdiği hat boyunca sütun girişlerine *phengisler* yerleştirdi ki buraya baktığı zaman yansıma sayesinde arkasında kimin olduğunu rahatlıkla görebilecekti.¹²⁹⁸

Kappadokia bölgesinde çıkarılan değerli taşlardan birisi de *Glaesum* (Kehribar)'dır.

¹²⁹⁷ Strab., 12.2.10; Plin., HN., 36,46

¹²⁹⁸ Suet., Dom., 14

“Archelaus, qui regnavit in Cappadocia, illinc pineo cortice inhaerente tradit advehi rude polirique adipe suis lactentis incoctum.” (Plin.HN., 37.45)

(Kappadokia’da hüküm süren Arkhelaos, onun katı bir şekilde o ülkeden getirildiğini (İndia) ve Ona çam korteksiyle yapıştırılmasıyla kendi sütünü emerek parlatıldığı anlatılır.)

Bunlardan başka Kappadokia bölgesinde, *Iaspis* (Yeşil yeşim taşı),

“in Phrygia purpurea et in Cappadocia ex purpura caerulea, tristis atque non refulgens.” (Plin., HN., 37. 115)

(Iaspis taşı, Phrygia’daki mor renktedir, Kappadokia’daki ise koyu yeşildir, koyudur, parlak değildir.),

Cadmitis “Cappadocia et in Phrygia nascitur, ebori similis.” (Plin. HN., 37.152)

(Kappadokia ve Phrygia anavatanıdır, fildişine benzer)

ve *Catoptritis*¹²⁹⁹ *“Catoptritis in Cappadocia provenit candore imaginem regerens.”*(Plin., HN., 37.152)

(Catoptritis Kappadokia’da bulunur, parlaklığıyla nesneleri yansıtır.) taşları da vardır.

Kappadokia’nın zengin tuz membaları vardı ve Kappadokia’nın batısındaki büyük bir göl buharlaşarak tuz sağlıyordu: *“horum extremitates tantum inarescunt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, ubi largius coquitur et usque ad medium.”* (Plin., HN., 31. 39. 73)¹³⁰⁰ Ancak buradaki buharlaşma yeterli seviyede olmadığı için

¹²⁹⁹ Diğer parlak taşlara benzer.

¹³⁰⁰ Ayr. bkz. Vitr. De. Arch., 8.3.9 *“Etiamque est in Cappadocia in itinere, quod est inter Mazaca et Tyana, lacus amplius, in quem lacum pars sive harundinis sive alii generis si dimissa fuerit et postero die exempta, ea pars, quae fuerit exempta, invenietur lapidea, quae autem pars extra aquam manserit, permanet in sua proprietate”*

derinlere kadar inmiyordu ve yeteri kadar tuz sağlanamıyordu. Bilinen bir yöntem olarak, Kappadokia bölgesinde yapay buharlaştırma yoluyla da tuz elde edildiği anlaşıyor:

“hoc detracto subest sal. et in Cappadocia e puteis ac fonte aquam in salinas ingerunt. in Chaonia excocunt aquam e fonte refrigerandoque salem faciunt inertem nec candidum.” (Plin., HN., 31.39.82-83)

(bu alındığında tuz altta kalır. Kappadokia’da hem kuyu hem de kaynaklardan getirilen suyu tuz yataklarına döktüler. Chaonia’da kaynaktan getirilen su kaynatıldıktan sonra soğumaya bırakılınca yavan ve beyaz olmayan bir tuz elde edilir.)

Plinius, Kappadokia’da tuzun göllerin yanı sıra topraktan da tıpkı *lapis specularis*’de olduğu gibi levhalar halinde çıkarıldığını yazar:

“effoditur et e terra, ut palam est umore densato, in Cappadocia. ibi quidem caeditur specularium lapidum modo” (Plin., HN., 31.39. 77)

(topraktan da tuz kazılarak çıkarılır, Açıkça Kappadokia’daki gibi nem yoğunlaşınca *lapis specularis* gibi (levhalar) kesilerek çıkarılır.)

Kappadokia’da çıkarılan tuz (kaya tuzu) hoş kokuludur *“in Cappadocia crocinus effoditur, tralucidus et odoratissimus.”*¹³⁰¹ (Kappadokia’da safran rengine, parlak (geçirgen) ve çok hoş kokulu tuz kazılarak çıkarılır ve Plinius’a anlatılan göre cildin canlı görünmesini sağlarmış:

“e Cappadocia qui in laterculis adfertur, cutis nitorem dicitur facere.”

(Kappadokia’dan küçük tuğlular halinde çıkarılan tuzun cilde parlaklık verdiği anlatılır.)

¹³⁰¹ Plin. HN., 31.39.86

Columella da Plinius gibi, Kappadokia'daki kaya tuzunun göz hastalıkları tedavisinde kullanıldığını yazar:

“ *Oculorum uitia plerumque melle sanantur..... sal Hispanus uel Ammoniacus uel etiam Cappadocus minute tritus et inmixtus melli uitium extenuat.*” (Col. De Re Rust. 6.17.7.5)

(Göz hastalıkları daha ziyade balla tedavi edilir,... .Gerek Hispania'daki gerek Ammoniacus tuz gerek Kappadokia'daki kaya tuzu ince ince dövüldükten sonra balla da karıştırırsan kusuru (hastalığı) azaltır.)

Kappadokia bölgesinde temiz ve suyu bol bir kaynak suyu olduğundan bahsedilir:

“*φασὶ δὲ καὶ ὅτι τὸ περὶ Καππαδοκίαν ὕδωρ πολὺ τε ὄν καὶ κάλλιστον οὐ σήπεται ἀπόρρυσιν οὐκ ἔχον, πλὴν εἰ μὴ ὑπὸ γῆν ῥέει.*” (Ath., 2.43 (19))

(Kappadokia civarındaki suyun kaynağı olmasa da bol ve güzel olduğunu ve yer altından akmadığı sürece bozulmadığını anlatırlar)

Seneca, Kappadokia bölgesinde atların suyu içtiği zaman cildinde lekeler oluşturduğuna dair ilginç bir ırmağın varlığından kendinden emin bir şekilde bahseder:

“*Auctores bonos habeo esse in Galatia flumen quod idem in omnibus efficiat, esse in Cappadocia quo poto equis, nec ulli praeterea animali, color mutetur et spargatur albo cutis.*” ¹³⁰²

(Galatia'da bütün her hayvanlarda aynı etkiyi yapan bir ırmak var olduğuna, aynı şekilde Kappadokia'da, başka herhangi bir hayvanda değil, sadece atlar içtiği zaman renginin değiştiğine ve cildinde beyaz leke yapan bir ırmak olduğunu söyleyen çok iyi araştırmacılara sahibim.)

¹³⁰² Sen. Nat. Quast. 3.25,4

Kappadokia bölgesinde yetişen bitkilere gelince; aslında birbirinden biraz farklı olarak sarı, ince dalları olan ve çalılık bitki *Botrys* ve Kappadokialıların *Ambrosia* diye adlandırdıkları (*Artemisia*, meşe ağacı) bitkileri yetişir:

“*quam quidam botryn, alii ambrosiam vocant, talis in Cappadocia nascitur.*” (Plin., HN., 25.74)

(gerçekten bazılarının *botrus* dediği bu bitkiye bazıları *ambrosia* der ve Kappadokia’da yetişir.)

“*hoc Cappadoces ambrosiam vocant, alii Artemisiam*” (Plin. HN., 27.55)

(bunun Kappadokialılar *ambrosia* der, bazıları da *Artemisia*.)

Kappadokialılar, şarap kokulu bu bitkiden kendileri için taç yaparlar. *Botrys*’un süs eşyası olarak kullanılmasının yanı sıra hekimlikte çözücü olarak da kullanılır:

“*odore vinoso, qua de causa botrys a quibusdam vocatur, ab aliis Artemisia. coronantur illa Cappadoces. usus eius ad ea, quae discuti opus sit*”¹³⁰³

Kappadokia’da bölgenin adıyla anılan *zizipha* (*zizyphum*, hünnap ağacı ya da Kappadokia ağacı) “*item rhododendron, item zizipha, qua<e> Cappadocia vocantur;*”¹³⁰⁴ ağacı vardır.

Kappadokia ve Armenia bölgesinde yetişen *adamantis* adında ve aslana verilence dahi sırtının üzerine düşürebilen ve elmas kadar sağlam ve ezilemeyen bir bitki yetişir: “*Aliam deinde adamantida, Armeniae Cappadociaeque alumnam*” Plinius, bu bitkiden sonra aynı kategoride Kappadokia’da yetişen *Ther<i>onarca* isimli bir bitkiden daha bahseder ve bunun da vahşi hayvanları uyuşturduğunu yazar:

¹³⁰³ Plin., HN., 27.28.6

¹³⁰⁴ Plin., HN., 21.51

“*Therⁱonarca in Cappadocia et Mysia nascente omnes feras torpescere nec nisi hyaenae urina adpersa recreari.*”¹³⁰⁵

Μωλυ (*πήγανον ἄγριον*), Pedanius’un *Dioscorides* adlı eserinde bunun Kappadokia ve Galatia bölgesinde yetiştiği ve Harmala ve başka isimlerle bilinse de Kappadokiahların buna *molu* dediklerini aktarır.¹³⁰⁶ Bu bitki yabani sedefotuna ya da üzerliğe verilen isimdir. Bu sözcüğe Homeros’un eserinde de rastlarız:

“μῶλυ δέ μιν καλέουσι θεοί, χαλεπὸν δέ τ’ ὀρύσσειν ἀνδράσι γε θνητοῖσι.”¹³⁰⁷

(Tanrılar ona *molu* derler, ve ölümlü adamlar için onu kazımak zordur.)

Plinius Kappadokia ile Galatia sınırında, halkın kendi memleketlerindeki kaslara iyi gelen bitkilerden yağ ürettiklerini yazar. Bu bitkinin adı Pisidia’nın Selga kentinden dolayı *Selgiticum*dur:

“*suis herbis componunt inter Cappadociam et Galatiam quod Selgiticum vocant, nervis admodum utile, sicut in Italia Iguvini.*” (Plin. HN., 15.31)

(Kappadokia ile Galatia arasında Selgiticum dedikleri kendi bitkileriyle hazırlarlar, kaslara çok faydalıdır.)

Kappadokia bölgesinde yetişen diğer bir bitki aslında meyve olarak da yenilen Yunanca anlamıyla uyumlu olan *ἀκάνθινα* dikenli incirdir : “τὰ δ’ ἀκάνθινα ὑφαίνεται καὶ ἐν Καππαδοκίᾳ, ...”¹³⁰⁸

Kappadokia’da yetişen kıvrıkcık ya marulun özellikleri verilir:

“*purpureas, crispas, Cappadocias, Graecas....*”¹³⁰⁹

¹³⁰⁵ Plin., HN., 24.162-163

¹³⁰⁶ Pedanius, *Dioscorides*, 3.46

¹³⁰⁷ Hom., *Od.*, 10.305

¹³⁰⁸ Strab., 3.5.10.

(Yunan ve Kappadokia'daki marul (kıvırcık) mor ve gevrek tir)

M.S. I. Yüzyıl yazarı ve tarım konusunda ünlü bir eser yazmış olan Columella, Kappadokia'da Şubat ayında ekilmesi gereken marul türü olduğunu ve Kappadokia adını taşıyan parlak, sık yapraklı, göbekli marulun yetiştiğini yazar:

*“tertia, quae spisso sed puro vertice pallet,
haec sua Cappadocae servat cognomina gentis. 185*

.....
190

Cappadocamque premit ferali mense Lupercus.”¹³¹⁰

(sıkı fakat pürüzüz başıyla solgun görünen bu üçüncüsü ise adını Kappadokia soyundan alır.

.....
Lupercus vahşi ayında Kappadokia'yı (tür) eker.)

¹³⁰⁹ Plin., *HN.*, 19.126; 19.128: “*quae Cilicia vocatur, folio Cappadociae, ni crispum latiusque esset.*”

¹³¹⁰ Columella, *De Re Rustica*, 10. 184-191

3 KAPPADOKIA BÖLGESİNDE TOPLUM, DİL VE KÜLTÜREL YAŞAM

3.1 Yunanca ve Latince Metinlerde Kappadokia Halkı

Kappadokia adı bir etnik tanımlama olmadığı için antik yazarlar, bu halkın kökeninin izlerini aramış ve onları çeşitli isimlerle çağırmışlardır. Bu bölümdeki amacımız Kappadokia halkı hakkında yapılan bu köken tanımlamalarını bir araya getirmektir.

Kappadokia, mekan olarak çok geniş bir alana yayıldığı ve çok eski zamanlardan beri yaşanan değişimlere ev sahipliği yaptığı için bir çok etnik unsurdan oluşan kozmopolit bir yapıya sahiptir. Bu yüzden Kappadokia bölgesinin halkının kökenin bir unsur olduğunu söylemek açıklayıcı olmayacaktır. Bölgenin on *strategi*adan oluşması ve Kataonialılar, Mazakalılar gibi tanımlamaların yapılması da bunun en önemli kanıtı gibidir.

Elimizdeki tüm filolojik belgeleri genel olarak incelediğimizde, Antikçağ yazarları, Kappadokia bölgesinde yaşayan halkı, aslında birbirine benzeyen ancak farklı sözcüklerle tanımlamışlardır: Syrialı/Assyrialı/Leukosyrialı/Arami, Kataonialılar, Henetler ve Persler.

Strabon M.Ö. 400 ve 330 yıllarında yaşamış olan Anadolu Logograf Ephoros'un Kappadokia bölgesinden söz etmemesini eleştirir ve bu şekilde Kappadokia'nın tarihini çok eskilere götürür:

“διὰ τί δ' ἐν τοῖς μεσογαίοις ἔταξε τοὺς Χάλυβας, οὓς ὁ ποιητὴς Ἀλιζῶνας ἐκάλεσεν, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ἀπεδείξαμεν; ἄμεινον γὰρ ἦν διελεῖν καὶ τοὺς μὲν ἐπὶ τῇ θαλάττῃ φάναι τοὺς δὲ ἐν τῇ μεσογαίᾳ: ὅπερ καὶ ἐπὶ τῆς Καππαδοκίας ποιητέον καὶ τῆς Κιλικίας. ὁ δὲ τὴν μὲν οὐδ' ὠνόμακε, τοὺς Κίλικας δὲ τοὺς ἐπὶ τῇ θαλάττῃ μόνον εἴρηκεν.” (Strab., 14.5.24)

(benim daha önceden kanıtladığım gibi, Ozanın (Homeros) Halizonlar dediği, Khalybesleri neden iç kısımlara yerleştirdi? (Ephoros) denize bakan kısımlar ve iç kısımlar

diye ayırmak daha iyi olurdu tıpkı Kappadokia ve Kilikia da yapılması gerektiği gibi. Epheros, Kappadokia'nın ismini bile söylememiştir, Kilikalılardan ise sadece denizin kıyısındakiler diye bahsetmiştir.)

Strabon Homeros'un coğrafi bilgilerini sorgular ve Leukosyrialılardan ya da Kappadokialılardan bahsetmemesini eleştirerek, Kappadokia halkının eskiliğine vurgu yapmış olur: "Amazonları hatırlatır, sık sık Fenikelileri ve Mısırlıları ve Etiyopluları hatırlatmasına rağmen, Leukosyrialılardan ya da Kappadokialılardan veya Lykaonialılardan, söz etmez."¹³¹¹ Strabon, Apollodoros'la birlikte onun bu bölgeyi atlamasını alaycı bir dille eleştirir. Homeros Kappadokia ve Lykaonia ve Kataonia halklarından söz etmez.¹³¹² Çünkü Troya savaşı ile ozanın yaşadığı yıl arasında yüzyıllar geçmiştir ve bu kitapta bahsedilen kabilelerin yok olması, dağılması ve birbirleriyle birleşmeleri gerçekleşmiş olabilir. Fakat Apollodoros'un¹³¹³ buna ek olarak yanlış bilgi vermesini de eleştirir ve nedenini şöyle açıklar:

“τὴν γὰρ Καππαδοκίαν οὐκ εἴρηκεν, οὐδὲ τὴν Καταονίαν, ὥς δ' αὐτὸς τὴν Λυκαονίαν, δι' οὐδέτερον τούτων: οὐ γὰρ ἔχομεν τοιαύτην ἱστορίαν ἐπ' αὐτῶν οὐδεμίαν. γελοῖόν τε τὸ τοῦς Καππάδοκας καὶ Λυκάονας διὰ τί μὲν Ὅμηρος παρέλιπε φροντίσαι καὶ ἀπολογήσασθαι, διὰ τί δ' Ἐφορος παρῆλθε παρελθεῖν καὶ αὐτόν, καὶ ταῦτα παραθέμενον πρὸς αὐτὸ τοῦτο τὴν ἀπόφασιν τάνδρός, πρὸς τὸ ἐξετάσαι καὶ διαιτῆσαι.” (Strab., 12.5.27)

(zira Homeros, ne Kappadokia'dan, Kataonia'dan tıpkı Lykaonia'dan olduğu gibi söz etmez fakat bunlardan hiçbiri yüzünden değil zira biz onların hiçbiri üzerine böylesi bir tarihe sahip değiliz. Neden Homeros'un Kappadokialıları ve Lykaonialıları anlatmadığını (bir kenara bıraktığını) düşünmek ve savunmaya çalışmak komiktir. Onun bizzat bu yargısını onu araştırmak ve yargılamak için kanıt olarak gösterdiği zaman, Ephoros'un niçin bunu söylemediğini kendisinin atlaması da komiktir.)

¹³¹¹ Strab., 12. 3. 27

¹³¹² Kappadokia ve Kataonia halkını aynı görmez.

¹³¹³ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/30025/Apollodorus-of-Athens>, 25 Mart, 2014

Yukarıda verilen bilgilerden, Kappadokia halkı ve Kappadokialıların çok eski tarihlere kadar uzandığı anlaşılmaktadır.

Asurluların M.Ö. XX. yüzyılda geldikleri zaman, merkez Anadolu'da hüküm süren bir kaç krallık vardı.¹³¹⁴ Onlar ticaret kolonileri kurarak Anadolu'ya yerleştirirler ve bunu Karum'daki bugüne kadar çıkan arşivler, Asurlu tüccarların yerli halkın iki katı nüfusa sahip olduklarını göstermiştir.¹³¹⁵ Asurlu kolonilerin Anadolu'da sadece bir ticaret kolonisi olarak kalmayıp Anadolu'nun sosyal ve kültürel hayatına önemli katkılar yaptıklarını, koloni kurdukları bölgenin demografik yapısını değiştirdiklerini söyleyebiliriz. Zira Yunanlılar, Büyük kolonizasyon döneminde (M.Ö. 750-550) Kilikia kıyılarında Asurluların olduklarını görünce bölgeye yerleşememişlerdir.¹³¹⁶

Kültepe kazılarında, Asur çivi yazısı ile yazılmış ve Kappadokia tabletleri olarak da bilinen ve sayısı yirmi bir binden olan kil tabletlerde Anadolu'daki kişi ve yer isimlerine rastlanılır ve bu isimlerden Anadolu'nun ikinci bin yılda yoğun bir şekilde Hattice konuşan Hatti halkının varlığını açıkça gösterir. Bunların o zaman Luwilerle birlikte asıl yerli halkı temsil ettiğini söyleyebiliriz. Klasik dönemdeki adı Kappadokia olan bölgenin ana şehirleri Kayseri, Niğde, Nevşehir, Aksaray gibi kentleri içeren ve 24 krallıktan oluşan Tabal konfederasyonu önemli Luwi Krallıklarından birisidir. M.Ö. 8. ve 7. Yüzyıllarda Orta Asia'dan gelen ve muhtemelen bir İran ırkı olan Kimmerler Tabal bölgesine yerleşirler. Krallarından birisi yeni Asur belgesinde Luwice teophorik bir isim, Sa-an-dak-Kur-ru olabilirdi. Bu kaynak, Kimmerlerin Kappadokia bölgesine yerleştiğini ve yerel halkla kaynaştığını kanıtlayabilir.¹³¹⁷

¹³¹⁴ T. Bryce, 2005

¹³¹⁵ N. Baydur, 1970

¹³¹⁶ A. M. Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, TTK, Ankara, 2011

¹³¹⁷ O. Casabonne, *The Formation of Cappadocia: Iranian Populations and Achaemenid Influence*, İstanbul, 2005

Perslerin Medleri yenerek Anadolu'yu hakimiyet altına aldıktan sonra, onların Kappadokia'ya yoğun bir nüfus getirdiklerini biliyoruz. Dolayısıyla, Kappadokia bölgesinde, Yunan ve Roma dönemi öncesine kadar, Luwi, Asur, Hitit, Phryg, Kimmer, Med ve Pers halkından izler kaldığını söyleyebiliriz.

Yukarıdaki bilgilerde anlaşıldığı üzere, Kappadokia halkı kozmopolittir. Özellikle güney Kappadokia bölgesinde bu çeşitlilik daha ön plana çıkar. Kappadokia halkını tanımlarken Tyana bölgesini ayrı bir yerde değerlendirmek gerekir. Çünkü burası doğu ile batının eridiği bir pota gibidir. Tyana kentinin halkı, Kappadokia, Phryg (Druma),¹³¹⁸ Pontus, Pers orijinlidir. Niğde ilindeki Kaynarca tümülüsünde iki adet Phrygialılara ait bronzdan kap bulunmuştur.¹³¹⁹ Kentte ele geçen yazıtların yarısı Yunan isimleri ile doludur (Eugenios, Athenais, Gylle, Diogenia, Demetrios). Bunlar kentte var olan büyük bir Yunan nüfusundan ziyade yerel isimlerin Yunanlılaştırması olarak da açıklanabilir. Kuşkusuz, Roma döneminde *colonia* statüsüne yükseltelen Tyana kentine İtalia'dan belli bir oranda nüfusunun geldiğini de söyleyebiliriz.¹³²⁰ Ephesos'da bulunan bir yazıtta, Tyana'lı Hatip Aurelius Athenaios çifte vatandaşlığı vardır.¹³²¹ Bu da Tyana kültürünün kozmopolit yapısına bir kanıttır.

Strabon'a göre kendisinden önceki yazarlar Kataonialıları da ayrı bir halk olarak düşünmüşlerdir. Fakat, Strabon, kendisinin bölgeye yaptığı gezisinde bu halkın bütün kültürel özelliklerini kaybetmelerini şaşkınlıkla aktarmıştır. Strabon'un, kendisi de orada doğmuş olduğu için, çok iyi bildiği Kappadokia bölgesinin etnik tanımlamasını her zaman yaptığı aynı dili konuşanlar (*ὁμογλώττοι*) yöntemini kullanarak kolayca ayırt eder ve sınırlarını çizer:¹³²²

¹³¹⁸ Berges, D. – Nollé, 2000, s. 195

¹³¹⁹ M., Akkaya, "Objets phrygiens en bronze du tumulus de Kaynarca", dans Pelon, O., et Le Guen-Pollet (éds.), *La Cappadoce méridionale jusqu'à la fin de l'époque romaine, Actes du colloque d'Istanbul, IFEA, 13-14 Nisan 1987*, Editions Recherche sur les civilisations, Paris, 1991, s.25-27

¹³²⁰ http://asiaminor.ehw.gr/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaId=9671#chapter_0, 4 Aralık 2013'te erişildi.

¹³²¹ Berges, D. – Nollé, J., 2000, s. 422

¹³²² S. Panichi, *Strabo's cultural geography*, Cambridge, 2005

“καὶ αὐτῶν δὲ τῶν ὁμολώτων οἱ παλαιοὶ τοὺς Κατάοντας καθ’ αὐτοὺς ἔταπτον, ἀντιδιαιροῦντες τοῖς Καππάδοξιν ὥς ἑτεροεθνέσι, καὶ ἐν τῇ διαριθμῇ τῶν ἐθνῶν μετὰ τὴν Καππαδοκίαν ἐτίθεσαν τὴν Καταονίαν, εἴτα τὸν Εὐφράτην καὶ τὰ πέραν ἔθνη, ὥστε καὶ τὴν Μελιτηνὴν ὑπὸ τῇ Καταονίᾳ τάττειν, ἥ μεταξὺ κεῖται ταύτης τε καὶ τοῦ Εὐφράτου συνάπτουσα τῇ Κομμαγενῇ ἢ μέρος τε τῆς Καππαδοκίας ἐστὶ δέκατον κατὰ τὴν εἰς δέκα στρατηγίας διαίρεσιν τῆς χώρας. οὗτω γὰρ δὴ οἱ καθ’ ἡμᾶς βασιλεῖς οἱ πρὸ Ἀρχελάου διατεταγμένην εἶχον τὴν δέκατον δ’ ἐστὶ μέρος καὶ ἡ Καταονία. καθ’ ἡμᾶς εἶχε στρατηγὸν ἑκατέρᾳ ἴδιον: οὔτε δ’ ἐκ τῆς διαλέκτου διαφορᾶς τινος ἐντούτοις πρὸς τοὺς ἄλλους Καππάδοκας ἐμφαινομένης οὔτε ἐκ τῶν ἄλλων ἐθνῶν, θαυμαστὸν πῶς ἠφάνισται τελέως τὰ σημεῖα τῆς ἄλλοεθνίας. ἦσαν δ’ οὐν διωρισμένοι, προσεκλήσατο δ’ αὐτοὺς Ἀριαράθης ὁ πρῶτος προσαγορευθεὶς Καππαδόκων βασιλεύς.”

(Aynı dili konuşanlar arasından eskiler Kataoniaalıları, farklı bir ırk oldukları için mantıklı bir şekilde onları Kappadokialılardan ayırarak ona göre düzenlediler ve eskiler ulusları anlatırken Katonia’yı Kappadokia’dan sonra yerleştirdiler, daha sonra Euphrates’i ve ötesindeki kabileleri ve Melitene’yi bile Kappadokia’nın altında olacak şekilde düzenlediler. Bu, Katania’nın ve Euphrates’in arasında kalan Melitene Kommagane’ye bağlıdır ve ülkenin on *strategi*aya ayrılmasına göre onuncu kısmını oluşturur. Çünkü bizim zamanımızdaki Arkhelaos’tan önce gelen krallar Kappadokia’nın yönetimini bu şekilde yürüttüler. Kataonia, Kappadokia’nın onuncu kısmıdır. Bizim zamanımızda her bir eyalet kendi yöneticisine sahipti. Diğer Kappadokialılarla karşılaştırıldıkları zaman, Kataniaalılarının ne konuşma bakımından ne de başka alışkanlıklar bakımından farklı olmadığı görüldüğü için, başka bir ırkın izlerinin tamamen kaybolmuş olması, hayret vericidir. Ayrıca bunlar ayrı bir ulustular. Kappadokialıların ilk kralı olarak selamlanan Ariarathes onları ilhak etti.)¹³²³

Sonuç olarak Strabon’un verdiği bilgilerden başka hakkında hemen hemen hiç bir şey bilmediğimiz Kataoniaalılar Kappadokia’nın içinde yer almasına karşın Kappadokialılardan ayrı bir halktır. Bunun dışında Kataniaalılar hakkında bir bilgimiz yoktur.

¹³²³Strab., 12.1.2

3.1.1 Kappadokia İsminin Kökeni

Kappadokia isminin nereden geldiği konusunda farklı görüşler öne sürülmüştür. Kappadokia adına, ilk olarak, Dareios'un (M.Ö. 522-486) fethettiği ve vergi aldığı toprakların yazılı olduğu ve üç dilde, Eski Persçe, Elamca ve Akadça yazılmış olan Behistun (Bisitun) yazıtında rastlanır. Burada "Katpatuka" olarak geçer ve anlamının genel olarak "güzel atlar ülkesi" olduğu kabul edilir.¹³²⁴ Ancak bununla ilgili elimizde kesin bir kanıt yoktur.

Plinius ise, Kappadokia adını, bölgedeki daha önce hiçbir yazarın belirtmediği Kappadoks ırmağına bağlar:

"galatiae morimene, ubi disternat eas cappadox amnis, a quo nomen traxere antea leucosyri dicti."

(... Galatia'nın önünde Morimene (uzanır) burada onları Kappadoks ırmağı ayırır ve önceden Leukosyrialılar diye adlandırılan Kappadokialılar ismini bu ırmaktan aldı.)¹³²⁵

Antik yazarların geleneksel bir özelliği olan mitolojik öyküler kullanılarak da Kappadokia adının kökeni açıklanır. Hadrianus döneminin Kappadokia valisi Flavius Arrianos, Ninova kentinin mitolojik kurucusu Semiramis'in¹³²⁶ oğlu Asur kralı Ninos'un (Ninias) Kappadokus adında bir oğlu olduğunu ve bundan dolayı buradaki Asurluların isimlerini Kappadokialı olarak değiştirdiklerini anlatır:

*"καὶ τοὺς Καππαδόκας δὲ οὕτω ποτὲ ἱστορεῖ λέγεσθαι, ἐν οἷς φησι Καππαδόκα παῖδα Νινύου, ἐφ' ὅτῳ Ἀσσύριοι μεταβαλόντες τὸ ὄνομα Καππαδόκαι ὠνομάσθησαν."*¹³²⁷

¹³²⁴ R. Van Dam, 2002, s. 65; N. Baydur, 1970, s. 114

¹³²⁵ Plin., *HN.*, 6.3

¹³²⁶ Semiramis ve Ninos, Ninova'nın mitolojik kurucusudur. Ninos, Ninova kentini M.Ö. 2182 yılında kuran büyük bir savaşçıdır ve Asia'nın büyük kısmını ele geçirmiştir. Ninyas, Semiramis ile Ninos'un oğludur. Daha sonra karısı Semiramis onun ölümünden sonra imparatorluğu ele geçirdi ve bir çok şehir kurdu. (W.Smith, 1890)

¹³²⁷ Flav., Arrian., *Hist., Phil., Bithynicorum fragmenta*, 51

(Kappadokialıların o zamanlar bu şekilde adlandırıldığını anlatır; Ninus'un Kappadoks adında bir oğlu olduğu ve bundan dolayı Asurlular adlarını değiştirerek Kappadokialı (*Καππαδόκαι*) olarak adlandırıldığını anlatırlar.)

Bu mitolojik hikaye iki siyasi olayla da desteklenebilir. İlki Diodorus'un Assyria'nın mitolojik kralı Ninus'un, Kappadokia dahil neredeyse tüm Anadolu'yu egemenliği altına aldığını (M.Ö. 2189 civarı) yazmasıdır.¹³²⁸ Diğerisi ise Ksenophon'un *Kyropaedia* eserinde, Kyros'un Babylonia'yı fethetmek üzere iken onları gözetlemeleri için Lydia, Phrygia ve Arabialılar ile birlikte Kappadokialıları da görevlendirdiğini ve Babylonialıların bu durumu gülünç karşıladıklarını yazmasıdır; çünkü yazara göre Kappadokialılar, Perslere olduğundan çok daha fazla Babylonialılara dosttur. (*οἱ δὲ αὖ Βαβυλώνιοι ἀκούσαντες ταῦτα πολὺ ἔτι μᾶλλον κατεγέλων, ἐννοούμενοι εἰ σφᾶς Φρύγες καὶ Λυδοὶ καὶ Ἀράβιοι καὶ Καππαδόκαι φυλάττοιεν, οὗς σφίσις ἐνόμιζον πάντας εὐμενεστέρους εἶναι ἢ Πέρσαις.*)¹³²⁹ Bu siyasi gelişmeleri de bir araya getirdiğimiz zaman Kappadokialıların kurucu atası olarak Ninus'un gösterilmesi mantıklı olabilir.

Flavius Josephos, etnik grupların kuruluşlarını bir isme bağlayarak açıklamaya çalışmıştır. Ona göre, Japethos'un altıncı oğlu olan Meskh (Mosokh) Kappadokialıların kurucusudur:

“αἱ Μεσχῆνοι δὲ ὑπὸ Μέσχου κτισθέντες Καππαδόκες μὲν ἄρτι κέκληνται, τῆς δὲ ἀρχαίας αὐτῶν προσηγορίας σημεῖον δείκνυνται· πόλις γάρ ἐστι παρ’ αὐτοῖς ἔτι καὶ νῦν Μάζακα, δηλοῦσα τοῖς συνιέναι δυναμέν<οις οὕτως ποτὲ προσαγορευθὲν πᾶν τὸ ἔθνος.” (Joseph., AJ., 1.125)

(Meskheoslar, (Mosokhonlar, Meskhes (Mosokh)¹³³⁰ tarafından kuruldu, şimdi hala Kappadokialılar diye adlandırılıyorlar, onların eski isimlerine kanıt gösterilebilir; Şimdi bile

¹³²⁸ Diod., 2.2-3

¹³²⁹ Ksenph. Kyr. 7.5.14

¹³³⁰ G. L.Kavtaradze, makalesinde Mesekhlerin bir Gürcü kabilesi olduğunu belirtir. (“*The Interrelationship Between The Transcaucasian And Anatolian Populations By The Date Of The Greek And Latin Literary Sources*, 1996)

hala, Mazaka diye bir şehir vardır ve ki bu şehrin ismi, bütün ulusun bir zamanlar bu şekilde adlandırıldığını anlayabilecek olanlara açıkça gösterir.)

Kappadokia’da doğmuş ve yetişmiş olan Philostorgius¹³³¹ da Kappadokialıların kurucusunun Mosokh olduğu hikayesini benzer şekilde anlatır. Ona göre Caesarea esas olarak Kappadokia prensi Mozoko’dan dolayı Mozoka olarak adlandırılıyordu, zaman içerisinde bu isim Mazaka olarak bozulmuştur.¹³³²

Mosokh, Kappadokialıların ve Tabal’ın kurucusudur. İncil yazarlarına göre Japethos’un iki oğlu Meskh ve Tubal, Anadolu kökenlerini sembolize eden Japethos’un iki oğlu olarak Muskhi ve Tabal isimleri ile ilişkilendirilir. Zira Japethos’in Anadolu figürü olan bu mit, büyük ihtimalle Yunan mitosundaki titan Iapethos’un korunmasıdır.¹³³³ Kappadokialıların kökeninin Meskhler olduğunu söylemek her ne kadar merak uyandırıcı olsa da verilen bu bilgiler ülkenin kuruluşunu mitolojik olarak açıklamadan öteye geçmez.

Sonuç olarak “Kappadokia” adının etimolojisi, Kappadokia halkının kökeni konusunda kesin ve aydınlatıcı herhangi bir bilgi vermez.

3.1.2 Syriah/Assyriah/Leukosyriah/Arami Kappadokialılar

“Assyria” ve “Syria” sözcüklerinin birçok Yunanlı yazar tarafından genel olarak Asur imparatorluğunun hüküm sürdüğü bölge için birbirlerinin yerine kullanıldığını görürüz¹³³⁴. Bu sözcüklerin, Yunanlı yazarlar tarafından birbirlerinin yerine kullanılmasının sebebi, Herodotos’un Asurluların Yunanlılar tarafından

¹³³¹ Kappadokia’nın Borissus kasabasında doğmuştur ve yaklaşık yirmi yaşına kadar burada kalmıştır.

¹³³² *Ecc., Hist.*, 9.12

¹³³³ *CAH*, 2. 2. s. 421

¹³³⁴ R. Rollinger, The Terms “Assyria” and “Syria” Again, *Journal of Near Eastern Studies*, cilt. 65, Sayı. 4 (Ekim 2006), s. 283-287

Syrialı, barbarlar tarafından ise Asurlu olarak adlandırıldıklarını yazmasıdır.¹³³⁵ Aynı şekilde bu iki terim Yunan edebiyatında da en azından beşinci yüzyılın ortalarına kadar birbirinin yerine kullanılmıştır. Bununla birlikte, Syria ve Asur terimi ile ilgili logographların kırıntılarındaki bilgiler de bu sözcüğün tanımlanması için yeterli değildir. Sonuç olarak, birçok antik kaynakta “Syrialı” ve “Assyrialı” terimleri aynı halkı tanımlayan ve birbirlerine yerine kullanılan terimler olarak kullanılmıştır.

Anadolu ve Doğu hakkındaki bilgileri ilk olarak sistemli bir şekilde¹³³⁶ aktaran M.Ö. V. Yüzyıl yazarı ve tarihin babası Herodotos’dur. Kappadokia adının kökenine vurgu yapmayan Herodotos’a göre Kappadokialılar Yunanlılar tarafından Syrialı diye adlandırılmıştır:

“Οἱ δὲ Καππαδόκαι ὑπὸ Ἑλλήνων Σύριοι ὀνομάζονται.” (Herodotos, 1.72)

(Kappadokialılar, Yunanlılar tarafından Syrialı diye adlandırılırlar.)

Herodotos Syrialı tanımlamasını eserinde birkaç kez tekrar eder. Bunlardan birisinde Miletos tiranı Aristagoras, Sparta’ya Kleomenes’in yanına elinde bir Küçük Asia haritasıyla gelir ve buradaki konuşmadan Kappadokia halkının Syrialı olduğunu çıkarırız:

“δεικνὺς δὲ ἔλεγε ταῦτα ἐς τῆς γῆς τὴν περίοδον, τὴν ἐφέρετο ἐν τῷ πίνακι ἐντετυμμένην. “Λυδῶν δέ” ἔφη λέγων ὁ Ἀρισταγόρης “οἶδε ἔχονται Φρύγες οἱ πρὸς τὴν ἡῶ, πολυπροβατώτατοί τε ἐόντες πάντων τῶν ἐγὼ οἶδα καὶ πολυκαρπώτατοι. Φρυγῶν δὲ ἔχονται Καππαδόκαι, τοὺς ἡμεῖς Συρίους καλέομεν. τούτοισι δὲ πρόσσυροι Κίλικες, κατήκοντες ἐπὶ θάλασσαν τήνδε, ἐν τῇ ἥδε Κύπρος νῆσος κέεται.” (Herodotos. 5.49)

¹³³⁵“ οὗτοι δὲ ὑπὸ μὲν Ἑλλήνων καλέονται Σύριοι, ὑπὸ δὲ τῶν βαρβάρων Ἀσσύριοι ἐκλήθησαν. τούτων δὲ μετὰ Χαλδαῖοι.¹ Ἦρχε δὲ σφέων Ὀτάσπης ὁ Ἀρταχάειω “Bunlar, Hellenler tarafından Syrialı olarak adlandırılırlar, Barbarlar tarafından Asurlular olarak adlandırıldılar (bundan başka Kaldani olarak da adlandırıldılar.)

¹³³⁶ R. Helm, “‘Greeks’ in the Neo-Assyrian Levant and ‘Assyria’ in Early Greek Writers, Doktora Tezi, University of Pennsylvania, 1980

(bu ülkeleri yanında getirdiği bir levha üzerine kazılmış olan dünya haritası üzerinde göstererek şunları söylüyordu: Lydialıların doğusunda dedi, Aristagoras “Phrygialılar vardır, benim bildiğim insanlar içinde en fazla koyun sürüsüne ve meyveye sahip insanlardır. İşte Frigialıların hemen yanında Kappadokialılar, biz bunları Syrialılar olarak adlandırırız. Bunların sınırında ise Kilikialılar vardır....)

Herodotos’a göre, Persler de Paphlagonialılar gibi silah kuşanan Kappadokialıları, Syrialı olarak adlandırmıştır:

“οἱ δὲ Σύριοι οὗτοι ὑπὸ Περσέων Καππαδόκαι καλέονται.” (Herodotos, 7.72)

(Bu Syrialılar Persler tarafından Kappadokialılar olarak adlandırılırlar.)

Kroisos ile Kyros arasındaki savaşta muhtemelen tarafsız kalan ve Herodotos’da adı anılan tek ve en büyük Kappadokia şehri Pteira halkı da Syrialı olarak adlandırılmıştır:

“Κροῖσος δὲ ἐπεῖτε διαβὰς σὺν τῷ στρατῷ ἀπῖκετο τῆς Καππαδοκίης ἐς τὴν Πτερίην καλεομένην (ἡ δὲ Πτερίη ἐστὶ τῆς χώρας ταύτης τὸ ἰσχυρότατον, κατὰ Σινώπην πόλιν τὴν ἐν Εὐξείνῳ πόντῳ μάλιστα κη κειμένη), ἐνθαῦτα ἐστρατοπεδεύετο φθειρῶν τῶν Συρίων τοὺς κλήρους. Καὶ εἴλε μὲν τῶν Πτερίων τὴν πόλιν καὶ ἠνδραποδίσατο, εἴλε δὲ τὰς περιοικίδας αὐτῆς πάσας, Συρίους τε οὐδὲν ἔοντας αἰτίους ἀναστάτους ἐποίησε.” (Herodotos , 1.76)

(Kroisos ordusuyla birlikte Kappadokia’dan ayrılıp Pteira denilen yere vardı (Pteria bu bölgenin en güçlü yeridir ve Karadeniz’de bölgesinde uzanan Sinope’nin sınırında/civarındadır.), burada ordugah kurdu ve Syrialıların mal-mülklerini yağmaladı. Pterialıların şehrini aldı ve köleleştirdi ve bu şehrin civardaki köyleri de yağmaladı, kendisine hiçbir zararı dokunmamış olan Syrialıları yurdundan etti.)

Behistun yazıtından faydalandığı muhtemel olan Herodotos, Dareios’un komutası altında vergi ödeyen yirmi Anadolu satraplığını listeler ve yaklaşık yedinci yüzyıldan beri süregelen bir geleneği izleyerek, Kappadokia halkı için Syrialı sıfatını kullanır:

“ἀπὸ δὲ Ἑλλησποντίων τῶν ἐπὶ δεξιὰ ἐσπλέοντι καὶ Φρυγῶν καὶ Θρηίκων τῶν ἐν τῇ Ἀσίῃ καὶ Παφλαγόνων καὶ Μαριανδυνῶν καὶ Συρίων ἐζήκοντα καὶ τριηκόσια τάλαντα ἦν φόρος: νομὸς τρίτος οὗτος. Ἀπὸ δὲ Κιλικίων”(Herodotos, 3.90)

(Hellespontesliler’den oluşan üçüncü yasa, sağdan denizden giren birisi için, Phrygialıların ve Asya’daki Thrakialıların ve Paphlagonialıların ve Mariandynlar ve Syrialıların 360 *talentum* vergileri vardı. Üçüncü bölge de budur. Yukarıdaki Kilikialılardan ise günde bir taneden üç yüz altmış beyaz at ve beş yüz *talentum* gümüş)

Herodotos, herhangi bir halkı tanımlarken yöntem olarak bazen o halkın ait olduğu ırkın genel ismini öne koyar, bazen de ait olduğu bölge ismini genel isminin arkasına koyar.¹³³⁷ Bizzat kendisinin bulduğu ve uygulamada çok kolaylık sağlayan bu tanımlama yöntemini Kappadokialılar için de uygular ve onları Syrialı Kappadokialılar olarak nitelendirir.

Aslında Syria terimi genel olarak antik kaynaklarda da Karadeniz civarındaki halklar için kullanıldığını görürüz. Herodotos’un çağdaşı logograf Ksanthos da o dönemdeki Yunanlı yazarların geleneğine uyarak Sinope civarındaki Kappadokia halkını “Σύρος” Syrialı olarak nitelendirir:

“ὕπὸ τῶν Ἡρακλειδῶν φοβηθεῖς, ἐκ Φρυγίας φεύγων ὄχετο εἰς Σύρους τοὺς ἐν τῇ Πόντῳ ὑπὲρ Σινώπης οἰκοῦντας· ἐκεῖ δὲ καταμείνας γυναικα τῶν ἐγχωρίων ἔγημε Σύραν...”¹³³⁸ (Hecat., Hist., Fragm., 200)

(Herakleideslerden korkunca (Daskylos), “Phrygia’dan kaçarak, Pontus’daki Sinope’de oturan Syrialılara doğru yola çıktı. Orada kalarak yerel halktan Syra adında bir kadınla evlendi...)

Plutarkhos, Apollonius’tan aktardığı bir öyküyle birlikte kentlerin kuruluşunu mitolojik bir kahramana dayandırma geleneğini devam ettirir. Buna göre Sinope civarındaki Syrialılar Apollon’un oğlu Syrus’un soyundan gelir¹³³⁹:

¹³³⁷ bkz çev. dipnotu ayrı. bkz. Herodotos, 6.20 ve 1.146

¹³³⁸ Nicolaus Hist., Fragmenta 49, 125

“λέγεται δ’ ὁ Αὐτόλυκος γενέσθαι τῶν ἐπὶ τὰς Ἀμαζόνας ἐκ Θετταλίας Ἡρακλεῖ συστρατευσάντων, Δημάχου παῖς: ἐκεῖθεν δ’ ἀποπλέων ἅμα Δημόλεοντι καὶ Φλογίῳ τὴν μὲν ναῦν ἀπολέσαι περιπεσοῦσαν τῆς Χερρονήσου κατὰ τὸ καλούμενον Πηδάλιον, αὐτὸς δὲ σωθεὶς μετὰ τῶν ὄπλων καὶ τῶν ἐταίρων πρὸς τὴν Σινώπην ἀφελέσθαι[6] τοὺς Σύρους τὴν πόλιν Σύροι γὰρ αὐτὴν κατεῖχον ἀπὸ Σύρου γεγονότες τοῦ Ἀπόλλωνος, ὡς λέγεται, καὶ Σινώπης τῆς Ἀσωπίδος.” (Plut., Lucul., 23.5)

(Autolykos, un Tesseleia’dan Heraklesle birlikte Amazonlar üzerine sefere çıkanlardan birisi olduğu söylenir, Demakhos’un oğlu. Aynı zamanda oradan Demakhos ve ile Phligios’la geri dönmek isterken gemilerini kaybedip Kheronesos’un Pedelaium denilen civarına düştüler. Kendisi silahlarıyla ve arkadaşlarıyla birlikte kurtulduktan sonra Sinope’ye (civarına vardı.), şehri Syrialılardan aldı. Zira Asopis’in kızı Sinope ile Apollon’un oğlu Syrus’dan gelen Syrialılar buranın sakinleriydiler.)

Kappadokia halkının Syrialı olduğu mitlerle de güçlenmektedir. Apollonius Rhodios Sinope’nin Asur toprağı olduğunu yazar:

“Αὐτίκα δ’ Ἀσσυρίης ἐπέβαν χθονός, ἔνθα Σινώπην, θυγατέρ’ Ἀσωποῖο, καθίσσατο, καὶ οἱ ὅπασσεν παρθενίην Ζεὺς αὐτός.....” (Ap., Rhod., 2.946)

(Derhal, Assyria toprağına ayak bastı, Zeus, Asopoius’un kızı Sinope’ye bir ev verdi ve bekaretini bağışladı.....)

Herodotos’dan önceki Yunan yazarları da Pontus civarındaki kentler için Syria bölgesi demişlerdir. Örneğin beşinci yüzyıl lirik ozanı Pindaros, Themiskyra¹³⁴⁰ civarındaki Amazonların bir Syria ordusunu sevk ettiklerini yazar.¹³⁴¹ Benzer şekilde, yaklaşık olarak M.Ö. IV. Yüzyılda coğrafyacı Pseudo- Skylaks da, Karadeniz kıyılarındaki halkın Assyrialılar olduğunu belirtmektedir:

¹³³⁹ Diod., 4.72

¹³⁴⁰ “ἡ δὲ Θεμισκύρα ἐστὶν τῶν Ἀμισηνῶν,”; Strab., 12.3.9. “αὕτη δὲ Λευκοσύρων τῶν μετὰ τὸν Ἄλυν.”

¹³⁴¹ Bkz. Strab., 12.3.9: “Πίνδαρος φησιν ὅτι αἱ Ἀμαζόνες “Σύριον εὐρυαίχμαν “δίεπον στρατόν,” τὴν ἐν τῇ Θεμισκύρα κατοικίαν οὕτω δηλῶν”

“ΑΣΣΥΡΙΑ. Μετὰ δὲ Χάλυβας Ἀσσυρία ἐστὶν ἔθνος καὶ ποταμὸς Θερμάδων καὶ πόλις Θεμίσκυρα, Λύκαστος ποταμὸς καὶ πόλις Ἑλληνίς, Ἄλυσ ποταμὸς καὶ Κάρουσσα πόλις Ἑλληνίς, Σινώπη πόλις” (Skylaks, *Perig.*, 89.1)

(Khalybes’den sonra Assyria soyu vardır, Thermedon ırmağı, Themiskyra kenti, Lykastos nehri ve Helen kenti, Halys ırmağı vardır ve Helen şehri Karoussa, Sinope kenti, Kerasos Helen şehridir....)

Antik yazarların Kappadokia halkı için yaptığı tanımlar arasında en ilginç ve tartışmalı olanı kuşkusuz “Λευκόσυροι”, “Beyaz Syrialı”dır. Bu sıfat Yunanca iki sözcükten meydana gelmiştir. “Λευκος” muhtemelen “Beyaz” ve “συρος” “Syrialı” anlamına gelmektedir. Aslında, Leuko sıfatı, Tell-El-Amarna tabletlerinde Lukki denilen Asurlu bir halk adının bozulmuş hali olduğunu ileri sürenler vardır. Ancak bu düşünce Strabon’un belirttiği gibi Kuzeydeki Asurluların güneydekilerden daha beyaz olduğu için kabul görmemiştir.¹³⁴² Bu tanımlama antik yazarlar tarafından, Halys’ün çizdiği yay’ın içindeki halkları tanımlamak için sıkça kullanılmıştır.

Miletos’lu Hekataios, Leukosyrialı (Beyaz syrialı) sıfatını ilk olarak Khadisia (Χαδισία· πόλις Λευκοσύρων.)¹³⁴³ ve Teiria (Τείρια· πόλις Λευκοσύρων.)¹³⁴⁴ ve Amazonların memleketi olan Lykastos gibi Pontus kıyılarındaki kentlerin halkları için kullanmıştır.¹³⁴⁵ Ephoros da Tiberanlar ve onlara komşu olan Khlaybeslerin Leukosyrialı olduklarını söyler.¹³⁴⁶

Ancak bütün bu kaynaklar arasında, “Λευκοσυρία” bölgesi ve “Λευκοσύρων ἔθνος” (Leukosyrialı halk) hakkında en geniş bilgiyi Strabon’da bulabiliyoruz. Kappadokia bölgesini en detaylı şekilde yazan ve bizzat o coğrafyada doğup

¹³⁴² D.M. Robinson, *Ancient Sinope*, University of Chicago, 1906

¹³⁴³ “Χαδισία· πόλις Λευκοσύρων.”

¹³⁴⁴ Hecataeus Hist., *Fragmenta Volume-Jacoby*’-F 1a,1,F, 201, 1,

¹³⁴⁵ Hecataeus Hist., *Fragmenta Volume-Jacoby*’-F 1a,1,F, 7b, <Λύκαστος> χωρίον τῆς Λευκοσυρίας, ἀφ’ οὗ Λυκαστίας εἶπε τὰς Ἀμαζόνας.

¹³⁴⁶ Ephorus Hist., *Fragmenta Volume-Jacoby*’-F 2a,70,F, 43, 6 “ὅμοροι δὲ τοῦτοις Χάλυβες καὶ τὸ τῶν Λευκοσύρων ἔθνος. “

büyüdüğü için bölgeyi tanıyan birisi olarak onu, en güvenilir kaynak olarak da kabul edebiliriz. Strabon, Paphlagonia bölgesini anlattığı pasajında, Kappadokia halkı için Leukosyrialı sıfatını kullanır. Hatta, bu etnik tanımlamayı Herodotos’un Syria’sını da bir nevi düzelterek yapar. O, bunun nedenini ise çok basit bir şekilde açıklar ve kendi döneminde Tauros’un diğer tarafındakilerden (güneyindekiler) daha beyaz oldukları için bu sıfatı aldıklarını belirtir:

“Τοὺς δὲ Παφλαγόνας πρὸς ἑω μὲν ὀρίζει ὁ Ἄλυς ποταμός “[ὅς] ῥέων ἀπὸ μεσημβρίας μεταξὺ Σύρων “τε καὶ Παφλαγόνων ἐξίει” κατὰ τὸν Ἡρόδοτον “ἐς “τὸν Εὐξείνιον καλούμενον πόντον,” Σύρους λέγοντα τοὺς Καππάδοκας· καὶ γὰρ ἔτι καὶ νῦν Λευκόσυροι καλοῦνται, Σύρων καὶ τῶν ἑξω τοῦ Ταύρου λεγομένων· κατὰ δὲ τὴν πρὸς τοὺς ἐντὸς τοῦ Ταύρου σύγκρισιν, ἐκείνων ἐπικεκαυμένων τὴν χροάν τούτων δὲ μή, τοιαύτην τὴν ἐπωνυμίαν γενέσθαι συνέβη.” (Strab., 12.3.9)

(Paphlagonia’ları ise doğudan Halys ırmağı sınırlandırır, Herodotos’a göre “O, (Halys ırmağı) Syrialılar ve Paphlagonialılar arasında akarak “ Eukseinos denilen denize” dökülür” , Herodotos’un Syrialılar ile kast ettiği Kappadokialılardır. Çünkü, Tauros’ların dışındakiler (öbür tarafı- güneyi) Syrialılar olarak adlandırılmasına rağmen, bugün dahi bunlar “Λευκόσυροι” (Beyazsyrialılar) olarak adlandırılırlar. Tauros’un içindekilerle karşılaştırıldığında, onlar, ten bakımından esmer bir renge sahip oldukları için, bunlar ise (Kappadokialılar) böyle bir tene sahip olmadıkları için, böyle bir isim almışlardır.)¹³⁴⁷

Herodotos, eserinde İskitlerin kendi dillerinde¹³⁴⁸ Apollon’a “Ἀπόλλων δὲ Γοιτόσυρος” “Beyaz Syrialı” dediklerini anlatır. Bu sözcüğün, *oitosyros*’un farklı bir şekli olduğu ve Pers kökenli olduğu ve Beyazsyrialı anlamına geldiği vurgulanır. Apollon’un Leukosyria bölgesinde en önemli tanrı olması ile ve mitolojik hikayelerle de bu sav kanıtlanır.¹³⁴⁹ Dolayısıyla, Herodotos’un Leukosyrialı sıfatını bilmesine rağmen, Kappadokia halkı için özellikle kullanmadığını görürüz.

¹³⁴⁷ Strab.,12.3.9

¹³⁴⁸ Herodotos, 4.59

¹³⁴⁹ G. W. Elderkin, *Oitosyros and Oiorpata*, *The American Journal of Philology*, cilt. 56, sayı. 4 (1935), s. 342-346

Apollodoros, Amisos'un Leukosyrialıların memleketi olduğunu ve Halys'un içerisinde yer aldığı söyler.¹³⁵⁰ Pseudo-Scymnus de Amisos'un kesinlikle Leukosyrialıların toprağında yer alan bir kent olduğunu ve Miletos'un ve Phoniakia'nın bir kolonisi olduğunu savunur.¹³⁵¹ Appianos, *Mithridatica* 'da, Mithridates'in Karadeniz'deki müttefiklerini anlatırken Heniokhlardan sonra Thermodon ırmağının çevresinde oturan Leukosyrialıları ekler.¹³⁵² Ephoros da, Khalybeslerin Tiberanlara komşu olduklarını ve ırk bakımından da Leukosyrialı olduklarını söyler. Claudius Ptolemaios Karadeniz kıyılarındaki ve İris nehri içindeki Pontus Kappadokiasının şehirlerinin Leukosyrialılara ait olduğunu belirtir.¹³⁵³

Aslında "Kappadokia'nın Siyasi Tarihi" bölümünde Pontus kralı Mithridates'in Kappadokia'daki faaliyetlerine baktığımız zaman, Kappadokia'da kendisini destekleyen ciddi bir nüfusu olduğunu söyleyebilecek durumda olmamıza rağmen, yukarıda görüldüğü gibi, antik çağ yazarları Leukosyrialılar sözcüğünü genel olarak Kappadokia halkı için kullansa da bahsi geçen şehirler Pontus Kappadokiasının kıyısındaki şehirlerdir. Ancak Strabon, konumuz olan Kappadokia bölgesinin halkının da Leukosyrialı olarak adlandırıldığını açık bir şekilde yazar:

“οἱ γοῦν Καππάδοκες ἀμφοτέρω, οἱ τε πρὸς τῷ Ταύρῳ καὶ οἱ πρὸς τῷ Πόντῳ, μέχρι νῦν Λευκόσυροι καλοῦνται, ὡς ἂν ὄντων τινῶν Σύρων καὶ μελάνων· οὗτοι δ’

¹³⁵⁰ Apollodorus Gramm., Frag.,: 176, 20 Ἡ δὲ Ἀμισὸς εἴρηται διότι τῶν Λευκοσύρων ἐστὶ, καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἄλως.”)

¹³⁵¹ Geogr., *Ad Nicomedem regem*, vv. 722-1026 Line 956 (Ἀμισὸς πόλις) ἐν τῇ Λευκοσύρων γῇ κειμένη,
<Μιλησίων καὶ> Φωκαέων ἀποικία· τέτταρσι πρότερον ἔτεσιν οἰκισθεῖσα γὰρ τῆς Ἡρακλείας ἔλαβ’ Ἰωνικὴν κτίσιν.

¹³⁵² App. *Mith.*, 69: “Μιθριδάτης μὲν οὖν, οἷα Ῥωμαίων πολλάκις ἐς πεῖραν ἐλθὼν, καὶ τόνδε μάλιστα τὸν πόλεμον ἡγούμενος, ἀπροφασίστως δὴ καὶ ὀξέως γενόμενον, ἄσπειστον ἔξειν, πᾶσαν ἐπενόει παρασκευὴν ὡς ἄρτι δὴ κριθησόμενος περὶ ἀπάντων. καὶ τὸ λοιπὸν τοῦ θέρους καὶ τὸν χειμῶνα ὅλον ὑλοτομῶν ἐπήγγυτο ναῦς καὶ ὄπλα, καὶ σίτου διακοσίας μεδίμνων μυριάδας ἐπὶ θαλάσῃ διετίθει. σύμμαχοί τε αὐτῷ προσεγίγνοντο, χωρὶς τῆς προτέρας δυνάμεως, Χάλυβες Ἀρμένιοι Σκύθαι Ταῦροι Ἀχαιοὶ Ἠνίοχοι Λευκόσυροι, καὶ ὅσοι περὶ Θερμώδοντα ποταμὸν γῆν ἔχουσι τὴν Ἀμαζόνων λεγομένην.”

¹³⁵³ Ptol., *Geog.*, 4.

εἰσὶν οἱ ἐκτὸς τοῦ Ταύρου· λέγω δὲ Ταῦρον μέχρι τοῦ Ἀμανοῦ διατείνων τοῦνομα. “(Strab., 16. 1. 2)

(Her iki taraftaki Kappadokialılar, Hem Tauros tarafındaki hem de Pontus tarafındakiler şimdiye kadar Leukosyrialılar (*Λευκόσυροι*) diye adlandırılırlar. Bazı Syrialılar siyah tenli olmasına rağmen, olmasına rağmen, Tauros’un içindekiler (Kappadokialılar) bu şekildedir; ben Tauros ismini Amonos’lara kadar uzatarak söylüyorum.)¹³⁵⁴

Görüldüğü gibi, Kappadokialıların Leukosyrialı olarak tanınmasının nedeni Tauros’un öte taraftakilerden daha açık tenli olmalarıdır.

Romalı biyografi yazarı Cornelius Nepos, Datames biyografisinde Kappadokia bölgesinde Leukosyrialıların oturduğunu yazar:

“habuit provinciam partem Ciliciae iuxta Cappadociam, quam incolunt Leucosyri.”(Nep., Dat., 1.1)

(... Leukosyrialıların oturduğu Kappadokia sınırındaki Kilikia’nın bir kısmını eyalet olarak aldı.)¹³⁵⁵

Arrianos’a ait olduğu düşünülen *Arriani Periplus Ponti Euxini* adlı eserde, Kappadokia bölgesi ve etnik yapısı hakkındaki genel olarak bilinenler tekrar edilir:

“Οὗτος ὁ Εὐαρχος ποταμὸς ὀρίζει τὴν Παφλαγονίαν καὶ τὴν ἐχόμενὴν Καππαδοκίαν· οἱ παλαιοὶ [γὰρ] τὴν Καππαδοκίαν καθήκειν βούλονται μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου· τινὲς δὲ αὐτοὺς Λευκοσύρους ἐκάλεσαν· νυνὶ δὲ μετὰ τὴν Παφλαγονίαν τὰ ἐχόμενα μέχρι τῶν βαρβαρικῶν ὁρίων ἰδίως Πόντος καλεῖται· διήρηται δὲ εἰς ἐπαρχίας δύο.”¹³⁵⁶

(Bu Euarkhos nehri Paphlagonia ve Kappadokia bölgesinin sınırını çizer çünkü eskiler Kappadokia’yı Eukseinos Pontus’a kadar ulaştırmayı isterler. Bazıları onları

¹³⁵⁴ ayr. bkz. 12.3.5

¹³⁵⁵ Nep., Dat. I.1

¹³⁵⁶ Arr. *Peripl. M. Eux.* 23.4

Leukosyrialılar olarak adlandırdılar. Şimdi ise Paphlagonia’dan sonra barbarların sınırlarına kadar olan bölgeler Pontus diye adlandırılır. İki yönetime ayrılır.)

Plinius da Kappadokia halkının Leukosyrialı olduğunu yazar:

“*Galatiae Morimene, ubi disternat eas cappadox amnis, a quo nomen traxere antea leucosyri dicti.*” (Plin., 6.3)

(... Galatia’nın önünde Morimene (uzanır) Kappadoks ırmağı sınırlarını çizer, önceden Leukosyrialılar diye adlandırılanlar Kappadokialılar ismini bu ırmaktan aldı.)

Stephanus Byzantios, Pyramos (Ceyhan nehri) ırmağında oturanların eskiden Leukosyrialılar olarak adlandırıldıklarını belirtir.¹³⁵⁷

M.S. VI. yüzyıl yazarı Procopius da, Armenia Minor diye adlandırılan bölgenin, yani daha önce Kappadokia halkının olduğu bölgenin, önceden Leukosyrialıların memleketi olduğunu yazar:

“.....μέγας τε, ὡς τὸ εἰκός, γεγενημένος ἐς τοὺς πάλαι μὲν Λευκοσύρους, νῦν δὲ Ἀρμενίου μικροῦς καλουμένου χωρεῖ” (Proc. Bell. Pers., 1.17.21)

(.....Görüldüğü gibi büyük olan (Euphrates nehri), eskiden ise Leukosyrialı şimdi ise Armenia Minor diye adlandırılan bölgeye doğru akar.)

Sonuç olarak antik çağ yazarları, Kappadokia halkını muhtemelen Asur dönemine vurgu yapmak ve diğer siyah tenli Syrialılardan farklı olduğunu belirtmek için Leukosyrialı sıfatıyla açıklarlar. Herodotos ise tutarlı bir biçimde, Syrialılar sıfatını Kappadokia bölgesi ve Doğu Akdeniz sahillerinin sakinleri için kullanmıştır.

Hüküm sürdükleri dönem boyunca Syrialıların çok geniş bir coğrafi alana yayılmalarının yanı sıra Ksenophon’un da vurguladığı gibi,¹³⁵⁸ Syrialıların, kabile ve

¹³⁵⁷ Steph. Byz. Pyramos

¹³⁵⁸ Ksen., Kyo., 1.5.2

etnik olarak da çok çeşitli oldukları bilinmektedir. Strabon bu coğrafi genişlik hakkında şöyle söyler: “Syrialıların isimlerinin, Sadece Babylonia’dan Issos körfezine kadar değil aynı zamanda Karadeniz körfezine kadar genişlediği görülüyor.”¹³⁵⁹ Appianos ise Syrialıların yayılışı hakkında şunları söyler: “Tigranes, Mısır’a kadar Euphrates’in bu tarafındaki Syrialıların hepsini fethetti.....”¹³⁶⁰ Bu noktada, Syrialılar ile Kappadokialı Syrialılar veya Beyaz Syrialıların ortak bir ırktan gelip gelmedikleri sorusu akla gelmektedir. Herodotos, yukarıda da değindiğimiz gibi Kappadokialıları ayırt etmek için kendisinden önceki tarihçi Hekataios gibi *Leukos* (beyaz) sıfatını kullanmamıştır, dolayısıyla onların ortak bir ırktan geldiklerine inanıp inanmadığı tam olarak açık değildir.¹³⁶¹ Aynı şekilde, Herodotos, Fenikeliler ve Filistin Syrialılarının sünnet geleneğini Mısırlılardan aldığını, komşuları Makronların yanı sıra Thermodon ve Parthenius ırmağındaki Syrialıların ise bu geleneği Kolkhislilerden daha geç bir zamanda öğrendiklerini yazar.¹³⁶² Bu açıklama onların aynı etnik kökenden olduklarını kesin olarak söylemeyeceğimizin kanıtı olarak gösterilir.¹³⁶³ Artık doğunun da daha iyi bilinmesiyle birlikte Ksenophon, Kappadokia, Assyria ve Syria sözcüklerini kullanarak bunlar arasında bir ayırım yapar:

“Κῦρος δὲ παραλαβὼν ὡσαύτως οὕτω καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἔθνη αὐτόνομα ὄντα ὀρμηθεὶς σὺν ὀλίγῃ Περσῶν στρατιᾷ ἐκόντων μὲν ἡγήσατο Μήδων , ἐκόντων δὲ Ὑρκανίων, κατεστρέψατο δὲ Σύρους, Ἀσσυρίους, Ἀραβίους, Καππαδόκας, Φρύγας ἀμφοτέρους, Λυδοὺς, Κᾶρας, Φοίνικας, Βαβυλωνίους” (Ksen., Kyr., 1.4)

(Kyros aynı şekilde Asia’daki soyların bağımsız olduklarını görünce Perslerin küçük bir ordusuyla Medlerin ve Hykanionların gönüllü olarak önderi oldu ve Syrialıları, Assurialıları, Arapları, Kappadokialıları, Her iki Phrygia’yı, Lydialıları, Kariyalıları ve Phoinikalıları ve Babylonialıları ele geçirdi.)

¹³⁵⁹ Strab., 16.1.2

¹³⁶⁰ App., 48-50

¹³⁶¹ R. Helm, 1980

¹³⁶² Herodotos, 2.104.3.

¹³⁶³ R. Helm, 1980, s. 288: Herodotos burada Syrialıları Halys’ün Parthenius ırmağına kadar uzatır, ki burası Paphlagonia’nın en batısında bulunur, fakat I.72’de onları Halys’un doğusuna yerleştirmiştir.

Bununla birlikte, daha önce de değinildiği üzere, Kappadokia bölgesini Syria ve Assyria sözcükleri ile açıklayan ve ilk kaynaklarımız olan logographların kırıntılarındaki bilgiler bu iki sözcük arasında ayırım yapmak için yeterli değildir. Ancak son örneğimizde görüldüğü gibi Kappadokialılar artık “Assyria” ya da “Syria” gibi genel tanımlar yerine “Kappadokialı” gibi kendilerine has bölgesel etnik bir tanımlama ile çağrıldıkları görülmektedir.

Assyria ve Syria sözcüklerinin aynı olduğunu ve Kappadokialıların Syria kökenli olduğunu kabul ettikten sonra, Arami ve Syria sözcüklerinin arasındaki ilişkiye kısaca değinmek gerekir. En eski Yunan yazılı kaynakları olan Homeros’un ve Hesiodos’un eserlerinde, Syria isminin hiç telaffuz edilmediği, bunun yerine Typhon hikayesinden yola çıkılarak Arami sözcüğü kullanıldığı görülmektedir. Bu eski bilginin ışığında, daha sonraki kayıtlara baktığımız zaman Kappadokia halkının Arami olması uzak bir ihtimal olarak gözükmüyor.¹³⁶⁴

Strabon’ göre M.Ö. 2. Yüzyılda Poseidonius şöyle der. “Biz Yunanlılar tarafından Syrialılar diye adlandırılan bu insanlar bizzat kendilerini Arami ya da Arammaios olarak adlandırırlar,”¹³⁶⁵ Flavius Josephus, Syrialıların Arami olduklarını, Yunanlıların Syrialıları Aramiler olarak adlandırdıklarını aktarır.¹³⁶⁶ Syrialıların kendilerine Arami dediklerini yazar. Bundan başka Homeros’un anlattığı Typhon hikayesini tekrar eder ve burada da bazılarının Syrialılara Arami dediklerini aktarır.¹³⁶⁷

Yunanlılar yedinci yüzyılın başlangıcından itibaren Yakın doğunun iç kısımları ile tanıştılar. Kappadokia halkının Mezopotamya ve Syria sakinleri ile *lingua franca* olan Aramiceyi konuştuklarını görünce, onları Syrialı olarak adlandırmışlardır. Ancak eski çağ yazarları Kappadokia halkının, güneydeki Syrialılardan farklı bir görünüme sahip olduğunu gördükleri için onları Kappadokia

¹³⁶⁴ Hom., *Il.*, 2.783, Hesiod. *Theog.* 5.304

¹³⁶⁵ Strab., 1.2. 34

¹³⁶⁶ Joseph., *AJ.*, 1.6.143 : “Αραμαίους δὲ Ἀραμοὺς ἔσχευ, οὗς Ἕλληνας Σύρους προσαγορεύουσιν”

¹³⁶⁷ Strab., 13. 4.6

Syrialıları ya da Leukosyrialılar gibi yeni isimler türeterek tanımlamışlardır. Ancak elimizdeki bilgilerin yetersizliğinden ötürü Kappadokia'nın bu gizemli Leukosyrialı halkı hakkında bilgilerimiz sınırlıdır. Yunanlı tarihçilerin bu bölgeye bu medeniyetlerden çok sonra gelmeleri ve tanımları nedeniyle bunların Asialı karşılıklarını bulamamış olmalarından ötürü bu ayırım tam olarak yapılamamıştır.¹³⁶⁸

3.1.3 Kappadokialı Henetler

Henetler, Strabon'da Kappadokia halkı olarak bahsedilen bir başka etnik gruptur. Strabon'un bu noktada Homeros'un coğrafi bilgilerine de başvurduğunu görmekteyiz.¹³⁶⁹ Paphlagonia bölgesini yazdığı bölümde, Apollodoros'un Troia savaşına Halys Irmağının ötesinden hiçbir halkın katılmadığı savını diğer bir yazar Maiandrios'un¹³⁷⁰ sözlerini kanıt göstererek çürütür. Strabon göre Maiandrios, Troyalıların yanında savaşa katılan Henetlerin, Thraklarla birlikte Adriyatik körfezine yerleştiğini ancak sefere katılmamış olan Henetlerin de Kappadokia bölgesinde olduklarını yazmıştır. Antenor tarafından sevk edilen bir grubun Kappadokialı Henet¹³⁷¹ halkının olduğunu da bu şekilde öğreniriz.¹³⁷²

Yukarıda verilen bilgiden anladığımız üzere, Kappadokia'da yaşayan Henetler, esasen Pontus Kappadokiası olarak adlandırılan Karadeniz kıyılarındaki bölgesine yerleşmişlerdir. Ancak daha önce belirtildiği üzere, bu tezin konusu Büyük Kappadokia olarak adlandırılan iç kısımdaki bölgedir ve bu bölgedeki halk için de bu tanımlamanın geçerli olduğunu söylemek için herhangi bir bilgi mevcut değildir.

¹³⁶⁸ R. Helm, 1980

¹³⁶⁹ S. Panichi, 2005

¹³⁷⁰ ayr.bkz. Apollodorus Gramm., Frag., 176, 13, ayr. Bkz. Hecataeus Hist., Fragmenta Volume-Jacoby'-F 1a, 1, F., frag., 99, 5

¹³⁷¹ Bkz. Hom. *İl.* 2.851

¹³⁷² Strab., 12.3.25

3.1.4 Persli Kappadokialılar

Persler Anadolu'yu fethettiği zaman, daha önce Babylonialılar ve Asurluların yaptığı gibi Kappadokia bölgesinde nüfus hareketliliğine neden olmuşlardır.¹³⁷³ Satraplar eyaleti yönetmek için kendisine yardım etmeleri konusunda Kappadokialı yerel aristokratlardan faydalanmıştır. Persli soylu aileler ile Kappadokialı aristokratlar arasında gerçekleşen evlilikler sonucunda bir bağ oluştu.¹³⁷⁴ Böylece, Persler özellikle Kyros döneminde savaşta boyun eğdirdikleri toplumları etnik, dil ve kültürel anlamda da kaynaştırmaya çalıştıkları görülür.

Kappadokialı krallar kendi soy ağaçlarını, M.Ö. 522 yılında Mag'ı öldüren Otanes'e bağlarlar. Herodotos'un Pers sarayında, hangi yönetimin daha iyi olacağı üzerine geçen konuşmayı aktardığı ünlü pasajında, Otanes, demokrasiyi savunmuştur. Fakat burada destek göremeyince çekilmiş daha sonra kendisi ve ailesi için önemli ayrıcalıklar elde etmiştir. Buna göre Otanes ve ailesi, bu altı kişiden ne emir alacaktı ne onlara emir verecekti. Her yıl Med giysisi ve Persler tarafından en çok saygı gösterilen bütün hediyeler yıllık olarak verilecekti.¹³⁷⁵ Bu efsane aslında Kappadokia satraplığının Akhamenidlerin geleneksel efsanesinde özel saygı gören önemli bir satraplık olduğunu göstermektedir.

Bu efsanevi olayı Herodotos'dan sonra, M.Ö. birinci yüzyılda yaşamış Yunanlı tarihçi Diodorus tarafından da Kappadokia krallarının soy ağacını ve hanedanlığın başlangıcını anlatırken kullanılır.¹³⁷⁶

“Ὅτι λέγουσιν ἑαυτοὺς οἱ τῆς Καππαδοκίας βασιλεῖς εἰς Κῦρον ἀναφέρειν τὸ γένος τὸν ἐν Πέρσαις, διαβεβαιοῦνται δὲ καὶ τῶν ἐπὶ Περσῶν τῶν τὸν μάγον ἐπανελομένων ἐνὸς ὑπάρχειν ἀπόγονοι. καὶ τὴν μὲν ἀπὸ Κύρου συγγένειαν οὕτω καταριθμοῦνται. Καμβύσου τοῦ Κύρου πατρὸς ἀδελφὴν ὑπάρχει γνησίαν Ἀτοσσαν· ταύτης δὲ καὶ Φαρνάκου τοῦ Καππαδοκίας βασιλέως γενέσθαι παῖδα Γάλλον, καὶ τούτου γενέσθαι Σμέρδιν, οὗ Ἀρτάμνην, τοῦ δὲ Ἀναφᾶν,

¹³⁷³ G.M. Cohen, 1995, s.16

¹³⁷⁴ J. D. Henzel, 2008, s.27

¹³⁷⁵ Herodotos, 3.82-84

¹³⁷⁶ P. Briant, 2002, s.133

ὄν καὶ διενεγκεῖν μὲν ἀνδρεία καὶ τόλμῃ, γενέσθαι δ' ἓνα τῶν ἑπτὰ Περσῶν. τὴν μὲν οὖν εἰς Κῦρον συγγένειαν οὕτω γενεαλογοῦσι καὶ τὴν εἰς Ἀναφᾶν, ᾧ φασι δι' ἀνδρείαν συγχωρηθῆναι τὴν Καππαδοκίας δυναστείαν, ὥστε μὴ τελεῖν φόρους Πέρσαις. οὗ τελευτήσαντος ὁμώνυμος υἱὸς ἄρχει. μετὰ δὲ τὴν τούτου τελευτὴν ἀπολειφθέντων δυοῖν υἱοῖν, Δατάμου καὶ Ἀριμναίου, διαδέξασθαι τὴν ἀρχὴν Δατάμην, ἄνδρα καὶ κατὰ πόλεμον καὶ κατ' ἄλλα μέρη τῆς βασιλείας ἐπαινούμενον, ὃς Πέρσαις διὰ μάχης ἐλθὼν καὶ λαμπρῶς κατὰ τὴν μάχην ἀγωνισάμενος ἐν αὐτῇ τελευτᾷ. διεδέξατο δὲ τὴν βασιλείαν ὁ υἱὸς Ἀριάμνης, οὗ γίνονται παῖδες Ἀριαράθης καὶ Ὀλοφέρνης· οὗτος δὲ ἔτη πενήκοντα δυναστεύσας καὶ μηδὲν ἔργον ἄξιον μνήμης πράξας τελευτᾷ. τὴν δὲ ἀρχὴν διεδέξατο ὁ πρεσβύτερος τῶν υἱῶν Ἀριαράθης, ὃς φιλοστοργῆσαι διαφερόντως λέγεται τὸν ἀδελφόν, καὶ προάγειν αὐτὸν εἰς τὰς ἐπιφανεστάτας τάξεις· ὃν καὶ Πέρσαις κατ' Αἰγυπτίων ἀποσταλέντα συμμαχεῖν μετὰ μεγάλων τιμῶν ἐπανελθεῖν, ὃς Ὡχος ὁ Περσῶν βασιλεὺς ὑπὲρ ἀνδρείας ἐδίδου, καὶ τὸν βίον ἐν τῇ πατρίδι λιπεῖν, υἱοὺς ἐγκαταλιπόντα Ἀριαράθην καὶ Ἀρύσην. ὁ δὲ ἀδελφὸς καὶ τῆς Καππαδοκίας ἔχων τὴν ἀρχὴν, οὐ γὰρ ἦν αὐτῷ γονὴ γνησία, τὸν πρεσβύτερον τῶν παίδων τᾶδελοφου Ἀριαράθην υἱοποιεῖται. κατὰ δὲ τούτους τοὺς χρόνους Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν καταπολεμεῖ μὲν Πέρσας, εἵτα καὶ τελευτᾷ, καὶ Περδίκκας ὁ τῶν ὅλων τότε ἡγούμενος Εὐμένη πέμπει Καππαδοκίας στρατηγόν. καὶ καταπολεμηθέντος Ἀριαράθου πεσόντος τε ἐν τῇ μάχῃ, αὐτὴ τε ἡ Καππαδοκία καὶ τὰ πλησιόχωρα αὐτῆς ἔπεσεν ὑπὸ Μακεδόνας. Ἀριαράθης δὲ ὁ τοῦ προβεβασιευκότος υἱὸς ἀπελπίσας κατὰ τὸ παρὸν ἀποχωρεῖ μετ' ὀλίγων πρὸς τὴν Ἀρμενίαν. μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον τῶν περὶ τὸν Εὐμένη καὶ Περδίκκαν τελευτησάντων, Ἀντιόχου δὲ καὶ Σελεύκου περισπωμένων, λαβὼν δύναμιν παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀρμενίων Ἀρδοάτου, τὸν μὲν τῶν Μακεδόνων στρατηγὸν Ἀμύνταν ἀπέκτεινεν, ἐξέβαλε δὲ καὶ Μακεδόνας ταχέως τῆς χώρας, καὶ τὴν οἰκείαν ἀρχὴν ἀνεκτήσατο. τούτῳ δὲ τριῶν παίδων γενομένων, παρέλαβε τὴν βασιλείαν ὁ πρεσβύτατος Ἀριάμνης· ὃς ἐπιγαμίαν πρὸς Ἀντίοχον ποιησάμενος τὸν ἐπονομασθέντα Θεόν, τὴν τούτου θυγατέρα Στρατονίκην συνώκισε τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν υἱῶν Ἀριαράθῃ. ὑπάρχων δὲ φιλότεκνος διαφερόντως περιέθετο τῷ παιδί διάδημα, καὶ συνάρχειν πάντων τῶν τῆς βασιλείας προτερημάτων ἐπ' ἴσης μεταδίδωσι. τοῦ δὲ πατρὸς τελευτήσαντος, Ἀριαράθης βασιλεύει καθ' ἑαυτόν, καὶ μεταλλάσσων τὸν βίον κατέλιπε τὴν βασιλείαν Ἀριαράθῃ τῷ υἱῷ, νηπίῳ παντελῶς ὄντι τὴν ἡλικίαν. οὗτος δὲ ἔγημε θυγατέρα τοῦ Μεγάλου κληθέντος Ἀντιόχου, ὀνομαζομένην Ἀντιοχίδα, πανοῦργον μάλιστα. ταύτην δὲ μὴ γινομένων τέκνων ὑποβαλέσθαι δύο παῖδας ἀγνοοῦντος τοῦ ἀνδρὸς Ἀριαράθην καὶ Ὀλοφέρνην. μετὰ δὲ τινα χρόνον τῆς φύσεως ἐπιδεξαμένης ἀνελπίστως τεκεῖν αὐτὴν δύο μὲν θυγατέρας, υἱὸν δὲ ἓνα τὸν ὀνομασθέντα Μιθριδάτην. ἐξ οὗ τοὺς ὑποβολιμαίους ἀναδιδασκόμενους τάνδρῃ τὸν μὲν πρεσβύτερον μετὰ συμμέτρου χορηγίας εἰς Ῥώμην ἀποσταλῆναι παρασκευάσαι, τὸν δὲ

νεώτερον εἰς τὴν Ἰωνίαν χάριν τοῦ μὴ διαμφοισβητεῖν ὑπὲρ τῆς βασιλείας τῷ γνησίῳ.”(Diod.31.19)

(Kappadokia kralları kendilerinin Mag’ı öldüren yedi Perslerden birinin soyundan geldiklerini kanıtlayarak, soy bakımından Persli olduklarını ve Kyros’un soyundan geldiklerini anlatırlar. Kyros’un soyundan geldiklerini bu şekilde yukarıdan aşağıya detaylıca açıklarlar. Kyros’un babası, Kambyses’in Atossa adlı bir kız kardeşi olduğu ve onunla Kappadokia kralı Pharnakes’in Gallos adında bir çocukları olduğunu ve bundan da Smerdis doğduğunu; onun da Artamnes, ve Artamnes’in de cesaret ve yiğitlik bakımından seçkin ve yedi Perslerden birisi olan Anaphas adlı çocuğu oldu. Kyros’a ve Anaphas’a soylarını (akrabalıklarını) bu şekilde dayandırır. Anaphas’ın cesaretinden ötürü, Kappadokia’nın krallığının bu adama verildiğini ve böylece Perslere vergi ödenmediğini anlatırlar. Onun ölümünden sonra aynı isimdeki oğlu yönetime geçti. Bu adamın ölümünden sonra, geride iki oğlu kalınca, Datames ve Ariaramneus, Datames yönetime geçti, bu adam hem savaş işlerinde hem de krallığa ait diğer başka işlerde övgü kazandı, ayrıca Datames, Perslerle savaşa girerek, parlak bir şekilde ve savaştı ve orada da öldü. Krallığa oğlu Ariamnes geçti onun da iki oğlu oldu, Olophernes ve Ariarathes. Ariamnes elli yıl yönetmesine karşın, övgüye değer hiçbir yapmadan öldü. Çocuklarından daha yaşlı olan Ariarathes, yönetime geçti, Ariarathes farklı bir şekilde kardeşine düşküncü ve onu en seçkin işlerin başına getirdi. Ariarathes, Perslerin yanında müttefik olarak çarpışmak için Mısır üzerine gönderilince, ülkesine Pers kralı Okhos’un (III. Artakserkses Okhos- M.Ö. 358-338) cesaretinden ötürü verdiği büyük onurlarla döndü. Yaşama ülkesinde veda etti ve Ariarathes ile Aysyes adında iki evlat bıraktı. O erkek kardeş Kappadokia’nın yönetimini devraldıktan sonra, hiçbir yasal tohumu bulunmadığı için, erkek kardeşinin en büyük çocuğu Ariarathes’i evlat edinir tam o sırada Makedonia kralı İskender Persleri fethetti ve öldü. İmparatorluğun önderi olan Perdikkas, Eumenes’i Kappadokia satrapı olarak gönderir. (I) Ariarathes onlarla savaşa girip burada ölünce, hem Kappadokia hem de çevresi Makedonluların egemenliğine girdi. Önceki kralın oğlu (II) Ariarathes mevut durumdan umutsuzluğa kapılıp birkaç arkadaşı ile birlikte Armenia’ya çekilir. Kısa bir zaman sonra, Eumenes ve Perdikkas’ın çevresindekiler ölünce, Seleukos ve Antigonos da başka şeylerle uğraştığı için, Armenia kralı Ardoates’den aldığı bir birlikte, Makedonluların *strategos’u* Amyntas’ı öldürdü. Makedonluları hızlı bir şekilde şehirden attı ve ailesinden kalan yönetime yeniden oturdu. Bu adamın üç çocuğu oldu ve yönetimi en büyük olan Ariamnes aldı. Bu adam, theos lakaplı Antiokhos ile evlilik bağı yapınca, bu adamın kızı Stratonike’yi en büyük oğlu (III) Ariarathes ile birleştirdi. Farklı bir biçimde evlat sevgisi olan bu yönetici, *diademi* oğlunun

kafasına taktı, ve krallığın bütün ayrıcalıklarını eşit bir şekilde oğluyla paylaştı. Babası ölünce de, Ariarathes tek başına kral oldu ve kendisi de yaşama veda edince, daha çocuk olan oğlu (IV) Ariarathes'e krallığı bıraktı. Bu adam, Büyük lakaplı Antiokhos'un kızı Antiokhis ile evlendi. Bu kadın son derece ahlaksız biriydi. Çocukları olmadığı için, kadın kocasının haberi olmadan Ariarathes ve Olophernes adında iki çocuk evlat edildi. Doğa kendisini gösterince, kadın iki kız evlat ve bir de Mithridates adında bir erkek evlat edildi. Bu dönemden sonra, evlat edinilen iki çocuğunu, kocasına da durumu açıkladıktan sonra, taht için aileden gelen kişiyle bir tartışma olmasın diye uygun bir ücretle büyük olanı Roma'ya küçük olanı da İonia'ya göndermeye hazırladı.)¹³⁷⁷

Kappadokia'nın yedi kralının hanedanlığı 160 yıl sürdü. Bu paragraftan da anlaşıldığı gibi, Diodorus Kappadokialıların soyunu ailenin kurucusu olarak Kyros'a kadar götürür. Otanes ya da burada geçtiği gibi Anaphas da Kyros'un eniştesi olarak Kappadokia kralının evlatlarından birisidir.¹³⁷⁸ Aslında bu hikayenin yazarların soy ağaçlarını abartma sözlü geleneğini yazıya geçirilmiş halidir. Yedi geleneğine dayanan bu hanedanlık efsanesi Polybios tarafından da işlenmişti ve Pontus kralı Mithridates, de Mag'ı öldüren yedi Persliden birisi olarak övünüyordu.¹³⁷⁹

Kappadokia halkının kökenini, Perslerle ilişkilendiren yarı-mitolojik bir öykü anlatılır. Bu hikayenin yazarı Polybios'un anlattığına göre Pers kralının geleneksel av antrenmanı sırasında, kralı parçalamak için aniden yaklaşan bir aslandan kurtaran adı bilinmeyen bir Persli bir kişiye ödül olarak Kappadokia bölgesi verilmişti.¹³⁸⁰ Bu efsane, özellikle Pers krallarının *paradeisos*'da (krallık bahçesi) aslanlarla yaptığı av egzersizlerinin tekrar anlatılmasıdır. Aynı şekilde, Antigonos'un karşı çıkmasına rağmen Kappadokia'yı alan, Ariobarzanes'in oğlu Mithridates de kendisinin Mag'ı öldüren yedi Perslinin birinin soyundan geldiğini söyler.¹³⁸¹ Bu bilgiler ışığında, hem Pontus Kappadokiası hem de Kappadokia bölgesinin kuruluşunun Pers aristokrasisi tarafından gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

¹³⁷⁷ Yaklaşık olarak, M.Ö. 172

¹³⁷⁸ P. Briant, 2002, s. 134

¹³⁷⁹ Polyb. 5.43

¹³⁸⁰ Polyb., *Frag.*, 54

¹³⁸¹ Diod. 19.40.2

Yukarıda bahsettiğimiz olayda Kappadokia bölgesinde yeni gelen Persli ailelere geniş topraklar verilmesi bölgenin kültürünü etkilediğini söyleyebiliriz. Din alanında Perslerin dinsel ritüellerinin bir göstergesi olan ve M.Ö. V. Yüzyıla ait olan Bünyan ateş sunağı rölyefi bunu kanıtlar. Rölyefin arkasındaki kırmızı boyama geleneksel Greko-Pers heykeltıraşlığının bir örneğidir.¹³⁸² Kappadokia bölgesinde önemli sayıda Aramice yazıt elimize geçmiştir ayrıca Helenistik dönemde Anadolu’da Aramice yazıt bulmayı kimse umut etmezken Kappadokia bölgesinde M.Ö. III. Yüzyıla tarihlenen bir yazıtın ortaya çıkması buradaki Pers egemenliğinin etkisini gösterebilir.¹³⁸³ Kappadokia bölgesinde, Pers kültürünün Roma döneminde bile korunduğu söyleyebilir. Strabon, kendi döneminde bile Kappadokia bölgesindeki Perslerin, Magi kabilesinden geldiğini ve Pers tanrılarının bölgede birçok tapınaklara sahip olduklarına şahit olduğunu yazar ve dini törenlerindeki uygulamalarıyla ilgili olarak önemli bilgiler verir.¹³⁸⁴

Bütün bunlar Pers nüfusunun bölgede yerleştiğini gösteren kanıtlar olmasına rağmen yine de halkın büyük çoğunluğunun Persli olduğunu kesin olarak söyleyemeyiz. Örneğin, Tacitus, Armenialıların kültür ve coğrafı olarak Parthialılara daha yakın olduğunu yazarken, Kappadokia halkını ve kültürünü bunun dışında tutmuş ve bu konuda hiçbir şey söylememiştir.

Öte yandan Kappadokia tarihine baktığımız zaman, özellikle Yunan dönemin başlangıç kısmını bir kenara koyarsak hem Yunan hem de Roma döneminde, Kappadokia Krallarının Perslerle sıkı bir ilişki içinde olmadığı ve onların yararına davranmadığını görürüz, tam tersine genel olarak Roma’nın yararı için çalıştığına tanık oluruz. Buradan, Kappadokia Krallarının ve aristokrasinin yerel halkla kaynaştıklarını ve kendilerini ayrı bir devlet olarak ya da Kappadokialı görerek ülkelerinin çıkarları için çalıştıklarını söyleyebiliriz.

¹³⁸² CAH, 4. s.231

¹³⁸³ Ağaçkale’de, Faraşa’da, Arabissos’da bulunan Aramice yazıtlardır. bkz. R. A. Bowman, Arameans, Aramaic, and the Bible, *Journal of Near Eastern Studies*, cilt.7, s. 2, 1948, s. 65-90,

¹³⁸⁴ Strab., 15.3.15

Şekil 3-1: Behistun rölyefindeki Kappadokialılar

Şekil 3-2: Behistun yazıtındaki Kappadokialılar

3.2 Kappadokia Halkının Genel Özellikleri

Antik kaynaklarda, Kappadokia halkının kültürlerine ve karakterlerine çeşitli atıflar yapıldığını görmekteyiz. Bu atıflardan bazıları, Kappadokia halkını olumsuz olarak değerlendirebileceğimiz bir karakterde nitelendirir. Yaklaşık olarak M.Ö. VI. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Leros’lu satıra yazarı Demodokus, Kilikia ve Khioslular hakkında oldukça sert cümleler kullanmıştır. Ancak bunlar içerisinde herhalde en acımasız cümlelerini Kappadokialılar için kullandığı görülür:

“Καππαδόκην ποτ’ ἔχιδνα κακὴ δάκεν· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ
κάθθανε γευσάμενη αἵματος ἰοβόλου.
Καππαδόκαι φαῦλοι μὲν αἰεὶ· ζώνης δὲ τυχόντες
φauλότεροι· κέρδους δ’ εἴνεκα φauλότατοι·
ἦν δ’ ὄρα δις καὶ τρις μεγάλης δράζονται ἀπήνης,
δὴ ῥα τότε εἰς ὄρας φauλεπιφauλότεροι.
μή, λίτομαι βασιλεῦ, μὴ τετράκις, ὄφρα μὴ αὐτὸς
κόσμος ὀλισθήσῃ καππαδοκιζόμενος.” (Demodokus, *Epigrammata*, 11.237-8
Fragm. 1)

(Bir zamanlar kötü bir engerek Kappadokialıyı ısırды ve zehirli kanı içtiği için yılanın kendisi öldü.

Kappadokialılar her zaman kötüdür (basit), kemer taktıkları zaman (asker) daha da kötü olurlar, çıkar olduğu zaman ise en kötüsüdürler. Onu (Kappadokialıyı) büyük bir araba iki üç kez çektiği zaman, bir yıl kadar dünyanın en kötüsüdürler. (olabileceğinin en kötüsüdür.) kralım size doğruyu söylüyorum ki dört vakte kadar bizzat evrenin kendisi Kappakialılaşarak yıkılacaktır.)

Satirae (Yergiler) eserinin yazarı Juvenalis, Kappadokialılar ve Bithynialılardan mahkemelerde yalancı şahitlik yapan insanlar olarak bahseder:

“*hoc satius quam si dicas sub iudice ‘vidi’ quod non vidisti; faciant equites Asiani, [quamquam et Cappadoces faciant equitesque Bithyni] altera quos nudo traducit gallica talo.*” (Juv. *Satr.* 7.15)

(Yargıcın önünde görmediğin şeyi gördüm demenden bu daha iyidir;
Bırakın Asialı atlılar yapsınlar, [Kappadokialı ve Bithynialı atlılar yapsınlar] diğer
Gallica'dan çıplak ayakla getirildi.)

Cicero, Roma'ya dönüşünde *consul* Caesonius Calventius'a karşı konuşurken, onun duygusuz ve kaba yüz ifadesi için Kappadokialı bir köle gibi benzetmesi yapar ve böylece gözleriyle gördüğü Kappadokialıların kendisinde bıraktığı kötü izlenimi açıkça sergiler:

“*Cum hoc homine an cum stipite in foro constitisses, nihil crederes interesse; sine sensu, sine sapore, elinguem, tardum, inhumanum negotium, Cappadocem modo abreptum de grege venalium diceret.*” (Cic., *Red., Sen.*, 6.30.)

(Forumda bu adamla da yan yana dursan, bir kütükle de yan yana dursan, ikisi arasında hiçbir fark olduğunu anlayamazdın. Ona duygusuz, yavan, sessiz sedasız, sersem, baş belası ve köle sürüsünden henüz çekip alınmış bir Kappadokialı derdin.)¹³⁸⁵

Lucianus, Kappadokialılardan vahşi olarak bahseder:

“*uenere feroces Cappadoces, duri populus non cultor Amani,*” (Luc., 3. 2449)

(Vahşi Kappadokialılar ve Sert Amanos'un topraklarını sürmeyen halk geldi.)

Sibylla kehanetlerinde (*Oracula Sibyllina*) Kappadokialılar barbar (yabancı) bir halk olarak (ἐθνὼν βαρβαροφώνων Καππαδοκῶν) nitelendirilir: (πολλὰ δὲ Παμφύλων ἔθνη Λυδῶν τε πεσεῖται Μαύρων τ' Αἰθιόπων τε καὶ ἐθνὼν βαρβαροφώνων Καππαδοκῶν τ' Ἀράβων τε.)¹³⁸⁶

¹³⁸⁵Cicero, *Post Reditum In Senatu*, Çev. Ü. Fafo Telatar-Serap Gür-Turgay Erdoğan-Cemil Koyuncu, *BELLETEN*, 271, Cilt: 74 -Sayı: 271-Yıl: 2010 Aralık

¹³⁸⁶ *Oracula Sibyllina*, 3.517

Geç dönem yazarlarında Kappadokialılar antropolojik olarak da Parthia ırkına mensup ve geniş kafalı olarak tanımlanır: (“<Ἀρμένιοι> δὲ καὶ <Καππάδοκες> τὸ Παρθικὸν γένος ἔχουσιν, εἰσὶ δὲ βαρυκέφαλοι μᾶλλον.”)¹³⁸⁷

Plautus’un “*Miles gloriosus*” (Palavracı asker) komedyasında, Seleukos’un ücretli ve palavracı bir askeri baş karakter Pyrgopolinikes tarafından mizahi (ironik) olarak Kappadokia piyadelerinden zavallı , kötü diye bahsedilir

“Art .(Artotrogus) “*Quid in Cappadocia, ubi tu quingentos simul, ni hebes machaera foret, uno ictu occideras?*”¹³⁸⁸

(Peki ya Kappadokia’dakiler, kılıcın körleşmeseydi, tek bir atışla aynı anda beş yüz adamı nasıl da öldürecektin?)

{PYRG.} *At peditastelli quia erant, sivi viverent.*

(Pyrg. Doğrusu onlar zavallı piyadeler olduğu için yaşamalarına izin verdim.)

Plautus’un *Curcilio* adlı oyununda karakterlerinden birisinin adı Cappadox’tur. Eyalet yöneticisi olan bu kişi ahlaksız birisi olarak gösterilir:

“ *iam iam novi: leno est Cappadox.*”¹³⁸⁹

(Tamam, tamam bildim: şu Kappadoks denilen kadın tüccarı.)

Petronius, Kappadokialı kölenin güvenilmezliğine vurgu yapar.¹³⁹⁰ M.S. dördüncü yüzyıl yazarı kilise babası unvanlı Caesarea’lı Basilius mektuplarında kendi halkı olan Kappadokialılarından çekingen ve uyuşuk olarak bahseder:

¹³⁸⁷ *Hippiatrica Berolinensia*, 115.1.8

¹³⁸⁸ Plaut., *Mil.*, 52

¹³⁸⁹ Plaut., *Curc.*, 233

¹³⁹⁰ Petronius, *Satyricon*, 69

“Συγγνώσει οὖν πάντως ἡμῖν τό τε ἄτολμον τῶν Καππαδοκῶν ἡθῶν καὶ τὸ τῶν σωμάτων δυσκίνητον ἐπιστάμενος,”

(Siz tamamıyla Kappadokia halkının cesaretsizliği ve bedenlerinin yavaşlığını bildiğiniz için...) ¹³⁹¹

Cladius Ptolemaios; Syria, Kappadokia ve Kommagene insanının, Akrep ve Mars burcuna benzediğini, bu yüzden kaba, aldatma, hainlik ve çok çalışmanın bu insanlarda olduğunu söyler: “οἱ δὲ περὶ τὴν Συρίαν καὶ Κομμαγενὴν καὶ Καππαδοκίαν τῷ τε Σκορπίῳ καὶ τῷ τοῦ Ἄρεως, διὸ πολὺ παρ’ αὐτοῖς συνέπεσε τὸ θρασὺ καὶ πονηρὸν καὶ ἐπιβουλευτικὸν καὶ ἐπίπονον.” ¹³⁹²

Öte yandan Demosthenes, mektuplarında Kappadokia ile Syria halkını ayır tutar ve bunların çok acılar çektiğini belirtir:

“καὶ ἐὼ Καππαδόκας καὶ Σύρους καὶ τοὺς τὴν Ἰνδικὴν χώραν κατοικοῦντας ἀνθρώπους ἐπ’ ἔσχατα γῆς· οἷς ἅπασι συμβεῖβηκε πολλὰ καὶ δεινὰ πεπονθέναι καὶ χαλεπά.” (Demosth. Epist. 4.7)

(Kappadokialıları ve Syrialılar ve yerin en dışında oturan Hindistan bölgesinde oturanları geçiyorum; onların hepsinin başına çok fazla korkunç ve çetin şeyler yüzünden kötü şeyler gelmiştir.)

Yukarıdaki alıntılara karşılık, Kappadokia halkından övgü ile bahseden pasajlara da rastlanmaktadır. Apuleius’un romanında Kappadokialı karakter ¹³⁹³, yeterince güçlü birisi olarak tanıtılır:

“Is nimio praestinandi studio praeconem rogat cuiatis essem; at ille Cappadocum me et satis forticulum denuntiat” ¹³⁹⁴

¹³⁹¹ Basil., Epist., 48.1

¹³⁹² Ptol., Math., Apotelesmatica (= Tetrabiblos) 2. 3. 41

¹³⁹³ Roman’ın kahramanı Lucius eşeğe dönüşmüştür.

(Adam beni almaya aşırı hevesliydi ve mezatçıya nereli olduğumu sordu; O da Kappadokia'dan geldiğimiz ve gayet enerjik bir eşek olduğumu söyledi.)

Petronius, *Satyricon* eserinde Kappadokialı köleden muazzam güçlü birisi olarak bahseder:

“*Habebamus tunc hominem Cappadocem, longum, valde audaculum et qui valebat: poterat bovem iratum tollere.*” (Petron, *Satyricon*, 63)

(O sırada, uzun boylu azıcık gözüpek ve güçlü kuvvetli Kappadokialı biri vardı öfkeli bir boğayı havaya kaldırabilirdi.)

Kappadokia, Komedia ozanı Menandros'un dizelerinde de yer alır:

“{(BΙΑΣ)}: κοτύλας χωροῦν δέκα ἐν Καππαδοκίαι κόνδυ χρυσοῦν, Στρουθία, τρις ἐπέπιον μεστόν γε.”¹³⁹⁵

((Bias): Struthias Kappadokia'da ağzına kadar on ölçü alan üç altın kupa kap dolusu içkiyi içtim.)

Kappadokia bölgesinin siyasi tarihine baktığımız zaman halkın özgürlüğüne düşkün bir yapıya sahip olmadığı görülür. Roma senatosu, Kappadokia halkına özgürlük vermek istediğinde, halk belki de ne yapacağını bilemediği için bu iyiliği geri çevirmiş ve kendisini yüzyıllarca yöneten monarşiyi geri istemişlerdir.¹³⁹⁶

Yukarıdaki ifadeleri değerlendirdiğimizde, Kappadokia halkı için çelişkili tanımlamalar yapıldığı ve bu yüzden Kappadokia halkının genel karakteri hakkında kesin yargıya varılamayacağı anlaşılmaktadır.

¹³⁹⁴ Apul., *Met.*, 8.24

¹³⁹⁵ Menandros, *Colacis fragmenta aliunde nota*, *Fragment*, 2, 2

¹³⁹⁶ C. Texier, 2002

Roma döneminde Kappadokia kökenli ailelerden pek azı önemli derecede imparatorluk makamlarında görev alabildi. Ancak M.S. 2. yüzyılda Tyana'lı Tiberius Claudius Gordianus, imparatorlukta önemli görevlere geldi ve sonunda *suffectus consul* oldu. Böylece Gordianus Konsüllük görevine gelebilen ilk Kappadokialı olmuştur. Ayrıca, Gordianus ve Gordius ismi Kappadokia'da yaygındır. Muhtemelen M.S. 238 yılında bir ay süreden az imparatorlukta kalan Afrika *proconsulü* Marcus Antonius Gordianus da Kappadokia ile bağları vardır. M.S. 3. 4. yüzyıla ait, Komana'daki bir adak yazıtında, Aurelius Claudius Hermodorus'u onurlandırmıştır ve onu senatör olarak adlandırmıştır.¹³⁹⁷ Geç Roma döneminde, Diocletianus ve ardıllarının politikaları neticesinde Kappadokialı soylular imparatorluk makamlarında daha etkin bir şekilde görev aldılar ve batıda ve Mısır'da eyalet valileri olarak da görev yaptılar. Bunların arasında en ünlüsü Caesarea doğumlu İoannes, kabiliyetiyle parladı ve basamakları hızla çıkarak, M.S. 531 yılında imparator Justianus tarafından doğunun *praefectus praetorio* olarak atandı.¹³⁹⁸ Son olarak da Kappadokia'nın Arabissos kentinde doğan Maurikios M.S. 582 ve M.S. 602 yılları arasında Doğu Roma imparatoru oldu.

3.3 Kappadokia'da Dil ve Kültürel Yaşam

Bir bölgenin hangi dili konuştuğu hakkında bir yargıya varabilmek için o bölgeden çıkan yazılı eserlere bakmak gereklidir. Kappadokia bölgesi, M.S. 3. yüzyılın sonlarına kadar yazılı eser yaratma konusunda Anadolu'nun en fakir bölgelerinden birisi olmuştur. Bu durum, bu konudaki çalışmamızı çok sınırlı bilgiler sağlayan yazıt, sikke gibi materyaller üzerinden yürütmemize neden olur. Bu bölgedeki yazıtların sınırlı bilgi sağlamasının en önemli nedenleri, öncelikle diğer bölgelere göre çok az sayıda olmaları ve nitelikleri gereği resmi ve adak yazıları olduğundan, o bölgedeki konuşma dili ile ilgili sağlayabileceği bilgilerin fakir

¹³⁹⁷ Van Dam, Raymond. *Kingdom of snow: Roman rule and Greek culture in Cappadocia*. University of Pennsylvania Press, 2002.; yazıt için bkz. F. Baz, 2007, s.191-92

¹³⁹⁸ Evans, James Allan Stewart. *The Emperor Justinian and the Byzantine Empire*. Greenwood, 2005. s. 80

olmasıdır. Diğer yandan antik yazarların başka konularla ilgili yazdığı eserlerdeki satır aralarından ve Kappadokia bölgesindeki daha geç dönemdeki yazarlardan edinilen veriler de bu bölgede konuşulan dil hakkında bazı bilgiler verir.

Bir toplumun dili, siyasi tarihi göz önünde bulundurulmadan değerlendirilemez. Kappadokia bölgesinde etkin olan siyasi olaylar, bölgede konuşulan dil ve kültürel yaşamı da etkilemiştir. Bu sebeple, bölgede konuşulan dilleri tarihsel dönemlere ayırarak incelemek faydalı olacaktır.

3.3.1 Helenistik Dönem Öncesi Dil ve Kültürel Yaşam

Kappadokia krallarının adı Arca- ya da Argo ile başlar. Bir çok Pers ismi de bu ön ekle başlar. Bunların hepsi Ar- kökünden gelir. Ar kökü, Perslerin bizzat kendilerinin koyduğu ulusal isimlerdir: *ὑπὸ μέντοι σφέων αὐτῶν καὶ τῶν περιοίκων Ἀρταῖοι*.¹³⁹⁹ Pers platosunun sakinlerine ya da Medlere de eskiden *Αριοι, Ἄριοι Ἐκαλέοντο δὲ πάλαι πρὸς πάντων Ἄριοι*,¹⁴⁰⁰ deniliyordu. Arya, Sanskritçede onurlu, saygı duyulan, rathes de yönetici anlamındadır. Dolayısıyla bu iki sözcük onurlu yönetici anlamındadır.¹⁴⁰¹

Kappadokia’da ay isimleri Pers dini olan Zerdüştlüğün etkisindedir. Bunlar, *Ἀρταιστην*, (Mart-Nisan), *Ἀραιοτα* (Nisan- Mayıs)\ *αραιοτατα* (Mayıs-Haziran), *Τειρει* (Haziran-Temmuz) *Ἀμορτοτ-* (Temmuz-Ağustos), *Ξανθηρι*, (Ksanatheri Ağustos-Eylül), *Μιθρι* (Eylül-Ekim), *απομενα* (=Apomena Ekim-Kasım), *Αθρα* (Athra Kasım-Aralık), *Δαθουσα* (=Dathusa Aralık-Ocak) *Οσμαν* (Ocak-Şubat) *Σονδαρα* (=Sondara\ Şubat Mart)dır.¹⁴⁰² Ayrıca, *Αρατάτα* (κατὰ Καππάδοκας) (*Αρατάτα*

¹³⁹⁹ Herodotos, 7.61

¹⁴⁰⁰ Herodotos, 7.62; 3.93

¹⁴⁰¹ W. Smith., “*Dictionary Of Greek and Roman Biography and Mythology*” London, 1890, bkz.. “Ariarathes”

¹⁴⁰² Dr. Louis H. Gray, Newark, -N. J. “*On Certain Persian and Armenian Month-.Names as influenced by the Avesta Calendar.*” *Journal of the American Oriental Society*, cilt. 28 (1907), s. 331-344

πεντεκαιδεκάτη,) ¹⁴⁰³ on beşinci gün anlamındadır.

Pers egemenliğindeki Kappadokia’da basılan sikkelerden ve çıkan yazıtlardan bölgede Aramice kullanıldığını görüyoruz. Aramice özellikle, Pers kralı Darius döneminde resmi olarak kullanıldığı için geniş olarak yayılmış ve onun ardılları tarafından da resmen kabul edilmiştir. Aramice en önemli rolü ise bu dönemlerde diplomatik görüşmelerde *lingua franca* olmasıydı. ¹⁴⁰⁴ Aramice hemen hemen tüm Mezopotamya’da yönetim ve ticari ilişkilerde kullanılan ortak bir dil olma özelliğini göstermiştir.

Aramice, Yunanlı yazarlar tarafından, Asurcanın yerine kullanılmıştır. ¹⁴⁰⁵ Bir önceki bölümde Frye, Herodotos’un Perslerin Kappadokia bölgesindeki Syrialıları Kappadokialı olarak adlandırması, Yunanlıların ise Asurlu diye adlandırmasının nedeni olarak bu bölgedeki halkın Syria ve Mezopotamya’daki halklarla aynı dili konuşması olarak gösterir. Helm de aynı şekilde, Yunan edebiyatında Assyria ve Syria sözcüklerinin birbirinin yerine kullandıklarını örnekleriyle göstermiştir. Yunanlıların, Syria ve Assyria terimini ilk kez yedinci yüzyılın başlarında kullandıkları görülür ve bu ilk Yakındoğu ile iletişimleri Kilikia ve Kappadokia halkıyla ile olmuştur ve bunları Syrialı olarak adlandırmışlardır. Çünkü o dönemde bütün bölge Asur kontrolü altındaydı ve bütün bu bölgede konuşulan ortak bir dil Aramiceydi. Asurluların bürokrasi dili de Aramiceydi, sonuç olarak da Yunanlılar, bu politik imparatorluğu, üzerinde yaşadığı ve Aramice konuşan halkla bir tutmuştur. ¹⁴⁰⁶

Bu dönemde, Mezopotamya’nın yanı sıra Anadolu da Aramice yazıtlar açısından önemli bir bölge olmuştur. Çanakkale boğazındaki Abydos’dan, M.Ö. 5.

¹⁴⁰³ Epiphanius , *Scr. Eccl.*, Panarion (= Adversus haereses) cilt. 2, s. 294, 4

¹⁴⁰⁴ The Cambridge History of İran, cilt 2, 15. Bölüm, Aramice yazıtlar onuncu yüzyıldan itibaren görülmeye başlanır, dokuzuncu ve sekizinci yüzyıllardan itibaren Syria ve çevresinde farklı lehçelerdeki Aramice yazıtların sayılarında artış olmuştur.

¹⁴⁰⁵ *Ibid.*, ayrc.bkz. Ksen., *Kyro.*, 7.3.15

¹⁴⁰⁶ R. N. Frye, Assyria and Syria: Synonyms, *Journal of Assyrian Academic Studies*, cilt XI, Sayı:2, 1997) s.30-36

Yüzyıl Akhemenid döneme tarihlenen ve üzerinde Aramice yazı bulunan ve bronzdan aslan olan bir ağırlık bulunmuştur.¹⁴⁰⁷ Kilikia bölgesinden içinde Kilikia kökenli isimlerin bulunduğu Aramice harflerle yazılmış bir yazıt yine M.Ö. 5. yüzyıla tarihlendirilmiştir.¹⁴⁰⁸ Bunlar genellikle adak ve mezar yazıtlarıdır. Fakat bunun yanı sıra, Daskyleium'dan Aramice karakterlerle ve Eski Persçe yazılmış *bullae* bulunmuştur.¹⁴⁰⁹

Kappadokia bölgesinde ise, Arapsun'da çıkarılan yazıt önemli bir kaynaktır.¹⁴¹⁰ Bu yazıt dinsel bir Pers metnini içermekte ve hem Aramice hem de Persçe sözcüklerin karışık olduğu Aramice ve Yunanca yazılmıştır. Bu yazıtın tarihinin Akhemenid dönemine ait olduğu söylene de paleografik olarak üçüncü yüzyıldan öncesine ait olamayacağını düşünenler de vardır. Bunun yanı sıra, Anadolu'daki Sivas, Arabissos, Arapsun (Gülşehri) ve Karaburna'da Aramice yazıtlar bulunmuştur.¹⁴¹¹

Bu dönemdeki yazıtlarından bazıları çift dilli ve bazıları da üç dilli olarak yazılmıştır. Perslerin başkenti Sardes'de, yine beşinci yüzyıla tarihlenen Lidce ve Aramice, çift dilli bir yazıt bulunmuştur.¹⁴¹² Ksanthos'da ise, Likya'ca, Yunanca ve Aramice olmak üzere üç dilde yazılmış bir yazıt bulunmuştur.¹⁴¹³ Ksanthos'daki

¹⁴⁰⁷ http://www.britishmuseum.org/explore/highlights/highlight_objects/me/l/lion_weight.aspx, ayr.

bkz. Mitchell, S., *The bronze Lion weight from Abydos, İran*, 1973., 22 Haziran, 2013

¹⁴⁰⁸ C. Torrey, An Aramaic Inscription from Cilicia, in the Museum of Yale University, *Journal of the American Oriental Society*, cilt. 35 (1915), s. 370-374

¹⁴⁰⁹ *CAH*, 2, s.702

¹⁴¹⁰ *CAH*, 2; fakat burada Zincirli höyükteki bulunan yazıt Anadolu'da Fenike dilinde bulunmuş en eski yazıttır. Likya'da bulunan üç dilli yazıt, Likçe, Aramice ve Grekçedir. Kastabala antik kentinde, Aramice sınır yazıtı. Bahadırılı köyünde 1961 yılında bulunmuştur.

(<http://sbe.dpu.edu.tr/dergi/31/27.pdf>.) Erciyes dağının on altı metre altında 10 metre genişliğinde bir mağaranın duvarlarında Aramice yazıtlar bulunmaktadır.

¹⁴¹¹ *CAH*, 2; C.Torrey, 1915

¹⁴¹² A. S. Cook, A Lydian-Aramaic Bilingual, *The Journal of Hellenic Studies*, cilt. 37 (1917), s. 77-87

¹⁴¹³ J.Teixidor, *The Aramaic Text in the Trilingual Stele from Xanthus*, *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 37, No. 2, Colloquium on Aramaic Studies (Apr.,1978),

yazıt M.Ö. 358 yılına tarihleniyor. Bu yazıtta eski Persçe olması muhtemel yazılar da bulunmaktadır. Magnesia’da bulunmuş ve sadece Yunanca versiyonu korunmuş olan Darius’un Gadatas’a yazdığı mektup ve Sardes’te bulunan II. Artekserkses’in kararının orijinali Aramiceydi.¹⁴¹⁴ Bu çift dilli ve üç dilli yazıtlar bize, o dönemde burada üç dilin de varlığına işaret etmektedir.

Kappadokia’nın Pers dönemindeki bilinen ilk valisi Datames’in yaklaşık olarak M.Ö. 370 ve 360 yılları arasında Sinope’de bastırdığı sikkede, DATAMA, DATA harfleri Aramice yazılmıştır. Daha sonra, Kappadokia bölgesinin ilk kralı Ariarathes’in (M.Ö. 332-322) isminin olduğu sikkedeki harfler de Aramicedir.¹⁴¹⁵ II. Ariarathes döneminde basılan sikkenin üzerindeki yazı da Aramiceydi.

Sikkeler halkın kullandığı bir araçtır ve üzerindeki yazıların halk tarafından okunması gerektiği kaçınılmazdır. Dolayısıyla bu durum, sikkelerde kullanılan dilin, burada yaşayan ve bu sikkeleri kullanan halk tarafından da bilindiğini düşündürmektedir. Ancak bu durum yazıtlar için geçerli değildir, yazıtlar, halkın konuştuğu dil hakkında doğrudan bilgi vermeyebilir. Kappadokia bölgesine ait elimize geçen sikkelere ve az sayıdaki yazıtlara baktığımızda, tamamen Aramice harflerinin yer aldığı görülmekte olup, bu durumda bu bölgede yaşayan halkın yüksek ihtimalle Aramice bildiği yorumu yapılabilir. Bu yoruma dayanarak, Kappadokia bölgesinde konuşulan dilin, tamamen bu bölgeye ait özgün bir dil olmadığı, daha önce birçok doğu bölgesinde konuşulan Aramice olduğu söylenebilir. Bunun nedeni olarak, iki olasılık üzerinde durabiliriz: ilki, bu bölgeye yoğun olarak gelen Pers nüfusunun, konuşulan dil üzerindeki etkinliğinin yüksek olduğu düşüncesidir. İkincisi ise, bu bölgedeki yerel halkın, Pers göçü öncesinde de Aramice veya bir lehçesini konuştuğu varsayımıdır.

¹⁴¹⁴ CAH, 2

¹⁴¹⁵ Arywrt, bkz. Cynthia, M. Harrison, *Persian Names on Coins of Northern Anatolia*, *Journal of Near Eastern Studies*, (Haziran, 1982)

3.3.2 Helenistik Dönemde Dil ve Kültürel Yaşam

Persleri yıkan Yunanlılar ya da Makedonluların Anadolu'da hakimiyeti eline almasından sonra, elimizde Kappadokia bölgesinde Pers nüfusunun yerine geçen bir Yunan ve Makedonia nüfusunun olduğunu söyleyebileceğimiz hiç bir kanıt yoktur. Raditsa'nın da belirttiği gibi, Yunanlılar deniz ve *polis* insanıydı ve Kappadokia gibi denizden ve şehir yaşantısından uzak bir coğrafyayı tercih etmemeleri son derece doğaldı. Perslerin yıkılması ve diğer bölgelerdeki egemenliklerinin son bulmasına rağmen, Kappadokia bölgesindeki Persli yöneticiler, İskender'in generallerine karşı yaptığı savaşlarda büyük bir kararlılık göstermişlerdir ve direnmişlerdir. Bu durum, buradaki Pers nüfusunun geçiş döneminde atalarının geleneklerine sağlam bir şekilde bağlı kaldıklarını göstermektedir. Kappadokia ile birlikte Pontus bölgesi de, Helenistik krallara karşı siyasi olarak bağımsızlıklarını kazandılar (M.Ö.305) ve bu durum hem buradaki Pers etkisinin gücünü göstermiş,¹⁴¹⁶ hem de kendi kültürlerini geleceğe taşımada yardımcı olmuştur.

Kappadokia kralı IV. Ariarathes'den itibaren (Helenistik dönemde) Aramice artık yerini Yunancaya kesin olarak bırakmıştır. Bundan sonra gelen Kappadokia kralları sikkelere isimlerini Yunanca harflerle yazdırdığı ve unvanlarının da Yunan tarzında olduğunu görmekteyiz. Ariaramnes dönemine tarihlenen ve Tyana'da basılan bir sikkede Yunanca harfler yazar.¹⁴¹⁷ Ariaramnes, Helenistik krallarla gerçekleştirilen evlilikler neticesinde, Yunancanın Kappadokia bölgesinde yayılmasında etkili bir kral oldu. Bu evlilikler sayesinde Kappadokia artık Yunan dünyasının bir parçası olmaya başladı. V. Ariarathes'den sonra Yunan kültürünün artık Kappadokia bölgesinde tamamıyla baskın olduğunu söyleyebiliriz.

Helenistik dönemde, bütün Anadolu'da ve Doğu Akdeniz'de *lingua franca*nın Yunanca olduğu bilinmektedir. Fakat bu dönemin başlarında, az da olsa, Kappadokia bölgesinde Aramice içeren yazıtlara ve isimlere rastlanmıştır. Bunlar arasında, Aramice ve Yunanca çift dilli bir yazıt Faraşa'da bulunmuştur. Bu yazıt,

¹⁴¹⁶The Cambridge History of Iran, cilt. 3.1, 1983, s. 100-115

¹⁴¹⁷ B. Simonetta, 1977, s.17

M.Ö. ikinci yüzyılın sonlarına tarihlendirilmektedir. Ağaçkale’de (Sivas- Divriği) Yunanca-Aramice iki dilli bir yazıt bulunmuştur. Bu yazıt, üçüncü yüzyılın ortalarına ya da sonlarına tarihlendirilmiştir.¹⁴¹⁸ Anisa’da bulunan Yunanca karar yazıtı, M.Ö. İkinci yüzyılın sonuna ve birinci yüzyılın başlarına tarihlenmektedir. Bunlarda genellikle muhtemelen Persçe isimler yer alırken, (Abbas, Teires, Papos ya da Papes, Sindenos,) bir kaç tane Aramice isimler de bulunur.¹⁴¹⁹ Faraşa’nın kuzeyinde bulunan Yahyalı’da birçok Arami ismin yer aldığı (Sagarios, Magaphernes) Yunanca ve Aramice çift dilli bir yazıt bulunmuştur.

Pers egemenliğinin yıkılıp yerine Helenistik kralların geçmesiyle Helenizm Batı Anadolu kıyılarında ve Karia bölgesinde hızla gelişmiştir ve bu bölgedeki Persler değişime ayak uydurmuşlardır. Zira Herodotos da bütün insanlar içinde Perslerin yabancı geleneklere en açık insan olduklarını söyler.¹⁴²⁰ Buna karşılık, Kappadokia ve Pontus bölgesinde bu kültürel dönüşüm çok yavaş gerçekleşmiştir ve bunun sebebi olarak bu bölgede Yunan nüfusunun olmaması ya da çok az olması gösterebilir. Zira üçüncü yüzyılda yavaş yavaş başlayıp ancak ikinci yüzyılda hızlanabilmiştir. Örneğin, Kappadokia bölgesindeki ilk sikke Ariarathes’in hükümdarlığında basılmıştır ki bu dönemde İskender hala hayattaydı ve üzerindeki yazı Aramiceydi. Ancak Ariaramnes’in uzun hükümdarlığında (M.Ö. 280-230) ilk Yunanca sikke görünmektedir ve burada monarşisini Pers kıyafetleri altında göstermektedir.¹⁴²¹ Daha sonra gelen krallar da sikkelere bastırdığı isimlerini Yunanca unvanlarla süslemişlerdir (*Philhellene, Philopator, Eusebes, Philoromaos Euergetes...*).

Kappadokialılar, hayatlarını devam ettirmek ve çevresindeki olup bitenleri öğrenmek için o dönemin evrensel dili olan Yunancayı öğrenmek zorunda olduklarını elbette biliyorlardı. Bu bilinç sadece aristokrat ailelerle sınırlı kaldığı için

¹⁴¹⁸E. Lipinski *Studies in Aramaic Inscriptions and Onomastics*, 1.cilt, Leuven University Press, 1972, s.172

¹⁴¹⁹ *Ibid.*, s.187

¹⁴²⁰ Herodotos, 1.135: “ξαινικὰ δὲ νόμῳ Πέρσαι προσίενται ἀνδρῶν μάλιστα.”

¹⁴²¹ L. Raditsa, *Iranians in Asia Minor*, *The Cambridge History of Iran*, 3(1),1983, s. 100-115

bu değişimin üçüncü yüzyılda yavaş olduğu görülür. Yunanlıların bu bölgeye yerleşmediklerini söylediğimize göre ikinci yüzyıldaki bu hızlı kültürel dönüşümü halkın kendi çabalarıyla gerçekleştirdiğı anlaşılmaktadır. Bu değişimin öncüsü V. Ariarathes'dir (M.Ö. 163-130). O, Atina'da III. Attalus ile birlikte eğitim görmüştür. Yunan oyunlarını, Kappadokia bölgesinde Atina'dan getirttiğı Dionysiak yarışmalarında sanatçılarla ve atletlerle düzenlemiştir. Yunanlı felsefeci Karnaedes ile mektuplaştığını biliyoruz. Ayrıca, bir *amphorada* Kappadokia kralı Ariarathes'in Atina'da *Panethenaea* şenliklerinin düzenleyicisi olduğunu ve Yunan kültürüne olan ilgisini net bir şekilde görebiliyoruz.¹⁴²² Strabon'dan öğrendiğimize göre Spartalı Kharondas tarafından yapılan anayasayı kabul ettirmişti.¹⁴²³ Diodorus ise onun başlattığı kültürel değişimi ve Kappadokia bölgesinin dönüşümü hakkında çok önemli bilgiler verir:

“οὗτος τὸν πατέρα τοῦ πεπρωμένου καταλαβόντος διεδέξατο τὴν βασιλείαν, τὴν τε ἄλλην ἀγωγὴν τοῦ βίου ἀξιολογωτάτην ἐνδεικνύμενος καὶ φιλοσοφία προσανέχων, ἐξ οὗ καὶ ἡ παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἀγνοουμένη πάλαι Καππαδοκία τότε τοῖς πεπαιδευμένοις ἐμβιωτήριον ὑπῆρχεν.” (Diod., 31.19.8)

(Bu (Ariarathes V) babası ölünce, krallığa geçti ve son derece övgüye değer başka bir yaşam tarzı gösterdi ve felsefeye kendini adadı ve bir zamanlar Yunanlılar için bilinmeyen Kappadokia o zamandan itibaren o dönemdeki eğitimli insanlar için yaşam yeri oldu.)

Bunların yanı sıra, Kappadokia bölgesinin önemli kentlerinden birisi olan Anisa'da (εν Ἀνίσοις) bulunan ve yaklaşık olarak M.Ö. 2. Yüzyıla tarihlenen bir yazıttan, kentin anayasa ve meclis (boule) gibi kurumlarıyla tam bir Yunan şehri olduğu çıkarılmaktadır.¹⁴²⁴ Bu yazıt, aslında yasal bir sorunla ilgilenmekte ve varisçi bırakmadan ölen birisinin mirasının şehre bırakılması için bir iddia davasıdır. Yazıtta adı geçen yönetici isimlerinin yerel (Sami dilinden örnekler: Abbas, Balasopos and

¹⁴²² Mc ging B. C., *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Brill, 1986.s.73

¹⁴²³ Strab., 12.2.9

¹⁴²⁴ Robert, L., *Noms indigènes dans l'Asie-Mineure gréco-romaine: première partie*, Bibliothèque archéologique et historique de l'Institut Français d'archéologie d'Istanbul 13, Paris 1963

Sasai) olduğu dikkat çekmektedir ve buradan bu değişimi gerçekleştirenlerin Kappadokialıların bizzat kendileri olduğu bir kez daha ortaya çıkar.¹⁴²⁵ Öte yandan yazıtta yer alan *μηνὸς Δίος* (Ekim) ay isimi de Anisa halkının Makedonia takvimini kullandığını göstermektedir. Toplumsal hayattaki bu gelişimin yine bu kralın yönetimi sırasında gerçekleştirildiği tahmin edilmektedir.

Yukarıda açıklandığı üzere, M.Ö. II Yüzyılda, Kappadokia bölgesinde, özellikle dil, hukuk ve kültürel yaşam alanlarında önemli değişimler yaşanmıştır. Ancak, bununla birlikte, M.Ö. birinci yüzyılda yazmış olan Strabon, bu bölgeyle ilgili çok önemli bir gözlemini aktarmaktadır. Strabon, eserinde, kendi döneminde bile Kappadokia bölgesindeki Perslerin Mag kabilesinden geldiğini ve Pers tanrılarının birçok tapınaklara sahip olduklarına şahit olduğunu söyler ve dini törenlerindeki uygulamalarıyla ilgili olarak çok önemli bilgiler verir.¹⁴²⁶

“Ἐν δὲ τῇ Καππαδοκίᾳ (πολὺ γὰρ ἐκεῖ τὸ τῶν Μάγων φῶλον, οἱ καὶ πύραιθοι καλοῦνται· πολλὰ δὲ καὶ τῶν Περσικῶν θεῶν ἱερά.)....”

(Kappadokia’da (zira orada Magi kabilesi çoğunlukta idi ve onlar Puraethler olarak adlandırılırlar ve de Pers tanrılarının bir çok tapınağı vardı).....)

Bu alıntı, Pers tapınaklarının Strabon’un döneminde bile hala faaliyet gösterdiğine ve bu dine inanan insanların bölgedeki varlığına işaret eden en önemli kanıt olarak görülebilir. Bundan yola çıkılarak, Perslerin diğer alanlarda bir değişim süreci yaşarken, din ve inanış alanında hala eski geleneklerini sürdürdükleri ve bunlara bağlılık gösterdiği görülmektedir. Bazı araştırmacılar, bu bilgiye dayanarak şu yorumu yapmışlardır: Kappadokia bölge halkının geleneklerine sıkı sıkıya bağlı kalırken, bu bağlılığı dillerini korumada da neden göstermesin?¹⁴²⁷ Bu yorumla, dillerini koruduğu düşüncesini ortaya atmışlardır. Ancak buradan yola çıkarak dillerini de korumakta ısrar edeceğini söylemeye şüpheyle yaklaşmamız gerekir, çünkü insanların dinlerine olan bağlılığı dillere olan bağlılığından daha köklüdür ve

¹⁴²⁵ L. Raditsa, 1983.

¹⁴²⁶ Strab., 15.3.15

¹⁴²⁷ C. M. Harrison, 1982

bölgenin nüfusu büyük oranda değişmedikçe din ve inanış alanında böylesi bir değişim beklenemez. Ayrıca şunu da unutmamak gerekir ki, insanlar ekonomik ve sosyal olarak da dillerini değiştirmek zorundaydılar, çünkü bulunduğu coğrafya nedeniyle de Yunanca konuşan dünyayla iletişim kurmak gerekliliği vardı.

3.3.3 Roma Döneminde Dil ve Kültürel Yaşam

Strabon'un, eseri olan *Geographika*'yı Tiberius'un imparatorluğu (M.S. 14-27) döneminde yani Roma döneminde bitirdiği düşünülmektedir. Strabon'dan, Kappadokialıların konuştuğu dile ilişkin birkaç cümle dışında açık bir bilgiye ulaşamıyoruz. Bunlar da bu konuda kesin bir sonuca varabileceğimiz mahiyette değildir. Zira kendisinin tarihçi değil coğrafyacı olduğunu söyler.¹⁴²⁸ Ancak, dil konusunda yorum yapabileceğimiz bazı önemli bilgiler de verir. Dolayısıyla, bu noktada bunları bir araya toplayıp, bunlar üzerinden karşılaştırmalar yoluyla bir sonuca varmak gerekli olacaktır. Kappadokialıların konuştuğu dile ilişkin Strabon'un eserinden çıkartılan bilgiler aşağıda detaylı olarak irdelenmiş olup, bir önceki bölümde vardığımız sonucu, yani özellikle Roma döneminde Kappadokialıların konuştuğu dilin Aramice olamayacağı, Yunanca olabileceği düşüncesini destekler niteliktedir.

Strabon için, dilin sürekliliği açıkça bir halkın ayırt edici özelliğidir. Bu yaklaşım, Kappadokialıların tipik bir görünümüdür, fakat tek örnek de değildir. Zira benzer durumu Galatyalılar için de söylenebilir: bunlar üç kabileye ayrılmasına rağmen dil olarak birliktirler aynı şekilde Armenialılar da.

Ancak, Strabon, Batı Anadolu kıyıları için durumun farklı olduğunu söyler ve bu bölgenin yoğun olarak yönetim değişikliğine uğraması sonucunda halkın kendi dilini ve isimlerini kaybettiklerini söyler:¹⁴²⁹ Zira Troia'nın fethinden sonra hem Phrygia'lılar hem de Mysia'lılar ve hemen sonra Lydialılar ve onlarla birlikte Aioller

¹⁴²⁸ Strab., 12.8.7

¹⁴²⁹ S. Panichi, 2005,

ve Ionialılar daha sonra Persler ve Makedoniahılar ve son olarak da Romalılar buranın hakimi oldular ve onların döneminde ülke farklı bölümlere ayrıldığı için, bir çoğu artık diyalektlerini ve isimlerini kaybetmişlerdi.”¹⁴³⁰ Bu durumun sadece göçlerden ve saldırılardan dolayı değil, aynı zamanda tarihçilerin de aralarında anlaşamamalarından kaynaklanan bir belirsizlik nedeniyle ortaya çıktığını ekler. Strabon, bir bölgede dil birliği göremeyince etnik bir sınırlama yapamaz.¹⁴³¹ Fakat Galatia, Kappadokia ve Armenia bölgesinde durum farklıdır. Dolayısıyla Strabon, dilin durumu ve etnik birleşmeden dolayı bölgesel limitleri kolayca tanımlar. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Kappadokia bölgesi değişiklikler geçirmesine rağmen, bu değişikliklerin yoğunluğu hiç bir zaman Batı Anadolu kıyılarındaki gibi olmamıştır.¹⁴³²

Strabon’un, kendisi de orada doğmuş olduğu için, çok iyi bildiği Kappadokia bölgesinin etnik tanımlamasını her zaman yaptığı aynı dili konuşanlar (ὁμογλώττοι) yöntemini kullanarak kolayca ayırt eder ve sınırlarını çizer:¹⁴³³

“καὶ αὐτῶν δὲ τῶν ὁμογλώττων οἱ παλαιοὶ τοὺς Κατάονας καθ’ αὐτοὺς ἔταπτον, ἀντιδιαιροῦντες τοῖς Καππάδοξιν ὡς ἑτεροεθνέσι, καὶ ἐν τῇ διαριθμῇ τῶν ἔθνων μετὰ τὴν Καππαδοκίαν ἐτίθεσαν τὴν Καταονίαν, εἴτα τὸν Εὐφράτην καὶ τὰ πέραν ἔθνη, ὥστε καὶ τὴν Μελιτηνὴν ὑπὸ τῇ Καταονίᾳ τάττειν, ἥ μεταξὺ κεῖται ταύτης τε καὶ τοῦ Εὐφράτου συνάπτουσα τῇ Κομμαγενῇ, μέρος τε τῆς Καππαδοκίας ἐστὶ δέκατον κατὰ τὴν εἰς δέκα στρατηγίας διαίρεσιν τῆς χώρας. οὕτω γὰρ δὴ οἱ καθ’ ἡμᾶς βασιλεῖς οἱ πρὸ Ἀρχελαίου διατεταγμένην εἶχον τὴν ἡγεμονίαν τῆς Καππαδοκίας: δέκατον δ’ ἐστὶ μέρος καὶ ἡ Καταονία. καθ’ ἡμᾶς εἶχε στρατηγὸν ἑκατέρα ἴδιον: οὕτε δ’ ἐκ τῆς διαλέκτου διαφορᾶς τινος ἐντούτοις πρὸς τοὺς ἄλλους Καππάδοκας ἐμφαινομένης οὕτε ἐκ τῶν ἄλλων ἔθνων, θαυμαστὸν πῶς ἠφάνισται τελέως τὰ σημεῖα τῆς ἁλλοεθνίας. ἦσαν δ’ οὐκ ὀνδιωρισμένοι, προσεκλήσατο δ’ αὐτοὺς Ἀριαράθης ὁ πρῶτος προσαγορευθεὶς Καππαδόκων βασιλεύς.” (Strab., 12.1.2)

¹⁴³⁰ Strab., 12.4.6

¹⁴³¹ Strab., 12.4.4: “Διορίσαι δὲ τοὺς ὄρους χαλεπὸν τοὺς τε Βιθυνῶν καὶ Φρυγῶν καὶ Μυσῶν καὶ ἔτι Δολιόνων τῶν περὶ Κύζικον καὶ Μυγδόνων καὶ Τρώων”

¹⁴³² Strab., 12.8.7

¹⁴³³ S. Panichi, 2005

(Aynı dili konuşanlar arasından eskiler Kataoniaalıları, farklı bir ırk oldukları için mantıklı bir şekilde onları Kappadokialılardan ayırarak ona göre düzenlediler ve eskiler ulusları anlatırken Katonia'yı Kappadokia'dan sonra yerleştirdiler, daha sonra Euphrates'i ve ötesindeki kabileleri ve Melitene'yi bile Kappadokia'nın altında olacak şekilde düzenlediler. Bu, Katanoia'nın ve Euphrates'in arasında kalan Melitene Kommagane'ye bağlıdır ve ülkenin on eyalete (*strategia*) ayrılmasına göre onuncu kısmını oluşturur. Çünkü bizim zamanımızdaki Arkhelaos'tan önce gelen krallar Kappadokia'nın yönetimini bu şekilde yürüttüler. Kataonia, Kappadokia'nın onuncu kısmıdır. Bizim zamanımızda her bir eyalet kendi yöneticisine sahipti. Diğer Kappadokialılarla karşılaştırıldıkları zaman, Katanoialıların ne konuşma bakımından ne de başka alışkanlıklar bakımından farklı olmadığı görüldüğü için, başka bir ırkın izlerinin tamamen kaybolmuş olması, hayret vericidir. Ayrıca bunlar ayrı bir ulustular. Kappadokialıların ilk kralı olarak selamlanan Ariarathes onları ilhak etti.)

Bu arada hakkında hemen hemen hiç bir şey bilmediğimiz Kataonialılara da değinir ve Kappadokia'nın içinde yer almasına karşın Kappadokialılardan ayrı bir halk olduğunu belirtir. Strabon da belirttiği gibi, daha önceleri Kataonialıların da kendilerine ait özgün bir dilleri olmasına rağmen, tamamen izleri kaybolduğu için bu dil gizemini hala korumaktadır.

Strabon, Kappadokialıların konuştuğu dile ilişkin eserinde verdiği önemli bir bilgi aşağıda verilmektedir:

“καὶ ἡ Καππαδοκία δ' ἐστὶ πολυμερὴς τε καὶ συχνὰς δεδεγμένη μεταβολάς. οἱ δ' οὖν ὁμόγλωττοι μάλιστα εἰσιν οἱ ἀφοριζόμενοι πρὸς νότον μὲν τῷ Κιλικίῳ λεγομένῳ Ταύρω, πρὸς ἑὼ δὲ τῇ Ἀρμενίᾳ καὶ τῇ Κολχίδι καὶ τοῖς μεταξὺ ἑτερογλώττοις ἔθνεσι, πρὸς ἄρκτον δὲ τῷ Εὐξείνῳ μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἄλως, πρὸς δύσιν δὲ τῷ τε τῶν Παφλαγόνων ἔθνει καὶ Γαλατῶν τῶν τὴν Φρυγίαν ἐποικησάντων μέχρι Λυκαόνων καὶ Κιλικίων τῶν τὴν τραχεῖαν Κιλικίαν νεμομένων.”¹⁴³⁴

(Kappadokia da, çok parçalı ve birçok değişiklik geçirmiş bir bölgedir. Özellikle aynı dili konuşan halk, güneyden Tauros denilen Kilikia ile doğudan Armenia, Kolkhis ve arada farklı dil konuşan ırklarla ayrılmıştır, Kuzeyden ise Halys ırmağının ağzına kadar Euksenios ile batıdan ise hem Paphlagonia ırkıyla hem de Phrygia'ya yerleşmiş ve

¹⁴³⁴ Strab., 12.1.1

Lykaonia'ya kadar uzanmış Galatia ve Kilikia Trakheia'yı işgal eden Kilikialılarla komşudur.)

Burada, Strabon, Tauros dağlarını iki farklı dil konuşan insanları ayırt etmek için bir sınır noktası olarak gösterir. O halde, eğer Syrialıların dili Aramice ise, bu sınırın diğer tarafında kalan Kappadokialıların konuştuğu dilin Aramice olamayacağı sonucu çıkar. Neumann, Kappadokialıların tarihteki kullandıkları dil için bu zayıf kanıttan da ileri çıkarak, Kappadokialıların Hititlerin ardılları olabileceğini düşünmüştür.¹⁴³⁵

Strabon, Maiandros'un Beyaz Syria bölgesinden hareket eden Troya seferine katılmayıp geri dönmüş olan Henetlerin Kappadokialılar olduğunu söyler ve buna kanıt olarak Paphlagonia ve Kappadokia bölgesinde benzer isimlere rastladığını gerekçe gösterir. Bu paragraftan ayrıca Paphlagonia ve Kappadokia bölgesinin bir dilin iki farklı lehçesi olduğu anlaşılır:

“συνηγορεῖν δ' ἂν δόξειε τῷ λόγῳ τούτῳ, διότι πᾶσα ἡ πλησίον τοῦ Ἄλως Καππαδοκία ὅση παρατείνει τῇ Παφλαγονίᾳ ταῖς δυσὶ χρήται διαλέκτοις καὶ τοῖς ὀνόμασι πλεονάζει τοῖς Παφλαγονικοῖς, Βάγας καὶ Βιάσας καὶ Αἰνιάτης καὶ Ρατώτης καὶ Ζαρδώκης καὶ Τίβιος καὶ Γάσος καὶ Ὀλίγασος καὶ Μάνης· ταῦτα γὰρ ἔν τε τῇ Φαζημωνίτιδι καὶ τῇ Πιμωλίσιτιδι καὶ τῇ Γαζηλωνίτιδι καὶ Γαζακηνῇ καὶ ἄλλαις πλείσταις χώραις ἐπιπολάζει τὰ ὀνόματα.” (Strab., 12.3.25)

(bu yorum aşağıdaki söze uygun düşmektedir çünkü Paphlagonia'ya kadar Halys ırmağı yakınındaki bütün Kappadokia bölgesi iki lehçe (diyalekt) kullanır ve bu isimlerden Paphlagonia isimlerinde bolca vardır: Bagas, Biasas, Ainiates, Ratotes, Zardokes, Tibios, Gasus, Oligasus, Manes ve Phazemonitis'de Bamonitis'de ve Pimolitis'de, Gazolonitis'de, Gazekene'de ve diğer birçok bölgede bu isimden vardı.)

Bunun yanı sıra, Kappadokialıların özellikle Roma döneminde Aramice konuşmadıklarını kanıtlayacak başka öğeler de yok değildir. Örneğin, Anisa'daki yazıtta rastlanılan isimlerden bazılarının (Iazemis, Sagarios, Maidates) Sami dilinden

¹⁴³⁵ C.. Ghiță, 2010

herhangi biriyle bağdaştırılamaması ve bunların Persçe, Trakça gibi ayrı bir Hint-Avrupa dil ailesine ait olması da kanıtlardan birisi olarak sayılabilir.¹⁴³⁶

Diğer bir örnek olarak, Yaşlı Seneca'nın (M.Ö. birinci yüzyıl) *Controversiae* adlı eserindeki bir diyalog sayılabilir. Bu diyalogda, Glaucippos adlı Kappadokialı bir hatibin Roma'da bir şölenle Yunanca konuşması, Roma döneminde Kappadokialıların Yunanca konuşmaya devam ettiklerini açık bir şekilde gösterir:

“*Glaucippus Cappadox, cum cenam luxuriosam descripsisset indignam maiestate praetoris, adiecit: διηγῆσομαι νῦν καὶ τὸν κῶμον.*”¹⁴³⁷

(Kappadokialı, Glaucippos, *praetorun* büyüklüğüne yakışmayan lüks dolu şöleni anlatmak istediği için şöyle bağlar: “şimdi de şöleni detaylıca açıklayacağım.”)

Bir başka örnek ise, Delphoîlilerin Kappadokia'nın başkenti Mazaka'lı ünlü hatip Artemidoros'u (M.Ö. birinci yüzyıl) onurlandırdıkları yazıtları gösterilebilir.¹⁴³⁸ Bu yazıttan, kendisinin Atina'da retorik dersi verecek kadar Yunancasının mükemmel olduğu ve ayrıca Atina vatandaşlığı ile onurlandırıldığı anlaşılmaktadır. Bu iki bilgi de bize Kappadokia halkının arasında Yunanca'yı güzel konuşanların olduğunu göstermektedir.

Yukarıda verilen bilgilerden, Kappadokia bölgesindeki halkın özellikle Roma döneminde, büyük ihtimalle Yunanca konuştuğu sonucu çıkmaktadır. Ancak, bazı kaynaklarda, bu bölgede konuşulan Yunancanın diğer bölgelerde konuşulan Yunancadan bazı farklılıklara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu kaynaklardan biri, M.Ö. birinci veya ikinci yüzyıl yazarlarından Efes'li Ksenophon'un roman tarzında yazdığı eseridir. Bu eserde, roman kahramanlarından Kilikialı bir çete olan Hippotoos'un Kappadokia dilinde deneyimli olduğu anlatılmıştır:

¹⁴³⁶ Ibid.,

¹⁴³⁷ Seneca, *Controversiae*, 9. 2.9

¹⁴³⁸ *Fouilles de Delphes*, III. *Epigraphie*, Paris, 1909-, s.491

“..... καὶ γὰρ ὁ Ἰππόθοος ἐμπείρως εἶχε τῆς Καππαδοκῶν φωνῆς, καὶ αὐτῷ πάντες ὡς οἰκείῳ προσεφέροντο.”¹⁴³⁹

(... Zira, Hippotoos, Kappadokialıların dili konusunda deneyimliydi ve ona herkes sanki oranın yerlisiymiş gibi davranıyordu.)

Kilikia bölgesinde, o dönemde, Yunanca konuşulduğu bilindiğine göre, yukarıdaki alıntı bize Kilikia ile Kappadokia bölgesinde yaşayan halklar arasında belirgin bir lehçe farklılığı olduğunu göstermektedir ve Kappadokia dilinin bir romanda değinilecek kadar kendine özgü bir fonetiği olduğunu göstermektedir. Zira bir çetenin kendi dilinden tamamen farklı bir dili anadili gibi konuşuyor olması pek mümkün görünmez.

Buna ilişkin diğer bir kaynak ise, Philostratus’un eseri gösterilebilir. Ancak, bu eserde, Kappadokialılara özgü olan bu Yunanca lehçesinin, aslında onların bozuk bir fonetiğe sahip olmasıyla ilgili olduğuna değinilmektedir. Herodes’in öğrencisi Caesarea’lı hatip Pausanias’ın aksanı üzerinden Kappadokialıların telaffuzlarının bozuk olduğunu açıkça şöyle yazar:

“Καيسάρεια δὲ ἡ Καππαδοκῶν ὄρει Ἀργαίῳ πρόσοικος Πausανίου τοῦ σοφιστοῦ οἶκος. ὁ δὲ Πausανίας ἐπαιδεύθη μὲν ὑπὸ Ἡρώδου καὶ τῶν τοῦ Κλεψυδρίου μετεχόντων εἰς ἐγένετο, οὗς ἐκάλουν οἱ πολλοὶ διψῶντας, ἐς πολλὰ δὲ ἀναφέρων τῶν Ἡρώδου πλεονεκτημάτων καὶ μάλιστα τὸ αὐτοσχεδιάζειν ἀπήγγελλε δὲ αὐτὰ παχεῖα τῇ γλώττῃ καὶ ὡς Καππαδόκαις ζύνηθες, ξυγκρούων μὲν τὰ σύμφωνα τῶν στοιχείων, συστέλλων δὲ τὰ μηχανόμενα καὶ μηκύνων τὰ βραχέα, ὅθεν ἐκάλουν αὐτὸν οἱ πολλοὶ μάγειρον πολυτελῆ ὄψα πονήρως ἀρτόντα.” (Philost., V S., 2.13)

(Caesarea, Kappadokia’nın Argeus dağına yakın, sofist Pausanias’ın doğum yeridir. Pausanias, Klepsydration üyelerinden birisi olan Herodes tarafından eğitildi ve bunlar insanlar tarafından susuzlar olarak biliniyordu. Herodes’e has üstünlüklerinden birçoğunu almıştır ve onun becerisi özellikle doğaçlama konuşma üzerineydi fakat o, sürekli olarak nutuklarını

¹⁴³⁹ Ksenophon, Scr. Erot., Ephesiaca, 3.1.2. “Xénophon d’Éphèse. Les Éphésiaques ou le roman d’Habrocomès et d’Anthia”, Ed. Dalmeyda, G.Paris: Les Belles Lettres, 1926, .

kaba ve ağır aksanla tıpkı Kappadokialıların olduğu gibi sundu. Sessizlerini birbiriyle çatıştırdı, uzun heceleri kısaltırdı, kısımları ise uzatırdı....)

Philostratus, aynı eserinde, Kappadokia bölgesinde M.Ö. birinci yüzyılda, bozuk bir telaffuzla da olsa Attike lehçesinden farklı bir Yunanca konuşulduğunu açıkça belirtir:

“Προϊὼν δὲ ἐς ἡλικίαν, ἐν ᾗ γράμματα, μνήμης τε ἰσχὺν ἐδήλου καὶ μελέτης κράτος, καὶ ἡ γλῶττα Ἀττικῶς εἶχεν, οὐδ’ ἀπήχθη τὴν φωνὴν ὑπὸ τοῦ ἔθνους.....” (Philostr., V A., 1.7)

(gençlik çağına gelince ki bu çağda harfler öğretiliyordu, hafızasının gücünü ve dikkatinin etkinliğini gösterdi. Konuşması Attikece lehçesindeydi ve kendi halkı telaffuzunu bozamadı....)

Burada geçen “kendi halkı telaffuzunu bozamadı” ifadesi, Kappadokia halkının da Yunanca konuştuğu sonucunu desteklemektedir.

Oracula Sibyllina’da Lydialılar ve Karialılar ile birlikte Kappadokialıların da barbarlara has fonetikle konuştukları (*βαρβαροφώνων Καππαδοκῶν*) vurgulanır: (*πολλὰ δὲ Παμφύλων ἔθνη Λυδῶν τε πεσεῖται Μαύρων τ’ Αἰθιοπῶν τε καὶ ἐθνῶν βαρβαροφώνων Καππαδοκῶν τ’ Ἀράβων τε· τί δὲ κατὰ μοῖραν ἕκαστον ἐξανδῶ*)¹⁴⁴⁰ M.Ö. 5 .yüzyıl yazarı Herodotos, Karialılar için *βαρβαροφώνων* sıfatını kullanmıştı.¹⁴⁴¹

Kappadokialılar, bozuk Yunanca telaffuzlarıyla öylesine kötü bir ün yapmışlar ki bu durum satirist Lucianus’un alay etmesine neden olmuştur:

“Θᾶπτον ἔην λευκοὺς κόρακας πτηνὰς τε χελώνας εὐρεῖν ἢ δόκιμον ῥήτορα Καππαδόκην.”

¹⁴⁴⁰ Oracula Sibyllina, 3. 516

¹⁴⁴¹ Hom. *Il.*, 2. 867

(Beyaz bir karga ve uçan bir kaplumbağa bulmak ünlü bir Kappadokialı hatip bulmaktan daha kolaydır (hızlıdır))¹⁴⁴²

Lucianus, başka bir paragrafta kendisinin kullandığı arkaik bir sözcükle ilgili olarak (*nefastus*) alay eden birisine verdiği cevapla Kappadokia dilinin anlaşılmalılığına vurgu yapar:

Ἔστω, φησί τις, ἀλλὰ καὶ τῶν παλαιῶν ὀνομάτων τὰ μὲν λεκτέα, τὰ δ' οὐ, ὅποσα αὐτῶν μὴ συνήθη τοῖς πολλοῖς, ὡς μὴ ταράττοιμεν τὰς ἀκοὰς καὶ τιτρώσκοιμεν τῶν συνόντων τὰ ὦτα. ἐγὼ δέ, ὦ βέλτιστε, πρὸς μὲν σὲ ἴσως ταῦτα περὶ σοῦ εἰπὼν ἡμαρτον· ἐχρῆν γὰρ ἐχρῆν ἢ κατὰ Παφλαγόνων ἢ Καππαδοκῶν ἢ Βακτρίων πάτρια διαλέγεσθαί σοι, ὡς ἐκμάθης τὰ λεγόμενα καὶ σοὶ ἀκούειν ἢ ἡδέα.” (Lucian., *Pseudol.*, 14)

(iyi güzel de, eski isimlerin bazıları söylenmelidir bazıları ise söylenmemelidir, çünkü onlardan bazıları birçoklarının bilmediği sözcüklerdir, bu yüzden kulaklarımızı rahatsız etmeyelim ve bizi dinleyenlerin kulaklarına da zarar vermeyelim. Yüce insan, ben senin için aynı şekilde senin hakkında bunları söylerken yanlış yapıyordum. Çünkü seninle Paphlagonialıların, Kappadokialıların, ve Baktrialıların geleneklerine göre sohbet etmek gerekirdi öyle ki o zaman söylenenleri anlardın ve kulağına da hoş gelirdi.)

Bu alıntının görünüşte diğer bilgilerden pek farklı olmadığı anlaşılrsa da belki de çok önemli bir çıkarım yapabilmek için bize önemli bir fırsat sunar. İlk olarak, buradaki nükteden de anlaşılacağı üzere, Lucianus bize bu dilin kaba ve anlaşılması güç bir dil olduğunu göstermektedir. İkinci ve esas önemlisi ise neden sadece bu üç dili, Paphlagonia, Kappadokia ve Baktria beraber örnek olarak vermişti? Bu soruya da iki türlü cevap vermek mümkündü: Birincisi, bu üç bölgenin halkı Yunancayı kötü telaffuz ettikleri için ya da dikkat çekici bir şekilde kendilerine has farklı bir aksana sahip oldukları için olabilir. İkincisi ise, Paphlagonia, Baktria ve Kappadokia bölgesinde oturanların Persler olduğunu düşünecek olursak, bu üç bölgedeki halkın aynı ırktan gelmesi benzer bir gırtlak yapısı ve konuşma tarzına sahip olması gerektiği ve bu sebeple benzer bir Yunanca konuştuğu sonucunu doğurabilir. Aslında Baktria ile Kappadokia arasında bir bağ kurmak başlangıçta mümkün

¹⁴⁴²Lucianus, *Epigram*, 43.

görünmeyebilir ancak Phrygia bölgesinde Akhemenid dönemine(M.Ö. 550-330) ait Baktria ailesinden olan kişi isimleri mevcuttur.¹⁴⁴³ Öte yandan Herodotos'un Perslere vergi ödeyen ülkeler listesinde geçen ve Armenia'dan sonra gelen Paktüike ülkesi¹⁴⁴⁴ Katpatuka adının bozulmuş hali olabileceği önerilmiş ancak bu öneri Casabonne tarafından Herodotos'un Hindistan'dan fazla uzak olmayan Baktria bölgesinin yanlış yazıldığı gerekçesiyle reddedilmiştir.¹⁴⁴⁵ Sonuç olarak Baktria ile Kappadokia arasında bir bağ kurmanın mümkün olabileceği görülmektedir.

Kappadokialıların bu telaffuzu bozuk Yunancalarını geç dönemlerde bile koruduğu görülmektedir. Nazianus'lu Gregorius, eserinde kendisini beğenmiş Bizans rahibine karşı kendi konuşmasının kabalığını ifade eder: "eğitim isteğim için beni kınayacak mısın? Çünkü kaba ve köylü bir tarzda konuştuğum görünüyor."¹⁴⁴⁶

Philostratus, Tyana'lı Apollonius'un hayatını yazdığı eserinde bu duruma değinir. Bu eserinde, Apollonius'un kendi dilinde yazmış olduğu ve bu yüzden çeviriye ihtiyaç duyulan yitik bir kitabı bulunduğunu yazar:

“καὶ οὐδ' εἰ κέκτηται τις οἶδα, τὸ δὲ περὶ θυσιῶν ἐν πολλοῖς μὲν ἱεροῖς εὖρον, ἐν πολλὰῖς δὲ πόλεσι, πολλοῖς δὲ ἀνδρῶν σοφῶν οἴκοις, καὶ τίαν τις ἐρμηνεύοι αὐτὸ σεμνῶς ζυντεταγμένον καὶ κατὰ τὴν ἡχὴν τοῦ ἀνδρός;” (Philostr., V A., 3. 41)

(Ben bilge birisinin buna sahip olup olmadığını bilmiyorum; fakat ben kurban üzerine adlı eserindeki öğütlerini birçok tapınakta, birçok şehirde ve birçok bilge adamın evinde buldum, Eğer birisi o eseri (περὶ Θυσίων) çevirecek olursa, kitabın saygıdeğer (derin) bir şekilde düzenlenmiş olduğunu görecektir ve yazarın karakterinin yansıması bulacaktır)

¹⁴⁴³ F. Maffre, *Example of the Persian Occupation in the Satrapy of Phrygia, The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia*, 103-106

¹⁴⁴⁴ Herodotos, 3.93

¹⁴⁴⁵ O. Casabonne, *The Formation of Cappadocia, The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia*, 103-106

¹⁴⁴⁶ Gregory of Nazianzus, *Patrologiae Graecae* (PG), 36, 24

Philostratus, aynı eserin sonraki bir pasajında, Apollonios’un bu kitabın kendi yerel dilinde yani Kappadokia dilinde yazdığını belirtir:

“καὶ βιβλίῳ Ἀπολλωνίου προστυχεῖνέστιν, ἐν ᾧ ταῦτα τῇ ἑαυτοῦ φωνῇ ἐκδιδάσκει.”

(Philostr., V A., 4.19)

(...bunlar üzerine (kurbanın en uygun nasıl kesileceğine dair) dile getirdiği öğretilerini kendinin sesinde (dilinde) yazdığı Apollonius’un bu kitabında bulmak mümkündür.)

Bu bilgi son derece önemli olduğu için, özenle üzerinde durulması gereken paragraflardan birisidir. Öncelikle birinci paragraftaki, kitabın “tercüme edilecek olursa” cümlesi bize Kappadokia dilinin bilinen Yunancadan farklı olduğunu gösterebilir. Fakat bu farklılık lehçe düzeyinde mi yoksa tamamen farklı bir dil mi olduğu konusunda hala kesin bir fikir ileri süremiyoruz. İkinci paragraftaki, Philostratus’un “Kendi dilinde” ile kastettiği şey herhalde Kappadokia dilidir. Ayrıca yazarın bu esere birçok şehirde ve kütüphanede rastladığına göre bu dilin geniş bir bölgede bilindiğini düşündürmektedir. Yazarın Yunanistan’da da dersler vermiş ve eğitim görmüş birisi olduğunu göz önünde bulundurursak, bu dilin Yunancanın bir lehçesinden başka bir şey olamayacağını söyleyebiliriz.

Hellenizmin kırsal bölgelerdeki ilerlemesinin şehirlere oranla genel olarak çok daha yavaş olduğu bilinmektedir ve bunun sonucu olarak M.S. birinci yüzyılda bile Yunancanın yanında yerel dillerin de varlıklarını sürdürdüğü görülmektedir. Kappadokia dilinin de buna bir örnek oluşturduğunu Apostolos’daki bu dillere yönelik atıflarda görürüz: ¹⁴⁴⁷ “İçimizden biri onları kendi yerel dilinde nasıl dinleyecek? Parthialılar, Medler, Elamlar ve Mezopotamya, Judae, Kappadokia, Pontus, Asia, Phrygia ve Pamphilia’da yaşayanlar, Mısır ve Kyrene yakınındaki

¹⁴⁴⁷ M Janse., *Aspects of Bilingualism in the History of the Greek Language*, 2002, in Adams, J.N., M. Janse & S. Swain (eds.) 2000.; *Bilingualism in Ancient Society. Language Contact and the Written Word*, Oxford: 332- 390

Libya'nın kısımları ve buradaki Romalılar, Proselytesler¹⁴⁴⁸, Giritliler ve Araplar ve biz onları kendi dillerinde tanrının mucizelerini anlatırken duyuyoruz.”

Kappadokia dilinin bilinen Yunancadan farklı kelimeler içerdiği, mükemmel bir Yunanca ile yazan Kappadokialı kilise babalarından Nysa'lı Gregorius (M.S. 4.yüzyıl) tarafından da belirtilmiştir. Gregorius, Kappadokialıların gökyüzüne farklı bir isim verdiklerini belirtir:

“*ἡμεῖς οὐρανὸν τοῦτο λεγόμεν, σαιμομο ὁ Εβραῖος, ὁ Ρωμαῖος, κελουμ, καὶ ἀλλῶς, ὁ Συροϛ, ὁ Μηδοϛ, ὁ Καππαδοκεϛ, ὁ Μαουροσιος, ὁ Σκυθηϛ, ὁ θραζ, ὁ Αἰγυπτιος.*”

(Biz buna gökyüzü deriz, İbrani, Samayim, Romalılar *caelum* ve Syrialı, Medli, Kappadokialı, Maur, İskit, Trak ve Mısırlı ise farklı bir şekilde söyler....)

Janse, bu kanıta dayanarak, Kappadokia dilinin dördüncü yüzyılda Yunancadan farklı yaşayan bir dil olduğunu ileri sürer. Kappadokia dilinin Yunancadan tamamen farklı bir dil olduğu çıkarımını yapmak için, Gregorius'un alıntısındaki dinsel bir yönü de bulunan “gökyüzü” sözcüğü yeterli görünmemektedir. Çünkü Kappadokia dilinin aslında Yunancanın kaba, bozuk bir lehçesi olabileceği ve bilinen Yunancadan farklı kelimeler içerebileceği daha önceki bölümlerde değinilmişti.

Yukarıda yapılan çıkarımlara ters düşecek şekilde, yani Kappadokialıların geç Roma döneminde Aramice konuştuğuna dair bazı kaynaklara da rastlanmaktadır. Bunlardan en önemlisi, Basilius'un *De Spiritu Sancto*¹⁴⁴⁹ adlı eseridir. Bu eserde, Mezopotamyalı birisinden anadilinde bir *doksologia* (δόξαλογία=ilahi) okuması istendiği zaman, bu adam “συν” (ile) bağlacı yerine Yunanca “καὶ” (ve) bağlacı ile giriş yapar:

“*καὶ Καππαδοκαὶ δε οὕτω λεγόμεν ἐγγωριῶς*”

¹⁴⁴⁸ Yunancası “Yeni gelen” anlamına gelir. Buradan hareketle “din propagandası yapan kişi” manasında kullanılır.

¹⁴⁴⁹ Ghita, 2010.

(Biz Kappadokialılar da anadilimizde bu şekilde söyleriz.)

Basilius’a göre *καί* bağlacı ile başlamak Yunancadan ziyade Mezopotomya’da konuşulan dillerde görülüyordu.¹⁴⁵⁰ Bu alıntıdan yola çıkılarak, Kappadokialıların Aramice ya da ona benzer bir dil konuştukları ya da kökeni ne olursa olsun Aramiceyle benzer bir ilahi söyleme tarzına sahip oldukları sonucuna varılabilir.¹⁴⁵¹ Fakat Janse bu iddiayı çürütmektedir. Ona göre, yukarıda adı geçen kişi Mezopotamya şehrindeki Ephraem Syrus’dur (M.S. 307–73) ve kent de Arami, Yunan, Arap ve Pers nüfusunun beraber yaşadığı Nisibis’dir. Bunun yanı sıra, Kappadokialı kilise babalarının bahsettiği “samayim” sözcüğünün Aramicenin “semayim” sözcüğü olduğunu ve bu iki kelimenin birbirlerine çok yakın olduğunu söyler ve Aramice bilen birisinin mutlaka bunu da bilmesi gerektiği çıkarımını yapar. Ayrıca daha önce de belirtildiği üzere, Kappadokia bölgesinde, artık M.Ö. ikinci yüzyılın ortalarından itibaren herhangi bir Aramice yazıt elimize geçmemiştir ve bu bölgedeki modern Kappadokia Yunanca diyalektinde Aramicenin hiçbir izine rastlanılmamıştır.

Görüldüğü gibi Kappadokia’da antik kaynaklarda Latince konuşulduğuna dair bir bilgi yoktur ancak Roma döneminden kalan elimizde birçok Latince yazıtlar da mevcuttur. Bunların yanı sıra, genel olarak bütün Roma kolonilerinde olduğu gibi Kappadokia’daki kurulan kolonilerde resmi dil Latince idi. Kuşkusuz Roma hakimiyetinin bu denli uzun sürdüğü bu bölgede Latince de kullanılmıştır.

Nazianzus’lu Gregorius Kappadokia’nın Vanota kentinden Adelphius’a yazdığı mektubunda, “Ἐκ τῶν ἱερῶν Οὐανώτων,”¹⁴⁵², bu yer ismini bölgenin güzelliğini karşılamadığını söyleyerek kullanmak istemez. Mektubunun başında kutsal olarak vurguladığı Vanota muhtemelen Kappadokia’nın klasik dönemde Zeus

¹⁴⁵⁰ M. Janse, 2002.

¹⁴⁵¹ Ghita, 2010,

¹⁴⁵² Gregorius Nyssa, *Epist.* 20: “Ἐκ τῶν ἱερῶν Οὐανώτων, εἴ γε μὴ ἀδικῶ καλῶν ἐπιχωρίως τὸν τόπον, ταύτην σοι τὴν ἐπιστολὴν διεχάραξα· ἀδικεῖν δέ φημι τὸν χῶρον, ὅτι μηδὲν ἔχει γλαφυρὸν ἢ ἐπωνυμία, καὶ ἡ τοσαύτη τοῦ τόπου χάρις οὐ συνεμφαί-νεται τῷ Γαλατικῷ τούτῳ προσρήματι, ἀλλ’ ὀφθαλμῶν ἐστὶ χρεια τῶν ἐρμηνευόντων τὴν χάριν.”

tapınağı bulunan Venasa kenti olabilir. Gregorius’a göre Vanota Galatça bir sözcüktür ve o bölgenin yerel lehçesidir. Buna göre Kelt orijinli olan Galat dilinin Halys ırmağını aşarak Kappadokia bölgesine geçtiğini tahmin edebiliriz.

3.3.4 Yunanca ve Latince metinlerde Kappadokia Diline Ait Bazı Sözcükler

Antik kaynaklarda, Kappadokyaca diline ait sözcükler ya da sözcüklerin Kappadokia dilinde nasıl telaffuz edildiklerine dair bazı bilgiler de yer almaktadır. Bu bilgileri bir araya topladığımızda, bu sözcüklerin birçoğunun Yunanca ve Latince olduğu, ancak bunun yanında kendilerine has bazı özgün sözcüklerin de var olduğu anlaşılmaktadır. Aşağıda, antik kaynaklardan derlenen sözcükler açıklanmıştır:

3.3.4.1 Ambrosia

Plinius, Kappadokia bölgesindeki bitki isimleri hakkında önemli bilgiler verir. İlk olarak, Kappadokia bölgesinde yetişen ve Botrys diye bilinen bir bitkiye, bazılarının *artemisia* demesine karşılık, Kappadokialıların “*ambrosia*” dediklerini aktarır:

“*Botrys..... hoc Cappadoces ambrosiam vocant, alii artemisiam.*”¹⁴⁵³

(...Botrys.....buna (botrys) Kappadokialılar *ambrosia* derler, bazıları ise *artemisa*.)

3.3.4.2 Asbamaevs (Özgün)

Kappadokia bölgesinde kutsal olduğu düşünülen bir su birikintisinden dolayı Zeus’a verilen bir sıfat olduğu düşünülmektedir. Jablosnksy, Bochartus’un bu

¹⁴⁵³ Plin., HN., 27.31: “*quamquidam botryn, alii ambrosiam vocant, talis in cappadocia nascitur.*”¹⁴⁵³

“Bazıları botrui dese de bazıları ise Kappadokia’da yetiştiği için *ambrosia* derler.”

sözcüğü Syrialıların diliyle açıklamaya çalıştığını belirtir. Bochartus da “Asbamea” isminin İbranicesini yazar ve Kappadokialıların son derece karışık Syrialı oldukları için, “Asbamea” sözcüğünü, ses düzenine uydurarak “Asbamae” dediklerini ileri sürer ve sonuç olarak da bu sözcüğü Aramice olarak açıklar.¹⁴⁵⁴

Asbamaeus, Zeus’un Kappadokia’daki unvanlarından birisidir ve Tyana’da çıkan kaynak suyundan dolayı bu ismi almıştır. Bu sözcükle ilgili olarak Philostratus şunları söyler:

“ἔστι δὲ τι περὶ Τύανα ὕδωρ Ὀρκίου Διός, ὡς φασί, καλοῦσι δὲ αὐτὸ Ἀσβαμαῖον.....”
(Philostr., VA 1. 6)

(Şimdi ise, Tyana çevresinde Dios Orkios’un (Yeminlerin tanrısı Zeus) kuyusu vardır, ona Asbamaion derler.)

Bu sözcükle ilgili olarak Marcellinus da benzer şeyleri söyler:

“Apud Asbamaei quoque Iovis templum in Cappadocia, ubi amplissimus ille philosophus Apollonius traditur natus prope oppidum Tyana,....”¹⁴⁵⁵ (Amm., Marc., 23.6.19)

(Ayrıca, Kappadokia’da Zeus Asbameus’un tapınağı civarında ki burası son derece ünlü filozof Apollonius’un Tyana kentinin yakınında doğmuş olduğu söylenmektedir.....)

3.3.4.3 Δακτινός (Yunanca)

Bu sözcük, yine Zeus’un bir unvanı olarak geçer, ancak aslında yanlışlıkla Asbamaeus’un yerine yazıldığını ve birçok edisyonda bu şekilde olduğunu görürüz. Kimileri ise, Δακτινός şeklinde yazılması gerektiğini düşünür.¹⁴⁵⁶ Aşağıda verilen Dakieos rahipliğini tanımlayan bütün özellikler Asbameus’unki ile aynıdır.

¹⁴⁵⁴ Samuelis Bocharti, *Opera Omnia*, 1692, s. 535.

¹⁴⁵⁵ ayr.bkz. Pseudo-Aristot. Mirab. Auscult.163

¹⁴⁵⁶ Bkz, çevirenin dipnotu. s. 356.

Dolayısıyla, bu iki sözcüğün birbirinin yerine kullanıldığını kolaylıkla söyleyebiliriz. Bu sözcük Strabon'da şu şekilde yer alır:

“τρίτη δ’ ἐστὶν ἱερωσύνη Διὸς Δακίηου λειπομένη ταύτης, ἀξιόλογος δ’ ὅμως. ἐνταῦθα δ’ ἐστὶ λάκκος ἄλμυροῦ ὕδατος, ἀξιολόγου λίμνης ἔχων περίμετρον, ὀφρύσι κλειόμενος ὑψηλαῖς τε καὶ ὀρθαῖς ὥστ’ ἔχειν κατάβασιν κλιμακώδη· τὸ δ’ ὕδωρ οὗτ’ αὖξασθαι φασιν οὗτ’ ἀπόρρυσιν ἔχειν οὐδαμοῦ φανεράν.” (Strab., 12.2.5)

(Bundan sonra (Enyo) Dakieos Zeus’un rahipliği üçüncü sıradadır ve ona eş değer bir şekilde ünlüdür. Burada önemli bir tuz gölünün çevrelediği, tuzlu su birikintisi vardır. Yüksek ve dik tepeleriyle öylesine ünlüdür ki buraya ancak merdivene benzer basamaklarla ulaşılabilir. Bu suyun ne arttığı ne de gözle görülebilen bir yerden azaldığı söylenir.)

3.3.4.4 Dathusa

Kappadokia dilinde Persçe bir ay ismidir.

3.3.4.5 Desanaeus (Latince)

Herkules adının yanından kullanılır. Eusebius, *Kronoloji* adlı eserinde¹⁴⁵⁷ Desanaeus isminin Fenike’de çok ünlü olduğu ve şimdiye kadar Kappadokialılar ve İlionlular tarafından Desanaeus diye adlandırıldığını belirtir.¹⁴⁵⁸

3.3.4.6 κόνδυ

Bu sözcük Athenaeus’un eserinde sıkça yer alır ve burada bir içki kabı (*poculum*) anlamına gelir. Bu isimle anılan kabın hem Kappadokia’da görüldüğünü hem de Perslere ait olduğunu yazmıştır. Dolayısıyla bu iki alıntıyı bir araya

¹⁴⁵⁷ s.14

¹⁴⁵⁸ P. Ern. Jablonskii, *Opuscula*, 1809, s.135

getirdiğimiz zaman bunun Persçe bir sözcük olduğu ve Kappadokia bölgesinde konuşulan dilde Persçe sözcükler yer aldığını söyleyebiliriz.

“κόνδυ ποτήριον Ἀσιατικόν. Μένανδρος Κόλακι”

(Kondu, Asialı bir kaptır, Menandros’un Dalkavuk adlı eserinde)

“κοτύλας χωροῦν δέκα ἐν Καππαδοκίᾳ κόνδυ χρυσοῦν, Στρουθία.”¹⁴⁵⁹

(Kappadokia’da, on altın kotulas¹⁴⁶⁰ eden, bir altından konu (içki kabı) içtim, Struthias.)

” καὶ κόνδυ Καππαδοκικόν....”¹⁴⁶¹

(Kappadokia (Kappadokia’ya ait) konu’su)

“Νικόμαχος δ’ ἐν πρώτῳ περὶ Ἑορτῶν Αἰγυπτίων φησί: τὸ δὲ κόνδυ ἐστὶ μὲν Περσικόν
ν.”¹⁴⁶²

(Nikomakhos Mısırlıların festivali adlı eserinde şöyle söyler: Kondu Perslere ait bir içki kabıdır.)

Hesychius ise bunun barbarlara ait bir içki kabı olduğunu belirtir. (κόνδυ ποτηριον βαρβαρικόν)

Neumann ise bu kap için eski kankur- sözcüğünü önerir.¹⁴⁶³

¹⁴⁵⁹ Ath., 11. 477

¹⁴⁶⁰ Bir sıvı ölçü birimi

¹⁴⁶¹ Julius Pollux, *Gramm., Onomasticon* , 6.96,.6

¹⁴⁶² Ibid. 11.478

¹⁴⁶³ L.Franck, *Sources Classiques Concernant La Cappadoce*,

3.3.4.7 *Mazaka*

Roma döneminde, Caeserea kentinin önceki ismidir. Bu isim Persçedir ve Maz Persçede büyük anlamına gelir.

3.3.4.8 *MYLITTA* veya *Melita* (Asurca):

Kappadokia bölgesinin önemli şehirlerinden birisi olan Melitta (Malatya) ismi de Herodotos’a göre Aphrodite’nin Asurcasıdır:

“καλέουσι δὲ Ἀσσύριοι τὴν Ἀφροδίτην Μόλιττα,”¹⁴⁶⁴

(Asurlular, Aphrodites’e Mylitta derler.)

Plinius’un da belirttiği gibi Melitta’nın Asur kraliçesi Semiramis tarafından kurulması bu bilgiyi doğrular.

3.3.4.9 *Μωλν* (πήγανον ἄγριον) (Özgün)

Yabani sedef otuna verilen isimdir. Pedanius, *Dioscorides* eserinde bunun Kappadokia ve Galatia bölgesinde yetiştiğini ve Harmala veya başka isimlerle bilinse de Kappadokialıların buna *molu* dediklerini aktarır.¹⁴⁶⁵ Bu isim Yunanca ve Latince bir kökene sahip değildir. Zira sözlükte bunun masalsı bir bitki olduğu ve Sankristçesinin mülam (kök) olduğunu yazar. Bu sözcüğe Homeros’un eserinde de rastlarız.¹⁴⁶⁶

¹⁴⁶⁴ Herodotos, 1.131 ve 199

¹⁴⁶⁵ Pedanius Dioscorides, *De Materia Medica*

¹⁴⁶⁶ Hom., *Od.*, 10.305; Pedanius Dioscorides, 3.46.1-2

3.3.4.10 *Νάβλα (Özgün)*

II. yüzyılda yaşamış olan İskenderiye’li Clemens “Nabla” denilen müzik aletini, Kappadokialıların bulduğunu söyler:

“ἤδη δὲ καὶ ἄλλο ἔθνος Καππάδοκες πρῶτοι εὗρον τὸν νάβλαν καλούμενον, ὃν τρόπον καὶ τὸ δίχορδον Ἀσσύριοι.” ¹⁴⁶⁷

(Şimdi de başka bir ırk olan Kappadokialılar ilk olarak şekli ve iki telli olması bakımından Asurlularınki ile aynı tarzda olan *νάβλα* denilen aleti buldular.)

Fakat Strabon Nabras’ı barbarların bazı müzik aletlerine verdiği isimlerden biri olarak düşünür.¹⁴⁶⁸ Yine aynı şekilde Philemon, komedyasında bu müzik aletini Fenikelilerin icat ettiğini yazar.¹⁴⁶⁹ Bu kelimenin sözlükteki anlamına baktığımızda, Nabla’nın Semitik bir kelime olduğu ve Fenike dilindeki Hebel veya Nebel sözcüğünün karşılığı olarak kullandığı görülür.

Dawkins, *aule* denilen sözcüğünün genel olarak kullanımını neble olduğunu aktarır ve bu da sözcüğün Kappadokialıların icadı olduğu konusunda Clemens’in verdiği bilgiyi doğrular.¹⁴⁷⁰

¹⁴⁶⁷ Clemens Alexandrinus, *Theol., Stromata* 1. 16. 75; Euseb., *Scr. Eccl., Theol., Praeparatio evangelica* 10. 6. 7, 3.: “ἤδη δὲ καὶ ἄλλο ἔθνος Καππαδόκαι πρῶτοι εὗρον τὴν νάβλαν καλουμένην, ὃν τρόπον καὶ τὸ δίχορδον Ἀσσύριοι.

¹⁴⁶⁸ Strab., 10.3.17: “καὶ τῶν ὀργάνων ἓν βαρβάρως ὠνόμασται νάβλας καὶ σαμβύκη καὶ βάρβιτος καὶ μαγάδις καὶ ἄλλα πλείω.”

“Müzik aletlerinden bazılarına barbarca isimler verilmiştir, nablas, sambike, barbitos ve magadis ve daha başka birçoğu.”

¹⁴⁶⁹ Philemon, *Fragm.*, 44.2 ayr.bkz. Ath., 4.77.20 krş. Diogenes,: “πόσῳ δὲ κρεῖττον, ὃ Οὐλπιανὲ σοφώτατε, τὸ ὑδραυλικὸν τοῦτο ὄργανον τοῦ καλουμένου νάβλα, ὃν φησι Σώπατρος ὁ παρωδὸς ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ δράματι Πύλαι Φοινίκων εἶναι καὶ τοῦτον εὗρημα.”
οὔτε τοῦ Σιδωνίου νάβλα λαρυγγόφωνος ἐκκεχόρδωται τύπος”

¹⁴⁷⁰ Dawkins R.M., *Modern Greek in Asia Minor*, Cambridge University Press, 1916

3.3.4.11 Πλίκιον (Özgün)

Yunanca ve Latince dillerine ait olmadığı düşünülen kelimelerden birisidir ve Neumann da bu sözcüğün Hititlerdeki *punikki* sözcüğüne yakın olduğunu belirtir. Bu sözcükle ilgili olarak Athenaeus ise şunları yazar:

“Χρύσιππος δ’ ὁ Τυανεὺς ἐν τῷ ἐπιγραφομένῳ Ἀρτοκοπικῷ εἶδη πλακούντων καὶ γένη τάδε ἀναγράφει· Ῥαππαδοκικόν, ἡδύβια, μαρυπτόν, πλίκιον, γουττᾶτον, Μοντιανόν.”¹⁴⁷¹

(Tyanalı Khrysippos Ekmek yapma sanatı adlı eserinde peynirli keklerin görünüşleri ve türleri üzerine şunları yazar, Kappadokialı plikion....)

3.3.4.12 Χιλιοδύναμο, Πολεμώνιον veya Polemonia

Kappadokia bölgesinde Yunanca konuşulduğuna işaret eden önemli sözcüklerden veya terimlerden birisidir. Plinius, Kappadokialıların Polemonia yerine Yunanca bir sözcük olan *khiliodynamia* (χιλιοδύναμος) dediklerini aktarır:

“Polemoniam alii philetaeriam ab certamine regum inventionis appellant, Cappadoces autem chilodynamiam,¹⁴⁷² radice crassa, exhibus ramisquibus in summis corymbi dependent, nigro semine, cetero rutae similis, nascitur in montosis.” (Plin., HN. 28. 64)

(İki kral kendi icadından dolayı bazıları Polemonia bazıları Philetaeria olarak adlandırırlar. Kappadokialılar ise, *Chilodynamia* olarak adlandırırlar, kalın köklü ve ince dallarının ucunda asılı duran salkımlı ve siyah çekirdekli aslında sedefotuna benzer ve dağlık alanlarda yetişir.)

¹⁴⁷¹ Ath., 14.647c.; Diosc. *De Materia Medica*, 4.8

¹⁴⁷² Bin gücü olan bitki

3.3.4.13 Νηεçις (Neeksis) (Özgün)

Hesychius, bunun Kappadokia bölgesinde yetişen bir kemirgen olduğunu söyler ve bu sözcük de Yunanca değildir ve dolayısıyla Kappadokia'nın yerel diline aittir.

Sonuç olarak, Kappadokia bölgesinde, Perslerin hakimiyetiyle birlikte Aramice-Persçe bir dil konuşulduğu, Helenistik dönemde Yunancanın tüm Doğu Akdeniz'de olduğu gibi Kappadokia'da egemen dil olduğu anlaşılmaktadır. Fakat belki gırtlak yapılarından belki de yukarıda değindiğimiz Yunanca anadili olanların bölgedeki azlığı sebebiyle bu dili güzel konuşamadıkları anlaşılır. Kaynaklarda Yunancadan farklı bir dil konuşulduğuna dair yapılan atıflar ise sadece Kappadokia soyluların dinsel törenlerde kullandığı arkaik bir dildir ve bu muhtemelen Aramicedir. Roma döneminde Kappadokia'da *colonia* statüsüne yükseltelen şehirlerde de Latince resmi dil olmuştur. Bununla birlikte, Kappadokia aslında nasıl başlangıçta Leukosyrialı ya da Asurlu gibi sıfatlarla tanınıp daha sonra kendilerini yeni bir isimle ayrı bir ulus olarak kabul ettirmişlerse, aynı şekilde Yunancadan lehçe düzeyinde farklılıkları olan ve Kappadokia dili denilen kendilerine has bir dilleri olduğunu söyleyebiliriz.

4 KAPPADOKIA BÖLGESİNDE DİN, İNANIŞ VE TAPINILAN TANRILAR

4.1 Kappadokia Bölgesinde Din ve İnaniş

Din, kelime anlamı olarak Latince “*religio*”, bağıllık, bağlanma anlamından türetilmiştir. Anadolu, yüzyıllardır farklı bölgelerden gelen halkların yerleştiği bir coğrafya olmuştur. Antik çağda birbiri ardına gelen savaşlar, göçler ve ticaret kolonileri nedeniyle Kappadokia bölgesinde de demografik yapının sürekli değiştiği görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde zaman zaman meydana gelen bu değişimlerin bölgedeki dini inanışlar üzerindeki etkilerine baktığımız zaman birkaç önemli noktayı kavrayabiliyoruz. Öncelikle, bağıllık ya da bağlanma sözcüğü buradaki halklar için son derece önemli olmuştur ve genellikle bu bölgedeki halklar dini inanışlarını, siyasi gelişmelere ve değişimlere rağmen uzun süre devam ettirmeye çalışmışlardır. Bu sebeple, bölgede etkin olan bazı inanışların köklerinin çok eski dönemlere kadar gittiğini görebiliyoruz. Diğer yandan, bölgede Yunan tarzında şehirleşme az olduğundan, siyasi olarak etkin olan zengin aristokratların din ve sosyal yaşam alanında yaşadığı bazı değişimlerin, bölgenin kasaba ve köylerinde çok yavaş yerleştiğini anlıyoruz.

Bu bölümde farklı kültürlerin izlerini taşıyan Kappadokia bölgesinde etkin olan din ve inanışlar tarihsel süreçle birlikte değerlendirilmiştir. Daha sonra, konumuz olan Helenistik ve Roma döneminde etkili olan tanrılar ve kültler ayrı ayrı ele alınmıştır.

Helenistik ve Roma dönemi öncesinde Kappadokia ve Pontus bölgesi, Akhamenid devrinde sadece vergi için düzenlenmiş ve şehirleşme açısından son derece fakir bir bölgedir ve bölgede karakteristik özelliği olarak çok sayıda köyler bulunmaktadır. Bu köylerin her birinin kendi tapınakları vardı. Libanius bunu şöyle açıklar: “bir köyün tapınağını yık ve orası artık körleşir ve yaşayamaz.”¹⁴⁷³ Buradan,

¹⁴⁷³ Libanius, *Pro Templis*, 9; Raditsa, *The Cambridge History of Iran*, 3(1) (Cambridge, 1983) s. 100-115

tapınakların ve inanışların, yerleşim yerleri için çok önemli olduğunu açıkça görebiliyoruz.

Kappadokia bölgesindeki Pers aristokratlarının kendi dinlerine ve pratiklerine ilk yıllarında sıkıca bağlandıkları görülmektedir. Persler, inanışları gereği olan yüksek yerde kurban kesme adetleri için muhtemelen Caesarea'daki Argaios dağına kolayca benimsemişlerdir. Bu yüzden Perslere ait inanışlar da Kappadokia bölgesinde önemli etkiler bırakmıştır. Kayseri müzesinde bulunan, Helenistik dönemin başlangıcına ya da Akhamenid imparatorluğuna tarihlenen Magi (Zerdüştlük) dinine ait dinsel tasvirlerin yer aldığı Bünyan sunağı denilen bir sunak bulunmuştur. Öte yandan edebi kaynaklar da, Lydia, Armenia ve Kappadokia bölgelerinde ateş sunaklarına rastladıklarını yazarlar ve bu inanış Hristiyanlık dönemine kadar sürmüştür. Pers dönemi ve Helenistik döneminin başlangıcına yerleştirilen bölgede bulunan Aramice yazıtlar Zerdüştlük diniyle ilgili olarak görünen motiflerle doludur. Bunların hepsi Kappadokia bölgesinde Akhamenid etkisinin oldukça güçlü olduğunu gösterebilir. Ancak bunlardan elimize sadece birkaç tanesi geçmiştir. Bu inancın geniş halk kitleleri üzerindeki etkisi ise tartışmalıdır. Zira Perslerin ateş kültünün daha çok Pers nüfusunun yoğun olduğu bölgelerle sınırlı kaldığı ve bölgenin tamamında etkin olmadığı da söylenebilir.

Kappadokia bölgesi zamanla Hellenizmin yoğun etkisi altına girmiştir, ancak Pers dininin etkileri tamamen yok olmamıştır. Kommagene kralı Antiokhos Epiphanes (M.Ö. 69-34) Taurosların tepesine diktirdiği yazıtta, Perslerin ve Yunanlıların bütün tanrılarını ve ritüellerini kendi orijinine uygun olarak birleştirdi. Aslında bu o dönem için önemini kaybetmiş olması gereken Pers geleneklerine duyulan saygının bir göstergesi olarak düşünülebilir.¹⁴⁷⁴ Daha önce de değinildiği üzere, şehirleşme az olduğundan, Helenizm etkileri şehirlerdeki zengin aristokratlar arasında daha hızlı yayılırken, halkın tamamına yayılması daha uzun bir süre aldı.

Roma döneminde Kappadokia bölgesi, Tiberius dönemine kadar Kappadokia krallık hanedanında kalmıştır ve Roma, bu bölgeyi uzun süre imparatorluğuna

¹⁴⁷⁴ S. 17, Burada Antiokhos ile Mithras'ın rölyefi ardır.

katmak istememiştir. Roma hükümetinin ilgi alanı, düzenin korunması, vergi toplanması ve adalet hizmetinin sağlanmasıyla sınırlıydı. Bu hizmetler imparatorluğun erken döneminde, çok sayıda görevliye ihtiyaç olmadan bir vali tarafından karşılanabiliyordu.¹⁴⁷⁵ Dolayısıyla, bu dönemde Roma'dan Kappadokia bölgesine Roma dinini yayabilecek nüfus hareketi olmamıştır. Ancak, Roma kült figürleri ve pratiklerinin Kappadokia bölgesine bundan çok önce M.Ö. birinci yüzyılın başlarında girdiği görülmektedir. Bunun sebebi ise Roma hükümeti ile Kappadokia Krallarının yakın ilişkisi içerisinde olmalarıdır.

Helenistik dönemde, yabancı dinleri birbiri ile kaynaştırma akımı olan *senkretizm* etkiliydi. Bu akım Helenistik dönemin en karakteristik özelliği olmasına rağmen, kökeni aslında daha eskiye dayanmaktadır. Akurgal'a göre Hititler federal bir devlet oldukları için din alanında hoşgörölü olması gerekiyordu ve bu yüzden, Anadolu'da Yunan ve Roma döneminde görülen *senkretizm* yöntemini benimseyerek inanç dünyasını federatif bir anlayış içerisinde bütünlüğe ulaştırmanın yolunu bulmuşlardır. Aslında böyle bir yorum Kappadokialılar için de yapılabilir.

Bu akım, Yunanlı ve Yunanlı olmayan insanların birbirleriyle etkileşimlerinden dolayı aşamalı bir şekilde ortaya çıktı ve bunun anlamı bir Yunan ve doğulu öğelerin özellikle de din alanında birbirleriyle karışmasıydı.¹⁴⁷⁶ Helenistik dönemde, Yunanlı ve Yunanlı olmayanlar yakın ilişki içindeydi ve bu durum birbirlerinin tanrılarını ve geleneklerini yakından tanıma olanağı sağladı. Yunan tanrıları, bir şehrin veya insanların yerel tanrısı olarak Yunanlı koloniciler tarafından Anadolu'ya getirildi. Doğunun tanrıları ise köleler ve ticaret adamları tarafından batıya götürüldü. Aslında Tanrıların bu değişimi M.Ö. 5. Yüzyılda ve 4. Yüzyılın erken dönemlerinde meydana geldi. Helenistik dönemle birlikte ticaretin kolaylığı ve iletişim sayesinde bu tanrılar bilinen dünyanın her yanına yayıldı. Hemen hemen her din hem kendi anakarasında hem de büyük anakentlerde kendine yer buldu ve tanrılara tapınım da evrenselleşti. Ancak bu etkileşim de tanrıların toplumun ihtiyaçlarına uygun form alması ve yeni nitelikler kazanması kaçınılmazdı.

¹⁴⁷⁵ S. R. F. Price, *Ritüel ve İktidar*, İmge, 2004, s. 176

¹⁴⁷⁶ E. Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak, 1997, s.119

Genellikle o bölgenin ulusal tanrılarının sembolleri ve efsaneleri ile tanımlandı ve özdeşleştirildi. Doğu dinleri Hellenize oldu ve tanrılara ilişkin söylenceleri Yunancaya çevrildi. Örneğin, Zeus Ahuramazda ile Artemis Anahitis ile ve Apollon Mithras ile birleştirildi. Eski dinsel pratiklerin yeniden yorumlanması bazen arkaik tanrının yeni bir formunun yaratılmasıyla ya da yeni bir dinsel akım olarak ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁴⁷⁷

İlk yıllarda bu akımın etkisi Kappadokia bölgesinde azdı. Ancak özellikle V. Ariarathes döneminde bu etkinin hızlı ve yoğun bir şekilde yayılmaya başladığı görülmektedir ve Yunan tanrılarının Kappadokia halkı tarafından bu dönemde hızlıca kabul gördüğü anlaşılmaktadır. *Senkretizm* akımının bir sonucu olarak, zamanla bölgenin en büyük tanrıçası Ma, Yunan tanrıları Artemis, Tykhe ve Athena ile birleştirilmiştir. Muhtemelen Pers tanrısı Mithras da Apollon ile bağdaştırıldı.

Belki de bu değişim bilinçli bir şekilde yapmak yerine kendi yerel tanrılarının artık onları koruyamamasından ve yaşadıkları bölgeye iyi yağmur ve ürün getirememesinden kaynaklanmış da olabilir.¹⁴⁷⁸ Sonuç olarak bütün dünyayı etkileyen Hellenizm kültürünün etkileri Kappadokia bölgesine diğer bölgelere nazaran biraz daha geç gelmiş olsa da din alanında önemli değişiklikler yaratmıştır. Fakat nedeni ne olursa olsun, Helenizm bütün Anadolu'nun ve Doğu'nun, bütün sosyal yaşamını kökten değiştirdi. Sonuç olarak din alanında da Kappadokialılar da kabul etmek zorundaydılar ve öyle de yaptılar.

İskender'in fetihleri sonucunda gelişen Helenistik dönemle başlayan ve Roma döneminin karakteristik bir özelliği haline gelen imparatorluk kültürü Kappadokia bölgesinde M.S. II. Yüzyılın sonundan görülmeye başlanmıştır. İmparatorluk kültürü, aslında kent kültüründe etkin olmasına rağmen, Kappadokia'nın Roma'nın eyaleti olmasından sonra burada da hızlı bir şekilde gelişti. Bu bölgede Yunan *polis* tarzında

¹⁴⁷⁷ A. Tripolitis, *Religions of the Hellenistic and Roman Age*, 2002, Cambridge, s. 11

¹⁴⁷⁸ J.H. Hensel, 2008, s. 98

örgütlenmiş sadece üç kent vardı ve sadece bu kentlerde imparatorluk kültürünün etkileri görülmektedir.¹⁴⁷⁹

İmparatorluk kültürü Arkhelaos'la (Kappadokianın son kralı) birlikte başladı, kent yaşamını değiştirdi. Kappadokia kralları da imparatorluk kültürünü kolayca benimsediler. Aslında Kappadokia'da da hızla yayılan Hristiyanlığın kabul edilmesi ve gelişmesi bu Roma imparatorluk kültürünün sayesinde daha kolay gerçekleşmiştir.

İmparatorluk kültürü, baskın olan bir kurumdu ve bu bölgedeki heterojen toplumları birleştirmek için çok önemli bir araç oldu. Bu kültür festivallerine, gladyatörler savaşları ve vahşi hayvan dövüşleri eklendi. İmparatorluk kültürü sosyal, ekonomik ve kültürel ilerlemenin bir sembolü olarak görüldüğü için, yerel aristokratlar da bu kültürü hemen tanıdılar.¹⁴⁸⁰

Kappadokia'da İmparatorluk kültürü önemli bir yer edinmesine rağmen zamanla değişen dinsel ihtiyaçları karşılamamaya başladı. Çünkü imparatorluk kültürü, yani kurtarıcı imparator, politik vurguları olan bir tapınımdır ve insanların ihtiyaçlarını artık karşılayamıyor ve değişen dünyaya ayak uydurmasında yardımcı olamıyordu. Ayrıca imparatorluk kültürünün, ölümden sonraya ve yaşanan dünyadaki mutluluğa dair hiçbir vaadi yoktu¹⁴⁸¹. Artık insanlar Helenistik dünyanın evrenselliğinden uzaklaşmaya başlamış ve kendilerini bir toplumun üyesi olmaya adanmış ve özel hissetmenin yollarını aramıştır. Dolayısıyla, bu dönemde dinsel anlamda bir boşluk oluştu. Bu boşluğu Roma döneminde gizem dinleri olarak adlandırdığımız ve aslında değişikliğe uğramış eski yerel inanışlar olan dinler doldurdu. Gizem dinleri, özellikle Pessinus'taki Kybele, Pontus ve Kappadokia Komana'sındaki Ma ve Anadolu'nun doğusunda görülen Mithras önemli sayıda takipçileri olmuştur. Bu gizem dinleri insanların ihtiyaçlarını, en azından çağın gerektirdiği kadar karşıladı. Hem Doğu hem de Yunan anakarasının dinleri, gizem

¹⁴⁷⁹ J. H. Henzel, 2008

¹⁴⁸⁰ S. R. F. Price, 2004

¹⁴⁸¹ A. Tripolitis, 2002, s. 15.

dinleri olarak bölgede imparatorluk dönemi boyunca etkinliklerini zamanla tekrar kazandı.

4.2 Tanrıça Ma ve Komana Tapınağı

Anadolu’da yaratıcı doğa ve özellikle toprakla ilgili karakteri olan, son derece güçlü ve çok eski zamanlardan beri tapınılan bir çift güçlü tanrı vardır. (insan, hayvan ve toprak) Bunlar dişi ve erkek tanrıdır ve kadın olanı erkekten daha önce gelir. Kadın tanrıça, edebi kaynaklarda ve yazıtlarda birçok isimle anılmasına rağmen, bu isimlerden en eski ve yerel olanı Ma’dır ve bu da zaman içinde Μητηρ ismine dönüşmüştür.¹⁴⁸² Kappadokia bölgesinde, halk Tanrıça Ma kültüne en eski zamanlardan beri inanmıştır. Aslında Ma ile ilgili bilgilerimizin çoğunu Helenistik dönem yazarı Strabon’dan ediniriz. Buna göre Tanrıça Ma’ya hem Pontus hem de Kappadokia halkı tapmıştır.

Tarihsel olarak Tanrıça’nın kültürünün Hitit dönemine kadar gittiği araştırmacılar tarafından kanıtlanmaya çalışılmıştır. Ma, Hitit dönemindeki muhtemelen Hepat ya da Arianna’nın Güneş Tanrısının bir benzeri olarak düşünülür. Hitit döneminde Arinna’nın Güneş Tanrıçası zamanla Kybele’ye (*Magna Mater*) dönüşmüştür.¹⁴⁸³ Bunun da kökeni, Anadolu’da Neolitik dönemden itibaren verimlilik ile ilgili doğa Tanrıçası Magna Mater (Büyük Ana, Toprak Ana, Ana Tanrıça) olabilir.¹⁴⁸⁴ Hitit döneminde görülen festivallerin çoğu toprağın verimliliği, yağmur, bol ürün, hayvanların bolluğu ile ilgili olması da bu benzerliği doğrular niteliktedir.

Garstang, Lukianos’un *De Dea Syria* adlı eserinin çevirisinde bu konuda çok kapsamlı notlar eklemiştir ve bu sayede bakış açımızı genişletmiştir. Bu eser,

¹⁴⁸² J. H. Wright, “A Votive Tablet to Artemis Anaitis and Mên Tiamu in the Boston Museum of Fine Arts” *Harvard Studies in Classical Philology*, Cilt. 6 (1895), s. 55-74

¹⁴⁸³ J. H. Wright, 1895

¹⁴⁸⁴ Aslında bu güçlerin personifikasyonudur.

Lukianos'un gözlemleriyle Syria'nın Hierapolis kentinde bir erkek Hadad ve bir dişi Tanrıça Atargatis'in tapınağı ve buradaki uygulamaları anlatır. Garstang'a göre, Tanrıça, Syria'da Athar, Kilikia'da Ate, bunların birleşmesinden Aramice'de Atargatis olarak geçer. Kuzey Semitik halkın dilinde İştâr ve Fenike dilinde ise Astarte'dir.¹⁴⁸⁵ Anadolu'da Semitik diller uzun süre yaşayamadığı için, Asthar isminin değişik formları kayboldu. Bu Tanrıça Yunanlı yazarlar tarafından Kappadokia'da Ma ve Phrygia'daki bir kabile tarafından Pessinus'da Agdistis olarak adlandırıldı.¹⁴⁸⁶

Öte yandan Lukianos'a göre Syria'daki Hieropolis'e ve onun tanrıçası Asur Hera'sı (*Ἡρᾱς τῆς Ἀσσυρίης*) olarak adlandırdığı İştâr'a (Magna Mater) Mezopotamya'nın yanı sıra, Kilikia ile Kappadokia'dan da para veya başka değerli şeyler gönderiliyordu. Bu da Tanrıçanın çok geniş bir coğrafya da saygın bir şekilde tapınım gördüğünü anlayabiliyoruz:

*“πολλὰ γὰρ αὐτοῖσιν ἀπικνέεται χρήματα ἔκ τε Ἀραβίης καὶ Φοινίκων καὶ Βαβυλωνίων καὶ ἄλλα ἐκ Καππαδοκίης, τὰ δὲ καὶ Κίλικες φέρουσι, τὰ δὲ καὶ Ἀσσύριοι.”*¹⁴⁸⁷

(onlara Arabia'dan, Fenikyalılardan, Babylonialardan hem de Kappadokialılardan para gelir, Kilikalılar başka ve Assyrialılar da başka şeyler (vergi) getirirler.)

Komana kentinin tanrıçası Ma, çok eski zamanlardan itibaren önemini korumuştur. M.Ö. Birinci yüzyılda Caesarea'ya gelen Caesar'ın generallerinden Hirtius, Romalılar tarafından Bellona olarak adlandırılan Ma tapınağının çok eski (*vetustissimum*) ve çok kutsal (*sanctissimum*) olduğunu vurgular:

*“non diutius moratur magnisque itineribus per Cappadociam confectis biduum Mazacae commoratus Comana * * * * * vetustissimum et sanctissimum in Cappadocia Bellonae templum, quod tanta religione colitur ut sacerdos eius deae maiestate imperio potentia secundus a rege consensu gentis illius habeatur.”* (Bell., Alex., 60)

¹⁴⁸⁵ Anisa'da bulunan yazıtta Astarte tanrıçasının adı geçmektedir.

¹⁴⁸⁶ H.A. Strong, J. Garstang, *The Syrian Goddess*, London, 1913,s.1

¹⁴⁸⁷ Luc. *De Syria dea*, 10

(..bütün hızıyla Kappadokia bölgesinden geçerken, iki gün konakladığı Mazaka bölgesinde durdu. Buradan Komana'ya ulaştı ve burada son derece saygıyla tapınım gören Bellona'nın son derece eski ve kutsal bir tapınağı vardı. Buranın rahibi güç ve onur bakımından kraldan sonra geliyordu.)

Sardes bölgesinde çıkan Pers dönemine ait bir yazıt, Helenistik ve Roma dönemlerinden önce, Tanrıça Ma'nın Anadolu'da yaygın bir şekilde tapınım gördüğünü göstermektedir. Helenistik dönemin sonlarına ait Lydia'da Hyrkanis'de tanrıça Ma'ya tapınıldığını gösteren bir yazıt bulunmuştur.¹⁴⁸⁸ Pergamum'da da geç Helenistik döneme ait tanrıça için adanmış bir yazıt bulunmuştur.¹⁴⁸⁹

Ma, Kappadokia'nın en büyük tanrıçası olduğunu yazıtlar da desteklemektedir.¹⁴⁹⁰ Geç Helenistik-Erken Roma dönemine ait bir yazıtta, Ma'nın adı geçmese de Komana rahibi tanrıçaya en büyük tanrıça sıfatıyla bir sunu diker:

“Θέα Μεγίστη
Τῆς χῶρας κα
Τα ευχαρστια
Μιτρατωχμης.”

(Memleketin en büyük tanrıçasına iyiliğinden dolayı, Mitratokhemes.)

Büyüktaşlıhöyük'te bulunan ve bir toprak sahibinin veya rahibin, kendisinin mezarına zarar verilmesi durumunda tanrılara sunulacak şeyleri sıraladığı bir yazıt bulunmaktadır ve burada bunları ilk olarak Komana Tanrıçası Ma'ya sunmasını emreder. Buradan, Komana tanrıçasının bölgede ilk sırada gelen tanrı olduğu anlaşılıyor.¹⁴⁹¹

¹⁴⁸⁸ L.Robert, 1975, s. 322

¹⁴⁸⁹ Ivantchky.s. 9, ; TAM, V, 1, sayı. 1305, ; Robert 1975, 322.

¹⁴⁹⁰ Ferit Baz, 2007, 96

¹⁴⁹¹ M. Aydaş, A priest of Ma at Komana, EA 34, 2002, s. 23-27

Kappadokia bölgesindeki Komana'da ve Caesarea 'da bulunan yazıtların birçoğunda ailelerin çocuklarına Ma ismini verdiğini görüyoruz ve bu da tanrıçanın önemini gösteren kanıtlar arasında düşünülebilir.¹⁴⁹²

4.2.1 Tanrıça MA'nın İkonografisi

Tanrıça Ma'nın ikonografisini elimizdeki Yunan ve Roma dönemine ait sikkelerden çıkarabiliyoruz. Roma imparatorluk dönemi sikkelerinde Ma, topuzludur ve ışın demeti taşır. Bu durum çok ilginçtir, topuzlu tanrıça rastlanılan bir tasvir değildir. Bu semboller aslında Argaios dağının önemli bir tanrısının, büyük olasılıkla atları koruyan Anadolu tanrısı Pirwa'nın sembolleridir. Elinde sopa ve gürz taşıyan tanrıça Hadrianus döneminde kendisini kutsal dağ Argaios'a bırakmıştır. Hitit döneminde de aynı şekildeydi ve Hitit tanrısı Teşup'un simgesiydi. Fakat Ma, sopa ve gürz taşıyan ilk kadın tanrıçadır, bu onun aynı zamanda erkek özellikleri taşıyan kadın olduğunu gösterir. Dolayısıyla, onda büyük bir Hurri-Anadolu tanrısı olan İştar-Sauska'nın korkutucu, savaşçı ve karanlık gibi özellikleri vardır.¹⁴⁹³

Yunanlıların ve Romalıların Tanrıça Ma'yı Enyo ve Bellona ile bir tutmaları elbette ki onun savaşçı özelliğini gösterir. Azra Erhat, bundan yola çıkarak elinde topuz ve çift ağızlı balta tutan erkek görünümlü kadının, Pontus'da yaşadıkları ve Ana Tanrıçanın hizmetinde olduklarını düşünerek Amazonlar olduğunu ileri sürmüştür. Aslında sikkeler de bu görüşü doğrular niteliktedir:

¹⁴⁹² F. Baz, 234-240; B. Takmer – M. Arslan – N. Tüner Önen, *New Inscriptions from Kayseri Museum I*, Gephyra 3 (2007) 169-181

¹⁴⁹³ O. Casabonne, 2009

Şekil 4-1: I. Pharnakes dönemine ait, Pontus'dan ele geçen bir sikkede Tanrıça Ma olduğu düşünülen bir sikke¹⁴⁹⁴

Şekil 4-2: I. Mithridates dönemine ait arka yüzünde Ma'nın resmedildiği sanılan bir sikke¹⁴⁹⁵

¹⁴⁹⁴ BMC, Pontus, Pl. VIII, sayı: 3

¹⁴⁹⁵ <http://www.sylloge-ncpmmorum-graecorum.org/>, 7 Mart 2014

Şekil 4-3: Helenistik döneme ait Kataonia'lı Ma'yı resmettiği düşünölen bir bronz levha.¹⁴⁹⁶ (P. Debord, 2005)

¹⁴⁹⁶P. Debord, La déesse Ma et les hirondelles blanches In: Revue des Études Grecques, cilt 118, Ocak- Haziran, 2005. s. 15-30.

4.2.2 Tanrıça Ma Kültü

Helenizm ile birlikte Yunan tanrıları Kappadokia bölgesine artık kesin bir şekilde girmişti. Bölgeye gelen bu Yunan tanrılarında, daha önceden var olan yerel tanrıça Ma'nın özelliklerine benzer özellikler taşıyanlar kuşkusuz Ma ile özdeşleştirildi. Ma'nın, Yunan'daki karşılığı Enyo, Roma'daki ise Bellona oldu. Çoğu zaman Athena, Selene, Kybele, Artemis, Rhea Gaia isimleriyle birleştirildiği de kaynaklarda yer almıştır.

Plutarkhos'a göre Romalılar, Sulla'nın rüyasına giren Ma kültürünü Kappadokialılardan öğrenmişlerdir ve Tanrıça Ma'ya Selene, Athena ya da Enyo isimleriyle taptıklarını yazar:

“λέγεται δὲ καὶ κατὰ τοὺς ὕπνου αὐτῷ Σύλλα φανῆναι θεὸν ἣν τιμῶσι Ῥωμαῖοι παρὰ Καππαδοῶν μαθόντες, εἴτε δὴ Σελήνην οὖσαν εἴτε Ἀθηνᾶν εἴτε Ἐννώ.” (Plut., Sull. 9)

(Sulla'nın bizzat kendisine rüyasında Tanrının görüldüğü söylenir ki o Tanrıyı Kappadokialılardan öğrenen Romalılar, ona gerek Selene, gerek Athena gerekse de Enyo olarak onurlandırır.)

Öncelikle Ma'nın Selene ile özdeşleştirilmesini ele alalım. Ay ve Güneş, Yunan mitolojisinde eski zamanlardan beri önemli bir yere sahipti. Selene, en çok Yunan şiirinde ve folklorunda büyü ve sihir alanında ün yapmıştır ki bu noktada neredeyse Hekate ve Artemis ile özdeşleştirilmişti. Diğer insanlar gibi Yunanlılar da Ay'ın manevi hayat üzerindeki etkileriyle ilgili olarak hurafe inançlara sahiptiler.¹⁴⁹⁷ Ayrıca Ay tutulması Thessalia inancına göre büyüyle ilgiliydi. Ma, gizemleri olan bir kült olduğu için, Ay tanrıçasının bu büyüsel özelliğinden ötürü onunla özdeşleştirilmesi son derece doğaldı. Sonuç olarak Ay tanrıçasının Ma ile esrime yönünden benzer görülmesi olasıdır.

¹⁴⁹⁷ OCD, Selene

Ma'nın Athena ve Enyo tanrıları ile özdeşleştirilmesinde Tanrıçanın savaşçı karakterine vurgu yapılır. Athena, savaşçı bir Tanrıçadır, kalkan ve mızrak taşır. Athena, tasvirlerinde keçi derisinden zırhı, zırhının tam orasında gorgon başı ve yılan kıvrımları vardır. Bunların hepsi Korku, Savaş ve benzeri kavramları çağrıştırır. Gigantlara karşı savaşta kilit rol oynamıştır.¹⁴⁹⁸ Athena, akıllı savaşın ve savaşçıların yanındadır ve şehirleri korur.

Kataonia bölgesinde ele geçen bir yazıtta, bölgenin Tanrıçanın Ma ismi doğrudan yazmamaktadır, bunun yerine onun savaşçı özelliğine vurgu yapan *Nikephoros* (Zafer getiren) sıfatı geçer. Bu durum Kappadokia gümüş sikkelerinde de açıkça kanıtlanır. Sağ elinin üzerinde zafer (Nike) tutar bir şekilde mızrak ve miğferiyle beraber görünür. Bu da Yunanlılardaki Athena Nikephoros'unun aynısıdır.¹⁴⁹⁹ Ma'nın bu şekilde sikkelerde resmedilişi Roma İmparatoru Caligula döneminde başlamıştır.¹⁵⁰⁰

Ma'nın Yunan'daki karşılığı Enyo, Ares'in kadın karşılığıdır ve en çok da Erinysler ile bir tutulmuştur.¹⁵⁰¹ Savaşlarda Mars'a eşlik eder, kan akmasından ve şehirlerin yıkılmasından hoşlanır. Thebai ve Orkhomenos'da Zeus, Athena, Demeter ve Enyo onuruna "Homoloia" festivali düzenlenmiştir. Zeus'un bundan dolayı Enyo rahibi Homolois unvanını aldığı söylenir. Atina'da Ares tapınağının içerisine Enyo'ya ait bir heykel diktirilmiştir.¹⁵⁰² Antik kaynaklara baktığımız zaman yine savaş ve vahşilik gibi imgelerle bir tutulur.

Satirist Petronius, Ma'nın özdeşleştirildiği Enyo'dan ölüm tanrıçası olarak bahseder:

¹⁴⁹⁸ P. Grimal, *A Concise Dictionary of Classical Mythology*, Basil Black well 1986, bkz. Athena

¹⁴⁹⁹ W. H. Waddington, *Inscriptions grecques et latines de Cataonie*, *Bulletin de correspondance hellénique*. cilt 7, 1883. s. 125-148

¹⁵⁰⁰ D.B.A Erciyas,, *Studies in The Archaeology of Hellenistic Pontus: The Settlements, Monuments, and Coinage of Mithradates VI and His Predecessors*, (doktora tezi) University of Cincinnati., 2001

¹⁵⁰¹ <http://www.theoi.com/Daimon/Enyo.html>, 8 Mart 2014

¹⁵⁰² W. Smith, *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology*, Boston, 1890, bkz Enyo.

“*Tres tulerat Fortuna duces, quos obruit omnes armorum strue diversa feralis Enyo.*” (Petron., *Satyricon*, 120)

(Üç önder yaratmıştı Yazgı, bir yığın silahla üçünün de ölümüne yol açmıştı ölümcül Savaş Tanrıçası Enyo birbirlerinden uzakta.)¹⁵⁰³

Aynı yazar, başka bir paragrafta ise üç tanrıları Erinysler’le birlikte anar ve Bellona’yı tehdit eden, tehditkar sıfatlarıyla nitelendirir.¹⁵⁰⁴ Antik kaynaklar, genel olarak Enyo’nun bu savaşçı özelliğini ön plana çıkarırlar.¹⁵⁰⁵

Tanrıça Ma kültüründe, tapınım sırasındaki kendinden geçme ve kendinden geçme hali öne plana çıkmaktadır. Bu durum, Tanrıça Bellona-Ma’ya tapınım sırasında insanların kendilerinden geçmeleri kollarını ve bacaklarını kesmeleri şeklinde tezahür eder. Zaten bunlara *Fanatici*, *Bellonari* deniliyordu. Roma’da Ma için kurulduğu bilinen Bellona Aedes (M.Ö. 48) tapınağında gerçekleştirilen vahşi uygulamalarını Cassius Dio gözler önüne serer:

“*γενομένων δὲ τούτου καὶ Ἐννεῖδόν τι λαθὼν σφας προσκαθηρέθη, καὶ ἐν αὐτῷ κέραμια ἀνθρωπέων σαρκῶν μεστὰ ἐρέθη.*” (Cass., Dio, 42.26.2)

(Bu (yıkım) sırasında, Enyo (Bellona) tapınağı onların gözünden kaçtı ve onun içerisinde tamamen içerisi insan etleriyle dolu seramikler bulundu.)

Cassius Dio, maddi kalıntılardan, bu coşkunu veya kendinden geçmeyi aktarırken, Elegeia Ozanı Tibullus da dizelerinde bu vecdi tüm canlılığıyla resmeder:

“Bırak beni gözeteyim onu varayım kırbaçlayayım kıyasıya
Zincire vurulursa vurulsun ayağım benim,
Gözüne görüneyim demeyin o zaman siz,
Saçına başına özen gösteren topunuz,
Bol giysisi göğsüne kıvrım kıvrım dökülenler.

¹⁵⁰³ Petron., *Satyricon*, Çev. F. Gül Özaktürk, Dost Yayınları, Ankara, 2003

¹⁵⁰⁴ Petron., *Satyricon*, 124

¹⁵⁰⁵ <http://www.theoi.com/Daimon/Enyo.html>, 23 Nisan 2014

Suçlamaya kalkmasın karşısına çıkana ya da önceden başka bir yola dikileni, ileri duranı.

Tanrı kendi buyurur ya böyle olsun diye. Bunu dile getirdi bana büyük tanrının esinli sözlerle.

Ne kızgın yalımdan korkar ne şaklayan kırbaçtan, Bellona'nın coşkusuna kapılınca çılgın.

Kollarını keser keskin baltayla kendi, tanrıçaya serper akan kanı ceza görmeden, ayakta durur, göğsü yaralı, türküyü döker büyük tanrıçanın kestirdiği olayları¹⁵⁰⁶

Plutarkhos, Sulla biyografisinde, anlatım özelliği olarak bir rüyadan bahseder. Yazara göre, Ma, Sulla'nın rüyasına girerek ona düşmanlarını öldürmesi için emir vermiştir. Bu olay tanrıçanın savaşçı ve zafer getiren unvanıyla son derece uyumludur:

“ταύτην ὁ Σύλλας ἔδοξεν ἐπιστᾶσαν ἐγχειρίσαι κεραυνὸν αὐτῇ, καὶ τῶν ἐχθρῶν ἕκαστον ὀνομάζουσαν τῶν ἐκείνου βάλλειν κελεύσαι, τοὺς δὲ πίπτειν βαλλομένους καὶ ἀφανίζεσθαι. θάρσυσας δὲ τῇ ὄψει καὶ φράσας τῇ συνάρχοντι μεθ' ἡμέραν ἐπὶ τὴν Πρώμην ἡγεῖτο.” (Plut., Sull., 9.4)

(Sulla, ellerinin arasında bir yıldırım tuttuğunu ve düşmanlarının her birinin isminin saydığını ve ondan bunlara vurmasını emrettiğini rüyasında gördü, vurulan kişilerin düştüğünü ve ortadan kaybolduğunu gördü. Gördüğü rüyadan cesaretlenen Sulla bunu meslektaşına anlattıktan sonra günün ağarmasıyla birlikte Roma'ya doğru yola çıkar .)

Ma'nın Sulla'nın rüyasına girmesi olayı kesinlikle, Sulla'nın politik amaçları doğrultusunda Tanrıçanın zafer getiren unvanını kullanmasıdır. Öte yandan Tanrıçanın savaşçı özelliğinin onun “Ana” özelliğiyle bağdaşmadığı fikri öne sürebilir. Ancak tanrıçanın ana olarak yarattığı soyları, dış tehlikelere karşı korumak için savaş verme zorunluluğu olarak görür.¹⁵⁰⁷

¹⁵⁰⁶ Tibullus, 1.6.43-52

¹⁵⁰⁷ Ö. Çapar, 1995

Sulla, Mithridates savaşları sırasında, Anadolu'nun bu yerel savaşçı tanrıçasını M.Ö. 88 yılında Roma'ya taşımıştır. Elbette ki Sulla, politik çıkarları nedeniyle bunu yapmıştı, zira Tanrıçayı Roma'ya getirmekle, Mithridates'in elindeki en büyük tanrısal koruyucu güçlerinden birisini almış olacak ve kendisini onun koruyucusu ilan edecekti. Daha sonra MA, Bellona adını almış, Roma'da çok yaygın bir şekilde tapınım görmüş, fakat M.Ö. 48 yılında Bellona tapınağı kargaşa sırasında yıkılmıştır.¹⁵⁰⁸

Plutarkhos burada doğrudan Ma ismini yazmamıştır. Aynı yazar, *Themistokles* biyografisinde benzer bir rüya olayına değinir ancak buradaki Tanrıça Phrygia'daki Ana Tanrıça Kybele'dir. Bu yüzden, Plutarkhos'un iki olayda da belki bir kelime karışıklığından dolayı Kybele'yi kast etmiş olabileceği düşünülebilir.

Tanrıça Ma'nın en tipik özelliklerinden birisi ana figürünün doğurganlık veya bereket olmasıdır. Bu yüzden, kimi zaman Yunanlılar, Kybele veya Rhea ile özdeşleştirmiştir. Aslında Tanrıçanın bu özelliği Neolitik döneme kadar gitmektedir. Hacılar'da ele geçen, oturan ana figürü bunun kanıtıdır. Bu özellikteki Tanrıçanın Kültepe tabletlerinde ismi, Kubaba, Hitit'de Hepat, Komana'larda Ma, Sümer'de Marienna, Lydia'da Kybebe, Phrygia'da Kybele, Mısır'da İsis, Syria'da Lat, Efes'te Artemis, İtalia'da Venüs ve Girit'te Rhea gibi değişik isimlerle anılmıştır.¹⁵⁰⁹

Stephanus Byzantius, Mastaura sözcüğünün veya şehrinin MA'dan geldiğini ileri sürer ve bu mantıkla Lydialılar tarafından Ana Tanrıça Rhea'ya Ma isminin verildiğini söyler. Ayrıca, Stpehanos, Tanrıça Rhea Ma'ya Lydialılar tarafından bir boğa kurban edildiğini de yazar.¹⁵¹⁰:

“Μάσταρα, πόλις Λυδίας, ἀπο Μᾶς. Μᾶ δὲ τῇ Ρέα εἶκετο,..... καὶ ἡ Μᾶ παρὰ τῆς Ἡρας ἐρωτητεῖσα,....”

¹⁵⁰⁸ Plut., Sull., 9, 7-8; Tapınağın yıkılışı için bkz. Cass. ,Dio, 42, 26, 2

¹⁵⁰⁹ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul, 2007, bkz. Kybele

¹⁵¹⁰ Step. Mastaura; Byzantium'da bulunan yazıt için bkz. J. H.Wright, 1895, dipnot 8.

(Mastara, Lydia'nın bir kentidir ve Ma'dan gelir. Ma ise Rhea'ya benzetilir ve Ma, Hera tarafından sevildi...)

Tanrıça Ma ile Rhea aynı tutulur ve her ikisi de ana tanrıça özelliğine sahiptir. Bunların (Magna Mater) esas unsurlarından birisi de doğanın verimliliğini simgeleyen boğa kurban edilmesidir. Byzantium'dan ele geçen bir yazıtta Ma, tanrıların anası olarak geçer¹⁵¹¹ ve epigrafik olarak da bu özelliği kanıtlanmış olur.

Tanrıça Ma'nın, Efes'in en saygın tanrısı Artemis ile özdeşleştirilmesi hem edebi hem de epigrafik kaynaklarda görülür. Strabon, Kataonia ve Komana'yı anlatırken son paragrafta geçen cümlelerinde, Ma'ya ait bütün ritüelleri, Orestes ile Iphigeneia tarafından Taurike'deki (Kırım) Artemis Tauropolos tapınağından getirildiğini yazar.¹⁵¹² Kastabala kentinde, yukarıdaki Orestes ile Iphigeneia hikayesini doğrulayan Artemis Perasia'nın bir tapınağı bulunmaktadır ve bu paragraf da Artemis ile Ma benzerliğini açıkça gösterir:

*“ὧν ἐν τοῖς Κασταβάλοις ἐστὶ τὸ τῆς Περασίας Ἀρτέμιδος ἱερόν, ὅπου φασὶ τὰς ἱερείας γυμνοῖς τοῖς ποσὶ δι’ ἀνθρακιᾶς βαδίξειν ἀπαθεῖς· κὰν ταῦθα δέ τινες τὴν αὐτὴν θρυλοῦσιν ἱστορίαν τὴν περὶ τοῦ Ὀρέστου καὶ τῆς Ταυροπόλου, Περασίαν κεκληῖσθαι φάσκοντες διὰ τὸ πέραθεν κομισθῆναι.”*¹⁵¹³ (Strab., 12.2.7)

(bunlar içerisinden Kastabala'da Artemis Perasia'nın bir tapınağı bulunmaktadır ki burada rahiplerin çıplak ayaklarıyla acı hissetmeden yürüdüklerini anlatırlar. Bazıları ise, burada da Orestes ve Iphegenia'nın aynı hikayesini anlatıp dururlar, karşı taraftan geçirilip getirildiği için Perasia denildiğini söylerler.)

Epigrafik belgeler de bunu doğrular. Kastabala kentinden ele geçen bir yazıtta, Perasia; Selene, Artemis, Demeter, Hekate ve Aphrodites ile birleştirilmiştir.

¹⁵¹⁴

¹⁵¹¹ J. H. Wright, 1895

¹⁵¹² Strab., 12.2.3

¹⁵¹³ Burada M.Ö. 5. ya da 4. yüzyıla ait Aramice bir yazıt bulunmuştur.

¹⁵¹⁴ IGR III 903

Makedonia’da bulunan yazıtta Tanrıça Ma, Artemis ile özdeşleştirilmiştir:
1515

“*Ἀρτέμιδι, Μᾶ Μᾶ Μα|μα Μακεδόνοϛ...*”

Makedonia’nın Edessa bölgesinden elimize geçen birçok adak yazıtında, Ma’nın “yenilmez tanrı, işiten tanrı” “*θεᾷ Μα ἐπηκοῶ θεᾷ, Μα ἀνεικηῶ ἐπηκοῶ*”¹⁵¹⁶ gibi sıfatlarına rastlarız. Aynı şekilde Lydia’daki Artemis Anaitis için de bu sıfat kullanılır.¹⁵¹⁷ Magnesia’da bulunan bir yazıtta Artemis Ma sıfatını almıştır.¹⁵¹⁸ Dolayısıyla bu sıfatlar da bu iki tanrıçanın benzer özelliğe sahip olduğunu vurgular.

Origenes, Komana’daki Ma’yı Artemis’le özdeşleştirir ve çok ünlü gizemlerine (*τὰ μυστήρια*) atıfta bulunur:

“Eğer o, onların yorumlarıyla yabancı gizemleri tanıtmak zorundaysa, niçin, birçok insanın yer aldığı Mısır gizemini ya da Komana’da Artemis’in gizemlerine inanan Kappadokialılarını veya Thrakia’dakilerin gizemlerini, (Sabazios) Romalı soylu senatörlerin bile yer aldığı Romalıların gizemlerini (Magna Mater) daha ziyade tercih etmedi?”¹⁵¹⁹

Demeter, Kybele, toprak ve bereket ile ilgili bu tanrıçaların tapınışlarında insanlar topraktan aldığı ürünlerin karşılığında bir kutlama yaparlar ve bu kutlama

¹⁵¹⁵ EAM 29 II.1–4

¹⁵¹⁶ SEG 36, 616: 3-4; 619: 2

¹⁵¹⁷ A. I. Ivantchky, Dedication To The Goddess Ma From Olbia, (IOlb 74)

¹⁵¹⁸ Caria, Magnesia document 49, 36: “*τὴν τε ἀσυλίαν τῆς πόλεως καὶ τῆς χώρας τ[ῆς Μα]-
γνήτων καὶ τὴν καθιέρωσιν καὶ τὰς θυσίας [καὶ τὸν]
ἀγῶνα στεφανίτην, ὃν τιθέ[α]σιν τῇ Ἀρτέ[μιδι Μᾶ]-
γνήτες [i]σοπύθιον εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον, καὶ [ὑπάρ]-
χειν τοῖς νικῶσιν τὸν ἀγῶνα τοῦτον τὰς τιμὰς [τὰς]
ἐν τοῖς νόμοις γεγραμμένας τοῖς νικῶσιν τὰ Π[ύ]θια, “*

¹⁵¹⁹ Org. Contr. .Cels. 6.22

sırasında katılanlar kendilerinden geçerler. Burada, Attis'in (Agdistis) erkekliğini keserek kendisini Tanrıçaya nasıl kurban ettiyse aynı şekilde tapınağın başrahibi de kendini kurban etmesinin gizemli bir şekilde yapıldığı açıktır.¹⁵²⁰ Lukianos, bu törenlerin içeriklerini *De Dea Syria* adlı eserinde çok canlı bir şekilde anlatır.

Strabon'a göre, Komana'larda domuz eti yemek de tapınağın olduğu bu kente sokmak da yasaktır. Bunun nedeni, Ma ve Kybele ilişkisinde aranmalıdır. Çünkü Komana'da olduğu gibi, efsaneye göre Agdistis'in (Attis) ölümüne neden olduğu için domuzun Pessinus'da da kente sokulması yasaktır. Bütün bu benzerlikler, Ma ile Kybele'nin benzerliğini gösteren kanıtlar niteliktedir.

Lydia bölgesinde yaklaşık M.Ö. 367/6 yıllarına ait olan bir yazıt, Attis ve Ma'nın bu bölgedeki tapınışlarının gizemli olduklarını gösterir fakat bu tapınım törenleri hakkında bilgi vermez:

“ἐτέων τριήκοντα ἐννέα Ἀρταξέρῳ βασιλεύοντος, τὸν ἀνδριάντα Δροαφέρνης {²vac.} Bar<ά>κεω Λυδίας ὑπαρχος Βαραδάτω Διί. προστάσσει τοῖς εἰσπορευομένοις εἰς τὸ ἄδυτον νεωκόροις θεραπευ^θταῖς αὐτοῦ καὶ στεφανοῦσι τὸν θεὸν μὴ μετέχειν μυστηρίων Σαβαζίου τῶν τὰ ἔνπυρα βασταζόντων καὶ Ἀνγδίστεως καὶ Μᾶς· προστάσσουσι δὲ Δορατῇ τῇ νεωκόρῳ τοῦ τῶν τῶν μυστηρίων ἀπέχεσθαι.”¹⁵²¹

Kappadokia Tanrıçası Ma'nın gizemlerinin Pers döneminde var olduğu bilinmektedir. Lydia bölgesinde Sardes'de bulunan bu yazıtta, Akhaemenid yöneticilerinin yabancı kültlere verdiği destek tartışılmaktadır. Burada Pers kralı Artakserkses Lydia hyparkhos'u Droaphernes, Zeus Baradates tapınağına hediyeler sunar ve tapınağın neokorlarına Sabazios, Angdistis ve Ma'nın gizemlerine katılmalarını yasaklar. Bu yasaklamanın nedenini, Phrygia ve Kappadokia bölgesinin satrap ayaklanmasında başı çektiklerini düşündüğümüz zaman II. Artakserkses'in

¹⁵²⁰ Azra Erhat, 2007, bkz. Kybele

¹⁵²¹ *IK Estremo oriente* 235

emri ile gerçekleşmişti ve buradan da dinin politik kontrol amaçla kullandığı sonucunu çıkarabiliriz.¹⁵²²

4.2.3 Komana Tapınağı ve Özellikleri

Tapınaklar, tanrının isteğinin rahipler aracılığıyla dile getirildiği kutsal kehanetler merkezleridir. Bunlar, tıpkı krallar tarafından yönetilen ulusal devletler gibi rahipler tarafından yönetilen tamamen uyumlu ve kapsamlı bir yapı olarak kendisini gösterir. Komana kenti veya tapınağı, aslında, Sümer'deki gibi bir tapınak devlet modelidir.

Anadolu'da bu tapınak şehirlerinden birçok yerde vardır. Kappadokia Komana'sı, Pontus Komana'sı, Efes'teki Artemis Tapınağı, Zela'daki Anaitis ve Galatia'daki Pessinus bunlara örnektir. Bu tapınakların çok yaygın bir ünü, görkemli binaları, çok sayıda rahipleri vardı, çok geniş bir alana yayıldıkları ve devlet gibi organize oldukları için bunları Tapınak Devlet olarak rahatlıkla adlandırabiliriz. Anadolu'da birçok tapınak devletin işleyişleri hemen hemen aynıdır. Bunların organizasyonların, yapı, genişlik ve önem bakımından birbirlerinden pek farkı yoktu. En önemlileri, Pontus, Kappadokia, Armenia ve Phrygia bölgesindeydi.¹⁵²³ Kappadokia Komana'sı, Pers döneminden itibaren başlayan ve Tanrıça Ma'ya adanmış tapınağının ve şehrin adıdır. Tanrıça Ma'ya adanmış hem Kappadokia Komana'sında hem de Pontus Komana'sında birer tapınak vardı. Kappadokia Komana'sının, Pontus Komana'sından daha eski olmasıyla birlikte bunların bütün kurban törenleri (*ἱερουργία*) ve tapınışları (*θεοφορία*) ve yılda iki kez yaptıkları eksodosları ile birbirleriyle aynıdır:

“Ὑπὲρ δὲ τῆς Φαναροίας ἐστὶ τὰ Κόμανα τὰ ἐν τῷ Πόντῳ, ὁμώνυμα τοῖς ἐν τῇ μεγάλῃ Καππαδοκίᾳ καὶ τῇ αὐτῇ θεῷ καθιερωμένα, ἀφιδρυθέντα ἐκεῖθεν, σχεδὸν δέ τι καὶ τῇ ἀγωγῇ παραπλησίᾳ κεχρημένα τῶν τε ἱερουργιῶν καὶ τῶν θεοφοριῶν καὶ τῆς περὶ τοὺς ἱερέας τιμῆς,

¹⁵²² Fried, L. S., *The Priest and the Great King, Temple-Palas Relations in the Persian Empire*, Winona Lake, Indiana 2004, s.130-137

¹⁵²³ M.I. Rostovtzeff, 1941, s. 506

καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν πρὸ τοῦ βασιλέων, ἡνίκα δις τοῦ ἔτους κατὰ τὰς ἐξόδους λεγόμενας τῆς θεοῦ διάδημα φορῶν ἐτύγγανεν ὁ ἱερεὺς, καὶ ἦν δεύτερος κατὰ τιμὴν μετὰ τὸν βασιλέα.”¹⁵²⁴
(Strab., 12.3.32)

(Phanaroia’nın üstünde Büyük Kappadokia’daki ile aynı ismi olan, aynı tanrıçaya adanan ve oradan model alınarak yapılan Pontus Komana’sı vardır, kurban törenlerinde, tapınışlarında ve rahiplerini onurlandırmada hemen hemen aynı şeyleri uyguladılar ve en çok da bundan önceki krallar döneminde, Tanrıçanın *eksodosları*¹⁵²⁵ denilen zamanda rahip bir diadema taşırdı ve makam bakımından kraldan sonra ikinci sırada gelirlerdi.)

Strabon’un eserinden her iki Komana’nın da bulunduğunu çıkarabiliyoruz. Ancak muhtemelen kendi vatanı olduğu için Pontus bölgesindeki Komana’sı hakkındaki verdiği bilgiler daha detaylıdır. Fakat kendisinin de gördüğü gibi, bu iki tapındaki dinsel uygulamalar hemen hemen aynıdır. Bu yüzden, Pontus Komana’sı hakkında edindiğimiz bilgilerin Kappadokia Komanası için de geçerli olduğunu kabul ederek konumuza devam edeceğiz.

Kappadokia’daki Komana kenti bölgenin en verimli yeri olan Kataonia ovası üzerinde, bugünkü Şar/Tufanbeyli civarında kurulmuştur. Seramik buluntular, Helenistik dönem öncesinde bir yerleşim olduğuna dair kanıt yoktur. Kentte M.Ö. 4. Yüzyılın M.S. 2. yarısından yüzyıla kadar kesintisiz bir yerleşim olduğunu gösterir.¹⁵²⁶ Strabon da buranın coğrafi konumu ve genel durumu hakkında bilgiler vererek başlar:

“ἐν δὲ τῇ Ἀντιταύρῳ τούτῳ βαθεῖς καὶ στενοὶ εἰσὶν αὐλῶνες, ἐν οἷς ἴδρυνται τὰ Κόμανα καὶ τὸ τῆς Ἐννοῦς ἱερὸν ἣν ἐκεῖνοι Μᾶ ὀνομάζουσι: πόλις δ’ ἐστὶν ἀξιόλογος,

¹⁵²⁴ ayr., bkz. Cass., Dio, 36.3.32

¹⁵²⁵ Toplu olarak göç etme manasına gelir dolayısıyla bir Komana’dan diğer Komana’ya yapılan yolculuğu açıklar ve karşılıklı olarak yılda iki kez yapılır bu da muhtemelen ekinoks festivali sırasında gerçekleşir. Böylesi bir festivalin Hitit döneminde de olduğunu biliyoruz. Aslında Komanaların ritüellerin korunması aslında bu bize Hititlerden kalan bir halkın geleneklerini devam ettirdiğini gösterir. Zira, Perslerin din anlayışının burada çok etkin olduğunu söyleyemeyiz. (O.Casabonne)

¹⁵²⁶ H. Korsulu, *Kappadokia-Komana’sı Hellenistik ve Roma Dönemi Seramikleri*, (Doktora tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, Casabonne, s. 5; dipnot:17

πλεῖστον μέντοι τὸ τῶν θεοφορήτων πλῆθος καὶ τὸ τῶν ἱεροδούλων ἐν αὐτῇ. Κατάονες δὲ εἰσιν οἱ ἐνοικοῦντες, ἄλλως μὲν ὑπὸ τῷ βασιλεῖ τεταγμένοι, τοῦ δὲ ἱερέως ὑπακούοντες τὸ πλεόν: ὁ δὲ τοῦ θ' ἱεροῦ κύριός ἐστι καὶ τῶν ἱεροδούλων, οἱ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐπιδημίαν πλείους ἦσαν τῶν ἑξακισχιλίων, ἄνδρες ὁμοῦ γυναιζί. πρόσκειται δὲ τῷ ἱερῷ καὶ χώρα πολλή, καρποῦται δ' ὁ ἱερεὺς τὴν πρόσοδον, καὶ ἔστιν οὗτος δεῦτερος κατὰ τιμὴν [ἐν] τῇ Καππαδοκίᾳ μετὰ τὸν βασιλέα: ὥς δ' ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦ αὐτοῦ γένους ἦσαν οἱ ἱερεῖς τοῖς βασιλεῦσι.”(Strab.,12.2.3)

(Bu Antitauros’larda derin ve dar geçitler vardır ki bunların içerisinde Komana tapınağı inşa edilmiştir ve burada onların Ma dedikleri Enyo’nun tapınağı vardı. Şehir övgüye değerdir. Halkın çoğunluğu dindar insanlardan ve tapınak içerisinde yaşayan tapınak köleleridir. Oranın sakinleri Kataonia’lılardır ve diğer taraftan halk krala bağlı olmasına rağmen, çoğunlukla rahibi dinlerler. O, tapınağın ve tapınak kölelerinin başıdır ki bizim orada bulunduğumuz zamana göre sayıları kadın ve erkek birlikte 6 binden fazlaydı. Tapınağa birçok bölge adanmıştır ve rahip vergisini kendisi için alır, Bu kişi Kappadokia’da kraldan sonra ikinci sırada gelir. Çoğunlukla, rahipler krallarla aynı soydan geliyorlardı.)

Yunan kültürü, Anadolu’da İskender’in seferlerinden önce, deniz kıyılarından öteye geçmemişti. Persler Doğu Akdeniz kıyılarında soy tabanlı örgütlendiler, eyalette ve krallıkta gruplaşan beldeler ve farklı doğu kültürlerinden oluşan tapınak devlet modellerini kurdular.¹⁵²⁷ Bu yüzden Pers Krallığının iç kısmındaki bölgeler tamamen köy topluluklarından oluşmaktaydı. Roma döneminde de bunların farklı Yunanca adlarına Kappadokia bölgesinde de çokça rastlayabiliyoruz.¹⁵²⁸ Kappadokia Komana’sı civar köylerin tek bir çatı altında organize olmasıyla oluşmaktadır. Zira Komana’lar gibi bir diğer tapınak-devlet olan Zela’daki rahipler burayı Pers tanrılarının kutsal bir alanı idare etmiş ve her şeyin efendisi olmuşlardır.

Bu tapınakların muhtemelen şehirle pek bir alakası yoktu, genellikle yerel köyle daha iç içeydi ve güçlü bağları vardı. Halk tapınağı ve köyü Tanrısının ya da Tanrıçasının mülkü olarak görüyordu ve rahiplerin, topluluğun üzerinde, sadece dinsel değil, aynı zamanda sosyal, yönetim, yargı ve ekonomik anlamda önemli etkisi vardı. Tapınak ve köy arasındaki bağlantıyı sonları köy anlamına gelen

¹⁵²⁷ F. F. Abbott, 1976, s.70

¹⁵²⁸ F. F. Abbott, 1976, s.22

theophorik isimlerden de anlayabiliyoruz: Menokome, Hermokome, At yokhorion...¹⁵²⁹

Tapınak-devletlerin arazileri, Anadolu'nun karakteristik bir organizasyonu olarak, köy (belde) gruplarından (birliklerinden) oluşuyordu. Bunlar rahiplerin yönetimi altında tapınağa bağlı idiler. Roma döneminde, köy toplulukları belediyenin hizmet alanı içerisinde değildi, ya özel ya da imparatorluk mallarıydı, ya da rahiplerin kontrolü altındaki tapınak devletlerine aitti. Ancak Romalılar, Yunanlıları izleyerek elinden geldiğince birçok köy topluluklarını şehre çevirmişlerdir.

Her tapınak-devlet gibi Komana'nın da üç önemli ayağı vardır. Bu model rahip, köleler ve onların barınma ve yarı özgürlük (satılmama) karşılığında çalıştıkları verimli bir araziden oluşur.

Helenistik dönemde bu türden tapınaklar ve onların köyleri ile uygulamaları hakkında yeterince bilgimiz yoktur. Ancak Roma dönemindeki kaynaklardan bunlar hakkında bilgi edinebiliyoruz ve buradan tanrıların isimleri, mimarileri, şekillerinin görüntüleri, tapınanlarının adaklarının, kutsamalarının ve itiraflarının dili Yunanca olmasının dışında, arkaik ve adamakıllı doğulu bir tarzda olduğunu anlayabiliyoruz. Bu yüzden genel olarak Seleukoslar döneminde, bu tapınakların geleneksel dinsel muhtemel sosyal ve ekonomik sistemlerine de karışılmadı ve bu tapınaklar sahip oldukları kendi köylerinin yaşamlarında etkilerini korudular.¹⁵³⁰ Ancak yine de Seleukoslar, Ptolemaiosların Mısır'da yaptığı gibi, Anadolu'daki tapınakların hakimi ve toprağın sahibi olarak da gördüler. Gerektiğinde tapınaktan vergi aldılar ve arazilerini de askerlerine bağışladılar. Tapınakları da kentleştirmeye çalıştılar. Seleukoslar döneminde tapınaklardan acil durumlarda para alındığına dair kanıtlar da vardır.¹⁵³¹ Ayrıca bunlar, birçok kez yağmalanmaktan kurtulamamışlardır.

¹⁵²⁹ M.I. Rostovtzeff, 1941, s. 505

¹⁵³⁰ M.I. Rostovtzeff, 1941, s. 504- 505

¹⁵³¹ M.I. Rostovtzeff, 1941, s. 506

Roma, her bir eyaletin, politik sosyal ve ekonomik durumlarına göre farklı yönetim metotları uyguladı. Eğer barış sağlanmış ve vergiler de düzenli ödeniyorsa, Roma emrindeki halkların nasıl organize olduğu, hangi dili konuştuğu ve hangi tanrıya taptığı konusunda fazla ilgilenmedi.¹⁵³²

Tapınak-devletleri karşısında Roma'nın tavrı farklıydı; bütün amacı rahibin yönettiği bu organizasyondan gelebilecek olan tehdidi etkisizleştirmek üzerine kuruluydu. Örneğin Pisidia Antiokheiasında kurulan *colonia* Tanrı Men'in tapınağının topraklarını ve kölelerini almıştır. Başka yerlerde Romalılar, rahiplik makamını aşama aşama Yunan-Roman tarzda örgütlenmesine izin verdi. Roma döneminde kültler saygın olmaya devam etti, ancak topluluklar Yunan şehir devleti tarzında örgütlenmeye evirildiler. Rahiplik makamı çoklu oldu ve yerel hellenize olmuş olan aristokratlardan seçildi.¹⁵³³

4.2.4 Komana Tapınağı Rahipleri

Topraklar ve geniş araziler sadece büyük toprak sahiplerin veya Kralların değil aynı zamanda Tanrıların mallarıydı. Bu inanış özellikle Doğu, Pontus ve Kappadokia'da geçerliydi ve geniş toprakları, tanrıların temsilcileri olan rahipler, binlerce köleler aracılığıyla Strabon döneminde M.Ö. birinci yüzyılda işliyorlardı. Rahipler tapınakların sahibi konumundaydı.

Tapınaklar tanrı buyruğunun yorumlandığı yerlerdi ve bu nedenle rahiplerin yetkisi yasal olmaktan ziyade ruhaniydi.¹⁵³⁴ Aslında Kral ülkedeki mutlak otoriteye sahip olmasına rağmen, Komana kentini pratik olarak rahip yönetir. Tapınağın rahibi genellikle Kral ile kan bağı olan bir kişidir. Komana rahibi, Kappadokia bölgesinde yer alan diğer tapınak rahipleri içerisinde birinci sırada, ülke genelinde ise kraldan sonra ikinci sırada gelir. Rahip, emrinde karın tokluğuna gönüllü olarak çalışan

¹⁵³² CAH, 9. s. 462

¹⁵³³ M. Beard, J. North, S. Price, *Religions of Rome*, Cambridge, 1998, s.341

¹⁵³⁴ Raditsa, 1983

binlerce (altı bin) kutsal köleye sahiptir ve aslında gücünü bunlardan alır, verimli araziden elde edilen geliri kendisi için toplayan ve bu sistemi işleten kişidir. Öte yandan Rahip, bölgede gelişen siyasi olayların içerisinde yer aldığı için politik bir kimliği ile de karşımıza çıkar. Aslında bu sistemin, bugünden bakıldığı zaman ilkel bir yapı olduğu düşünülebilir. Fakat bu dönemden binlerce yıl sonra bile, M.S. 15. ve 16. yüzyılda İsviçre topraklarının büyük bir kısmının Papa'nın elinde olduğunu hatırlamak gerekir.¹⁵³⁵ Bu sistemin neredeyse tüm kurumlarıyla çok geç dönemlerde dahi karşımıza çıkması ilginçtir.

Strabon Kappadokia Komana'sına gittiği zaman gözlemlerini detaylıca aktarmıştır. Anlatılanlardan rahibin gücünü anlayabiliyoruz. Ona göre, Tapınağın rahibi (*ὁ ἱερεὺς*) tapınak için ayrılan geniş topraklardan elde edilen gelirleri kendisi için toplar. Strabon, Komana'nın yarısı kadar yaklaşık üç bin kölesi olan Venesa'ya gittiği zaman, bu gelirin miktarının yıllık olarak yüz *talentum* olduğunu yazar.¹⁵³⁶ Dolayısıyla Komana'nın geliri bundan çok daha fazla olmalıydı.

Tapınağın bulunduğu Katonia halkının Kral'a bağlı olmasına ve Komana rahibinin kraldan sonra ikinci sırada yer almasına rağmen, halk rahibin sözünü daha çok dinlerdi. Rahip, sayısı 6 bini aşan tapınağın kutsal kölelerin (*ἱεροδούλοι*):¹⁵³⁷ ve tapınağa bağlı köyde oturan Ma'ya inanan dindar insanların (*θεοφορήτοι*) ve ona bağlı olan köylerin efendisiydi. (*κύριος*) Rahip ise zengin gelir kaynaklarına sahip kutsal arazi sanki kendi öz topraklarıymış gibi onun emrindeydi ve her şey ona bağlıydı.¹⁵³⁸

“πόλις δ' ἐστὶν ἀξιόλογος, πλεῖστον μέντοι τὸ τῶν θεοφορήτων πλῆθος καὶ τὸ τῶν ἱεροδούλων ἐν αὐτῇ. Κατάονες δὲ εἰσιν οἱ ἐνοικοῦντες, ἄλλως μὲν ὑπὸ τῷ βασιλεῖ τεταγμένοι, τοῦ δὲ ἱερέως ὑπακούοντες τὸ πλεόν· ὁ δὲ τοῦ θ' ἱεροῦ κύριός ἐστι καὶ τῶν ἱεροδούλων, οἱ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐπιδημίαν πλείους ἦσαν τῶν ἐξακισχιλίων, ἄνδρες ὁμοῦ γυναιξί. πρόσκειται δὲ τῷ ἱερῷ καὶ χώρα πολλή, καρποῦται δ' ὁ ἱερεὺς τὴν πρόσοδον, καὶ ἔστιν οὗτος δεύτερος

¹⁵³⁵ Server Tanili, *Uygurluk Tarihi*, Alkim, 2006

¹⁵³⁶ Strab.,12.2.6

¹⁵³⁷ Strab.,12.2.3

¹⁵³⁸ Strab., 12.3.37

κατὰ τιμὴν [ἐν] τῇ Καππαδοκίᾳ μετὰ τὸν βασιλέα: ὡς δ' ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦ αὐτοῦ γένους ἦσαν οἱ ἱερεῖς τοῖς βασιλεῦσι..”(Strab.,12.2.3)

(Şehir övgüye değerdir. Halkın çoğunluğu dindar insanlardan ve tapınak içerisinde yaşayan tapınak köleleridir. Oranın sakinleri Kataonia’lılardır ve diğer taraftan halk krala bağlı olmasına rağmen, çoğunlukla rahibi dinlerler. O, tapınağın ve tapınak kölelerinin başıdır ki bizim orada bulunduğumuz zamana göre sayıları kadın ve erkek birlikte altı binden fazlaydı. Tapınağa birçok bölge adanmıştır ve rahip vergisini kendisi için alır, Bu kişi Kappadokia’da kraldan sonra ikinci sırada gelir. Çoğunlukla, rahipler krallarla aynı soydan geliyorlardı.)

Rahiplik makamının da, daha sonra görülen piskoposluk makamında olduğu gibi, yetki bakımından dereceleri vardı; Kappadokia Komana rahibi kraldan sonra ilk sıradadır ve onun ardından Kappadokia’nın diğer tapınak devletleri olan Morimene ve Venesa rahiplerinin geldiğini görüyoruz.¹⁵³⁹ Çünkü kral geleneği olan taç takmayı sadece rahiplerle paylaşır. Bu da onların güçlerinin büyüklüğünü gösteren en önemli kanıtlardan birisidir:

“διάδημα φορῶν ἐτύχανεν ὁ ἱερεὺς, καὶ ἡν δεύτερος κατὰ τιμὴν μετὰ τὸν βασιλέα”
(Strab., 12.2.32)

(Rahip, *diadema* (taç) taşıyordu ve saygınlık bakımından kraldan sonra ikinci sıradaydı.)

Romalılar bu görüngü (fenomen) karşılaştıkları zaman içgüdüleri devletin rahipler üzerinde bir ölçüde kontrolü olması gerektiğini düşündüler. Romalılar doğudaki rahiplerin gücünden faydalanmasını bildiler ve özellikle Kappadokia kralı Arkhelaos gibi dindar ve ulusalcı yöneticileri kullanmasını bildiler.¹⁵⁴⁰

¹⁵³⁹ Strab., 12.2.6

¹⁵⁴⁰ R. D. Sullivan, "Priesthoods of the Eastern Dynastic Aristocracy." Pp. 914-39 in Şahin et al., *Studien zur Religion und Kultur Kleinasien*, 1978

Caesar'ın generali ve *Bellum Alexandrinum* savaşının devamını yazan Hirtius, Caesar'ın Anadolu'ya dönüşünde Bellona (Ma) tapınağına uğradığını ve rahip hakkındaki gözlemlerini yazar. Ona göre Rahip, kral soyundan ve onların aralarındaki anlaşma ile (*secundus a rege consensu gentis*) bu göreve gelir:

“ *ibi rebus omnibus provinciae et finitimarum civitatum constitutis cupiditate proficiscendi ad bellum gerendum non diutius moratur magnisque itineribus per Cappadociam confectis biduum Mazacae commoratus Comana * * * * * vetustissimum et sanctissimum in Cappadocia Bellonae templum, quod tanta religione colitur ut sacerdos eius deae maiestate imperio potentia secundus a rege consensu gentis illius habeatur. id homini nobilissimo Lycomedi Bithyno adiudicavit qui regio Cappadocum genere ortus, propter adversam fortunam maiorum suorum mutationemque generis iure minime dubio, vetustate tamen intermissio, sacerdotium id repetebat.* ” (Bell., Alexand., 66)

(.....Mazaka'da iki gün kaldıktan sonra, Kappadokia'daki son derece eski ve kutsal Bellona'nın tapınağına gelir ve bağlılıkla (saygıyla) tapınım görür ki onun rahibi güç ve saygınlık bakımından kraldan sonra ikinci sırada gelen rahip kral tarafından onu soyunun uzlaşmasıyla kabul edilir. Bu görevi Kappadokialıların kral soyundan gelen son derece soylu ve atalarının kötü ve değişken talihleri yüzünden ve soyunun kuşku götürmeyen hakkından dolayı, yaşlılığı nedeniyle kesintiye uğramış olsa bile o, rahipliği isteyen Bithynialı Lykomedes'e bahşetti.)

Kappadokia'nın strategiasından biri olan Kataonia'nın kenti olan Komana'da Geç Helenistik veya Erken Roma döneminden ele geçen bir yazıt, olasılıkla Mithratokhmes adındaki bir Komana rahibinin bölgenin dini ve idari lideri olduğunu gösterir. Bu durum, Hititlerdeki gibi dinsel ve yönetsel güçlerin birbirine girdiğini gösterir:

“NIHI

ITEI

Μιθρατωχμην Ιαζημιος τον ιερέ]ατης Νικηφόρου θε[ας,

καϊ] στραατηγον Καταονία[ς, η|γησάμενον αυτών έπιεικ[ώς

καϊ ενεργετικως. ”¹⁵⁴¹

¹⁵⁴¹ R. Harper, *Tituli Comanorum Cappadociae*, 1968, 2.04

(Zafer getiren tanrıçanın rahibi ve Kataonia *strategosu*, onları dürüstçe ve cömetçe yöneten İazemios oğlu MitratoKhmes'i,)

Komana rahibi, vali olarak bölgenin en yüksek idari gücünü ve siyasi otoritesini de gösterir. Kappadokia tarihine baktığımızda, rahibin kendisine bağlı olan bir ordusunun bulunması, onun güçlü bir komutan olarak bölgenin en yüksek askeri gücü olduğunu gösterir. Cicero, rahibin bu gücüne tanıklık etmiş ve Kappadokia rahibine karşı yapılacak bir savaşın çok zorlu olacağını yazmıştır:

“cumque magnum bellum in Cappadocia concitaretur si sacerdos armis se, quod facturus putabatur, defenderet, adulescens et equitatu et peditatu et pecunia paratus et toto iis qui novari aliquid volebant, perfeci ut e regno ille discederet rexque sine tumultu ac sine armis omni auctoritate aulae communita regnum cum dignitate obtineret. ” (Cic. Ad Fam., 15. 4.6)

(Eğer ki rahip kendisini silahlarla savunsaydı ki öyle yapacağı düşünülüyordu, Kappadokia'da büyük bir savaş ortaya çıkardı. Çünkü rahip atlı, yaya birlikleriyle ve parasıyla hazır genç birisiydi ve her türden değişiklik yapmak isteyen kişilere güveniyordu....)

Strabon'un Pontus Komana rahibiyle ilgili aktardığı olaylardan da rahiplerin artık yöneticiler tarafından atandıkları için siyasi olayların içinde oldukları görülebiliyoruz.

Denetimsiz olan her yapı gibi, bu tapınakların da, ihtiraslı kişilerin eline geçtiği zaman kutsal bir mekan olmasına rağmen insanların kendi çıkarları için kullanılacağı açıktır. Strabon'un, Zela rahibi Pythodoris için söyledikleri bu durumu net bir şekilde gösterir:

“τὸ δὲ πλῆθος τῶν ἱεροδούλων καὶ αἱ τῶν ἱερέων τιμαὶ παρὰ μὲν τοῖς βασιλεῦσι τὸν αὐτὸν εἶχον τύπον ὥνπερ προείπομεν, νυνὶ δὲ ἐπὶ τῇ Πυθοδωρίδι πάντ' ἐστίν. ἐκάκωσαν δὲ πολλοὶ καὶ ἐμείωσαν τὸ τε πλῆθος τῶν ἱεροδούλων καὶ τὴν ἄλλην εὐπορίαν.” (Strab., 12.3.37)

(Krallar zamanında tapınak hizmetkârlarının sayısı ve rahiplerin saygınlığı önceden söylediğim şekildeydi fakat şimdi ise her şey Pythodoris'in egemenliği altındadır. Birçok insan hizmetkârların sayısını ve tapınağın başka zenginliğini kötüye kullandılar ve azalttılar.)

Aynı şekilde Gordion'lu Kleon adında bir haydudun Antonius ve Augustus arasındaki savaşta doğru tarafı tutması sonucunda Pontus Komana rahipliğine getirilmesi süreci de rahibin tutumunu anlatır:

“.....ὥστ' ἀντὶ ληστοῦ δυνάστου περιέκειτο σχῆμα, ἱερεὺς μὲν ὢν τοῦ Ἀβρεττηνοῦ Διός, Μυσίου θεοῦ, μέρος δ' ἔχων ὑπήκοον τῆς Μωρηνῆς (Μυσία δέ ἐστι καὶ αὕτη, καθάπερ ἡ Ἀβρεττηνή), λαβὼν δὲ ὕστατα καὶ τὴν ἐν τῷ Πόντῳ τῶν Κομάνων ἱερωσύνην, εἰς ἣν κατελθὼν ἐντὸς μηνιαίου χρόνου κατέστρεψε τὸν βίον· νόσος δ' ἐξήγαγεν αὐτὸν ὀξεία, εἴτ' ἄλλως ἐπιπεσοῦσα ἐκ τῆς ἄδην πλησμονῆς εἴθ', ὡς ἔφασαν οἱ περὶ τὸ ἱερόν, κατὰ μῆνιν τῆς θεοῦ· ἐν γὰρ τῷ πε-ριβόλῳ τοῦ τεμένους ἡ οἴκησίς ἐστιν ἥ τε τοῦ ἱερέως καὶ τῆς ἱερείας, τὸ δὲ τέμενος χωρὶς τῆς ἄλλης ἀγιστείας διαφανέστατα τῆς τῶν ὑείων κρεῶν βρώσεως καθαρεύει, ὅπου γε καὶ ἡ ὅλη πόλις, οὐδ' εἰσάγεται εἰς αὐτὴν ὕς· ὁ δ' ἐν τοῖς πρώτοις τὸ ληστρικὸν ἦθος ἐπεδείξατο εὐθὺς κατὰ τὴν πρώτην εἴσοδον τῇ παραβάσει τούτου τοῦ ἔθους ὥσπερ οὐχ ἱερεὺς εἰσεληλυθὼς ἀλλὰ διαφοθoreὺς τῶν ἱερῶν.” (Strab., 12.8.9)

(.....öyle ki bir haydutluktan hükümdar olmanın şerefine ulaşıyordu, zira Mysia tanrısı, Abrettenos Zeus rahibi, Morene'nin bir parçasını boyunduruğuna aldı (Abrettene gibi o da Mysia'dadır) ve en son olarak da Pontus'daki Komana'nın rahipliğini aldı fakat buraya geldikten bir kaç gün sonra yaşamını yitirdi. Onu hayattan keskin (acute) bir hastalık alıp götürdü, ya aralıksız bir kan dolgunluğundan dolayı farklı bir şeye maruz kaldı ya da tapınak civarındakilerin söylediği gibi, Tanrıçanın öfkesi yüzünden oldu. Kutsal alanın çevresinde (peribolos) rahiplerin ve rahibelerin oturma alanı vardır burası farklı yönlerden kutsal olmasının yanı sıra, son derece açık bir şekilde domuz eti yenmesini yasaklar. Hatta bütün kentin herhangi bir yerinde ve domuz kente sokulamaz. İlk girişini bu geleneği çiğneyerek sanki bir rahip değil de kutsal olan ne varsa onu bozan birisi olarak yapan bu adam (Kleon), daha ilk işleri arasında bu haydutça karakterini göstermiş oldu.)

Başka bir olayda ise, Strabon'un dedesi Pontus Komana rahipliği görevinde bulunduğu sırada, Roma'nın tarafını tutarak Pontus kralına karşı giriştiği tertibi de açıklıkla yazar:

“Ἐμνήσθημεν δὲ πρότερον Δορυλάου τε τοῦ τακτικοῦ, ὃς ἦν πρόπαππος τῆς μητρὸς ἡμῶν, καὶ ἄλλου Δορυλάου, ὃς ἦν ἐκείνου ἀδελφίδου υἱὸς δὲ Φιλεταίρου, καὶ διότι ἐκεῖνος τῶν ἄλλων τιμῶν παρὰ τοῦ Εὐπάτορος τῶν μεγίστων τυχὼν καὶ δὴ καὶ τῆς ἐν Κομάνοις ἱερωσύνης ἐφωράθη τὴν βασιλείαν ἀφιστὰς Ρωμαίοις.” (Strab., 12. 3.33)

(Daha önceden annemin dedesi olan Dorylaeus’u hatırlattım ve bunun yeğeni Philetairos’un oğlu olan diğer Dorylaeus’u hatırlatmıştım, zira onun Eupator’dan başka onurların yanında bunların en büyüğü olan Komana rahipliğini almasına karşın, Romalılarla birlikte krallığa karşı bir ayaklanma içerisindeyken yakalandı.)

Görüldüğü gibi, Romalılar, Mithridates Eupator’a karşı yapacakları bir tertipte rahibi kullanacaklardı. Elbette ki böyle bir yapının veya gücün de siyasetten uzak kalabileceği düşünülemez. Bununla birlikte, Mithridates Eupator’un rahibin Romalılarla işbirliği yapmasını görememesi de ayrı bir sorundur. Bu durum da bize, rahibin istediğini yapma konusunda rahat bırakıldığına işaret ediyor.

Roma, özellikle Mithridates savaşının etkisiyle Pontus’daki Komana tapınağı ile yakından ilgilenmektedir ve rahibini kendisini atamaktadır. Pompeius, Pontus’u ele geçirdikten sonra rahip olarak Arkhelaos’u atadı ve halka da ona boyun eğmesini emretti. Öte yandan tapınağa yeni topraklar eklemek suretiyle tapınağı güçlendirmeye çalışmıştır. Strabon’a göre, krallar dönemindeki yapının daha önce anlattığı gibi olmasına karşın Pompeius’un bizzat kendisinin Pontus Komana’sına tapınağın var olan toprağına da yenisini eklediğini yazar:

“Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν βασιλέων οὕτω τὰ Κόμανα διωκεῖτο ὡς εἴρηται, παραλαβὼν δὲ Πομπήιος τὴν ἐξουσίαν Ἀρχέλαον ἐπέστησεν ἱερέα καὶ προσώρισεν αὐτῷ χώραν δίσχοινον κύκλῳ (τοῦτο δ’ ἔστιν ἐξήκοντα στάδιοι) πρὸς τῇ ἱερᾷ, προστάζας τοῖς ἐνοικοῦσι πειθαρχεῖν αὐτῷ· κύριος πλὴν τοῦ πιπράσκειν.” (Strab., 12.3.34)

(Krallar döneminde, Komana tapınağının işleri söylendiği gibi idare ediliyordu, Pompeius yetkiyi üzerine aldıktan sonra, rahipliğe Arkhelaos’u atadı ve kutsal alanın arasına çevresi iki δίσχοινον κύκλον (*schoeni*) eden bu da yaklaşık 60 stadionluk bir köyü kutsal alan için ona verdi ve burada oturanlara ona itaat etmesini emretti.)

Pompeius, tapınağın bulunduğu bölgenin içerisinde yaşayanların olduğu bir toprak parçasını tapınağın sınırları içerisine katarak kutsal alan yapmıştır. Bunun sonucunda vergisini daha önceden krala veren halk, şimdi bunu tapınağa verir. Kendisinden önceki diğer yöneticiler gibi Pompeius da bunu yaparak, halkın gözündeki şanını arttırmayı amaçlamıştır. Çünkü bir yöneticinin bir tapınağa toprak bağışlaması onun dindarlığını ve cömertliğini gösterir¹⁵⁴² ve aynı şekilde bu da halkın gözündeki şanını arttırmak için en önemli araçtır.

Caesar, iç savaş sırasında Pompeius'u desteklemiş olanlara düşmanlığını sürdürmemiştir ve Pompeius tarafından verilen unvanları genellikle kimsenin elinden almamıştır. Fakat bir istisna olarak bu savaşta Pompeius'u desteklemiş olan Pontus Komana'sının rahibi Arkhelaos'u bu görevden alarak yerine Lykomedes'i atamıştır¹⁵⁴³ (*πλὴν τῆς ἐν Κομάνοις ἱερωσύνης, ἣν ἐς Λυκομήδην μετήνεγκεν ἀπὸ Ἀρχελάου*). Bu da Romalı yöneticilerin gücünden dolayı Komana rahibinin kim olacağı konusunda hassas davrandıklarının bir göstergesidir.

Bu rahipler, Mithridates savaşları sırasında, Tanrıça Ma'nın Roma'ya taşınmasından sonra tanrıçanın kültünden yola çıkılarak Bellona'nın rahibine, kendinden geçen anlamında *fanaticus* ya da *Bellonarius* olarak adlandırılmıştır: *ut fanaticus oestro percussus, Bellona, tuo diuinat*¹⁵⁴⁴() (ey Bellona senin kehanetinle çılgına dönen (kendine vuran) *fanaticus* (rahip) gibi).

4.2.5 Komana Tapınağı Köleleri (*hierodouloi*)

Komana köleleri tapınak devlet sisteminin çalışması için gerekli olan işgücüdür ve sistemin en alt kademesindeki sınıftır. Köleler tapınağın verimli arazilerinde çalışarak bu sistemin devamını sağlarlar. Kadın köleler de bu işlerinin yanı sıra, Strabon'un da belirttiği gibi, tapınak kurtezanlığı yaparak buradaki

¹⁵⁴² B. Dignas, *Economy of the Sacred economy in Hellenistic and Roman Asia Minor*, Oxford, 2004

¹⁵⁴³ App., *Mith.*, 24. 121

¹⁵⁴⁴ Iuv., 4.123

görevlerini bu şekilde yerine getirirler. Tapınak köleleri sadece toprak işinde çalışarak ve beden gücünü kullanarak hizmet eden kölelerden oluşmaz, ayrıca burada tanrıçasına ya da tanrısına hizmet eden sanatçılar, şarkıcılar, müzisyenler, dansçılar, esnaflar ve hem büyükbaş hem de küçük baş hayvancılıkla uğraşan köleler de vardır.¹⁵⁴⁵ Aslında tapınak köleleri, diğer kölelere göre daha iyi durumdadırlar, çünkü köleler buradaki hizmetleri karşılığında hem tapınağın arazisinde barınma hakkına sahiptirler hem de bir köle için önemli bir ayrıcalık olan satılmama hakkına sahip olurlar ve azat edildikten sonra da hayatlarını burada sürdürürler.

Tapınak kölelerinin sosyal statüsü ya da ayrıcalık konumu hakkındaki en geniş bilgiyi Kommagene kralı I. Antiokhos'un yazıtından anlayabiliyoruz. Bu yazıtta, herhangi bir kralın hanedanın, rahibin ya da yüksek kamu görevlisinin, tanrıların isteğine uygun olarak atalarının tapınak kölesi yaptığı bu kişileri herhangi bir şekilde kendileri için köle yapmasını, tapınak kölelerine ve onların akrabalarına kötü davranmasını ve ayrıca bu işleri başkaları için yapıp bu işten soğutulamayacağını yasaklamıştır. Rahibin korumasında olan bu kölelere krallar ve yöneticiler iyi davranırsa, bu dindarlılıklarından ötürü tanrıların ve büyük kahramanların sevgisini kazanacaklarını belirtmiştir.¹⁵⁴⁶ Bu yazıt tapınak kölelerinin ayrıcalığını net bir şekilde gösterir. Anlaşıldığı kadarıyla kölelerin durumu herhangi bir yasayla değil, tapınağa ve onun kutsal yaptırımlarına bağlıydı.

Strabon, Pontus ve Kappadokia Komana'ları ziyaretindeki gözlemlerinde, kölelerin sayısının kadın-erkek toplam altı binden fazla olduğunu ve onların gelirini rahibin topladığı bir toprak parçası üzerinde yaşadıklarını yazar:

“ὁ δὲ τοῦ θ' ἱεροῦ κύριός ἐστι καὶ τῶν ἱεροδοῦλων, οἱ κατὰ τὴν ἡμετέραν ἐπιδημίαν πλείους ἦσαν τῶν ἐξακισχιλίων, ἄνδρες ὁμοῦ γυναιξί. πρόσκειται δὲ τῷ ἱερῷ καὶ χώρα πολλή, καρποῦται δ' ὁ ἱερεὺς τὴν πρόσοδον” (Strab., 12.2.3)

¹⁵⁴⁵ M.I. Rostovtzeff, 1941, s. 506

¹⁵⁴⁶ M.I. Rostovtzeff, 1941, s. 506 bkz. dipnot: 281; E. Sökmen, 2002, s.18

(O (Rahip), tapınağın ve tapınak kölelerinin başıdır ki bizim orada bulunduğumuz zamanda sayıları kadın ve erkek birlikte altı binden fazlaydı. Tapınağa birçok bölge adanmıştır ve rahip vergisini kendisi için alır,)

Strabon'a göre Komana tapınağının köleleri satılamazlar:

“τούτων μὲν οὖν ἡγεμῶν ἦν καὶ τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων ἱεροδούλων κύριος πλὴν τοῦ πιπράσκειν· ἦσαν δὲ οὐκ ἐλάττους οὐδ' ἐνταῦθα τῶν ἐξακισχιλίων.” (Strab., 12.3.34)

(şimdi ise rahip, bunların (köleler) tek hakimidir ve şehirde oturan kölelerin satma dışında tek hakimidir. Burada da kölelerin sayısı altı binden az değildi.)

Tapınağın kadın köleleri, yılda iki kez düzenlenen şenliklerde kutsal bir görevi yerine getirmek üzere buraya gelen kişilere kurtezanlık yaparlar. Strabon bu bakımdan da Pontus Komana'sını Korinthos'a benzetir:

“συνέρχονται δὲ κατὰ τὰς ἐξόδους τῆς θεοῦ πανταχόθεν ἕκ τε τῶν πόλεων καὶ τῆς χώρας ἄνδρες ὁμοῦ γυναιξὶν ἐπὶ τὴν ἐορτήν· καὶ ἄλλοι δὲ κατ' εὐχὴν αἰεὶ τινες ἐπιδημοῦσι θυσίας ἐπιτελοῦντες τῇ θεῷ. καὶ εἰσιν ἀβροδίαιτοι οἱ ἐνοικοῦντες, καὶ οἰνόφοντα τὰ κτήματα αὐτῶν ἐστί πάντα, καὶ πλῆθος γυναικῶν τῶν ἐργαζομένων ἀπὸ τοῦ σώματος, ὧν αἱ πλείους εἰσὶν ἱεραί. τρόπον γὰρ δὴ τινὰ μικρὰ Κόρινθος ἐστὶν ἡ πόλις· καὶ γὰρ ἐκεῖ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐταιρῶν, αἱ τῆς Ἀφροδίτης ἦσαν ἱεραί, πολλὸς ἦν ὁ ἐπιδημῶν καὶ ἐνεορτάζων τῷ τόπῳ· οἱ δ' ἐμπορικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ τελέως ἐξανηλίσκοντο, ὥστ' ἐπ' αὐτῶν καὶ παροιμίαν ἐκπεσεῖν τοιαύτην “οὐ παν “τὸς ἀνδρὸς εἰς Κόρινθόν ἐσθ' ὁ πλοῦς.” (Strab., 12.3.36)

(Tanrıçanın eksodos'u için kentlerden ve köyden dört bir yandan kadınlarla birlikte erkekler şenliğe katılmak için beraber gelirler. Bazıları ise, yemininler (adakları) için Tanrıça'ya kurban keserek köyde kalırlar. Yerel halk son derece bolluk içindedir ve topraklarının hepsi bağlarla doludur. Bedenlerinden kazanç sağlayan ve kendilerini tanrıçaya adanmış olan birçok kadın vardır. Zira şehir bu bakımdan küçük Korinthos'tur. Orada da kendilerini Aphrodites'e adanmış *hetairo*slarla doludur.)

Bu paragrafta bahsedilen, ἄλλοι “bazı kişiler” olarak ifade edilen muhtemelen Tanrıça'ya bağlılıklarını göstermek için törenine katılan azatlı köleler ya da inanan

kişilerdir. Tanrıçanın bu kültünde kadın kölelerin bu şekilde yer almış olması, tanrıçanın doğuruculuk ve verimlilik özelliğine ilişkin büyüsel bir ritüel olarak da açıklanabilir.¹⁵⁴⁷ Öte yandan Strabon'da anlatılan ve Pers geleneğinin bir devamı olarak Armenia'da Anaitis'a adanmış bir tapınakta köle olarak hizmet eden kadınların sadece kölelerden oluşmadığını soylu insanların kızlarının da bu amaçla tapınakta bulunduklarını anlatırlar:

Ἀπαντα μὲν οὖν τὰ τῶν Περσῶν ἱερὰ καὶ Μῆδοι καὶ Ἀρμένιοι τετιμήκασιν, τὰ δὲ τῆς Ἀναϊτίδος διαφερόντως Ἀρμένιοι, ἔν τε ἄλλοις ἰδρυσάμενοι τόποις καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ Ἀκιλσισηνῇ. ἀνατιθέασιν δ' ἐνταῦθα δούλους καὶ δούλας· καὶ τοῦτο μὲν οὐ θαυμαστόν, ἀλλὰ καὶ θυγατέρας οἱ ἐπιφανέστατοι τοῦ ἔθνους ἀνιεροῦσι παρθένους, αἷς νόμος ἐστὶ καταπορνευθείσας πολλὸν χρόνον παρὰ τῇ θεῷ μετὰ ταῦτα δίδοσθαι πρὸς γάμον,.....” (Strab., 11.14. 19)

(Perslerin bütün tapınaklarına, Medler, Armenialılar saygı göstermişlerdir fakat Armenialılar ise Anahitas'inkine başka bölgelerde ve özellikle de Akisilene'de tapınak inşa ederek daha farklı bir şekilde saygı gösterdiler. Burada erkek ve kadın köleleri adarlar ve şaşılacak olan bu değildir ancak soyu son derece seçkin olan insanların bakire kızlarını adamasıdır onlar için tanrıçanın yanında uzun süre tapınak kurtezanlığı yapması ve bundan sonra evlilik için verilmesi gelenektir.)

Strabon'un bu paragrafta gönderme yaptığı Herodotos, benzer bir geleneğin Mezopotamya'daki varlığını aktarır ve Herodotos bunu Babillilerin en yüz kızartıcı suçu olarak atfeder.¹⁵⁴⁸ Bu geleneği, Aphrodites'in onuruna yapılan dinsel bir ritüel olarak sunar. Ayrıca böylesi bir geleneğin Lydia'da da var olduğunu vurgular.¹⁵⁴⁹ Dolayısıyla bunun bir gelenek olduğu sonucunu çıkarıyoruz. Bu durumda onlara tapınak köleleri yerine hizmetkarı dememiz daha doğru olacaktır.

¹⁵⁴⁷ Ö. Çapar, “Yerli Bir Anadolu Tanrıçası: MA”, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 37, 1-2 (1995).

¹⁵⁴⁸ Herodotos, 1.199

¹⁵⁴⁹ Herodotos., 1. 93

4.2.6 Komana Tapınak Devlet Yapısının Kökeni

Tarihsel olarak baktığımız zaman bu tapınak şehirlerinin izlerine Hitit döneminde de rastlayabiliyoruz. Hitit tanrıları, Fırtına Tanrısı ve Güneş Tanrısı'nın büyük tapınakları ile birlikte tanrının ve rahiplerin özel ihtiyaçlarını karşılamak için toprakları vardı. Bu tapınakların ve çalışanlarının ihtiyaçları geniş tarımsal arazilerinden sağlanıyordu ve aynı şekilde bunları da binlerce köle çalıştırıyordu.¹⁵⁵⁰ Hitit dini pratiklerinin bölgenin daha sonraki sahipleri olan Kappadokialıların dini yaşamında izler bıraktığı düşünülmektedir ve tapınak devlet modelinin Kappadokia bölgesinde sürdürüldüğü görülmektedir. Komana'nın adı belki de Hitit döneminde Kummanni idi, ayrıca bu bölgede Hepat'a adanmış bir tapınak vardı. Kizzuwatna krallığının en önemli dinsel mekanı da burasıydı.¹⁵⁵¹ Burada, Casabonne son derece mantıklı bir şekilde bir Anadolu Hitit tanrıçası olan Iştar- Sauska ile Ma'yı özdeşleştirir. Fakat burada gözden kaçırmamız gereken bir şey vardır: o da Komana tapınağında Helenistik dönemden önceye giden herhangi bir buluntu yoktur; civarda bir Hitit tanrısına ait heykel bulunsa da bunun henüz Komana'yla ilişkisi saptanamamıştır ve dolayısıyla Hititlerle bağlantı kurmak için henüz bilgilerimiz net değildir.

Hitit dönemine kadar gitmeden önce elimizdeki antik kaynaklardan bu tapınağın kuruluşuyla ilgili mitolojik hikayeler ve Komana ismiyle ilgili bir kaç bilgiye rastlayabiliyoruz.

Strabon, Komana'nın kentinin kuruluş mitolojisini Orestes ve Iphigeneia'ya kadar götürür:

“τὰ δὲ ἱερὰ ταῦτα δοκεῖ Ὀρέστης μετὰ τῆς ἀδελφῆς Ἰφιγενείας κομίσαι δεῦρο ἀπὸ τῆς Ταυρικῆς Σκυθίας, τὰ τῆς Ταυροπόλου Ἀρτέμιδος, ἐνταῦθα δὲ καὶ τὴν πένθιμον κόμην ἀποθέσθαι, ἀφ' ἧς καὶ τοῦνομα τῇ πόλει.” (Strab.,12.2.3)

¹⁵⁵⁰ T. Bryce, *Life and Society in Hittite Kingdom*, 2004, s.51 Belki de Hitit toplumundan olduğu gibi Kappadokia'da toplumun önemli kesiminin kölelerden oluşması bunu etkileyen nedenlerden birisi olabilir; Judy H. Hensel, 2008, s.80-81

¹⁵⁵¹ E. Sökmen, 2005

(Bu kutsal işleri, Orestes kız kardeşi Iphigenia ile birlikte Artemis Tauropolos'un onuruna düzenlenen işleri Taurike Skytiasından, buraya getirdiği ve kente ismini veren yaşlı saçını (πένθιμον κόμην) buraya bıraktığı düşünülür.)¹⁵⁵²

M.S. 4. yüzyılda yaşamış olan Kilikialı Procopius ise bu hikayeyi bir mantık çerçevesinde daha detaylıca aktarır. Karadeniz kıyısındaki bir bölge olan Celesene'de oturan Taurosların İphgenia, Orestes kehanete uyararak Pylades Artemis'inin heykelini de yanlarına alıp hastalıktan kurtulmak için buradan kaçarak Pontus'a bir Artemis tapınağı inşa ettirirler ancak bu hastalık geçmeyince Kappadokia'daki Komana'yı inşa ettirir ve hastalıktan kurtulunca da buraya kendi saçını bırakır:

“Επειδὴ ἐκ Ταύρων Ὀρέστης ζὺν τῇ ἀδελφῇ ἀπιὼν ὄχετο, ζυνέπεσεν αὐτῷ νοσῆσαι τὸ σῶμα. καὶ ἀμφὶ τῇ νόσῳ πυνθανομένῳ χρῆσαι τὸ μαντεῖόν φασιν οὐ πρότερον λωφῆσειν αὐτῷ τὸ κακόν, πρὶν τῇ Ἀρτέμιδι ναὸν δεῖμασθαι ἐν χώρω τοιούτῳ οἷον δὴ τὸν ἐν Ταύροις ζυμβαίνει εἶναι, ἐνταῦθά τε ἀποκείρασθαι τὴν αὐτοῦ κόμην καὶ αὐτῇ ὁμωνύμως καλέσαι τὴν πόλιν. διὸ δὴ Ὀρέστην περιόντα τὰ ἐκείνη χωρία ἐν Πόντῳ γενέσθαι, κατιδεῖν τε ὄρος ὃ δὴ ἐνταῦθα ἀπότομον ἀπεκρέματο, ἔρρει τε ἔνερθεν παρὰ τὰς τοῦ ὄρους ἐσχατίας ἵσταμις Ἰρις, ὑπότο πῆσαντα οὖν τὸν Ὀρέστην τότε τοῦτόν οἱ τὸν χώρον δηλοῦν τὸ μαντεῖον, πόλιν τε ἐνταῦθα λόγου ἄξιαν καὶ τὸν τῆς Ἀρτέμιδος νεὼν δεῖμασθαι, τὴν τεκόμην ἀποθριζάμενον ὁμωνύμως αὐτῇ καλέσαι τὴν πόλιν ἢ δὴ Κόμανα καὶ ἐς ἐμὲ ὀνομάζεται. τούτων τε Ὀρέστη ἐξεργασμένων οὐδὲν τι ἦσσαν, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, τὴν νόσον ἀκμάζειν. αἰσθόμενον δὲ τὸν ἄνθρωπον ὥς οὐκ ἐπιτηδεῖας ταῦτα τῷ μαντεῖῳ ποιοίη, ἅπαντα αὐτῷ περιόντα διασκοπεῖσθαι καὶ χώρον τινα ἐν Καππαδόκαις εὑρεῖν τῷ ἐν Ταύροις τὰ μάλιστα ἐμφορέστατον. ὅν περ καὶ ἐγὼ πολλάκις ἰδὼν ἡγάσθην τεύπερ φυνῶς καὶ μοι ἐδόκουν ἐν Ταύροις εἶναι. τότε γὰρ ὄρος τοῦτο ἐκείνῳ ἀτεχνῶς ἔοικεν, ἐπεὶ κἀνταῦθα ὁ Ταῦρός ἐστι, καὶ ὁ ποταμὸς Σάρος τῷ ταύτῃ Εὐφράτῃ εἰκάζεται. πόλιν τε οὐν ἄξιόθεατον ὥκοδομήσατο ἐνταῦθα Ὀρέστης καίνεως δύο, τὸν ἕτερον μὲν τῇ Ἀρτέμιδι, τὸν δὲ ἄλλον τῇ ἀδελφῇ Ἰφιγενείᾳ, οὓς δὴ Χριστιανοὶ ἐρὰ σφίσι πεποιήνται, τῆς οἰκοδομίας οὐδὲν τὸ παράπαν μεταβαλόντες. αὕτη καλεῖται καὶ νῦν χρυσὴ Κόμανα, τῆς Ὀρέστου κόμης ἐπώνυμος οὖσα, ἣν δὴ ἐκεῖνον ἐνταῦθά φασιν ἀποκειράμενον διαφυγεῖν τὸ ἀρρώστημα. τινὲς δὲ λέγουσιν αὐτὸν οὐκ ἄλλην τινὰ νόσον ἢ τὴν μανίαν ταύτην ἀποφυγεῖν, ἥ περ αὐτὸν ἔσχεν ἐπειδὴ

¹⁵⁵²Strab., 12.2.3

τὴνμητέρα τὴν ἑαυτοῦ ἔκτεινεν. ἐγὼ δὲ ἐπὶ τὸνπρότερον λόγον ἐπάνειμι.” (Procop., B. Pers.,1. 13-17)

(Orestes kız kardeşi ile birlikte oradan hemen ayrılıp yola koyulduktan sonra, bedeninden bir rahatsızlığa yakalandı, hastalığını öğrenmek için bir kehanete başvurunca, kendindeki bu kötü şeyin (hastalığın) tıpkı Taurosların arasındaki inşa edilen yerdeki gibi Artemis’e bir tapınak inşa etmediği ve burada saçını kestirmediği ve şehre de o aynı ismi vermediği sürece azalmayacağını bildirdi. Bu yüzden, oradaki kentlerin etrafında dönen Orestes, Pontus civarına geldiğini ve burada yukardan aşağıya doğru dağın etekleri boyunca İris ırmağının aktığı dimdik ve uçurumlu bir dağ gördü. Kimileri, Orestes’in O anda buranın kehanetin kendisine gösterdiği yer olduğunu sanarak burada övgüye değer bir şehir ve tapınak kurduğunu, saçını kestirdiğini (anlatırlar) ve şehir benim zamanda bile Komana diye adlandırılır. Orestes’in bunları yapmasına rağmen hastalığın hiçbir şekilde azalmadığına ve hatta daha fazlasına yapmazsa hastalığının zirve yapacağını anlatırlar. Kehanet için bu yaptığı şeyin yeterli olmadığını anlayan bu adam, yeniden bütün her yeri araştırarak Kappadokia bölgesinde Tauros’un arasındakine çok benzeyen bir yer (*χωρον*) bulduğu söylenir. Burayı kendim bizzat birçok kez gördüm ve aşırı bir şekilde sevdim. Sanki kendimi Taurosuların memleketinde gibi hissettim. Bu dağ diğerine tamamen benziyordu ve ayrıca da burada Tauros vardır ve Saros ırmağı bu Euphrates ırmağına benzer. Orestes burada, görmeye değer bir şehir ve iki tane tapınak inşa ettirdi, birini Artemis’e diğerini de kız kardeşine ki bunları Hristiyanlar binanın hiçbir şeyini değiştirmeden kendileri için tapınaklar yaptılar. O şimdi, Orestes’in saçından ismini alarak Komana Khryse olarak adlandırılır ki bu saç orada kestirdiği ve hastalıktan kurtulduğu anlatılır.)

Pausanias ise Komana’daki tahta bir heykelcikten bahseder. Bu efsanede, Orestes’in Taurike’den çaldığı tahta heykelciğin gerçek sahipleri hakkında gelişen olaylar üzerinde durur ve ona göre bunun gerçek sahibi ve onu o dönemde ellerinde bulunduran Laodekia’daki Syrialılardır:

“τὸ δὲ χωρίον τὸ ἐπονομαζόμενον Λιμναῖον Ὀρθίας ἱερὸν ἐστὶν Ἀρτέμιδος. τὸ ζῶανον δὲ ἐκεῖνο εἶναι λέγουσιν ὃ ποτε καὶ Ὀρέστης καὶ Ἰφιγένεια ἐκ τῆς Ταυρικῆς ἐκκλέπτουσιν: ἐς δὲ τὴν σφετέραν Λακεδαιμόνιοι κομισθῆναι φασιν Ὀρέστου καὶ ἐνταῦθα βασιλεύοντος. καὶ μοι εἰκότα λέγειν μᾶλλον τι δοκοῦσιν ἢ Ἀθηναῖοι. ποίῳ γὰρ δὴ λόγῳ κατέλιπεν ἂν ἐν Βραυρῶνι Ἰφιγένεια τὸ ἄγαλμα; ἢ πῶς, ἡνίκα Ἀθηναῖοι τὴν χώραν ἐκλιπεῖν παρσκευάζοντο, οὐκ ἐσέθεντο καὶ τοῦτο ἐς τὰς ναῦς;” καίτοι διαμεμένηκεν ἔτι καὶ νῦν τηλικούτο ὄνομα τῇ Ταυρικῇ

θεῶ, ὥστε ἀμφισβητοῦσι μὲν Καππάδοκες καὶ οἱ τὸν Εὐξεινον οἰκοῦντες τὸ ἄγαλμα εἶναι παρὰ σφίσιν, ἀμφισβητοῦσι δὲ καὶ Λυδῶν οἷς ἐστὶν Ἀρτέμιδος ἱερὸν Ἀναίτιδος. Ἀθηναίους δὲ ἄρα παρώφθη γενόμενον λάφυρον τῷ Μήδῳ: τὸ γὰρ ἐκ Βραυρῶνος ἐκομίσθη τε ἐς Σοῦσα καὶ ὕστερον Σελεύκου δόντος Σύροι Λαοδικεῖς ἐφ' ἡμῶν ἔχουσι.” (Paus., 3.16. 7-8)

(Limnaeum diye adlandırılan bölgede Orthia Artemis'in tapınağı vardır. Bir zamanlar Orestes ve Iphigeneia'nın Taurike'den çaldığı o tahta oymanın var olduğunu söylerler. Spartalılar, Orestes orada kral olduğu zaman kendi topraklarına getirdiklerini söylerler. Bana Atinalıların anlattığı şeyden daha olası görünüyor. Hangi mantıkla Iphigenia heykelciği Brauron'da bırakabildi? Veya ülkeyi terk etmeye hazırlanırken, bunu gemilerin için nasıl yerleştiremediler? Ve de hala şimdi bile Taurike tanrıçasının son derece eski ismi (ünlü) kaldı ve öyle ki Kappadokialılar ve Euksenios'da oturanlar (Kappadokialılar) heykelciğin kendilerinde olduğunu iddia ederler ve Artemis Anaeitis'in tapınağına sahip olan Lydialıların aynı iddiaları vardır. Heykelciğin Med'li birisi tarafından yağma edildiği Atinalıların gözünden kaçtı ve bu yüzden Brauron'dan Susa'ya getirildi ve daha sonra Seleukos şu anda bunun sahibi olan Laodekialı Syrialılara verdi.)

Komana ismi Yunanca το κομὴ çoğul olarak da τα κομῆνα (yaslı saç) anlamına gelir. Bu anlam da onun kuruluş efsanesindeki yaslı saç olmasıyla da son derece uyumludur. Ayrıca, mitolojik hikayede Komana Khryse isimindeki altın sıfatının her ne kadar Orestes'in saçına atıfta bulunarak açıklansa da, belki de bu altın sıfatı iki Komana'dan birinin daha değerli olduğu ve onun değerine yapılan bir atıf da olabilir.

Komana ismi, birçok bilim adamı tarafından Kizzuwatna'nın başkenti Kummanni ile eş tutulmaktadır. Bunun nedenlerinden biri, Komana isminin Hititçe Kummanni ismiyle benzerlik göstermesidir. Diğerleri ise, Hurri-Luwi dilinde Kumme isminin kutsal anlamına geldiği içindir. Biliyoruz ki, Helenistik ve Roma dönemlerinde bu bölge Hieropolis olarak adlandırılmıştır. Dolayısıyla Kizzuwatna, Kilikia bölgesinden Kataonia bölgesine kadar genişletilmiştir. Öte yandan Kummanni ile Komana'nın aynı olmadığını, Kummanni isimli bir bölge varken, iki Komana bulunduğunu düşünen bilim adamları da vardır. Zira Kummanni Kilikia bölgesindeki Kastabala'dır ve burası Helenistik ve Roma dönemlerinde Hieropolis olarak adlandırılmıştır. Kummanni bölgesinde zeytin ağaçlarının varlığı Hitit

tekstlerinde olmasına rağmen, Kataonia bölgesinde zeytinin yetişmemesi de buranın Kummanni olamayacağının kanıtlarından birisi olarak gösterilir.¹⁵⁵³

Tanrıçanın, Makedonia’da bulunan bir yazıtta geçen Kuria (sahip, egemen) sıfatının, Kültepe ve Babil metinlerindeki AMA, MAMA, MAMĪ gibi isimlerin sözlük karşılığı olan “Tanrıların egemeni” sıfatı ile karşılaştırarak, bununla MA’nın doğulu karakterine vurgu yapılır.¹⁵⁵⁴ Casabonne bu ismin, ikinci bin yıldaki Magna Mater’in yani Mama’nın kısaltması olduğunu söyler.

Komana kentinin adı ile mitolojisinde geçen saç κόμη arasında bir bağ kurulabilir. Komana adı Asur tekstlerinde gölgeli manasına geliyor olmalıdır.¹⁵⁵⁵ Öte yandan Tapınağa saç bırakma geleneği *De Dea Syria*’da da geçer.¹⁵⁵⁶ Cassius Dio da tapınağın kuruluşunu Orestes ve Iphigeneia’ya bağlar, fakat yine de kendi döneminde de anlatılan bu hikayelerin orijinalini bulma konusunda emin değildir. Komana tapınağının kuruluşu ile ilgili Strabon’unki ile hemen hemen benzer şeyler yazar, öte yandan Cassius’dan her iki tapınakta da kutsal bir kılıcın olduğunu öğreniriz:

“τὰ δὲ δὴ Κόμανα τῆς τε νῦν Καππαδοκίας ἐστὶ, καὶ ἐδόκει τό τε τῆς Ἀρτέμιδος βρέτας τὸ Ταυρικὸν καὶ τὸ γένος τὸ Ἀγαμεμνόνειον δεῦρο αἰεὶ ἔχειν. καὶ ὅπως μὲν ἐς αὐτοὺς ταῦτα ἀφίκετο ἢ ὅπως διέμεινεν, οὐ δύναμαι τὸ σαφὲς πολλῶν λεγομένων εὐρεῖν· ὁ δ’ ἀκριβῶς ἐπίσταμαι, φράσω. δύο αὖται πόλεις ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ ὁμώνυμοι οὔτε πάνυ πόρρω ἀπ’ ἀλλήλων εἰσὶ καὶ τῶν αὐτῶν περιέχουσι· καὶ γὰρ μυθολογοῦσι καὶ δεικνύουσι τὰ τε ἄλλα πάντα ἐκ τοῦ ὁμοίου, καὶ τὸ ζῆφος ὡς αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ τῆς Ἰφιγενείας ὃν ἀμφοτέραι ἔχουσι.”
(Cass., Dio, 36.11.1-2)

(Komana ise şimdi Kappadokia’nın toprağıdır ve Artemis’in Taurike’ye ait olan heykelciğine sahip olduğu ve bu yüzden bugüne kadar her zaman Agamemnon soyundan oldukları düşünülüyordu. Ve bu, aynı yerlere (tapınaklara) nasıl geldi ya da nasıl kaldı, ben bu konuda birçok şey söylenmesine rağmen gerçeği bulamam. Net olarak bildiğim şeyi

¹⁵⁵³ O. Casabonne, Kataonia, Melitene, Kummanni, and the Problem of Komana, *Acta Orientalia Belgica XXII*, 2009 (forthcoming)

¹⁵⁵⁴ Ö. Çapar, 1995

¹⁵⁵⁵ Thuillos, *Etym. Magn.* 526.3310

¹⁵⁵⁶ Lucian. *Syr. D.* 60

anlatacağım. Kappadokia’da aynı isimde iki şehir vardır. Bunlar birbirinden fazla farklı değildir ve aynı onurlara sahiptirler. Bütün başka şeyleri ortak bir şeyden çıkararak efsane anlatırlar ve kanıtlarlar tıpkı her ikisinin sahip olduğu Iphigeneia’nın kılıcın o aynı kılıç olması gibi.)

4.3 Bünyan Ateş Sunağı ve Pyraethlar (Maglar) ve Ateş Kültü

Strabon, Pers geleneklerini anlattığı on beşinci kitabında Pers rahipleri Maglardan bahseder ve Kappadokia’da da çok sayıda Magların kabilesinden (τὸ τῶν Μάγων φύλον) bulunduğunu yazar, ayrıca Magların dini ritüelleri hakkında çok geniş bir bilgi verir. Pyraethlar (πύραιθοι), kurbanlarını tahta ile keser ve ateş tapınaklarında (πυραιθειᾶ) sürekli desteklenen ve hiç söndürülmeyen ateşin önünde özel kıyafetleriyle tapınışlarını gerçekleştirirler:

“Ἐν δὲ τῇ Καππαδοκίᾳ (πολὸν γὰρ ἐκεῖ τὸ τῶν Μάγων φύλον, οἱ καὶ πύραιθοι καλοῦνται· πολλὰ δὲ καὶ τῶν Περσικῶν θεῶν ἱερά), οὐδὲ μαχαίρα θύουσιν, ἀλλὰ κορμῷ τινὶ ὥς ἂν ὑπέρω τύπτοντες. ἔστι δὲ καὶ , σηκοί τινες ἀξιόλογοι· ἐν δὲ τούτοις μέσοις βωμός, ἐν ᾧ πολλή τε σποδός, καὶ πῦρ ἄσβεστον φυλάττουσιν οἱ Μάγοι· καὶ καθ’ ἡμέραν δὲ εἰσιόντες, ἐπάδουσιν ὥραν σχεδόν τι πρὸ τοῦ πυρὸς τὴν δέσμην τῶν ῥάβδων ἔχοντες, τῆρας περικείμενοι πλωτὰς καθεικυίας ἐκατέρωθεν μέχρι τοῦ καλύπτειν τὰ χεῖλη τὰς παραγναθίδας. ταῦτα δ’ ἐν τοῖς τῆς Ἀναΐτιδος καὶ τοῦ Ὠμάνου ἱεροῖς νενόμισται· τούτων δὲ καὶ σηκοί εἰσι, καὶ ῥοανον τοῦ Ὠμάνου πομπέει. ταῦτα μὲν οὖν ἡμεῖς ἐωράκαμεν, ἐκεῖνα δ’ ἐν ταῖς ἱστορίαις λέγεται καὶ τὰ ἐφεξῆς.” (Strab., 15.3.15)

(Kappadokia’da (öyle ki orada Mag kabilesinden birçok insan vardır ki onlar Pyraethlar (ateş yakanlar- Pers rahipleri) diye de adlandırılır. Burada Pers tanrılarının birçok tapınağı vardır.) bıçakla kurban kesmezler fakat üzerinde tokmakla dövecekleri bir tahta üzerinde kurban keserler. Pyraethlar (Püratanlar) vardır ve bazıları övgüye değerdir. Bunların ortasında bir sunak vardır ve burada üzerinde çok fazla odun külü vardır ve Maglar sonsuz bir ateşi beslerler. Buraya her gün girerek hemen hemen bir saat büyü yaparlar ve ateşin önünde asa demetini tutarak, keçeden *tiaralarını* yanaklarından dudaklarını her iki taraftan örtecek şekilde düşürerek kafalarına giyinirler. Bunlar Anahitas’ın ve Omanus’un tapınaklarında da yapılır. Bunların ayrıca gizli yerleri vardır ve Omanus’un bir heykelciğini

taşıır. Şimdi ben bunları gözümle gördüm fakat daha sonrakiler ise tarih kitaplarında anlatılır.)

Eğer Strabon, gerçekten burada gördüklerini yazmışsa, Pers dininin Roma döneminde bile Kappadokia bölgesindeki izlerini açıkça gözler önüne serer. Muhtemelen Helenistik dönemden önce, Strabon'un anlattığı bu töreni resmeden Kappadokia'nın Kayseri'nin Bünyan bölgesinde bulunan stel bu inancın Kappadokia bölgesinde de olduğunu kanıtlar. Burada, aşağıdaki resimde de görüldüğü gibi elinde *barsman* denilen bir çıra demeti tutan ve ortada yanmakta olan ateşi yöneten Magların rölyefleri görülmektedir. Bu rölyefteki Maglar, nefeslerinin bile ateşin saflığını bozmasın diye ağızlarını *paitidama* denilen bir bezle örtmektedirler. Strabon'un anlattığı hikaye ile bu rölyef birebir uymaktadır. Bu stelin; duruş, rahibe has olan bu kıyafet ve bu üslup bakımından Akhamenidler dönemine ait olduğu ve tarih olarak M.Ö. 6. yüzyılda yapıp M.Ö. 4. yüzyılda ritüelde kullanıldığı ve Küçük Asya tipi Greko-Pers eseri ünik bir eser olduğu söylenir.¹⁵⁵⁷ Bu sunak, diğer coğrafyalardaki Pers örnekleriyle paralellik göstermektedir ve hemen hemen bir benzeri Daskyleion'da bulunmuştur. Anadolu dışında, Ravansar, Persopolis, Kızıkapın, Nakş-ı Rustam, Deh-i No, Kal-e Daud, Sakavand kaya mezarları kabartmalarında tek başına mag giysileri giyen mag ya da sadece Bünyan sunağındaki gibi bir ikonografiye sahiptir.¹⁵⁵⁸

¹⁵⁵⁷ Bu sunak, Greko-Pers tarzının en titipik örneğidir ve M.Ö. 5.yy'a aittir. (CAH, Cilt. 4. s. 231-233)

¹⁵⁵⁸ Ş. Karagöz, Küçük Asya Tipi Greko-Pers Bir Eser; Bünyan sunağı, *Anadolu Araştırmaları*, Sayı 18/2,2005, s. 137-153

Şekil 4-4: Bünyan Sunağı. (Ş. Karagöz, 2005)

Bittel'e göre bu sunak, M.Ö. 2. yüzyıl ortası öncesine aittir. Çünkü V. Ariarathes'den sonra Helenleşen bu Mazaka kentinde Yunan etkisinden tamamen uzak bir yapının ortaya çıkmasına olanak yoktur. Ona göre, bu ateş sunağı çok eski Anadolu kültürünü de yansıtır olabilir ve Perslerin gelmesiyle birlikte Erciyes dağının volkanik bir yapıda olması ve son patlamalarının o dönemde yaşanması Perslerin ateş kültüne bir zemin hazırlamış olabilir. Ayrıca Anadolu'da bulunan bu iki Pers sunağının bulunduğu yerlerin, satraplık merkezleri olan Daskyleion ve Mazaka olması tesadüf değildir. Zira bu din Anadolu'nun içlerine kadar girmemiş ve yerel kültürden etkilenmemiştir. Bu arada bu sunak, Bünyan bölgesinde ateş tapınışının varlığına işaret eder.¹⁵⁵⁹ Bittel'e göre, Argaios dağından ötürü, ateşin bu kadar çok tezahür ettiği bir bölgede ateş kültüne önem verilmesi şaşılacak bir durum değildir. Zira Argaios civarında birçok ateş gah vardır ve bu sunak bunlardan birisine ait olabilir. Ona göre Argaios dağının yanardağ olmasının yanı sıra sikkelerde görüldüğü gibi bu dağın eski bir tanrı olması da burasının Persler için ilgi çekici bir yer olmasına neden olmuş olabilir.

Bu sunak ve Strabon'un verdiği bilgiler, Pers inancı olan Avesta (Zerdüş) ritüelini hatırlatır. Zira Magların, ateş sunağının önünde sürekli ilahi okumaları ve ellerinde çıra demeti bulunması ve kutsal ateşi kirletmemek için yakaklarından süzülen bezler olması Avesta dinine özgü niteliklerdir.

¹⁵⁵⁹ K. Bittel, Kappadokia'da Bulunan Bir Ateş Sunağı, *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı: VI-2, 1956, s. 35-42

Perslerin Kappadokia, Lydia ve Pontus bölgelerine olan yoğun göçlerini bu bölgelerdeki dinsel faaliyetlerden daha net bir şekilde anlayabiliyoruz. Strabon'un Kappadokia bölgesindeki bu tanıklığının benzerini Pausanias da aktarır ve o böylesi bir seremoniyi Pers etkisinin güçlü olduğu Lydia bölgesinde gözleriyle gördüğünü söyler:

“καὶ ἄλλο ἐν Λυδίᾳ θεασάμενος οἶδα διάφορον μὲν θαῦμα ἢ κατὰ τὸν Ἴππον τὸν Φόρμιδος, μάγων μέντοι σοφίας οὐδὲ αὐτὸ ἀπηλλαγμένον. ἔστι γὰρ Λυδοῖς ἐπὶ κλησιν Περσικοῖς ἱερὰ ἔν τε Ἱεροκαίσαρειά καλουμένη πόλει καὶ ἐν Ὑπαίποις, ἐν ἑκατέρῳ δὲ τῶν ἱερῶν οἴκημά τε καὶ ἐν τῇ οἰκίματι ἐστὶν ἐπὶ βωμοῦ τέφρα· χροά δὲ οὐ κατὰ τέφραν ἐστὶν αὐτῇ τὴν ἄλλην. ἐσελθὼν δὲ ἐς τὸ οἶκημα ἀνὴρ μάγος καὶ ζύλα ἐπιφορήσας αὖα ἐπὶ τὸν βωμὸν πρῶτα μὲν τῖαν ἐπέθετο ἐπὶ τῇ κεφαλῇ, δεύτερα δὲ ἐπὶ κλησιν ὅτου δὴ θεῶν ἐπάδει βάρβαρα καὶ οὐδαμῶς συνετὰ Ἑλλήσιν· ἐπάδει δὲ ἐπιλεγόμενος ἐκ βιβλίου· ἄνευ τε δὴ πυρὸς ἀνάγκη πᾶσα ἀφθῆναι τὰ ζύλα καὶ περιφανῇ φλόγα ἐξ αὐτῶν ἐκλάμψαι.” (Paus., 5. 27. 5-6)

(Lydia’da başka bir mucize gördüm ki bu Phormis’in atından farklı olsa da Magların sanatından bağımsız değildir. Hypaipa’da ve Hierocaeserea’da Pers soyadıyla tapınaklar vardır ve her iki tapınakta da bir oda vardır ve bu odadaki sunağın üzerinde küller vardır fakat bu külün rengi başkadır. Bir Mag adam içeri girerek, ilk olarak kuru çıra demetini sunağın üzerine bıraktı ve başının üstüne *tiarasını* giydi ve sonra tanrıların isimlerine (bazılarına) Yunanlılar tarafından hiçbir şekilde anlaşılmayan bir dilde kitaptan bakarak ilahi okudu; ateş olmadan bütün çıranın birbiriyle tutuşması zorunludur ve herkesçe görünen kıvılcımlar o çubuk demetinden çıkmıştır.)

Pausanias’ın anlattığı bu kişiler de Lydia’daki Maglardır ve görüldüğü gibi bunlar ateş seremonisini yöneten rahiplerdir. Rahipler bu ateşin yanında kitaptan da ilahiler okurlar ve onların okuduğu pasajların Avesta’dan olması muhtemeldir. Magların kendi dillerinde ilahi okuduklarına Curtius Rufus da değinir¹⁵⁶⁰ (*Magi proximi patrium carmen canebant*).

¹⁵⁶⁰ Curt., 3.3.9: “Ordo autem agminis erat talis. Ignis, quem ipsi sacrum et aeternum vocabant, argenteis altaribus praeferebatur. Magi proximi patrium carmen canebant”; 5.1.22.1 “Magi deinde suo more carmen canentes, post hos Chaldaei Babyloniorumque non vates modo sed etiam artifices

4.3.1 Maglar ve Özellikleri

Herodotos'a göre, Persler tanrılarını insan biçiminde düşünmedikleri için onlara, heykel, tapınak ve sunak yapmayı bilmezler. Dolayısıyla Pers döneminde tapınım genellikle açık havada ritüellerin uygulanmasından ibaretti. Maglar da bu açık hava kültlerinden ateş tapınışını yöneten kişilerdi. Antik kaynaklardan Maglar hakkında detaylı bilgilere ulaşabiliyoruz. Herodotos'a göre Maglar bir Med kabilesidir¹⁵⁶¹ (*Ἔστι δὲ Μήδων τοσάδε γένηα· Βούσαι, Παρητακηνοί, Στρούχατες, Ἀριζαντοί, Βούδιοι, Μάγοι. Γένηα μὲν δὴ Μήδων ἐστὶ τοσάδε*). Herodotos, Perslerin kurban törenlerini detaylıca aktarır ve Pers dininin bir Mag olmadan kurban kesmeyi yasak ettiğini de yazar. Dolayısıyla Maglar, Pers dininin bütün uygulamalarını bilen, bunları yorumlayan ve uygulayan uzman kişiler olarak karşımıza çıkar.¹⁵⁶² Dio Chrysostomus ise Magların Persler tarafından din konularında usta kişiler olarak çağrıldığını söyler.¹⁵⁶³ Ammianus Marcellinus eserinde Magı dinsel konularda ve ritüel konusunda bilgili bir kişi olarak tanımlar.¹⁵⁶⁴ Pausanis'dan verilen bölüm magların ateş seremonisini yönettiğini gösterir.

Diogenes Laertios da felsefe tarihini yazdığı eserin giriş kısmında Magların bu dinsel ritüelleri bilen bir uzman veya teolog diyebileceğimiz özelliğine değinir :
¹⁵⁶⁵

“...Maglar, sanki tanrılar bir tek onlara kulak veriyormuş gibi, tanrı sunakları, kurban ve dualarla uğraşırlarmış. Tanrıların öze ve yaratılışıyla ilgili açıklamalar yapar, ateşi, toprağı ve suyu da tanrı sayarlarmış; tahta tanrı heykellerini, özellikle de tanrıların erkek ve dişi olduklarını söyleyenleri kınarlarmış...”

cum fidibus sui generis ibant, laudes hi regum canere soliti, Chaldaei siderum motus et statas vices temporum ostendere. Ayr. bkz. 4.5.1

¹⁵⁶¹ Herodotos, 1.101

¹⁵⁶² Herodotos, 1.132: “...O bunları koyunca tanrıların soy zincirini anlatan dinsel bir hava okur, -bu dinsel hava kendi anlattıklarına göre böyledir; din, bir Mag olmadan kurban kesmeyi yasak etmiştir. Kısa bir duruştan sonra kurbanı keser, etleri toplar ve istediği gibi yapar.”

¹⁵⁶³ Oratio, 36. 41

¹⁵⁶⁴ Amm., Marcel., 23.6.32; A. D. Jong, s. 400

¹⁵⁶⁵ Diogenes, 1.6

Cicero, Magları dinsel amaçlı örgütlenmiş bir lonca olarak sunar. Ona göre Maglar düzenli olarak kutsal bir mekanda augurluk faaliyetleri ve aralarında önemli konuları tartışmak için toplanan kimselerdir.¹⁵⁶⁶ Öte yandan Hiçbir Perslinin, Magların kitaplarını ve uygulamalarını öğrenmeden kral olamayacağını belirtir. Bunların ayrıca bilgeliği isteyen kişileri eğittiklerini söylerler. Kserkses, eline düşen Themistokles'i Pers geleneklerine göre eğitmeleri için Maglara emir vermiştir.¹⁵⁶⁷ Philostratus ise, Magları, kral emir verdiği zaman sadece yabancıları eğiten birisi olarak açıklar.¹⁵⁶⁸

Magların ayrıca krallara dinsel konularda danışmanlık yaptığı görülüyor. Herodotos, İlion Athene'si bin boğa kurban eder. Bu sırada yanından bulunan Mag'lar Pers komutanı Kserkses'in yanı başında hazır bulunarak libasyon yapıyorlardı.¹⁵⁶⁹

Pseudo-Lucianus'dan Magların; Persler, Parthialılar, Baktrianlar, Khorasmianlar, Aryanlar, Sakaslar ve Medler ve diğer birçok barbarlar için ortak bir gelenek olduğu ve bütün bu kavimlerde Magların varlığı bilinmektedir.¹⁵⁷⁰

Magların belli başlı bazı görevleri vardır. Bu görevler arasında ateş seremonisinde ya da ölü gömmede rahiplik etmek, krala dinsel konularda danışmanlık yapmak vardı, bunların yanı sıra rüyaları yorumlamak ve kehanette bulunmak gibi yetenekleri de vardır.¹⁵⁷¹ Plinius, doğasında olağanüstü etkileri olan

¹⁵⁶⁶ Cicero, *Div.*, 1.41.90

¹⁵⁶⁷ Plut., *Them.*, 29.4-5

¹⁵⁶⁸ Philostr. *V S.*, 494

¹⁵⁶⁹ Herodotos, 7.43; 7.113: Maglar tanrıdan güzel yorumlar almak için dokuz beyaz at kurban ederler; 7. 191. Fırtına üç gün kudurdu, Maglar kurbanlar keserek, Rüzgarı yatıştırmak için afsunlar yaparak, Thetis'e ve Nereidlere kurbanlar adayarak sonunda dördüncü gün fırtınayı yatıştırabilirler; Bunlar , krala kime ne zaman hangi kurbanı kesmesi gerektiğini söyleyen, ve ona dinsel konularda danışmanlık yapan uzmanlar. Ksen., *Kyr.*, 4.5.14

¹⁵⁷⁰ Pseudo-Lucianus, *Macrobian* 4.; A. De Jong, *Traditions of The Magi, World, Brill*, 1997, s. 127

¹⁵⁷¹ A. D. Jong, 1997, s. 391

bitkileri anlattığı kitabında Demekritos, Pythagoras büyülü bitkiler (*herbarum mirabilium*) konusundaki bilgilerini Maglardan aldıklarını belirtir.¹⁵⁷²

Herodotos, Mag sınıfının rüya yorumlama işinde usta olduklarını Kyros'un doğumu ile ilgili kehaneti anlatırken değinir:

“ἐκ γάρ οἱ τῆς ὀψιος τῶν μάγων οἱ ὄνειροπόλοι ἐσήμαινον ὅτι μέλλοι ὁ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ γόνος βασιλεύσειν ἀντὶ ἐκείνου.”¹⁵⁷³ (Herodotos, 1.108)

(çünkü rüya yorma işinde ustalaşmış olan Maglar, bu kızıdan doğacak olan oğlanın onun yerine krallığı alacağını yorumluyorlardı.)

Maglar, dönemlerinin en güçlü bilimleri arasında olan astroloji ve bazı kehanet teknikleri konusunda son derece uzmandırlar.¹⁵⁷⁴ Dolayısıyla Maglar hem Pers rahibi manasında kullanılır, hem de batı dillerine *magic* olan geçen yani sihir ve büyü yapan bir kişi olarak karşımıza çıkar.

Cicero, *De Divinatio*'da,¹⁵⁷⁵ Magların, Persler arasında bilge kişiler olduğunu söyler ve burada bizzat Kyros'un rüyasını yorumlayan kişilerdir. Agathias, *Historia* adlı eserinde, Magların bu falcılık sanatını, ateşe bakarak geleceği yorumladıklarını ve bu yeteneklerini çubuklarla gerçekleştirdiklerini söyler.¹⁵⁷⁶ Bu çubuklar muhtemelen, Arabia, Baktria, Kappadokia ve Armenia'da, Persia'da yetişen Plinius'un *Chiromecta* adını verdiği ormanda yetişen bir bitkidir. Ona göre Maglar tanrıları yanlarına çağırmak istediği zaman bu çiçeği kullanırlarmış.

¹⁵⁷² Plin., *HN.*, 24. 99.1

¹⁵⁷³ .ayrc bkz: 1.120, Astygetes ile Mag'ların diyalogu ona Kyros'u serbest bırakmasını öğütler.ancak Herodotos, 1.128'de Astygetes'in gördüğü rüyayı yanlış yorumlayan Mag'ları kazığa vurdurduğunu yazar.; 7.19'da ise Mag'lar, Kserkses'inn rüyasını yorumlarlar.

¹⁵⁷⁴ A.D. Jong, 1997, s. 397

¹⁵⁷⁵ 1.23.46

¹⁵⁷⁶ A.D. Jong, 1997, s. 398

Athenaios, Magların ellerindeki çubukla tanrıyla iletişime geçtiğini yazar.¹⁵⁷⁷ Bunlar da onların kehanet özelliklerini gösterir. Elamca metinlerde, Magus “ateş rahibi” anlamına gelmektedir, bu da onların rahip fonksiyonuna bir atıftır.¹⁵⁷⁸

Herodotos, Magların ölü gömme adetlerini de anlatır. Ona göre, karıncaları ve sürüngenleri öldürmek Magların en büyük özelliklerindendir ve bu da Pehlevi kitaplarda rastlanılan evrimleşmiş Zerdüştlüğün tipik özelliği idi:¹⁵⁷⁹

“ Ταῦτα μὲν ἀτρεκέως ἔχω περὶ αὐτῶν εἰδὼς εἰπεῖν. Τάδε μέντοι ὡς κρυπτόμενα λέγεται καὶ οὐ σαφηνέως περὶ τοῦ ἀποθανόντος, ὡς οὐ πρότερον θάπτεται ἀνδρὸς Πέρσεω ὁ νέκυς πρὶν ἂν ὑπ’ ὄρνιθος ἢ κυνὸς ἐλκυσθῇ. Μάγους μὲν γὰρ ἀτρεκέως οἶδα ταῦτα ποιεῦντας· ἐμφανέως γὰρ δὴ ποιεῖσι. Κατακηρώσαντες δὲ ὧν τὸν νέκυν Πέρσαι γῇ κρύπτουσι. Μάγοι δὲ κεχωρίδαται πολλὸν τῶν τε ἄλλων ἀνθρώπων καὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἱρέων· οἱ μὲν γὰρ ἀγνεύουσι ἔμψυχον μηδὲν κτείνειν, εἰ μὴ ὅσα θύουσι· οἱ δὲ δὴ μάγοι αὐτοχειρίῃ πάντα πλὴν κυνὸς καὶ ἀνθρώπου κτείνουσι, καὶ ἀγώνισμα μέγα τοῦτο ποιεῦνται, κτείνοντες ὁμοίως μύρμηκας τε καὶ ὄφεις καὶ τᾶλλα ἐρπετὰ καὶ πετεινά. Καὶ ἀμφὶ μὲν τῷ νόμῳ τούτῳ ἐχέτω ὡς καὶ ἀρχὴν ἐνομίσθη· ἀνεμι δὲ ἐπὶ τὸν πρότερον λόγον.” (Herodotos, 1.140)

(Onlar hakkında bildiğim için bunları kesinlikle söyleyebilirim. Ölen birisi hakkında gizli saklı ve açık olmayan şeyler söylenir ki, Persli bir adamın cesedi bir kuş ya da köpek tarafından sürüklenmeden önce gömülmez. Fakat Magların bunları yaptıklarını kesinlikle biliyorum. Zira bunu açıkça yapıyorlar. Persler cesedini mumyaladıktan sonra gömerler. Maglar, birçok bakımdan başka insanlardan ve Mısır’daki rahiplerden ayrılırlar. Eğer kurban olarak kesmeyeceklerse, herhangi bir canlıyı öldürmeyi dine uygun bulmazlar. Maglar, köpek ve insan dışında bütün hayvanları kendi elleriyle boğazlarlar ve karıncaları ve yılanları ve başka sürüngenleri ve kanatlıları öldürmekle en büyük işi başarırlar. Bu gelenek hakkında başlangıçta düşünüldüğü gibi olsun. Daha önceki sözüme döneceğim.)

Herodotos Magların gömülmesinin açık bir şekilde yapıldığını söylemişti. Strabon da aynı şekilde Maglar hakkında bu yönde bir bilgi verir:

¹⁵⁷⁷ Ath., 12.40.530

¹⁵⁷⁸ A.D. Jong, 1997, s. 394

¹⁵⁷⁹ A. D. Jong, 1997, s.389-390

“θάπτουσι δὲ κηρῷ περιπλάσαντες τὰ σώματα, τοὺς δὲ Μάγους οὐ θάπτουσιν, ἀλλ’ οἰωνοβρώτους ἑῶσι.”(Strab., 15.3.20)

(bedenlerini mumyalayarak gömerler fakat Magları gömmezler ancak kuşların yemesine izin verirler.)

Bunlar Zerdüştlük diniyle uyumlu olan özelliklerdir, fakat Strabon geleneksel olarak Magların Zerdüştlük dini ile bağdaşmayan bilgiler de verir:

“εἴτ’ ἐπὶ μυρρίνην ἢ δάφνην διαθέντες τὰ κρέα ῥάβδοις λεπτοῖς ἐφάπτονται οἱ Μάγοι καὶ ἐπάδουσιν, ἀποσπένδοντες ἔλαιον ὁμοῦ γάλακτι καὶ μέλιτι κεκραμένον οὐκ εἰς πῦρ οὐδ’ ὕδωρ, ἀλλ’ εἰς τοῦδαφος· τὰς δ’ ἐπαρδὰς ποιοῦνται πολὺν χρόνον ῥάβδων μυρικίνων λεπτῶν δέσμην κατέχοντες”. (Strab., 15.3.14)

(Mersin ve defne dalları üzerine et parçalarını koyarak küçük sihirbaz değnekleriyle dokunurlar ve Maglar, ateşe ve suya değil, süt ve balla aynı anda karışmış zeytin yağını toprağa dökerek ilahiler (büyülü sözler) söylerler ve ince mersin dalından oluşan demeti tutarak uzun süre büyüler yaparlar (sihirli şarkılar söylerler))

Burada, Strabon doğuya özellikle Persia’ya gitmediği imasında bulunur.¹⁵⁸⁰ Muhtemelen onun gittiği doğudaki en uzak nokta Armenia’dır ve daha ilerisi için duydukları ile yetinmiştir. Persia’daki geleneklerle Kappadokia bölgesindeki dini geleneklerin aynı olduğunu düşündü, fakat bal ve yağ Zerdüştlük ritüellerinde hiçbir zaman yer almamıştır.¹⁵⁸¹

Laerte’li Diogenes felsefe tarihine giriş yaptığı bölümde Magları felsefe tarihi içerisinde ele alır, öte yandan onların gelenekleri ve kimler oldukları konusunda da bilgiler de verir. Hatta bu bilgilerden Magların isimlerini dahi öğrenebiliyoruz:

“Platoncu Hermodoros Bilimler üzerine adlı eserinde Maglarda –Pers Zoroastres bunların başıydı- Troya’nın düşüşüne kadar beş bin yıl geçtiğini söyler; Lydialı Ksanthos da

¹⁵⁸⁰ Strab., 2.5.11,

¹⁵⁸¹ A. D. Jong, 1997, s.140

Zoroastres'ten Kserkses'in Yunanistan seferine kadar altı bin yıl geçtiğini söyler; ondan sonra Pers İmparatorluğu'nun İskender tarafından yıkılışına kadar Ostanes, Astrampsykhos, Gobryes, Pazates adında birçok Mag birbiri ardına iş başına gelmiş.¹⁵⁸²

Adalet üzerine tartışır ve ölüleri yakarak gömmeyi dine aykırı bulurlarmış; ama onlara göre Sotion'un yirmi üçüncü kitabında söylediği gibi, anneleri ya da kızları ile birleşmeleri uygunmuş; bilicilik ve falcılığa önem verir ve tanrıların kendilerini onlara gösterdiğini ileri sürerlermiş. Ayrıca onlara göre hava, buharlaşıp keskin gözle bakanların gözüne giren görüntülerle doluymuş; altın ve gösterişli giysiler giymek yasakmış. Giysileri beyaz, yatakları samandanmış, yeşillik, peynir ve ucuz ekmek yerlermiş, çatal olarak kamış sapı kullanırlarmış: dediklerine göre, bunu peynire saplayıp kaldırır ve yerlermiş.

Aristoteles Magikon adlı eserinde, Deinon da Historiai adlı eserinin beşinci kitabında, bunların şarlatan işi büyüü bilmediklerini söyler; Deinon ayrıca Zoroastres adını yorumlayarak "yıldızlara tapan" anlamına geldiğini ileri sürer; Hermodoros da böyle söyler. Aristoteles Felsefe Üzerine adlı eserinin birinci kitabında bunların Mısırlılardan daha eski olduklarını belirtir; onlarda iyi cin (*daimon*) ve kötü cin olmak üzere iki ilke varmış; birinin adı Zeus ve Oromasdes, öbürünün adı ise Hades ve Areimanios imiş. Bunu Hermippos Büyücüler Üzerine adlı eserinin birinci kitabında, Eudoksos Periodos adlı eserinde ve Theopompos da Philippika'sının sekizinci kitabında söyler.

Ayrıca Maglara göre insanlar (öldükten sonra) dirilip ölümsüz olacaklarmış ve evren onların yakarışları sayesinde ayakta kalacaktı. Bunu Rhodoslu Eudemos da anlatır. Hekataios'un bildirdiğine göre de tanrıların yaratılmış olduğuna inanırlarmış. Soloilu Klearkhos Eğitim Üzerine adlı eserinde "Çıplak Bilgeler"¹⁵⁸³ Magların soyundan geldiğini söyler, bazılarına göre Yahudiler de onların soyundanmış. Ayrıca Maglar hakkında yazanlar Herodotos'u eleştirirler, çünkü güneş ve deniz Magların geleneksel tanrıları olduğu için, Kserkses güneşe ok atıp denizi prangaya vurduramazmış. Ama tanrı heykellerini yıkmakta haklıymış.¹⁵⁸⁴

¹⁵⁸² Diog., Laert., 1. 2

¹⁵⁸³ Hintli filozoflar

¹⁵⁸⁴ Diog., Laert., 1.

Magların varlığı Hıristiyanlığın başlangıcına kadar devam etmiştir. Ateşe tapan bu halkın, M.S. 4. Yüzyılda bile hala geleneklerini devam ettirdiğini görüyoruz. Çünkü Basilius, mektubunda Babylonia'dan Caesarea'ya gelen *Magusaea*¹⁵⁸⁵ (Mecusi) adlı bir halkın geleneklerinden detaylıca bahseder ve bunlar Mag'ların özelliklerini yansıtır:

“Τὸ δὲ τῶν Μαγουσαίων ἔθνος (ὅπερ διὰ τῆς ἐτέρας ἐπιστολῆς σημᾶναι ἡμᾶς κατηξίωσας) πολὺ ἐστὶ παρ' ἡμῖν κατὰ πᾶσαν σχεδὸν τὴν χώραν διεσπαρμένον, ἀποίκων τὸ παλαιὸν ἐκ τῆς Βαβυλωνίας ἡμῖν ἐπεισαχθέντων. Οἱ ἔθουσιν ἰδιάζουσι κέχρηται ἄμικτοι ὄντες πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους· λόγῳ δὲ πρὸς αὐτοὺς κεχρησθαι, καθὼ εἰσιν ἐζωγρημένοι ὑπὸ τοῦ διαβόλου εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα, παντελῶς ἐστὶν ἀδύνατον. Οὐτε γὰρ βιβλία ἐστὶ παρ' αὐτοῖς οὔτε διδάσκαλοι δογμάτων, ἀλλὰ ἔθει ἀλόγῳ συντρέφονται παῖσπαρὰ πατρὸς διαδεχόμενοι τῇ ν ἁσέβειαν. Ἐκτὸς δὴ τούτων ἅ ὑπὸ πάντων ὁράται, τὴν ζωοθυσίαν παραιτοῦνται ὡς μίασμα δι' ἁλλοτρίων χειρῶν τὰ πρὸς τὴν χρείαν ζῶα κατασφάζοντες· γάμοις ἐπιμαίνονται παρανόμοις καὶ τὸ πῦρ ἡγοῦνται Θεὸν καὶ εἴ τι τοιοῦτον. Τὰς δὲ ἐκ τοῦ Ἀβραάμ γενεαλογίας οὐδεὶς ἡμῖν, μέχρι τοῦ παρόντος, τῶν μάγων ἐμυθολόγησεν, ἀλλὰ Ζαρνοῦάν τινα ἑαυτοῖς ἀρχηγὸν τοῦ γένους ἐπιφημίζουσι. Διόπερ οὐδὲν ἔχω πλέον ἐπιστέλλειν ὑπὲρ αὐτῶν τῇ τιμότητί σου.”

(Magusae halkı (ki bunu siz bize başka bir mektupta göstermeye değer buldunuz) bizim aramızda hemen hemen bütün memleket boyunca çokça vardır, eskiden bizim memleketimize Babylonia'dan yerleşmeci olarak gelmelerine rağmen, bunlar kendilerine has geleneklerine göre başka insanlara karışmadan yaşarlar ve Şeytan tarafından onun isteğine göre ele geçirildiklerine göre, onlara karşı mantık yürütmek kesinlikle imkansızdır. Düzenlerinin ne kitapları vardır ne de öğretmenleri, mantıksız bir tarzda çocuk babasından dinsizliği alarak yetişirler. Herkes tarafından görülen bunların ötesinde, başkalarının eliyle kurban kesmeyi murdar saydıkları için kurban kesmeyi reddederler ve hayvanları ihtiyaçları için keserler. Aykırı evliliklere delice düşerler¹⁵⁸⁶ ve ateşi tanrı sayarlar ve onun gibi böylesi bir şey. Abraham'ın soyundan olduklarını düşünerek, Maglardan hiçbiri bize bunun hakkında şimdiye kadar bir şey anlatmadı fakat Zarnuas¹⁵⁸⁷ diye bir adamın soylarının

¹⁵⁸⁵ Arabia'daki Magusa. Plin., *HN.*, 6.32

¹⁵⁸⁶ Strab., 15.3.20

¹⁵⁸⁷ Zurvan, Zerdüştlüğün şimdi yok olmuş bir koludur.

kurucusu olduğunu söylerler bu yüzden onlar hakkında size layık olarak daha fazla¹⁵⁸⁸ gönderecek bir şeyim yok.)

Buna göre özet olarak *Magusaelar* hakkında şunları söyleyebiliriz:

- 1- Bu dinin kitabı veya belirli bir öğreticisi yoktur, sözlü gelenekle babadan oğla geçer, Zerdüştlüğün sözlü geleneği ile uyumludur.
- 2- Maglar Babylonia'dan kopup gelen bir halktır ve bunlarla Kappadokialılar arasında bir ilişki olduğunu düşünür fakat dönemiyle ilgili bir bilgimiz yok.
- 3- Maglar kesinlikle yerel halka karışmıyorlar ve bu da Zerdüştlüğün saflık ilkesiyle son derece uyumludur.¹⁵⁸⁹

Pers İmparatorluğunun ilk yıllarında Kyros ve Dareios tarafından İmparatorluğun Anadolu'nun hüküm sürülen her yerine, Yunanlıların *Μαγوصαῖοι* ya da Maglar denilen halkı yerleştirdiler. Bunlardan Kappadokia ve Pontus bölgesinde çok sayıda vardır hatta Galatia ve Phrygia'ya kadar uzanmışlardır. Öyle ki ünlü Tyana'lı Apollonius da Dio Cassius tarafından mag olarak adlandırılmıştır.¹⁵⁹⁰

Sonuç olarak Kappadokia'nın Pers egemenliği döneminde dinsel uygulamaları gerçekleştirmesi için getirilen Maglar Kappadokia'da ilk dönemde etkili olmuşlardır. Ancak başkalarıyla da evlenmemelerinden dolayı kendi içlerine kapandılar ve Helenistik dönemle birlikte, sayıları gittikçe azaldı. Falcılık yetenekleri ile birlikte Kappadokia'nın çok sınırlı bir bölgesinde inançlarını devam ettirdikleri görülmektedir.

¹⁵⁸⁸ Basilius, *Epist.*, 258.

¹⁵⁸⁹ A. De Jong, 1997, s. 409

¹⁵⁹⁰ Cass., Dio, 78.18

4.4 Anaitis

Anaitis bilindiği üzere bir Pers Tanrıçasıdır. Kappadokia'nın kasabası bugünkü Aksaray'ın yaklaşık 80 km kuzeydoğusunda bulunan Nitalis (Ortaköy) ilçesinde Roma dönemine ait ele geçen bir yazıtta Pers Tanrıçası Anaitis'e Barzakhora *epitheton* ile rastlarız ve bu yazıt, bize Anadolu'nun birçok bölgesinde tapınım gören bu Pers tanrıçasının Kappadokia bölgesinde de tapınım gördüğünü kanıtlamış olur:

“ἀγαθῇ τύχῃ.
θεᾷ μεγίστῃ Ἀναεΐτιδι
Βαρζοχάρᾳ Φωτίδα
καὶ Θέωνα καὶ Πρεῖμαν
τὴν καὶ Γαρσὴν ἱεροδούλους
ἀνεπηρεάστους ἐκ πάντων
μετ' ἐπιγονῆς διὰ βίου
Φλαουία Πρεῖμα.”¹⁵⁹¹

Yazıtın bulunduğu Aksaray'ın Ortaköy ilçesi, (Nitalis) Strabon'un yazdığı gibi,¹⁵⁹² muhtemelen Kappadokia bölgesindeki Pers kutsal alanlarından birisidir.¹⁵⁹³ Flavia Prima tarafından dikilen bu yazıtta, ikisi erkek ve ikisi kadın olmak üzere dört tapınak kölesi adanmıştır ve bu adakların “en büyük tanrı Anaitis Barzokhara'ya” adandığı yazılmıştır. Barzokhara'nın anlamı, “Yüksek Hara'dan” anlamına gelmektedir ve Avesta'da geçen bir dağın ismidir. Burasının Anaitis'e adanmış bir kutsal mekan olarak düşünülür ve isim üzerinde de tartışılmıştır.¹⁵⁹⁴ Bu isim mitolojik olarak Berg Hara'dır ve evrensel ırmağın kaynağı anlamına gelir.¹⁵⁹⁵

¹⁵⁹¹ [http://epigraphy.packhum.org/inscriptions/main Regions : Asia Minor : Cappadocia SEG](http://epigraphy.packhum.org/inscriptions/main_Regions%3AAsia_Minor%3ACappadocia_SEG)
41:1417, *Capp. Ortaköy*

¹⁵⁹² Strab., 15.3.15

¹⁵⁹³ R. Harper, A dedication to the goddess Anaitis at Ortakoy, North of Aksaray (Nitalis ?), *Ant. Stud.*, 1967

¹⁵⁹⁴ C. P. Jones, Roman Will in Cappadocia, *EA*, 37 (2004) 95–100

¹⁵⁹⁵ New Pauly, bkz. Anaitis

Bununla birlikte, Barzakhora ismi için, Barz- Persçe “zafer” anlamında, χαρά ise “hoşlanma” veya “zevk alma” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla zaferden zevk alan/hoşlanan, Mithras gibi yenilmez anlamına gelmektedir.

Aynı şekilde, Kappadokia bölgesinde yine Büyüktaşlı Höyük’te (Yeşilova Bölgesi) bulunan bir yazıtta, Romalı bir rahip mezarına zarar verecek olan kişilerin, adaklarını Komana tanrıçası Ma’nın yanı sıra Anaitis’e sunmasını emreder.¹⁵⁹⁶ Buradan bu bölgede Anaitis’in Ma gibi önemli ve saygın bir tanrıça olduğunu sonucunu çıkarabiliriz. Fakat edebi kaynaklarda bu tanrıçanın Kappadokia bölgesinde tapınım gördüğüne dair net bir bilgi yoktur. Strabon onun daha ziyade Pontus ve Armenia bölgesinde tapınım gördüğünü aktarır.

Artemis’in karşılığı olan Anaitis’in ismine antik kaynaklarda ve genellikle Pontus, Lydia ve Armenia’da çıkan yazıtlarda rastlanılır. Anaitis’in Pontus Zela’da¹⁵⁹⁷ ve Armenia Akisiline’de¹⁵⁹⁸ ve Lydia’da ise Hypaipa, Hierokome’de ve

¹⁵⁹⁶ P. Debord, La déesse Ma et les hirondelles blanches , *Revue des Études Grecques*, cilt 118, Ocak- Haziran, 2005. s. 15-30.; M. Aydaş, A priest of the Goddess, *EA* 34, 2002, s.. 23-27.

¹⁵⁹⁷ Strab., 11.8.4: “ἐν δὲ τῷ πεδίῳ πέτραις τινὰ προσχώματι συμπληρώσαντες εἰς βουνοειδὲς σχῆμα ἐπέθηκαν τεῖχος καὶ τὸ τῆς Ἀναΐτιδος καὶ τῶν συμβόμων θεῶν ἱερὸν ἰδρύσαντο, Ὡμανοῦ καὶ Ἀναδάτου Περσικῶν δαιμόνων, ἀπέδειξαν τε πανήγυριν κατ’ ἔτος ἱεράν, τὰ Σάκαια, ἣν μέχρι νῦν ἐπιτελοῦσιν οἱ τὰ Ζῆλα ἔχοντες· οὕτω γὰρ καλοῦσι τὸν τόπον ve 12.3.37: Τὴν δὲ κύκλῳ πᾶσαν ἔχει Πυθοδορίς, ἥς ἢ τε Φανάροια ἔστι καὶ ἡ Ζηλῖτις καὶ ἡ Μεγαλοπολίτις. περὶ μὲν Φαναροίας εἴρηται· ἡ δὲ Ζηλῖτις ἔχει πόλιν Ζῆλα ἐπὶ χώματι Σεμράμιδος τετειχισμένην, ἔχουσιν τὸ ἱερὸν τῆς Ἀναΐτιδος, ἥνπερ καὶ οἱ Ἀρμένιοι σέβονται.”

¹⁵⁹⁸ Strab., 11.14.16 :Ἄπαντα μὲν οὖν τὰ τῶν Περσῶν ἱερὰ καὶ Μῆδοι καὶ Ἀρμένιοι τετιμῆκασιν, τὰ δὲ τῆς Ἀναΐτιδος διαφερόντως Ἀρμένιοι, ἐν τε ἄλλοις ἰδρυσάμενοι τόποις καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ Ἀκιλίσσῃ. ἀνατιθέασιν δ’ ἐνταῦθα δούλους καὶ δούλας· καὶ τοῦτο μὲν οὐ θαυμαστόν, ἀλλὰ καὶ θυγατέρας οἱ ἐπιφανέστατοι τοῦ ἔθνους ἀνιερῶσι παρθένους, αἷς νόμος ἐστὶ καταπορνευθεῖσαις πολὺν χρόνον παρὰ τῇ θεῷ μετὰ ταῦτα δίδοσθαι πρὸς γάμον, οὐκ ἀπαξιοῦντος τῇ τοιαύτῃ συνοικεῖν οὐδενός. τοιοῦτον δὲ τι καὶ Ἡρόδοτος λέγει τὸ περὶ τὰς Λυδάς· πορνεύειν γὰρ ἀπάσας. οὕτω δὲ φιλοφρόνως χρῶνται τοῖς ἐρασταῖς ὥστε καὶ ξενίαν παρέχουσι καὶ δῶρα ἀντιδιδόασιν πλείω πολλάκις ἢ λαμβάνουσιν, ἅτ’ ἐξ εὐπόρων οἴκων ἐπιχορηγοῦμεναι· δέχονται δὲ οὐ τοὺς τυχόντας τῶν ξένων, ἀλλὰ μάλιστα τοὺς ἀπὸ ἴσου ἀξιώματος.

Philadelphia’da tapınakları bulunmaktadır. Tacitus, Kyros döneminde Tanrıça Anaitis’a (Persia Diana-Artemis) adanmış bir tapınak olduğunu aktarır.¹⁵⁹⁹

Bir önceki bölümde Magların yönettiği dinsel törenler hakkında detaylıca bilgiler vermiştik. Buradaki yapılanlar ateş tapınaklarının kültleriydi ve Strabon, bu seremonilerin aynısının, Anaitis’in ve Omanus’un tapınaklarında da bulunduğunu yazar.¹⁶⁰⁰ Dolayısıyla Anaitis tapınışı ile ateş kültünün ortak olduğunu söyleyebiliriz.

Yazıtlardan Anaitis’in Artemis ve Aphrodite ile özdeşleştirildiği görülmektedir. Lydia bölgesindeki bir yazıtta Artemis Anaitis olarak yazmakta ve Artemis ile özdeşleştirilmektedir:

“Ἀρτέμιδι Ἀναίτι | καὶ Μηνὶ Τιαμοῦ Ἀλέξανδρος, Τειμόθεος, Γλύκων τῶν ||
Βολλαδος καὶ οἱ συν|βουλαφόροι ἐγλυτρω|[σάμεν]οι ἀνέστη|[σαν - -].”¹⁶⁰¹

Yine Lydia bölgesindeki Kula’dan Roma dönemine ait bir yazıtta Artemis ile Anaitis’i birlikte görürüz.¹⁶⁰² Pausanias, Lydialıların Anaitis diye de tapınım gören en eski Artemis heykeline sahip olduğunu yazar. Philadelphia ve Maenoia’da Meter Anaetis olarak da bilinmektedir.¹⁶⁰³ Plutarkhos, Artakserkses’in Ekbatana’da Perslerin Anaitis dediği Artemis tapınağı olduğunu yazar.¹⁶⁰⁴

¹⁵⁹⁹ Tac., *Ann.*, 3.62

¹⁶⁰⁰ Strab. ,15.3.15: “*ταὐτὰ δ' ἐν τοῖς τῆς Ἀναίτιδος καὶ τοῦ Ὠμάνου ἱεροῖς νενόμισται· τούτων δὲ καὶ σηκοὶ εἰσὶ, καὶ ζόανον τοῦ Ὠμάνου πομπεύει. ταῦτα μὲν οὖν ἡμεῖς ἐωράκαμεν, ἐκεῖνα δ' ἐν ταῖς ἱστορίαις λέγεται καὶ τὰ ἐφεξῆς.*” (bunlar (gelenekler) Anaitis’in ve Omanos’un tapınaklarında da yapıldı ve bunları bunların kutsal alanları vardır ve Omanos’un heykelciğini taşırlar şimdi ben bunu görmüştüm fakat daha sonraki şeyler ise tarihçiler tarafından anlatılır.)

¹⁶⁰¹ <http://philipharland.com/greco-roman-associations/dedication-to-artemis-anaetis-and-men-tiamou-by-the-symbol-bearers-undated/>

¹⁶⁰² J. H.Wright, 1895

¹⁶⁰³ J. H.Wright, 1895

¹⁶⁰⁴ Plut.,*Artakserkses.*,, 27.4

Clemens Aleksandrinus; Berossus'un Anaitis'ı Aphrodite ile eşleştirdiğini ve ona Sardes dahil olmak üzere İran'nın geniş bir kısmında inanıldığını yazar:

*“Μετὰ πολλὰς μέντοι ὕστερον περιόδους ἐτῶν ἀνθρωποειδῆ ἄγάλματα σέβειν αὐτοὺς Βῆρωσος ἐν τρίτῃ Χαλδαϊκῶν παράσῃσι, τοῦτο Ἀρταξέρξου τοῦ Δαρείου τοῦ Ὠχοῦ εἰσηγησαμένου, ὃς πρῶτος τῆς Ἀφροδίτης Ἀναΐτιδος τὸ ἄγαλμα ἀναστήσας ἐν Βαβυλῶνι καὶ Σούσοις καὶ Ἐκβατάνοις Πέρσαις καὶ Βάκτροις καὶ Λαμασκῶ καὶ Σάρδεσιν ὑπέδειξε σέβειν.”*¹⁶⁰⁵

(sonradan uzun yıllar sonra, Berossos Khaldeanların üçüncü kitabında, onların insan biçimli heykellere tapmayı başladıklarını yazar ve bu Darius Okhus'un oğlu Artakserkses zamanında sokuldu ki bu adam Aphrodites Anaitis'in heykelini dikti ve Babylonia'da Susa'da, Ekbatana'da, Persopolis'de Baktria'da, Damaskos'da ve Sardes'de tapmayı öğretti.)

Herodotos; Perslerin güneşe, toprağa, ateşe, suya ve rüzgâra kurban kestiklerini, fakat daha sonradan Aphrodites'e tapmayı öğrendiklerini söyler. Aphrodites'in doğudaki isimlerini verdikten sonra, Perslerin de ona Mithras dediklerini yazar. Bu durum ilginçtir çünkü Herodotos, erkek olan bir tanrı ismini, tanrıçaya vermiştir ve bunun üzerine yoğun tartışmalar yapılmıştır. Buradaki tanrının Mithras yerine Anahitas olacağını savunanlar vardır. Dolayısıyla, Herodotos, Metre ile Mithra'yı karıştırmış olabilir.

4.5 Mithras

Edebi kaynaklar, Mithras tanrısı veya dini hakkında bilgi edinmemizi sağlayacak ölçüde detaylı değildir ve bu noktada epigrafik kaynaklar ve mağara ikonografileri ön plana çıkmaktadır. Kappadokia bölgesinde de Mithras'ın tapınım gördüğüne dair bilgi veren edebi bir eser yoktur. Bölgede çıkan bir kaç yazıttan Mithras tanrısının bu bölgede tapınım gördüğü tahmin edilmektedir. Bu epigrafik belgeler M.S. birinci yüzyılda Kappadokia ve Kommagene bölgesinde iki büyük lejyon askerlerinin konuşlandığı döneme denk gelmektedir. Bu kaynaklara dayanarak

¹⁶⁰⁵Clemens Alexandrinus, *Theol., Protrepticus*, 5. 65. 3

yerel halkın bu dine inandığını kesin olarak bilemiyoruz. Dolayısıyla Mithras'ın Kappadokia bölgesinde, hem Pers hem de Helenistik dönemde yaygın bir şekilde tapınım gördüğünü gösterecek kesin olarak bir kanıt yoktur. Mithras'ı Kappadokia bölgesindeki tapınım gören tanrılar arasında almamızın nedeni, bu bölgede çıkan Mithras'a adanmış üç adet yazıttır. Bu yazıtlar M.S. 1. ve 2.yüzyıl sonrasına tarihlenmektedir ve bunlardan Mithraizmin, Flavianuslar döneminde yayılıp Antoninus ve Severuslar döneminde ise gelişmeye başladığı anlaşılmaktadır.

Bu yazıtlardan ilki, Kappadokia bölgesinin Ariaramneia kentinde bulunan Yunanca ve Aramice çift dillidir:

“Σαγάριος | Μαγ[αφέ]ρνου | στρατηγὸς | ‘Αριαραμνεΐ(ας) | ἐμάγευσε Μίθρη.”

Gr br mhyprn rb hy[l] | mgyš[lm]trh.

(Magaphernes oğlu, Ariaramneia *strategi* Sagarios Mithra'ya magilik (dini ritüelin yönetimini) yaptı.)

Bu yazıt, Zamanti civarında Karmalas yakınlarında bir mağarada bulunmuştur. Yazıtın tarihi M.S. 1. Yüzyıl olarak gösterilmektedir. Alıntıdaki ἐμάγευσε fiilinden de anlaşılacağı üzere, Ariaramneia'nın *strategos*u (valisi) Sagarios Mithra'ya magilik yaptı denilmektedir. Bir önceki bölümde Magların görevleri üzerine durmuştuk ve bunların büyümlü bir dinsel seremoniyi yönettiklerini açıklamıştık. Burada, Mithras'ın gizem ayinin başkanlığını yaptığı manasında kullanılmıştır. Ayrıca içinde hiçbir ikonografi olmamasına rağmen burayı *mithraea* olarak adlandırılabilmemiz için bir neden vardır: zira Mithra tapınakları Mithra'nın doğumu nedeniyle bir su kaynağının yakınında kurulur¹⁶⁰⁶ ve bu bölgenin yanından Zamanti denilen nehir geçer.

¹⁶⁰⁶ S. Güran, Küçükasya'da Mithras Kültü, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2010

İkinci yazıt Tyana’da bulunan bir yazıttır ve bu yazıtta Mithra *δικαίος* (adaletli) sıfatı ile nitelendirilmektedir. Yazıtın tarihlendirilmesine ilişkin bilgi bulunmamaktadır:

“Θεῶ δικάϊω Μίθρα “

(Adaletli tanrı Mithras için)

Phrygia bölgesindeki yazıtlardan da tanrılara *δικαίος* ve *Ὀσίος* gibi sıfatların sıkça verildiğini görmekteyiz.¹⁶⁰⁷

Üçüncü yazıt ise Caesarea ’da bulunan Latince bir yazıt olup, bu yazıtta Mithras’ın en ayırt edici ve en sık kullanılan unvanı *Sol invictus*’a (Yenilmez güneş) rastlamaktayız:

“Solem

“Soli invicto

Mythrae {²⁶Mithrae}²⁶

pro salute et incolumitate Chresimi Augg(ustorum) {²⁶Augustorum}²⁶

nn(ostrorum) dispensatoris,

Callimorphus arkarius eiusdem

votum solvi[t] libens animo”¹⁶⁰⁸

Bu yazıttan yola çıkarak, Mithras’ın, askerler arasında son derece yaygın olduğu ve askerlerin bu dinin yayılmasında aracı oldukları anlaşılmaktadır. Bu dinin Kappadokia bölgesindeki yayılımının *Legio XII Fulminata*, *Legio XV Apollonaris*, *Legio XVI Flavia Firma* gibi bölgede uzun süre kalan Roma lejyonları aracılığıyla olduğu düşünülebilir.

¹⁶⁰⁷SEG 38:1311Phrygia “ἀγαθῇ τύχῃ· θεοῖς Ὀσίοις καὶ Δικαίοις Ἡρόφιλ[ος] Παπᾶ εὐχίην.”

¹⁶⁰⁸ <http://epigraphy.packhum.org/inscriptions/main> , *CIL* III 6772 ; *CIL* III 6930, Capp. — Kaisareia (Kayseri) *CIL* 3.6772=12135 — *ILS* 1661

Sol Invictus sıfatı daha önce belirttiğimiz gibi “yenilmez/ele geçirilemez güneş” anlamına gelmektedir. Ulansey, güneş-Mithras ilişkisinde, Tarsus’un kurucu tanrısı Perseus tapınışının Apollon’un bölgesel bir versiyonu olduğunu söyler ve buradan yola çıkarak, Mithras Tarsoslu Perseus’un evrenselleşmiş biçimi ise, Mithras ve Helios’un da aynı şekilde Apollon’nun evrensel bir nitelik kazanması sonucu olduğunu ileri sürer. Zira Apollon, M.Ö. beşinci yüzyılda Yunan’da güneş (Helios) ile özdeşleştirilmiştir.¹⁶⁰⁹ Helenistik dönemde Apollon güneş kültü ile bağlantılıdır ve Apollon’a Phoibos (Parlayan) *epithetonunda* verilmesi buna kanıttır. Bunun yanı sıra Kappadokia bölgesinde en çok saygı gören tanrının Apollon ve Helios’un olması ve Mithras’ın Helios sıfatıyla da karşımıza çıkması, Mithras’ın Apollon ve Helios’la özdeşleştirildiğini düşündürmektedir. Zira edebi kaynaklarda bu düşüncüyü destekleyen bilgilere rastlanmaktadır ve bunlara ilişkin örnekler Apollon bölümünde¹⁶¹⁰ verilmiştir.

Yukarıda belirtilen üç yazıtın yanı sıra Kappadokia bölgesinde “Mitres” theophorik ismini içeren bir yazıt da bulunmuştur.¹⁶¹¹ Öte yandan, Mithras Kappadokia bölgesinden elimize geçen sikkelerin hiçbirinde resmedilmemiştir.

Sonuç olarak, Kappadokia bölgesini gezen ve buradaki dini inançlar konusunda birçok bilgi veren Strabon’un o dönemde Mithras tapıcına rastlamamış olması bu dinin Pers döneminde bile bu bölgede çok yaygın olmadığını gösteren en büyük kanıttır. Mithras tapınaklarının karanlık yerlerde olduğunu göz önünde bulundurmakla birlikte, Mithras, Kappadokia bölgesinde Helenistik dönemde etkili bir tanrı olamamıştır ve sadece Roma döneminde bir kaç yazıtta rastlanılmıştır.

Mithras’ın, Kappadokia bölgesinden daha ziyade özellikle Kommagene’de tapınım gördüğü bilinmektedir. Zira Anadolu’da ilk olarak bulunan iki *mithraeum*

¹⁶⁰⁹ Eur., . *Phaethon*, Fr. 781: Burada Phaethon’un annesi Klymene, Helios’un çocuğunu öldürdüğü için acı çeker ve burada Helios ile kastedilen Apollon’dur.

¹⁶¹⁰ Bkz bölüm: 4.2.5.1

¹⁶¹¹ V. W. Yorke, Inscriptions from Eastern Asia Minor, *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 18 (1898), s. 306-327

(Mithras inancının gerçekleştirildiği kutsal yer) Dolche’de (Gaziantep’in Dülük ilçesindedir.) bulunmuştur.¹⁶¹² Fakat Mithras inancına Anadolu’nun birçok bölgesinde çıkan yazıtlarda da rastlarız.

4.5.1 Mithras’ın Özellikleri

Mithras’ın kökeni ve ikonografisi konusunda değişik görüşler ileri sürülerek tartışmalar yapılmıştır. Genel olarak bakacak olursak; Cumont, Mithras’ın Pers tanrısı olduğunu söylerken, Ulansey ise Tarsus’un kurucu tanrısı Perseus takımyıldızından geldiğini ileri sürer. Ulansey’e göre, tauroktoni resimlerindeki Mithras’ın yer aldığı astrolojik bölümler stoa felsefesi ile ilgilidir ve bu felsefi görüş de Kilikia korsanları arasında yaygındır. Daha sonra, kendisini Perseus soyundan geldiğini söyleyen Mithridates ile Kilikia korsanlarının sıkı ilişkileri sonucunda Perseus’un ismi Mithras olarak değiştirilmiştir. Resimlerde Mithras’nın kasketli oluşu, gorgon ve boğa öldürme sahnesi gibi tasvirlerini bunun kanıtı olarak ileri sürmüştür.

Mithras ile ilgili eski çağ kaynaklarına baktığımızda, Mithras ismine ilk olarak M.Ö. 14. Yüzyılda imzalanan Hititler ile Mitanniler arasındaki bir anlaşmada rastlanır ve buna ilişkin ilk kaynaktır. Bu anlaşmada Mithras’dan anlaşmanın garantörü olarak yardım istenir ve Mithras isminin anlamı “anlaşma” veya “söz verme” olarak geçer.¹⁶¹³

Genel olarak, sosyal ilişkilerin, anlaşmaların, dostluğun, evlilik ve kan bağıının (akrabalıkların) tanrısıdır. Bu özelliğiyle hem bir yargıç hem de yasanın silahlı bir savunucusu olarak davranır.¹⁶¹⁴ Çünkü eski çağda anlaşmaları ateşle onaylamak bir gelenektir ve Mithras da bununla özdeşleştirilmiştir. Savaşçıların

¹⁶¹² J. Alvar, *Romanising Oriental Gods*, şurada: *Religions in the Graeco-Roman World* Brill, Leiden, 2008, s.350

¹⁶¹³ A. Tripolitis, 2001, s. 47

¹⁶¹⁴ *OCD*, bkz. Mithras

koruyucusudur, adalet tanrısıdır, bolluk, doğruluk tanrısıdır. Ruhsal ve bedensel iyiliklerin sağlayıcısıdır. Pers imparatorluğunda baş tanrı Ahura Mazda'nın yarattığı dünyayı kötülere karşı korur. Tanrı Ahuramazda ile insanlar arasında bir elçidir. Nemrut dağındaki heykellerde Hermes ile eşleştirilmesi bu yüzdendir. Dürüst savaşçıların seferlerinde onların güçlü bir müttefikidir. Askerler arasında bu denli saygın olmasının nedeni budur. Avesta'da gökyüzündeki ışığın yaratıcısıdır ve dağların kayalık tepelerinde gündoğumundan önce görünür. Geniş gökyüzünü dört tane beyaz atın çektiği arabayla gezer ve gece düştüğü zaman korlaşan ışıyla hala toprağın yüzeyini ısıtır/aydınlatır.¹⁶¹⁵

Pers kralları, Anaitis ile beraber Mithras'ı büyük kralların koruyucusu olarak görmüşlerdir. Mithra daha önce değinildiği üzere savaşçı bir tanrıdır ve monarşilere zaferi getiren odur. Takvimde yedinci ay olarak görülmesi de resmi olarak tanındığını gösterir ve her bir ayın da on altıncı günüdür. Ktesias, ona adanan festival sırasında birçok oyunlarla ve libasyonlarla Persli krallar tarafından onun şımartıldığını söyler. Bu festivallere *Mithrakana* adı verilir ve kış ekinoksu döneminde yapılır.¹⁶¹⁶ Daha sonra Perslerin hem doğu hem de batı imparatorluk bölgelerinde güneşle özdeşleştirilmiştir.

M.Ö. birinci yüzyılın sonlarına doğru Mithridates savaşları sırasında esir alınan ve dağılan Kilikialı korsanlar tarafından veya Kommagane ve Kappadokia'daki konuşlanmış lejyonlar tarafından bu Tanrı Roma'ya girmiştir. İmparatorluğun bütün Latince konuşan sınırları boyunca yayılmıştır. M.S. 3. Yüzyıl'ın ortalarına doğru çağdaşları arasındaki kültlerin en önemlisi haline gelmiştir. Roma'da ise *Sol Invictus* Mithras unvanını almış ve ona adanan 600'den fazla *Mithraea* (Mithras tapınağı) bulunmuştur. Bu tapınaklar; küçük, dar ve karanlık mağaralardır.¹⁶¹⁷ Roma'da bu dinin iki yüzyıllık varlığından sonra, Hristiyanlık önemli bir rakibi oldu. M.S. IV. yüzyılın sonlarına doğru ve V. yüzyılın başlarında Mithras adanmış tapınaklarının bazıları Hristiyanlar tarafından kasten yok edildiği,

¹⁶¹⁵ F. Cumont, *The Mysteries of Mithra*, Chicago, 1903

¹⁶¹⁶ F. Cumont, 1903,; *OCD*, Ktesias, frgr, 688 F 50

¹⁶¹⁷ A. Tripolitis, 2001, 47-58

bazıları da terk edildiği için¹⁶¹⁸ bu dönemde hemen hemen ortadan kalkmıştı. Bunun sebepleri arasında, Hristiyanlığın yayılması, İmparator Theodosius'un bütün pagan tapınışlarını yok etmesi ve kadınların yani toplumun neredeyse yarısının bu dine katılmasına izin verilmemesi vardır. Bu sebepler Mithraizmin yıkılışını hızlandırmıştır.¹⁶¹⁹ Fakat şunu da unutmamız gerekir ki, bu tanrı lejyonlara zafer getiren savaşçı tanrıydı, ancak zamanla yenilmez güneş Mithra'nın artık Romalı lejyonlara zafer getirememesi de bu tanrının ortadan kalkmasını hızlandıran psikolojik bir neden olarak gösterilebilir.

Mithras'la ilgili antik kaynaklara baktığımız zaman ilk olarak Herodotos'un üzerinde çokça tartışılan bir pasajını buluyoruz, Herodotos, Perslerin Mithras'a Aphrodites dediklerini yazar:

“Θύουσι δὲ ἡλίῳ τε καὶ σελήνῃ καὶ γῇ καὶ πυρὶ καὶ ὕδατι καὶ ἀνέμοισι. Τούτοισι μὲν δὴ θύουσι μούνοισι ἀρχῆθεν, ἐπιμεμαθήκασι δὲ καὶ τῇ Οὐρανίῃ θύειν, παρά τε Ἀσσυρίων μαθόντες καὶ Ἀραβίων· καλέουσι δὲ Ἀσσύριοι τὴν Ἀφροδίτην Μύλιττα, Ἀράβιοι δὲ Ἀλιλάτ, Πέρσαι δὲ Μίτραν.” (Herodotos 1.131-132)

(Güneşe, Ay'a, toprağa ve ateşe, suya ve rüzgarlara, başlagıncıtan itibaren sadece bunlara kurban keserler, Asurlulardan ve Araplardan Gökyüzüne kurban kesmeyi öğrendiler. Asurlular Aphrodites'e Mylitta derler, Araplar Alilat, Persler ise Mithras.)

Bu paragrafla ilgili tartışmalardan biri Herodotos'un, Tanrıça Aphrodites'i erkek bir tanrı olduğu düşünülen Mithras ile eşleştirerek yanlış yaptığının düşünülmesidir. Bazı yazarlar, bunun nedenini Anaitis ile Mithras arasındaki yakın ilişkiye bağlamaktadır. Bazı bilim adamları ise, Naitta isminin yerine yanlışlıkla Mithras yazılmıştır der. Bazıları da bu yanlışlığın, Yunanca telaffuzdan kaynaklandığını düşünür. Bu görüşte olanlar, Herodotos'un burada Anaitis'i düşünerek Metra (Anne) demek istediği fakat bunun Yunanca yazılışını bilmediği için Mithras olarak yazmış olabileceği üzerinde durur.¹⁶²⁰

¹⁶¹⁸ OCD, Mithras

¹⁶¹⁹ A. Tripolitis, 2001

¹⁶²⁰ A.D. Jong, 1197

Yukarıdaki paragrafla ilgili bir diğer tartışma ise Herodotos'un yanlışlıkla değil, bilerek böyle bir karşılaştırma yaptığının düşünülmesidir. Bazı bilim adamları bunun nedenini Pers dinin bizzat kendisine bağlarlar ve Mithras'ın her zaman erkek tanrı olarak değil, Kuşana sikkelerinde olduğu gibi tanrıça olarak da gösterildiğini belirtirler. Bu konudaki diğer bir görüş ise, Avesta'da Mithras'ın Venüs olarak güneşten önce dünyanın etrafında döndüğü ve bu yüzden de Herodotos'un haklı olarak Aphrodites olarak adlandırmış olduğudur.¹⁶²¹ Fakat Mithras'ın ana tanrıça Kybele ile yakın bağlantısından dolayı, Venüs'e yani Aphrodites'e de uzanabileceği düşünülür.¹⁶²²

Yukarıda açıklandığı üzere; Herodotos'un paragrafı ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmektedir. Fakat bunlar arasında, Herodotos'un Aphrodites'e yanlışlıkla Mithras dediği yönündeki yorumlar tartışmalıdır. Zira Venus, yani Aphrodites'in de boğa kurban edilen bir tanrı olduğu ve sonunda verimlilik tanrısı ile beraber adlandırıldığı bilinmektedir. Bundan dolayı Magna Mater ile yakınlaşır. Mithras ile Magna Mater kültü çok yakın bir ilişki içindedir¹⁶²³ ve Herodotos'un bu etkiden kaynaklı olarak böyle bir karşılaştırma yapmış olabileceği ihtimalini gözden kaçırmamak gerekir. Bu bilgidен etkilenen Ambroisus¹⁶²⁴ da Mithras'ı Pers Venüs'ü olarak tanımlamıştır.

Strabon'un Pers geleneklerine ve dinine değinmesine rağmen, Mithras'a Anadolu'da tapınıldığına dair Strabon'da hiçbir bilgi yoktur. Ancak antik bir yazar olarak net bir şekilde Mithras'ın ismini ifade eden ilk yazardır. Perslerin, Güneşe (Helios) Mithras dediklerini söyler ve bu da Mithras'ın güneşle olan yakın bağlantısını net bir şekilde gösterir.¹⁶²⁵

¹⁶²¹ OCD, Mithras

¹⁶²² C. H. Moore, On the Origin of the Taurobolium, *Harvard Studies in Classical Philology*, Cilt 17 (1906), s. 43-48

¹⁶²³ C. H. Moore, 1906

¹⁶²⁴ *Epist.*18.30

¹⁶²⁵ 15.3.13-14 “Τὰ [δ'] ἔθνη τὰ Περσικὰ καὶ τούτοις καὶ Μήδοις τὰ αὐτὰ καὶ ἄλλοις πλείοσι, περὶ ὧν εἰρήκασι μὲν πλείους, τὰ δὲ καίρια καὶ ἡμῖν λεκτέον. Πέρσαι τοίνυν ἀγάλματα μὲν καὶ βωμοὺς οὐχ

Curtius Rufus, Darius'un Arbela seferinden önce yalvarmasını aktarır ve burada Güneş,(sol) Mithras ve kutsal sonsuz ateş üçlemesini (*sanctus et aeternus ignis*) kurar:¹⁶²⁶

"Ipse cum ducibus propinquisque agmina in armis stantium circumibat, Solem et Mithrem sacrumque et aeternum invocans ignem, ut illis dignam vetere gloria maiorumque monumentis fortitudinem inspirarent."

(Darius, bizzat kendisi en yakın kurmaylarıyla silahlı askerlerin arasında bir yürüyüş yapıyordu ve Güneşe, Mithras'a ve kutsal ve sonsuz ateşe seslenerek, onlara)

Pseudo-Clementia Homiliae'da Mithras'ın ismi güneşin bir temsilcisi olarak Apollon'un dengi olarak geçer.¹⁶²⁷ Ptolemaios, Mithras'ı güneşle bir tutar.¹⁶²⁸ Hesychius, Perslerin Mithras'a Güneş dediklerini, Mithres'in ise Persler arasındaki en büyük tanrı olduğunu yazar. Suda, aynı şekilde Mithras'ı şöyle tanımlar: "Persler Mithras'ın güneş olduğunu düşünürler ve ona birçok kurban adarlar."¹⁶²⁹

Plutarkhos, Mithras gizemlerinden bahseder ve bunların ilk olarak Kilikialı korsanlar tarafından yapıldığını belirtir. Bu bilgi bize Mithras gizemlerinin varlığını kanıtlar, ayrıca Kappadokia bölgesi ile yakın ilişkisi olan Kilikia'dan Kappadokia bölgesine de yayılmış olabileceği ihtimalini düşündürür:

ἰδρύνονται, θύουσι δ' ἐν ὑψηλῇ τόπῳ τὸν οὐρανὸν ἡγοούμενοι Δία· τιμᾶσι δὲ καὶ ἥλιον, ὃν καλοῦσι Μίθρην, καὶ σελήνην καὶ Ἀφροδίτην καὶ πῦρ καὶ γῆν καὶ ἀνέμους καὶ ὕδωρ·"

(Pers gelenekleri, bunlardır, Medlerler ve başka diğer bir çok halkla aynıdır ve onlar hakkında yazarların birçoğu bahsetmiştir, ve önemli olanlara benim de değinmem gerekir. Persler heykeller ve sunaklar yapmazlar, gökyüzünü Zeus olarak düşündükleri için yüksek bir yerde kurban keserler. Mithras dedikleri güneşe taparlar ve Ay'a, Aphrodites'e , ateşe , toprağa, rüzgarlara ve suya taparlar.....)

¹⁶²⁶ 4.13.12 ; A. D. Jong, 1997, s. 286

¹⁶²⁷ 6.10

¹⁶²⁸ Ptol., *Tetrabiblos*, 22.p.17

¹⁶²⁹ Suda, Mitrou.

“ζένας δὲ θυσίας ἔθνον αὐτοὶ τὰς ἐν Ὀλύμπῳ, καὶ τελετάς τινας ἀπορρήτους ἐτέλουν, ὧν ἡ τοῦ Μίθρου καὶ μέχρι δεῦρο διασώζεται καταδειχθεῖσα πρῶτον ὑπ’ ἐκείνων.”¹⁶³⁰

(Onlar, (Kilikialı korsanlar) Olympos’daki tanrılarına değişik (yabancı) kurbanlar kestiler ve birtakım gizli (söylenmeyen) gizemler gerçekleştirdiler ve bunlar arasında ilk olarak onlar tarafından bulunan Mithras’ınki bugüne kadar süre gelir.)

Romalı yazarlar da Mithras’ın gizemlerine dair bilgiler verir. Statius, Mithras adının geçtiği ilk Latince kaynaktır:

*“adsis, o memor hospitii, Iunoniaque arva
dexter ames, seu te roseum Titana vocari
gentis Achaemeniae ritu, seu praestat Osirin
frugiferum, seu Persei sub rupibus antri
indignata sequi torquentem cornua Mithram.”*¹⁶³¹

(Ey konukseverliği hatırlayan yanımızda olasın, Juno’nun tarlalarını iyilikleriyle sevesin, ister sana parlak Titan denilsin Akhaemenidlerin tarzıyla, ister ürün veren Osiris öne geçsin ister Pers mağarasının kayalıkları altında değersiz bir boynuzla dönen Mithras’ı izlemek öne geçsin)¹⁶³²

Burada tapınağının yer altında olduğunu ve Mithras kültünün öne çıktığını belirtmektedir.

4.6 Apollon

Kappadokia bölgesi, Helenistik dönemden itibaren Yunan kültürünün etkisinde kalmıştır elbette ki bu etki önemli kurumlarından birisi olan din alanında oldukça fazla olmuştur. Daha sonra, Roma dönemi de bunun devamı niteliğindedir.

¹⁶³⁰ Plut., Vit., Phil. Pomp. 24.5, 36

¹⁶³¹ Stat., I. Theb. 720, Adrastus’un Apollon’a yalvarması.

¹⁶³² Burada, Osiris , Mithra ve Apollo aynıdır.

Bu sebeple, Kappadokia bölgesinde Yunan ve Romalı Tanrılar da yaygın şekilde tapınım görmüşlerdir. Bunlardan birisi de Apollon'dur.

Strabon'a göre Kappadokialılar arasında tapınılan en ünlü Yunan Tanrısı Apollon'dur. Apollon 'un ilk tapınağı Kataonia bölgesindedir ve diğer bölgelerdeki tapınaklar bundan model alınarak inşa edilmiştir:

“ἔχει δὲ καὶ ἱερὸν τὸ τοῦ Κατάονος Ἀπόλλωνος καθ' ὅλην τιμώμενον τὴν Καππαδοκίαν, ποιησαμένων ἀφιδρύματα ἀπ' αὐτοῦ.” (Strab., 12.2.6)

(Burada ayrıca, Kataonia'lı Apollon'un tapınağı vardır ve Kappadokialılar, kendi tapınaklarını da ona göre yaptıkları için bütün Kappadokialılar tarafından tapınım görür.)

M.S. 400-450 yılları arasında yaşamış tarihçi Sozomenos, *Patroos* (atadan kalma, eski) Apollon tapınağının Caesarea'daki Zeus tapınağı ile birlikte Hristiyanlık dönemine kadar ayakta kaldığını ve bizzat onlar tarafından yıkıldığını söyler:

“καὶ πάλαι καθελόντας τοὺς παρ' αὐτοῖς νεὼς πολιούχου Διὸς καὶ πατρώου Ἀπολλωνος.” (Sozomenos, V, 4)

(Daha önceden Poliokh Zeus'un ve Patroos Apollon'un tapınağını tahrip etmişlerdi.)

Komana'da bulunan ve M.S. 2. yüzyıl'a ait bir yazıtta Apollon'a Kurios (efendi, sahip) sıfatıyla rastlarız:

“Κυριῷ
Ἀπολλωνί
Ἀλεξανδρῶς”

(Aleksandros, Kurios Apollona'a (adağını yerini getirdi))

Kappadokia bölgesinde çıkan ve M.S. 212’ye ait olan bir başka yazıtta, yine Apollon *Κυριος* (Efendi) sıfatını almıştır ve tapınak ikinci kez imparatorluk kültü törenleri için *neokoros*¹⁶³³ unvanına sahip olmuştur.¹⁶³⁴

“Κυρίῳ Ἀπόλλωνι
κὲ Ἀσκληπιῳ
σωτήρει
Αὐρ. Κύριλλος
β’ νεωκόρος
τοῦ Ἀπόλλωνος.”

M.S. 1. yüzyıl’a tarihlenen başka bir yazıtta ise Apollon’un, bir şehrin veya ailenin “Kurucusu” “Arkhegetes” (*Ἀρχηγέτης*) sıfatına anlamında kullanışına rastlarız.¹⁶³⁵ Nevşehir müzesinde bulunan bir yazıtta, Apollon için *Phoebus* sıfatı bulunmaktadır. Kappadokia bölgesinde Apollon’a adanmış iki yazıt daha vardır.¹⁶³⁶ Bütün bunlar Tanrı Apollon’un bu bölgedeki ününü ve saygınlığını açıkça göstermektedir. Ayrıca Komana bölgesinden ele geçen yazıtlarda Apollonios, Apollonia gibi theophorik isimlere yaygın bir şekilde rastlanmaktadır ve bu da Apollon’un bu bölgede yaygın bir şekilde inanıldığını göstermektedir.

Apollon’a Kappadokia bölgesindeki sikkelerde de sıkça rastlamaktayız. Caesarea kentinde Traianus dönemine ait sikkelerde, Apollon’u zeytin dalı, ok ve yay tutarken görürüz (Şekil 4-4 ve 4-5).

¹⁶³³ Neokoros, tapınak koruyucusu anlamındadır. Tanrının tapınağının bulunduğu şehir de tapınağı korumakla görevli olduğu için koruyucu şehir olur. Tapınak da imparatora adanırdı. Caesarea , Kappadokia’nın neokoros unvanını Severuslar döneminde elde etmiştir.

¹⁶³⁴ R.Harper, 1968, 111, No: 3, 02

¹⁶³⁵ Harper, 1969, No.3, 08

¹⁶³⁶ D. French, Inscriptions from Cappadocia II, *Epigraphica Anatolica* 40 (2007) 67–108

Şekil 4-5: Apollon'un yer aldığı Traianus dönemine ait bir sikke

Şekil 4-6: Apollon'un yer aldığı Traianus dönemine ait bir sikke

Bunların yanı sıra Severus Aleksandrinus dönemine ait bir sikkede de Apollon'u sunağın üzerinde defne yaprağı tutarken görürüz (Şekil 4-7).

Şekil 4-7: Apollon'un yer aldığı Severus Alexandrinus dönemine ait bir sikke

Burada, Apollon-Mithras senkretizminden bahsetmek gerekir. Güneşi simgeleyen tanrılar olan Mithras ile Apollon'un özdeşleştirildiğine dair kanıtlar edebi ve arkeolojik kaynaklar mevcuttur. Bu eserlere örnek olarak şunlar gösterilebilir: Polyanaeus, Darius'un güneşin doğuşu sırasında Apollon'a Persleri koruması için yalvardığını söyler.¹⁶³⁷ Menandros ise, Apollon'a şu şekilde seslenir: "Persler sana Mithras der, Mısırlılar da Horus".¹⁶³⁸ Antiokhos III, Nemrut dağına diktirdiği heykellerde Mithras'ı Apollon'un karşılığı olarak yer almıştır.

4.7 Zeus

Kappadokia bölgesinde tapınım gören Yunan ve Romalı tanrılardan biri de Zeus'dur. Zeus, Kappadokia bölgesinin tapınak devletlerinden birisi olan bugünkü Nevşehir bölgesindeki Venesia'nın baş tanrısıdır. Bu tapınağın rahibi hiyerarşik olarak Komana rahibinden sonra ikinci sırada gelir. Strabon'a göre Olympos'un en büyüğü Zeus'a adanan bu tapıntan yıllık 15 *talentum* gelir elde edilir:

¹⁶³⁷ Polynaenus, *Strat.*, 7.12

¹⁶³⁸ Menandros, *Oratio*, 2.446

“ἐν δὲ τῇ Μοριμηνῇ τὸ ἱερὸν τοῦ ἐν Ὀυηνάσοις Διός, ἱεροδούλων κατοικίαν ἔχον τρισχιλίων σχεδὸν τι καὶ χώραν ἱερὰν εὐκαρπον, παρέχουσαν πρόσοδον ἐνιαύσιον ταλάντων πεντεκαίδεκα τῶ ἱερεῖ· καὶ οὗτος δ’ ἐστὶ διαβίου, καθάπερ καὶ ὁ ἐν Κομάνοις, καὶ δευτερεύει κατὰ τιμὴν μετ’ ἐκεῖνον.”¹⁶³⁹

(Morimene’da, Venasia’da Venesialı Zeus’un Tapınağı vardır ve neredeyse üç bin tapınak kölesinin kalacağı kadar bir yer ve yılda tapınağa 15 *talentum* gelir sağlayan verimli ve kutsal toprağa sahiptir. Buranın rahibi ölene kadar atanmıştır, tıpkı Komana’daki gibi. Ve saygınlık bakımından Komana’dakinden sonra ikinci sırada gelir.)

Muhtemelen bu tapınağın bulunduğu yer olan Nevşehir’in Derinkuyu ilçesi Suvermez bölgesindeki tepede Zeus’a adanmış bir anıt bulunmuştur ve bu da tapınağın burada olabileceği fikrini desteklemektedir:

“Μέγας Ζεὺς ἐν οὐρανῳ, ἰ’σθί?
εἰ’λεως [μοι Δημητριῳ]”¹⁶⁴⁰

Basilius, bir mektubunda Venasa’daki kiliseden bahseder¹⁶⁴¹ ve Gregorius Nazianzus tarafından Venasa meclisine Glukerios diye birisinin görevli (hizmetkar-papaz yardımcısı) olarak atandığını yazar. M.S. 374’den kısa bir süre önce, Glukerios tarafından büyük bir dinsel geçiş töreni düzenlenmiştir ve bu adamın önderliğinde, genç kızlarla birlikte gürültülü bir şekilde bir danslı geçiş töreni yapılmıştır. Bu tören, muhtemelen Strabon’un bahsetmiş olduğu Venasa’lı Zeus’un tapınağında gerçekleşmişti.¹⁶⁴²

Zeus, Asbameus veya Orkios unvanlarıyla Tyana bölgesi civarında tapınım görmüştür. Fakat bunu bazı yazarlar Dakeios olarak adlandırmaktadırlar ve rahiplik hiyerarşisi bakımından olarak üçüncü sırada yer almaktadır:

¹⁶³⁹ Strab., 12.2.6

¹⁶⁴⁰ W. M. Ramsay, "Inscriptions inédites de l'Asie Mineure." *Bulletin de correspondance hellénique* 7.1 (1883): 297-328.

¹⁶⁴¹ Basil, *Epist.*, 169

¹⁶⁴² *TIB*, Kappadokien Venasa; Greg., Naz. *Epit.* 246

“τρίτη δ’ ἐστὶν ἱερωσύνη Διὸς Ἀσβαμαίου λειπομένη ταύτης, ἀξιόλογος δ’ ὅμως. ἐν-
ταῦθα δ’ ἐστὶ λάκκος ἀλμυροῦ ὕδατος, ἀξιολόγου λίμνης ἔχων περίμετρον, ὁφρῦσι
κλειόμενος ὑψηλαῖς τε καὶ ὀρθαῖς ὥστ’ ἔχειν κατάβασιν κλιμακώδη· τὸ δ’ ὕδωρ οὗτ’
αὔξεσθαι φασιν οὗτ’ ἀπόρρυσιν ἔχειν οὐδαμοῦ φανεράν.”(Strab., 12.2.5)

(Zeus’un Dakeios rahipliği üçüncü sırada gelir. Ondan daha sonra gelmesi ise
üzerinde durulması gereken bir konudur. Burada suyu tuzlu bir gölet vardır ve onun
çevresinde de büyük bir göl vardır. Öylesine yüksek ve dik yamaçlar arasında kalmıştır ki,
iniş merdivene benzer bir yolla sağlanır. Suyun ne arttığı ne de herhangi bir yerden
azaldığını söylerler.)¹⁶⁴³

Bu alıntıda geçen Asbamaion sözcüğünün nereden geldiği konusunda farklı
düşünceler vardır. Suidas, Asbamaion’u bu isimle adlandırılan bir su olduğunu
söyler. Nolle ise Tyana eserinde Asba’yı ata binme olarak açıklar ve isme çok fazla
rastlanmamasından dolayı bunun yerel bir tanrı olabileceğini söyler.¹⁶⁴⁴ Bunun yanı
sıra, Mitchell, Asb’nin Persçe’de at anlamına geldiğini söyler ve bunun İran at tanrı
kültüne dayandığını ileri sürer. Zira Mitchell de eski ismi Villa Palmati olarak bilinen
bugünkü Bor civarındaki dev atlı yapıların tapınakla bağlantılı olduğunu düşünür.
¹⁶⁴⁵

Paphlagonia bölgesinden ele geçen bir yazıtta, Yenilmez Tanrı Asbameius’a
ve Ge’ye atfen bir yazıt ele geçmiştir. Buradaki ἀνεικίτω “yenilmez” sıfatı
Mithras’ın Latince unvanı olan *Invictus*’un Yunancasıdır.¹⁶⁴⁶

“θεῷ ἀνεικίτω

Ἀσβαμεῖ κα[ι Γῆ(?) Κυρία προσευχῇ {²⁶τῇ κυρία προσ|ευχῇ Rob.} ²⁶εὐξά-
μενος καὶ ἐπιτυχὼν ἀνέθηκα Αὐ-
ρήλιος Πρωτόκτητος,
εὐχαριστή [ρι]ο[ν].”¹⁶⁴⁷

¹⁶⁴³ Ayr. bkz. Philostr, V A 1.6; Amm., Marc., 23.6.19; Diod., 31.34; Pseudo-Aristoteles (Peri
thaumasion akousmaton, 152)

¹⁶⁴⁴ Berges, D. – Nollé, J., *Tyana. Archäologisch - historische Untersuchungen zum südwestlichen
Kappadokien* 1-2 (IK 55.1, Bonn 2000). s. 318

¹⁶⁴⁵ J. E. Cooper, *Life and Society in Byzantine Cappadocia*, Macmillan, 2012, s. 178

¹⁶⁴⁶ Ayr. bkz. R. Teja, *ANRW*, s. 1102

Solinus, Yunanlıların baş tanrının Olympos da oturduğuna inandığı gibi Kappadokialıların da tanrının bölgenin en yüksek dağı olan Argaios'da oturduğuna inandıklarını yazar (*qui Argæus nivalibus iugis arduus, ne æstivo quidem torrente pruinis caret, quemque indidem populi habitari deo credunt.*)¹⁶⁴⁸

Kappadokialıların, bu inançları gereği Argaios dağının eteklerine Zeus için bir tapınak yaptırmıştır. Zira Diodorus da Orophernes'in (M.Ö. 157) Argaios (Ariadne) dağının altındaki Zeus tapınağını borçları ödemek için yağmalamak zorunda kaldığını yazar:

“Ὅτι οἱ περὶ τὸν Ὀροφέρνην, ἐπὶ τὸ χεῖρον αὐτοῖς τῶν πραγμάτων προβαινόντων, ἔσπευδον ἀποδοῦναι τοὺς μισθοὺς, φοβούμενοι μὴ στασιάζειν ἐπιχειρήσωσιν. ἀπορούμενος δὲ τὸ παρὸν χρημάτων ἠναγκάσθη ἱεροσυλῆσαι τὸ τοῦ Διὸς ἱερόν, ὃ καθίδρυται μὲν ὑπὸ τὸ καλούμενον ὄρος Ἀριάδνης, ἄστυλον δ' ἦν ἐκ παλαιῶν χρόνων. τοῦτο μὲν ἐσύλησε καὶ τὰ προσοφειλόμενα τῶν ὀψωνίων ἀπέδωκεν.”¹⁶⁴⁹ (Diod., 31.34)

(Orophernes'in etrafındakiler, kendileri için işler kötüye gitmeye başlayınca, bir devrim yapma çabasına gireceklerinden korkanlar, ücretleri ödemek için acele ettiler, eldeki paraya bakınca Zeus'un tapınağını yağmalamaya mecburdu ki burası Ariadne diye anılan dağının altındadır ve eski zamanlardan beri dokunulmazdı. Burayı yağmaladı ve kalan borçlarını ödedi.)

Sozomenos, Apollon ile birlikte Caeserea kentinin koruyucu tanrısı olan Zeus Poliokhos'un tapınağının daha önceden Hristiyanlar tarafından yıkıldığını aktarır. Dolayısıyla bu tapınağın İ.S. 4'yy a kadar ayakta kaldığını anlıyoruz.

“ἐμίσει γὰρ καὶ πρότερον ἐξαισίον μῖσος τοὺς αὐτῆς οἰκήτορας ὡς πανδημεὶ χριστιανίζοντας πάσαι καθελόντας τοὺς παρ' αὐτοῖς νεῶς πολιούχου Διὸς καὶ πατρώου Ἀπόλλωνος· ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ τῆς Τύχης, ὃ μόνον περιελείφθη, αὐτοῦ βασιλεύοντος πρὸς τῶν

¹⁶⁴⁷ http://epigraphy.packhum.org/inscriptions/main_Paphl. — *Amastris (Amasra)* — *JÖAI*

28.1933, *Beibl.* 61,8 — *RA* 1936:1.237-238

¹⁶⁴⁸ <http://www.thelatinlibrary.com/solinus4.html#XLV>, 9 Şubat 2014

¹⁶⁴⁹ Polyb., 32.25; Liv., *Perioch.*, 47; Justinus, 35. 1

Χριστιανῶν ἀνετράπη, δεινῶς ἀπηχθάνετο πάση τῇ πόλει καὶ ἐδυσφόρει.” (Sozom. Hist. Ecc. 5. 4)

(Hıristiyanlığa bütün olarak bağlı oldukları için onlar tarafından kentin koruyucu tanrısı Zeus ile Apollon Patroos’un tapınaklarını daha önceden tahrip eden sakinlerinden aşırı derece nefret ediyordu. Kentte ayakta kalan son tapınak olan Tykhe tapınağı ise kendi krallığı döneminde Hıristiyanlar tarafından yıkıldı, bütün kentten korkunç bir şekilde nefret etti ve buna katlanmadı.)

Zeus, sikkelerde ve yazıtlarda çeşitli unvanlarla anılmaktadır. Zeus’la ilgili bütün bu özellikler ve *epitheton*lar V. Ariarathes’in reformları sayesinde ve onun geliştirdiği ilişkilerin sonucunda buraya gelmiş olabilir. Bu unvanlar aşağıda verilmektedir.

Kırık Kilise civarında İmparatorluk dönemine tarihlenen bir yazıtta Zeus, Olybreus Epekoos (İşiten) *epithetonu* almıştır:

“Δι
Ολυβρει
κε Επηκόω”

Bu sıfatın bölgede bulunan yazıttan ve sikkelerden Kilikia’nın bir bölgesi olan Olybra’dan geldiği düşünülmektedir.¹⁶⁵⁰ Zeus, Olybreus *epithetonu* ile Kilikia’nın ünlü kenti Anazorbos’un kutsal Zarbos dağında tapınım görmüştür. Bu dağ, Elagabalus dönemindeki sikkelerde yerel tema olarak kullanılmıştır. Bu durum Zeus Olybreus’un Elagabalus’a (tanrı (ilah) ve dağ sözcüklerinden oluşan Syria’nın güneş tanrısı) bağlandığını (birleştğini) gösterir. Zira aynı dönemde Anazarbos’un sikkelerinde siyah taş formu yer alır.¹⁶⁵¹ Dolayısıyla Zeus’a adanmış olan bu yerlerin

¹⁶⁵⁰ N. Şahin, *Zeus’un Anadolu Kültleri.*, İstanbul: Suna İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2001.

¹⁶⁵¹ O. Hekster, S. Schmidt-Hofner, C. Witschel, *Ritual dynamics and religious change in the Roman Empire* : proceedings of the eighth Workshop of the International Network Impact of Empire, Heidelberg, Temmuz 5-7, 2007 ; sikkeler için bkz.
<http://wildwinds.com/coins/greece/cilicia/anazarbus/i.html>

güneşle bağlantısı tahmin edilmekle birlikte bu tanrının Kappadokia'nın doğusu ile Kilikia bölgesinde beraber tapınım gördüğünü gösterir. Öte yandan M.S. 472 yılında Batı Roma imparatoru olan kişinin adı Flavius Anicius Olybrius'du. İmparatorun adı Olybrius ile Zeus'un sıfatı Olybreus arasındaki bağlantıyı kurmak için elimizde yeterince bilgi bulunmamaktadır.

Kappadokia bölgesinde, Pers etkisiyle, Yunan tanrılarının unvanlarının muhtemelen Persçe sözcüklerle birleştirildiğini görürüz. Bu bağlamda, Aksaray'daki Büyüктаşı Höyük'te bulunan bir yazıtta Zeus'un Thymnasa ve Pharnavas *epithetonuna* rastlarız. Thymnasa bir kült-sitedir ve burası muhtemelen bir köydür. Bunun yanı sıra *από* edatının tanrılar için hem genelde hem de atıf yapıldığı zaman bu şekilde yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir.¹⁶⁵² Pharnavas ise Zeus'un yeni *bir epithetonudur*. Bu ismin eski bir Persçe isim olduğu aşıkardır. Çünkü “farnah” Persçede parlak (ünlü) anlamına gelir. Pontus kralı Pharnakes ve Pers komutanı Pharnabazos isimleri de bunu kanıtlar.

Ayrıca, Nakida (Niğde) Hançerli köyünde bulunan bir yazıt Zeus'a adanmıştır:¹⁶⁵³

“Δι Κα μω
Αυρηλιος Μαρκος
Διονυσιου ευχαμενος
Υπερ της κληρουχιας,”

4.7.1.1 Zeus Megistos ve Ouranios

Yunanca bir sözcük olan Megistos, “megas” “büyük” sıfatının superlatifidir ve Türkçesi “en büyük” olarak çevrilir. Kappadokia bölgesinde görülen Hypsistos

¹⁶⁵² C. P. Jones, Roman Will in Cappadocia, EA 37 (2004) 95-100

¹⁶⁵³ Berges, D. – Nollé, 2000, s. 198

(En büyük) dini ile Megistos eşleştirilir.¹⁶⁵⁴ Aslında bu sıfatlar ve tapınımlar bölgedeki tek tanrı inancının başlangıcı olarak düşünülür.

Traianus dönemine ait Kırşehir Müzesinde bulunan bir yazıtta Zeus Megistos'un rahibi Doryzinthos'un adasını yazar.¹⁶⁵⁵ Kilikia Trakheia bölgesinden ele geçen bir yazıtta ise Zeus Megas ve Ouranios (Göksel-semavi) sıfatıyla karşımıza çıkar:

“μεγὰς Ζεὺς οὐράνιος·
Εἰούλιος κατὰ κέλυσιν θεο[ῦ]”¹⁶⁵⁶

Pisidia bölgesi Adada kentinde Zeus Megistos tapınağı vardır. Aynı şekilde Syria'nın Dura-Europos antik kentinde Seleukos döneminden Zeus Megistos kalıntıları günümüze kadar gelmiştir. Bu tapınak Parthialıların döneminde dahi önemini korumuştur.¹⁶⁵⁷ Zeus Megistos aslında Semitik isimdeki yerel gök tanrısının isimlerinden birisinin Yunancasıydı.¹⁶⁵⁸ Çünkü Zeus Megistos doğulu bir karaktere sahipti ve bu tapınağın Zeus'unun Baal-shamin olup olmadığı tartışılır.

4.8 Athena

Kappadokia bölgesinde tapınım gören Yunan ve Romalı tanrılardan biri de Athena'dır. Athena bilgeliğin tanrıçasıdır, Promakhos (önde savaşan) sıfatı ile savaşçı yanı da vardır, ancak onun savaşı Ares gibi kaba güç ile değil akıl gücü ileler. Tanrısal adaleti ve kültürü savunan, yaşatan akıllı savaşçıların yanındadır ve

¹⁶⁵⁴ M. Cohen, 2006, s.160

¹⁶⁵⁵ D. French, *Inscriptions from Cappadocia II*, EA 40 (2007) 67–108

¹⁶⁵⁶ <http://epigraphy.packhum.org/inscriptions/main> Regions : Asia Minor : Cappadocia JHS 18 (1898) 319,32 JHS 18 (1898) 319,33, *Capp. — Serajik — JHS 18.1898.319,32 — Rams., Soc.Basis 112,97 ayruca bkz.* Regions : Asia Minor : Cappadocia BCH 7 (1883) 322,52 , BCH 7 (1883) 322,51 BCH 7 (1883) 325,53 *Capp. Malakopea (Melegob): Suvermez — BCH 7.1883.322,52*

¹⁶⁵⁷ L. Dirven, *The Palmyrenes of Dura-Europos: A Study of Religious Interaction in Roman Syria*, Brill, 1999

¹⁶⁵⁸ A. B. Cook, *Zeus: A study In Ancient Religion*, Cambridge, 2010, s. 1163

onlara destek olur. Athena, Kappadokia bölgesindeki sikkelerde önemli ölçüde yer alır. Bu da Athena'ya olan inancın yaygın olduğunu göstermektedir. Bunun nedenlerinden birisi Kappadokia'nın en büyük tanrıçası olan Ma ile Athena'nın senkretizmi olabilir. Komana'da bulunan bir yazıtta Tanrıça Ma için Nikephoros unvanı yer alır. Nike'yi tutan Athena (Nikephoros) Kappadokia sikkelerdeki Athena'nın en ayırt edici sıfatlarından birisidir ve Ariarathis ailesinin sikkelerinde genel olarak arka yüzlerinde standart olarak yer almıştır. Bu unvan Tanrıçaların savaşçı özelliklerine yapılan bir atıftır.

Kappadokia krallarının sikkelerinde Tanrıça Athena sıkça yer almıştır. Ancak Tanrıça Athena, III. Ariarathes dönemine ait sikkelerde resmedilişi, Ma ile benzerlikleri olan Athena'nın kültürünün Kappadokia bölgesinde ilk kez onun döneminde tapınım görmeye başladığını kanıtlar. Aşağıda görülen ve I. Ariobarzanes dönemine ait bir sikkede Athena Nike'yi tutmuştur. Sikkenin arka yüzünde Athena vardır ve kalkanlı ve mızraklı ve elinde Nike'yi tutar bir şekilde tasvir edilmiştir. Kappadokia Krallık döneminde Athena'nın sikkelerde yaygın olarak yer almıştır ve bunlar aşağıda verilmektedir (Şekil 4-7, 4-8, 4-9, 4-10).

Şekil 4-8: I. Ariobarzanes dönemine ait Athena'nın resmedildiği bir sikke

Şekil 4-8: II. Ariobarzanes dönemine ait Athena'nın resmedildiği bir sikke

Şekil 4-9: V. Ariarathes dönemine ait Athena Nikephoros sikkesi

Şekil 4-10: X. Ariarathes dönemine ait Athena Nikephoros sikkesi

Şekil 4-11: VI. Ariarathes dönemine ait üzerinde Athena Nikephoros sikkesi

Şekil 4-12: VII. Ariarathes dönemine ait Athena Nikephoros sikkesi

Şekil 4-13: VI. Ariarathes dönemine ait bir sikke

Şekil 4-14: IX. Ariarathes dönemine ait ve arka tarafında zafer tutan Athena'nın yer aldığı bir sikke

Şekil 4-15: Arka yüzünde Athena'nın ayakta durur bir şekilde resmedildiği Roma İmparatoru Domitianus dönemine ait bir sikke

Kappadokia'nın son kralı Arkhelaos dönemine ait bir sikkede M.Ö. 36- M.S. 17 yılında Athena Korinth kasketiyle görünmektedir. Bu sikke Eusebeia olarak basılan sikkedir (Şekil 4-16).¹⁶⁵⁹

¹⁶⁵⁹ Caesarea sikkesi

Şekil 4-16: Kappadokia'nın son Kralı Arkhelaos dönemine ait bir sikke

Caesarea'dan ele geçen bir sikkenin bir yüzünde Athena, diğer yüzünde ise Argaios dağı simgesi yer alır (Şekil 4-17).

Şekil 4-17: Athena ve Argaios dağının yer aldığı bir sikke

Şekil 4-18: Athena sikkesi

Antik metinler ve yukarıda verilen sikke ve yazıtlardan anlaşıldığı üzere, Athena Tanrıçası, Kappadokia Kralları tarafından yaygın bir şekilde benimsenmiştir.

4.9 Herakles

Kappadokia bölgesinde tapınım gören Yunan ve Romalı tanrılardan biri de Herakles olduğu düşünülmektedir. Buna ilişkin elimize bir yazıt geçmiştir. Sivas Müzesinde bulunan yazıtta, sunak formunda adanmış bir yazıtta, Herakles kurucu ve vatanın atası olarak geçmektedir.¹⁶⁶⁰

4.10 Asklepios

Kappadokia bölgesinde tapınım gören Yunan ve Romalı tanrılardan biri de Asklepios'dur. Asklepios hekimliğin tanrısıdır ve Apollon'un oğludur. Genellikle sopasına dolanmış bir yılanla tasvir edilir. Tyana'da bulunan ve Septimius Severus (M.S. 193-211) dönemine ait bir sikkede de sopasına dolanmış bir yılanla tasvir edilmiştir (Şekil 4-19). Tanrı Severus dönemine ait ve değişik bölgelerdeki sikkede Asklepios tanrısının yer aldığını görmekteyiz. Bunun nedeni Severus'un gençlik

¹⁶⁶⁰ D. French, *Inscriptions from Cappadocia II*, *EA* 40 (2007) 67–108

döneminde M.Ö. 168-169 yıllarındaki yaşanan büyük vebadır ve bu veba nedeniyle içlerinde senatörlerin ve kendi arkadaşlarının yer aldığı bir çok insan hayatını kaybetmişti.¹⁶⁶¹

Şekil 4-19: Asklepios sikkesi

Komana’da bulunan ve M.S. 2 veya 3. Yüzyıla ait bir yazıtta Asklepios için Kurios (Efendi, Yüce, En büyük) *epithetonuna* rastlarız. Dolayısıyla bu sıfat Asklepios’un önemini gösterir:

“Κυρίω
Ἀσκληπιῶ
Κε αἰπηκῶ Αὐρ/
Σωκρατῆς ἐνζαμενός
Ἀνεθηκα”

Bunun yanı sıra Kappadokia’da ele geçen ve M.S. 2. ve 3. Yüzyıla tarihlenen iki yazıtta ise Asklepios Σωτήρ (Soter=Kurtarıcı) olarak geçmektedir.¹⁶⁶² Aynı bölgede, Asklepiades teophorik isim içeren yazıtlar bulunmuştur. Bu yazıt ve sikkelerden Asklepios inancının Kappadokia bölgesinde yerleştiğini açıkça anlıyoruz.

¹⁶⁶¹ A. R. Birley, 2002

¹⁶⁶² R. Harper, 1968, No: 3,04

4.11 Tykhe

Kappadokia bölgesinde tapınım gören Yunan ve Romalı tanrılardan bir diğeri de Tykhe'dir. Tykhe, Yunanca anlamı “kader, talih” anlamına gelmektedir. Talihi yöneten ve insanların iyiliğini düşünen, gözetten bir Tanrıçadır. Roma'daki karşılığı Fortuna'dır. İnsan işlerinde öngörülemeyen ve hesaplanamayan işlerin tanrıçasıdır ve Helenistik dönemde Yunanlılar, özellikle doğuda Tykhe'yi hem şehirleri için ilahi koruma olarak kişileştirmişlerdir (personifikasyon) hem de yerel inançların tuhafıkları arasında kendileri için bilinen bir Yunan kavramı yaratmışlardır.¹⁶⁶³

Roma tarihini yazan ünlü tarihçi ve devlet adamı Polybios'un eserinde Tykhe'nin çok önemli bir yeri vardır. Bilinen Dünyanın Roma'nın kontrolüne girmesini sağlayan ve düzenleyen Fortuna'dır. Polybios kader ile talih arasındaki farkı gözetir ve ona göre, nedeni bilinmeyen olaylar; örneğin, sel, kuraklık, don gibi kıtlığa ve salgına neden olan olaylar Tykhe'ye atfedilir. Başındaki tacı şehir surlarını vurgular.¹⁶⁶⁴ Tykhe'nin sikkelerdeki görünümü verimliliği ve refahı simgeleyen kadın tanrıçalarının (Kybele, Demeter, Eirene..) görünümleri ile benzerlikler içerir ayrıca şehirleri koruyan özelliğinden dolayı yine Tykhe, Kappadokia'nın ünlü tanrıçası Ma'nın yerine daha kolay almış olabilir.

Helenistik dönem öncesine kadar Tykhe Yunan dünyasında aslında önemli bir tanrıça değildi, fakat insanların hem bireysel hem de ortak olarak yeni, farklı, enternasyonal ve çok kültürlü Helenistik doğu dünyasında talihe ve şansa bakışlarının değişmesi ile birlikte Tykhe'nin saygınlığı artmıştır. Dolayısıyla Tykhe Helenistik dönemde son derece saygın bir şekilde tapınım görmüştür.¹⁶⁶⁵

Kappadokia bölgesinde de Tykhe'ye inanıldığını edebi ve nümizmatik kaynaklar doğrular. Yunan kültürünü çok seven ve bu yüzden Philhellen lakabını

¹⁶⁶³ J. Basile, Notes on the Head of the Goddess Tyche from Petra, Jordan, *ADAJ*, cilt 41 (1997) 255-266

¹⁶⁶⁴ *The Rise of Roman Empire*, Çev: Ian Scott-Kelvin, Penguin, 1979

¹⁶⁶⁵ J. Basile, 1997

alan Hadrianus, döneminde Tykhe tapınağı inşa edilmiştir. Hadrianus dönemine ait sikke üzerinde gösterilen dört İyon sütunlu ve ortasında yer alan Tykhe tapınağıdır. Kilise tarihi yazarı Sozomenos, yaklaşık M.S. 362 tarihlerine kadar Caesarea 'da ayakta kalabilen Tykhe (Fortuna) tapınağı Hristiyanlığa çok bağlı olan halk tarafından yıkıldığını bunun üzerine pagan İmparator Iulianus tarafından Caesarea kentinin şehirler listesinden çıkarıldığını, Caesarea unvanının elinden alındığını, şehrin eski adı olan Mazaka'ya çevrilmek ve ona bağlı olan kiliselere ve onların küçük birimlerin ellerindeki mal mülk ve paralar alınmak suretiyle halkın cezalandırıldığını anlatır.¹⁶⁶⁶

Görüldüğü gibi Tykhe (Fortuna) tapınağı Iulianus döneminde Caesarea'lı bir soylu Euppsychios'un yer aldığı bir halk hareketiyle yıkılmıştır. Caesarea halkının bir çeşit ayaklanma ile bu tapınağı yıkma nedeni, Iulianus'un Antiokheia'daki pagan yapıları yeniden ayağa kaldırması için amcasını görevlendirmesi olmuştur.¹⁶⁶⁷ Iulianus, Caesarea'daki kiliselere, kiliselerin mülklerine el koymuştur. Tüm Hristiyan din adamlarını asker olarak Kappadokia Eyaleti'nin ordusuna almıştır.

Claudius dönemine ait bir sikkede Tykhe başı örtülü ve şehirleri korumasının bir simgesi olarak başında kuleli ya da suru andıran tacıyla resmedilmiştir (Şekil 4-20):

¹⁶⁶⁶ Sozom. *Hist. Ecc.* 5.4

¹⁶⁶⁷ R. Van Dam, *Kingdom of Snow: Roman Rule and Greek Culture in Cappadocia*, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2002), s. 190

Şekil 4-20: Claudius dönemine ait bir Tykhe sikkesi

Traianus'un ikinci yılına ait bir sikkenin ön yüzünde Tykhe sur biçimdeki tacıyla, arka yüzünde ise piramit biçiminde bir şekil resmedilmiştir ve bu da Argaios'un stilize edilmiş bir temsili olabilir. (Şekil 4-21).¹⁶⁶⁸

Şekil 4-21: Traianus dönemine ait bir Tykhe sikkesi

Tykhe'nin, ana özelliğine sahip kadın tanrıçalardan birisi olan Artemis'in temel sembollerinden birisi bereket boynuzu (*cornucopiae*) taşıdığı da Hadrianus dönemine ait bir sikkede (Caesarea) görülür (Şekil 4-22):

¹⁶⁶⁸ E. A., Sydenham, *The Coinage in Caesarea in Cappadocia* , New York 1978), 241

Şekil 4-22: Tykhe sikkesi

4.12 Tanrı Pylon

Tanrı Pylon'un adına Kappadokia bölgesinde, M.S. 2. Yüzyıla tarihlenen sadece Kırşehir müzesinde kayıtlı bulunan bir yazıtta rastlarız. Pylon burada “επηκόος = işiten” sıfatıyla geçmektedir: ¹⁶⁶⁹

Πυλῶνι
[Θε]ῶν ἐπη-
[κό]φ Ἰουλ-
[ι]ος Διογε-
[ν]ιανδὸς Β
[Φ]λαουίου
Αιλιανοῦ
ὕπατικοῦ

Yunanca bir sözcük olan “Πύλη” ya da çoğulu “Πύλαι”ın Türkçe karşılığı giriş, evin kapısı, ya da şehrin girişleridir. İsminde de anlaşıldığı gibi Pylon tanrısı büyük ihtimalle Yunan’dır. Zeus’un oğlu Hermes, Yunan evlerinin önlerinde taş

¹⁶⁶⁹ D.H.French, “Inscriptions from Cappadocia I. The Museums of Kırşehir and Niğde” *Epigraphica Anatolica* 28 (1997) 115-124

sütunlarda yer alır ve evlerini herhangi bir zarar gelmesin diye korur. Hermes bazen sadece Pylaios ya da Propylaios olarak da bilinir.

Sivas'ın Zara ilçesinde bir stelde Pylon'a ve Sebastopolis kentinde iki birisi Zeus Pylaios'a (girişin önünde, girişi koruyan) diğeri Pylon'a son olarak Nicopolis ile Zara kenti arasında Köseadağ mevkiinde Pylon'a adanmış yazıtlar bulunmuştur. Pontus bölgesinde bulunan bu yazıtlar geçitlerin koruyan ve yolların güvenliğini sağlayan tanrıların isimleriyle de uygun olarak şehrin girişlerinde bulunmuştur.¹⁶⁷⁰ Bu anıtlar, başlıca görevleri arasında askeri yolları kontrol altında tutan garnizonun karargahları ile bölgedeki yoğun yol trafiğini ve güvenliğini hatta su kaynaklarını da korumak bulunan *consularis beneficiarii* (legatusların yardımcı askerleri) tarafından diktirilmesi de Pylon tanrısının *epithetonunu* destekler.

4.13 Argaios¹⁶⁷¹/Zeus Kültü

Dağ kültü, Kappadokia bölgesinde çok eskiden beri var olan yerel bir inançtır. Çünkü Dağ tanrısı Hitit dönemine hatta öncesi Hurrilere (Sarruma) kadar uzanır. Yazılıkaya'daki kabartmalarda Hazzi ve Nanni dağ tanrıları olarak tapınım görmüştür. Bittel, bu kutsal Hitit dağlarının isim değiştirerek Roma çağında kült yeri olarak yaşadıklarına düşünerek aynı durumun Argaios için de söz konusu olabileceğini ileri sürmüştür.¹⁶⁷² Zira, Argaios dağının doruğunun on beş metre altında bir tünel bulunması da bunu kanıtlar niteliktedir. Dağın bu denli önemli olmasının nedeni, insanların gökyüzünde oturan tanrılara en yakın olarak hem tanrının kendisinin hem de tanrıların yaşadığı yer olarak düşünmesidir Herodotos'un da belirttiği gibi, Persler Zeus'a ulaşmak için en yüksek dağa çıkarlar ve Juppiter bütün gök kubbeye verdikleri isimdir.

¹⁶⁷⁰ Mitford, T. B. , *The god Pylon in eastern Pontus, Byzantion* 36:471-90 (1966)

¹⁶⁷¹ Argaios, Kappadokia'nın başkenti Caesarea 'da yer alan 3917 m. yüksekliğinde sönmüş volkanik bir dağdır.

¹⁶⁷² K.Bittel, 1952, s.25

M.Ö. 6. Yüzyılda Kappadokia bölgesine gelen Perslerin inancında da dağ önemlidir. Herodotos’a göre Persler kendi tanrılarına heykel ve sunak yapmazlar ve çünkü onlar tanrılarını Yunanlılar gibi insan biçiminde düşünmezler:

“Πέρσας δὲ οἶδα νόμοισι τοιοισίδε χρεωμένους, ἀγάλματα μὲν καὶ νηοὺς καὶ βωμοὺς οὐκ ἐν νόμῳ ποιευμένους ἰδρύεσθαι, ἀλλὰ τοῖσι ποιέῃσι μωρίην ἐπιφέρουσι, ὥς μὲν ἐμοὶ δοκέειν, ὅτι οὐκ ἀνθρωποφύεας ἐνόμισαν τοὺς θεοὺς κατὰ περ οἱ Ἕλληνες εἶναι.”

(Perslerin böylesi adetleri olduğunu biliyorum: Perslerin geleneklerinde tanrı heykelleri, tapınaklar inşa etmek yoktur, hatta böylesi şeyleri yapanlara deli derler, bana göre, bunun nedeni Persler tanrılarını Helenlerin yaptığı gibi insan biçiminde düşünmemişlerdir.)

Bu bilgidен yola çıkarak, Perslerin tanrılarına heykel ve tapınak yaptırmadıklarını öğreniyoruz ki arkeolojik kanıtlar da bunu göstermektedir. Persler tanrılarına ulaşmak için en yüksek dağa çıkarlar. Kappadokia bölgesinde sönmüş bir yanardağ olan Argaios dağı, Perslerin inanışları açısından son derece uygundur. M.S. II. Yüzyıl yazarı Maximus Tyrius ilk insanların Zeus’a (Juppiter) Olympos ve Ida gibi ya da gökyüzüne yakın yüksek dağların zirvelerinde heykeller diktiğini anlatır.¹⁶⁷³ Tıpkı Yunan örneğinde olduğu gibi, Persler de Kappadokia’daki Argaios’u İda ve Olympios gibi düşünmüşlerdi:

“Οἱ δὲ νομίζουσι Διὶ μὲν ἐπὶ τὰ ὑψηλότατα τῶν ὀρέων ἀναβαίνοντες θυσίας ἔρδειν, τὸν κύκλον πάντα τοῦ οὐρανοῦ Δία καλέοντες.” (Herodotos, 1.131)

(Persler gökyüzünün bütün çevresini Zeus diye adlandırdıkları için dağların en yüksek noktasına çıkarak Zeus’a kurban kesmeyi düşünürler.)

Görüldüğü gibi Argaios dağı ile Zeus bir tutulur ve bu dağın Zeus’la ilişkili olarak sikkelerde tasvir edilmiştir. Dağın tepesinde görülen kartal, ay ve yıldızın Zeus’la ilgili olması muhtemeldir.¹⁶⁷⁴ Dağın ortasında yer alan ana figürün sağında

¹⁶⁷³ Max. Tyr. Diss. 8.1

¹⁶⁷⁴ N. Baydur, 1970, s. 130

ve solunda görünün Dioskurlar olarak açıklanabilir. Öte yandan Caesarea sikkelerinde Argaios dağında dinsel amaçla kullanılan iki girişi olan bir tapınak da bulunmuştur. Caesarea 'da doğudaki eyaletler içinde kullanılmak için basılan sikkelerde, Kappadokialılar Argaios dağını yerel bir motif olarak kullanmışlardır.

Maximus Tyrius, Argaios dağının Kappadokialılar için hem Tanrı, hem yemin tanrısı, hem de kült heykeli¹⁶⁷⁵ olduğunu söyler (“*ὄρος Καππαδοκίας, καὶ θεὸς καὶ ὄρκος καὶ ἄγαλμα*”).

Herodotos ise Perslerin tapınışlarını dağın en doruk noktasında bunu yaptıklarını vurgular. Doğuyu iyi bilen Ksenophon da Perslerin tanrılarına yüksek tepelerde kurban kestiğini söyler.¹⁶⁷⁶ Herodotos'un yazdıklarını Avesta da doğrular. Burada tanrılara tapmanın ideal yerin en yüksek yer olduğu tanımlanır.¹⁶⁷⁷

Argaeus dağı Caesarea'daki sikkelerde çeşitli biçimlerde tasvir edilmiştir. Bunlardan birisinde Argeus ἄγαλμασının sunağın üzerinde olduğunu görürüz. Argeus ἄγαλμαςı tanrıça Serapis tarafından tutulmaktadır. Serapis Severus Aleksandros döneminde Caesarea'nın önemli bir tanrısıydı. Wroth ise Argaeus dağının arkasında görünen çıplak adamın tanrısalaştırılmış imparator olduğunu düşünür.¹⁶⁷⁸

Argaios dağının sikkelerdeki tasviri ilk olarak M.Ö. 1. Yüzyılda başlar. Flavius döneminden itibaren yaygın bir standart figür olarak kullanılmıştır. Julius-Claudius döneminde çok sık olarak yer almamıştır.¹⁶⁷⁹ Argaios dağı, Kappadokia sikkelerin yanı sıra gemlerde ve heykelerde de çeşitli şekillerde tasvir edilmiştir. Bu tasvirlerin amacı farklı şekilde yorumlanmıştır; bunların en önemlisi ise, dağın kült

¹⁶⁷⁵ Max. Tyr. Diss. 8.8

¹⁶⁷⁶ Ksen., Kyr., 8.7.3

¹⁶⁷⁷ A. D. Jong, 1997, s. 97

¹⁶⁷⁸ W. Wroth, *Catalogue of The Greek Coins of Galatia, Cappadocia, And Syria*, London, 1899

¹⁶⁷⁹ K. Butcher and M. Ponting, The Silver Coinage of Roman Syria Under the Julio-Claudian Emperors, *Levant* 41.1 (2009): 59-78

ya da kült sembolü olmasının yanı sıra imparatorluk kültü ile dağ arasında bir bağlantı kurulmasıdır.¹⁶⁸⁰

Kappadokia Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti olmadan önceki bir döneme tarihlenen ve Caesarea 'da bulunan bir sikkede, bir yüzünde Gorgon başı diğer yüzünde ise Argaios (Erciyes) dağının simgesi bulunmaktadır (Şekil 4-23):¹⁶⁸¹

Şekil 4-23: Argaios dağının yer aldığı bir sikke

Roma imparatorluğu döneminde Caesarea'nın bastırdağı kent sikkelerinde Argaios dağı simgesi yaygın olarak yer almıştır. Kappadokia'nın eyalet olduktan sonraki bir döneme ait bir sikkede bir yüzünde sakallı Zeus ve diğer yüzünde ise Argaios dağının simgesi bulunmaktadır (Şekil 4-24).

¹⁶⁸⁰ W. Wroth, 1899

¹⁶⁸¹ http://wildwinds.com/coins/greece/cappadocia/caesarea/Syd_005.jpg

Şekil 4-24: Zeus ve Argaios dağının yer aldığı bir sikke¹⁶⁸²

Şekil 4-25: Ön yüzünde Tiberius arka yüzünde Argaios dağının üzerinde elinde dünyayı tutan Helios yer alan bir sikke

Tiberius dönemine ait ve Caesarea sikkesinde ise, ön yüzünde Tiberius ve arka yüzünde Argaios'un tepesinde Pers dininde ve Yunan mitolojisinde çok önemli bir yere sahip olan Yunanca “ήλιος” “güneş” sözcüğünün kişileştirilmesi Helios tanrısı bulunmaktadır (Şekil 4-25).

¹⁶⁸² http://wildwinds.com/coins/ric/tiberius/RPC_3620.jpg

Şekil 4-26: Claudius dönemine ait bir sikkede Argaios dağı bir figürün altında durmaktadır.

Şekil 4-27: Marcus Antonius dönemine ait bir sikke¹⁶⁸³

¹⁶⁸³ http://wildwinds.com/coins/ric/marcus_aurelius/Syd_338a.jpg

Lucius Verus dönemine ait bir sikkede ise ön yüzünde Lucius Verus arka yüzünde ise Argeus dağı piramit şeklinde bir objenin altında resmedilmiştir (Şekil 4-28).

Şekil 4-28: Lucius Verus dönemine ait bir sikke

Yine aynı döneme ait başka bir sikkede ise Argaios dağı üzerinde bir taç vardır (Şekil 4-29).¹⁶⁸⁴

Şekil 4-29: Lucius Verus dönemine ait bir sikke

¹⁶⁸⁴ http://wildwinds.com/coins/ric/lucius_verus/Syd_361v.jpg

Macrinus dönemine ait bir sikkede ise Argaios tapınağın içerisinde ya da tapınak şeklindedir (Şekil 4-30).

Şekil 4-30: Macrinus dönemine ait bir sikke

Marcus Aurelius dönemine ait bir başka sikkede arka yüzünde Argaios dağı ve dağın üzerinde yıldız vardır (Şekil 4-31).

Şekil 4-31: Marcus Aurelius dönemine ait bir sikke

Caesarea'dan ele geçen ve Severus Aleksanderos dönemine ait bir sikkede ise sunağın üzerinde Argaios dağı resmedilmiştir (Şekil 4-32).¹⁶⁸⁵

¹⁶⁸⁵ <http://www.coinproject.com/siteimages/142-Z2784LG.jpg>, 20 Şubat, 2014

Şekil 4-32: Severus Alexanderos dönemine ait bir sikke

Julia Domna'ya ait bir sikkede ise yine Argaios üzerinde bir yıldız ile resmedilmiştir (Şekil 4-33).

Şekil 4-33: Julia Domna'ya ait bir sikke

Severus Aleksandros dönemine ait bir sikkede Argaios süslemeli bir şekilde yer almaktadır (Şekil 4-34).¹⁶⁸⁶

¹⁶⁸⁶ <http://www.coinproject.com/siteimages/97-863256.jpg> , 19 Nisan 2014

Şekil 4-34: Severus Aleksandros dönemine ait bir sikke

Commodus dönemine ait bir başka sikke de ise Argaios dağı sunağın üzerinde yer almaktadır (Şekil 4-35).¹⁶⁸⁷

Şekil 4-35: Commodus dönemine ait bir sikke

¹⁶⁸⁷ <http://www.coinproject.com/siteimages/70-80548q00.jpg>, 13 Ocak 2014

4.13.1 Argaios ve Helios

Helios, Roma döneminde Kappadokia sikkelerinde sıkça rastladığımız bir Yunan tanrısıdır. Güneşle ilgili olarak Heliadora ve Heliodoros isminin yer aldığı bir kaç theophrik isimli yazıt Komana'dan elimize geçmiştir.¹⁶⁸⁸ Helios, Apollon ve Mithras arasında ayırım yapmak oldukça güçtür. Kommagene Kralı Antiokhos Epiphanes'nin Nemrut dağında diktirdiği heykellerden de bu anlaşılmaktadır.

Herodotos'a göre Persler için güneş tapınışının veya güneş tanrısının çok önemlidir. Öyle ki cüzam ve ak cüzam hastalığına yakalanan kişiler güneşe karşı işlenmiş bir suçtan dolayı olduğunu düşünerek başka bir Persli ile iletişim kuramaz ve kente sokulmazmış.¹⁶⁸⁹

Helios, Titanlar soyundandır ve güneştir veya güneşin tanrısıdır. Homeros onu hem tanrılara hem de insanlara ışık veren bir tanrı olarak tanımlar. Odysseia'da¹⁶⁹⁰ her şeyi gören bir tanrı olarak (Panoptes) karşımız çıkar. Her şeyi duyan ve bilen bir tanrı olarak bilinmesi aslında fark olmasına rağmen onun Apollon ile karıştırılmasına neden olmaktadır. Apollon'un ışık demeti ile gösterilmesi Roma imparatorluk dönemine aittir.¹⁶⁹¹ Apollon gibi, güçlü kuvvetli ve çok yakışıklı bir delikanlı olarak canlandırılır. Başı saç biçiminde ışınlarla çevrilidir. Helios ateş saçan çok hızlı atların çektiği arabasıyla her sabah Şafak'tan hemen sonra Hindistan'dan yola çıkarak gökteki yörüngesine girer ve akşam da Okeanos ırmağına dalar. Helios gök bilimci bir tanrı olarak da bilinir ancak Zamanla gök biliminin ilerlemesiyle Helios'un da gücü zayıflamıştır. Homeros'un Odysseus destanında yardımcı tanrıdır Odysseus ve arkadaşları sığırlarını kesince kendi öcünü bile alamaz. Zeus'a başvurmak zorunda kalır.¹⁶⁹²

¹⁶⁸⁸ R. Harper, 1968, 6,25; R. Harper, 1972, 6,48; R. Harper, 1968, 6,30

¹⁶⁸⁹ Herodotos, 1.138

¹⁶⁹⁰ Hom., *Ody.* 8.300

¹⁶⁹¹ <http://www.theoi.com/Titan/Helios.html>, 6 Aralık 2014

¹⁶⁹² A. Erhat, 2007, bkz. Helios

İmparator Heliogabalus M.S. 218 yılında Tyana kentinden geçerken, Syrialı Zeus’a ya da güneşe bir tapınak inşa ettirdiğini yazar. Septimius Severus’dan sonra Güneş tapınışı giderek artmıştır ve Heliogabalus, *Sol Invictus*’u (Yenilmez Güneş) Roma panteonun başına koymuştur.¹⁶⁹³

*“habet templum, habet salios, habet sodales Antoninianos, qui Faustinae templum et divale nomen eripuit, certe templum, quod ei sub Tauri radicibus fundaverat maritus, in quo postea filius huius Heliogabalus Antoninus sibi vel Iovi[s] Syrio vel Soli -incertum id est – templum fecit.”*¹⁶⁹⁴

(Tapınağa sahiptir, salii rahipleri vardı ve Antoninius kardeşliğine sahiptir ki bu adam Faustiana’nın hem tapınağını hem de tanrısal ismini aldı ve bu tapınağı ona kocası Tauros’un eteğinde inşa ettirdi ki orada sonradan onun oğlu Heliogabalus Antoninus ya kendisi için ya da Syrialı Zeus’a ya da Güneşe burası net değil bir tapınak inşa ettirdi.)

“Faustinam suam in radicibus montis Tauri in vico Halalae exanimatam vi subiti morbi amisit. petit a senatu, ut honores Faustinae aedemque decernerent, laudata eadem, cum inpudicitiae fama graviter laborasset. quae Antoninus vel nesciit vel dissimulavit. novas puellas Faustianas instituit in honorem uxoris mortuae. divam etiam Faustinam a senatu appellatam gratulatus est. quam secum et in <a>estivis habuerat, ut matrem castrorum appellaret. fecit et coloniam vicum, in quo obiit Faustina, et aedem illi extruxit. sed haec postea aedis Heliogabalo dedicata est.” (S.H.A. M. Ant., 26. 4-12)

(ve şimdi, Halala’nın köyünde, Tauros dağının eteklerinde ani bir hastalığa yakalanan karısı Faustina’yı kaybetti. Senato’dan Faustina’ya onurlar ve bir tapınak inşa ettirmesini istedi. Hafifliğinden ötürü çok ağır bir şekilde acı çekmesine rağmen, ona bir kaside yazdı. Antoninus ya bunu bilmiyordu veya bunları gizliyordu. Ölen karısının onuruna Faustinus kızları diye yeni bir kurum oluşturdu ve senato tarafından tanrısal Faustina unvanı verilmesinden memnun oldu çünkü yaz ayındaki kampta kendisiyle birlikteydi ve onu kampın anası olarak nitelendirmişti. Bunun yanı sıra Faustina’nın öldüğü yere bir koloni kurdu ve buraya onun onuruna bir tapınak inşa ettirdi. Bu tapınak daha sonra Elagabalus’a adandı.)

¹⁶⁹³ Cass., Dio, 80.11-34

¹⁶⁹⁴ S.H.A, Antoninus Caracallus <Aeli Spartiani> 11.5-7 ayr. bkz. Heliogabalus, 1.5

Yukarıda bahsi geçen tapınak daha sonradan İmparator Elagabalus tarafından Roma'ya getirilen Syria'daki Emesa'lı Güneş tanrısına adanmıştır.

Mithras'ın batıdaki karşılığı Apollon ve daha çok Helios gibi görünmektedir. Dolayısıyla Argaios ile Helios arasında bir birleşme olması kaçınılmaz bir sonuçtur. Zira Argaios dağındaki tapınak-mağaranın da Mithras için gizemlerde kullanılmak üzere yapıldığı mantıklı görünmektedir. İçerisinde nişin altında da Aramice olduğu düşünülen bir yazıt bulunmaktadır.¹⁶⁹⁵

Daha önce de değinildiği üzere, Kappadokia sikkelerinde Argaios ile Helios sıklıkla yer almaktadır. Bunların örnekleri aşağıdaki şekillerde verilmektedir. Bunlardan birinde ön yüzünde Hadrianus arka yüzünde Helios'un üstünde olduğu Argaeus dağı görünmektedir (Şekil 4-36).¹⁶⁹⁶

Şekil 4-36: Argaios-Helios sikkesi

Antoninus Pius dönemine ait bir başka sikkede ise arkasında Helios, Argaios dağının üzerinde, çıplak ve hükümdarlık esasını tutar şekilde resmedilmiştir (Şekil 4-37).¹⁶⁹⁷

¹⁶⁹⁵ O. Güler, *Antik Çağ İkonografisinde Erciyes*, 1995, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 27

¹⁶⁹⁶ http://wildwinds.com/coins/ric/hadrian/Syd_265.jpg

¹⁶⁹⁷ <http://www.coinproject.com/siteimages/46-AntonPiusCaesaria.JPG>, 29 Mart 2014

Şekil 4-37: Argaios-Helios sikkesi

4.14 Men

Men, Anadolu’da Lydia ve Phrygia bölgesinde yaygın olarak inanılan bir tanrıdır. Kappadokia bölgesinde ise, Ma Tanrıçasına adanmış olan Komana kentinde (Hieropolis) Kurios *epitheton*uyla Men Tanrıçası’na adanmış bir sunak da bulunmuştur:

“Κυρίῳ Μηνὶ Ἡλιόδωρος
Δημητρίου νεωκόρος
ὕπὲρ τῆς τοῦ ἱερέως
σωτηρίας.”¹⁶⁹⁸

Bu yazıtta Heliodoros adında bir *neokoros*, tapınak rahibi Gordios için diktirmiştir. Dolayısıyla bu yazıt bize Kappadokia’nın Komana’da Ana Tanrıça Ma ile Men’in birlikte tapınım gördüğünü kanıtlar. Aslında, Anadolu’da genellikle bir kadın ile bir erkek tanrıya tapınım yaygın olması açısından da bu durum ilginçtir.

¹⁶⁹⁸ R. Harper, 1972, No:3

Tanrıçanın kutsal alanında bulunmuş Men'e adanmış bir sunak burada tanrının rahipliği olduğunu gösterir.¹⁶⁹⁹

4.15 İmparatorluk Kültü

İmparatorluk kültü Kappadokia'ya bölgesine Roma imparatoru Severus döneminde kurulmuştur. İmparatorluk Anadolu'da Roma'nın egemenliğinde yaşayanların bu siyasi kimliği kabul ettiğinin kanıtıdır. İmparatorluk kültü, Yunan nüfusu ile imparatorluk gücü arasındaki en büyük iletişim kanalıydı. Bu, emrindeliklerin sadakatini beyan etmek anlamına geliyordu ve bunun karşılığında ise onlara hediyeler ve özel hizmetler bahşediliyordu. Dolayısıyla aslında bütün sosyal yaşamı etkilediği için politik vurgusu çok güçlü olan bir propaganda idi. İmparatorluk kültünün törenleri tesadüfi ya da geçici değildi tersine sürekli ve uzun dönem yayılan bir yapısı vardı.¹⁷⁰⁰

İmparatorluk kültünün ayrıcalıkları halkları etkilemiştir. İmparatorluk kültü düzenlemeye layık olan şehrin tapınağının rahipleri başka bir deyişle neokoroslar da ve bunu unvana sahip olan kentler ayrıcalıklı bir hal almaya başlamıştır. Anadolu'daki kentler *neokoros* unvanını kazanabilmek için birbirleriyle yarışmış ve kentlerde yeni aristokratlar ortaya çıkmaya başlamıştır.

İmparator Kültünün Kappadokia bölgesine M.S. 196 yılında girdiği düşünülmektedir. Çünkü neokoros unvanına (eyalete ait imparatorluk tapınağını yapma önceliğine sahip kentin resmi unvanı) Septimius Severus'un karısı Julia Domma'ya ait bir sikke üzerinde rastlanmaktadır.¹⁷⁰¹ Severus Aleksandros döneminde M.S. 226 yılında Caesarea ikinci *neokoros* unvanını almıştır. Tapınağın

¹⁶⁹⁹ Lane, E.N., 1975 a, s.173, A6.; Men Kültüyle ilgili Eskişehir, Afyon, Kütahya, Pamukkale Müzelerinde Bulunan Bazı Taş Eserler, Banu Büyükgün, Anadolu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006

¹⁷⁰⁰ http://asiaminor.ehw.gr/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaid=7693#chapter_1

¹⁷⁰¹ B. Burrell, *Neokoroi Greek Cities and Roman Emperors*, Leiden, 2004, s. 345

yapısal bakımını, keza tüm dinsel kuralları gözetmek ve tapınağın mali konularını düzenlemek neokoros memuriyetini alan kişinin göreviydi. Bazen kişi yerine kent de bu görevi üstlenebilirdi. Her kent kendi surları içinde tapınak ya da imparator sunağı için *neokoros* unvanı almayı kendisi için bir onur sayıyordu.¹⁷⁰² Kappadokia'da koinos'unda yani bütün eyalette imparator Severus ve iki oğlu adına kutsal yarışmalar ve Severeios Philadelphios şenlikleri kutlanıyordu. Bunlar imparatorluk kültüründeki şenliklerle benzerdir ancak imparatorluk kültüründen bağımsız şenliklerdir.¹⁷⁰³ Commodus, şehirlerdeki birçok festivale adını vermiştir (Kommodeia). Bunlardan birisi de Caesarea'dır,¹⁷⁰⁴ fakat daha önce de belirttiğimiz gibi bunlar *neokoria* değildir.

İmparatorluk kültü için yeni bir tapınak yapılmamıştır muhtemelen Argaios dağının eteğindeki Zeus tapınağı bu amaç için kullanılmıştır. Severus Aleksandros zamanında Caesarea ikinci kez neokorosluğu için muhtemelen Tykhe tapınağını kullanmışlardır.¹⁷⁰⁵

4.16 Hypsistarii Dini

Nazianzus'lu Gregorius'un babası, Hristiyanlığı kabul edişinden önce bağlı bulunduğu Hypsistarii adlı grup Yahudi-Hristiyan bir topluluktur.¹⁷⁰⁶ Bu durum Yahudilik inancının Kappadokia bölgesinde kısmen de olsa varlığına işaret eder. Ona göre bu grup birbirine ters iki eksen üzerinde hareket etmektedir. Putlara (imajlara) ve kurbana karşı çıkarken ateşe ve ışığa saygı göstermekte, Sebt günü kurallarına ve bazı yiyecek yasalarına uyarken sünneti reddetmektedirler. Grup üyeleri Kadir-i Mutlak bir tanrıya inandıklarını dile getirmektedirler.¹⁷⁰⁷ Fakat diğer tanrıların varlığına da inanırlar. Işığa ve ateşe tapırlar ve fakat onu *Pantokrator* (Παντοκράτωρ)

¹⁷⁰² P. R. Franke, *Roma Döneminde Küçük Asya*, Ege Yayınları, 2007

¹⁷⁰³ B.Burrell, 2004, s. 338

¹⁷⁰⁴ B. Burrell, 2004, s. 337f

¹⁷⁰⁵ N. Baydur, 1970 ,s 131-132

¹⁷⁰⁶ Naz. Orat. 18 ayr. bkz. Greg. Nyssa, *Contra Eunimius*.5

¹⁷⁰⁷ E.Tokay, *Anadolulu Bir Kilise Babası: Nazianzuslu Gregory*, YL, , Sakarya Üniversitesi , 2007

olarak adlandırdılar.¹⁷⁰⁸ Bütün tanrıların babası olarak yorumlamadılar. Bu grubun Yahve ile Grek tanrısı Zeus'un birleşiminden bir yüce tek tanrı inancına ulaştığını düşünen Meredith, Kappadokialı babaları derinden etkileyen Gregorius Thaumaturgos'tan önce bölgede Sinagog'un yani Yahudiliğin etkili olması gerektiğini belirtmekte, fakat konuyla ilgili daha fazla açıklama yapmamaktadır.¹⁷⁰⁹ Sonuç olarak bu dine mensuplar Yahudi geleneklerin bazılarını izlerken bazılarını da uygulamıyorlardı.

“Hypsistos Theos”, “En büyük Tanrı” anlamına gelen bu sıfat en büyük tanrı manasında pagan tanrılar için Roma İmparatorluğu dönemi boyunca kullanılmıştır. Bu sıfat genel olarak Zeus için kullanılmıştır ve bu da tek tanrılığa giden eğilimin bir göstergesidir. Bu sıfatı sadece Zeus için değil her bölge kendi en büyük tanrısı için kullanmıştır. Örneğin Lydia'da Tea Hypsiste olarak Ana tanrıça Kybele için kullanılmıştır. Yahudilikte ise, Hypsistos unvanı, her zaman Yahweh'i tanımlamak için kullanılmıştır.

M.Ö. 3. Yüzyılın sonunda, Seleukoslardan III. Antiokhos, iki bin Yahudi ailesini, Babylonia'dan merkeze ve batı bölgelerine isyankar bölgelerin güvenliğini sağlamak için yerleştirdi. Bunlar, Seleukosların resmi kolonicileri olduğu için, sürmeleri için toprak verildi ve ev inşa etmelerine izin verildi. M.Ö. birinci yüzyılın ortalarında Phrygia bölgesinin hem kent hem de kırsal kesiminde yayıldılar.¹⁷¹⁰ Roma döneminde M.Ö. 139 yılında Roma farklı bölgelerdeki ve şehirlerdeki Yahudilerin korunması için bir karar çıkarttı ve bunu ilgili krallara gönderdi. Bunlar arasında Kappadokia kralının Roma'yla iyi ilişkilerinden dolayı Yahudileri kendisinin himayesi altına alması için V. Ariarathes de vardı.¹⁷¹¹ Kappadokia'nın siyasi tarihi bölümünde detaylıca incelediğimiz gibi, Kappadokia'nın son kralı Arkhelaos döneminde Judae kralı Herodes ile yakın ilişkileri sonucunda Arkhelaos'un kızı

¹⁷⁰⁸ P.Trebilco, *Jewish Communities in Asia Minor*, Cambridge, 1991, s.164

¹⁷⁰⁹ E. Tokay, *Anadolul'u Bir Kilise Babası Nazianzuslu Gregory*, Yüksek Lisans Tezi, s. 23., burası için ayr. bkz. Marmara Üniversitesi, 2007

¹⁷¹⁰ Judy H. Henzel, 2008, s. 89

¹⁷¹¹ Joseph., *AJ.*, 14.24; *Macc.* 15:22

Glaphyra'yı, Herodes'in oğlu Aleksandros ile evlendirmişti. Öte yandan Kappadokia'dan göç eden Yahudi Kappadokialılar M.S. birinci yüzyılda Judae'a yerleştiler.¹⁷¹²

Kappadokia'nın Mazaka kentinde, M.S. üçüncü yüzyılın ortasında çok fazla Yahudi topluluğu vardı. Şapur, Anadolu'yu yağmaladığı zaman Caesarea 'da belki de abartılı bir şekilde 12 bin Yahudi'nin öldürüldüğünü yazar. Buna göre Yahudiler Roma'ya sadık kalarak kenti terk etmemişlerdir.¹⁷¹³

Sonuç olarak Roma imparatorluk döneminde Kappadokia bölgesindeki bir etnik grup, Yahudiliğin ve paganizmin öğelerini birleştirmeyi düşündü ve Hypsastrii denilen bu insanlar tanrıya kurbanlar kesmek yerine ateş ve ışık elementlerini izlediklerini söylemişlerdir.¹⁷¹⁴

4.17 Kappadokia Bölgesinde Hristiyanlık

Batı Roma İmparatoru Büyük Konstantinus ve Doğu Roma İmparatoru Licinius M.Ö. 313 yılında Milano Fermanı ile Hristiyanlara tam dinsel özgürlük hakkı tanımışlardır.¹⁷¹⁵ M.S. 391 yılında Theodosius döneminde Hristiyanlık Roma'nın resmi dini oldu. Hristiyanlığın Kappadokia bölgesinin kültüründe çok önemli bir yeri vardır. Çünkü Kappadokialı “Kilise Babaları” olarak adlandırılan Nazianzus'lu Gregorius, Nysa'lı Gregorius ve Caesarea'lı Basilius Hristiyanlık inancına teorik anlamda önemli katkıları olmuştur.

Hristiyanlık, Antiokheia'dan başlayarak Doğu Akdeniz kıyılarındaki şehirlerde çok hızlı bir şekilde yayıldı. Kilikia geçitleri üzerinden Anadolu'nun iç

¹⁷¹² J. H. Henzel, 2008, s. 89

¹⁷¹³ J., Neusner, *The Jews Under the Roman Rule*, Leiden, Brill, 1976, s. 509

¹⁷¹⁴ J. H. Henzel, 2008, s. 90

¹⁷¹⁵ Francis S. Betten, The Milan Decree of A. D. 313: Translation and Comment, *The Catholic Historical Review*, cilt 8, sayı: 2 (Temmuz., 1922), s. 191-197

kısımlarına Lykaonia'ya, Ephesos'a Korinthos'a ve oradan da Roma'ya kadar uzandı. Bu dinin diğer bir yayılış güzergahı ise Kilikia geçitleri üzerinden Tyana, oradan Caesarea ve Amasia ve Pontus'a kadar ilerlemiştir.¹⁷¹⁶

Hristiyanlığın Kappadokia bölgesinde yayılışı doğal olarak sorunsuz olmamıştır. Tiberius döneminde yaşayan ve Kappadokia doğumlu Yüzbaşı Longinus Hristiyanlığın yaymaya çalıştığı gerekçesiyle Tiberius tarafından ve Judaea valisi Pontus Pilatus aracılığı ile öldürülmüştür. Yine Traianus'un hizmetçisi ve Hristiyan bir ailenin çocuğu olan Caesarea'lı Hyazinthus aç bırakılarak ölüme terk edilmiştir.¹⁷¹⁷ Yukarıda Tykhe bölümünde gördüğümüz gibi imparator Kappadokia'da Hristiyanlık inancı ile yetişen daha sonra pagan olan Julianus, pagan tapınakları yıktıkları için Caesarealıları özellikle ekonomik anlamda sert bir şekilde cezalandırmıştır.

Eusebius'da anlatılan bir olaya göre, aslında Kappadokia bölgesi M.S. 2. Yüzyılda Hristiyanlığın etkisi altına girmiştir.¹⁷¹⁸ Marcus Aurelius döneminde, *legio XII Fulminata* burada konuşlanmıştı. Eusebius, Melitene'de konuşlanmış olan bu lejyon birliğinin Hristiyan olabileceğini ima eden ilginç bir olay aktarır:

“τούτου δὴ ἀδελφὸν Μάρκον Αὐρήλιον Καίσαρα λόγος ἔχει Γερμανοῖς καὶ Σαρμάταις ἀντιπαρατατιτόμενον μάχῃ, δίψει πιεζομένης αὐτοῦ τῆς στρατιᾶς, ἐν ἀμνηνία γενέσθαι τοὺς δ' ἐπὶ τῆς Μελιτηνῆς οὕτω καλουμένης λεγεῶνος στρατιώτας διὰ πίστεως ἐξ ἐκείνου καὶ εἰς δεῦρο συνεστῶσης ἐν τῇ πρὸς τοὺς πολεμίους παρατάξει γόνυ θέντας ἐπὶ γῆν κατὰ τὸ οἰκεῖον ἡμῖν τῶν εὐχῶν ἕθος ἐπὶ τὰς πρὸς τὸν θεὸν ἰκεσίας τραπεῖσθαι,.”¹⁷¹⁹

(Antoninus'un erkek kardeşi Marcus Aurelius Caesar Germanlerle ve Sarmatlarla savaşıırken (karşı safta dururken), ordusu susuzluktan zor duruma düşünce, çaresizlik için kaldığı anlatılır. Melitene lejyonları diye adlandırılan askerleri o zamandan bugüne kadar gelen onları bir arada tutan inançları nedeniyle, düşmanların önüne yan yana dizildiklerinde

¹⁷¹⁶ W.M. Ramsay, *Church in the Roman Empire*, 1893, s.10

¹⁷¹⁷ N.Baydur, 1970

¹⁷¹⁸ Euseb., *Hist.,Ecc.*, 6.11.2

¹⁷¹⁹ Euseb., *Hist.,Ecc.*, 5.5

dizlerini toprağın üzerine koydular ve bizim dua edenlerin bir alışkanlığı olarak tanrıya dualar etmeye yöneldiler.)

M.S. Birinci yüzyılın sonlarına doğru Romalı askerlerin Parthialılara karşı artan seferleri sırasında Kappadokia bölgesinin önemi arttı ve bu dönemde Hristiyanlık bu bölgede yayılmaya başlamış olabilir. Pavlos'un da Kappadokia'nın hemen yakınında yer alan Tarsos'dan yola çıkması da bu inancın Kappadokia'da yaygınlaşmasını etkileyen unsurlardan birisidir. Askeri ve politik olaylar da birinci yüzyılın ikinci yarısında Hristiyanlığın Kappadokia bölgesinde yayılmasını etkiledi. Nero'nun Armenia ve Parthialılara karşı olan politikaları nedeniyle Kappadokia artan askeri hareketlilik ve bunun sonucunda yerleşmelerin sayısı arttı. Flavianuslar döneminde de Kappadokia'nın doğu sınırlarında kalıcı lejyon kampları kuruldu.¹⁷²⁰ Hristiyanlığın geniş halk kitlelerini etkileme yollarından birisi de sihir ve doğaüstü olaylardır. Diğer yandan Kappadokia bölgesi de büyüler ve sihirleri ile ün yapmış olan Mag kabilesinin insanlarıyla doluydu. Bu benzerlikten dolayı bu bölgenin halkı bu dini kabul etmekte hızlı davranmış olabilir. Kappadokia halkının genel olarak köylerde yaşayan ve çok sayıda kölelerden oluşan eğitimsiz ve fakir bir halk olması kendisine bir şeyler vaat eden bu dini kabul etmesinde hızlandırıcı bir etkisi olmuştur. Ancak M.S. IV. Yüzyılda Kappadokialı Kilise Babaları olarak da bilinen, Caesarea'lı Basilius, Nazianzos'lu Gregorius ve Nysa'lı Gregorius ile Hristiyanlık inancı Yunanca yazdıkları eserleri sayesinde felsefesi ile ileri bir seviyeye ulaştı ve böylece geç dönemde Kappadokia'daki inancı ve kültürü geniş ölçüde etkiledi.

M.S. 4. Yüzyılda artık Hristiyanlığın geniş ölçüde yayılması ile birlikte Anadolu ve Kappadokia'da pagan dininin ritüelleri unutulmaya başlamıştır. Öyle ki paganizmi yeniden Roma imparatorluğuna getirmeye çalışan İmparator Julianus (Aposta), Kappadokia'ya gittiğinde birçok insanın kurban kesmek istemediğini ve kesmek isteyenlerin de bunu yapmayı bilmediklerini yazar.¹⁷²¹

¹⁷²⁰ Judy H. Henzel, 2008, s.113

¹⁷²¹ *A Companion to Roman Religion*, Ed. by Jörg Rüpke, 2007, s.390

5 SONUÇ

Bu tezde Eskiçağda Kappadokia olarak bilinen bölge; coğrafi, tarihsel ve kültürel alanlarda incelenmiştir. İncelemede Klasik Yunan ve Romalı yazarların bölgeye ilişkin verdiği bilgiler esas alınmıştır. Ayrıca bölgede bulunan ya da bölgeye ilişkin Yunanca ve Latince yazıtlar ile sikkeler de değerlendirilmiştir.

Tezin ilk bölümünde, Yunan ve Roma döneminde Kappadokia'nın siyasi tarihi incelendi ve şu sonuçlara varıldı:

Klasik Yunan ve Latince metinler üzerine yapılan filolojik çalışmalar ve arkeolojik belgeler;

1. Kappadokia'nın siyasi tarihinin Asur Ticaret Koloni Çağına kadar uzandığını ve bu bölgede Pers dönemine kadar sırasıyla Hitit, Tabal ve Med egemenliğinin bölgede hüküm sürdüğünü göstermektedir.
2. Pers döneminde Kappadokia'nın Pers Kral'ına bağlı bir satraplık olarak yönetilmesinden ötürü, Pers egemenliğinin bölgede güçlü olduğu, Yunan ve Roma döneminde de Kappadokia'da Pers kökenli kralların hüküm sürdüğü ve Pers aristokratların bölgede etkin olduklarını belirtmektedir.
3. Kappadokia'daki Pers soylu yöneticilerin Yunan döneminin başlangıcında bölgede kendi egemenliklerini korumak için büyük mücadele verdikleri ve Yunan egemenliğine girmemekte direndiklerini ortaya koymaktadır.
4. Kappadokia'nın Yunan döneminde, İskender'in ölümünden sonra, hem onun önde gelen generallerinin giriştiği güç mücadelesi nedeniyle hem de bölgenin coğrafi konumu gereği, Diadokhlar Savaşı olarak

bilinen iktidar kavgalarının içerisinde yer almak zorunda kaldığını ve bu kargaşa ortamında sürekli el değiştiren istikrarsız durum sebebiyle Yunan yönetiminin sürekli el değiştirmesi sebebiyle Kappadokia soylularının bağımsızlıklarını kazandıklarına işaret etmektedir.

5. Kappadokia krallarının, Seleukos hanedanlığından kişilerle evlenerek onlarla akrabalık ilişkileri kurmaları sayesinde sadece ülkelerini ve yönetimlerini korumayı başarmakla kalmayıp bölgedeki saygınlıklarını da arttırdıklarını kanıtlamaktadır.
6. Kappadokia'nın, güçlü Roma karşısında, Seleukoslarla olan müttefikliğine son vererek dış politikasını keskin bir şekilde değiştirdiği, hem krallık döneminde hem de eyalet olduğu dönemde Roma'nın çıkarlarını gözeterek ve onlara hiçbir zaman baş kaldırmayarak Romalıların Anadolu'da güvendikleri ve rahatça konakladıkları yer olduğu ortaya koymaktadır.
7. Roma tarafından Kappadokia'ya bahşedilen kendi kendini yönetme teklifinin, Kappadokialı aristokratlarca reddedilme sebebinin, Kappadokia'nın kendi kendini yönetebilen etkili şehir devletlerinden oluşmadığı düşüncesine götürmektedir.
8. Roma'nın Kappadokia krallarını her zaman koruduğunu, ancak Kappadokia'nın, krallık döneminde siyasi olarak en büyük sorunu olan komşu Krallıkların saldırılarına karşı, Romalı Generallere bölgeyi korumaları için ekonomiye zarar verebilecek ölçü de yüklü miktarda borçlandığını göstermektedir.
9. Kappadokia'nın son Kralı Arkhelaos döneminde, bölgenin ekonomik ve siyasi alanda ilerlediğinin, ancak Roma İmparatoru Tiberius'un kişisel, ekonomik ve askeri nedenlerle bölgenin Roma'nın bir eyaleti haline getirdiğinin ispatı niteliğindedir.

10. Tiberius döneminden sonra Kappadokia'nın, Roma'nın doğu sınırındaki en güvenilir stratejik bölgesi olduğunu ve doğuda yapılan savaşlar sırasında askeri ihtiyaçları doğrultusunda bölgenin yeniden düzenlenip sınırlarının genişletilerek geniş çapta kullanılan askeri bir kamp görünümünü aldığını kanıtlamaktadır.

Tezin ikinci bölümünde Kappadokia bölgesinin sınırları, şehirleri ve yerleşim yerleri incelendi ve şu sonuçlara ulaşıldı:

Klasik Yunan ve Latince metinler üzerine yapılan filolojik çalışmalar ve arkeolojik belgeler;

1. Klasik Yunan ve Roma döneminde Kappadokia isminin her zaman aynı coğrafi sınırlarla çevrili bir bölgeyi ifade etmediği ve dönemin siyasi gelişmelerine göre zaman zaman bu sınırların değiştiğini gösterir.
2. Kappadokia'nın coğrafi konum olarak denize uzak olması ve ikliminin soğuk olması nedeniyle Yunanlıların ve Romalıların yerleşmesi için cazip bir yer olmamasının ve Akdeniz medeniyetinin taşınmasında en önemli araçlardan birisi olan deniz ticaretinin sınırlı kalmasının bu bölgede içe kapanık ve izole bir kültür oluşmasında etkili olduğunu göstermektedir. Bunun sonucunda, Yunan dönemi öncesinde var olan soy tabanlı örgütlenmenin devam etmesi nedeniyle Yunan tarzında örgütlenen şehirlerinin sayısının çok sınırlı kaldığını kanıtlamaktadır.
3. Kappadokia'da, genellikle halkın tapınakları olan küçük köylerde yaşadığı, aristokratların ise güçlü kalelerde (*tetrapurgia*) yaşadığı bir yerleşim planının olduğunu göstermekte ve bu planın bölgenin dışa kapalı bir coğrafyasının olmasından ve aristokrasinin Pers olmasından kaynaklandığını işaret etmektedir.

Tezin üçüncü bölümünde ise Kappadokia bölgesindeki halk, dil ve kültürel yaşam incelendi ve şu sonuçlara ulaşıldı:

Klasik Yunan ve Latince metinler üzerine yapılan filolojik çalışmalar ve arkeolojik belgeler;

1. Kappadokia'nın coğrafi olarak çok geniş bir alana yayıldığı ve tarih boyunca büyük uygarlıklara ev sahipliği yaptığı için bölgede kozmopolit bir halk kitlesinin oluştuğunu göstermektedir. Bölgede *strategiae* sisteminin devam etmesi de bunun bir sonucu olduğu yorumlandı.
2. Klasik yazarların Kappadokia halkını etnik olarak tanımlamak için kullandıkları “Beyazsyriyalı” anlamına gelen “Leukosyriyalı” sıfatının modern yazarlar tarafından bölgede hüküm süren medeniyetlere atfedildiğini gösterir ancak bu sıfatın tam olarak kimleri tanımladığı konusunda kesin bir yargıya ulaşmamızı sağlayamamaktadır.
3. Kappadokialıların, Roma'nın özgürlük teklifini kabul etmemeleri ve başlarında bir kral olmasını istemelerinin onların özgürlüğüne düşkün olmayan bir halk olduğunu göstermektedir. Klasik yazarların yaygın bir şekilde Kappadokialıların köle özelliğine vurgu yapması da bu görüşü kanıtlar niteliktedir.
4. Kappadokialı fırıncıların ve bölgede yapılan ekmeklerin klasik yazarlar tarafından övüldüğünü göstermektedir. Bu da bölgede buğday tarımının yapıldığı ve buğdayın işlenerek ürün haline getirildiğini gösterir.
5. Kappadokia bölgesinde Helenizm öncesinde halkın Aramice konuştuğunu, Yunan ve Roma döneminde ise Helenizm etkisiyle Yunancanın halk arasında yaygınlaştığını; ancak bölgeye gelen ve Yunanca ile Latince konuşan klasik yazarların gözlemledikleri dinsel

törenlerle ilgili aktardıklarından, bu törenlerde halkın eski dillerini kullanmaya devam ettiklerini kanıtlamaktadır.

6. Kappadokia krallarının Yunan kültürünün bölgeye girişine öncülük ettiklerini; ancak bölgedeki şehirleşmenin az olması ve muhtemelen eğitim seviyesinin çok düşük olması nedeniyle bu kültürün etkilerinin şehirlerdeki aristokratlar arasında daha hızlı yayılırken, halkın tamamına yayılmasının daha uzun süre aldığını kanıtlamaktadır.

Tezin dördüncü ve son bölümünde Kappadokia’da din, inanış ve tapınılan tanrılar ile ilgili Antik Yunan ve Latince kaynaklar incelendi ve şu tespitler yapıldı:

Klasik Yunan ve Latince metinler üzerine yapılan filolojik çalışmalar ve arkeolojik belgeler;

1. Kappadokia bölgesinde din alanında en göze çarpan özellik olan tapınak devlet modelinin çok eski çağlardan gelerek Yunan ve Roma döneminde de varlığını sürdürdüğünü ve bu tapınakların bölgedeki halkın gündelik yaşamında önemli bir yer tuttuğunu ve yerleşim yerlerinin ekonomisini şekillendirdiğini kanıtlar.
2. Kappadokia bölgesinin zaman içerisinde klasik Yunan kültürünün ve geleneklerinin etkisi altına girdiğini ve *senkretizm* akımının etkisiyle halkın inanışında önemli değişimler yaşandığını; Yunan tanrılarının benzer nitelikli yerel tanrılarının yerlerini aldıklarını gösterir.
3. Bölgedeki Pers inancı olan ateş tapınışının Yunan ve Roma döneminde de devam ettiğini ancak bu durumun sınırlı bir alanda süregelmiş olabileceği çıkarımını yapmamızı sağlar.

Son söz olarak, Kappadokia bölgesinde klasik Yunan ve Roma dönemindeki tarihsel ve kültürel gelişmeleri bir araya getirildiğinde, Kappadokianın iddia edilenin tersine Pers etkisinde kalmadığı ve Pers coğrafyasındaki kültüründen farklı bir alanda ilerlediği belirlendi. Daha açık bir ifade ile Kappadokia halkının binlerce yıldır var olan yerel kültürünü de geleceğe taşıyarak, Yunan ve Roma kültürüne ve dünyasına uyum sağlamaya çalıştıkları tespit edildi.

BİBLİOGRAFYA

A. Antik Kaynaklar

Ammianus Marcellinus, *Ammiani Marcellini Rerum Gestarum, Libri Qui Supersunt*, çev. J.C. Rolfe, Loeb Classical Library, London, 1985.

Appianus, *Appian's Roman History*, çev. H. White, Loeb Classical Library, London, 1962.

Arrianus, Flavius. *Anabasis Alexandri*, Loeb Classical Library) London, 1976.

Aurelius Victor, *Epitome De Caesaribus*, ed. by Franz Pichlmayr, Teubner, 1911.

Caesar, *De Bello Alexandrino*, çev. A.G. Way, Loeb Classical Library, London, 1964.

Cassius Dio, *Dio's Roman History*. (çev. Earnest Cary) Loeb Classical Library, London, 1955.

Cicero, Marcus, Tullius, *Ad familiares*, çev. W.G. Williams, Loeb Classical Library, London, 1958.

Cicero, M.T., *De Provinciis Consularibus*, Latince'den çeviren: Ü. Fafo Telatar, İstanbul, 2004.

Cicero, Marcus, Tullius, *De Divinatione*, çev. W.A. Falconer, Loeb Classical Library, London, 1923.

Cicero, Marcus, Tullius, *De Imperio Pompei*, (Pompeius'un Yetkisi hakkında) çev. Fafo Telatar, İstanbul, 2000

Cicero, Marcus Tullius, *Epistulae Ad Atticum*, çev. E. O. Winstedt. Loeb Classical Library, London, 1913.

Cicero, Marcus, Tullius, *Pro Rege Deiotaro*, çev. N.H. Watts, , Loeb Classical Library, London, 1931.

Claudianus, *Carmina*, çev. Maurice Planauer, . Loeb Classical Library, London, 1998.

Columella, *De Re Rustica*, Loeb Classical Library, London, 1948.

Curtius Rufus, *Historiarum Alexandri Magni Macedonis*, çev. J.C. Rolfe, Loeb Classical Library, London, 1962.

Diodorus Siculus, *Bibliotheke*, çev. C. H. Oldfather, Loeb Classical Library, London, 1933.

Dioscorides, Pedanius. *De Materia medica*, (*The Greek Herbal of Dioscorides*) Ed. Robert William Theodore Gunther. Hafner, 1959.

Divi Isidori Hispalensis Episcopi Opera, 1778.

Eusebius, *Historia Ecclesiastica*, çev. K. Lake, Loeb Classical Library, London, 1926.

Eutropius, *Breviarium Ab Urbe Condita*, çev. F. Ruehl, Leipzig, 1887.

Florus. Annii, *Epitome Bellorum Omnium Annorum DCC* (*Epitome of Roman History*) çev: E. S. Forster

Herodianus, *Historia Romana*, çev. C.R. Whittaker, Loeb Classical Library, London, 1920.

Josephus, Flavius, *Antiquitates Judaicae*, cilt. VIII-IX (çev. L. H. Feldman) Loeb Classical Library, London, 2004.

Josephus *Bellum Judaicum*, çev. H. Thackeray, Loeb Classical Library London, 1956.

Ksenophon, *Kyropaedia*, çev. Walter Miller, Loeb Classical Library, London, 1914.

Ksenophon, *Anabasis*, çev. C.L. Browson, Loeb Classical Library, London, 1947.

Livius, Titus, *Ab Urbe condita*, Loeb Classical Library, London, 1954-1957.

Lucius Ampelius. *Liber Memorialis* ed. E. Assmann, 1935.

Martialis, *Epigrams*, çev. D. R. Shackleton Bailey, Loeb Classical Library, London, 1993.

Nepos, Cornelius, *De Viris Illustribus*, çev. J.C. Rolfe, Loeb Classical Library, London, 1966.

Philostratus, *Vitae Sophistarum* çev. Warmington, E. H., *The Loeb Classical Library*, London, 1968.

Philostratus, *Vita Apolloni*, çev. F.C. Conybeare, Loeb Classical, Library London, 1989.

Plautus, *Curcilio*, çev. Wolfgang de Melo, Loeb Classical, Library, London, 2011.

Plinius, *Naturalis Historiae*, çev. H. Rackham, Loeb Classical Library, London, 1947-1967.

Plutarkhos, *Vitae Parallelae*, çev. B. Perrin, Loeb Classical Library London, 1959.

Polybios, *Historiae*, F. W. Walbank, Loeb Classical Library , London, 2010.

Procopius, *De Aedificiis*, J. Haury, Teubner, Leipzig, 1913.

Ptolemaios, *Claudii Ptolemaei Geographia*. ed. Nobbe, C. F. A., 3 vols. Leipzig: Carolus Tauchnitus, 1843.

Scriptores Historiae Augustae, çev. D. Magie, Loeb Classical Library, London, 1923-1932.

Silius İtalicus, *Punica*, çev. J.D. Duff, Loeb Classical Library , London, 1934.

Solini, Iulius Gaius, *De Mirabilibus Mundi Capitula*, ed. Mommsen, 1895.

Stattius , *Silvae*, D.R. Shackleton Bailey, Loeb Classical Library , London, 2003.

Strabon, *Geographika*, çev. H. L. Jones, Loeb Classical Library , London, 1961-1965.

Suetonius, *De Vita Caesarum* , çev. J.C. Rolfe, Loeb Classical Library, London, 1979.

Suetonius, Tranquillus, Gaius, , *On İki Caesar'ın Yaşamı*, çev. F. Ü. Telatar-G. Özak Türk Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2008.

Tacitus, *Annales*, çev. J. Jackson, Loeb Classical Library, London, 1998.

Tacitus, *Historiae*, çev. H. M. Clifford, Loeb Classical Library, London, 1925.

Varro, M. Terentius, *Rerum Rusticarum*, çev. W.D. Hooper, H.B. Ash, Loeb Classical Library, London, 1954.

Vitrivius, *Vitruvii De Architectura*, çev. F. Granger, Loeb Classical Library, London, 1955.

Zosimus, *Historia Nova*, Lipsae, 1887.

B. Modern Kaynaklar

Abbott, F. F.-A. C. Johnson, *Municipal Administration in the Roman Empire*, Princeton, 1926.

Akkaya, M., “Objets phrygiens en bronze du tumulus de Kaynarca”, dans Pelon, O., et Le Guen-Pollet (éds.), *La Cappadoce méridionale jusqu’à la fin de l’époque romaine, Actes du colloque d’Istanbul, IFEA, 13-14 Nisan 1987*, Editions Recherche sur les civilisations, Paris, 1991, s.25-27.

Akşit, O, *Roma İmparatorluk Tarihi*, 1985.

Akurgal, E. *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak, 1997.

Alvar, J. “*Romanising Oriental Gods*”, Religions in the Graeco-Roman World, Brill, Leiden, 2008.

Andersen, J.G.C. - Cumont, F. - Grégoire, E., *Studia Pontica III.1: Recueil des Inscriptions Grecques et Latines du Pont et de l'Arménie*, Brüssel 1910.

Austin, M., *The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest*, Cambridge, 2006.

Aydaş, M., A priest of Ma at Komana, *EA* 34, 2002, s. 23-27.

Balatti S. and M. E. Balza, “Kınık-Höyük and Southern Cappadocia (Turkey): Geo-Archaeological Activities, Landscapes and Social Spaces” In: Hofmann, R., Moetz, F.K. and

Basile, J., Notes on the Head of the Goddess Tyche from Petra, Jordan, *ADAJ*, cilt 41 (1997) 255-266.

Baz F., *Die Inschriften Von Komana (Hieropolis) In Kappadokien*, Ari Matbaacılık, 2007.

Beagon, P. "A note on Polyibius 24.14.8-9" *The Classical Quarterly*, New Series, Vol. 45, No. 1 (1995), s. 245-248.

Beard, M., North, J., Price, S., *Religions of Rome*, Cambridge, 1998.

Bennett, J., *Trajan Optimus Princeps*, London, 2005.

Berges, D. – Nollé, J., *Tyana. Archäologisch - historische Untersuchungen zum südwestlichen Kappadokien 1-2* (IK 55.1, Bonn 2000).

Berger, A. "Survey In Viranşehir (Mokisos)", XIII. AST.II, Ankara, 1996, s. 109-126.

Billows, A. R., *Antigonos the One-Eyed and the Creation of the Hellenistic State*, University of California Press, 1997.

Bing, J.D., "Datames and Mazaeus: the Iconography of Revolt and Restoration in Cilicia", *Historia* 47 (1998) s. 47-5.

Birley, A. R., *Onomasticon to the Younger Pliny*, Leipzig, 2000.

Birley, A.R., *Roman goverment of Britain*, Oxford, 2005.

Bittel, K. Kappadokia'yada Bulunan Bir Ateş Sunağı, *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı: VI-2, 1956, s. 35-42.

Boatwright, M. T., Gargola, D.J. R., J. A. Talbert, *The Roman From Village To Empire*, Oxford, 2004.

Bocharti, Samuelis *Opera Omnia*, 1692.

- Bowersock W.G., *Augustus and Greek World*, Oxford, 1966.
- Bowman, Raymond A. "Arameans, Aramaic, and the Bible." *Journal of Near Eastern Studies* 7.2 (1948): 65-90.
- Braund C. D., *Rome and Friendly King*, ST Martin's Press: New York, 1984.
- Briant P., *From Cyrus to Alexander A History of the Persian Empire*, Eisenbrauns, 2002.
- Bryant, E.E. *The Reign of Antoninus Pius*, LLC, 1895.
- Bryce, T. *Life and society in the Hittite world*. Oxford University Press, 2004.
- Bryce, T., *The Kingdom of The Hittites*, Oxford, 2005.
- Buitenwerf, R., *Book III of the Sibylline Oracles and Its Social Setting*, Brill, 2003.
- Burrell, B. *Neokoroi Greek Cities and Roman Emperors*, Leiden, 2004.
- Büyükgün, B., *Men Kültüyle ilgili Eskişehir, Afyon, Kütahya, Pamukkale Müzelerinde Bulunan Bazı Taş Eserler*, Anadolu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Cagnat, R., *Cours d'épigraphie Latine*, Paris, 1852-1937.
- Calder, W.M., *Colonia Caesereia Antiocheia*, JRS, 1912, s. 99-100.
- Casabonne, O. Kataonia, Melitene, Kummanni, and the Problem of Komana, *Acta Orientalia Belgica XXII*, 2009 (forthcoming).
- Casabonne, O. *The Formation of Cappadocia: Iranian Populations and Achaemenid Influence*, İstanbul, 2005, s. 103-106.

Chamaoux, F. *Hellenistic Civilization*, Blackwell, 2002.

Cheesmen, G.L., *The Auxilia of the Roman Imperial Army*, Oxford, 1914.

Cicero, M.T. *Post Reditum In Senatu*, Çev. Ü. Fafo Telatar-Serap Gür-Turgay Erdoğan-Cemil Koyuncu, *Belleten*, 271, Cilt: 74 -Sayı: 271-Yıl: 2010 Aralık.

Cohen G. , *The Hellenistic Settlements in Syria, the Red Sea Basin, and North Africa*, 1995.

Cohen, G., M, *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands, and Asia Minor Hellenistic Culture, and Society*, University of California Press, 1995.

Cook, A. B. *Zeus: A study In Ancient Religion*, Cambridge, 2010.

Cook, A. S. A Lydian-Aramaic Bilingual, *The Journal of Hellenic Studies*, cilt. 37 (1917), s. 77-87.

Cook, Bury, A. S., Adcock. F. E , Charlesworth M.P., *The Cambridge Ancient History*, 1936.

Cooper, J. E. *Life and Society in Byzantine Cappadocia*, Macmillan, 2012.

Cramer, J. A. *A Geographical And Historical Description of Asia Minor*, Oxford, 1832.

Craven, L., *Antony's Oriental Policy Until The Defeat Of The Parthian Expedition*, University of Missouri, Columbia, 1920.

Cumont, F. *The Mysteries of Mithra*, Chicago, 1903.

Cynthia, H. M. "Persian names on coins of Northern Anatolia." *Journal of Near Eastern Studies* (1982): 181-194.

Çapar, Ö. "Yerli bir Anadolu tanrıçası: Ma." *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 37 (1995): 1-2.

Davenport, C., "The provincial appointments of the Emperor Macrinus." *Antichthon* 46 (2012): 184-203.

David, C. *Rome and Friendly King*, New York, 1984.

Dawkins R.M., *Modern Greek in Asia Minor*, Cambridge, 1916.

Debord, Pierre. "La déesse Ma et les hirondelles blanches." *Revue des Études Grecques* 118.1 (2005): 15-30.

Demir M., "Kappadokia Kralı Arkhelaos" Şurada: 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, 16-19 Kasım, Nevşehir 2011.

Dessau, H., *Inscriptiones latinae selectae*, 3 vols. in 5 parts, Berlin, 1892-1916.

Dignas, B. *Economy of the Sacred economy in Hellenistic and Roman Asia Minor*, Oxford, 2004.

Dirven, L., *The Palmyrenes of Dura-Europos: A Study of Religious Interaction in Roman Syria*, Brill, 1999.

Dittenberger, W., *Orientis Graeci Inscriptiones Selectae*, 2 cilt, Leipzig, 1903-1905.

Dmitriev, S. Observations on the Historical Geography of Roman Lyconia, Greek, Roman, and Byzantine Studies 41 (2000) 349-375.

Dodgeon, M.H., *The Roman Eastern Frontier and the Persian Wars (AD 226±363)*, Routledge, London, 2005

Dönmez, S., *Tabal Ülkesinin Metal Kaynakları Açısından Önemi*, JASSS, Cilt 5, 6, s. 175-188, Aralık, 2012.

Draycott, C.T., G. Summers, *Kerkenes Special Studies I*, Chicago, 2008.

Eilers, C. *Roman Patrons of Greek Cities*, Oxford, 2002.

Elderkin, G. W. *Oitosyros and Oiorpata*, *The American Journal of Philology*, cilt. 56, sayı. 4 (1935), s. 342-346.

Erciyas, D.B., *A Studies in The Archaeology of Hellenistic Pontus: The Settlements, Monuments, and Coinage of Mithradates VI and His Predecessors*, (doktora tezi) University of Cincinnati, 2001.

Erhat, A., *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul, 2007.

Erşavar, O. *Seyahatnamelerde Kayseri*, Kayseri, Ticaret Odası Yayınları, 2000.

Eutropius, *Roma Tarihinin Özeti* (çev. Çiğdem Menzilioğlu), İstanbul, 2007.

Evans, James Allan Stewart. *The Emperor Justinian and the Byzantine Empire*. Greenwood, 2005.

Franck, L. *Sources class ques concernant la Cappadoce*, RHA 24, Paris 1966.

Ferguson, W. S., *Notes on Greek Inscriptions*, *Classical Philology*, cilt 2, Sayı. 4 Ekim. 1907.

French, D. *Roman Roads&Milestones of Asia Minor*, Cilt 3, Milestones, Fasc. 3.3 Cappadocia, 2012.

French, D. "Inscriptions from Cappadocia I. The Museums of Kırşehir and Niğde" *EA*28 (1997) 115-124.

French, D., *Inscriptions from Cappadocia II*, *EA*, 2007, 67–108.

French, D. A study of Roman Roads in Anatolia: Principles and Methods, *Anatolian Studies* cilt 24, (1974), s. 143-149.

French, D.H. "The site of Barata, *EA* 27 (1996) s. 93-114.

French, D., "The site of Dalisandus", *EA* 4 (1984) s. 85-98.

Foss, C., "The Persians in Asia Minor and the End of Antiquity", *The English Historical Review*, cilt. 90, sayı. 357 (Ekim, 1975), s. 721-747.

Fried, L. S., *The Priest and the Great King, Temple-Palas Relations in the Persian Empire*, Winona Lake, Indiana 2004.

Frye, R. N. Assyria and Syria: Synonyms, *Journal of Assyrian Academic Studies*, cilt XI, Sayı: 2, 1997) s.30-36.

Gershevitch, Ilya, ed. *The Cambridge History of Iran*. cilt 2. Cambridge University Press, 1985.

Ghita, C. E. *Achaemenid and Greco Macedonian Inheritances in the Semi-Hellenised Kingdoms of Eastern Asia Minor*, Exeter, 2010.

Gray, Louis H. "On Certain Persian and Armenian Month-Names as Influenced by the Avesta Calendar." *Journal of the American Oriental Society* 28 (1907): 331-344.

Grégoire, Henri. "Note sur une inscription gréco-araméenne trouvée à Farasa (Ariaramneia-Rhodandos)." *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 52.6 (1908): 434-447.

Grimal, P., *A Concise Dictionary of Classical Mythology*, ed. Stephen Kershaw, 1986.

Guen-Pollet (éds.), *La Cappadoce méridionale jusqu'à la fin de l'époque romaine, Actes du colloque d'Istanbul, IFEA, 13-14 Nisan 1987*, Editions Recherche sur les civilisations, Paris, 1991, s.25-27 .

Güler, O., *Antik Çağ İkonografisinde Erciyes*, İstanbul, 1995.

Güran, S., *Küçükasya'da Mithras Kültü*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2010.

Gwatkin W. E., *Cappadocia as a Roman Procuratorial Province*, Princeton, 1930 .

Hall, L.J., *Roman Berytus Beirut in Late Antiquity*, Routledge, New York, 2004
Bryant, 1895.

Hardy, E. G. "The Movements of the Roman Legions from Augustus to Severus", *The English Historical Review*, cilt.2, Sayı: 8 (1887), s. 625-656.

Harper, R., "A dedication to the goddess Anaitis at Ortakoy North of Aksaray (Nitalis ?) *Ant. Stud.*, 1967.

Harper, R. "Podandus and the Via Tauri", *Anatolian Studies*, Vol.20 (1970) s. 149-153.

Harper, R., P., *Roman Senators in Cappadocia*. In: *Anatolian Studies* 14, 1964, s. 163–168.

Harper R. P. *Tituli Comanorum Cappadociae*. In: *Anatolian Studies* 18 (1968) S. 93–147.

Harper R. P.; İnci Bayburtluoğlu: *Preliminary report on excavations at Şar, Comana Cappadociae in 1967*. In: *Anatolian Studies* 18 (1968) S. 149–158.

Harper, R. P. *Inscriptiones Comanis Cappadociae in A.D. 1967 effossae. Titulorum loci supplementum*. In: *Anatolian Studies* 19 (1969) S. 27–40.

Harper, R. P. *Tituli Comanorum Cappadociae iterum suppleti*. In: *Anatolian Studies* 22 (1972) S. 225–239.

Hekster, O., Sebastian Schmidt-Hofner, Christian Witschel, “*Ritual dynamics and religious change in the Roman Empire :*” Proceedings of the eighth Workshop of the International Network Impact of Empire, Heidelberg, Temmuz 5-7, 2007.

Helm, R. “‘Greeks’ in the Neo-Assyrian Levant and ‘Assyria’ in Early Greek Writers, Doktora Tezi, University of Pennsylvania, 1980.

Herodotos, Herodot Tarihi, çev. Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2002.

Hild, Friedrich. *Das Byzantinische Strassensystem in Kappadokien*. Cilt. 131. Verlag d. Österr. Akad. d. Wiss., 1977.

Ivanchky, A., I. “Dedication To The Goddess Ma From Olbia,” (*IOLib* 74).

Jablonski, Paul Ernst, and Jona Willem te Water. *Opuscula*. 1809.

Jacobson, David M. "Three roman client kings: Herod of Judaea, Archelaus of Cappadocia and Juba of Mauretania." *Palestine exploration quarterly* 133.1 (2001): 22-38.

- Janse, M., *Aspects of Bilingualism in the History of the Greek Language*, 2002.
- Janse, M. & S. Swain (eds.) 2000.; *Bilingualism in Ancient Society. Language Contact and the Written Word*, Oxford: 332-390.
- Jones, A. H., Michael Avi-Yonah. *The cities of the eastern Roman provinces*. Clarendon Press, 1971.
- Jones, B. W. *The Emperor Domitianus*, Taylor & Francis 2002.
- Jones, C. P. Roman Will in Cappadocia, *EA*, 37 (2004) 95–100.
- Jong, De, *A Traditions of The Magi*, World, Brill, 1997.
- Karagöz, Ş. Küçük Asya Tipi Greko-Pers Bir Eser; Bünyan sunağı, *Anadolu Araştırmaları*, Sayı 18/2, 2005.
- Kavtaradze, G. L., “*The Interrelationship Between The Transcaucasian And Anatolian Populations By The Date Of The Greek And Latin Literary Sources*” 1996.
- Kaya, A. M. *Anadolu’da Galatlar ve Galatya Tarihi*, Çizgi Yayınevi, Konya, 2011.
- Kelvin, Ian Scott, *The Rise of Roman Empire*, Penguin, 1979.
- Kershaw, S. *A brief history of Rome*, London, 2013.
- Kopeček, T. A. “Curial Displacements and Flight in Later Fourth Century Cappadocia” *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 23, H. 3 1974), s. 319-342.
- Korkmaz, Z. *Sivas İli Hellenistik-Roma Seramiği Işığında Yerleşim Şeması*, Hacettepe, 2003.
- Korsulu, H. Kappadokia-Komana’sı Hellenistik ve Roma Dönemi Seramikleri, (Doktora tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Kurt,M. Karaman-Binbir Kilise Mezarları, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 13 (21): 125-131.

Laiou, Angeliki E., ed. *The Economic History of Byzantium*. Cilt 39., Dumbarton Oaks, 2008.

Leake, W.M. *Journal of A Tour In Asia Minor*, London, 1824.

Levick B., *Tiberus: The Politician*, London, 2005.

Levick, B., *Vespasian*, London, 2003.

Lipiński, Edward. *Studies in Aramaic inscriptions and onomastics*. cilt. 57., Peeters Publishers, 1994.

Lucianus, *De Dea Syria*, çev. Garstang, J., Constable, 1913.

Maffre, F. *Example of the Persian Occupation in the Satrapy of Phrygia, The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia*, 2005, 103-106.

Magie, D. *Roman Rule In Asia Minor*, Princeton University, 1950.

Malalas, John, et al. *Ioannis Malalae Chronographia*. Impensis Ed. Weberi, 1831.

Mansel, A. M., *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK, Ankara, 2011.

Mark Weeden, Tuwati nad Wasusarma, Imitating The Behaviour Of Assyria, IRAQ, Cilt. 72., 2010.

Martialis, *Seçme Şiirler*, Çev: Türkan Uzel, Öteki Yayınevi, İstanbul, 2000.

Martialis, Epigramlar, Çev. Güngör Varınlıoğlu, YKY, İstanbul, 2005.

Mattingly H. - Sydenham,E.A., *The Roman Imperial Coinage*, London, 1926.

Mcging B. C., *The Foreign Policy of Mithridates VI Eupator, King of Pontus*, Brill, 1986.

Melchert, H. C., *The Luwians*. Brill, 2003.

Miller, K., *Itineraria Romana*, Stuttgart, 1916.

Mitchell, T. C. "The Bronze Lion Weight from Abydos." *Iran* (1973): 173-175.

Mitford, T. B. "Cappadocia and Armenia Minor. Historical Setting of the *Limes*," *ANRW* II/7, 2, Berlin, 1980, s. 1169-1228.

Mitford, T. B. "The Roman frontier on the Upper Euphrates," in R. Matthews (ed.), *Ancient Anatolia. Fifty years' BIAA*, s. 255-72, London,

Mitford, T. B. , *The god Pylon in eastern Pontus*, *Byzantion* 36:471-90 (1966).

Mitford, T.B., *Some Inscriptions from Cappadocian Limes*, *JRS*, cilt. 64 (1974), s. 160-175.

Mommsen, T. *A History Of Rome Under the Emperors*, Routledge, London, 1999.

Moore, C. H. On the Origin of the Taurobolium, *Harvard Studies in Classical Philology*, Cilt 17 (1906), s. 43-48.

Müller, J. (eds.) *Tells: Social and Environmental Space* (Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie), Bonn., 2012.

Nawotka, K., *Alexander the Great*, Cambridge, 2010.

Neusner, J., *The Jews Under the Roman Rule*, Brill, 1976.

Panichi, S. “*Cappadocia through Strabo’s Eyes*” *Şurada: Strabo’s Cultural Geography, The Making of a Kolossourgia*, Ed.Daniela Dueck, Huck Lindsay, Sarah Potheary, Cambridge University Press, New York, (2005) 200-215.

Pelham, H. F. Arrian, As A Legate of Cappadocia, *The English Historical Review*, Vol. 11, No. 44 (Ekim, 1896), s. 625-640.

Petronius, *Satyricon*, Çev. F. Gül Özaktürk, Dost Yayınları, Ankara, 2003.

Plutarkhos, Mestrius *Marcus Antonius*, (çev.M.Özaktürk) TTK, 1992.

Potter, D.S. *The Roman Empire at Bay AD 180- 395*, Routledge, 2004.

Preiser-Kapeller, Johannes. *Die Verwaltungsgeschichte des byzantinischen Armeniens vom 5. bis zum 7. Jahrhundert (Entstehung des Themas Armeniakon)*. na, 2001.

Price, S. R. F. *Ritüel ve İktidar*, İmge Yayınevi, İstanbul, 2004.

Raditsa, L. "Iranians in Asia Minor/The Cambridge history of Iran. Vol. III (1)." (2008): 100-115.

Ramsay, W. M. "Inscriptions inédites de l'Asie Mineure." *Bulletin de correspondance hellénique* 7.1 (1883): 297-328.

Ramsay, W.M. , *Bulletin de correspondance hellénique* Année 1898 Cilt. 22 Sayı: 22 s. 233-240.

Ramsay, W. M. *The Historical Geography of Asia Minor*, Amsterdam, 1962.

Raymond Van Dam, *Kingdom of Snow: Roman Rule and Greek Culture in Cappadocia*, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2002.

Robert, L., *Noms indigènes dans l' Asie-Mineure gréco-romaine: première partie*, Bibliothèque archéologique et historique de l' Institut Français d' archéologie d' Istanbul 13, Paris 1963.

Robertson, A. S. *Roman Imperial Coins in the Hunter Coin Cabinet II* (Oxford 1971) 159 sayı:588. 1914.

Robinson, D.M. *Ancient Sinope*, Chicago, 1906.

Rollinger, R. The Terms “Assyria” and “Syria” Again, *Journal of Near Eastern Studies*, cilt. 65, Sayı. 4 (Ekim 2006), s. 283-287.

Romer, F. E. A Case of Client-Kingship, *The American Journal of Philology*, cilt 106, sayı. 1 (İlkbahar, 1985), s. 75-100.

Rostovtzeff, M.,I., *Caravan Cities*, Oxford, 2008.

Rostovtzeff, M. I., *Ssocial & Economic History of Tthe Hellenistic World*, Oxford, 1941.

Roth, J. P. *The Logistics of the Roman Army at War (264 B.C.- A. D. 235)*, Brill, 1999.

Rüpke, J., *A Companion to Roman Religion*, 2007.

Sabin, Philip, Hans Van Wees, and Michael Whitby, eds. *The Cambridge history of Greek and Roman warfare*. Vol. 2. Cambridge, 2007.

Sanford, E. M. “The Career of Aulus Gabinius” *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Cilt. 70 (1939) 64-92.

Schürer Emil 1973 *The History of the Jewish People In The Age of Jesus Christ*, Cilt. 1 (çev. Geza Vermes ve Fergus Millar) Edinburgh, 1973.

Seager, R. *Tiberius*, Blackwell, Oxford, 2005.

Sherwin-White, A. N., *Roman Involvement in Anatolia, 167-88 B.C.*, *JRS*, Vol. 67 (1977), s. 62-75.

Silvas, M. A. Gregory, Saint. *Gregory of Nyssa: The Letters*. cilt 83. Brill, 2007.

Smith., W. “*Dictionary Of Greek and Roman Biography and Mythology*” London, 1890.

Southern, P. *The Roman Empire from Severus to Constantine*, Routledge, London, 2001.

Speidel, M.A. *The Develeopement of Roman Forces in Northeastern Anatolia, The New Evidence fort he history of the Exercitus Cappadocicus*, Stuttgart, 2009, 595-631.

Strabon, *Geographika*, çev. Adnan Pekman, *Antik Anadolu Coğrafyası*, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 1991.

Suetonius G., *On İki Caesar’ın Yaşamı*, (çev. F. Telatar-G. Özaktürk) TTK, Ankara, 2008.

Sullivan, R.D. *Near Eastern royalty and Rome, 100-30 BC*, Toronto, 1990.

Sullivan R.D., 1980 “The Dynasty of Cappadocia”, *Şurada: Aufsteig und Niedergang der römischen Welt (ANRW) II*, 7.2, Berlin 1980, 1125-1168.

Sullivan, R. D. "Priesthoods of the Eastern Dynastic Aristocracy." *Studien Zur Religion und Kultur Kleinasien*. *EPRO* 66 (1978): 914-939.

Sydenham, E.A., *Coinage of Nero* , London 1920.

Sydenham, E. A., *The Coinage in Caesarea in Cappadocia*, New York 1978.

Syncellus, Georgius, *Chronographia*, ed. W. Dindorf, Bonnae, 1829.

Şahin, N., “*Zeus’un Anadolu Kültleri*”, Suna İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2001.

Tacitus, *The Annals*, Çev: J.C. Yardley, Oxford, 2008.

Takmer, B. – M. Arslan – N. Tüner Önen, *New Inscriptions from Kayseri Museum I*, *Gephyra* 3 (2007) 169-181.

Tanili, S., *Uygurluk Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2006.

Teixidor, Javier. "The Aramaic Text in the Trilingual Stele from Xanthus." *Journal of Near Eastern Studies* (1978): 181-185.

Teja, R., ‘Die römische Provinz Kappadokien in der Prinzipatszeit’, (*ANRW* 7.2, 1980) 1097-1124.

Texier, C., *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, çev. Ali Suat, 2002, Ankara.

Tokay, E., *Anadolulu Bir Kilise Babası Nazianzuslu Gregory*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007.

Torelli, M. “The cursus honorum of M.Hirrius Fronto Neratius Pansa”, *JRS* 58 (1968), 170-175

Torrey, C. An Aramaic Inscription from Cilicia, in the Museum of Yale University, *Journal of the American Oriental Society*, cilt. 35 (1915), s. 370-374.

Trebilco, P., *Jewish Communities in Asia Minor*, Cambridge, 1991.

Tripolitis, A. *Religions of the Hellenistic and Roman Age*, Cambridge, 2002.

Vivienne, J. Gray, *Oxford Reading Classical Studies, Xenophon*, Oxford, 2010.

Waddington, W. H. "Inscriptions grecques et latines de Cataonie," *Bulletin de correspondance hellénique*. cilt 7, 1883. s. 125-148.

Wheeler, Everett L. "The occasion of Arrian's *Tactica*." *Greek, Roman, and Byzantine Studies* 19.4 (2011): 351-365.

Wilkinson, S. *Caligula*, Routledge, London, 2004.

Wright, J. H. "A Votive Tablet to Artemis Anaïtis and Mên Tiamu in the Boston Museum of Fine Arts" *Harvard Studies in Classical Philology*, Cilt. 6 (1895), s. 55-74.

Wroth, W. *Catalogue of The Greek Coins of Galatia, Cappadocia, And Syria*, London, 1899.

Yarshater, E., *The Cambridge History of Iran*, vol. 3 (1, 2) *the Seleucid, Parthian and Sasanian periods*. Cambridge (University Press), 1983.

Yiğit, T. Tabal, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40, 3-4 (2000), 177-189.

Yorke, V. W. Inscriptions from Eastern Asia Minor, *The Journal of Hellenic Studies*, cilt 18 (1898), s. 306-327.

C. Elektronik Kaynaklar

<http://asiaminor.ehw.gr/>

<http://epigraphy.packhum.org>

<http://www.sylloge-nummorum-graecorum.org/>

<http://www.theoi.com>

www.livius.org

<http://www.iranicaonline.org/articles/cappadocia>

<http://www.coinproject.com/>

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/>

ÖZET

Koyuncu Cemil, Eski Yunan ve Roma döneminde Kappadokia Bölgesi, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ü. Fafo TELATAR, 630 s.

“Eski Yunan ve Roma Döneminde Kappadokia Bölgesi” adlı bu tezde, Kappadokia bölgesinin Yunan ve Roma dönemindeki siyasi tarihi, coğrafi sınırları, ekonomisi ile toplumsal ve kültürel yaşamı irdelendi. Konu hakkında bilgi veren Yunanca ve Latince tüm metinler taranıp, bölgeyi ilgilendiren yazıtlar ve sikkelerle birlikte değerlendirildi. Kappadokia bölgesi, daha önceki uygarlıklarda her açıdan sahip olduğu önemini, Yunan ve Roma döneminde de sürdürdüğü belirlendi. Bunun yanı sıra, bölgenin coğrafi konumu gereği Yunan ve Roma devletlerinin siyasetinde etkili olduğu anlaşıldı. Yunanlılar ve Romalılar tarafından yaşamak için ilgi görmeyen Kappadokia’nın, bu medeniyetlerle hem siyasi hem de kültürel alanda yakın ilişki içerisinde olduğu vurgulandı. Ayrıca tarihsel süreçte yerel kültürüne bağlı kalan Kappadokia halkının, Yunan ve Roma uygarlığına uyum sağlamaya çalıştıkları tespit edildi.

ABSTRACT

Koyuncu, Cemil, "Cappadocia Region in Ancient Greek and Roman Periods", Ph. D. Thesis, Supervisor: Prof. Dr. Ü. Fafo TELATAR, 630 s.

In this thesis, "Cappadocia Region in Ancient Greek and Roman Periods", the political history, geographical borders, economy and social and cultural life of Cappadocia Region during Ancient Greek and Roman Periods were scrutinized. All the texts in Greek and Latin providing information about the subject were scanned, and subsequently evaluated together with inscriptions and coins relating the region. It was found out that the Cappadocia Region sustained the prominence it had in all respects at the time of earlier civilizations during Greek and Roman Periods as well. It was also observed that the region occupied an important place in the politics of Greek and Roman states thanks to its geographical position. It was stressed that Cappadocia, which did not attract the attention of Greeks and Romans as a residential_place, was in a close relationship with these civilizations both in political and cultural issues. Besides, it was detected that the people of Cappadocia, who remained adherent to their local culture over the course of time, tried to adapt with the Greek and Roman civilizations.